

1001

TRACTATUL
OBLIGATIUNILOR

II.

Inv. 81. 959.

TRACTATUL OBLIGATIUNILOR

VOLUMUL II

CARTEA III, CAPITOLUL III, IV ȘI V

COPRINDE

COMENȚAREA ART. 977 PÊNE LA 999 COD. CIV.

DE

GR. G. PEUCESCU

ADVOCAT

Donația T. Djuvara
BUCURESCI

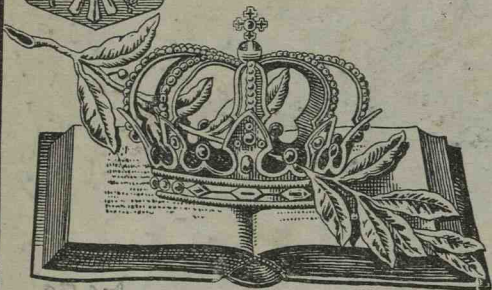
—
TIPOGRAFIA CURȚEI REGALE, F. GÖBL FII

12, PASAGIUL ROMÂN, 12

1891

08149

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

87357
n° Curent 14484 Format -

n° Inventar 81959 Anul 1944

Sectia Defozhivii Raftul III

67357

inventar 64180

CONTROL 1953!

B.C.U. Bucuresti

C64180

P R E F A Ț A

Sunt șese ani de când a apărut primul volum al acestui tractat. Interval lung în adevăr; d'éră, afară de ocupațiunile mele ca avocat, starea sănătății nu-mi permite să lucrez, cât ar trebui și cât aș dori, și luptele politice mi-au luat mult timp, în anii din urmă.

Cele din urmă ȃile ale guvernului liberal și cele d'ântâiu ale regimului conservator nu mi-au lăsat liniscea de care aș fi avut trebuință pentru a urma studiile senine ale dreptului și, invederat, pe cât timp am stat în minister, nu mă putem gândi la dênsele.

Acum mă întorc la scrierea mea atât de mult părăsită. Mă întorc cu un sentiment de mulțumire intimă; nu dóră că nu era nimic atrăgător și în însărcinările departamentului ce am ocupat. Din contră, regularea pădurilor statului — progresul agriculturii — încurajarea începuturilor industriei — organizarea instituțiilor menite a desvolta comerțul, tóte interesele economice ale țerei și mai presus de

Spre acest sfârșit va avea în vedere Condica italiană ce i se va trimite de ministrul nostru de justiție, și va sterge dintr'ênsa articolele ce n'ar fi potrivite cu trebuințele țerei noastre; va formula altele pentru materii cari sunt cu totul locale și pentru cari nici nu vor fi dispozițiuni în acea Condică și va alcătui, cu modul acesta, uă Condică civilă cu procedura ei la care va avea în vedere și proiectul de reorganizare judecătorească votat de fosta cameră legiuitoare.

«Ministrul nostru secretar de Stat la departamentul justiției va înainta Consiliului nostru de Stat lucrările necesare.

(Semnat) **Alexandru Ioan.**

Ministru secretar de Stat la departamentul justiției

(Semnat) *P. Orbescu*

Écă cea d'ântâiu dovadă ce aduce D. Mârzescu ca să stabilească că Codul civil italian este una din fontânele Codului nostru civil.

Déră dovada cea mai temeinică o face arătând mai multe dispozițiuni ale legislațiunei noastre cari sunt luate, nu din Codul Napoleon, ci învederat din Codul italian. Astfel este art. 942 care coprinde chiar definițiunea contractului. Astfel este alin. II din art. 967 care declară că *causa unei obligațiuni este presumată pêně la proba contrarie*. Astfel art. 971 care declară că *proprietatea se transmite prin consimțimântul părților etc.*

Dovada ce aduce învățatul profesor ca să stabi-

léscă că Codul italian a servit de model legiuitorului nostru este, dupe cum se vede, complectă și suntem datori să-î aducem mulțumirile nóstre toți aceea ce împărtășam erórea, in care mă găsiam eu.

Cât mă privesce in deosebi pe mine, plin de recunoscința pentru buna lecțiune ce am primit, m'am grăbit a mă folosi de dênsa și, in volumul ce public acum, arăt tot ce legiuitorul nostru a imprumutat de la cel italian.

1890, Decembre 22.

ERATA

Nu e trebuință să îndreptez aci toate erorile ce s'au strecurat. Mai toate sunt puțin însemnate și cititorul le va îndrepta însuși cu ușurință. Dără am cređut că e bine să trag atențiunea asupra unei singure erori mai însemnate: La pag. 369 s'a reprodus, in Nr. 336, pentru a doua oră, o parte din Nr. 334 de la pag. 367. Pentru a se restabili înțelesul textului trebuie a se trece peste liniile din Nr. 336 care încep cu cuvintele: „póte să iasă ceva?“ și se termină cu cuvintele „paguba provine din negligența sa.“

TITLUL III.

CAPITOLUL III.

SECȚIUNEA III.

DESPRE INTERPRETAREA CONVENȚIUNILOR

SUMAR

1. Observațiune asupra ordinii în care legiuitorul nostru a așezat materia.

2. Observațiuni asupra confuziunii ce se face între faptele juridice și cuvintele întrebunțate pentru a le constata.

3. Este mare deosebire între interpretarea convențiilor și efectele convențiilor : interpretarea lor este chestiune de fapt, de ore-ce efectul lor ridică chestiuni de drept.

4. Regulele cuprinse în art. 977 până la 985 constituiesc mai mult nisele consiliilor date judecătorilor a căror violare nu dau loc la motive de casațiune.

5. Regulele de interpretarea convențiilor se aplică și la legi și la hotăriri.

6. Cari sunt ipotezele asupra cărora se pronunță legea.

7. Observațiune asupra art. 977 : a căuta intențiunea părților este regula care resumă și domină toată această materie.

8. Această regulă se aplică în cazul în care înscrisul este obscur sau echivoc.

9. Dără se aplică ea în cazul în care cuvintele întrebunțate de părți au un înțeles lămurit ?

10. Judecătorul faptelor are dreptul suveran de a căuta adevărata voință a părților, dără trebuie să se conforme regulelor edictate de lege asupra probei.

11. Ca să constate voința părților, judecătorul trebuie să caute mai întâi în înțelesul natural al cuvintelor întrebunțate.

12. Incolo, pentru interpretarea unei convențiuni, trebuie să urmăim regulile edictate pentru probarea unei convențiuni.

13. Pentru interpretarea unui act solemn, nu ne putem servi de cât cu expresiunile coprinse în inscrișul investit cu solemnitățile edictate de lege.

14. Pentru faptele juridice cari se pot dovedi prin toate mijlocele, putem invoca asemenea toate mijlocele ca elemente de interpretare.

15. Pentru contractele nesolemne, a căror dovedire este mărginită prin ore-cari reguli, vom aplica aceleași reguli și la interpretarea inscrișurilor prin cari se stabilesc acele contracte.

16. Conclușiune. — Când se poate casa decisiunea instanței de fond pentru constatarea faptelor.

17. Esresiuni echivoce. — Cea d'ântăiu regulă este că trebuie să dăm un efect esresiunilor întrebuițate. Art. 978 Codul civil, art. 9 Codul Caragea și § 1230 Codul Callimach.

18. Cea de a doua regulă este că esresiunile echivoce se interpretă în înțelesul ce se potrivește mai bine cu natura contractului. Art. 979 Codul civil, art. 9 Codul Caragea.

19. Observațiune asupra amânduror regulilor edictate pentru esresiunile echivoce : aceste reguli sunt subordonate regulii din art. 977.

20. Esresiuni îndoișoare sau obscure. Trebuie să ne luăm dupe obiceiul. Art. 980 Codul civil, art. 9 și 11 Codul Caragea.

21. Când usurile sunt deosebite, se urmăzeă usul locului unde se va executa contractul.

22. Când e deosebire între obicei și o lege de interes privat, ce trebuie să urmăim, legea or obiceiul ?

23. Violarea unui us nu dă loc la casațiune.

24. În îndovială, convențiunea se interpretă în favoarea celui ce se obligă. Art. 983 Codul civil, art. 13 și 14 Codul Caragea, § 1231 Codul Callimach.

25. Acestă regulă se fondéază pe favoarea libertăței.

26. Și prin urmare, este oă regulă de drept, nu de probă.

27. Regula art. 983 se aplică la convențiunile unilaterale și în cas de absolută imposibilitate de a descoperi adevărata voință a părților ; ea trebuie completată cu idea că convențiunea sinalgmatică se interpretă contra celui ce a dictat'o.

28. Acestă din urmă regulă legea noastră a aplicat'o în art. 1312 de la vândări.

29. Clausele obicinuite se subînțeleg. Art. 981 Codul civil.

30. Clausele unui inscriș se interpretă unele prinr'altale. Art. 982.

31. Esresiunile generale se interpretă dupe obiectul asupra căruia părțile au tratat. Art. 984 Codul civil.

32. Esemplele nu restrâng obligațiunile generale. Art. 985.

33. Inscrisurile trebuie să se înțeleasă cu bună credință. Art. 970 Codul civil *initio* și art. 14 de la Cărți Codul Caragea.

34. Cel mai bun mijloc de interpretare este executarea ce părțile înseși au dat convenției lor.

1. In volumul întâiu am studiat mai tot ce ȳice legea despre contracte sau convențiuni : Definițiunea contractelor și diferitele specii de contracte, condițiunile esențiale pentru validitatea contractelor, și efectul contractelor atât între părți cât și in privința celor d'al treilea.

Pentru a termina tot ce se atinge de materia convențiunilor, ne rămâne să studiăm regulele relative la interpretarea lor.

Acęsta este ordinea in care legea noastră a aședat regulele relative la contracte.

Codul Napoleon nu procedęză astfel : Dupe ce espune regulele convențiunilor, trece la efectul obligațiunilor și pe urmă se întorce la interpretarea convențiunilor.

Legiuitorul nostru a scâmbat dără ordinea materiilor așa cum era in Codul Napoleon, și le-a aședat intr'ua ordine mai logică și mai lămurită.

Unde Codul Napoleon amestecă neincetat regulele convențiunilor cu regulele obligațiunilor, Codul nostru tratęză mai întâiu tóte regulele relative la convențiuni, și dupe aceea se ocupă de regulele ce privesc obligațiunile.

Acęstă ordine logică a materiilor este adoptată și de Codul civil italian, de care legea noastră nu se deosibesce de cât intr'un singur punct : Drepturile creditorilor asupra averii debitorului, cari coprind acțiunea oblică și acțiunea pauliană, legea noastră, dupe cum am vedut, le-a lăsat așa cum erau in Codul Napoleon sub rubrica specială «Efectul convențiunilor in privința persónelor a treia,» de órece Codul italian, mai logic, dupe părerea noastră,

de și nu le dă rubrica ce am creșut că li se cuvine, le-a așezat între efectele obligațiilor.

2. Comentând art. 969 Codul civil, am arătat confuziunea ce se face între faptele juridice și între inscrierile destinate a le proba, și am demonstrat că această confuziune, de care n'au scăpat nici cei mai mari jurisconșulți, nici cele mai însemnate monumente ale jurisprudenței, isvoresce din lege chiar, sau mai bine din lipsa de precisiune a limbii juridice. (Vezi Nr. 217 și următoarele, vol. I)

În limba juridică, aceleași cuvinte însemnăză când faptul juridic care s'a petrecut, când inscrișul destinat a proba acel fapt: convențiune, act de renunțare, testament, hotărnicie, etc. însemnăză și voința părții sau a părților sau hotărirea judecăței, și cuvintele și frașele întrebuițate pentru a manifesta și, la trebuință, a dovedi acea voință.

Confuziunea există peste tot, în lege, în doctrină și în jurisprudență, dără nicăeri nu este mai înveșerată de cât în secțiunea de care ne ocupăm.

Titlul acestei secțiuni chiar este, din această cauză, un non-sens!

Căci, ce însemnăză interpretarea convențiilor? Învoirea care s'a făcut între părți nu pôte să fiă obiectul unei interpretațiuni; ea este așa dupe cum părțile au înțeles'o, cum a existat în intențiunea lor; ceea ce se pôte interpreta, sunt vorbele sau frașele prin cari părțile au manifestat învoirea dintre dênșele.

Când dără legiuitorul, în secțiunea noastră, ne spune că va trata despre interpretarea convențiilor, trebuie să înțelegem că va trata despre interpretarea cuvintelor și fraselor de cari părțile s'au servit pentru a manifesta înțelegerea ce a interveșnit între dênșele, tocmai ca să isbutim a pētrunde care a fost acea înțelegere.

Și, prin urmare, locul ce trebuia să ocupe art. 977 pînă la 985 nu este aci, unde ne ocupăm numai de faptele juridice, ci in capitolul IX, unde legea se ocupă de probe, adică tocmai de mijlocele întrebunțate de părți pentru a manifesta intențiunile lor.

Din acest punct de vedere, Codul Caragea era mult mai corect, căci se ocupa de interpretarea tocmelelor tocmai in partea VI „*Pentru dovezi*“, arătând cu acesta că este vorba, nu de tocmele însăși, ci de mijlocele de dovedire ale acelei tocmele.

3. D. Demolombe, vorbind despre interpretarea convențiilor, observă că legiuitorul voesce să se ocupe in această parte despre efectele particulare ale convențiilor (*Vedi Traité des contrats*, Vol. II, Nr. 1).

Déră această observațiune este fără indouială eronată.

Ne ocupăm, nu de a esamina cari sunt efectele particulare ale convențiilor, ci de a descoperi care a fost tocmai convențiunea pe care părțile au înțeles s'o facă.

Și acesta căutând să ne dăm séma de ceea ce au voit să înțelegă ele prin cutare cuvinte întrebunțate, sau prin cutare mijloce, prin cari au manifestat voința lor.

Alta este cestiunea de a descoperi in mijlocul afirmațiunilor contrarii ale părților care a fost înțelegerea ce s'a format între dênsele, și alta cestiunea de a vedé cari sunt efectele ce trebuie să producă, dupe lege, acea înțelegere uă dată constatată.

Intre aceste două ordine de idei deosebirea este mare, și avem cu atât mai mult drept de a ne mira de confusiunea ce face aici D. Demolombe, cu cât această deosebire este capitală in sciința dreptului și are uă aplicațiune đilnică.

Acastă deosebire in adevăr formeză linia de hotar între atribuțiunile judecătorului de fapt și atribuțiunile Curței de casațiune.

Este atribuțiunea exclusivă și suverană a judecătorului de fapt de a constata care a fost convențiunea părților, de a-i lămuri înțelesul și de a-i determina câmpul de aplicațiune. Aceste aprețări, ȳice Curtea de casațiune din Francia într'ua decisiune de curênd, basate pe faptele și documentele cauzei, sunt suverane, și cât de controversabile ar fi, nu cad, cu nici un titlu, sub controlul Curței de casațiune. (Cass. 12 Martie 1877, *Dev.* 1878, I, 293).

Din contră, intră in atribuțiunile Curței de casațiune de a verifica consecuențele juridice ce instanța de fond a tras din acele constatări.

Fără indouială, această margine între atribuțiunile judecătorului de fapt și ale Curței de casațiune câte uă dată este anevoiósă, și de multe ori te întrebi daca consecuența trasă de instanța de fond dintr'un fapt constant este uă simplă aprețiere de fapt, sau aplicațiunea unei regule de drept.

Totuși nu e mai puțin adevărat că ea esistă, că e netăgăduită, și că regulele edictate de lege asupra interpretărei convențiunilor au de obiect constatarea faptelor, érá nu consecuențele juridice ale faptelor constatate, nu efectele juridice ce convențiunile au putut produce.

4. Pentru a constata care este convențiunea ce părțile au voit să facă, judecătorul faptelor trebuie să se servescă de tóte arêțările ce pot să esiste in actele puse sub ochii sêi și de tóte luminele ce pot să rêsară din faptele petrecute între părți.

Legiuitorul a cređut cu tóte acestea bine ca să așeze câte-va regule, cu cari judecătorul să se ajute spre a'și implini gréua misiune de a pêtrude și a descoperi, in mijlocul obscurităților și contradicțiu-

nilor, care a fost intențiunea părților în momentul în care au contractat.

Aceste reguli se vor găsi drepte în cele mai multe cazuri; *déră* prin natura lucrurilor nu pot să fiă absolute, adică aplicabile în toate cazurile.

Și de aceea judecătorul rămâne liber să le aplice sau nu. Din acest punct de vedere, ele sunt mai mult nise consilii pe cari legea le dă judecătorului, de cât nise ordine pe cari să fiă dator să le execute.

De unde consecuența că violarea art. 977 pênă la art. 985 nu constituie motiv de casare.

Cu multă dreptate, pentru rezolvarea greutăților de fapt, legiuitorul s'a încrezut în bunul simț și în spiritul de echitate al judecătorilor mai mult de cât în aplicarea strictă a unor reguli, cari de cele mai multe ori ar fi avut de rezultat de a'l face să hotărască altfel de cât cum s'ar fi convins că este drept, și prin urmare aceste reguli ar fi mers contra scopului pentru care au fost aședate.

5. Incolo aceste reguli se aplică nu numai la convențiuni, *déră* la toate înscrisurile prin cari se constată vre-un fapt juridic, fiă publice fiă private.

Fiă vorba de chitanțe, de testamente or de hotărnicii, aceleași reguli de interpretare le sunt de-a dreptul aplicabile. Mai mult de cât atât, ele se aplică și la vorbe și la depozițiunile martorilor și la orice alte mijlôce de probațiune.

Aceste reguli se aplică și la legi.

§ 1230 Codul Callimach *dicea*: «Regulele cele deobsce pentru tâlcuirea legilor au tãrie și la toc-meli.» Și propozițiunea contrarie este tot atât de adevărată: regulile generale pentru interpretarea convențiunilor se aplică și la interpretarea legilor.

Ele se aplică și la hotăririle judecătorești cari au și câte-va reguli particulare, ca și legile.

Și, în adevăr, ne întrebăm cum să găsim în câte-va vorbe sau câte-va fraze gândul aceluia sau celor cari le-au scris? Această întrebare se poate prezenta fiă în acte de ale părților, fiă în hotăriri, fiă în legi. Și este natural că aceeași metodă să predominie pentru deslegarea aceleiași probleme.

Deosebirea cea mai însemnată între interpretarea actelor și a legilor stă în regula pe care am dezvoltat-o mai sus, că interpretarea actelor intră în atribuțiunile suverane ale judecătorului de fapt, de orice interpretarea legilor este și în competența Curței de casațiune.

Ce să dicem însă despre interpretarea hotăririlor: trebuie să le potrivim cu actele sau cu textele de lege?

Este constant că violarea autorității lucrului judecat constituie un motiv de casațiune ca și violațiunea legii; și de aceea intră în atribuțiunile Curței de casațiune ca să spue ce s'a judecat. Astfel, Curtea de casațiune casază de câte ori instanța de fond constată ca rezultând dintr'ună hotărire fapte în opozițiune cu declarațiunile hotăririi. (Casațiunea franceză, 20 Dec. 1864, *Dev.* 1864, I, 651). Și când interpretarea unei hotăriri prezintă dificultăți, nu trâmite afacerea înaintea unei instanțe de fond: Curtea de casațiune este singură competentă ca să interprete sentințele și decisiunile ce 'i sunt deferite. (Casațiunea franceză, 3 Martie 1851, *Dev.* 1851, I, 249).

6. Legiitorul a căutat să prevaadă mai toate ipotezele ce pot să facă uă convențiune anevoe de înțeles și de aplicat. El a prevădut mai ales următoarele ipoteze:

1° Termenii întrebuițați de părți sunt destul de lămurii; dără se vede din impregiurări că părțile

au voit a face alt ceva de cât ceea ce au spus. (Art. 977).

2° Termenii unei convențiuni sunt echivoci, adică primitori de mai multe înțelesuri. (Art. 978 și 979).

3° Termenii întrebuințați sunt obscuri, îndouioși, așa în cât nu se scie ce au voit părțile. (Art. 980 și 983).

4° Diferitele clause dintr'un in scris se contrađic. (Art. 982).

5° In scrisul presentă lacune (art. 981) și nu prevede tóte clausele necesare.

6° In scrisul este conceput în termeni prea generali. (Art. 984).

7° Sau, din contră, coprinde esplicațiuni și esemple. (Art. 985).

Vom studia regulele edictate de lege pentru fiecare din aceste ipotese și pe urmă vom desvolta câte-va reguli cari, de și nu sunt reproduse de legiitorul nostru, au totuși aceeași însemnătate ca și regulele stabilite de el.

7. Art. 977 stabilește pe cea d'ântăiu și cea mai însemnată din regulele de interpretare de cari ne ocupăm : « Interpretățiunea contractelor se face dupe intențiuinea comună a părților contractante, érá nu dupe sensul literal al termenilor. »

Articolul nostru nu este de cât traducerea unei regule a lui Papinian, care forméză ff. 219, *Dig. De verb. signif* :

« *In conventionibus contrahentium, voluntatem potius, quam verba spectari placuit.* »

Acésta este regula tutulor regulelor; tóte celelalte n'au de scop de cât de a ajuta la isbutirea acesteia. Ceea ce trebuie să căutăm, fiă în textele legii, fiă în hotăririle justiței, fiă în in scrisurile părților, este intențiuinea legiitorului, a judecăto-

rului sau a părților contractante. Ea se aplică dără la toate ipotezele prevădute de secțiunea noastră și domină toate celelalte reguli în acest înțeles că acestea nu sunt bune de cât întru cât ne ajută a găsi adevărata intențiune a părților.

Și Domat dicea : «Dacă termenii unei convențiuni par contrarii intențiunei, *in colo evidentă*, a părților, trebuie să ne luăm dupe acea intențiune, érá nu dupe termenii.»

Vom demonstra, vorbind în parte de fie-care din ipotezele prevădute de lege, cum regula art. 977 domină toate regulile edictate de lege asupra interpretării convențiilor; pentru acum, ne propunem a căuta care este ipoteza specială la care se raportează acest articol.

8. Că această regulă se aplică în casurile în cari convențiunea părților este obscură sau echivocă, nu incupe nici uă îndouială. De câte ori nu se vede bine ce au voit să dică părțile prin cuvintele și frazele întrebuintate, de câte ori cuvintele și frazele de cari s'au servit spre a manifesta contractul intervenit se pot lua în două înțelesuri, va trebui fără îndouială ca judecătorul să caute care a fost gândul părților și acesta conform regulii puse de art. 977 Codul civil.

9. Dără regula noastră se pôte aplica și în cazul în care convențiunea părților este lămurită?

DD. Demolombe și Laurent susțin că textul ce comentăm nu e tocmai esact și că regula ce edictéză nu se aplică de cât în cazul, în care termenii, întrebuintați de părți, lasă îndouială asupra adevărului lor înțeles.

«Când termenii convențiunei sunt lămuriți, dice D. Demolombe, trebuie să-i aplicăm dupe înțelesul lor literal; și ar fi un abus primejdios de a ne depărta de dênșii și a substitui uă intențiune mai

mult sau mai puțin ghicită și arbitrară înțelesului limpede și precis ce presentă termenii chiar ai convențiunei.» (*Eodem*, No. 4).

Și D. Laurent adaogă: «Inainte de tóte, trebuie să vedem daca termenii par contrarii intențiunei, adică daca este vre uă indouială asupra voinței părților. Când esistă indouială? Când termenii contractului sunt primitori de două înțelesuri; déră daca termenii sunt clari, daca nu lasă nici uă indouială, trebuie să ne ținem de cuvinte, pentru că, in acest cas, nu e loc la interpretare».

Afară de acésta, inalta Curte de casațiune a stabilit in multe ocasiuni principiul că violéză legea judecătorul care inlătură declarațiunile lămurite ce esistă in actele produse de părți și pe cari 'și-a intemeiat hotărîrea.

Și casațiunea din Francia, la 22 Iulie 1872, a prospëtat doctrina, dupe care decisiunile instanțelor de fond sunt supuse casațiunei de câte ori, «in loc de a interpreta acte obscure, au denaturat și alterat acte espresse și positive.»

Așa in cât s'ar păré că atât doctrina cât și jurisprudența sunt unanime pentru a recunósce că dreptul de a interpreta al judecătorului nu esistă de cât in cazul in care convențiunea este or echivocă, or obscură, și că nu póte fi vorba de interpretare de câte ori in scrisul ce se presentă este lămurit și precis.

Și cu tóte acestea nimic nu e mai puțin adevërat de cât acésta teorie astfel presentată.

Mai ântâiu, textul art. 977 nu distinge intre cazul, in care convențiunea este lămurită și precisă și cazul, in care ea este intunecósă și echivocă, ordonând, in ambele casuri, judecătorului să caute, nu la ceea ce au ȓis, ci la ceea ce au voit să ȓică părțile.

Și nici isvórele de unde se trage acest text nu

distingeau! Când Domat ne ȃice : «daca termenii unei convenȃiuni par contrarii intenȃiunii, incolo evidentă, a părȃilor, trebuie să ne luăm dupe acea intenȃiune,  ră nu dupe termeni», singura condiȃiune ce cere este ca intenȃiunea părȃilor să fiă *evidentă*, fără să se intrebe daca termenii sunt intunecoși sau lămurii, preciși sau echivoci. Și când Papinian ne ordonă ca, in convenȃiunile părȃilor, să căutăm mai mult la voinȃa părȃilor de căt la vorbele lor, presupune fără indouială că părȃile una au voit și alta au ȃis, fără să se ocupe daca au ȃis lămurit, sau nu, ceea ce au ȃis.

Chiar DD. Demolombe și Laurent, in alte părȃi ale scrierilor lor, tratând tot ac stă materie, invaȃă că, or căt de lămurite și de precise ar fi cuvintele intrebuintate de părȃi, judecătoreul nu trebuie să se ia dupe d nsele, daca se convinge că ele au voit să facă altceva de căt ceea ce au ȃis. Și acești mari jurisconsulȃi ilustrează regula de mai sus cu numeroase exemple, cari nu lasă nici uă indouială asupra adev ratului ei inȃeles.

Astfel, D. Demolombe reproduce exemplul următor dat de Pothier : Proprietarul unei case mari inchiria, de mai mult timp, uă mică incăpere din casă, unui locatar. Apoi face cu acest locatar un contract, prin care 'i inchiriază, pe același preȃ, aceleiași persoane, servindu-se cu aceste espresiuni : «inchiriez casa mea din cutare stradă.» «Casa mea», ȃice Pothier, va să ȃică fără indouială casa intr gă, și cu t te acestea este invederat că părȃile n'au voit să inchirieze de căt mica incăpere din acea casă pe care o avea și mai 'nainte inchiriată.

D. Laurent reproduce uă decisiune in care judecătoreul de fapt declarase că suma de 180 măsuri de pământ intrebuintată intr'un contract de v ndare era greșită și că adev rata intindere v ndută

era de 80 de măsuri numai. Și Curtea de casațiune din Francia dice că, or cât de îndrăsnită ar păre constatarea făcută de Curte, nu pôte da loc la casațiune. (*Laurent*, XVI, Nr. 500).

Jurisprudența noastră este și ea tot atât de constantă.

Mai deunădi, Curtea din București a declarat, într'un proces dintre Vetra și Angelescu, că un act, în care părțile declară că vînd uă creanță în preț de 200 galbeni, constituie uă donațiune, nu uă vîndzare. Și Curtea de casațiune a respins recursul îndreptat contra acelei decisiuni.

Aceeași Curte, interpretând un contract care dicea «vînd pădurea mea în lățime de 200 stânjeni», declarase că 200 stânjeni arată, nu lățimea pădurei, ci a moșiei, pe care era acea pădure.

10. Ce trebuie să alegem din aceste contradicțiuni și care este adevărata idee ce trebuie să ne facem de cestiunea pe care am pus'o?

Trebuie ôre să ñicem că judecătorul faptelor n'are dreptul de interpretare de cât în cazul în care înscrisul este obscur sau echivoc, și că Curtea de casațiune pôte să caseze uă decisiune de fond când i se pare că înscrisul era lămurit și precis? Trebuie să dăm Curței de casațiune dreptul de a spune care este idea părților, care rezultă în mod lămurit și precis din convențiune?

Nu, fără îndouială!

Am amesteca atribuțiunile judecătorului de fapt, cu acelea ale judecătorului de drept și am scôte Curtea de casațiune din rolul ei de regulătoare a dreptului. Și acesta în paguba administrărei justiției, căci cestiunile de fapt nepledându-se la casațiune, această instanță le-ar judeca tot-d'a una rău.

Trebuie, de altă parte, să ñicem că, or care ar fi constatarea de fapt a Curței și or cari ar fi actele

presentate înaintea ei, acea constatare trebuie să rămână în toate cazurile sfântă ?

Nici acesta !

Trebuie să facem uă deosebire între constatarea faptelor și între mijlocele de probațiune, cari au servit la acea constatare.

Curtea de casațiune nu are dreptul de a casa pentru că instanța de fond a căutat, chiar în fața unui act lămurit, care a fost intențiunea adevărată a părților, nici pentru că intențiunea părților ar fi alta, de cât cea declarată de acea instanță. Dără are dreptul de a casa dacă instanța de fond, pentru a ajunge la constatarea de fapt ce a făcut, nu a observat regulile edictate de lege asupra probelor. Judecătorul faptelor este suveran pentru a stabili care a fost înțelegerea părților ; nu este însă suveran de a se servi cu ori-ce probe, pentru a pătunde acea înțelegere. Când e vorba de a examina prin ce mijloce a ajuns instanța de fond de a descoperi adevărata voință a părților, atunci Curtea de casațiune trebuie să și esercite controlul său asupra decisiunii de fapt, căci judecătorul nu pôte să și formeze în toate cazurile convinșiunea din toate elementele de cari se pôte servi. El nu pôte să și formeze convinșiunea de cât conform regulilor edictate de lege pentru probe în general.

Etă dără soluțiunea contradicțiunilor de cari vorbim :

Trebuie să deosebim între interpretarea convențiunilor și proba convențiunilor : Judecătorul este în drept a constata care a fost adevărata convențiune a părților, și în această privință este suveran. Dără este dator să se conforme legilor, cari regulază probele ; și, în această privință, este supus la controlul Curței de casațiune. Violarea regulilor de interpretare nu pôte aduce casarea, dără violarea

regulelor de la probe supune hotărîrea casațiunei.

11. Cari sunt acum mijlócele prin cari judecătó-
rul faptelor are să caute care a fost adevărata in-
tențiune a părților?

Fără indouială judecătóru, înainte de tóte, trebuie să se uite la cuvintele întrebuintate de părți, pen-
tru că ele au întrebuintat acele cuvinte tocmai ca
să manifeste ceea ce au voit să facă. Se întemplă
insă de multe ori ca părțile să întrebuinteze unele
cuvinte, fiă din nesciință, fiă din nebăgare de sémă,
in alt înțeles de cât înțelesul lor natural, așa in
cât judecătóru să vadă lămurit că părțile au voit
să facă altceva, de cât ceea ce au đis. Și, in acest
cas, fără indouială judecătóru faptelor are dreptul
de a indrepta greșéla părților. Art. 15 de la Cărți
Codul Caragea đice : „La tocmeli greșalele din
scris să se indrepteze dupe înțelegerea ce in ade-
văr se vede că au avut.“

Se póte asemenea întempla ca părțile, in deplină
cunoscință de causă, să đică că au făcut altceva,
de cât ceea ce au făcut in realitate. Și, or-care ar
fi cuvântul pentru care ele n'au spus adevărata
înțelegere ce au avut, acéstă înțelegere trebuie să
se aplice, érá nu cuvintele ce s'au in voit a trece in
actele lor.

Așa in cât, in tóte casurile, judecătóru de fapt
trebuie să caute a descoperi voința adevărată a
părților mai ântâiu in cuvintele și in frasele între-
buintate, și să nu se depărteze de înțelesul natu-
ral al cuvintelor de cât daca se convinge că păr-
țile au făcut alta de cât au đis : „*Non aliter, đicea
Marcellus, a significatione verborum recedi oportet,
quam cum manifestum sit aliud sensisse testatorem.*“
L. 69, Pr. ff. De legatis).

§ 8 din Codul Callimach đicea, vorbind de legi :
«Legea pe care judecătória are să o aplice la vre

uă pricină de judecată nu se tilcuesce in alt chip, fără de cât numai dupe rostirea și alcătuirea cuvintelor și dupe scopul cel vederat al dătătorului de legi.»

Aplicând acéstă regulă la contracte, vom dice déră că interpretarea contractelor se face dupe rostirea și alcătuirea cuvintelor și dupe scopul ce și-au propus părțile contractante.

Și in insciturile sau, in general, cuvintele și frasele intrebuintate de părți trebuiesc înțelese așa cum se înțelegeau in timpul, in locul in care s'au scris, și intre persónele cari l'au scris.

«Este uă regulă generală de interpretațune, dice D. Demolombe, că momentul contractului este acela in care se aședă, de uă parte și de alta, drepturile și obligațiunile părților, dupe termenii intrebuintați de dênsele și dupe opiniunea dréptă sau falsă ce și formau impreună de situațiunea lor respectivă.... trebuie să ne reportăm tot dauna la înțelesul ce aveau vorbele in momentul contractului.»

Și este invederat că ceea ce dice D. Demolombe despre timp, se aplică și la locul in care s'a făcut contractul, sau in general actul de care e vorba.

12. Déră póte judecătorul să scóță elementele necesare pentru a înțelege voința părților de aiurea de cât din in scrisul pe care-l interpretă?

Asupra acestei cestiuni trebuie să urmăm regulele generale edictate de lege pentru probe. Pretind că am un drept óre-care și, ca să probez dreptul meu, present un in scris. Déră acest in scris nu probéză pe deplin dreptul ce invoc, nu resultă lámurit din el ceea-ce afirm. Trebuie déră să completez proba făcută, ca să conving pre judecător că in scrisul ce produc are înțelesul pe care i-l dau eu.

Interpretarea unui in scris nu este dér' in defi-

nitiv de cât un supliment de probă, completarea unei probe, uă probă.

Și e natural ca să aplicăm, și la interpretarea inscristurilor, regulele generale ale probelor.

13. Și de aceea, de câte ori este vorba să interpretăm un act solemn, un testament de exemplu, nu putem lua elementele noastre de interpretare de cât din testament chiar.

Pentru că, in actele solemne, nu căutăm ori-ce intențiune a părții sau a părților, ci numai acea intențiune care a fost manifestată cu solemnitățile cerute de lege.

Acéstă idee, care a fost tot-d'a-una aplicată la testamente, se aplică și la actele de ipotecă.

Așa a judecat Curtea din Caen la 31 Decembre 1866 pentru interpretarea unei convențiuni ipotecare, faciă cu terții creditori.

«Considerând că, de câte ori este trebuință de a se interpreta uă convențiune constituind ipoteca, nu trebuie să ne luăm dupe circumstanțele cari au precedat'o sau cari au urmat'o ;

«Că ea nu interesază numai pe părțile contractante, ca mai tóte celelalte convențiuni : ea este din contră destinată, prin natura sa, de a fi opusă terțiilor creditori cari, nefigurând într'ênsa, sunt siliți să se reporteze la inscristul prin care s'a constituit, și de aceea nu se póte invoca, contra lor fapte de cari ei n'au cunoscînță.»

Și aceeași soluțiune trebuie adoptată pentru tóte actele in cari legea nu ține sémă, de cât de intențiunea manifestată cu solemnitățile instituite de dênsa.

Și prin urmare, de câte ori judecătorul de fond ia de aiurea elementele de interpretare de cât chiar din actul solemn pe care'l interpreță, hotărirea lui este supusă casațiunei, pentru cuvântul că refusă de a da actului tótă increderea pe care legea ordonă

08149

să 'i-o dea, basându-se pe alte acte străine de densusul sau pe fapte cari nu pot modifica intru nimic înțelesul natural al termenilor in cari este scris.

Acesta este cuvântul pentru care Curtea de casațiune din Francia decide că «intră in atribuțiunile sale de a esamina daca interpretarea dată clauselor unui testament nu le-a denaturat înțelesul și daca instanța de fond a recunoscut efectele legale ce trebuie să producă acele clause.»

Principiu contestabil cel puțin prea absolut emis la 4 August 1851 într'ua speciă in care Curtea de casațiune a decis, contra constatării făcute de judecătorul faptelor, că nisce legate nu constituiau uă simplă liberalitate, ci uă dispozițiune remunerătoare (*Dev.* 1851, I, 249).

14. Din contră, sunt drepturi cari se pot proba prin toate mijlocele, cum sunt obligațiunile a căror valoare nu trece peste 150 lei, sau obligațiunile comerciale, ori-care ar fi valoarea lor.

Și pentru acele contracte este natural ca scrisele și cuvintele părților să se pótă interpreta prin toate mijlocele.

Cu uă singură restricțiune însă, că scrisele se cred mai bine de cât vorbele și că prin urmare nu se póte dovedi cu martori contra celor coprinse intr'un in scris (art. 1191 Codul civil).

15. Daca vom lăsa de uă parte actele solemne și actele cari se pot dovedi prin ori-ce mijloce, rămân mai toate celelalte contracte a căror dovedire este îngrădită de regulele coprinse in art. 1171 și urm. Codul civil.

Ei bine, acele regule, edictate de legiutor pentru dovedirea contractelor in general, se aplică și la interpretarea in scrisurilor destinate a le proba.

Astfel, este primit că, in regulă generală, una din părți nu póte invoca proba testimonială pentru a

stabili interpretarea ce voesce a da unui in scris (art. 1191 Codul civil).

Și, din contră, este primit că pôte invoca martori de câte ori produce un inceput de probă scrisă (art. 1197 Codul civil).

Și inceputul de dovadă scrisă pôte să rezulte din chiar in scrisul ce se interpretă, sau din alt in scris care ar emana de la partea, contra căreia voesce a stabili interpretațiunea ce susține.

Déră n'ar puté să scótă nici un element de interpretare dintr'un in scris făcut chiar de partea ce reclamă, singură, sau cu altul de cât persóna cu care se judecă.

Nimeni nu pôte să'și creeze singur uă probă și de aceea nu pôte să'și creeze nici elemente de interpretare.

Mărturisirea unei părți este cea mai bună dovadă contra ei; ea pôte servi de inceput de probă scrisă și deci ea pôte constitui un element puternic de interpretare.

16. În urma acestor esplicări, putem să vedem și mai lămurit care este, in acéstă privință, linia ce desparte dreptul suveran al judecătorului faptelor de a interpreta convențiunea părților și de a spune care a fost înțelegerea ce s'a statornicit între părți, de dreptul instanței de casațiune de a veghia la aplicarea regulelor edictate de lege asupra probelor.

Instanța de fond, interpretând actele ce i se presentă, pôte să declare in tóte casurile, adică nu numai in cazul in care actul este ecuivoc ori obscur, déră și in cazul in care actul este lămurit și precis, că părțile au voit să facă alt-ceva, de cât ceea ce au scris lămurit și precis in act.

Déră nu pôte să 'și ia elementele de interpretare de cât din act chiar, de câte ori este vorba de un

act solemn, cum este testamentul, donațiunea sau ipoteca.

Și, când e vorba de un contract ordinar, nu poate lua elemente de interpretare din presupțiuni sau depuneri de martori de cât dacă esista început de dovadă scrisă.

Dacă, in casul întâiu, ia elemente de interpretare din alte acte,

Dacă, in casul al douilea, invocă presupțiuni și martori, fără început de dovadă scrisă, decisiunea este casabilă, de óre ce violéză regulele relative la ființa actului in casul întâiu și la proba actului in casul al douilea.

Și, cu atât mai mult, este casabilă decisiunea instanței de fond când afirmă contrariul de ceea ce se găsește intr'un act, fiă autentic fiă privat, déră netăgăduit, fără a spune pentru ce nu pune temeiul pe declarațiunea lămurită a in scrisului ce i s'a prezentat.

17. Trecem la a doua ipotesă prevăduță de lege, când părțile s'au esprimat in mod ecuivoc.

Pentru acéstă ipotesă legea nóstră coprinde doué regule.

Una e coprinsă in art. 978 : «Când uă clausă este primitóre de doué înțelesuri, ea se interpretă in sensul in care póte avé un efect, érá nu in acela in care nu póte produce nici unul.»

Legea presupune că uă clausă óre-care póte să insemneze doué idei, din cari una nu đice absolut nimic, de óre-ce cealaltă stabilește un drept pentru una din părți, și hotăresce că, din aceste doué înțelesuri, să adoptăm pe cel din urmă.

Etă esemplul ce dá Pothier.

La finele unui contract de partagiu, se đice : «Pavel s'a in voit cu Petre ca să trecă prin pământul său.»

Daca ar fi vorba de pământul lui Pavel, clausa ar fi absurdă, este invederat că Pavel are drept să trecă prin pământul său, și pentru acesta nu era lipsă de nici uă stipulațiune; dără părțile au voit să dică invederat că Pavel a stipulat dreptul de a trece prin pământul lui Petre, ca adică clausa de mai sus stabilește un drept de servitute in sarcina lotului lui Petre.

Nimic mai natural in adevăr de cât să presupunem că părțile au vorbit ca să spună ce-va, érá nu numai ca să vorbescă, și că au voit ca vorbele lor să producă efect, érá nu să fiă zadarnice sau chiar să zădărnicescă afacerea intrégă ce au contractat!

18. Art. 979 enunță cea de a doua regulă, pentru ipotesa de care vorbim, in modul următor :

«Termenii primitori de două înțelesuri se interpretă in înțelesul ce se potrivește mai mult cu natura contractului.»

Daca, de exemplu, ne spune Pothier, îți inchiriez casa mea pe termen de cinci ani in preț de una mie lei, înțelesul cel mai probabil al contractului este că va trebui să plătești 1,000 lei pe fie-care an, érá nu 1000 lei pentru cinci ani.

«*Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.*» (L. 67, *Dig.*, De regulis juris).

Și, in adevăr, este de presumat că părțile, cari aveau atențiunea lor așintată la contractul, pe care 'l făceau, au intrebuintat cuvintele, de cari s'au servit, in înțelesul ce ele au in acel contract.

Art. 9 din Codul Caragea dicea la rëndul său :

«De câte ori la tocmeli uă vorbă are două înțelesuri, primim ceea ce se potrivește, sau ceea ce este spre siguranța lucrului,» traducënd in ultimele sale cuvinte legea 80, *Dig.*, De verb. oblig.:

«*Quoties in stipulationibus ambigua oratio est, com-*

modissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, in tuto sit.»

19. Uă observațiune se presentă pentru amêndouê regulele relative la ipotesa in care espresiunile intrebuintate de părți pot să aibă douê înțelesuri.

Aceste regule sunt dominate de regula cea mare depusă in art. 977, in acest înțeles că ele nu se aplică de cât intru cât ne pot ajuta ca să pëtrundem adevêrata intențiune a părților contractante.

Este natural că părțile contractante să nu fi scris clause cari să n'aibă nici un efect.

Și cu tôte acestea, de câte ori nu intêlnim in inscrisurile, chiar cele mai importante, frase cari câte uă dată repetă ceea ce s'a đis, și aite ori n'au absolut nici un înțeles!

Și, daca am voi tot-d'a-una să dăm efect tutulor espresiunilor intrebuintate de părți in inscrisuri, am crea de multe ori drepturi și obligațiuni la cari părțile nici s'au gândit.

Și tot așa, cât de natural este ca să presupunem că părțile au dat espresiunilor intrebuintate la facerea unui contract înțelesul ce au acele espresiuni in contractul de care e vorba, totuși se pôte intêmpla de multe ori ca să fi dat acelor espresiuni un înțeles cu totul altul : nimic nu impedică ca, in esemplul citat dupe Pothier, suma de 1000 lei să fiă prețul câtor cinci ani de locațiune.

Ceea ce va să đică că regulele art. 978 și 979 sunt bune cu uă condițiune insă, ca să nu perdem din vedere că ceea ce trebuie să căutăm, mai presus de tôte, este intențiunea părților contractante.

«Etă intr'un contract de inchiriare sau de constituire de usufruct uă clausă dupe care chiriașul sau usufructuarul, este obligat să facă reparațiunile.

«Cari?

«Reparațiunile de întreținere, ȳice inchiriătorul chiriașului, nu numai reparațiunile locative ; și nuld-proprietar ȳice usufructuarului că e dator să facă reparațiunile cele mari, nu numai reparațiunile de întreținere.

«Înțelėsă altfel, strigă ei amêndoui, clausa ar fi inutilă, de óre-ce, și fără dênsa, locatarul ar fi obligat să facă reparațiunile locative, și usufructuarul pe cele de întreținere (Demolombe, *eodem*, Nr. 14).»

Și, adăogăm, că la rêndul sêu locatarul respunde că clausa de care vorbim trebuie să fiă înțelėsă dupe natura contractului, și că prin urmare chiriașul s'a obligat numai la reparațiunile locative și usufructuarul numai la cele de întreținere.

Dupe cum se vede, daca ar trebui să privim ca regule absolute regulele edictate de art. 978 și 979, judecătorul s'ar afla in facia unei greutăți serióse și de multe ori neinvinse.

Aceste greutăți dispar insă, indata ce ne aducem a minte că tóte regulele de interpretațiune sunt subordonate regulei celei mari din art. 977, și că judecătorul trebuie să aplice una sau alta din celelalte regule, sau să nu le aplice pe nici una, dupe cum a fost intențiunea părților contractante.

20. Treceam la a treia ipotesă prevêdută de legea noastră, aceea in care espresiunile sau frasele întrebuințate de părți sunt indouióse sau obscure. Și pentru acéstă ipotesă avem douê regule. Cea d'ântâiu e coprinsă in art. 980.

«Dispozițiunile indouióse se interpretă dupe obiceiul locului unde s'a incheiat contractul.»

Mê invoesc cu un țêran să'mi are un pogon, pe preț de cinci lei ; déră de câte-ori să'l are ?

Pothier ne invață că obiceiul locului ne va respunde la acéstă întrebare.

Art. 980 traduce legea 34, *Dig.*, De regulis juris :

«*Si non appareat quod actum est, erit consequens ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur.*»

Așa dicea Ulpian, singurul pe care-l traduce Codul Napoleon. Paul exprimă, cu alte cuvinte, aceeași idee :

«*In obscuris, inspicere solet, quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri solet.*» (Leg. 114. Dig., De regulis juris).

Codul Caragea reproduce mai întâiu cuvintele lui Ulpian în art. 9 în care, după ce ne spune că «tocmelele cele întunecose și cu îndoielă să se tâlmăcescă după cugetul celor ce se tocnesc sau după fapta lor, «adaogă:» Eră de lipsesce fapta, după obiceiul locului sau și al lor.» Și pe urmă, în art. 11, traduce versiunea lui Paul :

«La tocmelele cele întunecose, primim ceea ce este mai de crezut sau ceea ce se face mai de multe ori.»

21. Singura cestiune ce prezintă articolul nostru este de a ști care este uzul ce trebuie urmat.

Art. 980, urmând pe Ulpian, ne spune că trebuie să urmăm uzul locului unde s'a făcut contractul, și acesta este sigur de câte ori contractul trebuie executat tot în locul în care s'a făcut.

Dără se poate întempla ca contractul, făcut într'un loc, să trebuiască a fi executat în alt loc, și ca uzul să nu fiă același pretutindenea.

În acest caz, care este uzul ce trebuie să urmăm? Toți autorii sunt de părere că trebuie să urmăm uzul locului unde trebuie să se execute contractul. Dacă, din București, închiriez uă casă pe care o am în Iași, este probabil că intențiunea părților a fost ca să se refere la uzul ce se urmăzează în Iași, unde va trebui să se execute contractul.

22. Se întemplă câte uă dată că se stabilește

câte un obicei contrariu legii, și în acest caz se poate naște întrebarea dacă judecătorul trebuie să aplice legea sau să aplice obiceiul care o înlocuiește.

Nu e nici uă greutate când e vorba de una din acele legi generale de ordine publică, pe cari legislatorul le-a edictat în interesul societății.

La asemenea legi, trebuie să ne supunem în toate cazurile, și de multe ori ele intervin tocmai ca să îndrepteze obiceiuri rele.

Dără cele mai multe texte de lege nu au acest caracter, și, din contră, constituiesc uă simplă interpretare a voinței părților.

Etă uă localitate în care obiceiul este ca chiriașul să nu facă nici un fel de reparațiuni, ca toate reparațiunile, chiar cele locative, să fiă în sarcina proprietarului.

Legea ȃice din contră, că chiriașul trebuie să facă reparațiunile locative. Contractul părților este mut asupra acestui punct, sau obscur.

Ei bine, în asemeni cazuri, ce trebuie să aplicăm, legea sau obiceiul? Cestiunea s'a prezentat în Franța, și a fost rezolvată în mod contradictoriu.

Uă decisiune din 26 Maiu 1868 ne ȃice (*Dev.* 1869, I, 33):

«Considerând, în drept, că dupe art. 1728 și 1732 din Codul Napoleon (articolele noastre 1429 și 1434) locatarul este dator a plăti chiria pentru totă durata contractului, și că, dacă la sfârșit nu poate să restituie lucrul închiriat, este dator să'i plătescă valoarea, afară numai de va proba că a perit fără culpă din parte-i;

«Considerând că dacă usurile comerciale pot fi invocate în tăcerea legii sau a convențiunei, ele nu pot autorisa pe judecător să nu aplice efectele pe

cari legea le atribue unei convențiuni constatate în regulă ;

«Considerând că urmăză de aci că, fundându-se pe cuvântul că așa ar fi usul adoptat în general în piața Hâvre, sentința atacată a violat efectele legale ale contractului de închiriere și textele de lege etc....»

Era vorba de închirierea unor saci cari se perduseră.

Dupe lege chiriașul este dator să restituie lucrul închiriat sau valoarea lui. Déră el se opunea fondându-se pe un obicei ce ar fi esistând în orașul Hâvre și dupe care, în cas de pierdere, nu e dator să plătească de cât chiria sacilor încă pe un an.

D. Demolombe crede că soluțiunea dată de Curtea de casațiune nu e juridică, și cuvântul său este că de câte ori părțile contractează în prezența unui obicei local sigur și recunoscut, este asemenea sigur că ele se referă la acest obicei și că voescă el să formeze regula convențiunei lor.

În zadar ne spune decisiunea citată că obiceiul nu pôte fi invocat de cât în lipsă de lege, căci este învederat :

De uă parte, că părțile pot să deróge prin convențiunile lor la legile de interes privat ; érá de altă parte, că esistența unui obicei local recunoscut face parte din convențiunea părților cari au tratat sub imperiul lui.

Incolo, legile de cari vorbim nu sunt de cât obiceiuri codificate, și prin urmare nu mai au cuvânt de a fi, îndată ce esti sigur că obiceiul s'a schimbat.

Cu tótă acéstă argumentațiune jurisprudența francesă persistă și pare definitiv fixată în sensul contrariu, căci étă uă decisiune din 30 Decembre

1879 care stabilește din nou, aproape în aceeași termeni, că :

«Dacă usanțele comerciale pot fi invocate în tăcerea legii sau a convenției, ele nu pot autoriza pe judecător să înlăture efectele pe cari legea le atribuie unei convenții constatate în regulă (*Dev.* 1880, I, 199).

Noi am avea și mai multe cuvinte de a ne pronunța în favoarea părerei Dui Demolombe. La noi, în adevăr, unde legislațiunea intrăgă a fost importată de aiurea, sunt uă mulțime de texte de lege de ale căror dispozițiuni lumea nu bănuiesce.

Este destul de riguros ca să aplici aceste texte de lege, presupunând că au fost voite de părți ; dără ar fi uă adevărată nedreptate ca să le aplici chiar atunci când sunt contradise prin obiceiul constant al țerei, și prin urmare, când esti sigur că părțile au voit alt-ceva.

Și cu tôte acestea, se presentă și la noi cum se presentă și în Franția acéstă observațiune, că usul este adesea anevoe de constatat, și, chiar când e constant, este anevoe să dovedesci că părțile, când au contractat, au avut în vedere usul, érá nu legea. Căci un us, ori cât de constant, nu'l găsești scris nicăeri, pe când toți avem legea în mână.

De aceea, părerea mea ar fi că judecătorul trebuie să fiă lăsat aprețiator suveran ca să vadă ce au înțeles părțile.

Judecătorul va călca legea fără indouială când stabilește în principiu că, în tôte casurile, usul constant derógă la lege, și din acest punct de privire cred că decisiunile Curței de casațiune din Franția ce am reprodus se pot justifica ; dără Curtea de fond póte să constate, dupe impregiurările unei specii, că părțile în acea speciă au înțeles să se refere la us, érá nu la lege.

Uă astfel de decisiune ne-ar păre neatacabilă ; și de aceea credem că principiul stabilit de Curtea de casațiune din Francia este prea absolut.

23. Ori-cum ar fi, violarea unui obicei nu pôte da loc la casațiune.

«Un us, or-care ar fi, ȃice Curtea de casațiune francesă, nu pôte fi considerat ca uă lege, a cărei violare să tragă dupe sine casarea unei decisiuni.» (Dev. 1844, 1, 667). Și acêsta este natural, de ôrece usul nu pôte da loc la casare nici violarea textelor de lege, cari coprind regule de interpretațiune.

24. Cea de a doua regulă pentru casul in care există obscuritate este formulată in art. 983 Codul civil :

«Când este indouială, convențiunea se interpretă in favôrea celui ce se obligă.»

Jurisconsultii romani se întrec, care mai de care, să esprime acêstă regulă :

Semper in dubiis benigniora praferenda sunt, ne ȃice Gaius. Leg. 56., *Dig.*, De regulis juris.

Semper in obscuris, quod minimum est, sequimur, adaogă Ulpian. (L. 9, *Eod.*)

In re dubia, observă Marcel, benigniorem interpretationem sequi, non minus justius, quam tutius est. (L. 192, *Eod.*)

Și legea 35 § 18 *De verb. oblig.* completéză puțin acêstă ideeă, prea vagă, când ȃice :

In stipulationibus quum quesitur quid actum sit, verba contra stipulatorem interpretanda sunt.

Codul Caragea da in art. 13 loc. citéză uă aplicațiune a acestei regule :

«La tocmelele cele cu două sume și cu două vremi, primim suma cea mai puțină și vremea cea mai îndelungată..... fiind că fie-care vrea să fiă dator mai puțin și să aibă soroc mai lung.»

Și in art. 14 adaogă :

«Cele scrise din vicleșug cu nedeslușire, cu indouială și greșite, le tâlmăcim împotriva celui ce le-a făcut, pentru că el trebuie să deslușescă ceea ce înțelege.»

Déră nicăiri nu este mai bine exprimată această regulă de cât în § 1231 Codul Callimach :

«La tocmelele unilaterale prin cari se indatoresce uă parte numai, daca s'ar întempla indouială, se socotesce că indatoritul a voit să primescă sarcina cea mai ușoră, de cât cea mai grea ; erva la cele bilaterale, prin cari se indatoresc ambe părțile, ȃcerile și alcătuirile cele cu indouială și neînțelese se ȃlcuesc în protiva aceluia care, cu vicleșug, le-a întrebuițat.»

Am reprodus în adins tôte textele cari stabilesc regula noastră, ca să putem mai lesne să 'i pătrundem înțelesul adevărat și să stabilim principiul de drept ce-i servesce de fundament, căci lucrul nu e lesne și s'au ivit nedomiriri asupra aplicațiunei textului ce comentăm.

25. Astfel, D. Demolombe susține că regula art. 983 se fondéză pe principiul cel mare al probelor, dupe care acela ce pretinde un drept este dator să'l dovedescă : *Onus probandi incumbit ei qui dicit.*

«De aceea, ȃce D. Demolombe, de câte ori este vorba de a se stabili înaintea justiției un drept de creanță, daca creditorul nu isbutescă a'și proba dreptul invocat, va cădé în cererea sa, dupe cum o ȃce lămurit articolul nostru. Din contră, daca debitorul se pretinde liberat de obligațiunea ce esistă contra sa, la rëndul lui, devine *actor* ; și, daca nu pôte să justifice pe deplin liberațiunea sa, interpretarea va fi contra lui.»

Acest principiu este fără indouială esact ; nu credem însă că la dênsul se referă textul nostru.

Și, mai ântâiu, observ că nici uă dată idea art.

983 n'a fost arătată de jurisconșulții cei vechi ca uă aplicațiune a principiului, dupe care proba cade in sarcina reclamantului.

Jurisconșulții cei mari ai Romei, cari au stabilit regula noastră și cari sciau să deducă regulele ce decurg din același principiu, se pronunță in contra creditorului, nu pentru că e reclamant, ci pentru că e creditor, sau pentru că el a stipulat, și era dator să lămurască ceea ce cere.

Și, afară de acésta, esplicațiunea Dlui Demolombe contradice textul ce pretinde a esplica.

Dupe textul nostru, in adevăr, in cas de indouială trebuie să ne pronunțăm contra creditorului, nu numai in clausele in cari el figuréză ca reclamant, déră și in acelea in cari figuréză ca pîrît, cari, fiind scrise in folosul debitorului, acesta le invócă și devine *actor*.

Regula noastră este absolută: in indouială, interpretațiunea se dă in favórea debitorului.

Din doué sume, dicea legea lui Caragea, tot atât de probabile și or-cine le-ar invoca, luăm pe cea mai favorabilă debitorului.

De aceea, cred că esplicațiunea Dlui Demolombe este greșită și că regula noastră se intemeiază pe favórea libertăței.

Dreptul comun este in adevăr libertatea, existența unei obligațiuni este uă escepțiune, și, in cas de indouială, interpretarea trebuie să fiă favorabilă dreptului comun; de câte ori nu e stabilită escepțiunea, rămânem in regulă.

Etă adevăratul fundament al regulei de care ne ocupăm, la care jurisconșulții romani mai adaogau încă uă ideă.

Creditorul, adică acela ce are in contract pozițiunea predomnitóre, dictéză inscrișul; el trebuie déră să spue ce cere și să o spue lămurit.

Daca n'a spus'o, e vina lui tot-d'a-una și câte uă dată un dol din partea lui : a voit să mânjescă ochii debitorului, făcându-l să crêdă că situațiunea, ce i se crează prin contract, este mai ușoră de cât i se crează în realitate.

Când debitorul a scris și in scrisul este inadins obscur, atunci interpretarea trebuie dată contra celui ce a scris cu vicleșug.

26. Acesta fiind fundamentul regulei nóstre, ea constituie, nu uă regulă de probă, ci uă regulă de drept ; nu e vorba atât de interpretarea unui in scris, cât de existența unui drept.

D. Demolombe observă cu multă dreptate că regula de interpretațiune 'ți dă un mijloc ca să descoperi gândul părților contractante ; de óre-ce regula nóstă presupune că gândul părților contractante nu se pôte descoperi și te învață ce să faci.

Interpretațiunea ajunge la acest rezultat că in scrisul coprinde două sume și regula nóstă nu te învață cu ce mijloc să mergi mai departe ca să afli pe cea adevărată, ci spune care sumă să o ei, o fi cea adevărată sau nu, puțin ne pasă !

«Nu deslégă nodul, ci 'l tae ; este ultima scăpare a litiganților obosiți» (la dernière ressource des plaideurs aux abois). Ea trece dincolo de hotarul pêne unde se mărginesce interpretarea.

De unde se vede din ce în ce mai lămurit că nu e regulă de probă sau de interpretare, ci regulă de drept.

27. Acesta fiind înțelesul regulei nóstre, să precisăm adevărata ei aplicațiune.

Un lucru este sigur, că regula nóstă nu trebuie să se aplice, de cât în cazul în care interpretațiunea este absolut neputincioasă.

Regula cea mare a dreptului este ca judecătorul

să caute a atribui fie-căruia ceea ce are drept să ia : *sum cuique tribuere*.

De unde urmază că judecătorul trebuie să caute prin toate mijlocele să descopere care este adevărata obligațiune ce s'a contractat. Și, de câte ori poate să isbutască a descoperi adevărata întindere a unei obligațiuni, nu trebuie să favorizeze pe debitor în paguba creditorului.

Când dără se aplică regula art. 983 din Codul civil ?

Atunci când judecătorul, întrebuițând toate regulile de interpretare, nu isbutesce să se convingă care a fost voința adevărată a părților.

În acest cas de absolută îndouială, el va trebui să pronunțe în favoarea debitorului.

Lucru ușor de făcut, când este vorba de uă convențiune unilaterală, în care prin urmare este un singur creditor și un singur debitor.

Dără, în convențiunile sinalagmatice, fie-care din părți este și creditor și debitor, și, în acest cas, aplicațiunea regulei noastre devine foarte delicată : fie-care din obligațiuni având de corelativ pe cealaltă, ce îi servește de cauză, este anevoe să deosebesci care este debitorul și care creditorul, și nu e cu puțință să micșorezi una din obligațiuni, lăsând întrăgă pe cealaltă.

Și tocmai de aceea jurisconșulții cei vechi ai Romei și legislațiunile noastre cele vechi completau regula scrisă în art. 983 cu uă altă regulă, care îi servea de corolariu.

Jurisconșulții romani, dupe ce declarau că, în cas de îndouială, convențiunea să se interprete în favoarea debitorului, adăogau că, în același cas de îndouială, convențiunea să se interprete în contra aceluia ce a vorbit întrănsa.

Și legea Caragea, ca și legea Callimach, ordonau

ca convențiunea să se interprete în contra aceleia care din viclesug a făcut'o obscură.

Acésta era și părerea lui Domat.

Acest vechiu jurisconsult al Franciei, vorbind de convențiunile sinalagmatiche, dupe ce ȃice că judecătorul nu trebuie să favorise pe nici una din părți și trebuie, prin tóte mijlócele, să dovedéscă care a fost, în intențiunea părților, adevérata întindere a obligațiunilor reciproce, adaogă că, într'un singur cas, judecătorul este în drept a favorisa pe una din părți, atunci adică când cealaltă a scris inadins convențiunea cu nedeslușire.

Acéstă a doua regulă nu este formulată în textul art. 983, și cu tóte acestea ne pare învederat că ea va trebui să se aplice și în dreptul nostru modern, cum trebuia să se aplice sub imperiul legiuierei Caragea sau sub imperiul Codului Callimach.

28. Acéstă regulă legislatorul modern nu a formulat'o nicăieri, déră a aplicat'o la unul din contractele cele mai însemnate.

Art. 1312 Codul civil ȃice : «Vêndătorul este dator să esplice curat îndatoririle ce înțelege a lua asupra'si.

Veri ce clausă obscură sau îndouiosă se interprete în contra vândătorului.»

Jurisconsulții, cari 'și inchipuesc că art. 983 nu este de cât aplicațiunea principiului, dupe care proba e în sarcina reclamantului, și cari prin urmare susțin că, dupe art. 983, va trebui să interpretăm îndouielele, când în favórea creditorului, când în favórea debitorului, dupe cum unul sau altul jócă rol de reclamant, acesti jurisconsulți vèd în art. 1312 uă derogatiune la dreptul comun, care este regula ce ei susțin că esistă în art. 983.

Și de aceea, unii dintrênșii refusă de a aplica

chiar vîndătorului regula atît de lămurită a art. 1312 (Veđi Larombière, I, art. 1162, Nr. 7).

Êră alții, mai puțin îndrăsneți, de și aplică această regulă in contractul de vîndare, refusă de a o aplica la contractul de locațiune, in pisma principului de drept, dupe care regulele vîndărei se aplică și la locațiune, afară de excepțiunile ce esistă in lege (Veđi Demolombe, XXV, Nr. 29).

Dupe părerea noastră, art. 1312 nu e de cît aplicațiunea dreptului comun, și prin urmare, il vom aplica in intregul său, atît in contractul de vîndare, cît și in contractul de locațiune.

Așa este și tradițiunea romană și tradițiunea vechiei jurisprudențe a Franciei.

Papinian, care a formulat mai ântâiu regula art. 1312, dicea :

« *Veteribus placuit pactionem obscuram vel ambiguam, venditori et ei qui locavit nocere, in quorum fuit potestate legem apertius dicere.* » (Leg. 39, *Dig.*, De pactis)

Și Loisel, esplicând idea lui Papinian, repetă :
« Qui vend le pot, dit le mot. »

Așa déră, clausele obscure se interpretă in contra vîndătorului, ori-care ar fi rolul pe care vîndătorul il jôcă in acea clausă, reclamant or pîrît, și acesta pentru că el a dictat contractul de vîndare.

Acastă regulă, edictată de legiutor in materie de vîndare, se aplică la tôte contractele sinalagmatiche : acela care a scris uă clausă obscură este dator să sufere consecuențele neglijenței, ignoranței sau relei sale credințe.

29. Art. 981 prevede casul in care ar fi lacune in contract :

« Clausele obicinuite intr'un contract se subințeleg, de și nu sunt espresse intr'ênsul. »

Cuvinte cari traduc legea 31 § 20, *Dig.*, De aedi-

lito edicto : *In contractibus, tacite veniunt, quae sunt moris et consuetudinis.*

Îți vînd uă sută de vedre vin din recolta mea de estimp, și, de și'ti predau uă sută de vedre, nu 'mi plătesci de cât nouă-deci și șapte sau nouă-deci și cinci.

De ce nouă-deci și șapte ori nouă-deci și cinci, și nu uă sută cât ți-am dat?

Pentru că e obicei ca să se scaadă trei sau cinci la sută, dupe cum te servesci cu cotul oficial sau cu cotul dealului, cari sunt drojdii, și pentru aceea nu se plătesc.

Și câte alte obiceiuri cari variază dintr'ună localitate intr'alta, și pe cari legiuitorul le sancționează prin articolul nostru, și le sancționează și mai bine prin art. 970 : «Convențiunile nu obligă numai la ceea ce este espres intr'ênsele; dără încă la tôte urmările ce equitatea, obiceiul sau legea dă obligațiunei, dupe natura sa.»

30. Art. 982 presupune că inscrisul presentă clause ce au aerul de a se contrađice.

«Tôte clausele convențiunilor se interpretă unele prin altele, dându-se fie-căreia înțelesul ce rezultă din actul intreg.»

Celsus edictase aceeași regulă pentru interpreta-rea legilor : «*Incivile est nisi tota lege perspecta, una aliqua particula proposita, judicare vel respondere.*» (L. 24, *Dig.*, De legibus).

Veđi că atât contractele cât și legislațiunile forméză un singur tot, ale căror părți se esplică, se mărginesc sau se intind unele prin altele

D. Laurent ne spune că, cu ocasiunea articolului nostru, Curtea de casațiune francesă a declarat că violarea art. 977 și următóarele nu póte constitui motive de casațiune.

D. Demolombe reproduce exemplul pe care l' luase și Pothier dintr' uă lege romană.

Intr' un contract de vânzare, uă clausă spune că imobilul se vinde liber de ori-ce sarcină, de óre-ce, in altă clausă, vânzătorul declară că nu garantează de cât sarcinele de cari el ênsuși ar fi afectat imobilul. S'a dovedit că imobilul fusese afectat cu uă ipotecă de către părintele vânzătorului, și câte și trei jurisconsulții citați respund că daca din prima clausă ar resulta că vânzătorul e răspundător de această ipotecă, déră prin combinațiunea amêndurilor clauselor se vede că intențiunea părților a fost ca vânzătorul să nu răspundă de cât de sarcinele de cari el ênsuși ar fi grevat imobilul.

31. Art. 984 prevede casul in care termenii in-trebuințați de părți sunt generali, și se intrébă daca in tóte casurile trebuie să le dăm ințelesul lor co-prindător.

Responsul legii este că trebuie să ne uităm la obiectul asupra căruia părțile au contractat.

« Convențiunea nu coprinde de cât lucrurile asu-pra cărora se pare că părțile și-au propus a con-tracta, ori cât de generali ar fi termenii cu cari s'a incheiat. »

Legiuitorul nostru aplică de mai multe ori acé-stă regulă de interpretațiune, și mai ales in art. 1709.

« Transacțiunile se mărginesc numai la obiectul lor; renunțarea făcută la tóte pretențiunile și acți-unile coprinde numai aceea ce se rapórtă la prici-nele asupra cărora a urmat transacțiunea. »

Și art. 1710 adaogă : « Transacțiunea nu se in-tinde de cât asupra pricinelor de cari tratéză, fiă intențiunea părților manifestată prin espresiuni spe-ciale sau generale, ori resulte ea ca uă consecuență necesară din ceea ce s'a espres. »

Articolul nostru el însuși nu e de cât uă aplicațiune specială a regulei scrise in art. 977, dupe care trebuie să ne ținem, nu de înțelesul gramatical al cuvintelor, ci de intențiunea părților cari le-a întrebuințat.

32. Art. 985 consacră cea din urmă regulă de interpretațiune.

«Când intr'un contract s'a pus a nume un cas, pentru a se esplica obligațiunea, nu se pôte sustine că prin acésta s'a restrâns intinderea ce ingagiamentul ar avé de drept, in casurile neesprese.»

Papinian dicea : « *Quae dubitationis tollendae causa contractibus inseruntur, jus commune non laedunt.* » (L. 81, *Dig.*, De regulis juris).

Un testator, dupe ce lasă unui legatar averea lui mobiliară, adaogă in testamentul lui că, după mórte, vitele sale vor fi ale legatarului.

Numai vitele forméză obiectul legatului, vor sustine mostenitorii, pentru că testatorul, dicând că vitele vor fi ale legatarului, a esclus prin acésta tótă cealaltă avere mobiliară : *qui dicit de uno, negat de altero.*

Ei bine, articolul nostru ne spune că uă asemenea interpretațiune ar fi greșită, și că, din momentul in care e stabilit, că testatorul a lăsat tótă averea lui mobiliară, ceea ce dice despre vite nu are nici uă importanță.

Argumentul *a contrario* este cel mai primejdios, și nu merită creșemânt de cât atunci când ne scóte dintr'ua escepțiune, pentru a ne aduce in regula generală.

In colo, este invederat că și art. 985, ca și tote celelalte regule de interpretațiune, este dominat de art. 977, adică că nu trebuie să hotărim in sensul acestui articol, de cât daca ne convingem că așa a fost intențiunea părților.

Acésta este, dupe cum am spus'o idea care trebuie să domine ori-ce interpretațiune ; către dânsa trebuie să tindă tóte celelalte regule și la conclusiunea ei să concurgă tóte mijlócele de interpretațiune.

33. Uă singură idee, uă singură regulă, are aceeași importanță și completéză natural idea cea mare a art. 977 ; ea este coprinsă in art. 970 Codul civil : «Convențiunile trebuiesc esecutate cu bună credință și prin urmare, înțelese cu bună credință. Buna credință, equitatea, étă călăusele cele mai bune ale interpretărei, acelea cari trebuie s'o indrepteze, tot-d'a-una sigur, in alegerea între diferitele regule prin cari să atingă scopul sforțarilor sale : esecutare onestă și leală a contractului.» (Demolombe, *Eod.*)

La acéstă mare cerință a legii se rapórtă art. 14 Codul caragea când ordonă ca :

«Cele scrise din viclesug cu nedeslușire, cu indouială și greșite, le talmăcim impotriva celui ce le-a făcut, pentru că el trebuie să deslușescă ceea ce înțelege.»

Căci tóte regulele legii, tóte principiile sciinței dreptului au un singur scop, de a face să domnescă in relațiunile dintre ómeni buna credință.

34. Déră cel mai sigur mijloc de a înțelege relațiunile juridice ce două părți au voit a stabili între dênsele, este esecutarea sau inceputul de esecutare ce au dat convențiunei lor.

«Când actele, dice Curtea de casațiune din Franca, presentă vre uă indouială, interpretul cel mai sigur este esecutarea voluntară, formală și repetată ce le a dat părțile interesate, cari nu mai sunt primite a desminți mai târziu propriiele lor fapte.»

Și legiuirea Caragea pune pe aceeași linie cugetul și fapta părților ; și cu drept cuvânt, de óre-ce

fapta nu este de cât punerea în lucrare a cugetului.

Art. 9 de la doveđi ȃice :

«Tocmelele cele intunecóse și cu indouială, să se tãlmăcescă dupe cugetul celor ce se tocmesc și dupe *fapta lor*, érá, daca lipsesce fapta, dupe obiceiul locului sau și al lor.»

DESPRE QUASI-CONTRACTE

SUMAR

35. Observațiune asupra ordinei materiilor.

36. Schimbarea clasificărei romane. Unde Romanii ȃiceau că obligațiunile ce nu resultă din contracte și din delictes sunt *ca din contract* sau *ca din delict*, noi ȃicem că obligațiunile acestea isvorésc dintr'un *quasi-contract* sau dintr'un *quasi-delict*.

37. Clasificațiunea cea nouă scóte afară din categoria quasi-contractelor uă mulțime de obligațiuni cari, prin natura și efectele lor, trebuia să rămână intr'ênsa.

38. Definițiunea quasi-contractului : el este, mai 'nainte de tóte, uă faptă bună.

Prima deosebire dintre quasi-contract de uă parte și de alta delict și quasi-delict.

39. Ce inseamnă fapt voluntar ?

40. Fapt voluntar inseamnă, fără indouială, fapt săvêrșit cu voință.

41. Trebuie să recunóscem că cuvântul voluntar mai inseamnă încă un fapt făcut cu intențiunea de a crea obligațiuni.

42. Și, de cele mai multe ori, autorul faptului, care constitue un quasi-contract, are acéstă intențiune.

43. Când intențiunea lipsesce, cauza e că autorul faptului este in eróre ; déră faptul in sine implică tot-d'a-una intențiunea de a crea una sau mai multe obligațiuni.

44. A doua deosebire între quasi-contract de uă parte, delict și quasi-delict de alta.

45. Quasi-contractele pot fi, ca și contractele și deosebindu-se in acésta de delictes și quasi-delictes, unilaterale sau sinalagmatices.

46. Obligațiunile ce isvorésc din quasi-contract, isvorésc ele din quasi-contract or din lege ?

47. Mai ântâiu, este invederat că ambele obligațiuni es din acelaș isvor.

48. Și acest isvor nu e legea, ci quasi-contractul.

49. De unde resultă că, in faptul constitutiv al quasi-contractului, érá

nu în lege, trebuie să căutăm deslegarea tuturilor controverselor asupra întinderii și duratei obligațiilor fie-cărei părți.

50. Partea care săvârșește faptul constitutiv al quasi-contractului trebuie să fie capabilă de a consimți, nu și cealaltă parte.

51. Sunt și alte quasi-contracte, afară de acelea de cari vorbește legea ?

52. Nici unul din faptele, ce se citéză de ordinar, ca constituind quasi-contracte, nu intrunesc caracterelor cerute de lege pentru acésta.

53. Și dovadă este că nu într'ênsele trebuie să căutăm care este întinderea obligațiilor la cari dau naștere.

54. Ce să șicem de acela ce întreprinde de a îngriji pe un copil ?

55. Concluziune.

56. Transițiune.

35. Dupe ce am studiat tóte regulele edictate de legiutor asupra contractelor, trecem acum la quasi-contracte.

Am studiat unul din isvórele obligațiilor, cu mult cel mai însemnat, și trecem la cel de al doilea isvor de obligațiuni.

Avem să facem aci uă observațiune analógă cu aceea pe care am făcut'o la începutul acestui volum.

Codul Napoleon, dupe ce se ocupă de interpretarea convențiilor, trece la ceea ce numesce efectul convențiilor în privința terțiilor, și pe urmă dă tóte regulele obligațiilor.

Cât pentru celelalte isvóre de obligațiuni, le lasă cu totul la urmă.

Legiutorul nostru, urmând esemplul Codului italian, nu numai că a descurcat regulele convențiilor de acelea ale obligațiilor, déră se ocupă mai ântâiu de tóte isvórele obligațiilor, și pe urmă de celelalte regule ale lor.

36. Cuvintele *quasi-contract* și *quasi-delict* sunt cuvinte formate de jurisconsultii cei vechi ai Franței. Jurisconsultii romani nu le cunosceau.

Romanii, dupe cum observă fórte bine D. Demolombe, ar fi putut șice și ei *quasi-contractus* sau *quasi-delictum*, precum șiceau *quasi-usufructus*; déră n'au șis acest cuvânt.

Ei diceau că sunt obligationes *quasi ex contractu* și *quasi ex delicto*.

Jurisconsultii romani au observat că, afară de obligațiunile consimțite liber de părți și afară de acelea ce isvorăsc dintr'un delict, sunt mai multe alte obligațiuni pe cari legea nu pôte să nu le recunoscă și cari nu provin din nici una din aceste două isvóre.

Astfel, individul numit tutor nu contractă cu nimeni și nici comite vre-un delict, și cu toate acestea este obligat a primi tutela, ca cum ar fi priimit un mandat general.

Asemenea hangiul, din hanul căruia se fură lucrul unui călător, nu comite nici un delict, și cu toate acestea legea obligă pe hangiu, și este just să'l oblige, a desdauna pe proprietarul lucrului ce s'a furat, ca cum ar fi comis el însuși delictul de furt.

Romanii au observat dără că aceste obligațiuni, cari nu decurg nici din contracte nici din delict, sémână, fiă cu obligațiunile ce decurg dintr'un contract, precum e aceea a tutorului, care sémână cu a unui mandatar general, fiă cu acelea ce decurg dintr'un delict, precum e aceea a otelierului.

Și de aceea au đis că unele din aceste obligațiuni sunt *ca dintr'un contract*, și altele *ca dintr'un delict*, *quasi ex contractu* și *quasi ex maleficio*.

Jurisconsultii cei vechi ai Franciei au schimbat terminologia romană. In loc de a đice că obligațiunile de cari vorbim sunt *ca dintr'un contract* sau *ca dintr'un delict*, adică sémână, unele cu acelea ce decurg dintr'un contract și altele cu acelea ce derivă dintr'un delict, au đis că acele obligațiuni decurg, fiă dintr'un *quasi-contract* fiă dintr'un *quasi-delict*; le-au clasat, nu ca Romanii, dupe asemănarea lor cu obligațiunile ce derivă din contracte și

din delict, ci dupe asemnarea faptului din care decurg, cu contractul sau cu delictul.

Și atunci au fost nevoiți să definescă cele două substantive create de dênșii, đicând că unul este un fapt licit și cel de al douălea un fapt ilicit.

37. Déră cu modul acesta a rămas afară din vechia categorie romană uă mulțime de obligațiuni, pe cari Romanii le aședau, fiă între cele *quasi ex contractu*, fiă între cele *quasi ex delicto*.

Căci, sunt multe obligațiuni cari sémănă cu altele ce derivă din contracte, cari prin urmare sunt *ca dintr'un contract*, déră cari nu se nasc dintr'un fapt și prin urmare nu se pot đice că derivă dintr'un *quasi-contract*.

Astfel e obligațiunea tutorului, obligațiune identică cu a unui mandatar general, și care, cu tóte acestea nu derivă din nici un fapt.

Și sunt altele cari sémănă cu obligațiuni din delict, cum e aceea a hangiului, cari sunt *quasi ex delicto* și cari nu se coprind în clasificarea nóstră, de óre-ce nu isvoresc din nici un fapt.

Ne vom ocupa mai târđiu de acele obligațiuni și ne vom întreba dacă, afară de acele patru isvóre de obligațiuni de cari se ocupă legiuitorul, mai sunt și altele de cari nu vorbesce.

Déră, ori cum am clasifica acele obligațiuni, nu e mai puțin invederat că legislatorii nostri au făcut uă mare greșală, când s'au depártat de clasificarea romană, ca să adopte cele două substantive formate de jurisconsultii cei vechi ai Franciei.

Pentru că trebuie să punem în două categorii deosebite obligațiuni cari au cea mai mare asemnare între dênsele și ale căror regule esențiale se coprindeau în numele lor chiar.

Căci numele de *quasi-contract* le trámite la re-

gulele contractului cu care sémână mai mult obligațiunea de care e vorba.

Déră, dacă numele și clasificarea s'au schimbat, asemnarea rămâne, căci este în natura lucrurilor, și dupe dênsa ne vom lua pentru a stabili regulile acelor obligațiuni pe cari Romanii le numiau quasi ex contractu sau quasi ex delicto, și cari astăzi nu mai constituiesc quasi-contracte și quasi-delicte.

38. Ori cum ar fi, étă definițiunea ce dă legea quasi-contractului :

Art. 986 «Quasi-contractul este un fapt licit și voluntar, din care se nasce uă obligațiune către uă altă persónă, sau obligațiuni reciproce între părți.»

Ceea ce distinge quasi contractul de quasi-delict este mai ales că cel d'ântâiu constă dintr'un fapt licit, adică permis de lege, și cel de al douilea dintr'un fapt ilicit, adică oprit de lege; cel d'ântâiu este uă faptă bună, érá cel de a'l douilea uă culpă, uă faptă rea.

Articolul corespundător din Codul Napoleon ȳice că quasi-contractul este un fapt *curat voluntar* din care isvoresc obligațiuni, déră toți jurisconsulții francesi observă că redacțiunea este greșită și că definițiunea Codului Napoleon se aplică atât la quasi-delicte, cât și la quasi-contracte.

De aceea legiuitorul nostru a adaos cuvântul «licit.»

Caracterul propriu și distinctiv al quasi-contractului este de a constitui uă faptă bună, un serviciu amical :

Facta honesta, ȳicea un vechiu jurisconsult, *quibus et ignorantes obligantur.*

39. Art. 986 adagă că faptul, ca să constituie un quasi-contract, trebuie să fiă nu numai un fapt licit, déră și un fapt *voluntar*.

Ce înseamnă acest cuvânt?

Că acest cuvânt nu ne vine din Dreptul roman, acesta e natural, de orice Romanii nici nu aveau cuvântul de quasi-contract, și prin urmare nici definițiunea acestui cuvânt.

Dără este de însemnat că nici idea ce destéptă cuvântul *voluntar* nu există în textele romane.

În general, prin expresiunea *voluntar* înțelegem, în limba juridică, un fapt săvârșit în deplină cunoștință de cauză : un fapt este voluntar, atunci când autorul aceluia fapt a știut că se obligă și a vrut să se oblighe prin acel fapt.

Ei bine, Romanii, nu numai că nu primiau idea că faptul care constituie un quasi-contract este voluntar, în acest înțeles că e făcut cu intențiunea de a contracta uă obligațiune, dără încă respingeau formal această idee.

Gaius dă și motivul pentru care susține că, în faptul care constituie un quasi-delict, nu există intențiunea de a contracta.

« *Non potest intelligi, is qui ex ea causa tenetur, ex contractu obligatus esse ; qui enim solvit per errorem, magis distrahendae obligationis animo, quam contrahendae dare videtur.* » (Leg. 5, Dig., De oblig. et action.)

Și Institutele lui Justinian exprimă și mai energic această idee :

« *Adeo enim non intelligitur proprio ex contractu obligatus, ut si certiore rationem sequamur, magis ex distractu, quam ex contractu, possit dici obligatus esse.* » (§ 6, De oblig. quasi ex contractu)

Și jurisconșulții cei vechi ai Franciei au continuat a privi lucrul cu aceiași ochi.

« Nu intervine nici un consimțimânt al părților, dice Pothier, ca să formeze obligațiunea. Acela care a plătit din eróre, credându-se dator ceea ce nu

era dator, n'are intențiunea de a stipula nimic, și acela ce primesce asemenea n'are intențiunea de a se obliga».

Legea însăși declară același lucru.

Art. 993 ne spune că acela ce primesce aceea ce nu are drept să ia, se obligă chiar fără să scie.

Cum putem vedé intențiunea de a se obliga intr'un om care nu scie ?

Așa déră, atât dupe tradițiunea romană, cât și dupe tradițiunea vechiei jurisprudențe a Franciei, și chiar dupe decisiunile legii actuale, s'ar păré că cuvântul *voluntar* n'are însemnarea lui obicinuită în limba juridică, de a desemna faptul săvêrșit cu intențiunea de a contracta.

Și tot așa, dupe tradițiunea vechiă și dupe decisiunile legii, s'ar păré că cuvântul acesta nu arată nici măcar înțelesul de fapt spontan, făcut din propria inițiativă a autorului său și fără ca acesta să fi fost indemnât prin nimic.

Dumoulin ȃicea : « *Negotiorum gestorum actio, non modo pro gestis ex voluntate, sed aeque pro gestis ex necessitate, competit* ».

40. Ce însemnéză atunci acest cuvânt ?

Trebue să ȃicem că el nu însemnéză nimic, că este pus de géba ?

Jurisconșulții francesi cari 'și-au dat ostenéla să'l înțelégă, în lipsă de altă esplicațiune, sunt ređuși a ȃice că acest cuvânt, « în mintea legiuitorului, are de scop de a desemna obligațiunile ce nu purced de-a dreptul din lege ». (Demolombe, *Eol.*, Nr. 34)

Și în adevêr, acest cuvânt s'a întrebuițat pentru prima óră de Codul Napoleon și intr'un text de lege în care obligațiunile ce se forméază *voluntar* din quasi-contracte se opun obligațiunilor ce isvorêsc *involuntar* din lege.

Legiuitorul avea trebuință să arate ce deosebire există între izvorul obligațiilor ce rezultă dintr'un quasi-contract și izvorul obligațiilor ce rezultă din lege, și exprimă această idee că și obligațiile, pe cari le impune de-a dreptul legea, pot să rezulte, în unele cazuri, dintr'un fapt, dără acel fapt este comandat de lege, este obligatoriu, de ôre ce faptul care constituie un quasi-contract nu este impus, este facultativ.

În acest sens, este esact să șicem că gestiunea de afaceri este un fapt voluntar, pe când tutela este un fapt comandat de lege, involuntar.

Astfel, plata unei sume pe care nu o datoresci este un fapt voluntar, uă plată făcută de bună voe, de ôre-ce plata unei pensiuni alimentare către un ascendent este un fapt involuntar, uă plată făcută de silă.

Și circumstanța că acela ce plătesce a putut fi silit prin urmăriri nedrepte nu înseamnă nimic ; căci *coacta voluntas*, *voluntas*, cine plătesce, face un fapt voluntar, chiar când se crede obligat de a plăti.

Așa în cât afirmațiunea lui Dumoulin că quasi-contractul pôte să fiă un fapt făcut din necesitate, este prea absolută.

Quasi-contractul, câte uă dată, pôte să nu fiă fapt spontan, pornit din inițiativa celui ce'l face ; dără este tot-d'auna un fapt voluntar, pe care 'l faci pentru că vrei și pe care s'ar puté să nu'l faci, dacă n'ai voi.

Etă dără ce înseamnă cuvântul «voluntar» : faptul este voit, dacă nu și obligațiunea ce are să rezulte din acel fapt.

41. Dără numai atât înseamnă cuvântul voluntar ?

Mie unuia, nu'mi vine să cred.

Mi se pare, din contră, că nu putem să ne facem uă idee esactă de quasi-contract, dacă ne vom opri aci. Cel ce ȃice că quasi-contractul este un fapt neimpus de lege, mi se pare că nu ȃice mai nimic, dă uă definiȃiune cu totul superficială, care nu pȃtrunde in natura lucrurilor și care nu esplică cum quasi-contractul este isvor de obligaȃiuni.

Eu bănuiesc că, in cuvântul *voluntar*, legea a vrut să depună adevărata idee ce trebuie să ne facem de quasi-contracte, și care singură pȃte să esplice pentru ce și cum isvoresc obligaȃiuni dintr'un fapt.

Ceea ce mă face să o cred este că acéstă idee nu e pusă din intȃmplare, numai uă dată ; legea revine asupra ei și, dupe ce o exprimă in art. 986, o repetă in art. 977 : «Acela care, *cu voinȃă*, girază interesele altuia». Fără indouială, vrea să ȃică ceva cu aceste cuvinte de fapt *voluntar*, de gestiune *cu voinȃă*.

Că cuvântul «voluntar» a trebuit să aibă un înȃeles in intenȃiunea legiuitorului, acéstă se vede și din chiar concordanȃa ce esistă inre acest cuvânt și cuvântul quasi-contract.

Un quasi-contract, in adevăr, trebuie să fiă un fapt care să semene cu contractul, trebuie să fiă, mai-mai, un contract.

Déră contractul este înȃelegerea inre douē sau mai multe persóne, «*duorum, pluriumve, in idem placitum consensus.*»

Trebuie déră să găsım in quasi-contract ceva care să semene cu acel *consensus*.

Și, fiind-că quasi-contractul constă dintr'un fapt, trebuie ca, in faptul acela, să căutăm ceva care să a-ducă a minte, mai de departe sau mai de aprópe, acel *duorum pluriumve consensus*, care să coprindă măcar unele din elementele ce constituiesc contractul.

Se p \acute{o} te una ca ac \acute{e} sta ? Este cu putin \acute{t} ă s \acute{a} g \acute{a} s \acute{a} sim intr'un fapt concursul mai multor consim \acute{t} im \acute{e} nte, *in idem placitum* ?

De ce nu ?

Destul s \acute{a} ne aducem aminte c \acute{a} consim \acute{t} im \acute{e} ntul se p \acute{o} te manifesta in mai multe feluri, \acute{s} i. in special, c \acute{a} p \acute{o} te s \acute{a} rezulte dintr'un fapt.

D \acute{e} r \acute{a} , pentru ac \acute{e} sta, trebuie ca faptul s \acute{a} fi \acute{a} *voluntar* in i \acute{n} telesul juridic al cuv \acute{e} ntului, adic \acute{a} s \acute{a} fi \acute{a} f \acute{a} cut cu inten \acute{t} iunea de a manifesta u \acute{a} voin \acute{t} ă, adic \acute{a} s \acute{a} fi \acute{a} un fapt care s \acute{a} implice voin \acute{t} a autorului s \acute{e} u de a se obliga sau de a obliga pe altul c \acute{a} tre sine, sau chiar \acute{s} i de a se obliga \acute{s} i pe sine \acute{s} i de a obliga \acute{s} i pe altul c \acute{a} tre sine.

42. Ca s \acute{a} i \acute{n} telegem d \acute{e} r \acute{a} cum un fapt voluntar p \acute{o} te constitui un quasi-contract, trebuie s \acute{a} primim c \acute{a} faptul voluntar, de care vorbim, nu este numai un fapt voit, neimpus de lege, ci \acute{s} i un fapt care e f \acute{a} cut cu inten \acute{t} iunea de a produce u \acute{a} obliga \acute{t} iune ; c \acute{a} , nu numai faptul este voit, d \acute{e} r \acute{a} \acute{s} i obliga \acute{t} iunea ce rezult \acute{a} din acel fapt este voit \acute{a} . \acute{S} i ac \acute{e} sta, in adev \acute{e} r, se int \acute{e} mpl \acute{a} , de cele mai multe ori, in quasi-contracte.

C \acute{a} nd un om se apuc \acute{a} s \acute{a} i \acute{n} vel \acute{e} sc \acute{a} casa desvelit \acute{a} de u \acute{a} furtun \acute{a} a amicului s \acute{e} u care lipsesce, faptul acesta presupune, f \acute{a} r \acute{a} indouial \acute{a} , voin \acute{t} a autorului s \acute{e} u de a acoperi casa \acute{s} i de a o acoperi cum trebuie.

Faptul acesta implic \acute{a} d \acute{e} r \acute{a} esisten \acute{t} a unui consim \acute{t} im \acute{e} nt.

Daca, pe l \acute{e} ng \acute{a} consim \acute{t} im \acute{e} ntul aceluia ce face faptul care constituie quasi-contractul, s'ar ad \acute{a} oga \acute{s} i consim \acute{t} im \acute{e} ntul proprietarului, am av \acute{e} un contract perfect ; d \acute{e} r \acute{a} acest consim \acute{t} im \acute{e} nt lipsesce.

Ce face legiuitorul in prezen \acute{t} a acestui fapt ?

Legiuitorul presupune consimțimântul care lipsește.

Legiuitorul, vădând cât de folositor este faptul întreprins și cât de natural este ca proprietarul să consimtă a i se acoperi casa, implinesce consimțimântul acestuia și completează legătura juridică din care isvoresce obligațiunea.

Astfel, în exemplul nostru, quasi-contractul sémănă cu contractul, pentru că faptul care îl constituie implică consimțimântul uneia din părți și face ca consimțimântul celeilalte să fiă probabil.

Este un contract căruia i lipsesce numai manifestarea consimțimântului de către una din părți.

Etă idea ce trebuie să ne facem de quasi-contracte și punctul de plecare al teoriei asupra acestei materii.

43. Legiuitorul însă nu s'a mărginit aci, el a făcut un pas mai departe, și, dupe cum, în unele cazuri, presupune voința aceluia în folosul căruia s'a făcut faptul constitutiv al contractului, în alte cazuri, presupune și consimțimântul autorului acelui fapt.

É natural ca acela căruia voesc să i acoper casa să primescă cu bucurie să i-o acoper; și de aceea legiuitorul presupune că există consimțimântul lui, care lipsește.

Déră este tot așa de natural ca acela care a plătit din eróre să fi avut intențiunea de a 'și lua îndărăt ceea ce a dat, dacă ar fi știut că nu era dator nimic; și de aceea legea presupune voința lui de a obliga pe cel ce a primit pe nedrept să i inapoieze banii.

D. Larombière ne spune «că nu este esact de a dice că uă obligațiune nasce dintr'un fapt, de órece prin el ênsuși acel fapt nu implică nici uă intențiune de a se obliga, sau de a obliga pe altul,

din partea aceluia care face faptul. Obligațiunea care rezultă din acel fapt se produce, din contră, fără voința sau chiar contra voinței aceluia ce se obligă.»

Déră acéstă esplicațiune este superficială și deci neesactă.

Căci, de cele mai multe ori, faptul constitutiv al unui quasi-contract este săvêrșit cu voința de a se obliga și de a obliga pe altul către sine.

Este adevêrat că acéstă voință lipsesce câte uă dată, déră lipsesce pentru că autorul faptului este in eróre.

Daca cel ce plătesce, fără a fi dator, ar lucra in cunoscință de causă, ar avé fără indouială intențiunea de a obliga pe cel ce primesce să inapoieze ceea ce a dat. Și tocmai pentru aceea legiuitorul 'i presupune intențiunea de a obliga, care 'i-a lipsit, numai pentru că era in necunoscință de causă.

Fără indouială, nu este adevêrat că autorul faptului are tot-d'a-una intențiunea de a se obliga și de a obliga pe altul către sine, déră nu e mai puțin adevêrat că faptul in sine implică acea intențiune.

Când plătesc din eróre, nu voesc fără indouială să contractez, déră faptul chiar că am plătit ne-fiind dator, implică voința mea de a'mi lua indărăt ceea ce am dat, daca nu voi fi dator.

Dupe esplicațiunile date mai sus, putem să ințelegem acum cuvêntul «voluntar» pe care 'l intrebuințéază legea in art. 986.

Faptul, care constitue un quasi-delict, e voluntar in acest ințeles, că el implică tot-d'a-una voința de a contracta.

Acéstă voință esistă in tóte casurile in cari autorul faptului, il săvêrșesce in cunoscință de causă.

Déră când autorul faptului se află in eróre, acéstă voință este presupusă de legiuitor.

Quasi-contractul sémănă cu contractul in acésta că este un fapt care intrunesc unele din elementele contractului și pe altele le suplinese legea.

Legea voesce pentru noi ceea ce ar trebui să voim noi, daca voința nóstră ar fi onestă și luminată.

De câte ori săvêrșim un fapt care implică din partea unei voințe oneste și luminate intențiunea de a crea una sau mai multe obligațiuni, acel fapt constituie un quasi-contract și produce obligațiunile ce isvorăsc natural dintr'énsul.

44. Acésta este și cea de a doua deosebire între quasi-contract și quasi-delict.

Cea d'ântâiu este că quasi-contractul constituie un fapt licit, de óre-ce quasi-delictul este un fapt ilicit.

Cea de doua deosebire resultă din circumstanța că quasi-contractul este «un fapt voluntar»

De óre-ce quasi-delictul, dupe art. 998, este «ori ce fapt al omului, care causéză altuia prejudíțiu»,

In casul ântâiu, este neapărat ca omul să voiască a face ceea ce face, și tocmai de aceea se obligă prin faptul lui ;

In casul de al douilea, nu este trebuință să aibă voința de a face faptul care constituie quasi-delictul, este destul să'l săvêrșescă.

Ba încă, nu este absolut trebuință nici măcar de un fapt pozitiv :

Póte fi chiar uă simplă omisiune.

Cei mai mulți autori pun quasi-contractul pe aceeași linie cu delictul și quasi-delictul, in acéstă privință că amêndouë sunt fapte voluntare.

Déră acésta este uă curată eróre, care se invederează prin comparațiunea art. 986 și 998.

Tot ce s'ar puté đice, este că delictul este fapt voluntar érá nu și quasi-delictul.

Deră acésta n'ar fi cu totul esact, mai ântâiu că și delictul pôte consta dintr'ură omisiune.

Și pe urmă, legea n'a deosebit delictul de quasi-delict, și a avut dreptate, de ôre-ce deosebirea n'are nici un interes practic.

45. Art. 986 ne spune că din faptul, așa cum l'am descris, nasce când ură singură obligațiune, din partea autorului faptului, când obligațiuni reciproce, din partea autorului faptului și din partea părții pe care acel fapt îl interesază.

« *Utilitatis causa,* șice Gaius, *receptum est, eos invicem obligari.*

Și fie-căreia din aceste obligațiuni corespunde ură acțiune :

Acțiunea directă contra aceleuia ce a săvârșit faptul, ca să dea séma de indeplinirea obligațiunei ce implică faptul său ;

Și acțiunea contrarie din partea aceleuia ce a săvârșit faptul, ca să reclame ceea ce a cheltuit.

Proditæ sunt actiones..... quibus invicem experiri possunt de eo, quod ex bona fide, alterum alteri prestare oportet.

Acésta constitue ură altă asemănare între contracte și quasi-contracte, și ură altă deosebire între quasi-contracte, de ură parte, și delictes și quasi-delictes, de altă parte.

Dintr'un delict sau dintr'un quasi-delict nu pôte isvori nici ură dată de cât ură singură obligațiune : obligațiunea autorului faptului, ca să despăgubescă pe cel vătâmat prin acel fapt.

Și nu se pôte nasce de cât ură singură acțiune : acțiunea părții care a suferit păguba contra aceleuia ce 'i-a causat păguba.

De ôre-ce din quasi-contract se pot nasce, și de multe ori se nasc, douë acțiuni reciproce : *ultra citroque nascuntur actiones.*

Ca și contractele, quasi-contractele pot fi unilaterale sau sinalagmatice.

46. Am constatat, basându-ne, atât pe tradițiunile cele vechi, cât și pe textul pozitiv al legii, că obligațiunile ce nasc din quasi-contract isvorăsc în adevăr din faptul voluntar, care constituie quasi-contractul.

Și cu toate acestea, această idee este departe de a fi primită de toți.

Căci, mai întâiu, D. Laurent o tăgăduiesce cu totul.

Și D. Demolombe pe jumătate!

D. Laurent declară categoric că obligațiunile ce nasc din quasi-contracte nu nasc din quasi-contracte, ci din lege.

«Este adevărat că obligațiunea stăpênului, ale cărui afaceri se îngrijesc de altul, nasce dintr'un fapt personal ?

În regulă generală, el nu cunósce gestiunea, el nu săvêrșesce nici un fapt, și cu toate acestea e obligat.

Pentru ce ?

Ai căuta în zadar altă cauză de cât legea.

Legea, pentru cuvinte de equitate și de utilitate, impune stăpênului óre-cari obligațiuni.

Nu e riguros esact a dice nici măcar că gestorul de afaceri este obligat prin faptul său : un fapt, prin el ênsuși, nu obligă de cât când aduce pagubă cui-va.

Și încă, nu faptul pagubei dă nascere obligațiunei, ci vătămarea unui drept.

Prin urmare, nu se pôte dice că obligațiunile nasc dintr'un fapt personal : ele nasc din lege, când e vorba de un quasi-contract, și din vătămarea unui drept, când e vorba de delict sau quasi-delict.»

D. Demolombe recunósce cel puțin că obligați-

unea aceluia ce săvârșește faptul voluntar care constituie quasi-contractul isvorêșce din quasi-contract.

«Faptul in sine este, mai ântâiu de tôte, isvorul obligațiunei, dupe legea naturală.

Și rolul legii civile se mărginesce și aci a imprima obligațiunei caracterul de obligațiune civilă, a cărei esecutare să pôtă fi cerută prin justiție.» (*Eodem*, Nr. 18).

Déră nu primesce că și obligațiunea celeilalte părți rezultă din quasi-contract.

Dupe ce arată că și textul legii și tradițiunea atribue amêndurilor obligațiunilor aceeași origină, quasi-contractul, D. Demolombe adaogă :

«Părerea nóstră insă este că esplicațiunea de mai sus nu e esactă ; și credem, din contra, că aceste douë obligațiuni isvorêsc fie-care dintr'ua causă deosebită :

Una, obligațiunea gestorului, din quasi-contractul de gestiune de afaceri ;

Cealaltă, obligațiunea stăpênului, numai din autoritatea legii.

Acesta ne pare a fi efectul clasificărei celei noi pe care legiuitorul nostru a introdus'o in obligațiunile ce se forméză fără contract.

Nu este astădi quasi-contract de cât acela ce se forméză printr'un fapt voluntar al omului ; déră, in gestiunea de afaceri, nu e alt fapt voluntar de cât acela al gestorului ;

Deci, nūmai el este obligat prin quasi-contract.

Obligațiunile ce nu isvorêsc dintr'un fapt voluntar n'au altă causă de cât legea.

Ea este adevêrata causă a obligațiunei stăpênului.» (*Demolombe*, XXXI, Nr. 47)

47. Sistemul Dlui Demolombe, nu numai că nu repausă pe nimic, dără ne pare și nejuridic.

Pe ce se redēmă acest sistem ?

Pe tradițiuni ? Nu ; tradițiunea este constantă contra lui, și D. Demolombe singur o constată !

Pe lege ? Nu ; căci legea ȃice că amēndouē obligațiunile derivă din quasi-contract !

Apoi, un sistem, care n'a trecut prin mintea nici unui legiuitor, pōte fi bun in legislațiune ; dără, de bună sēmă, nu in doctrină.

Nu e permis interpretului să scornescă idei cari n'au putut fi in mintea legiuitorului.

Și, pe urmă, acest sistem nu e nici juridic !

Căci douē obligațiuni corelative, reciproce, nu pot să ia nascere de cât din același fapt juridic ; este cu neputința ca să se nască una dintr'un isvor, alta din altul.

Douē obligațiuni corelative se esplică și se mēsóră una cu alta, pentru că una servește de causă celeilalte, pentru că una chiamă pe cealaltă și ȃre-cum ii dă ființa.

Dacă stăpēnul este obligat către gestor, causa e că gestorul a cheltuit pentru stăpēn, și e natural ca atât să fiă stăpēnul obligat, cât a cheltuit gestorul : se vede bine că aceste obligațiuni nasc una din alta sau, mai corect, nasc amēndouē din aceeași tulpină.

Și asupra acestui fapt nu pōte avē nici uă in-riurare circumstanța că Codul Napoleon a numērat și legea intre isvórele obligațiunilor.

Căci tocmai a despărțit obligațiunile ce nasc din quasi-contract de acelea ce resultă din lege, și declară că obligațiunile ce resultă din quasi-contracte nu sunt numai acelea ale autorului faptului, ci și acelea ale celeilalte părți.

48. Sistemul Dlui Laurent este mai logic.

Este sistemul pe care 'l primise Codul Callimach. Étă, in adevăr, cum consacră Codul Callimach aceste idei.

§ 1150. «Personalele drituri asupra lucrurilor, prin cari se indatoresce uă persónă către alta, ca să facă un lucru sau să dea, să sufere sau să nu facă ceva, se intemeiază : ori fără mijlocire asupra unei legi, sau asupra unei tocmeli, sau asupra unei vătămări pricinuite cui-va.»

Legea noastră ar fi putut, fără indouială, să adopte și dēnsa acest sistem ; dēră nu l'a adoptat.

Ea consideră quasi-contractul ca isvor de obligațiuni, și n'a vrut să confunde obligațiunile ce derivă din quasi-contract cu cele ce derivă din lege. Fără indouială, aceste obligațiuni rezultă din lege in acest înțeles că legea le consacră și le sancționează.

Dēră, in acest înțeles, și obligațiunile ce rezultă din contracte isvoresc tot din lege : sub uă legislațiune codificată, nu e obligațiune propriu ȃisă de cât aceea ce este recunoscută de lege.

Equitatea naturală singură nu constituie obligațiuni civile.

De ce dēră nu ȃicem că obligațiunile din contracte isvoresc din lege ? De bună sēmă pentru că legea nu face de cât să le recunoscă și să le sancționeze.

Pentru cele ce rezultă din quasi-contracte, legea face mai mult.

Mai ântâiu, adaogă la isvórele din cari curg unele elemente cari le lipsesc pentru a fi contracte, și cu modul acesta le transformă in contracte.

Și pe urmă, sancționează obligațiunile ce isvoresc din quasi-contracte, ca cum ar fi isvorind din adevărate contracte.

Legea nu crează d'a dreptul obligațiunea, ci com-

pletéză contractul, presupunând existent consimțământul uneia din părți, sau chiar pe al amândurora.

49. De aci rezultă uă urmare practică foarte însemnată, că, în faptul constitutiv al quasi-contractului, trebuie să căutăm întinderea și durata obligațiilor, fiă ale părții care a săvârșit acel fapt, fiă ale celeilalte părți.

Vom vedé, studiând gestiunea de afaceri, că se ridică uă mulțime de cestiuni foarte controversate, foarte greu de deslegat, asupra acestor două puncte :

Care este afacerea pe care este obligat gestorul să o gireze ?

Cât timp este obligat gestorul să gireze ?

Ei bine, ca să răspundem la aceste cestiuni, nu avem de cât un mijloc : să examinăm faptul de gestiune al gestorului.

Așa procedă toți juriconsulții fără deosebire. Toți caută răspunsul la cestiunile cele grele în faptul de gestiunii, érá nu în lege !

Ceea ce probéză din ce în ce mai mult că din acel fapt isvorésc obligațiunile, érá nu din lege, dupe cum susțin unii dintr'ênșii.

50. Cea de a doua urmare a ideii că obligațiunile ce isvorésc din quasi-contracte curg din faptul constitutiv al quasi-contractului érá nu din lege, este că acela care a săvârșit acel fapt trebuie să fiă capabil de a contracta obligațiunile ce au să curgă din faptul său.

Este uă cestiune foarte controversată aceea de a se ști, dacă autorul faptului care constituie un quasi-contract trebuie să fiă capabil de a contracta obligațiunea ce isvoréște din acel quasi-contract.

Și în această controversă este natural că aceia cari susțin că obligațiunile ce isvorésc din quasi-contract isvorésc din lege, érá nu din faptul care constituie acel quasi-contract, să susțină că este

indiferent ca autorul faptului constitutiv de quasi-contract să fiă, or nu, capabil.

Daca legea crează obligațiuni cu ocasiunea unui fapt, puțin ne pasă să scim cine a săvârșit acel fapt.

Dără este invederat că alta este soluțiunea ce trebuie să dăm, dacă susținem că obligațiunea rezultă din fapt chiar, și că legea nu face de cât să presupună consimțimântul, atunci când lipsesce.

Căci legea nu pôte să vadă in faptul voluntar existența consimțimântului, de cât acolo unde pôte să existe consimțimânt!

Și, între aceste două sisteme cari se pot susține, este invederat că legea noastră a adoptat pe cel din urmă. De óre-ce ea ne spune că obligațiunea, in cazul nostru, rezultă dintr'un fapt, érá nu din lege.

Și de óre-ce cere ca faptul să fiă voluntar, adică să purcédă dintr'ua voință, de bună sémă capabilă de a consimți.

Și tocmai acésta este cea mai insemnată asemănare între contracte și quasi-contracte : Capacitatea părții care săvârșesce faptul pe care legea 'l consideră ca un contract!

Noi suntem de părere că, nū numai obligațiunea celui ce săvârșesce faptul voluntar isvoresce din quasi-contract, dără și obligațiunea reciprocă a celeilalte părți.

Trebuie óre să susținem că, nu numai partea care săvârșesce faptul voluntar, dără și cealaltă parte, trebuie să fiă capabilă de a consimți ?

Acésta este părerea Dlui Demolombe

Dsa crede că, indată ce susținem că ambele obligațiuni, și a aceluia ce săvârșesce faptul voluntar și obligațiunea corelativă a celeilalte părți, isvoresc din quasi-contract, prin acésta chiar suntem obli-

gați a decide că amândouă părțile trebuie să fiă capabile de a consimți.

Și, tocmai ca să fugă de această consecuență, D. Demolombe a inventat sistemul bizar, dupe care, între obligațiuni reciproce rezultând dintr'un quasi-contract, unele numai rezultă din acel quasi-contract, éra altele rezultă d'a dreptul din lege. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 100).

Părerea noastră cu toate acestea este că de și ambele obligațiuni rezultă din quasi-contract, totuși numai aceea din părți trebuie să fiă capabilă de a consimți, care săvârșesce faptul voluntar.

Cealaltă parte fiind obligată fără voia și fără scirea ei, este invederat că nu ne putem pune cestiunea dacă a consimțit sau nu, dacă a voit sau nu, și prin urmare dacă e capabilă de a consimți și de a voi : Legea consimte în locul ei, numai și numai pentru că acel consimțământ îi este tolositor.

51. Legea numără în art. 986 și următoarele două quasi-contracte, și doctrina se întreabă dacă afară de aceste două quasi-contracte mai sunt și altele.

Și această cestiune desparte pe jurisconsulți. Cei mai mulți cred că sunt multe alte quasi-contracte ; foarte puțini susțin că nu sunt alte quasi-contracte de cât cele două arătate a nume de lege.

D. Laurent, mai ales, susține această din urmă opiniune cu multă tărie, pentru cuvântul că nu poate să existe quasi-contract fără lege.

Déră, dupe cum răspunde foarte bine D. Demolombe, textul de lege care se cere este tocmai articolul pe care-l comentăm.

Legea în adevăr nu se mărginesce a ne spune că gestiunea de afaceri și plata indebitului constituiesc quasi-contracte, ci, mai înainte de toate, ne arată în art. 986 cari sunt caracterele quasi-contractului.

Și prin urmare, or unde vom întâlni aceste carac-

tere, trebuie să recunoscem existența unui quasi-contract.

Art. 986 ne spune că quasi-contractul este un fapt licit și voluntar din care se naște uă obligațiune pentru autorul lui, sau obligațiuni reciproce între părți.

Deci, ori-ce fapt licit și voluntar, adică care să presupună din partea aceluia ce-l săvârșește intențiunea de a se obliga pe sine sau și pe sine și pe uă altă persoană către sine, constituie un quasi-contract.

52. Daca, in principiu, ori-ce ar dice D. Laurent, cestiunea ne pare ușor de deslegat in favórea tesei susținute de D. Demolombe, in fapt însă ne pare fórté anevoe de a găsi alte fapte cari să constituéscă quasi-contracte, afară de gestiunea de afaceri și de plata indebitului.

Și aci suntem de părerea Dlui Laurent, că nici una din faptele cari se citéză nu constituiesc quasi-contracte.

D. Demolombe citéză trei fapte cari, dupe părerea sa, constituiesc quasi-contracte.

Indivisiunea între coproprietari, când este rezultatul unui fapt voluntar din partea lor, precum este primirea unui legat.

Primirea unei mosteniri, și

Tutela, când tutorul numit ar puté s'o refuze și totuși primesce tutela de bună voe.

Și Zachariæ citéză administrațiunea averei unui imobil in indivisiune de către unul din copărtași.

Acest din urmă cas constituie fără indouială un quasi-contract, déră intră in quasi-contractul de gestiune de afaceri de care vom vorbi indată.

Cât pentru casurile citate D. Demolombe ca constituind quasi-contracte, in tóte aceste casuri obligațiunile dintre părți nu resultă imediat din faptul voluntar săvârșit de una dintr'ênsele, ci din legea

care regulamenteză pozițiunea în care s'au pus prin acel fapt.

Obligațiunile ce produce între coproprietari primirea unui legat în indivisiune nu isvoresc din faptul primirii legatului, ci din starea de indivisiune în care s'au pus prin acel fapt.

Și, dovadă că obligațiunile reciproce ale coproprietarilor nu rezultă din faptul primirii legatului, este că nu ori-ce primire de legat dă naștere la aceste obligațiuni.

De asemenea, obligațiunile unui tutor nu rezultă din faptul primirii tutelei, ci din calitatea lui de tutor și din administrațiunea averii ce 'i este încredințată.

Și dovadă că obligațiunile tutorului nu rezultă din primirea de bună voe a tutelei, este că obligațiunile ar fi fost aceleași și în cazul în care ar fi primit de nevoie tutela.

Obligațiunile unui mostenitor isvoresc ele din faptul primirii mostenirii?

Ferescă Dumneșeu! Ele rezultă din calitatea mostenitorului de continuator al persoanei defunctului.

Fără îndoială, dacă unul n'ar fi primit legatul, celalt tutela și cel d'al treilea mostenirea, diferitele obligațiuni de cari vorbim nu s'ar fi născut.

Dără primirea nu este isvorul acelor obligațiuni, din primire nu nasce de cât calitatea lor de coproprietar, de tutor sau de mostenitor, și din această calitate legea scôte obligațiunile fie-căruia dintr'ênșii.

53. Și să nu se creșă că această discuțiune este numai academică. Ea presentă uă aplicațiune practică însemnată.

Am spus în adevăr mai sus că, pentru ca să cunoșcem întinderea obligațiunilor ce rezultă din quasi-contracte, trebuie să ne uităm la faptul constitutiv al quasi-contractului.

Ei bine, această regulă, care este singura busolă a noastră în toate controversele, la cari dă loc materia quasi-contractelor, am perde-o, dacă am admite, între quasi-contracte, faptele citate mai sus.

Dacă am primi că obligațiunile coproprietarilor, tutorilor și mostenitorilor isvorăsc din faptul primirii legatului, mostenirei sau a tutelei, în acest fapt ar trebui să căutăm întinderea obligațiunilor coproprietarilor, tutorilor și mostenitorilor.

Dără acesta ne-ar rătăci !

Când e vorba, în adevăr, ca să scim care este întinderea obligațiunilor coproprietarilor, tutorilor și mostenitorilor, trebuie să căutăm la legile cari regulază aceste diferite situațiuni, fără să ne ocupăm câtuși de puțin de faptul primirii legatului, tutelei sau a mostenirei.

Ceea ce probază că din lege, érá nu din faptul primirii, isvorăsc acele obligațiuni.

54. Dără dacă aceste trei fapte citate în general de autori nu constituesc quasi-contracte, n'ar fi altele ?

Curtea de apel din Paris a avut să se pronunțe, la 2 August 1866, asupra cestiunei de a se sci, dacă faptul de a îngriji de întreținerea și de crescerea unui copil nu constituie, din partea aceluia care l'a întreținut, un quasi-contract, care să dea naștere la obligațiuni mai mult sau mai puțin întinse, dupe persoane și dupe impregiurări.

Curtea de apel a hotărît că «ajutóarele și binefacerile primite de un minor, în interval de mai mulți ani, nu pot să creeze, în profitul lui, un quasi-contract, care să i dea dreptul a reclama uă pensiune alimentară.»

Trebuie să observăm că specia ce se presenta înaintea Curței din Paris era puțin favorabilă părții care susținea existența quasi-contractului, și, în tot

casul, faptele nu întemeiau cererea de alimente ce ce se făcea.

Uă dómná de Civry se pretindea fiică naturală a Ducelei de Brunswick, și cerea alimente, fundându-se mai ântâiu pe faptul filiațiunei, și, subsidiar, pe existența unui quasi-contract, rezultând din faptul că Ducele îngrijise de crescerea și de stabilirea ei prin căsătorie.

Curtea respunde, cu drept cuvânt, că acest fapt nu o îndreptătea să cêră in tótă viața alimente.

Dêră cređ că daca circumstanțele ar fi fost altele și dacă nu s'ar fi ridicat uă cestiune de alimente, ci uă cestiune de responsabilitate sau de creștere, respunsul Curței din Paris ar fi fost altul.

Acela ce îngrijesce de nisce animale ale altuia se obligă fără îndouială a le îngriji bine, pêně ce stăpênul lor va puté îngriji el însuși de dênsele, de ôre-ce întreprinde uă gestiune de afaceri.

Pentru ce acel ce întreprinde îngrijirea unui copil minor n'ar fi obligat să dea copilului uă creștere onestă care să'l pună in pozițiune de ași câstiga viața?

In acest fapt există fără îndouială tóte elementele unui quasi-contract și prin urmare el ar puté da nascere la obligațiunile ce rezultă natural dintr'ênsul.

55. De unde putem conchide că de și faptele citate in general de autori, ca constituind quasi-contracte, nu constituiesc in realitate quasi-contracte, totuși se pot găsi alte fapte, cari să intrunescă tóte caracterele art. 986. Și acêsta ne dă drept a afirma că, nu numai in drept pot să fiă alte quasi-contracte afară de acelea de cari s'a ocupat legea nóstră, dêră și in fapt că există și alte quasi-contracte.

56. Legea nóstră, in adevăr, nu se ocupă de cât de douě quasi-contracte :

Gestiunea de afaceri și repetițiunea indebitului.
Este timpul ca să trecem la comentariul textelor de lege cari se ocupă de dênsele.

DESPRE GESTIUNEA DE AFACERI

SUMAR

57. Observațiune.

58. Dreptul roman. Amestecul unei persóne în trebile alteia se poate produce în mai multe ipoteze, dupe intențiunea aceluia ce intervine în afacerile altuia.

59. Stăpênul are, în toate casurile, acțiunea *negotiorum gestorum* în Dreptul roman.

60. În privința gestorului, principiul este că amestecul în trebile altuia constituie uă culpă, și prin urmare n'are nici uă acțiune.

61. Amestecul însă constituie un quasi-contraet de câte ori este un serviciu adus persónei ce nu poate să și îngrijescă de afacerile ei.

62. Déră, ori-care ar fi gândul cu care uă persónă a gerat afacerile altuia, ea are dreptul de a cere valórea pe care a depus'o în averea stăpênului, și pentru acésta are acțiunea *de in rem verso*.

63. Într'un singur cas n'are nici uă acțiune, când a gerat *animo donandi*.

64. Concluziune. Deosebirea între acțiunea *negotiorum gestorum* și acțiunea *de in rem verso*

65. Legiuitorul nostru nu se ocupă de cât de casurile în cari amestecul în averea altuia constituie uă gestiune de afaceri. De unde întrebarea de a se ști dacă mai există în legislațiunea noastră acțiunea *de in rem verso*, și pe ce se fundéză ?

57. Amestecul unei persóne în averea alteia a preocupat încă de mult pe legiuitori.

Jurisconsultii cei mari ai Romei și Constituțiunile imperiale prevedeau și regulau toate ipotezele, în cari se poate produce acéstă intervențiune. Dig., *De negotiis gestis*, Libr. III. Titl. V ; Cod., *De negotiis gestis*, Libr. II, Tit. XIX).

Codul Callimach care constituie uă legislațiune destul de completă ; dá asemenea regulile cele mai principale asupra acestei materii în § 1388 pêně la § 1397.

Singură legiuirea Caragea nu are un singur articol care să trateze această materie însemnată.

Legiferând pentru uă națiune aprópe în fașe, autorii acestei legiuiri s'au ferit de a se ocupa de altceva de cât de lucrurile cu totul usuale și s'au referit, pentru celelalte, în mod tăcut, la Dreptul roman, sau, cum diceau ei, la pravilele împărătesci.

58. Amestecul unei persóne în trebile alteia se póte produce în mai multe casuri pe cari jurisconsultii romani le deosebiau cu îngrijire.

Și în adevăr se póte cine-va amesteca în afacerile altuia din curată indiscrețiune ;

Se póte amesteca cu gând rău, cu gândul de a folosi.

Și se póte amesteca cu gând bun, pentru a face un serviciu.

Pretorul promitea a da acțiune în toate aceste casuri. Ulpian raportéză chiar cuvintele edictului :

Si quis negotia alterius, sive quis negotia quae cuiusque, cum is moritur, fuerint, gesserit, iudicium eo nomine dabo. (Dig. L. 3, *De negotiis gestis.*)

Și cu toate acestea jurisconsultii romani deosebiau cu îngrijire, nu numai cele trei ipotese însemnate, de cari am vorbit, déră făceau încă deosebiri chiar în fie-care din acele ipotese.

59. Deosebirea nu există din punctul de vedere al stăpênului acțiunii : el avea în toate casurile acțiunea *negotiorum gestorum*.

Indată ce altul s'a amestecat în averea mea, or-care ar fi fost scopul, or-care 'i-ar fi fost gândul, este drept că să'i pot cere sémă de modul cum a usat de lucrul meu.

Și, tocmai pentru acest scop, s'a creat acțiunea *negotiorum gestorum directa*.

Proprietarul are această acțiune, nu numai în cazul în care este vorba de uă gestiune de afaceri

propriu ȃisă, in care un om cãrmuesce afacerile altuia pentru a 'i face bine, dëră și in cazul in care se amestecă de curiositate, sau chiar cu gãnd de a se folosi de lipsa proprietarului și cu atãt mai mult, in acest din urmă cas !

Cãci, de și, in acest cas, cel ce se amestecă in tréba altuia și face mai mult trebile lui de cãt pe ale proprietarului, totuși proprietarul este in drept a'i cere sémã de intrebuintãrea ce a fãcut cu averea lui :

Sed etsi quis negotia mea gessit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, Labeo scribit, suum eum potius quam meum negotium gessisse.

Sed nihilominus, imo magis et is tenebitur negotiorum gestorum actione. (Dig. L. 6, § 3, Julian.,

60. Dëră daca proprietarul are tot-d'auna acțiunea *negotiorum gestorum* contra aceluia ce s'a amestecat in afacerile lui, nu este tot astfel și cu acesta.

In privința gestorului, principiul general este cã el nu are acțiune, cãci este uã greșalã ca sã te amesteci in afacerile altuia.

Culpa est immiscere se rei ad se non pertinenti.

Și acest principiu este exprimat in modul cel mai energic in § 1388 din Codul Callimach :

«Acel ce nici din tocmelã rostitã sau fãcutã, nici de cãtre judecãtorie, nici de cãtre legi au luat voe, nu póte, dupe regulã, sã se amestece in tréba altuia. Daca acesta ar fi indrãsnit sã fãptuiascã un așa ceva, rêmãne respunđător pentru tóte pãgubítórele urmãri.»

Proprietarul póte, in tóte casurile, sã ȃicã gestorului : Cine te-a pus sã te amesteci unde nu 'ți ferbe óla ! Daca vrei sã'mi faci serviciu, n'aveai de cãt sã mē intrebti pe mine.

Acésta este povața pe care o dă § 1390 Codul Callimach.

«Acel ce voesce să priméscă asupra-și trebi străine, numai pentru folosul altuia, trebuie să céră in-voirea aceluia.»

Déră nu m'ai întrebat și te ai apucat să dispui de averea și de punga mea. De unde scii că voiam să fac eu acéstă cheltuială? Și, dacă ar fi trebuit să o fac, aș fi făcut'o mai târziu, sau aș fi făcut'o mai bine, și in tot casul n'aș fi cheltuit atât!

Constitue déră uă greșélă și astăzi amestecul unei persóne in averea altuia.

Și principiul proclamat de jurisconsultii romani nu este una din acele urme ale timpurilor barbare, pe care civilisațiunea a îndreptat'o cu timpul, ci un adevér pururea esact. (Veđi totuși Demolombe, *Eod.*, Nr. 43).

61. Sunt însă casuri in cari proprietarul nu pôte ține acest limbagiu fără uă invederată rea credință, casuri in cari tréba pe care 'i-a făcut'o cel ce s'a amestecat in averea lui este așa de invederat folositóre, in cât el, proprietarul, nu numai că nu pôte invinovăți pe gestor, déră trebuie să'i fiă recunos-cător.

Êtă un om reținut departe de interesele lui; este agricultor și recolta lui stă risipită pe câmp, încă uă ți și totul va fi perdut!

Este comerciant și marfa lui este in primejdie de a se perde!

Are case și un vânt puternic le ia acoperișul. Și, in asemenea circumstanțe, vine un amic, uă rudă, un vecin și-i strânge recolta, 'i asigură marfa, 'i invelesce casa.

Cine ar puté să ȃică că, in asemenea casuri, amestecul in trebile altuia constitue uă greșală?

Un astfel de amestec, nu numai că nu constitue

uă greșală, dără este chiar uă datorie pentru fiecare din noi.

«Legea care ne comandă să facem pentru alții, ceea ce am vrea să facă și ei pentru noi, obligă pe aceia ce se găsesc in asemenea impregiurări, in cari interesele persónelor ce lipsesc sunt părăsite, de a le ingriji, pe cât le stă in puțință.» (Domat, *Lois civiles*, I, L. II, T. IV).

Pentru asemenea casuri s'a instituit quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Idque utilitatis causa receptum est, ne absentium, qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione, peregre profecti essent, desererentur negotia. (Inst. Just., *De obligationibus quasi ex contractu*, § 1.)

Și de aceea s'a dat și gestorului acțiunea *negotiorum gestorum contraria*, ca să reclame de la proprietar ceea ce a cheltuit pentru afacerile lui sau ceea ce s'a obligat a plăti pentru dânsul.

Căci, precum este drept ca proprietarul să céră sémă gestorului de administrațiunea averei sale și să'i întórcă ce a primit din averea sa, tot așa este drept ca și gestorul să fiă indemnizat.

Et sane, dicit Gaius, sicut equum est, ipsum actus sui rationem reddere et eo nomine condemnari, quidquid vel non, ut oportuit, gessit, vel ex his negotiis retinet, ita ex diverso justum est, si utiliter gessit, praestari ei quidquid eo nomine, vel abest ei, vel abfuturum est. (Dig. L. 2)

Astfel două acțiuni in cazul acesta :

Acțiunea *negotiorum gestorum directa*, prin care proprietarul să céră séma gestorului de amestecul acestuia in averea lui.

Și acțiunea *negotiorum gestorum contraria*, prin care gestorul să céră proprietarului să'l indemnizeze de ceea ce a dat pentru dânsul.

Aceste acțiuni se completază una pe alta și pun pe ambele părți în pozițiune de egalitate perfectă, pe care buna credință o cere în toate daraverile omenești :

Eo nomine proditæ sunt actiones, dicit Gaius..... quibus æque invicem experiri possunt de eo quod ex bona fide alterum alteri præstare oportet. (Libr. III, Rerum quotidianarum vel aurearum).

62. Să mergem mai departe. Să presupunem un om care s'a amestecat în trebile mele, nu pentru a'mi face mie un serviciu, ci pentru a câștiga el ceva, dără cu toate acestea a făcut uă cheltuială de care m'am folosit.

Drept este ca eu să știu în averea mea uă valóre pe care a pus'o el, care este a lui, or-care ar fi gândul cu care a lucrat ?

Jurisconsultii romani nu au cređut astfel : ei dau și acestuia uă acțiune.

Atâta numai că acestui om, care cu gând rău, *improbe*, s'a amestecat în averea altuia, nu'i dedeau dreptul de a'și cere toate cheltuielile făcute, ci numai valórea, cu care am profitat eu, din acele cheltuieli.

Julian, în Legea 6 § 3 *Digeste* citat mai sus, dupe ce spune că, contra unui asemenea gestor, proprietarul are cu atât mai mult acțiunea *negotiorum gestorum*, adaogă :

Ipsæ tamen, si circa res meas aliquid impenderit, non in id quod ei abest, quia improbe ad negotia mea accedit, sed in quod locupletior factus sum, habet contra me actionem.

Avem aci uă aplicațiune a unui alt principiu, proclamat de jurisconsultii cei mari ai Romei, și care a trecut în toate legislațiunile.

Jure naturæ æquum est neminem cum alterius de-

trimento et injuria locupletiozem fieri. (Pomponius L. 206, Verb. oblig.)

Dreptul natural cere ca nimeni să nu folosască, fără drept, din averea altuia.

63. Intr'un singur cas gestorul nu are nici uă acțiune: atunci când a intervenit printr'un sentiment de curată generositate, când a cheltuit cu intențiunea de a dărui ceea ce a dat.

Si filius, ne spune împăratul Antonin, pro patre suo debitum solverit nullam actionem ob eam solutionem habet... si, donandi animo, pecuniam dedit. (L. 12, Cod).

Și Ulpian dă aceeași soluțiune, vorbind de un fidejutor :

Verum est negotiorum gestorum eum agere posse, nisi donandi animo fidejussit.

Jurisconsultii romani refusau asemenea or-ce acțiune de câte ori era vorba de un serviciu care constituia indeplinirea unei datorii de rudenie sau de afecțiune, *officium pietatis*.

Astfel împărații Sever și Antonin, într'ună ipotesă specială, refusă acțiunea *negotiorum gestorum* pentru cuvântul că nu e nici uă rațiune să ceri îndărăt ceea ce ai cheltuit din cauza afecțiunii casnice :

Etiam si quis pro affectione domestica aliquos sumptus fecerit, nulla ratione eos repetere possit. (L. 1, Cod.)

Și Modestin dice asemenea :

Titium, si pietatis respectu sororis alluit filiam, actionem hoc nomine contra eam non habere, respondi. (L. 27, Dig.)

64. Astfel, in Dreptul roman, ori-ce amestec al unei persoane in averea alteia, fără invoirea proprietarului, constituia uă gestiune de afaceri.

Atâta numai că acéstă gestiune producea in unele casuri același efect ca și un contract, isvorau din acest fapt obligațiuni ca și dintr'un contract.

Alte-ori nu producea absolut nici uă obligațiune ;

dără jurisconsulții in puterea dreptului natural obligau pe proprietar să restituie gestorului valoarea pusă de acesta in averea lui.

Alte-ori in sfârșit nu recunosceau gestorului nici un drept.

Dără in toate casurile aceste efecte ale gestiunei puteau să fiă modificate, in mare parte, prin consimțimântul proprietarului, prin ratificarea proprietarului.

Indată ce proprietarul primesce de bună gestiunea săvârșită, totul se schimbă, numai este nici uă deosebire de făcut intre diferitele casuri ale gestiunei : n'ai să te intrebi daca gestiunea constituie sau nu quasi-contract, pentru cuvântul foarte simplu că numai este gestiune de afaceri, ci mandat.

Ratihabitio mandato comparatur !

65. Legiutorul nostru in art. 987—991 arată in ce casuri există quasi-contractul de gestiune de afaceri și cari sunt obligațiunile ce resultă din acel quasi-contract, fiă pentru gestor, fiă pentru stăpân.

Nici uă vorbă de casurile in cari Romanii nu acordau gestorului de cât acțiunea de *in rem verso*.

Cât pentru ratificare, un alineat dintr'un articol de la mandat, vorbind de uă speciă particulară, dă regula generală a acestei materii importante.

Ne vom ocupa și noi mai ântâiu de quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Dără in urmă vom studia și casurile in cari gestiunea de afaceri nu constituie quasi-contractul cu acest nume.

Ne vom întreba in urmă ce efect produce ratificarea stăpânului, fiă in cazul in care gestiunea constituie quasi-contract, fiă in cazul in care gestiunea nu constituie quasi-contract.

DESPRE GESTIUNEA DE AFACERI CARE CONSTITUE
QUASI-CONTRACT.

SUMAR

66. Espunere. — Divisiune.

66. Legiuitorul nostru a consacrat la gestiunea de afaceri cinci articole, articolele 987—991.

Ca să esplicăm cât se pôte de lămurit aceste texte de lege, vom studia pe rënd ideile principale de cari se ocupă, in ordinea care ne pare cea mai logică.

Astfel, ne vom întreba pe rënd :

- 1° Cari sunt elementele constitutive ale quasi-contractului de gestiune de afaceri ;
- 2° Cari sunt obligațiunile gestorului ;
- 3° Cari sunt obligațiunile stăpânului.

CARI SUNT ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE
QUASI-CONTRACTULUI DE GESTIUNE DE AFACERI.

SUMAR

67. Numerarea elementelor constitutive ale quasi-contractului de gestiune de afaceri ?

68. A. Primul element este ca faptul să constituie gestiunea unor interese străine.

69. Gestiunea se aplică mai ales la acte de administrațiune, de întreținere și de conservare.

70. Codul Callimach in § 1389, 1390 și 1391 deosebia casul in care gestorul a scutit pe proprietar de uă perdere, casul in care a făcut uă gestiune utilă, și casul in care a întreprins lucrări cari au schimbat destinațiunea lucrului.

71. Gestiunea afacerilor sale proprii nu pôte constitui uă gestiune de afaceri, nici când a folosit vre-unei terții persóne.

72. Când însă girezi afacerea altuia, pentru că te interesezi și tu, este gestiune de afaceri.

73. Urmare.

74. § 1396 din Codul Callimach prevede casul in care un om 'și-a sacrificat averea ca să depărteze uă pagubă de la densus și de la alții.

75. Când gestorul nu lucrăză singur și stipulăză de la altul ca să facă afacerile proprietarului, gestiunea se constituie dintr'uă stipulațiune pentru altul.

76. Póte cine-va să represente pe altul in justiție in calitate de *negotiorum gestor* ?

77. Ce să ȃicem cȃnd cine-va ar fi reprezentat in virtutea unui mandat nul ?

78. Póte cine-va să facă opozițiune, apel sau recurs in numele altuia, ca *negotiorum gestor* ?

79. *B.* Gestiunea trebuie să fiă cu voință, ceea ce insemnăză că gestorul de afaceri nu este obligat să gireze prin primirea unui mandat, și că se oferē de bună voe.

80. Quid in casul in care gestorul se credea mandatar ?

81. Déră in casul in care gestorul a escedat limitele mandatului ?

82. Dupe părerea unora, nu trebuie să ne ocupăm cȃtuși de puțin de intențiunea gestorului.

83. Resultă însă din denumirea de *quasi-contract*, ce legea dă gestiunei de afaceri, că intențiunea gestorului, adevărată sau presupusă, este neapărată pentru esistența *quasi-contractului* nostru.

84. Și dovadă că este așa, este că nu póte fi gestiune de afaceri cȃnd a avut *animus donandi*.

85. Tipul unei gestiuni de afaceri este faptul unui om, care aduce un serviciu unui amic, cu intențiunea de a primi inapoi de la dēnsul cheltuielile făcute.

86. De aci însă nu resultă că nu există gestiune de afaceri și in casul in care, voinđ să indatorez pe unul, am făcut trebile altuia.

87. Ce să ȃicem in casul in care am făcut trebile altuia cređēnd că fac pe ale mele ? Interesul cestiunei.

88. Controversă. — Chiar in acest cas, există gestiune de afaceri.

89. Art. 494 Codul civil se ocupă de casul in care s'a intreprins lucrări și construcțiuni noi cari au schimbat destinațiunea lucrului.

90. Nu există gestiune de afaceri in casul in care gestorul a făcut afacerile altuia cu gȃnd de a trage folóse pentru sine.

91. *C.* Ca să existe *quasi-contractul* de gestiune de afaceri, trebuie ca gestiunea să se fi făcut fără cunoscința proprietarului.

92. Există gestiune de afaceri in casul in care gestorul lucrėză in contra voinței esprese a proprietarului ?

93. *D.* Trebuie ca gestorul să administreze bine trebile stăpēnului.

94. *E.* Trebuie să mai cerem uă a cincia condițiune pentru esistența *quasi-contractului* de gestiune de afaceri ?

95. Gestorul trebuie să fiă el capabil pentru ca să se formeze acest *quasi-contract* ?

96. Cestiunea acēsta, fórtē controversată, nu presentă nici un interes.

97. Daca ar putē să presente vre-un interes, părerea nóstră este că trebuie să cerem ca gestorul să fi fost capabil.

98. Nimeni nu se indouescē de acest adevăr, in ceea ce privesce rela-

țiunile dintre gestor cu terțiele persoane, cu cari a putut contracta, în interesul proprietarului.

99. Stăpênul afacerii trebuie să fiă capabil ca să se constituie quasi-contractul de gestiune de afaceri ?

100. Esemple.

67. Art. 987 se exprimă astfel :

«Acela care cu voință geréză interesele altuia, fără cunoscința proprietarului, se obligă tacit a continua gestiunea ce a început etc. etc.»

Așa déră, dupe textul legii, pentru ca un fapt să constituie quasi-contractul de gestiune de afaceri, trebuie să intrunescă următoarele trei condițiuni :

A. Să fiă gestiunea unor interese străine ;

B. Să fiă uă gestiune cu voință ;

C. Fără cunoscința proprietarului.

Art. 991 cere încă uă condițiune :

D. Ca afacerile stăpênului să fi fost bine administrate.

Ne vom întreba în urmă :

E. Daca, afară de aceste condițiuni, trebuie să mai cerem încă una, pentru existența quasi-contractului nostru.

68. A. Și, mai ântâiu, trebuie ca faptul constitutiv al quasi-contractului să constituie gestiunea unor interese străine.

Acesta este faptul dominant, temeiul quasi-contractului nostru : îngrijirea dată de uă persoană intereselor altuia.

69. În regulă generală, gestiunea de afaceri trebuie să se aplice mai ales la acte de administrațiune, să constituie, cum ȳicea Codul Callimach, «cârmuirea trebilor străine.»

«Gestorul trebuie să caute, ȳice D. Demolombe, a repara, a conserva, nu a schimba sau inoui.»

Cuvântul chiar *a gera* înseamnă, în limba juridică, a administra, a continua uă operațiune ince-

pută, a purta mai departe, érá nu a dispune, a in-
treprinde lucrări noi.

Aşa in cât, de şi atât contractul de mandat, cât
şi quasi-contractul de gestiune de afaceri, au ace-
laş obiect, îngrijirea unor afaceri străine, déră există
intre aceste două fapte juridice această deosebire,
că obiectul mandatului este mult mai intins, de cât
al gestiunei de afaceri.

Unul inbrăcişeză tóte actele pe cari proprietar-
ul însuşi le póte face pentru sine ;

De óre-ce celalt se mărginesce de ordinar la ac-
tele de administraţiune, de conservaţiune şi de in-
intreţinere.

«A munci pămêntul, a'l semëna ; a strânge re-
coltele, a le vinde ; a repara clădiri, mai ales daca
lipsa de reparaţiune ar ameninţa acele clădiri ;

Acestea sunt actele ce se citéză de obicei ca
constituind quasi-contractul de gestiune de afaceri,
şi cari in adevêr arată care este caracterul lui.

Déră a arenda sau a închiria ?

Asemenea, in condiţiunile ordinare pentru du-
rată şi pentru preţ.

Déră a plăti datoriile proprietarului sau a'i da
chezăşie ?

Şi acesta, daca este vorba să'l aperi de urmăriri
judecătoreşti, să opresci curgerea dobêndilor, să'i
liberezi un amanet sau uă ipotecă.» (Demolombe,
Eod., Nr. 109).

Gestorul póte încă a primi plata unei creanţe sau
a da cu dobêndă un capital, a face cu un cuvênt tóte
actele cari intră in înţelesul cel mai larg al cuvên-
tului de administraţiune.

Actele de dispoziţiune nu pot face obiectul qua-
si-contractului de gestiune de afaceri !

70. Codul Callimach prevedea deosebitele fapte

ce p $\acute{o$ te s \acute{a} interprind \acute{a} un gestor, \acute{s} i hot \acute{a} ra cari pot constitui gestiunea de afaceri, \acute{s} i cari nu.

Astfel, § 1389 prevede u \acute{a} prim \acute{a} ipotes \acute{a} , in termenii urm \acute{a} tori :

«C \acute{a} tre cel de bun \acute{a} voie c \acute{a} rmuitor al unei trebi str \acute{a} ine, spre dep \acute{a} rtarea p \acute{a} gubirei ce era s \acute{a} se int \acute{e} mple, dator este proprietarul lucrului, etc. etc.»

A \acute{s} a prima ipotes \acute{a} este aceea in care un proprietar este amenin \acute{t} at de vre-u \acute{a} primejdie sau de vre-u \acute{a} pagub \acute{a} , \acute{s} i gestorul intervine numai ca s \acute{a} 'l fer \acute{e} s \acute{c} ă.

In ac \acute{e} st \acute{a} ipotes \acute{a} , interven \acute{t} iunea celui de al treilea este f \acute{a} r \acute{a} indouial \acute{a} legitim \acute{a} , este chiar, dupe frum \acute{o} sa espresiune a lui Domat, «comandat \acute{a} de legea moral \acute{a} », \acute{s} i prin urmare ea constituie gestiunea de afaceri.

Pe aceea \acute{s} i linie pune \acute{a} legiuitorul cel vechiu cazul in care gestorul ar interveni pentru a pl \acute{a} ti u \acute{a} datorie, pe care proprietarul era dator s \acute{a} o pl \acute{a} t \acute{e} s \acute{c} ă dupe legi, de esemplu impositile.

§ 1395. «Acel ce a f \acute{a} cut pentru altul cheltuieli de acest fel, cari trebu \acute{e} ea s \acute{a} le fac \acute{a} acela, dupe hot \acute{a} rire \acute{a} legilor, are dreptul s \acute{a} c \acute{e} r \acute{a} int \acute{o} rcerea lor....»

D \acute{e} r \acute{a} § 1391 prevede cazul in care «c \acute{a} rmuitorul trebilor str \acute{a} ine s' \acute{a} apucat de sine \acute{s} i de acest fel de mari prefaceri in lucrul str \acute{a} in, in c \acute{a} t proprietarul acestui lucru s \acute{a} nu'l mai p \acute{o} t \acute{a} intrebui \acute{n} ta, spre acel scop, pentru care 'l intrebui \acute{n} tas \acute{e} mai 'nainte.»

Ei bine, in acest cas, amestecul gestorului nu mai constituie quasi-contractul de gestiune de afaceri, ci u \acute{a} culp \acute{a} care oblig \acute{a} pe gestor la desp \acute{a} gubiri c \acute{a} tre proprietar.

C \acute{a} nd ins \acute{a} nu e vorba nici de a feri pe proprietar de u \acute{a} pagub \acute{a} , nici de a denatura lucrul s \acute{e} u, ci numai de a face u \acute{a} fapt \acute{a} folosit \acute{o} re proprietarului,

atunci Codul Callimach distinge, dupe cum folosul acesta este invederat sau nu este invederat :

«Daca a cârmuit tréba altuia cu însuși ale sale cheltuieli, spre vederat folos al proprietarului», atunci intervențiunea lui este tot atât de legitimă, ca in casul in care a vrut să depărteze ua pagubă.

Eră dacă «acest folos nu este vederat», atunci fapta gestorului constituie uă culpă, pe care legea o tratéză cu aceeași severitate, cu care tratéză pe a a-celuia ce schimbă destinațiunea lucrului.

Legiuitorul nostru n'a reprodus aceste regule, și a făcut bine, căci, intru' uă materie care trebuie să fiă guvernată de equitate, nu este bine ca judecătorul să fiă inchis prin regule stricte.

Rolul impregiurărilor in asemenea afaceri este fórte mare, și numai judecătorul póte să ție séma de dênsele.

Cu acéstă observațiune, putem đice că regulele edictate de Codul Callimach sunt, in general, aplicabile și astăzi.

71. Ca să avem uă gestiune de afaceri, legea cere ca să fiă gestiunea afacerilor altuia.

Trbuie să fiă două persóne : un gestor care administréză tréba altuia, și un proprietar a cărui tréba este administrată de altul.

De unde consecuența că nu póte fi gestiune de afaceri in casul in care gestorul administréză propriele lui afaceri, chiar daca aceste afaceri ar puté să intereseze și pe un terțiu și chiar daca el le-a făcut in credința greșită că a administrat afacerile altuia.

Si quis ita simpliciter versatus est, ut suum negotium in suis bonis quasi meum gesserit, nulla ex utroque latere nascitur actio : quia nec fides bona hoc patiatur.
(Legea 6, § VI, Dig. III.)

Astfel, Curtea din Grenobla a judecat, printr' uă

decisiune din 12 August 1836, că lucrările făcute de un proprietar pe moșia lui nu'i dau dreptul să cêră nimic de la proprietarul vecin, chiar daca aceste lucrări au putut să folosescă și acestuia, pentru că el le-a făcut pentru dênsul și pentru că «nu era nici in puterea proprietarului vecin de a le esecuta el însuși sau de a le opri.» (*Dev.*, 1837, II, 330; *Casaț. franc.*, 6 Noembre 1839, *Dev.*, I, 159.)

72. Cu totul altfel ar trebui să decidem dacă afacerile gerate au fost atât in interesul gestorului, cât și in interesul altuia.

D. Laurent raporteză uă decisiune a Curței de casațiune, din 5 Iulie 1870, dată in specia următoare :

Se făcuse uă vëndare de uă cătățime ôre-care de grâu, in timpul resbelului franco-german, și cumpărătorul, care nu dedese de cât un a compt din prețul grâului, a lăsat să trecă termenul de predare, fără să arate vëndătorului ce să facă cu acel grâu.

Acesta, sub uă indoită amenințare, și de a se incinde grâul, și de a se perde, l'a vëndut cu bună credință și in condițiunile pieței dupe acel timp. Cumpărătorul cerea resilierea contractului, dicând că nu'i mai pôte preda grâul, vëndătorul însă a susținut că grâul l'a vëndut, ca fiind al cumpărătorului și in calitate de *negotiorum gestor*.

Și Curtea de casațiune a admis părerea cea din urmă printr' uă decisiune din 18 Iunie 1872 (*Dalloz*, 1872, I, 471.)

73. Sunt multe casuri, in cari esti silit să faci și trêba altuia, ca să 'ți-o faci pe a ta ; astfel se intêmplă in cas de indivisiune, când unul din coproprietari administréză și face acte de conservațiune pentru uă avere care este a mai multora.

Tot așa se intêmplă mai ales cu plata datoriilor, de câte ori uă persónă se găsesce obligată impreună

cu altul, fiă din cauză de solidaritate, de fidejusiune sau de societate.

În toate aceste cazuri, gestorul are acțiunea derivând din situațiunea particulară în care se găsește, acțiunea de împărțire, în cas de indivisiune, și recursul fidejursorului, al debitorului solidar sau al asociatului care a plătit, cari toate sunt regulate special de lege. Când însă s'ar întâmpla uă gestiune de afaceri, în cazuri analóge, în cari gestorul să nu aibă uă acțiune specială, el va puté alerga tot-d'una la acțiunea *negotiorum gestorum*.

74. Astfel, Codul Callimach prevede uă ipotesă destul de rară, dără care cu toate acestea se pôte întâmpla :

§ 1396. «Daca cine-va, într'uă nevoe a jertfit însuși a sa avere, ca să depărteze de la dânsul și de la alții uă mai mare păgubire, atunci sunt datori toți acei folosiți printr'ênsul să'i facă despăgubire, dupe analogie.»

Dispozițiune equitabilă, care este comandată de solidaritatea care trebuie să existe între ómeni la nevoe și care este menită să încurageze sacrificiul necesar la asemeni întâmplări.

75. Intervențiunea gestorului se pôte produce în mai multe moduri :

Gestorul pôte să lucreze el însuși pentru proprietar, sau pôte să contracteze cu altul ca să lucreze.

Și, în contractele pe cari le face, el pôte să stipuleze, fiă în numele său, fiă în numele proprietarului.

Jurisconsultii francesi discutau cestiunea de a sci în ce cazuri acest soi de stipulațiuni pentru altul sunt valabile, din cauza art. 1119 și următori Codul Napoleon.

Noi am demonstrat că stipulațiunea pentru altul

este tot-d'auna valabilă în dreptul nostru, în care s'a suprimat articolele citate. (Vezi vol. I, Nr. 228.)

Așa în cât singura cestiune ce poate, în dreptul nostru, să se producă, este de a ști dacă stipulațiunea pentru altul se referă, sau nu, la acte cari pot fi obiectul unei gestiuni de afaceri.

Dacă stipulațiunea pentru altul se referă la acte de administrațiune, de întreținere, de conservare, ea constituie fără îndoiială uă gestiune de afaceri, și terțiul dobândește acțiune contra proprietarului.

Dacă însă stipulațiunea se referă la acte de dispozițiune, cari nu pot face obiectul unei gestiuni de afaceri, atunci terțiul nu are acțiune de cât contra pretinsului gestor.

El nu dobândește acțiune contra proprietarului, de cât dacă proprietarul a ratificat, în care caz are contra lui, nu acțiunea *negotiorum gestorum*, ci acțiunea *mandati*.

76. Poate cine-va să reprezente pe altul în justiție în calitate de *negotiorum gestor*?

Acest lucru era admis în Dreptul roman, cum se dovedește din două texte citate de D. Demangeat în raportul făcut de dânsul cu ocaziunea procesului așa de însemnat dintre Pereire și mai mulți obligatari ai Societății imobiliare. Cel d'ântâiu text formeză § 84 din Comentariul IV al lui Gaius.

Etsi non edat mandatum procurator, nihilominus agere potest, quia semper mandatum, initio litis, in obscuro est, et postea, apud iudicem, ostenditur.

Cel de al doilea e scos din Fragmentele vaticane § 317 în fine :

Interveniente procuratore, iudicati actio, ipsi et in ipsum, non domine vel in dominum, competit.

Nu incăpe nici uă îndoiială că, dupe legislațiunea noastră de astăzi, nimeni nu poate, în numele său personal, să se judece pentru altul.

Trebue ca in procesul-verbal al hotărării și in dispozitiv să figureze numele adevăratului interesat, ori-care ar fi incolo persóna care'l representă in justiție.

Acésta insemnéză și maxima francesă : «Nul en France, hormis le Roi, ne plaide par procureur.»

Déră noi presupunem că un gestor de afaceri se presentă in justiție in numele părții interesate, fără insă să aibă mandat din partea acesteia.

Că adversarul in proces al unui asemenea *negotiorum gestor* are dreptul de a'l respinge ca fără calitate, nu mai incape vorbă. Justiția insăși se informéază de calitatea aceluia, ce se presentă pentru a reprezenta pe una din părțile litigante, și respinge pe ori-cine nu produce un mandat in regulă.

Nu este mai puțin constant, că daca un asemenea *negotiorum gestor* perde procesul, hotărârea intervenită nu póte să fiă opusă adevăratului interesat.

Déră, chiar in ipotesa cea mai favorabilă, in care partea adversă nu dice nimic și in care gestorul câstigă, hotărârea intervenită va poté ea să profite adevăratului interesat?

D. Demolombe susține acésta opiniune :

«In acest cas stăpênul, in numele căruia gestorul a pledat, va fi, dupe noi, in drept să opue părții adverse hotărârea pronunțată contra ei, fără ca dênsa să se póta plânge, pentru că a primit de bună voe acésta situațiune fórte inegală de sigur, a unui pledor, care póte să pérdă, déră nici uă dată să câstige.»

Cât pentru noi, preferim părerea Dlor Duranton și Merlin.

Redusă in adevăr la termenii la cari am redus'o,

părerea Dlui Demolombe constituie uă adevărată cursă intinsă bunei credințe.

Ce înseamnă în adevăr această întrebare, dacă un om, care nu poate să câștige într'ună instanță, poate cu toate acestea să pierdă, altceva de cât, dacă este permis ca cine-va să se folosescă de incurcături de procedură ca să surprindă buna credință a adversarului său?

Romanii diceau în cazuri analoage că ar fi un dol ca să te pui într'ună astfel de situațiune.

Și, în Dreptul nostru, este fără îndoielă uă fraudă, ca, prin mijloace și impregiurări deosebite, să lași pe altul să se judece pentru tine, cu intențiunea de a te folosi de hotărîrea câștigătoare și de a respinge ca *res inter alios acta* hotărîrea contrarie.

D. Demolombe caută să probeze că *maxima francesă* «Nul en France ne peut plaider par procureur» înseamnă numai atât, că procuratorul nu poate fi-gura în hotărîre, în numele său personal, și că prin urmare această maximă nu se opune ca un om să fiă reprezentat în instanță printr'un *negotiorum gestor*.

Primim de dreptă această argumentațiune; dără dacă acea maximă nu se opune la reprezentarea unei părți în instanță, printr'un *negotiorum gestor*, de aci nu rezultă că lucrul este permis.

Și, mai înainte, acțiunile chiar nu sunt fapte de acelea cari pot constitui obiectul unei gestiuni de afaceri.

Pe urmă, legea cere espres ca fie-care să se prezente în justiție singur, sau printr'un mandatar cu procură în regulă.

Și, în sfârșit, cea mai simplă noțiune de echitate cere ca cel puțin lupta judecătorească să fiă egală și că, în nici un caz, să nu permitem ca una din părțile litigante să se pôtă pune în această pozițiune ne-

dréptă, in cât să pótă câstiga, déră să nu pótă perde.

Vom dice déră că, de óre-ce proprietarul nu póte perde când e reprezentat in instanță de un *negotiorum gestor*, nici nu póte câstiga!

77. Cestiunea se póte presenta când un mandatar ar escede limitele mandatului sau când ar avé un mandat nul sau un mandat fals.

Daca un asemenea mandatar a perdut procesul, mandatul va proba lipsa de mandat și sentința dată nu'i va fi oposabilă.

Déră daca mandatarul a câstigat, partea adversă care a perdut va puté ca să escipe de nulitatea mandatului, ca să se apere contra hotărîrii?

Noi credem că da!

Și cuvêntul nostru este că legea cere ca părțile să se presente in justiție prin mandatar.

De unde ne credem autorisați a deduce că, de câte ori mandatul n'a esistat sau a fost nul, partea n'a fost reprezentată și hotărîrea este *res inter alios acta*,

Care nu póte să'i vatăme,

Déră nici să'i foloséscă!

78. Cestiunea se ridică in dreptul nostru mai ales când e vorba de un apel, de un recurs sau de uă opoșiune făcute de un mandatar care nu avea in momentul in care a lucrat, uă procură regulată.

Acéstă cestiune, in dreptul frances, de și controversată, se resolvă in sensul că un astfel de apel, opoșiune sau recurs, sunt valabile.

«Astfel, dice D. Demolombe, apelul interjetat de uă parte, atât in numele ei personal, cât și lucrând pentru uă altă persónă, profită acesteia.

«Considerând că nulitățile nu se suplinesc; că tóte formalitățile prescise de art. 61 Proc. civilă sub pedépsă de nulitate fiind indeplinite pentru tóte părțile apelante, nu se póte contesta nici uneia

dintr'ênsele validitatea apelului; că dacă patru dintre dênsele n'au făcut personal apel, totuși ele figuréză ca părți in proces; că ele n'au desaprobat pe aceia cari le-au reprezentat, conclusiunile fiind luate de tôte in numele lor personal.....» Astfel a judecat Curtea din Nancy la 28 Iunie 1829 (*Dev.* 1830, II, 24), dupe conclusiunile conforme ale D. Troplong, atunci procuror de secțiune.

La noi, cu ôre-cari variațiuni, jurisprudența inaltei Curți de casațiune s'a fixat in acest sens, că recursul făcut de uă persónă fără mandat este nul, dacă persóna care este parte in proces nu va fi declarat in intrul termenului dat de lege că și'l apropiază.

Și acéstă opiniune ni se pare că este mai conformă și cu regulele speciale ale Procedurei civile și cu principiile gestiunei de afaceri.

1° Legea de procedură, in adevăr, dorind ca procesele să se termine cât mai curênd, a fixat termene fatale, in cari părțile litigante au dreptul să declare voința lor de a face opoșițiune, apel sau recurs.

Dacă partea rêmasă in judecată, face acéstă declarațiune in termenul stabilit, procesul se judecă mai departe; dacă nu face acéstă declarațiune in termen, procesul rêmâne terminat.

Acésta este voința legiuitorului!

Putem noi să primim ca procesul să se continue, nu din cauza declarațiunei părței, ci din cauza declarațiunei unui al treilea?

Fără indouială nu!

Altminteri, am lungi, in contra voinței formale a legii, termenul fatal ce s'a dat părței rêmase in judecată, ca să se gândescă, dacă vrea sau nu să mérgă mai departe.

Am lungi acest termen, cel puțin pênă la infăcișare.

La infăcișare, partea ar fi încă în drept să declare că ratifică opozițiunea, apelul sau recursul, făcute în numele său, și procesul ar urma ; sau, din contra, să declare că desaprobéză opozițiunea, apelul sau recursul făcut în numele său, și numai atunci procesul s'ar termina.

Termenele ar fi, nu de opt zile libere, de uă lună, etc., ci de trei, patru, cinci luni, dupe impregiurări.

Fără îndouială, legiuitorul n'a vrut una ca acésta.

2° De altă parte, principiile gestiunei de afaceri comandă acésta soluțiune.

Fără îndouială, toate faptele cari pot fi obiectul unui mandat pot fi și obiectul unei gestiuni de afaceri, cu uă condițiune însă : ca gestiunea să fiă ratificată de stăpênul afacerii.

Déră ratificarea nu pôte să se producă de cât numai daca lucrurile sunt în starea primitivă ; daca însă a intervenit ce-va care a modificat starea lucrurilor din momentul gestiunei, ratificarea nu pôte să aibă nici un efect.

Din toate acestea putem conchide că gestiunea de afaceri propriu ȕisă nu pôte avé de obiect reprezentarea unei părți în justiție.

Așa a judecat de curênd Onor. Curte din Craiova în procesul dintre locuitorii Vinjulețeni cu C. Michail, și recursul format contra acelei decisiuni a fost respins dupe uă divergență. (Veȕi Cas. 14 Maiu 1885 : locuitorii comunei Vinjulesci cu C. Michail, *Dreptul*, Nr. 51 din 9 Iunie 1885).

79. B. Gestiunea afacerilor altuia, ca să constituie un quasi-contract, trebuie, în al douilea rënd, să fiă voluntară, «cu voință», ȕice art. 987. Acésta espresiune însemnéză mai 'nainte de toate că ges-

torul nu este obligat prin nici un legământ juridic ca să îngrijescă de interesele altuia, că el se oferă de bună voe ca să facă trebile altuia, și in acest sens dicea Cujas, vorbind de titlul nostru: *Hic titulus est de voluntariis procuratoribus, qui se alienis negotiis offerunt*, comparând astfel pe gestorii de afaceri cu nisce mandatarii, de cari se deosibesc numai prin acésta că mandatarii sunt obligați a gera, prin primirea mandatului, de óre-ce gestorii se oferă de bună voea lor ca să gereze.

Etă ce insemnéză mai ântâiu de tóte că gestorul este acela care geréză «cu voință».

80. Trebuie să conchidem de aci că acela care a gerat interesele altuia din causă că se credea mandatar, sau și era mandatar, nu póte să fiă *negotiorum gestor*?

Fără indouială, daca a primit un mandat regulat de la proprietarul afacerii, este invederat că el va fi mandatar, érá nu *negotiorum gestor*: existența contractului de mandat esclude existența quasi-contractului de gestiune de afaceri.

Déră se póte întêmpla din doué lucruri unul:

Sau ca mandatul să fi fost nul;

Sau ca mandatul să fi fost terminat sau revocat.

Și, in amêndoué aceste ipotese, de și gestorul n'a avut voința de care vorbeam adineaori, de a se oferi singur să îngrijescă de interesele proprietarului lipsind, va constitui totuși quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Și cu atât mai mult se va constitui acest quasi-contract in cazul, in care mandatul a fost numai putativ, in care adică n'a esistat nici un mandat, ci numai gestorul din eróre credea că esistă.

81. Mai mult de cât atâta, póte să existe quasi-contract de gestiune de afaceri chiar in cazul, in care a esistat un mandat regulat.

Si habens mandatum, dicit Casaregis, illud excedit, vel contrafacit, de mandatario statim negotiorum gestor efficitur.

Și este invederat că, din momentul, în care am avut mandat să fac uă afacere, și am făcut alta, sau am făcut contrariul de ceea ce mi poruncise mandantul, fapta mea nu mai este consecuența aceluși mandat, dără pôte să constituască uă gestiune de afaceri, dacă este folositoare mandantului. (Démolombe, *Eod.*, 68 și urm.)

82. Dără, vorbind de quasi-contracte în general, am căutat să demonstrăm că a gera cu voință afacerile altuia nu însemneză numai a gera fără să fii obligat; că, din contră, în cuvântul acesta trebuie să întelnim rațiunea juridică a quasi-contractelor și punctul de asemănare între ele și contracte.

Trbuie să spunem aci că nu toți primesc explicațiunea ce am dat, că, din contră, este uă opiniune, susținută de multe autorități, cari cred că faptul numai de a gera interese străine constituie quasi-contractul, fără să fiă nevoie de nici uă intențiune.

Autorii cari susțin această opiniune raționează astfel :

Legea ne spune că quasi-contractul se formeză printr'un fapt, ără nu prin consimțimântul părților, cum se formeză contractul.

În special, în ceea ce privesce gestiunea de afaceri, legea cere ca să gerezi afacerile altuia de bunăvoie, fără să te întrebe ce gând ai avut când ai început gestiunea.

De unde să scótem această condițiune a intențiunii gestorului, de care legea nu pomenesce nicăeri?

Și era natural ca legea să se exprime astfel; de óre-ce unde ar mai fi deosebirea între contracte și quasi-contracte, dacă, ca contractele, se formeză

prin consimțământul părților și quasi-contractele ?

«Obligațiunile reciproce ce ăicem că isvorăsc din quasi-contractul de gestiune de afaceri nu vin nici din intențiunea celui care a gerat afacerea, nici din intențiunea aceluia a cărui afacere a fost gerată, ci din lege, care le crează pe amândouă cu ocasiunea numai a faptului gestiunei.» (Toullier, XI, Nr. 26).

Și D. Larombière adaogă :

«Intențiunea gerantului nu este de luat in considerațiune câtuși de puțin intr'un quasi-contract in care faptele sunt totul.» (Larombiere, V, art. 1372-1373, Nr. 18).

Acéstă idee a fost consecrată și printr'ună decisiune a Curței de casațiune din Francia.

«Considerând că obligațiunile reciproce, cari pot să isvorască dintr'un quasi-contract de gestiune de afaceri, nasc din faptul chiar al gestiunei și din lege, érá nu din intențiunea părților; că puțin importă că acela, care a făcut actul de gestiune, să fi înțeles a lucra tot de uă dată in interesul său personal și in interesul unui al treilea, daca in realitate acest al treilea era interesat la actul de gestiune și a profitat de dănsul.» (Casațiune, 18 Junie 1872, *Dev.*, 1872, I, 471).

83. Am demonstrat mai sus ca acéstă idee nu e a legii nóstre. Legiuitorul ar fi putut să declare că obligațiunile gestorului și ale proprietarului răsar de a dreptul din lege; el n'a ăis așa; el a declarat că aceste obligațiuni nasc din quasi-contractul de gestiune de afaceri!

El nu crează déră obligațiunile ce es din quasi-contractul de gestiune de afaceri, ci a suplinít, in faptul constitutiv al quasi-contractului, elementele ce-'i lipseau pentru a constitui un adevărat contract.

Și prin urmare, trebue ca faptul gestiunei să aibă un inceput de asemănare cu contractul, să aibă

unele din elementele cari constituiesc contractul, așa încât legea să nu aibă de cât a mai adăoga ce-va pentru completarea contractului.

Și elementul pe care cere legea să'l aibă acel fapt este elementul voinței, al intențiunei pe care 'l manifestă gestiunea chiar.

Așa au fost tot-d'a-una considerate quasi-contractele, ca nisce contracte imperfecte pe cari legea le declară perfecte, din cauza echității și din cauza utilității practice.

Și de aceea tot-d'a-una gestiunea de afaceri a fost privită ca un fel de mandat imperfect. Pothier trata despre gestiunea de afaceri într'un apendice la contractul de mandat, și Codul Callimach îmbrăcișeză toate faptele, cari se rapórtă la idea mandatului, sub rubrica: «Despre imputernicire și alte soiuri de cârmuiri a trebilor străine».

De aceea și regulele atât de laconice ale legii noastre, asupra quasi-contractului de gestiune de afaceri, trebuesc neapărat completate prin regulele contractului de care se apropia mai mult.

«Legea, dice D. Colmet de Santerre, e foarte avară de amănunte asupra teoriei generale a quasi-contractelor; déră numele chiar, pe care l'a dat acestor fapte, arată intențiunea de a le apropia de contracte și de a le aplica, in general, regulele cari guvernéză contractele». (T. V, Nr. 34 bis. II).

84. Dovadă că in quasi-contractul de gestiune de afaceri trebuie să ținem sémă de intențiunea gestorului, este că sunt casuri in cari esistă toate elementele acestui quasi-contract, afară de intențiunea gestorului de a obliga pe stăpên către sine, și toți recunosc că, din acéstă causă, nu s'a format quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Acésta se intêmplă in casul in care gestorul a

lucrat cu intențiunea de a face uă liberalitate stăpênului afacerii, *animo donandi*.

In cazul acesta avem uă gestiune de afaceri, făcută cu voință, fără stirea proprietarului, folositóre acestuia, și cu tóte acestea nu s'a format quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Pentru ce?

Pentru că lipsește intențiunea gestorului de a constitui acest quasi-contract.

Acésta se întêmplă asemenea in tóte casurile, in cari cheltuiielele făcute de gestor trebuesc, dupe natura lor, să fiă considerate ca resultând dintr'uă datorie de rudenie sau dintr'uă afecțiune de familie.

Astfel ar poté fi considerată ingrijirea dată unei rude in lipsă sau unui copil.

In tóte aceste casuri de sigur nu există quasi-contract de gestiune de afaceri.

Și singura gestiune care ar poté să presente dificultăți este gestiunea de a se sci daca, in fapt, gestorul a avut *animus donandi*.

Și acésta gestiune judecătorul faptului o va apreția dupe insemnătatea cheltuiielelor, dupe situațiunea respectivă a gestorului și a stăpênului trebei și dupe felurimea impregiurărilor particulare fie-cărei specie, cari denotă intențiunea gestorului.

85. Intențiunea déră este necesară pentru a se forma contractul de gestiune de afaceri; chiar tipul unei adevărate gestiuni de afaceri este cazul in care gestorul a lucrat cu intențiunea de a indatora pe cutare amic sau pe cutare vecin, și cu convicțiunea că acesta 'i va fi recunoscător și se va grăbi a'l despăgubi de tóte cheltuiielele făcute cu ingrijirea intereselor sale.

Idea din care plécă quasi-contractul de gestiune de afaceri este idea de un mandat general și tăcut

pe care ómenii sunt presumați că și'l dau între sine ca să îngrijescă unii de interesele altora, părăsite din impregiurări.

Fie-care din noi, plecând dintr'un loc în altul, pentru un timp óre care, ar fi fórté nenorocit dacă nu ar avé acéstă ideă consolatóre că nu e singur în lume și că, pentru ori-ce întêmplare, se va găsi, fără indouială, un amic, uă rudă sau un vecin, care să ia în mână interesele lui amenințate și să facă ceea ce ar fi făcut el, dacă ar fi fost a casă.

Plec de a casă și'mi las copii singuri.

Aș fi fórté nenorocit dacă mi 'aș pune în cap că casa mea póte să arđă și că copiii mei pot rămâne fără hrană și fără acoperemênt; că nutrețul meu póte să arđă, și vitele mele vor rămâne muritóre de fóme.

Déră aceste idei negre nici nu'mi trec prin cap; ori-ce s'ar întêmpla, 'mi đic, este ruda mea cutare sau amicul meu cutare, care va fi, în lipsa mea și într'un cas de nenorocire, părintele copiilor mei, îngrijitorul averei mele.

Ecă ideea mamă a quasi-contractului de gestiune de afaceri: gestorul este omul acela la care eu m'am gândit, când am plecat, și care se simte impúternicit de mine ca să facă ceea ce eu insumi aș fi făcut.

Și prin urmare gestiunea de afaceri nu este un fapt brutal, ci este mai ântâiu de tóte ideea gestorului de a face un serviciu și de a fi despăgubit de cheltuielile făcute.

Incolo, Pothier, conducătorul obicinuit al legiuitorilor Codului Napoleon, e fórté explicit:

«Ca să fiă loc la quasi-contractul *negotiorum gestorum*, đicea el, și pentru ca acela, care a făcut tréba unei persóne, să aibă acțiunea care nasce din acest contract pentru a repeta cheltuielile ges-

tiunei sale, trebuie ca el să fi avut intențiunea, făcând această gestiune, de a face tréba acestei persóne și să fi avut uă voință formală de a repe-ta de la ea cheltuielile gestiunei sale.»

86. Totuși această idee nu trebuie esagerată ; daca tipul unui quasi-contract de gestiune de afaceri este cazul in care gestorul avea și intențiunea de a indatora pe cutare a nume și intențiunea de a cere inapoi de la acea persónă ceea ce a cheltuit, nu trebuie să conchidem de aci că, in tóte casu-rile, este neapărată această indouită intențiune.

Pothier el însuși ne spune că condițiunea de care vorbeam mai sus se cere numai dupe subtili-tatea dreptului, mod réu de a se exprima ; déră de unde resultă fără indouială că condițiunea de in-tențiune, așa cum o înțelegea el, nu este riguros cerută pentru esistența quasi-contractului de ges-tiune de afaceri.

Și, mai ântâiu, toți recunosc că póte să existe gestiune de afaceri, chiar daca am adus serviciu altei persóne de cât aceleia pe care credeam eu că o indatozez.

Ulpian se intréabă :

Sed si cum putavi Titii negotia esse, cum essent Sempronii, ea gessi : și respunsul lui este, nu dóră că in acest cas nu esistă acțiunea *negotiorum ges-torum*, déră, ceea ce e lămurit, că contractul s'a format nu cu Titiu, pe care 'l credeam eu stăpên al trebei, ci cu Semproniu, care era in adevér :

Solus Sempronius mihi actione negotiorum gestorum tenetur (L. 5, § 1).

Și aceeași soluțiune trebuie să dăm in cazul in care am gerat nisce afaceri pe cari le credeam ale unuia, pe când ele erau ale mai multora :

Voiu avé acțiunea *negotiorum gestorum* contra tuturilor, și daca, dupe ce am dat séma de gestiunea

mea aceluia pe care 'l credeam stăpên al afacerii, ceilalți, la rëndul lor, 'mi vor cere séma de gestiune, ei bine, voiú avé recurs in contra aceluia pe care 'l credeam singur proprietar al trebei.

87. Trébue óre să mergem și mai departe și să recunóscem esistența quasi-contractului de gestiune de afaceri, chiar in casul, in care am făcut trebile unui terțiu, cređënd că fac pe ale mele?

Cestiunea póte să presente un interes practic insemnat; căci sunt multe casuri, in cari uă personă consideră uă avere ca fiind a sa, pe când in realitate este a altuia.

Astfel e casul succesoriului aparent.

Astfel e casul celui ce cumpără, in virtutea unui titlu anulabil sau rescindabil.

Ei bine, in tóte aceste casuri, proprietarul aparent are el dreptul de a cere, de la adevératul proprietar, cheltuiielele pe cari le-a făcut pentru mostenirea sau pentru imobilul pe care'l credea al séu?

Cestiunea este din cele mai controversate.

Mai toți aceia cari cred, ceea ce am susținut și noi, că pentru esistența quasi-contractului de gestiune de afaceri e trebuință, nu numai de faptul gestiunii, ci și de intențiunea gestorului de a aduce un serviciu și de a îndatora pe stăpênul trebei către sine, toți acestia susțin că, in ipotesa de care vorbim, nu există quasi-contractul de gestiune de afaceri.

De óre-ce, acei ce susțin că intențiunea gestorului este indiferentă, cred, din contră, că avem uă adevérată gestiune de afaceri.

Atâta numai că unii din partisanii acestei din urmă opiniuni, dupe ce susțin că, in ipotesa nóstră, există un quasi-contract de gestiune de afaceri, pe urmă, lucru straniu, nu acordă gestorului acțiunea

negotiorum gestorum, ci numai acțiunea de *in rem verso*.

Acésta este fără indouială uă inconsecuență: din momentul in care se recunósce existența contractului de gestiune de afaceri, trebuie să se recunósca stăpênului și gestorului acțiunile reciproce ce isvoresc din acest quasi-contract.

Acésta este simplu !

88. Déră cestiunea care ne pare delicată este cestiunea de a se sci daca există in specia noastră quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Atât D. Laurent cât și D. Demolombe cred că cestiunea noastră este legată de cestiunea, pe care am tratat'o deja, de a sci daca, pentru existența quasi-contractului nostru, se cere numai faptul girării unor interese străine, sau și intențiunea gestorului de a constitui acest quasi-contract.

Și amêndoui susțin că, in cazul nostru, nu există gestiune de afaceri, pentru simplul cuvênt că nu există intențiune din partea gestorului.

«Putem óre acorda acțiunea de gestiune de afaceri aceluia care n'a înțeles să gereze afacerile altuia și care póte nu ar fi făcut'o, daca ar fi știut că nu este el ênsuși interesat ?

«E sigur că elementul voinței lipsesce; déră nu pot să dobêndesc un drept fără voință.» (Laurent, XX, 324).

Și D. Demolombe adaogă :

«De aceea, fideli din parte-ne la premisa pe care am pus'o (că nu există gestiune de afaceri fără intențiune din partea gestorului), decidem că, in acest cas, nu există quasi-contract de gestiune de afaceri și că gestorul nu are de cât acțiunea de *in rem verso*.» (Demolombe XXXI, 81).

Cât de puternice sunt aceste autorități, părerea noastră cu tóte acestea este că avem, și in cazul

nostru, un adevărat quasi-contract de gestiune de afaceri.

Și, mai întâiu, nu ne simțim cătuși de puțin legați prin idea, pe care am admis'o, că contractul de gestiune de afaceri implică, din partea gestorului, idea de a contracta uă afacere.

Cuvântul «cu voință», dupe cum am căutat să o demonstrăm, dacă nu însemneză numai că gestorul trebuie să lucreze fără a fi obligat printr'un mandat, déră, de altă parte, nu pôte să însemneze, fără indouială, că gestorul trebuie să manifeste prin faptul lui un consimțimânt așa precum se cere in materie de contracte.

Este aci uă nuanță delicată in adevăr, déră pe care trebuie să căutăm a o traduce esact, sub pedpsă de a strica armonia ce trebuie să existe in textele de lege și de a da soluțiuni contrarie cu acelea ce impun textele ei bine-ințelese.

D. Demolombe declară că cuvântul «cu voință» are alt înțeles in art. 986 și alt înțeles in art. 987 (Demolombe, *Eod.*, 76).

Și D. Laurent, dacă nu spune singur acéstă inconsecuență, o face insă dând acestui cuvânt alt înțeles in art. 986 și alt înțeles in art. 987.

Déră acéstă procedare nu ni se pare permisă interpretului.

Este cu neputință ca acelaș cuvânt, in două articole puse unul lêngă altul, să aibă altă însemnare in primul articol și alta in cel d'al douilea.

Ecă de ce credem că cuvântul de care vorbim nu are in art. 987 înțelesul pe care i-l atribue DD. Demolombe și Laurent.

El însemneză și in art. 987, ca și in art. 986, că faptul, de care este vorba, trebuie să implice din partea unei voințe luminate și oneste intențiunea de a contracta.

În acest înțeles, faptul este cu voință, chiar dacă din eróre n'ai avut intențiunea de a contracta, numai pentru cuvântul că, dacă ai fi știut, ai fi avut fără îndoiială această intențiune.

Ceea ce probéză că acesta este sistemul legii, sunt art. 992 și 993, din cari se vede că erórea aceluia ce a făcut faptul, nu împedică existența quasi-contractului. Legea presupune aceluia ce a primit ceea ce nu avea să ia intențiunea de a se obliga să inapoieze, fără deosebire de scia, ori nu scia că nu are să ia.

Și e sigur că acela ce primesce ceea ce crede că are să ia nu are cătuși de puțin intențiunea de a contracta uă obligațiune, ci din contră intențiunea de a stinge uă obligațiune anterioară. El lucréză *distrahendi potius quam contrahendi negotii animo*.

Și cu tóte acestea legea 'i presupune intențiunea de a da înderét ceea ce a primit fără drept.

Pentru ce?

Pentru cuvântul că faptul lui, de a primi ceea ce nu avea să ia, implică din parte'i intențiunea de a da inapoi ceea ce a primit, în cazul în care ar fi primit fără drept.

Acéstă intențiune el nu o putea avé, în acel moment, pentru că era în eróre; déră legea, în înțelepciunea ei, ne presupune intențiunea pe care am fi avut'o, dacă am fi știut și am fi fost onesti.

Uă mare parte din regulele dreptului repausă tocmai pe faptul că legiuitorul ține sémă, nu de intențiunea pe care am avut'o într'un moment dat, ci de intențiunea pe care ar fi trebuit să o avem.

De ce, de esemplu, convențiunea făcută cu eróre este anulabilă?

Pentru că legea nu ține sémă de voința ce am avut de a contracta, fiind în eróre;

Ci de voința ce am fi avut de a nu contracta, dacă nu eram în eróre și așa mai încolo.

Și de aceea dicem noi că legea presupune ace-luia, ce a gerat interese străine, intențiunea de a și lua ceea ce a cheltuit, fără deosebire de scia ori nu scia că cheltuiesce pentru altul. (Veți Aubry et Rau, *Zichariae*, IV, § 441, text și nota 9 și 17).

Legiuitorul a vrut că interesele proprietarilor să nu fiă părăsite, în detrimentul acestora și în detri-mentul societății.

Aceleași cuvinte există și în specia noastră :

Acéstă soluțiune ne pare conformă, nu numai cu idea juridică pe care a admis'o legiuitorul în ma-terie de quasi-contracte, dără și cu scopul pe care și-a propus a 'l atinge creând acest izvor de obli-gațiuni.

Un mostenitor aparent, care ar avé cele mai mici bănueli în privința validității titlului său, ar trebui, dupe op.niunea ce combatem, să se abțină de toate actele, chiar cele mai necesare, de întreți-nere și de conservare, de témă ca cheltuiielele sale să nu rămână zadarnice.

Și acésta pentru a face onóre unui pretins prin-cipiu, care nu e scris nicăeri și care, din contra, este contradis prin idea generală ce trebuie să ne facem de quasi-contracte.

Dupe părerea noastră, din contra, proprietarul a-parent va face toate acele lucrări cu convicțiunea că, ori care va rămâne în definitiv proprietar, el va fi despăgubit.

Ni se obiectează că n'a avut intențiunea să oblige pe altul!

Ei, și apoi ?

Adevăratul proprietar nu ar fi fost el silit să facă acele cheltuieli ? și dacă nu le-ar fi făcut propieta-

rul aparent, n'ar fi fost el nevoit să cheltuiască și mai mult?

El n'a avut intențiunea de a contracta, pentru că a fost în eróre; déră legea consideră intențiunea pe care ar fi avul'o, dacă nu se găsea în eróre!

89. D. Demolombe, pentru susținerea opiniei ce combatem, trage argument din art. 494 Codul civil.

Déră e lesne de demonstrat că acest articol n'are ce căuta în materia noastră.

Acest articol, în adevăr, se referă, nu la actele de administrațiune, de întreținere și de conservare cari singure fac obiectul quasi-contractului de gestiune de afaceri, ci la lucrările noi, construcțiuni, plantațiuni și altele.

Pentru aceste acte, legea a admis și era natural să admită, alte principii de cât pe ale gestiunii de afaceri. Art 494 vorbind de acela ce a întreprins clădiri din nou, pe proprietatea altuia. deosibesce :

Dacă a fost de bună credință, are dreptul să cêră de la proprietar ceea ce va fi mai puțin între cheltuelile făcute sau plus valuta creată imobilului.

Dacă a fost de rea credință, atunci n'are drept la nimic; intervențiunea lui a fost uă culpă pe care e dator să o repare ridicându-și materialurile depuse și lăsând locul în starea anterioară.

Atâta numai că proprietarul, dacă lucrările cele noi îi convin, are dreptul să le păstreze, plătind costul lor.

Dupe cum se vede, nu este nici uă analogie între principiile admise de art. 494 și principiile gestiunii de afaceri

Causa este că altul este obiectul articolului citat, și altul obiectul quasi-contractului : acesta se ocupă de lucrările de reparațiune, de întreținere și de conservare pe cari ori-ce proprietar e dator să le

facă, și să le facă la timp; celalt, de îmbunătățiri pe cari un proprietar poate să le facă sau nu, dupe mijlocele, dupe gusturile și dupe proiectele sale.

Țca pentru ce in casul întâiu, proprietarul e dator să plătească costul, daca cel ce a lucrat n'a fost de rea credință; de óre-ce. in casul al douilea, cel puțin in regulă generală, proprietarul nu este dator nimic, afară numai daca ratifică lucrarea, in care cas, e presupus că ar fi dat un adevărat mandat. (Veđi contra Demolombe *Et d.*, Nr. 81 și 83).

90 Este un cas in care, dupe opiniunea tutulor, nu poate să se formeze quasi-contractul de gestiune de afaceri; casul in care gestorul s'a amestecat in trebile altuia ca să'l fraudeze de dreptul lui, *depraedandi animo*.

In acest cas amestecul gestorului constitue un delict civil, și acésta esclude ori-ce ideiă de quasi-contract.

Și de aceea. or-care ar fi modul cu care a administrat, un astfel de gestor nu are acțiunea *negotiorum gestorum*.

Incă uă probă că, pentru a respunde daca, intr'uă speciă óre-care, există sau nu quasi-contractul de gestiune de afaceri, trebuie să căutăm, nu numai la faptul material al gestiunei, ci și la intențiunea gestorului.

In casul nostru, ori cât de bine ar fi gerat, n'are acțiunea de gestiune de afaceri pentru că s'a apucat de trebile altuia cu gând rău, de a se folosi de lipsa proprietarului.

Déră, chiar in casul acesta, gestorul, care a pus uă valóre óre-care in averea proprietarului, are dreptul de a și reclama acea valóre.

El are acțiunea de *in rem verso in quantum dominus locupletior factus est*.

Trebue să dăm fie-căruia, chiar și omului rău, ceea ce este al său!

Déră, dacă gestorul n'are in acest cas de cât acțiunea de *in rem verso*, din contră stăpênul are contra gestorului acțiunea *negotiorum gestorum* propriu disă, ca să'i cêră séma de modul cum a condus afacerile sale.

Acest punct este recunoscut de tóte textele romane și a fost admis și in jurisprudența nóstră.

91. C A treia condițiune cerută de art. 987 pentru existența quasi-contractului de gestiune de afaceri, este ca gestiunea intereselor altuia să se fi făcut «fără cunostința proprietarului.»

Acéstă condițiune era cerută și de Dreptul roman:

Semper qui non prohibet pro se intervenire, mandare creditur.

Daca stăpânul cunósce gestiunca intereselor sale de către uă terție persónă, din douë lucruri una:

Sau primesce acéstă gestiune și face, in care cas operațiunea constituie contractul de mandat;

Sau nu primesce gestiunea, și in acest cas este dator să declare acésta gestorului.

In tóte casurile, quasi-contractul de gestiune de afaceri nu póte să existe, daca stăpênul are cunoscința de gestiunea intreprinsă.

Legislatorul Codului Napoleon, din nebăgare de sémă fără indouială, schimbase acest principiu vechiu. Art. 1372 Codul Napoleon spunea că gestiunea de afaceri póte avea loc, fiă că proprietarul cunósce gestiunea, fiă că nu are cunoscința de dênsa.

De unde s'a născut, in Dreptul frances, uă controversă fórtie vie asupra punctului de a sci, daca legislatorul frances. n'a desființat pe sciute sau pe nesciute mandatul tăcut.

Și in tot cazul, admitând că nu l'a desființat, in ce casuri pôte să mai existe acest fel de mandat ?

Cu mult bun simț, jurisconsultii cei mai eminenți reduceau ideia legislatorului frances la mai nimic și lăsau să subsiste, cu tot textul contrar al legii lor, principiile romane luate din natura lucrurilor, și deci aplicabile tot-d'a-una.

Legislatorul nostru ne a scăpat de acéstă greutate.

La noi, ca și in Dreptul roman, nu mai pôte să mai există gestiune de afaceri, de cât in cazul, in care proprietarul nu cunoște gestiunea.

Daca proprietarul o cunoște și face, ca și in Dreptul roman, avem și in dreptul nostru un mandat tăcut.

92. D. A patra condițiune cerută de lege. pentru ca să existe gestiunea de afaceri, este ca tréba stăpênului, să fiă bine administrată.

Acéstă condițiune nu este in adevăr cerută de art. 987, déră art. 991 dice «Stăpânul ale cărui afaceri au fost bine administrate este dator etc.»

De unde rezultă invederat că, ca să se nască drepturi pentru gestorul de afaceri. ca să se nască obligațiuni pentru proprietar, trebuie neapărat ca afacerea stăpênului să fi fost bine administrată.

Ulpian dicea asemenea : *Is enim negotiorum gestorum habet actionem, qui utiliter negotia g'essit.*»

Déră ce insemnéză acéstă espresiune?

Trebuie ôre să dicem că gestorul nu are acțiunea *negotiorum gestorum* de cât atunci când nu i se pôte împuta nici uă negligență sau nici uă greșelă in conducerea afacerilor cu cari s'au insărcinat ?

Așa ar părea că rezultă din modul cum se esprimă art. 991.

Și cu tôte astea nimic nu ar fi mai inesact de cât acest mod de a înțelege legea.

Când gestorul în gestiunea sa, a făcut greșeli sau a fost neglijent, consecința este că va fi răspunzător către stăpên de pagubile ce 'i a cauzat prin imprudența sau neglijența lui.

Acésta însă nu 'l împedică cătuși de puțin de a avea acțiunea *negotiorum gestorum* în contra stăpênului.

Ceea ce a înțeles Ulpian, ceea ce înțelege art. 991, prin cuvintele ce am reprodus, este că afacerea pe care o întreprinde gestorul, să fiă uă afacere folositóre stăpênului ; să fiă uă afacere pe care stăpênul însuși ar fi făcut-o dacă ar fi fost presinte, sau cel puțin, pe care ar fi făcut-o ori ce om care 'și îngrijesce bine de afaceri.

Incolo. puțin ne pasă dacă afacerea a fost bine sau rău condusă, puțin ne pasă asemenea dacă afacerea a avut un rezultat bun. sau a avut un rezultat rău : afacerea este bine administrată în sensul art 991 îndată ce este uă afacere folositóre stăpênului, în momentul când a fost întreprisă.

Is autem, dicit Ulpian, qui negotiorum gestorum agit, non solum si effectum habuit negotium quod gessit, actione ista utetur. sed sufficit si uti iter gessit et si effectum non habuit negotium (L. X, Dig. h. t.).

93. D. Demolombe se întreabă, dacă stăpênul pôte să alégă între faptele gestorului, să primescă pe unele ca folositóre și să nu primescă pe altele.

Uă deosebire este necesară :

Dacă e vorba de un șir de ac'ie cari constituiesc uă administrațiune întrégă, sau măcar uă ramură de administrațiune, stăpênul trebuie să le primescă pe tóte, sau să le respingă pe tóte, este un act unic și în întregul lui, trebuie să vedem dacă a fost sau nu folositor stăpênului în momentul când a fost întrepris.

Dacă însă este vorba de mai multe acte separate,

se p^ote ca unul s^a fi fost folositor, și altul nu, și de aceea trebuiesc considerate in deosebi.

In colo ac^ostă cestiune se ridică numai in cazul in care afacerile au fost unele folositore și altele nu.

Daca afacerile t^ote au fost utile, gestorul nici nu are nevoie de primirea proprietarului :

Legea primesce de bună gestiunea, chiar când el nu vrea s^a o primescă.

Și din contră, daca afacerile au fost t^ote nefolositore proprietarului, atunci gestorul nu are pentru nici una acțiunea *negotiorum gestorum* și daca proprietarul primesce de bune pe unele, e un câstig pentru gestor.

Numai daca unele sunt folositore și altele nu, se p^ote ridica cestiunea de a sci daca proprietarul p^ote s^a primé-că pe cele d'ântăiu și s^a respingă pe cele din urmă.

Și la ac^ostă intrebare au respuns că p^ote daca afacerile sunt diferite și nu p^ote daca ele t^ote constituiesc aceeași afacere.

94. E. Am terminat cu condițiunile cerute de art. 987 și 99 pentru esistența quasi-contractului de gestiune de afaceri. Ne rămâne s^a ne intrebăm, daca, afară de acele condițiuni, nu trebuie s^a mai cerem încă una, și anume capacitatea părților cari figuréză in acest quasi-contract.

Ac^ostă intrebare r^esare natural din chiar numele pe care legea l'a dat acestui isvor de obligațiuni.

Un quasi-contract este ca și un contract, și ideia ce destéptă fie-care contract este că părțile, mai inainte de t^ote, trebuie s^a fiă capabile de a contracta.

Trebuie s^a cerem ac^ostă condițiune și de la părțile cari figuréză in quasi-contractul de gestiune de afaceri ?

Intrebare anevoe de rezolvat, pentru că legea nu a atins'o cătuși de puțin, și chiar tradițiunile la

cari s'ar părea că s'a referit, într'un mod tăcut, sunt și ele foarte îndouioșe.

Să examinăm dără acéstă cestiune, atât in ceea ce privesce pe gestor, cât și in ceea ce privesce pe stăpênul afacerii.

95. Si, mai întâiu, gestorul trebuie să fiă capabil, ca să se pôta constitui quasi-contractul de gestiune de afaceri?

Un minor, uă femeia măritată, un interđis, se amestecă in trebile altuia.

Că stăpênul afacerii va avea uă acțiune contra lor nu incupe indouială : amestecul lor constituie uă culpă, și incapabilul chiar raspunde de delictete și quasi-delictete prin cari vatămă pe altul.

Rămâne dără ipotesa când incapabilul ar fi administrat bine afacerile in cari s'a amestecat; daca in acéstă ipotesă el a primit din averea stăpênului, in ale cărei afaceri s'a amestecat, vre uă sumă de bani sau vre uă valóre óre-oare, va fi el dator să restituie acéstă sumă sau acéstă valóre, ca ori care persónă capabilă?

Jurisconsultii Romani, atât de favorabili minorității, părtineau și in casul acesta pe incapabili.

Pupillus sane, si negotia gesserit post rescriptum Divi Pii, conveniri potest in id, quod factus est locupletior : agendo autem compensationem ejus quod gessit patitur. (L. 3, § IV, h. t. F. Ulpian).

Și in vechea jurisprudență a Franciei, Pothier învăța aceeași doctrină :

«Uă femeia măritată nu este capabilă de a contracta obligațiunile ce nasc dintr'un contract óre-care, nici pe acelea ce nasc dintr'uă primire de succesiune sau *dintr'uă gestune de afaceri*, daca n'a fost autorisată ca să contracteze, sau să gereze : ea nu pôte valabil să facă nici una din aceste două lucruri» (Puissance du mari, Nr 50).

Din contra, Domat părăsise deja ideia romană :

«Dacă uă femeia s'a amestecat in conducerea afacerilor unei persóne, fără stirea aceste'a, ea *va fi obligată dupe regulele dreptului comun*. Căci, de și femeia nu póte fi numită tutrice, cu tóte astea regulele dreptului comun se aplica la ingagiamentele ce pot nasce dintr'uă administrațiune in care se amestecă.» (Loi Civile, Liv. II, Tit. IV, Nr. 10).

Astădi cestiunea acésta continuă de a fi controversată.

Interpreții cei mai autorisați ai Codului Napoleon se impart in două câmpuri aprópe egale.

96. In cât mă privesce mărturisesc că nu prea pricep interesul practic al cestiunei.

Proprietarul are acțiune in contra gestorului prin simplul fapt al amestecului acestuia in averea sa, și independent de ori ce quasi-contract.

Acésta era constant in Dreptul Roman, și acésta este adevărat și astădi :

Prin faptul chiar că un om s'a amestecat in averea mea, am dreptul, este invederat, să 'i cer sémă de amestecul sêu și de intrebuițarea valorilor pe cari a pus mâna.

Apoi din două lucruri, unul :

Ori amestecul lui constituie uă gestiune de afaceri, și atunci ii voi cere suma prin acțiunea *negotiorum gestorum* ;

Ori amestecul lui nu constituie uă gestiune de afaceri, și atunci fără indouială, faptul lui nu póte constitui de cât un delict civil, uă culpă sau cel mai puțin uă imprudență.

Și atunci voi avea contra lui acțiunea ce rezultă din quasi-delict.

Nu pricep cum ar putea uă femeia măritată sau un minor să se apere dicënd că faptul sêu nu constituie uă gestiune de afaceri, fără să mărturisescă

prin acésta chiar, că faptul sêu constituie un quasi-delict!

Tu esci incapabil, va ȃice proprietarul gesturului incapabil, sã contractezi uã gestiune de afaceri, și de aceia esti vinovat că te-ai amestecat in trebile mele, și trebuie sã mē despãgubesci de paguba ce mi-ai adus prin vina ta.

De aceia cred că tôte discuȃiunile ce s'au ridicat asupra acestei cestiuni sunt lipsite de ori-ce aplicaȃiune practicã.

DD. Demolombe și Aubry et Rau încercã, cu tôte acestea, sã dovedescã că cestiunea de care vorbim pôte sã presinte interes practic din douē puncte de vedere:

1° Cã gestorul incapabil nu va fi obligat sã urmeze cu gestiunea inceputã;

2° Cã greșalele, in ceea ce l'priveste, vor fi apreciate cu mai multã blãndețe, și că va putea sã nu fiã respunȃtor de lipsa de ingrijiri.

Derã chiar din aceste douē puncte de vedere, tesa susȃinutã de autorii citaȃi mi se pare fôrte indouiosã.

Cã judecãtorii pot fi mai indulgenȃi in aprecierea despãgubirilor la cari vor condemna pe incapabil, acésta este dreptul lor. Derã că incapabilul sã rēmãnã scutit de ori-ce raspundere pentru că n'ar esista in speciã quasi contractul de gestiune de afaceri, acésta nu!

Dacă nu esistã quasi-contract, esistã quasi-delict!

Și, in realitate, pe quasi-delict se va intemeia acȃiunea pe care propietarul o va intenta contra gestorului, și, numai ca apãrare contra acȃiunei propietarului, gestorul va invoca esistenȃa quasi-contractului de gestiune de afaceri.

Cãci va rēmãnea etern adevãrat cuvântul lui

Pamponiu : *culpa est immiscere se rei ad se non pertinendi.*

Și gestiunea de afaceri va rămânea ceea ce a fost uă excepțiune favorabilă la acéstă regulă generală. (Demolombe, *Eod.*, Aubry et Rau asupra lui Zachariae, V, nota 1).

97 Dacă cu tóte astea cestiunea pusă ar putea să aibă vre uă influență practică, nu ne am indoui de a primi părerea susținută de DD. Demolombe și Laurent, dupe cari nu póte să existe quasi-contractul de gestiune de afaceri, atunci când gestorul este uă persónă incapabilă.

Acéstă soluțiune ne este dictată mai întâiu prin înțelesul ce am cređut că trebuie să dăm cuvântul «cu voință»

Ea ne este dictată mai ales prin asemănarea ce legea a pus între contracte și quasi-contracte.

Este imposibil ca uă persónă prin faptul său să oblige mai mult de cât ar putea să se oblige prin declarațiunea sa formală, și de aceia nu credem că un incapabil se póte obliga prin gerarea intereseilor altuia, mai mult sau altfel, de cât să póta obliga prin primirea unui mandat.

Déră art. 1538 ne spune că femeiele și minorii, când sunt mandatari, nu sunt obligați de cât dupe regulele generale relative la la obligațiunile minorilor sau dupe regulele stabilite la titlul «Despre contractul de căsătorie și datoriile respetive ale so-cilor».

(Demolombe, *Eodem*, Nr. 93 și următoarele; Laurent, XX, Nr. 3 2).

98. Gestorul trebuie să fiă capabil ca să se constituie quasi-contractul de gestiune de afaceri, și să se nască între el și proprietar obligațiunile ce isvo-râsc din acest quasi-contract.

Acésta chiar in ce privesce relațiunile dintre gestor și propietar.

In ceea ce privesce obligațiunile contractate de gestor faciã cu terțiele persóne, este invederat că vom aplica teoria generalã a obligațiunilor contractate de incapabili.

In ceea ce privesce pe terțiele persóne, cari tratézã cu gestorul, numai este cestiune de quasi-contract, ci de contract (Demolombe, § 99).

99. Stãpênul afacerii trebuie sã fiã capabil ca sã pótã forma quasi-contractul de gestiune de afaceri?

Dreptul Roman, chiar in casul acesta, protegea pe incapabili, și nu da acțiune contra lor de cât intru cât se gãseau folosiți prin gestiune, in momentul intentãrii procesului.

Impãrații Sever și Antoniu se exprimã astfel in legea 2 Cod. h. t. :

Contra impubes quoque, si negotia eorum, urgentibus necessitatis rationibus, utiliter gerantur : in quantum locupletiores facti sunt, dandam actionem, ex utilitate ipsorum receptum est.

Acest text ne spune dërã cã gestorul de efaceri va avea uã acțiune chiar contra stãpênului incapabil ; dërã cã acéstã acțiune nu este acțiunea *negotiorum gestor*, ci acțiunea de *in rem verso* :

Gestorul nu va avea drept sã cërã tot ceea ce a cheltuit pentru interesele minorilor, ci numai cu cât s'au folosit minorii din acele cheltueli.

Și jurisconsultul Paul ne spune cã pentru a vedea daca s'a folosit stãpênul incapabil, și cu cât s'a folosit din cheltuielile gestorului, trebuie sã ne punem in momentul numit *litis contestatio* ; cum am dice noi astãdi, in momentul intentãrii procesului.

Litis contestatæ tempore, quæri solet, an pupilus cujus, sine tutoris auctoritate, negotia gesta sunt, locu-

pletior sit, ex ea re factus, cujus patitur actionem (L. 37 Pr. Dig. h. t.)

Aşa în cât, dacă, în momentul intentării procesului, lucrul pe care gestorul l'a îngrijit ar fi perit dintr'ună cauză fortuită, sau dacă în general folosul adus de dânsul în averea proprietarului ar fi dispărut din ori-ce impregiurare, el nu avea dreptul să mai cêră nimic de la proprietarul incapabil, ori cât de folositore ar fi fost gestiunea lui, în momentul în care a fost întreprinsă.

Dêră jurisconsultii cei vechi ai Franciei părăsiră acêstă opiniune, și Pothier, între alții, se ridică cu atâta putere, cu câtăși dreptate, în contra părerii admise de jurisconsultii cei mari ai Romei.

«Dreptul Roman, dîce Pothier, acordă fôrte bine tutorului, contra pupilului sêu, acțiunea *contraria tutelae*, când a gerat bine, de și în urmă prin vre-un cas neprevêdut, utilitatea gestiunei n'a mai persistat. (L. 3. § 7 F. *de contra. tut. a. t.*) Pentru ce, în asemenea cas, nu s'ar acorda contra minorului, acțiunea contrariă *negotiorum gestorum*?»

Deci, Pothier învăța că «de și persôna căreia i am făcut vre-ună afacere fără mandat, ar fi un *impuber*, gestiunea ce am săvêșit forméză totuși între noi quasi contractul *negotiorum gestorum*, și produce obligațiunile ce nasc dintr'ênsul.

Astădi nimeni nu se îndouesce că gestiunea de afaceri pôte să existe chiar în cazul în care stăpênul afacerii ar fi un incapabil.

Ce nevoie este în adevêr de capacitatea stăpênului afacerii pe cîlă vreme quasi contractul se forméză fără cunosința lui?

Consimțimêntul lui la formarea obligațiunei ce rezultă din quasi-contract, îl dă legea numai pentru cuvêntul că acest quasi-contract îi este folositor.

100. D. Laurent citază uă aplicațiune interesantă a regulii de mai sus.

Primarul unei comune, cu ocasiunea izbucnirii holerei in comuna sa, a cheltuit de la sine ca să e-secute măsurile chibzuite de uă comisiune medicală și având scopul de a preserva contra epidemiei. Pe urmă a cerut ca să i se restituie sumele cheltuite in interesul tuturilor

Comuna se opunea la acéstă cerere, pentru cuvântul că cheltuielile nu fuseseră incuviințate de consiliul comunal și de uă altă autoritate superioră (cum am dice la noi, de comitetul permanent).

Tribunalul a respins acéstă excepțiune pentru cuvântul că comuna se găsisse in circumstanțe excepționale cari l obligau de a lua măsuri urgente, de óre-ce cea mai mică întârziere putea să devie fatală pentru populațiunea intrégă.

Și Curtea de apel din Gand a întărit sentința Tribunalului, contra conclusiunilor Ministeriului public.

Acéstă decisiune este fără indouială bună ; déră ea nu atinge adevărata cestiune ce era in desbateri.

Cestiunea era de a sci daca comuna póte fi obligată printr'un quasi-contract.

Și dupe observațiunile ce s'au prezentat, ea nu suferă nici uă dificultate : fără indouială comuna nu se póte obliga fără indeplinirea formelor cerute de lege ; ea nu se póte obliga, fără indeplinirea acelor forme, prin contract pentru că este incapabilă. Déră tocmai pentru a fi uă persónă obligată prin quasi-contract, nu e nevoc să fiă capabilă, și incapabilii se pot găsi obligați prin quasi contracte și deci și comuna.

Și, daca este așa. comuna este datóre să inapoeze cheltuielile făcute in folosul ei de or-cine, fiă

primar sau simplu particular, dacă acele cheltuieli au folosit comunei, dacă constituiesc uă gestiune de afaceri.

Uă altă aplicațiune a aceleiași idei a făcut-o Curtea din Bordeaux cu ocașiunea unor furnituri făcute in virtutea unui contract neregulat.

Amëndouë aceste decisiuni admit cu tôte acestea că comuna nu e obligată de cât prin acțiunea de *in rem verso*, érá nu prin acțiunea *negotiorum gestorum*. Déră acéstă restricțiune este fără indouială nedréptă, căci dacă in Dreptul roman incapabilul nu era ținut să restituie de cât atât cât s'a folosit din gestiune, in dreptul nostru este dator să restituie tôte cheltueelele utile și necesare făcute de gestor și încă cu dobândile lor. (*Demolombe*, XXXI, Nr. 10 bis; *Livreat*, XX, Nr. 339; Gand, 20 Noembre 1861; Agen, 20 Decembre 1876; Casaț francesă, 19 Decembre 1877; *Dev.* 1877, I., 57).

OBLIGATIUNILE GESTORULUI ȘI ACȚIUNEA NEGOTIORUM GESTORUM DIRECTA.

SUMAR

101. Trei sunt obligațiunile ce nase pentru gestor din acest quasi-contract. Art. 987 și 988 comparate cu § 1392 din Codul Calimach.

102. A. Prima obligațiune a gestorului este de a continua gestiunea. Comparațiunea art. 987 cu art. 1372 Codul Napoleón.

103. Gestorul trebuie să continue cu gestiunea începută pêně ce proprietarul va puté să îngrijescă el însuși de afacere.

104. Urmare. Déră acest principiu se modifică dupe cum gestorul întreprinde uă afacere determinată sau uă administrațiune întregă.

105. Prima ipotesă gestorul a întreprins uă afacere deosebită.

106. A doua ipotesă; gestorul a întreprins uă administrațiune întregă a avereii stăpênului sau uă ramură a acelei administrațiunii.

107. Gestorul trebuie să continue cu gestiunea, dacă proprietarul a încetat din viață, pêně ce eredele va puté îngriji de afaceri.

108. Quid in cas de incapacitate sau de presumpțiune de absență?

109. Póte gestorul să se descaree pe altul de gestiunea sa?

110. Gestorul p \acute{o} te s \grave{a} inceteze cu gestiunea, c \acute{a} nd starea s \acute{a} n \acute{a} t \acute{a} ței sau starea intereselor lui nu'i mai permite s \acute{a} continue.
111. Mostenitorii gestorului, succed ei la obligațiunile autorului lor?
- 112 *B* A doua obligațiune a gestorului este de a administra ca un bun p \acute{a} rinte de familie. Comparațiune între obligațiunea gestorului și aceea a mandatarului și a depositezului. Art. 1540 și 1599 Codul civil.
113. Urmare. Gestiunea de a se sci daca gestorul 'și-a indeplinit obligațiunile ridic \acute{a} u \acute{a} indovită gestiune de fapt. Art. 990 Codul civil.
114. Gestorul nu raspunde de easurile fortuite. Art. 1566.
115. Raporturile gestorului cu care st \acute{a} p \acute{e} nuul se g \acute{a} sește in afaceri.
116. Urmare. Quid c \acute{a} nd gestorul este dator st \acute{a} p \acute{e} nuului sau c \acute{a} nd el și st \acute{a} p \acute{e} nuul sunt creditori ai aceleiași pers \acute{o} ne care nu pl \acute{a} tesce de c \acute{a} t parte din datorie? Art. 1506 Codul civil.
117. Urmare. Art. 1507 Codul civil.
118. Gestorul este dator dob \acute{e} nți la capitalul proprietarului pe care l'a întrebuințat pentru sine? Observațiune.
119. Este obligat gestorul s \acute{a} fac \acute{a} s \acute{a} fructifice capitalurile st \acute{a} p \acute{e} nuului?
120. C \acute{a} nd mai mulți gestori au intr prins aceeași gestiune, nu există solidaritate între d \acute{e} nșii.
121. C \acute{a} nd gestorul este dator s \acute{a} dea s \acute{e} ma st \acute{a} p \acute{e} nuului de gestiunea sa.

101. Am ar \acute{e} tat cari sunt elementele constitutive ale quasi-contractului de gestiune de afaceri, și ne r \acute{e} m \acute{a} ne s \acute{a} esamin \acute{a} m cari sunt obligațiunile cari nasc din acest quasi-contract fi \acute{a} pentru gestor, fi \acute{a} pentru st \acute{a} p \acute{e} n.

In ce privesce pe gestor legea n \acute{o} str \acute{a} ne spune c \acute{a} obligațiunile principale ce nasc pentru gestor din amestecul lui in afaceri str \acute{a} ine sunt dou \acute{e} :

1 $^{\circ}$ Ca s \acute{a} continue gestiunea și s \acute{a} o s \acute{a} v \acute{e} rșesc \acute{a} (art. 987 Codul civil).

2 $^{\circ}$ Ca s \acute{a} gireze ca un bun p \acute{a} rinte de familie (988 și 989 Codul civil).

§ 1392 Codul Calimach đicea :

«Acel ce f \acute{a} r \acute{a} porunc \acute{a} a primit asuprași u \acute{a} tr \acute{e} b \acute{a} str \acute{a} in \acute{a} , este dator p \acute{e} n \acute{e} la sf \acute{e} rșit a nu inceta și a da socot \acute{e} l \acute{a} curat \acute{a} , ca un imputernicit.»

Codul Calimach nu vorbea de obligațiunea de a administra ca un bun proprietar, de care vorbesce

Codul nostru, și vorbia de obligațiunea de a da socotélă, de care legea nouă nu vorbește.

Déră e sigur că, și sub legiuirea Callimach, gestorul era dator să o administreze ca un proprietar bun, și sub legea cea nouă, gestorul este dator să dea socotélă.

Trei sunt déră obligațiunile principale ale gestorului, și le vom studia pe rând, ocupându-ne :

1° De obligațiunea de a continua și a săvêrși gestiunea începută ;

2° De obligațiunea de a administra ca un bun părinte de familie ;

3° De obligațiunea de a da socotélă.

102. A. Art. 987 ne arată care este prima obligațiune pe care o contractéză acela care geréză cu vointă interesele altuia.

«Se obligă tacit a continui gestiunea ce a început și a o săvêrși pênă ce proprietarul va puté îngriji el însuși.»

Articolul corespundător din Codul Napoleon, art. 1372, coprindea încă două aliniate :

«El trebuie să se însărcineze asemenea cu tóte dependințele acelei afaceri.

«El se supune la tóte obligațiunile ce ar resulta dintr'un mandat espres, pe care i l'ar fi dat proprietarul.»

Amêndouë aceste alineate au fost suprimate de legiuitorul nostru.

Cel d'ântâiu din ele era un isvor de dificultăți ;

Éră cel din urmă trecea dincolo de espresiunea esactă a ideei ce trebuie să ne facem de obligațiunile gestorului.

Pothier se mărginea a đice că obligațiunea gestorului de afaceri are multă asemênare cu aceea a mandatarului.

Legiuitorul frances esagerase idea lui Pothier,

transformând această asemănare într'ună identitate perfectă, și prin această trecuse dincolo de adevăr.

103. Chiar așa, cum a rămas, articolul nostru tot nu e lămurit.

El spune, in adevăr, că gestorul, trebuie să continue cu afacerea ce a început și să o termine, pînă ce proprietarul va pute să se ocupe el însuși.

De unde întrebarea, pînă cînd trebuie să urmeze gestorul cu îngrijirea afacerii?

Pînă ce o va termina? Or pînă cînd proprietarul va îngriji el însuși de dînsa?

Principiul este că gestorul trebuie să continue numai pînă cînd proprietarul se va pute ocupa el însuși de afacerile sale. Cuvîntul de a fi al gestiunii de afaceri este ca să nu rămîna părăsite afacerile celor ce lipsesc din vre uă împregiurare óre-care, și cari, din cauza lipsei, nu se pot ocupa de afacerile lor. Indată ce proprietarul este faciă și póte el însuși să 'și vadă de afaceri, gestiunea trebuie să inceteze.

Regula contrariă n'ar fi bună nici pentru proprietar, nici pentru gestor :

N'ar fi bună pentru proprietar, pentru că fie-care om póte mai bine, de cât ori-care altul, să 'și înțelégă interesele.

Și n'ar fi bună pentru gestor, pentru că, dacă a înțeles să 'și sacrifice munca și ostenéla ca să evite amicului, care lipsesce, uă pagubă, n'a putut să înțelégă a se obliga să vadă de interesele unui om, care 'și póte vedé singur de dînsese.

De aceea regula tradițională este că obligațiunea gestorului incetéză indată ce proprietarul póte singur să 'și vadă de afaceri.

Atâta numai că gestorul nu trebuie să părăsescă gestiunea fără veste și fără vreme ; că, de multe ori s'ar pute întempla vre uă pagubă pînă in momen-

tu în care proprietarul să 'și ia afacerea în mână.

Și, în toate cazurile, trebuie să vestească pe proprietar de afacerea a cărei gestiune a întreprins-o și de retragerea sa din conducerea afacerii (Laurent, *Eod.*, 327).

104. Regula este că gestiunea de afaceri ține pînă ce proprietarul poate să 'și vadă singur de trebă.

Dără dacă proprietarul, pentru un cuvânt sau altul, lipsește mai mult timp, pînă cînd ține gestiunea ?

Trebuie ore să obligăm pe gestor ca să îngrijescă de afacerile altuia indefinit? Nu, fără îndoiială, și ideea de mai sus trebuie să se combine cu uă altă idee tot atît de fundamentală, că în definitiv gestorul nu e obligat de cît atît cît a vrut el să se oblige, și pentru acêsta trebuie să deosebim :

Gestorul întreprinde el uă singură afacere, care se poate termina într'un timp mai mult sau mai puțin scurt ?

Sau a întreprins uă ramură de administrațiune care, prin natura ei, se poate prelungi indefinit ?

În cazul ântâiu, gestiunea durază pînă la terminarea afacerii.

În cazul al doilea, ea poate ține mai mult.

Dără cînd se poate dice că gestorul a întreprins uă singură afacere, ori mai multe afaceri ; cînd se poate dice că a întreprins uă ramură de administrațiune sau administrațiunea întregă a averii proprietarului ?

Acêsta este uă cestiune de fapt, care se va regula dupe intențiunea ce a avut gestorul, în momentul în care a întreprins gestiunea, dupe purtarea lui față cu persoanele ce aveau daraveri cu proprietarul, dupe amestecul lui în trebele acestuia.

Și aici apare elementul intențional, pe care unii

'l tăgăduesc, dără fără care nu poți rezolva nici una din cestiunile ce ridică gestiunea de afaceri.

Căci tóte aceste greutăți se reduc la idea că gestorul trebuie să termine afacerile pe cari a avut intențiune de a le gera!

D. Treilhard observă că omul este gata tot-d'una de a aduce servicii; dără se desgustă indată și se lasă curênd! Ei bine, legea nu vrea asemenea servicii: acela ce a avut uă mișcare bună, să scie bine că e dator să ducă pênă in capêt generositatea ce a avut in primul avênt; de unde nu, este răspunđător!

Acestea țișe, să revenim la ipotezele deosebite ce se pot ivi.

105. Un om se apucă de uă afacere deosebită, să strângă grâul risipit pe câmp sau porumbul, sau să culégă uă vie, sau să refacă zidul unei case care stă să cadă din vre un accident.

Ei bine, este destul să termine tréba de care s'a ocupat și gestiunea lui este terminată, chiar daca, din cauza lipsei indelungate a proprietarului, s'ar compromite afacerea bine intocmită de dênsul.

Legea francesă adaogă că trebuie să termine și dependințele acelei afaceri.

Dără ce insemnéză dependințele unei afaceri?

Gestorul s'a apucat să strângă grâul dupe câmp; el l'a strâns și l'a făcut șire la aria proprietarului, sau a strâns porumbul și l'a băgat in pătulul proprietăței.

Este el dator să și treere grâul sau să bată porumbul?

Gestorul s'a apucat să refacă un zid de la uă casă care sta să cadă; trebuie el să facă și celelalte reparațiuni de cari casa ar mai avé trebuință?

Autorii francesi susțineau că este dator să facă și aceste operațiuni sau nu, dupe cum considerau

treeratul grâului și bătutul porumbului ca dependențe ale strângerei acestor recolte dupe câmp.

Și uă discuțiune fără capăt și fără idei se incingea asupra punctului de a sci ce trebuie să se înțelégă prin cuvântul dependențe.

Tóte aceste discuțiuni se depărtau de la idea juridică a articolului ce comentăm.

Astădi este primit de toți că cestiunea ce am pus se va rezolva dupe intențiunea probabilă a gestorului.

El va fi dator să facă și aceste lucrări, daca așa 'i-a fost gândul; și nu va fi dator să le facă, in casul contrariu.

Nu e la acéstă regulă de cât uă singură restricțiune: gestorul va fi dator să facă chiar afacerile de cari n'a avut intențiunea să se apuce, daca, cu tóte acestea, el s'a purtat așa, in cât toți au cređut că el are să facă și acele afaceri, căci prin purtarea lui a oprit pe altul de a le face.

Déră daca de la capul locului el n'a ințeles să facă de cât ceea ce a făcut, el nu e răspunđător, chiar daca din cauza întârziării proprietarului grâul s'ar prăpădi in șire și porumbul s'ar strica in pătul!

Și acésta fără să mai căutăm daca lucrările de cari este vorba sunt sau nu dependențe ale lucrărilor săvêrșite.

Ceea ce probéză că aliniatul din textul frances, de care vorbim, nu era de nici un folos, ba ingreuia soluțiunea întrebărei.

106. Déră écă un gestor care s'a apucat să administreze averea proprietarului.

Și aci trebuie să esaminăm cu ingrijire, daca gestorul a întreprins administrațiunea patrimoniului întreg al proprietarului, sau daca, din contră, n'a

înțeles să gereze de cât uă ramură a administrațiunei, de exemplu, una din proprietățile stăpênului.

Și pentru acésta, dupe cum am observat mai sus, trebuie să ne uităm la intențiunea pe care a manifestat'o gestorul prin purtarea sa.

Dacă n'a înțeles să se ocupe de cât de uă parte din patrimoniul gestorului, el 'și-a indeplinit obligațiunea dacă continuă cu gestiunea ramurei speciale de care s'a ocupat, ori care ar fi paguba pe care o încercă proprietarul din părăsirea celeilalte părți a averei lui.

Dacă, din contră, el s'a purtat astfel, in cât tótă lumea a rămas convinsă că el voesce să administreze intréga avere a proprietarului, mai ales dacă a și început s'o administreze intrégă, el e dator să continue cu administrațiunea averei intregi, sub pedépsă de respundere, in casul in care unele interese ale proprietarului s'ar fi compromis din lipsă de ingrijire.

El e dator să continue, pêně când proprietarul va puté însuși să ia in mână conducerea afacerilor sale.

107. El e dator să continue cu gestiunea, chiar dacă proprietarul ar fi murit, pêně in momentul in care eredele va puté lua direcțiunea afacerilor.

S'ar fi putut crede că gestiunea de afaceri fiind un quasi-contract gratuit și fiind intreprins, in cele mai multe casuri, *intuitu personæ*, obligațiunile rezultând din acest quasi-contract vor trebui să inceteze cu incetarea din viață a persónei in vederea căreia gestorul a intreprins gestiunea.

Ca să ridice acéstă greutate, legislatorul a scris art. 988.

«Gerantul este obligat, cu tóte că stăpênul a murit inaintea săvêșirei afacerii, a continua ge-

stiunea pînă ce eredele va lua direcțiunea afacerii.»

E aci uă diferență între gestiunea de afaceri și între mandat : dupe art. 1552, mandatul se stinge prin mórtea mandantului, și mandatarul nu este obligat a continua, in cas de incetare din viață a mandantului, de cât când ar fi pericol in întârziare (art. 1539).

Din contră, dupe art. 988, gestorul este obligat a continua cu gestiunea in tóte casurile, chiar daca n'ar fi pericol in întârziare, pînă ce eredele va puté lua el însuși direcțiunea afacerii.

108. Se póte întempla ca proprietarul să fiă incapabil, sau ca proprietarul, incetând din viață, să lase un erede minor.

Gestorul e dator să continue cu gestiunea pînă ce se va numi incapabilului un reprezentant care să fiă in stare de a lua in mână direcțiunea afacerilor.

Fără indouială, in acest cas, el are dreptul să se adreseze la instanțele competente, pentru a se da un reprezentant incapabilului.

Acelaș drept il are negreșit gestorul, in cazul in care lipsa proprietarului s'ar prelungi atâta, in cât s'ar nasce presumpțiunea de absență, prevădută de art. 98 Codul civil.

Ceea ce va să dică că, dupe opiniunea nóstră, și gestorul este una din «părțile interesate» căroro articolul citat le dă dreptul de a se adresa la Tribunal ca să provóce mészurele dictate de lege pentru ingijirea averii celor absenți.

109. Ar puté gestorul să se descarce pe altul de sarcina gestiunii ce a întreprins?

Un gestor, dupe ce administréază cât-va timp interesele altuia, dá mandat altuia ca să continue gestiunea incepută de densus.

Rămâne el gestor?

Fără îndoiială; în acest înțeles, că rămâne răspunzător către proprietar, de greșalele ce ar pute comite persoana, pe care și-a substituit-o în conducerea gestiunii.

Persoana substituită însă n'ar mai fi un gestor ci un mandatar și prin urmare :

De o parte, ea n'ar avea de cât obligațiunile mandatarului, cari diferă într-o parte de acelea ale gestorului ;

În alta, ea ar fi obligată să răspundă la acțiunea mandatului atât către gestorul care i-a încredințat administrațiunea averii proprietarului, cât și către proprietar însuși, care ar exercita contra lui drepturile gestorului în virtutea art. 974.

Ba încă noi credem că proprietarul ar pute să aibă contra mandatarului acțiunea directă (Vezi vol. I, Nr. 348 și urm.), ceea ce va să zică că n'ar fi obligat să împartă cu ceilalți creditori ai gestorului produsul acțiunii sale.

D. Demolombe zice că proprietarul va avea contra gestorului două acțiuni : « din partea lui, acțiunea *negotiorum gestorum* și din partea gestorului, acțiunea mandati. » Dăru această este o parte eronă: o parte persoana nu poate fi și mandatar și *negotiorum gestor*; acolo unde e contract, nu poate fi și quasi-contract!

110. Art. 1556 permite mandatarului ca să renunțe la mandat, de câte ori « el se află în neputință de a și continua mandatul, fără o parte dăună însemnată. »

Totă lumea recunoște același drept gestorului, pentru cuvântul că obligațiunea tăcută a acestuia nu poate să aibă mai multă putere de cât obligațiunea expresă a mandatarului.

Și cu atât mai mult gestorul poate să înceteze cu

gestiunea, în cazul în care el ar deveni infirm și în neputință de a vedea de interesele, cu cari se însărcinase de bună voie (Demolombe, Tom. citat, Nr. 135 și 136).

111. Legiuitorul nostru a prevăzut cazul morții proprietarului; ce se va întâmpla însă în cazul în care gestorul ar înceta din viață?

Mostenitorii săi sunt ei datori să continue gestiunea?

În regulă generală, obligațiunile civile trec la moștenitori, și cu toate acestea toți admit ca eredi gesturului nu sunt obligați să continue gestiunea.

Și, mai întâiu de toți, Pothier declară că în această gestur de afaceri este pe aceeași linie cu mandatarul.

Și cuvântul pentru care gestiunea de afaceri încetăză cu mórtea gesturului este, dupe cum ne spune D. Demante, că considerațiunea persónei stăpênului este, de ordinar, motivul determinant al obligațiunei luate de gestor.

Și, cu toate acestea, eredi gesturului, dacă nu sunt obligați a continua gestiunea, au totuși mai multe obligațiuni din cauza gestiunei întreprinsă de autorul lor.

Și, mai întâiu, ei sunt învederat obligați de a da sémă de gestiunea autorului lor, și pe urmă, pe cât le stă în putință, sunt datori să facă toate acele lucrări a căror lipsă ar putea compromite gestiunea, și, mai presus de toate, să dea de veste proprietarului, dacă se poate, de încetarea din viață a autorului lor.

B. 112. Am studiat prima obligațiune a gesturului, aceea de a continua gestiunea pênă ce proprietarul să pótă a se ocupa singur de afacerile sale.

Și trecem la a doua obligațiune pe care art. 989 o espune astfel:

«Girantul este obligat a da gestiunei îngrijirea unui bun proprietar.»

Art. 1540 Codul civil se exprimă cu totul altfel în ceea ce privesce pe mandatar:

«Mandatarul este răspunător nu numai de dol, déră și de culpă în îndeplinirea mandatului.»

Ce însemnăză aceste două texte? Acéstă deosebire de cuvinte ascunde ea vre uă deosebire în ideile pe cari legea a voit să le exprime, sau trebuie să ȃicem că aceeași idee este exprimată în două moduri, așa în cât și mandatarul și gestorul este obligat a da aceeași îngrijire afacerii cu care s'a însărcinat, și sunt răspunători de aceeași neglijență sau de același fel de culpă.?

Când vom studia teoria culpelor, vom vedé că, pentru a apreția dacă uă persónă a îngrijit bine de uă afacere, trebuie să comparăm purtarea acelei persóne cu un tip de îngrijire, și să ne întrebăm dacă îngrijirea, pe care o aprețiam, a fost sau nu conformă acelu tip.

În regulă generală, nu putem să avem de cât două tipuri, unul abstract și altul concret.

Ori luăm ca termen de comparațiune tipul abstract al unui om care 'și vede bine de trebele sale, și ȃicem că persóna a cărui purtare avem să o cântărim 'și-a împlinit obligațiunea, când s'a purtat cum s'ar fi purtat un om care 'și vede bine de afaceri;

Ori luăm ca tip chiar purtarea persónei de care ne ocupăm în afacerile ei proprii, și ȃicem că acéstă persónă a îngrijit bine de interesele altuia, de câte ori a îngrijit de ele, cum îngrijesce de ale sale proprii.

Ei bine, legislatorul a adoptat, pentru a aprea purtarea gestorului, tipul abstract al unui bun părinte de familie!

Gestorul de afaceri făcut'a el tot ceea ce ar fi făcut omul care 'și vede bine de interesele sale? Și-a implinit datoria și nu răspunde de pagubele întâmplate!

Și, din contra, n'a luat el măsurile pe cari le-ar fi luat un bun părinte de familie? Este în culpă și e răspunzător de pagubele ce s'ar fi putut întâmpla

Ecă regula pe care legiuitorul o aplică la gestiunea de afaceri. Aplicat'a legiuitorul aceeași regulă și mandatarului, sau, din contra, a adoptat pentru acesta, ca termen de comparațiune, tipul concret, modul cum el însuși îngrijesce de afacerile lui? Legea nu o spune lămurit; art. 1540 ne spune numai că mandatarul răspunde nu numai de dol dără și de culpă.

Dără chiar din aceste expresiuni se vede că legea se raportază la modul de îngrijire al lui, la ceea ce este pentru el dol, la ceea ce este culpă pentru el.

Și de aceea cred că, pentru mandatar, legea a fost mai blândă și a adoptat ca termen de comparațiune tipul concret, adică modul cum el îngrijesce de propriile sale afaceri.

Și este lesne de înțeles pentru ce legea a fost mai severă pentru gestorul de afaceri de cât pentru mandatar.

Pe mandatar l'a ales stăpênul, l'a ales cunoscându'l și prin urmare lui trebuie să'și impute dacă a ales un om neglijent: Nu care cum-va putea el să cređă că mandatarul va avé mai multă grijă

de afacerile altuia de cât este în stare să aibă pentru ale lui proprii!

Aceeași idee a condus pe legiuitor și în privința depositarului: stăpênul l'a ales!

Și de aceea art. 1599 ne spune că «depositarul trebuie să îngrijescă de paza lucrului depus în tocmai precum îngrijesce de paza lucrului său.»

Din contra, pe gestor nu l'a ales stăpênul, el singur s'a oferit să vadă de afacerile altuia, și e dator să îngrijescă bine de dênsele. El este dator să 'și cumpênescă puterile și, dacă nu se simte în stare să vadă bine de afaceri, să lase pe altul mai priceput sau mai diligent de cât dênsul. (Comp. Laurent XX, Nr. 314 și XVI. Nr. 224).

113. Ca să judecăm dără dacă gestorul a îngrijit bine de afacerile cu cari s'a însărcinat, trebuie să comparăm purtarea lui cu purtarea ce ar fi avut'o un om care 'și îngrijesce bine de afaceri.

Dără cum s'ar fi purtat părintele cel bun de familie în cutare sau cutare impregiurare? Ar fi prevăduț el cutare accident, pe care gestorul nu l'a prevăduț? Ar fi luat el cutare măsură, pe care gestorul nu a luat'o și din lipsa căreia s'a adus pagube?

T'ôte cestiuni de fapt, pe cari legea nu le-a decis, pe cari nu putea să le decidă și cari, din această cauză, sunt, prin natura lor, în aprețiarea suverană a judecătorului.

Judecătorul are în această materie un îndouit drept de aprețiare: fiă ca să caute dacă există sau nu există culpa, fiă ca să fixeze suma daunelor-interese, dupe gravitatea chiar a culpei.

Și, în această aprețiare, judecătorul trebuie să țină sêmă de impregiurările fie-cărei cauze în parte.

Se pôte întêmpla, în adevăr, ca gestorul să se fi

amestecat în nisele afaceri ale altuia fără necesitate absolută și fără competență specială: proprietarul a lăsat într'adins uă trebă să o facă mai târziu, și, în lipsa lui, altul se apucă să o îndeplinească, fără măcar să știe cum se face acea trebă.

În asemenea caz, judecătorul va fi sever în aprecierea purtării gestorului și îl va face răspunzător de ori-ce greșală, de ori-ce neglijență, pe care n'ar fi făcut-o un bun părinte de familie.

Se poate întâmpla, din contra, și această ipotesă este anume prevăzută de lege, ca gestorul să se fi amestecat în circumstanțe atât de grabnice, încât un moment de întârziere ar fi putut aduce pagube mari pentru proprietar.

Și în așa caz legea ordonă judecătorului ca să fiă blând în aprecierea purtării gestorului.

Acăsta este deciziunea art. 990 Codul civil:

«Gerantul nu răspunde de cât de dol dacă, fără intervențiunea lui, afacerea s'ar fi putut compromite.»

Atât numai că uă greșală prea mare ecuivalază cu dolul, dupe cum ne spune Paul: *magna negligentia culpa est, magna culpa dolus* (§ 226, *De verb. sign.*)

Și tot Paul ne spune că este greșală mare atunci când nu pricepi ceea ce totă lumea pricepe. «*Latae culpæ finis est non intelligere quod omnes intelligunt*». § 226 *Verb. Sign.* (Vezi Demolombe Nr. 144 și 145 Eod.)

114. Este un lucru sigur, că gestorul nu răspunde de casurile fortuite și întâmplătoare.

Atât numai că trebuie să vedem, de uă parte dacă nu care cum-va accidentul nenorocit s'a întâmplat din faptul gestorului;

Eră, de altă parte, dacă gestorul n'ar fi putut să

evite paguba, luând măsuri grabnice, chiar dupe ce s'a întâmplat accidentul.

Déră, dacă gestorul se găsește în această pozițiune, încât trebuie să părădă, ori lucrul proprietarului, ori lucrul său propriu și dacă el, în asemenea cas, preferă să scape lucrul său, este el răspundător?

Art. 1566 prevede această ipotesă în ce privește contractul de comodat:

«Dacă lucrul imprumutat pere printr'un cas fortuit, de la care comodatarul l'ar fi putut sustrage subrogându'i un lucru al său, dacă el neputând scăpa de cât unul din două lucruri a preferit pe al său, atunci este răspundător de pierderea celui-lalt.»

Déră această soluțiune, naturală pentru comodatar, care primesce un serviciu gratuit, nu pôte fi aplicabilă gestorului, care, din contra, face un serviciu gratuit.

Deja am observat că, întocmai ca mandatarul, gestorul are drept să părăsască gestiunea, dacă s'ar găsi într'ua pozițiune astfel încât n'ar puté să continue gestiunea, fără să încerce el însuși uă pagubă seriósă.

Ceea ce va să dică că am recunoscut gestorului dreptul de a preferi interesul său propriu interesului stăpênului, ale cărui afaceri le giréză.

115. Gestorul care s'a însărcinat cu administrațiunea intrégă a averii altuia trebuie să îngrijéscă nu numai de administrațiunea averii și de paza lucrurilor proprietarului, déră și de relațiunile acestuia cu terții; afară numai dóră când ar resulta din fapte că el n'a voit să se amestece în această ramură a administrațiunei.

Afară de acest cas și în regulă generală, gesto-

rul este dator să vadă și să descurce relațiunile ce are stăpênul cu terțiele persóne :

Astfel, este sigur că gestorul este dator, dacă are cu ce, să plătescă datoriile stăpênului cari au ajuns la scadență in momentul când a început gestiunea sau cari erau ajunse la scadență in momentul când a început gestiunea ;

Și prin urmare să se plătescă și pe sine, dacă și el are să ia ceva de la stăpên.

Dacă n'ar face-o, ar puté fi declarat răspundător de dobênđile cari au urmat a curge contra stăpênului, fiă in folosul altora fiă in folosul sêu, și cu atât mai mult ar puté fi declarat răspundător de pagubele mai insemnate ce s'ar fi intêmplat stăpênului, prin urmăriri esercitate de creditorii in suferință.

Și, vice-versa, el este dator să priméscă sumele ce i ar oferi debitorii proprietarului, sub pedépsă de a răspunde de pagubele ce ar putea resulta din insolvabilitatea debitorilor sêu implinirea vre unei prescripțiuni.

Déră trebuie să observăm că gestorul nu are acțiune contra debitorilor stăpênului, și prin urmare datoria lui se mărginesce la a primi ce i se dá ; nici intr'un cas nu póte cere de la cei ce refusă plata.

De unde resultă că gestorul nu póte fi invinováțit, nici intr'un cas, că n'a cerut de la debitori.

116. Écă insă ceea ce se póte intêmpla : De uă parte se póte intêmpla ca gestorul insuși să fiă debitor al proprietarului, și, in cazul acesta, se nasce intrebarea de a sci, dacă gestorul, care nu e obligat să céră plata creanțelor proprietarului de la terții debitori, nu e obligat să céră cel puțin de la sine ênsuși.

Éră, de altă parte, se póte intêmpla ca atât el

cât și proprietarul să aibă a lua de la aceeași persoană.

Și în cazul acesta, dacă debitorul plătește parte din datorie, se naște întrebarea de a ști, dacă gestorul nu e dator să impute plata numai asupra creanței stăpânului, sau cel puțin și asupra creanței stăpânului cu analogie.

Art. 1509 prevede pe cea din urmă din aceste două ipoteze în ceea ce privește pe asociați.

«Când un asociat este pe sîma sa creditor de uă sumă esigibilă al unei persoane, debitoare asemenea și către societate cu uă sumă esigibilă, atunci ceea ce primesce de la un așa debitor va trebui să se socotescă atît în creditul societăței cât și în creditul său propriu, în proporțiunea ambelor credite, chiar când, prin chitanța dată, s'ar specifica că primirea s'a făcut numai pe sîma creditului său particular.

«Dacă însă prin chitanța dată s'ar specifica că primirea s'a făcut numai în comptul creditului societăței, atunci se va urma dupe acéști declarațiune.»

Așa în cât, în privința celei din urmă ipoteze, cestiunea se reduce la a ști dacă art. 1506 se aplică și la gestorul de afaceri.

Am intrunit însă ambele aceste ipoteze, pentru că ni se pare că același cuvînt trebuie să ne ajute a le decide pe amîndouă.

Intr'un cas și în altul este vorba de a se ști dacă, în cas de conflict între interesul stăpânului și al gestorului, acesta trebuie să prefere pe al stăpânului.

Déră acéști cestiune noi am decis'o deja, conform cu doctrina unanimă, stabilind ântâiu, că gestorul pôte să renunțe la gestiune, când n'ar mai puté continua fără pagubă; și al douilea, în cas de

sinistru, când n'ar pute să scape decât un singur lucru, el are dreptul de a scăpa, nu lucrul stăpênului, ci pe al său.

Așa în cât jurisconsultii cari admit acele soluțiuni și resping pe acestea cad, dupe părerea noastră, în inconsecuență.

Căci soluțiunile date în casurile ce enunțarăm sunt în adevăr aplicabile în casurile de cari vorbim. Între creanța lui și creanța stăpênului gestorul are dreptul de a îngriji de a lui, și tot așa între interesul stăpênului creditor, de a primi plata, și între interesul gestorului debitor, de a nu plăti, acesta are dreptul să alégă pe al său.

Când gestorul se însărcinează cu afacerile altuia, nu se obligă a le căuta chiar contra intereselor sale!

Cu totul altele sunt principiile stabilite de lege în materie de societate. Și Curtea din Paris a putut dice într'ua decisiune din 26 Aprilie 1850 :

«Nu numai că asociatul nu pôte face nimic contra interesului social, dără încă trebuie să subordone acestui interes superior interesul lui propriu.»
(*Dalloz*, 1850, II, 129).

Mai mult de cât atât. În ipotesa art. 1506, debitorul pôte fi constrâns la plată de către societate, și încă cei mai eminenti autori declară că art. 1506 nu e aplicabil de cât asociatului care are dreptul de a urmări pe debitor în numele societății (*Laurent*, XXVI, Nr. 261).

Nimic de asemenea în ipotesa unei gestiuni de afaceri.

Gestorul nu are acțiune ca să constrângă pe debitorul stăpênului la plata creanței acestuia; el n'are de cât dreptul de a cere plata creanței sale proprii.

Cum atunci, în cazul în care debitorul ar plăti

acea creanță și ar refusa de a plăti pe a stăpênului, am sili pe gestor să impute plata în tot sau în parte asupra unei creanțe pe care nu are dreptul să o cêră ?

L'am condamna pe nedrept la uă pagubă sigură. L'am sili să plătescă cu banii săi parte din creanța stăpênului pe care n'ar putea-o cere de la creditori. (*Contra*, Demolombe, *Eod.*, Nr. 150).

117. Cu atât mai puțin vom aplica gestorului dispozițiunile art. 1507 dupe care :

« Când unul din asociați 'și-a primit partea sa întrégă din debitul comun și debitorul a devenit apoi nesolvabil, acest asociat va trebui să pue în comun ceea ce a primit, chiar când ar fi dat chitanță anume pentru partea sa. »

D. Demolombe ne spune că « gestorul ar trebui asemenea să impute pe partea stăpênului din creanța plata părții lui, dacă debitorul ar deveni în urmă insolubil. »

Și acesta pentru ce ?

Pentru că : « Gestorul avea drept fără îndouială să cêră de la debitor partea creanței lui.

Dêră în același timp și inseparabil, el avea dreptul să cêră și plata creanței stăpênului, pentru că 'și luase acesta însărcinare. »

Dêră tocmai gestorul nu are drept să cêră plata creanței stăpênului, de óre-ce n'are procurațiunea acestuia !

Și prin urmare, soluțiunea Dlui Demolombe cade, ca una ce purcede dintr'ură premisă neesactă.

118. Jurisconsultii francesi decid că gestorul de afaceri, care a întrebuițat sume de ale stăpênului în folosul său, este dator să plătescă dobênđi la sumele întrebuițate din momentul de când le-a întrebuițat.

Art. 1544 dice în adevăr «mandatarul este dator a plăti dobânzi, pentru sumele întrebuintate în folosul său, din ziua întrebuintării lor.»

Așa în cât cestiunea se reduce la a ști dacă acest articol, scris de lege pentru mandatar, se poate aplica gestorului de afaceri.

Și această cestiune este decisă, în Franța, prin art. 1372 care, într'unul din aliniatele sale, spune lămurit că gestorul de afaceri se obligă la toate îndatoririle unui mandatar.

Și totuși, sunt jurisconșulți cari pretind că gestorul este obligat a plăti dobânzi, nu în virtutea art. 1544 combinat cu art. 1372, ci în virtutea art. 1374, care îl declară răspunător către stăpên de lipsa de îngrijire în gestiune.

Și, din acest punct de vedere, D. Larombière susține că ceea ce gestorul trebuie să plătească stăpênului, în cazul în care a întrebuintat în folosul său capitalul stăpênului, nu sunt în toate cazurile dobânzile legale ale capitalului întrebuintat, ci mai mult or mai puțin, dupe interesul ce ar fi avut stăpênul ca capitalurile lui să fi fost bine întrebuintate.

Déră D. Laurent observă, cu drept cuvânt, că această părere este în opozițiune cu textul formal al legii, și D. Demolombe adaugă că ea nu ține seamă de principiile cari au condus pe legiuitor, când a decis în art. 1088 că, în toate cazurile, paguba ce rezultă din neplata unui capital ôre-care nu poate fi decât dobânzile fixate de lege (compară Larombière, V, art. 1375, Nr. 19 cu Demolombe, *Eod.*, 169, și Laurent, *Eod.*, Nr. 326).

În legislațiunea noastră, cestiunea este mult mai delicată : Căci, de uă parte, art. 987 nu reproduce aliniatul din art. 1372 care supune pe gestor la toate obligațiunile mandatarului ;

Éră, de altă parte, dobândile nu pot să curgă contra unei persóne de cât printr'ună cerere in judecată sau printr'un text formal de lege.

Cestiunea pusă astfel este déră fórte anevoe de resolvat in drept.

Se ridică și uă cestiune de fapt, tot așa de anevoe de resolvat, cestiunea de a sci daca in adevér gestorul a intrebuintat in folosul său sume de ale proprietarului, și care este epoca de când le-a intrebuintat.

Ce e mai mult, credem de prisos de a discuta acéstă cestiune, de vreme ce ea depinde de uă altă cestiune mult mai generală.

119. Cestiunea care ne pare că trebuie să ne preocupe este aceea de a sci, daca gestorul de afaceri este sau nu dator ca să intrebuinteze in folosul stăpênului capitalurile acestuia, cari de altminteri ar sta mórte in mâinele sale.

Și acéstă cestiune ne pare mult mai lesne de resolvat.

Este invederat, in adevér, că obligațiunea ce impune legea gestorului, de a ingriji, ca un bun părinte de familie, de interesele cu cari s'a însărcinat, implică obligațiunea de a intrebuinta sumele disponibile ale stăpênului astfel, in cât să pótă fructifica in mâinele sale.

Și daca nu le intrebuintéză fiă in cumpărare de valori sigure, fiă in imprumuturi garantate, e răspundător către stăpên pentru neglijență in gestiunea sa.

Daca este așa, cestiunea de fapt, de a sci daca gestorul a intrebuintat și de când a intrebuintat sumele stăpênului in folosul său, devine fără interes.

Ori de le-a intrebuintat sau de nu le-a intrebuintat in folosul său, gestorul indată ce a avut suma

disponibilă în mâinele sale este dator să plătească stăpînului paguba ce 'i-a cauzat prin această chiar, că a lăsat capitalurile sale neproductive.

Cât trebuie să plătească?

Dobînda legală în toate cazurile sau interesul ce ar fi avut stăpînul ca capitalurile sale să fiă întrebuințate ?

Acastă chestiune nu poate nici ea dupe noi să dea loc la dificultăți; ea ne pare decisă prin art. 1088 din Codul civil.

În zadar s'ar obiecta că, dupe impregiurări, stăpînul a putut să aibă uă pagubă mai mică sau mai mare, sau chiar să nu încerce absolut nici uă pagubă; constituțiunea economică a societăților moderne implică, în cazul de care vorbim, existența unei pagube, și măsoră această pagubă cu dobînda legală.

De uă parte, în adevăr, ori-cine are un capital disponibil poate cu cea mai mare ușurință să 'l așeze așa în cât să 'i producă dobîndi: fiă în valori de Stat, fiă în valori industriale, fiă chiar cu dobîndă.

Eră, de altă parte, gestorul care administreză ca un bun părinte de familie nu poate face alt-ceva de cât să așeze capitalurile stăpînului în unul din modurile arătate, și prin urmare stăpînul nu se poate plînge de cât că n'a avut fiă cupónele valorilor ce s'ar fi putut cumpăra, fiă dobîndile capitalurilor.

Gestorul este déră dator sau să predea valorile cumpărate pe numele stăpînului sau dobînda capitalului.

120. Dupe art. 1543, «când printr'un act s'au constituit mai mulți mandatarî sau procuratori, nu

este solidaritate între dênșii, afară numai când anume s'a stipulat.»

Este invederat că dacă mai multe persoane s'au însărcinat cu gestiunea unei averi, nu pôte să existe solidaritate între dênsele : fie-care răspunde de ramura de administrațiune cu care s'a însărcinat.

Déră dacă mai mulți s'au însărcinat, nu fie care cu uă ramură a administrațiunii, ci fie-care cu tota, atunci este invederat că toți vor fi răspunđători pentru fie-care greșală.

Déră, chiar în acest cas, între gestori nu va exista solidaritate propriu țișă, ci obligațiune *in solidum*.

Pentru că nu există în dreptul nostru solidaritate de cât acolo unde este espres stipulată de părți sau ordonată de lege.

Vom arăta, ocupându-ne de obligațiunile solidare ce deosebire există între obligațiunile solidare propriu țise, și obligațiunile *in solidum*.

121. C) A treia obligațiune a gestorului de afaceri este de a da stăpênului sêmă de gestiunea ce a întreprins.

Legea, dupe cum am mai observat, nu vorbește de acéstă obligațiune; déră ea este așa de naturală, așa de esențială ori-cărei administrațiuni a unei averi străine, în cât nu era trebuință de un text de lege.

Este natural că stăpênul are dreptul prin acțiunea *negotiorum gestor directa* să cêră gestorului socoteli de gestiune, și, ce e mai mult, gestorul de afaceri nu pôte să intenteze acțiunea *negotiorum gestorum contraria* contra stăpênului de cât oferind a 'i da socoteli de gestiune

Este invederat în colo că fie-care articol din so-

coteli trebuie să fiă justificat dupe regulele de probațiune ale dreptului comun.

Căci daca faptele, cari constituiesc gestiunea de afaceri, se pot proba prin martori și presumpțiuni, cauza este că gestorul de afaceri nu poate să 'și procure probe scrise pentru a dovedi acele fapte, de óre-ce gestorul, putând să 'și procure asemenea probe pentru cheltuețele ce face cu gestiunea, regulele dreptului comun devin aplicabile.

OBLIGATIUNILE STAPENULUI SI ACTIUNEA NEGOTIORUM GESTORUM CONTRARIA

SUMAR

122. Ce obligațiuni rezultă pentru stăpên din quasi-contractul *negotiorum gestorum*. — Espunere.

123 A. Stăpênul este dator să esecute obligațiunile contractate de gestor in numele său.

124. Gestorul este el obligat la ceva când contracteză in numele stăpênului ?

125. Déră, ca să pôtă fi obligat stăpênul prin contractele făcute de gestor, trebuie să întreprindă fapte cari, dupe lege, pot face obiectul unei gestiuni de afaceri.

126 B. Stăpênul este dator să indemniseze pe gestor de obligațiunile contractate in numele lui.

127. Terțiul are el acțiune contra stăpênului, când a contractat cu gestorul in numele acestuia ?

128. Terții, cari au contractat cu gestorul, in numele lui, au contra stăpênului acțiunea ce art. 1488 și 1542 acordă lucrătorilor, cari au contractat cu un intreprenor, contra stăpênului unui edificiu și acelora, cari au contractat cu un mandatar, contra mandantului.

129. Terții, cari au tratat cu un gestor de afaceri, pot fi considerați in același timp și ca gestori ?

130 C. Stăpênul este dator să indemniseze pe gestor de tóte cheltuețele utile și necesare.

131. Cari sunt, in materie de gestiune de afaceri, cheltuețele utile și necesare ?

132. Urmare,— Cheltuieli necesare și utile sunt cheltuețele făcute cu economie.

133. Gestorul are drept la dobândi din diua in care a cheltuit ?

134. Gestorul are drept a cere despăgubiri pentru perderile ce a suferit, în averea lui proprie, din cauza gestiunii.

135. Gestorul are drept să cêră a i se plăti munca sa, când a muncit el însuși, în loc să contracteze cu alții?

136. Este dator gestorul a plăti dobânzi la sumele ce a rămas dator stăpênului din ziua în care a fost pus în întârziare ?

137. Gestorul are dreptul de retențiune pênă la plata cheltuielilor făcute.

122. Art. 991 se exprimă astfel : « Stăpênul, ale cărui afaceri au fost bine administrate, este dator a îndeplini obligațiunile contractate în numele său de gestor, a'î indemnisa de toate acelea ce el a contractat personalmente și a'î plăti toate cheltuielile utile și necesare ce a făcut. »

Trei dêră sunt obligațiunile ce rezultă, pentru stăpên, din quasi-contractul de gestiune de afaceri :

Daca gestorul a fost nevoit să contracteze obligațiuni pentru administrarea trebei stăpênului, fiă în numele acestuia, fiă în numele său, stăpênul este dator să esecute pe cele d'ântâiu și să descarce pe gestor de cele din urmă. Êră daca gestorul, pentru îndeplinirea trebei, a dat bani din pungă, stăpênul este dator să'î înapoieze făcutele cheltuieli.

Vom studia pe rënd fie-care din aceste trei obligațiuni, cari constituiesc tot atâtea drepturi pe cari gestorul pôte să și le caute prin acțiunea *negotiorum gestorum contraria*.

Și ne vom întreba, dupe aceea, daca legea dă gestorului vre uă garanție pentru îndeplinirea obligațiunilor stăpênului către dênșul.

123 A. Prima obligațiune a stăpênului este de a îndeplini obligațiunile contractate de gestor în numele său.

Art. 991 se exprimă în acéstă privință în tocmai ca art. 1546 : « Mandantul este îndatorat a îndeplini

obligațiunile contractate de către mandatar in limitele puterilor date.»

Legea presupune că gestorul de afaceri, ca să administreze treaba stăpênului cu care s'a însărcinat, nu lucrăză el singur, ci contractăză cu altă persónă ca să esecute, in tot sau in parte, acea trebă.

Gestorul ar poté să contracteze in numele sêu sau póte să contracteze in numele stăpênului. In acest din urmă cas, cari sunt relațiunile dintre gestor, stăpên și terțiu ?

Legea ne spune că stăpênul este obligat să indeplinăcă obligațiunile contractate de gestor in numele sêu ; ceea ce va să đică că terțiu, cu care gestorul a contractat, va avé uă acțiune directă in contra stăpênului, ca să'i cêră indeplinirea obligațiunei, la care l'a supus gestorul.

Este adevêrat că stăpênul n'a figurat, ca parte, in contractul făcut de gestor cu terțiu, că el nu are cunoscință de acest contract, dêră, daca nu este obligat prin contract, este obligat prin quasi-contract. Din momentul in care afacerea lui a fost bine administrată, quasi-contractul de gestiune de afaceri esistă, și stăpênul este obligat prin acest quasi-contract, in tocmai precum ar fi obligat printr'un contract ; este dator să esecute obligațiunile contractate, in numele lui, de gestor, precum ar fi obligat să esecute obligațiunile contractate, in numele lui de un mandatar.

De aci resultă asemenea că acțiunea pe care o are terțiu in contra stăpênului este acțiunea ce resultă din contractul făcut cu gestorul, êră nu acțiunea *negotiorum gestorum contraria*.

124. In ipotesa in care raționăm, terțiu are el

acțiune și in contra gestorului, cu care a contractat ?

Cestiunea poate păre îndouiosă.

De uă parte, in adevër, gestorul nu a contractat in numele sêu, ci in numele stăpênului, așa in cât el nu s'a obligat personal la nimic către terțiu.

Êră, de altă parte, este natural ca gestorul să probeze, in cas de trebuință, utilitatea gestiunei ce a întreprins.

De cele mai multe ori acéstă greutate este inlăturată prin faptul că gestorul se obligă și in numele sêu, așa in cât terțiu are doui debitori, și pe gestor și pe stăpên, și poate să 'și alégă in contra cui să intente acțiunea.

In casul insă, in care gestorul nu s'a obligat de loc personal, opiniunea comună este că terțiu nu are nici un drept contra lui.

Déră ne e greu să primim de bună acéstă părere. Căci, daca in adevër gestorul n'a luat nici uă obligațiune către terțiu, cum se poate face că el geréză afacerea stăpênului ?

Daca terțiu dă, de exemplu, banii trebuincioși, chiar dupe cererea gestorului, pentru a se esecuta uă trebă folositóre stăpênului, atunci in realitate el este gestorul, cel puțin in ceea ce privesce imprumutarea făcută. Așa in cât ne pare că, in situațiunea de care vorbim, putem să stabilim acéstă dilemă :

Ori gestorul s'a obligat intru cât-va către terțiu prin contractul pe care l-a făcut in numele stăpênului, și atunci terțiu are și contra lui acțiune ;

Sau gestorul nu s'a obligat la nimic, și atunci el nu are nici un amestec in afacerea la care se referă contractul ce a făcut, și terțiu devine gestor și are acéstă acțiune in contra stăpênului.

Ca să conserve gestorul această calitate atunci când contractează în numele stăpênului, trebuie să rămână și el obligat prin aceste contracte, dacă nu la executarea obligațiunii, de-óre-ce nu s'a obligat în numele său, déră cel puțin la justificarea calității sale de gestor.

De unde conchidem că, de câte ori se va recunosce în fapt că uă persónă óre-care, în calitate de gestor al unor afaceri, a contractat cu terții, în numele stăpênului afacerii, ea rămâne obligată către acestia cel puțin la un lucru : că să constate, în cas de negare, că afacerea a cărei gestiune a întreprins'o a fost folositóre stăpênului. (*Contra*, Laurent, XX, Nr. 332 ; Demolombe, *Eod.* Nr. 192).

125. Art. 1546 în alin. II adaogă, vorbind de mandatar :

«Nu este îndatorat (mandantul) pentru tot ce mandatarul ar fi făcut peste limitele puterilor date, afară numai când a ratificat expres sau tacit.»

În cas de gestiune de afaceri nu póte fi vorba de «limitele puterilor date», de-óre-ce stăpênul n'a dat nici uă putere gestorului.

Déră, dacă nu există puteri date de stăpên, există uă facultate dată de lege.

Și gestorul nu trebuie să trecă peste limitele în cari legea a țermurit facultatea ce dă celui ce se amestecă în treburi străine, nu trebuie să trecă peste limitele unei gestiuni utile.

Căci dacă ar trece peste acele limite, tocmai ca și în cas de mandat, stăpênul nu ar mai fi obligat de cât în cazul, în care a ratificat gestiunea expres sau tacit.

126. *B.* Presupunem acum că gestorul, pentru trebuințele stăpênului, a contractat cu terții în numele său personal : s'a împrumutat, de exemplu, cu

uă sumă de bani sau a contractat cu un mester facerea unor lucrări óre-cari. Art. 991 ne spune că stăpênul este dator a indemnisa pe gestor de aceste obligațiuni ce el a contractat.

Ce vrea să ȃică acésta ?

Vrea să ȃică mai ântâiu că gestorul, prin acțiunea *negotiorum gestorum contraria*, va puté să céră de la stăpên ca să esecute el obligațiunile contractate, fiă plătind imediat terțiului suma la care s'a obligat gestorul, fiă invoindu-se cu terțiul ca să céră de la dên-sul esecutarea obligațiunei și să descarce pe gestor.

Ecă relațiunile juridice ce se stabilesc între gestor și între stăpên prin faptul de care ne ocupăm.

Cât pentru relațiunile dintre gestor și terțiu, sunt și ele ușor de determinat :

Terțiul are acțiune in contra gestorului, ca unul ce s'a obligat personal către dên-sul, și fără să se îngrijescă de ceea ce va face gestorul cu stăpênul ; el are dreptul să céră de la gestor indeplinirea obligațiunei, in modul și la termenul arătat prin contractul intervenit între dênșii.

127. Déră terțiul, care a contractat cu gestorul personal, are el acțiune contra stăpênului ?

Și daca are, care este acea acțiune ?

Asupra acestui punct s'a ivit divergență de opiniuni, și trei sisteme discută și astăđi soluțiunea acestei probleme.

Dupe unii, terțiul n'are contra stăpênului de cât acțiunea ce derivă din art. 974, adică acțiunea pe care o are ori-ce creditor contra debitorului debitorului sêu.

De unde resultă că, dupe acest sistem, terțiul nu pôte să céră de la stăpên de cât ceea ce gestorul ar avé drept să céră el ênsuși, și ceea ce obține prin acțiunea sa de la stăpên e dator să impartă

cu toți ceilalți creditori personali ai gestorului. (Laurent, XX, Nr. 332).

Un al doilea sistem susține că, în cazul acesta, terțiul are uă acțiune directă și pesonală contra stăpênului, și acêsta prin analogie cu ceea ce se întêmplă în cas de mandat și prin aplicațiunea art. 1546.

Așa în cât, în acest sistem, terțiul are drept de a cere și de la stăpên esecutarea obligațiunei contractate de gestor, ca și cum gestorul ar fi tratat, nu în numele său personal, ci în numele stăpênului, fără ca stăpênul să pótă să 'i opună esecutarea obligațiunei sale către gestor și fără ca terțiul să fiă dator a împărți produsul acțiunei cu ceilalți creditori ai gestorului. Colmet de Santerre, V, 35 1 bis, quinto; Marcadé, art. 1375, Nr. 3.

În sfêrșit, dupe un al treilea sistem terțiul are contra stăpênului uă acțiune resultând din art. 974, dêră uă acțiune directă, ca aceea pe care o recunósce art. 1488 lucrătorilor întrebuițați de un întreprenor la clădirea unui edificiu contra proprietarului acelui edificiu, și art. 1542 mandantului contra persónei pe care mandatarul 'și-a substitu-it' o în esecutarea mandatului.

Și consecuențele practice ale acestui sistem sunt :

1° Că stăpênul n'ar puté să opună terțiului de cât plățile făcute gestorului pentru gestiunea lui, sau, în general, numai mijlócele acelea de apărare cari se rapórtă la gestiune chiar.

2° Că terțiul nu e dator să împartă cu ceilalți creditori ai gestorului ceea ce a primit de la stăpên. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 200. Veđi. și vol. I, Nr. 348 și urm).

128. Din aceste sisteme, cel din urmă ne pare cel adevêrat. Este cu neputința ca să se esplice, din punctul de vedere al principiului dreptului, cum

terțitul, care a contractat personal cu gestorul, poate să exercite uă acțiune directă și personală contra stăpênului.

Daca terțitul, care a tratat cu un mandatar, poate să cêră de a dreptul de la mandant indeplinirea obligațiunei contractate de mandatar, *causa este că*, în realitate, terțitul a tratat cu mandantul, de vreme ce mandatarul n'a figurat în contract de cât ca reprezentând pe mandant.

Déră stăpênul n'a figurat în contractul făcut de gestor de câte ori, dupe cum am presupus, acesta a tratat în numele său.

Și de vreme ce stăpênul n'a figurat în contract, nu poate nimeni să 'i cêră indeplinirea obligațiunilor ce rezultă din acel contract.

D. Demolombe observă că, chiar când e vorba de un mandat, de câte ori mandatarul a contractat în numele său, érá nu în al mandantului, terțitul nu are acțiune directă și personală contra acestuia.

«Déră, continuă eminentul jurisconsult, dacă este așa în cas de mandat, cum ar poté fi altfel în cas de simplă gestiune de afaceri?»

Este déră sigur că terțitul nu poate să aibă în contra stăpênului de cât acțiunea ce rezultă din art. 974, acțiunea oblică.

El nu poate să 'i ȃică de cât un lucru : «Eu am să iau cutare sumă de la gestor în virtutea contractului ce am încheiat cu dênsul ; gestorul are să iea de la tine óre-care sumă de bani în virtutea acțiunei *negotiorum gestorum contraria* ; dă'mi mie ceea ce ai să dai gestorului.

Déră, ocupându-ne de acțiunea oblică, noi am văđut că, în unele casuri, legea dă drept creditorului să se adreseze de a dreptul la debitorul debitorului

său, așa în cât el să foloséscă singur de produsul acestei acțiuni.

Și am demonstrat, cel puțin așa sperăm, că dispozițiunile art. 1488 și 1542 alin. II nu trebuiesc aplicate exclusiv în casurile prevădute de lege, ci în toate casurile, în cari vom întâlni aceleași cuvinte de a decide.

Și cazul nostru este unul din acelea, în cari se vede mai lămurit cât de dreaptă și cât de aplicabilă este acea soluțiune.

Presupunem, în adevăr, că un gestor de afaceri, în loc de a lucra el singur la treaba stăpênului, a contractat cu un meșter ca să lucreze.

Sau, în loc de a număra el banii trebuincioși pentru acea treabă, s'a împrumutat de la un bancher.

E ceva mai natural, în cazul acesta despre care vorbim, de cât ca meșterul să se pótă adresa de a dreptul la stăpên și să'i țină : Ceea ce ai să dai gestorului, în realitate mie ai să 'mi dai, eu sunt adevăratul creditor al sumei ce esti obligat să plătesci gestorului.

Nimic mai drept !

Ar puté acum stăpênul să se apere contra acestei cereri, ținând că are să ia de la gestor din alte împréiurări ?

Nu, fără îndouială !

Pentru că terțiul, în același timp, în care contracta cu gestorul, punea temei pe lucrul pe care 'l făcea, pe valórea ce băga astfel în averea stăpênului.

Și, pentru același cuvânt, ceilalți creditori ai gestorului n'au, fără îndouială, dreptul de a se împărțáși și ei din acéstă sumă, care întrégă este, nu a gestorului, debitorul lor, ci a terțiului care a produs acea valóre.

De altă parte, dupe textul art. 991, gestorul póté

să cêră de la stăpên ca să 'l indemniseze de obligațiunile ce a luat in numele sêu.

Și, fiind că cea mai bună indemnizare este ca să plătescă pe terții sau să iea asupra-și obligațiunile contractate către dênșii, gestorul nu are drept să cêră ca să primescă el banii de la stăpên, și prin urmare nici el nici creditorii lui personali n'au dreptul de a primi acei bani, cari sunt ai terțiului.

Obiectul principal al acțiunei gestorului este ca stăpênul să plătescă pe gestor.

«Déră, dice D. Demolombe, acéstă acțiune, astfel mărginită, nu póte să fiă considerată ca formând gagiul comun al creditorilor gestorului, pentru că nu tinde a aduce in patrimoniul acestuia suma ce stăpênul este dator; dovadă este că daca stăpênul plătesce de a dreptul pe terții, ceilalți creditori ai gestorului n'au nimic de đis.

Astfel întêlnim, in ipotesa nóstră, tóte cuvintele cari au motivat art. 1488 și 1542, și deci suntem autorisați a aplica soluțiunea ce dau aceste articole.

129. D. Demolombe adaugă : «Ceea ce ne pare sigur, in tóte casurile, este că terțiul ar avé uă acțiune directă contra stăpênului, daca ar fi avut el ênsuși, intențiunea de a face afacerile acestuia chiar lucrând dupe instrucțiunile gestorului, și din ordinul lui »

Déră ne vine greu a admite că aceiași porsónă póte să fiă in aceiași afacere, și gestor și mandatar.

D. Demolombe ne spune, că in ipotesa de care vorbesce, nimic nu se opune ca terțiul să fiă considerat el ênsuși ca gestor.

Déră este un lucru, cu tóte acestea, care se opune la acésta : este calitatea terțiului, de mandatar al gestorului.

Fără indouială, esistența unui contract esclude

posibilitatea unui quasi-contract, și cine lucrează ca mandatar nu poate susține că a lucrat și ca gestor de afaceri.

130. C. A treia obligațiune a stăpênului este de a despăgubi pe gestor de cheltuielile pe cari le-a făcut el însuși.

Art. 991, vorbind de această obligațiune a stăpênului, ȳice că e dator să despăgubească pe gestor de cheltuielile *utile* și *necesare* ce a făcut.

Ce însemnă această expresiune ?

Când e vorba de a ști ce cheltuieli poate să facă uă persoană pentru uă avere străină, doctrina tradițională deosebesc, în general, trei feluri de cheltuieli :

Cheltuielile necesare, adică acele cheltuieli cari se raportă la întreținerea și la reparațiunea unui lucru;

Cheltuielile utile, cari consistă în îmbunătățiri destinate a da lucrului uă valoare mai mare, și cheltuieli de lux, pe cari cine-va le ar face pentru agrementul personal al stăpênului.

Așa fiind, întrebarea este dacă legislatorul a întrebuintat cuvintele de cheltuieli necesare și utile în art. 991 în înțelesul ordinar ce au aceste cuvinte.

Acosta pare a fi opiniunea Dlui Demolombe.

Dupe această părere, stăpênul ar fi dator să plătească gestorului :

1° Cheltuielile necesare cari au conservat averea;

2° Cheltuielile utile cari au mărit valoarea acelei averi.

Dără nu e dator să i plătească cheltuielile de lux, de agrement.

Majoritatea autorilor însă nu primesc această doctrină. Mai toți jurisconșulții cari s'au ocupat de chestiune cred că stăpênul nu e dator să plătească gestorului de cât cheltuielile necesare, adică acele cheltuieli cari au de scop să conserve averea, ȳră

nu și cheltuielile utile, cari sunt menite a-i cresce valoarea.

Și noi credem că această opinie este singura juridică, și ne întemeiăm pe toate cuvintele ce am invocat pentru a arăta ce afaceri pot forma obiectul quasi-contractului de gestiune de afaceri.

131. Și, în adevăr, vorbind de condițiile necesare pentru ca să existe quasi-contractul de gestiune de afaceri, am stabilit, în unire cu doctrina și jurisprudența întregă, că quasi-contractul de gestiune de afaceri nu are de obiect de cât administrarea unei averi sau îngrijirea unui obiect, adică numai cheltuielile necesare, érá nu îmbunătățirea ei, nu cheltuielile utile.

Cum să răsturnăm acum acea demonstrațiune, ca să recunoscem că acela care construesce sau plantéază pe loc străin este un gestor de afaceri!

Acésta nu se póte.

Nu ne-o permit tradițiunile vechi, în cari am vădút peste tot că a gera va să dăcă a face acte necesare de administrațiune, érá nu a schimba destinațiunea unui lucru.

Nu ne permite rațiunea, căci este imposibil să recunoscem un act de gestiune utilă în faptul unei persóne care se apucă, din capul ei, să facă construcțiuni în lipsa proprietarului.

Și nu ne permit textele lámurite ale legii.

Acésta ipotesă, în adevăr, dupe cum am mai observat, este prevéđută de art. 494, care, singur, răs-punde la întrebarea de a sci ce drept are acela ce construesce pe locul străin, sciind că locul e străin. El n'are nici un drept de cât de a-și ridica ce mai póte din materialul depus și de a lăsa locul în starea în care era. Și această regulă e reproducă de

Codul Callimach tocmai cu ocasiunea gestiunei de afaceri.

Nu p^ote d^{er}ă, in cazul nostru, să fiă vorba de cât de cheltuieli necesare de administrațiune, de întreținere și de reparațiuni; nici intr'un cas de cheltuieli utile, de imbunătățiri.

Ulpian ne spune că nu are acțiunea *negotiorum gestorum* de cât acela ce intreprinde uă afacere necesară, și Pothier cere asemenea ca lucrarea făcută de gestor să fi fost necesară.

D. Demolombe observă că prin ac^{es}tă espresiune și Ulpian și Pothier înțelegeau că afacerea să fi fost folosit^ore stăpênului in momentul in care a fost incepută.

Cuvântul *necesar* insemn^{ez}ă p^ote și ac^{es}ta; d^{er}ă ceea ce a vrut să d^{ic}ă toți aceia cari l'au intrebuițat este că afacerea trebuie să fiă de acelea pe cari un bun părinte de familie *este dator* să le facă, să fiă uă tr^{eb}ă pe care stăpênul *trebuia* să o facă daca ar fi fost de faciă. D^{er}ă acest caracter nu'l int^{el}nim, de cât in actele de conservare și de întreținere, nici uă dată in actele de imbunătățire.

Clădiri din nou nu pot nici uă dată să fiă acte necesare.

Și cu multă dreptate d^{ic}e D. Duranton: «Nu se p^ote d^{ic}e pentru cheltuiielele utile, ca și pentru cheltuiielele necesare, cu aceeași probabilitate că stăpênul le-ar fi făcut și el.

Și ar fi straniu, in adev^{er}, ca, in contra dispozițiunilor formale ale art. 494, să hotăr^{im} că constructorul de rea credință p^ote să oblige pe stăpên să i plăt^{esc}ă tot ce a cheltuit, sub pretext de gestiune de afaceri!

132. Ce vrea atunci să înțel^{eg}ă art. 991 când

obligă pe stăpên să plătescă gestorului cheltuielile necesare și utile ?

Legea a voit să exprime uă ideeă cu totul alta, să răspundă la singura întrebare care rămâne, în ceea ce privește obligațiunile isvorind pentru stăpên din gestiunea de afaceri.

Fără îndoiială, gestorul de afaceri a făcut cheltuieli necesare, adică cheltuieli de conservare, de întreținere, de administrațiune etc.; déră stăpênul e dator să'i plătescă ori cât ar fi vrut să cheltuiască gestorul pentru aceste lucruri necesare ?

Nu tôte cheltuielile făcute pentru un act necesar sunt necesare !

Dacă gestorul, în loc să cheltuiască cinci, a cheltuit dece, este obligat stăpênul să'i plătescă cât a cheltuit sau cât ar fi trebuit să cheltuiască ?

La acéstă întrebare răspunde art. 1548, în ceea ce privește pe mandatar : « Când nu se pôte imputa mandatarului nici uă culpă, mandantul nu pôte să se scutască de asemenea desdaunare și plată, chiar când afacerea n'a reușit, nici să reducă suma anticipațiunilor sau a cheltuielilor pe cuvânt că ar fi putut fi mai mică. »

Ecă principiul în materie de mandat : mandantul nu pôte să reducă cheltuielile făcute de mandatar sub cuvânt că sunt prea mari.

Acest principiu se aplică și în materie de gestiune de afaceri ?

La acéstă întrebare răspundea Paul în legea 23 : *Si quis negotia aliena gerens plus quam oportet impenderit : recuperaturum eum id, quod pręstari debuerit.* Cel ce a cheltuit mai mult de cât trebuia n'are drept să dobândască de cât ceea ce trebuia să cheltuiască, ceea ce era *necesar* să cheltuiască, și acésta este idea pe care legislatorul o traduce

prin cuvintele, că stăpênul trebuie să plătească gestorului cheltuielile utile și necesare.

În înțelesul ordinar ce au în drept cuvintele de cheltuieli necesare, utile și de lux, ele se raportează la trebuia pentru care se face uă cheltuială și însemnează, nu că cheltuiala însăși este necesară, utilă sau de lux, ci că lucrul pentru care s'a făcut cheltuieli, trebuia pentru care cheltuesci, este necesară, utilă sau de lux.

În art. 991 cuvintele *cheltuieli necesare și utile* se raportează, nu la trebuia pentru care s'a făcut cheltuiala, ci la cheltuială însăși : aceste cuvinte însemnează că stăpênul trebuie să plătească numai cheltuielile cari era necesar să se facă, sau numai de folos ; dără nu și pe acelea ce erau de prisos.

Astfel, stăpênul nu e dator să plătească de cât cheltuielile ce s'au făcut cu uă trebuia necesară, și numai cheltuielile necesare și utile !

El nu e dator să plătească nici cheltuielile necesare și utile făcute pentru uă trebuia utilă sau de plăcere.

Nici cheltuielile ce s'au făcut de prisos pentru uă trebuia necesară !

133. Art. 1550 se exprimă astfel : «Mandantul trebuie să plătească mandatarului dobânda sumelor anticipate, socotită din ziua plăților probate.»

Stăpênul este el obligat să plătească gestorului cheltuielile utile și necesare ce a făcut cu dobânzi din ziua de când a făcut acele cheltuieli ?

Legea nu se pronunță categoric în această privință.

Și de aci D. Laurent conchide că gestorul n'are drept să cêră dobânzi.

Art. 1550 constituie, în adevăr, uă excepțiune la regula generală depusă în art. 1088, și dupe care de-

bitorul unei sume de bani, nu este dator să plătească dobânzi la această sumă de cât din ziua în care ar fi fost pus în întârziere printr'ună cerere în judecată.

«Ori care ar fi analogia între gestiunea de afaceri și mandat, nu se poate aplica gestorului o dispoziție excepțională, pe care legea n'a stabilit-o de cât în favoarea mandatarului. În zadar se invocă echitatea, care este fundamentul obligațiilor ce rezultă din gestiunea de afaceri; echitatea nu permite de a crea excepțiuni. Incolo, cum dice Curtea din Lyon, echitatea ar pute să fie invocată și în favoarea stăpânului : acumularea dobânzilor ar pute să fie foarte vătămătoare acestuia. Este în gestiunea de afaceri un spirit de binefacere care nu permite ca să se facă dintr'ênsa un mijloc de a'ți așeza capitalul cu dobânzi.» (Laurent, *Eod.*, 330; Lyon, 29 Ianuarie 1870 ; Dalloz, 1870, II, 92).

D. Larombier adaugă încă un argument tras din art. 1090 Codul civil :

Acela care plătește datoria altuia este fără îndoiială un gestor de afaceri.

Ei bine, legea nu 'i permite să cêră de la debitorul pe care l'a plătit dobânzi la suma achitată de dênsul de cât de la cererea în judecată. Ceea ce dovedesce că, în spiritul legiuitorului, gestorul de afaceri nu poate cere dobânzi, de cât de la această epocă.

Aceste argumente sunt fără îndoiială foarte puternice, și cu toate acestea preferim opiniunea dupe care gestorul are drept să cêră dobânzi pentru sumele cheltuite de dênsul, în tocmai ca mandatarul.

Și cuvântul nostru este că altminteri gestorul n'ar fi indemnizat pe deplin.

Așa se hotăra această gestiune în dreptul roman.

Dioclețian și Maximian în legea 18 din Codice decid în mod categoric că acela care a cheltuit cu aface-
rile altuia are dreptul a cere dobânșile cheltuielilor făcute : *Ob negotium alienum gestum, sumptuum factorum usuras praestari bona fides suassit.*

Și, în vechia jurisprudență a Franciei, Domat era tot atât de categoric.

Cât pentru argumentul tras din art. 1090, acest argument rezultă din înțelesul rău ce se atribue acestui articol.

El nu ȳice, în adevăr, ceea ce înțelege D. Larombier, că acela, ce a plătit uă datorie a altuia, n'are drept la dobânși; din contra, el acordă dobânși chiar în cazul în care ar fi vorba de sume cari de altminteri n'ar produce, cum sunt fructele și dobânșile, când aceste sume ar fi plătite de alt cineva pentru debitor.

Și dacă indică cererea în judecată sau convențiunea ca epoca, de la care trebuie să începă a curge dobânșile, *causa* este că a vorbit de ceea ce se face de mai multe ori, ȳră nu că a înțeles a lipsi, pe cel ce plătesce arendșile sau dobânșile datorite de altul, de dreptul ce ar avé de a cere dobânși chiar înainte de acea epocă.

D. Demolombe adaugă uă considerațiune pe care o credem fôrte puternică : Dacă gestorul de afaceri a imprumutat de la uă terție persoană sumele de bani necesare pentru afacerile pe cari le geréză, fără nici uă îndouială stăpênul va fi dator să plătescă terțiului capitalul imprumutat cu dobândă din ȳiua imprumutului. De ce atunci când gestorul, în loc de a imprumuta de la altul sumele necesare la gestiune, le-a scos din punga sa, stăpênul ar fi scutit de a plăti dobânși la acele sume?

Nu este absolut nici un cuvânt !

Stăpênul ale cărui afaceri au fost bine administrate trebuie să fiă în aceeași pozițiune, fiă că gestorul a cheltuit din pungă sau că a luat bani împrumut: nici mai păgubit, nici mai folosit.

Și gestorul, care a îngrijit bine de afacerile altuia, trebuie să fiă în aceeași pozițiune, în care ar fi fost, dacă n'ar fi cheltuit nimic pentru acele afaceri.

Și este învederat că, dacă n'ar fi cheltuit nimic pentru stăpên, el ar fi câștigat dobânđile sumelor pe cari le-a cheltuit.

Jurisprudența francesă este fixată în acest sens, și cu toate acestea decide constant că de câte ori uă persoană fără mandat plătesce datoria altuia, n'are drept la dobânđi, de cât din ziua în care va fi cerut prin judecată restituirea banilor.

Incolo se recunósce că dobânđile la cari are drept gestorul nu se prescriu prin cinci ani, dacă nu s'a regulat prin compturi făcute cu stăpênul suma cheltuită de gestor. (Casațiune, 7 Noembre 1864, Dev. 1865, I, 74; Casațiune, 6 Noembre 1865, Dev. 1866, I, 53; Pau, 30 Noembre 1869, Dev. 1870, H, 85; Demolombe, *Eod.*, 171; Aubry et Rau, V, pag. 724; Lyon, 29 Ianuarie 1870, Dev. 1870, H, 152).

134. Art. 1549 ȃice: «Mandantul trebuie asemenea să desdauneze pe mandatar de perderile suferite cu ocasiunea îndeplinirii însărcinărilor sale, dacă nu i se póte imputa nici uă culpă.»

Presupunênd că gestorul, din cauza gestiunei, a suferit vre uă perdere, are drept să cêră despăgubire de la stăpên?

Un incendiu s'a declarat și gestorul, ca să scape lucruri de valóre mare ale stăpênului, a lăsat pradă flacărilor lucrurile sale proprii, sau 'și-a ars mâinele și mult timp n'a mai putut să lucreze.

Are el drept să cêră de la stăpên despăgubiri?

Fără îndoiială, de-ore-ce are drept să fiă indemnizat pe deplin !

Cu uă condițiune însă, să nu fi fost nici uă greșală din partea gestorului.

Căci atunci paguba ar pute fi considerată ca isvorind din acea greșală, și gestorul n'ar avé drept la nici uă desdaunare.

135. Este sigur că stăpênul nu datoresce nimic gestorului pentru ostenéla ce 'și-a dat cu gestiunea : gestiunea de afaceri este un act de binefacere, un serviciu gratuit.

Acéstă idee este fără îndoiială aplicabilă in cazul in care gestorul s'a ocupat de afacerile stăpênului cum s'ar fi ocupat stăpênul ênsuși, adică cheltuind, îngrijind, supraveghiând.

Déră se mai póte ea aplica atunci când gestorul a muncit el ênsuși ?

Écă un meșter care, vèdênd că stă să cădă un zid al vecinului, se pune și-l ridică el ênsuși cu cheltuiala și cu munca lui. Un agricultor care, vèdênd grâul vecinului că stă să se scuture, il seceră el ênsuși și'l cară la aria proprietarului.

Fără îndoiială, proprietarul este dator să le plătescă, fiă varul, cărămida și alte materiale pe cari le-a întrebuințat, fiă salariul ómenilor, daca a pus și ómeni cu plată; déră este dator să le plătescă și đilele lor de muncă ?

Cestiunea este controversată.

Uă decisiune a Curței din Gand, din 10 Iulie 1857, decide : «că trebuie neapărat să primim că, sub presiunea de cheltuieli utile, art. 991 coprinde și uă indemnitate pentru munca personală a gestorului.»

D. Laurent, care reproduce acéstă decisiune, se ridică cu multă putere contra acestei soluțiuni care, dupe părerea sa, nu va forma jurisprudența.

«Cum am pute califica de cheltuieli ceea ce gestorul n'a cheltuit, ceea ce reclamă cu titlul de salariu?»

Dupe părerea Dlui Laurent, gestiunea de afaceri fiind un quasi-contract asemănat cu mandatul, și mandatarul neavând drept la salariu de cât in virtutea unei clause espresse a contractului, nu ar pute gestorul de afaceri să reclame un salariu de cât daca ar esista uă dispozițiune formală de lege care să'l autorise la acésta : «Tăcerea legi ne pare decisivă, căci și spiritul legi se opune ca amicul, care aduce un serviciu, să fiă plătit de ceea ce a făcut din curată amicie.»

Cu tóte aceste cuvinte, idea Curței din Gand, care este și aceea a Dlui Demolombe, ne pare de preferit.

Și, mai ântâiu, premisa Dlui Laurent este inesactă.

Nu este esact că mandatarul nu are drept la salariu de cât in casul in care i s'a promis.

Din contra, este constant că mandatarul are drept la salariu, nu numai in casul in care i s'a promis anume, déră și in casul in care însărcinarea ce i se dă intră in esercițiul profesiunei sale.

De câte ori dau mandat unui avocat ca să pledeze, unui inginer-hotarnic să'mi hotărnicescă moșia, unui architect să'mi ingrijescă de construcțiunea casei, sunt dator un salariu, independent de ori-ce stipulațiune espresă in acéstă privință. Veți că clausele unei convențiuni pot să fiă tăcute, cum pot să fiă espresse, și in exemplele de mai sus stipulațiunea de salariu, de și subințelėsă, déră este tot atât de sigură ca și când ar fi fost exprimată.

Acéstă idee, adevărată pentru mandat, este tot atât de adevărată și pentru gestiunea de afaceri.

Fără indouială, când este vorba de amicul de care vorbesce D. Laurent, care aduce un serviciu din curată amicie, un serviciu cum pôte să aducă un amic amicului său, el nu are drept la nici un salariu.

Déră când este vorba de un muncitor, care se hrănesce cu munca lui și care pune acea muncă in serviciul proprietarului ce lipsesce, atunci, precum nu este trebuință de uă clausă espresă in contractul de mandat, tot așa nu este trebuință nici de uă dispozițiune formală in lege pentru ca gestorul să pótă reclama plata muncii sale.

Acéstă soluțiune este cu atât mai echitabilă, cu cât, daca gestorul ar fi pus pe altul să muncéscă, proprietarul nu s'ar fi putut impotrivi la plata muncii.

De ce atunci când gestorul a muncit el însuși, proprietarul ar câstiga valórea muncii pe care gestorul ar perde-o?

Și cum s'ar poté susține că gestorul a fost indemnizat pe deplin, atunci când munca lui ar rămâne neplătită?

D. Laurent se intrébă, cum putem să calificăm de cheltuiială munca făcută de gestor.

Déră, in adevăr, sciința dreptului nu pôte să se incurce in cuvinte, precum nu pôte să asemenea lucruri, cari n'au nici uă asemănare între dênsele.

Cine cheltuesce munca sa proprie, cheltuesce bani, pentru că munca și banii, din punctul de vedere ce ne preocupă, sunt același lucru, uă valóre care trece de la unul la altul.

Și când legislatorul cere ca proprietarul să indemniseze pe gestor de cheltuiielele făcute, suntem obligați să ințelegem că proprietarul este dator să despăgubéscă pe gestor *de ori ce valóre*, care pro-

vine de la gestor și care a intrat în patrimoniul proprietarului.

D. Laurent dă rău deosibesce între muncă și între bani, atunci când nu trebuie să vadă în amândouă de cât valorea ce ele reprezintă, pe care gestorul o pune în patrimoniul stăpânului ca să-i facă bine, și pe care prin urmare acesta este dator să i-o restituie.

Precum confundă rău inițiativa ce ia un amic de a îngriji și a supraveghea afacerile amicului său, care constituie un simplu serviciu adus, foarte anevoe de prețuit bănesc, cu munca unui meșter, care i ocupă tot timpul, și care constituie o valoare lesne de prețuit în bani.

Că avem aici o confuziune a D-lui Laurent ne pare ușor de dovedit, comparând pe gestorul, de care vorbește legea, cu gestorul meșter, de care ne ocupăm.

Un vânt violent ia acoperișul unei case al cărei proprietar lipsese. Un vecin sau amic al proprietarului se hotărăse să-i facă serviciul de a-i înveli casa.

Ce face el?

Chiamă un meșter, stabilește un plan și un devis, se duce din când în când să vadă dacă planul se execută bine, și plătește conform devisului.

Ecă ce face vecinul sau amicul de care vorbește legea, și pentru acest serviciu legea nu obligă pe proprietar la nici o plată.

Dacă însă vecinul sau amicul de care e vorba, este un meșter dulgher, el face tot ceea ce a făcut cel d'ântăiu; dă rău mai face ce-va.

El stabilește și el un plan și un devis, cumpără materialul trebuincios, vegheză ca lucrarea să se

facă conform cu planul și plătesce și materialul și lucrătorii dupe devis.

Și pentru aceste lucrări nu i se datoresce nici lui nimic, și el a făcut un serviciu gratuit pênă aci.

Déră, afară de aceste lucrări, el mai face ce-va : el muncesce cu mâna lui, uă septămână ori uă lună.

Este cu putință să închidem ochii și să nu vedem acéstă muncă și să o confundăm cu serviciul d'ântâiu ?

Nu, fără indouială !

Și daca legea n'a spus anume că daca gestorul va munci el însuși, va avé dreptul la un salariu, cauza este că nu s'a ocupat de cât de ceea ce se întâmplă mai des, de serviciul amical, care forméză mai tot-d'a-una obiectul gestiunei de afaceri.

Déră acesta nu este un cuvânt ca să nu vedem munca, când munca există (Laurent XX, Nr. 331; Demolombe, *Eod.*, Nr. 174).

136. D. Demolombe se intrébă daca gestorul care, din socoteli, a rămas dator uă sumă óre-care stăpênului, este dator să plătescă acéstă sumă cu dobênđi și de când a nume curg acele dobênđi.

In regulă generală, acela care este dator uă sumă de bani nu e dator să plătescă dobênđi de cât din ȓiua cererei in judecată (art. 1088 Codul civil).

Déră art. 1996 din Codul Napoleon hotăresce că mandatarul, care a rămas dator, din socoteli, mandantului, este dator a plăti dobênđi din ȓiua in care a fost pus in întârđiare de către mandant.

Astfel legea francesă, in ceea ce privesce contractul de mandat, derógă la principiul general, dupe care ori-ce debitor de uă sumă de bani nu este dator a plăti dobênđi de cât din ȓiua in care i s'a cerut prin judecată.

Legea francesă este mai severă pentru mandatar de cât pentru ceilalți debitori de sume de bani.

Și această regulă a contractului de mandat se aplică, în legislațiunea francesă, și la quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Obligațiunea mandatarului de a plăti, la sumele rămase asupra lui din executarea mandatului, dobândi de la punerea în întârziere este impusă și gestorului de art. 1372 Codul Napoleon, care dispune că gestorul se supune la toate obligațiunile mandatarului

În legea noastră art. 1544, care traduce art. 1996 din Codul Napoleon, se exprimă cam altfel de cât acesta, și art. 987 nu supune pe gestor la toate obligațiunile mandatarului.

«Mandatarul, ȳice art. 1544, este dator a plăti dobândile sumelor rămase din ziua de când i s'au cerut acele sume.»

Voit-a legislatorul nostru să manțină idea francesă a punerii în întârziere, sau a preferit să se întorcă la dreptul comun, dupe care trebuie uă cerere în judecată?

Cestiunea pôte să presente dificultăți, căci, în regulă generală, cine ȳice : a cere uă sumă de bani, nu înțelege prin această uă simplă punere în întârziere.

Cu toate acestea, părerea noastră ar fi că legislatorul român a înțeles să păstreze idea francesă că mandatarul este dator a plăti dobândi la sumele rămase asupra lui chiar de la punerea în întârziere și fără să fiă nevoie de cerere în judecată.

Astfel fiind, ne întrebăm dacă această regulă a art. 1544 se aplică și la gestiunea de afaceri? Gestorul, care din socoteli a rămas dator uă sumă de bani stăpênului, este el dator a plăti dobândi din ziua în care a fost pus în întârziere ca și un man-

datar, sau numai din ziua în care stăpênul 'i va cere acele sume prin judecată ?

Vorbind de sumele încasate de gestor în timpul gestiunii în numele stăpênului, am observat că de și legea nu obligă pe gestor a plăti dobânzi, din ziua întrebunțării lor, dără această obligațiune rezultă pentru dênșul din obligațiunea generală de a administra ca un bun părinte de familie.

Și această decisiune, pe care am dat'o pentru sumele încasate în timpul gestiunii, ne pare și mai aplicabilă la sumele rămase din socoteli.

Cum s'ar puté dice că gestorul a administrat averea stăpênului ca un bun părinte de familie, când el a ținut neîntrebunțate sume considerabile ale acestuia ?

Cu atât mai mult, cu cât nimeni nu le-ar ține neîntrebunțate, ci s'ar folosi de venitul lor, în paguba proprietarului.

137. Cea din urmă observațiune ce avem să prezentăm asupra obligațiunilor stăpênului și asupra drepturilor corespunzătoare ale gestorului, este că gestorul are dreptul de retențiune pentru plata sumei ce ar avé să iea de la proprietar.

De uă parte, în adevăr, în toate contractele sinagmatice una din părți nu pôte să cêră de la cealaltă îndeplinirea obligațiunii acesteia, pênă nu oferă și dênșu de a'și îndeplini obligațiunea sa. Și acest principiu al convențiunilor se aplică fără îndoiială și la quasi-contractele din cari isvorésc obligațiuni reciproce pentru fie-care din părți.

Êră, de altă parte, ori-cine are să iea uă sumă de bani din cauza unui lucru pe care 'l deține, are dreptul a opri lucrul pênă i se vor numêra banii.

Căci, în adevăr, dacă stăpênul lucrului pentru care a făcut cheltuieli acela ce 'l deține ar cere

lucrul fără a oferi să plătească cheltuielile făcute, el ar cere, nu numai ceea ce este al său, ci și uă valóre óre-care, pe care deținătorul lucrului a băgat'o in acel lucru și care prin urmare este a acestuia. De aci vine idea, incolo naturală, a aceluia ce deține un lucru, că are in mâinele sale un fel de amanet, idee care 'l îndemná să facă cheltuielile trebuinciose pentru întreținerea și conservarea lucrului, căci are siguranța că, ori al cui ar fi acel lucru, stăpênul lui nu va puté să i-l iea din mâini fără să plătească cheltuielile făcute de dênsul. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 179).

GESTIUNEA DE AFACERI CARE NU CONTINE QUASI-
CONTRACT SI ACTIUNEA DE IN REM VERSO.

SUMAR

138. Espunere.
139. Acțiunea de *in rem verso* exista in cazul in care gestiunea imbrăcișeză afaceri cari trec peste marginele unei administrațiuni.
140. Acțiunea de care vorbim esistă asemenea in cazul in care nu se pôte presupune gestorului voința de a obliga pe stăpênul afacerii și de a se obliga și el către acesta.
141. Quid când gestorul a ingrijit tréba stăpênului contra voinței acestuia ?
142. Chiar ca să existe acțiune de *in rem verso*, trebuie ca afacerea gerată să fiă folositóre stăpênului.
143. Esistă in legislațiunea noastră acțiunea de *in rem verso* ?
144. Acțiunea acésta se intemeiază pe principiul de drept, dupe care nimeni nu se pôte inavuți pe nedrept in paguba alruia.
145. Acéstă acțiune se pôte ea intemeia pe textele legii noastre ?
146. Gestorul prin acțiunea de *in rem verso* nu pôte cere de cât cu cât averea stăpênului se găsește mărită prin gestiune, in momentul intentei procesului.
147. Cel ce a intreprins uă gestiune care nu intrunesc elementele cerute de lege, când contractéză cu un terțiu in numele stăpênului, rămâne ênsuși răspundător.
148. Gestorul este fără îndouială răspundător când tratéză cu terții in numele său.
149. In tóte casurile terții au contra stăpênului acțiunea oblică a art.

974 combinat cu art. 1488 și 1542 fără să plătească cheltuielile făcute de dânsul.

138. Am examinat prima ipotesă care este prevădută de lege, în care există condițiunile cerute pentru formarea quasi-contractului de gestiune de afaceri.

Am arătat cari sunt acele condițiuni și cari sunt obligațiunile ce rezultă pentru fie-care din părți din această situațiune.

Am anunțat însă că sunt cazuri în cari lipsesce una sau alta din condițiunile cerute de lege.

În aceste cazuri, gestorul nu va avea, fără îndoială, contra stăpânului, acțiunea *negotiorum gestorum contraria*.

Dăru nu va avea el absolut nici un drept?

Două ipoteze se pot ivi :

Dacă stăpânul primesce de bună gestiunea făcută fără îndeplinirea condițiunilor cerute de lege, nu este nici uă greutate.

În cazul acesta, gestorul va avea contra stăpânului acțiunea *mandati*, căci ratificarea gestiunei de către stăpân ecuivalăză cu un mandat pe care stăpânul l'ar fi dat gestorului încă de la începutul gestiunei.

Ce se va întâmpla însă când amestecul unei persoane în averea alteia, de uă parte, nu va îndeplini condițiunile cerute de lege pentru formarea quasi-contractului de gestiune de afaceri, ăra de alta, nu va fi ratificată de stăpân?

Acestea sunt cestiunile ce ne propunem a studia acum și pe cari le vom trata în ordinea în care le am spus.

Ne vom întreba, mai întâiu, în ce cazuri nu pôte să existe gestiune de afaceri și acțiunea *negotio-*

rum gestorum și în cari gestorul nu are de cât acțiunea *de in rem verso*.

Ne vom întreba, în urmă, care este efectul ratificării și ce acțiune are gestorul în cazul în care stăpânul a ratificat gestiunea sa, de și neregulată.

139. Ca să existe acțiunea *de in rem verso*, trebuie fără îndoielă să existe primul element pe care l'am cerut și pentru quasi-contractul de gestiune de afaceri, trebuie să fie vorba de îngrijirea unor interese străine.

Gestiunea afacerilor sale proprii nu poate da drept nici la acțiunea de care vorbim, precum nu poate da loc la acțiunea *negotiorum gestorum contraria*.

Déjà am cerut, pentru a da acțiunea *negotiorum gestorum*, ca gestiunea afacerilor străine să se aplice la conservarea, la administrarea averii stăpânului, și am adăugat că actele de dispozițiune nu constituiesc gestiunea de afaceri.

Și tocmai de aceea aceste acte dau drept la acțiunea *de in rem verso*.

Pomponiu se întreabă ce se va întâmpla dacă gestorul întreprinde un comerț în numele proprietarului, și răspunde că, în acest caz, câștigul ar fi pentru proprietar, érá paguba pentru gestor, care nu poate de cât să compenseze câștigul cu paguba, dacă ar fi întreprins mai multe afaceri cari au dat unele pagubă și altele câștig. (L. 11, h. t.)

Ori cum ar fi însă, gestorul are și în acest caz acțiunea *de in rem verso*.

140. Am recunoscut, asemenea, că gestiunea de afaceri, pentru a constitui un quasi-contract, trebuie să fie cu voință, adică trebuie ca actul de care este vorba să implice din partea unei inteligențe luminate și oneste voința de a contracta.

De unde consecuența că de câte ori nu există

acéstă condițiune, există în favórea gestorului acțiunea *de in rem verso*.

Astfel, jurisconsultii cei mai mulți declară că nu este *negotiorum gestor* acela care îngrijesce de afacerile altuia cređând că sunt ale sale.

Și, dupe acéstă opiniune, gestorul ar avé acțiunea *de in rem verso*.

Noi am admis că, în cazul acesta, gestorul are acțiunea *negotiorum gestorum contraria*.

Dupe părerea însă a tuturilor, nu are de cât acțiunea *de in rem verso* acela care a întreprins gestiunea unor afaceri străine, nu pentru a aduce un serviciu, ci pentru a folosi el însuși.

141. Ca să se pótă forma quasi-contractul de gestiune de afaceri, trebuie ca gestiunea să se săvêrșescă fără cunoscința proprietarului.

Daca proprietarul cunósce gestiunea și o promesce, el o ratifică în mod tăcut și se constituie un contract de mandat.

Déră dacă proprietarul o cunósce și se opune ?

Écă un gestor care se apucă să îngrijescă de interesele altuia, în contra voinței esprese a proprietarului.

Că el nu va avé acțiunea de gestiune de afaceri, acéstă este sigur ; déră nu va avé el absolut nici un drept ?

Acéstă gestiune a fost mult controversată și în dreptul roman.

Justinian, în legea 54 din Codice, și pune gestiunea și constată că jurisconsultii cei mari o controversau «*apud magnos auctores dubitabatur*» ; dupe aceea hotărêscă ca un astfel de om să nu aibă absolut nici un drept :

Hoc decidentes sancimus, secundum Juliani senten-

tiam, nullam esse, vel directam vel utilem contrariam actionem..... licet res bene ab eos gestae sint.

Fără îndoiială însă că gestorul avea acțiunea *negotiorum gestorum* pentru tot ce ar fi făcut înainte de a 'și denunța proprietarul poprirea lui :

Super anterioribus autem, si utiliter factae sunt, habere eum actionem contra dominum concedimus, sicut natura currentem.

Acastă soluțiune era admisă și de Codul Callimach, care prevede anume ipotesa și o regulază.

§ 1393. «Daca s'a amestecat cine-va in trebă străină impotriva puternicei voințe a proprietarului, sau prin amestecarea lui a impeditat pe legiuitul imputernicit din cârmuirea trebei, atunci este dator, nu numai să plătescă pricinuita pagubă, ci să 'și pârđă cheltuielile cât ar fi făcut, daca nu va fi cu putință să le ia din lucrurile cumpărate de dên-sul și aflătore de faciă.»

Din contră, in vechia jurisprudență a Franciei, cei mai mulți jurisconsulți, și in special Pothier, erau de părere că gestorul are drept să reclame cu cât s'ar imbogăți proprietarul in detrimentul său.

In dreptul frances actual cestiunea continuă de a fi controversată.

Ori cât de rea este pozițiunea aceluia care geréză contra voinței espresse a proprietarului, ori cât de rău ar trebui să fiă vędută și tratată uă asemenea purtare, nu vedem cum s'ar poté să 'i refu-săm, fără nedreptate, acțiunea *de in rem verso*.

De ce e vorba in adevăr?

Este vorba de uă persónă care, in contra voinței mele și óre-cum cu sila, a pus cu tóte acestea uă valóre óre-care in patrimoniul meu :

Casa mea era desvélitá, și el a invelit'o;

Recolta mea era pe câmp, și el a strâns'o.

Cum ași pute să 'i refus plus-valuta ce a băgat in patrimoniul meu?

A! daca ar fi vorba de lucrări noi, cari au schimbat destinațiunea lucrului, l'ași trata și pe dânsul ca pe ori-care constructor de rea credință, ași pute să 'i dîc: iea-'ți plantațiunile sau construcțiunile ce ai ridicat, și lasă'mi locul in starea in care se afla 'nainte.

Așa tratéză art. 494 Codul civil pe constructo-
rul cu rea credință, și așa decidea și Codul Calli-
mach in privința lui.

Déră e vorba de un act de conservațiune, e vorba de uă cheltuială care, in ori-ce cas, ar fi trebuit să o facă proprietarul, și nu e nici un motiv ca acesta să refuze de a ține sémă gestorului de banii pe cari 'i-ar fi cheltuit el, daca nu 'i cheltuia acesta.

Acéstă soluțiune este cu atât mai juridică, cu cât, dupe cum observă fórte bine D. Demolombe, poprirea proprietarului póte să provină dintr'uă su-
părare trecétóre, sau dintr'uă cerbicie réu pusă.

Véd că un creditor amenință pe fratele meu, pe amicul meu, cu urmăriri ruinátóre, și voiu să plătesc. El mă opresce pentru un cuvênt sau pentru altul. Daca cu tóte acestea am plătit, nu este drept ca să cer cel puțin profitul care 'i-a rămas din plata făcută de mine?

Fără indouială! Și idea acelora cari véd intr'un asemenea fapt intențiunea de a dărui sau cel puțin uă renunțare la ori-ce acțiune, constitue uă violațiune a principiului dupe care nici donațiunea nici renunțarea nu se presupun.

142. Cea de a patra condițiune pe care am cerut'o pentru esistența quasi-contractului de gestiune de afaceri a fost ca trebile stăpênului să fi fost bine administrate, espresiune pe care am tradus'o in

acest înțeles, că gestorul de afaceri trebuie să întreprindă uă afacere folositore pentru stăpên.

De aci consecuența că de câte ori gestorul a întreprins uă afacere care nu era folositore proprietarului, cu atât mai mult uă afacere care era păgubitore, va avé numai acțiunea *de in rem verso*.

Proculus dă de exemplu cazul in care uă persónă a reparat uă casă pe care stăpênul nu mai voia s'o reparaize, sau a îngrijit un sclav bolnav, pe care stăpênul vrea să'l părăsescă, și decide că, in acest cas, nu există gestiune utilă :

Non autem utiliter negotia gerit, qui rem non necessariam vel quae oneratura est patremfamilias adgreditur.

Și asupra acestui punct gestorul trebuie să aibă multă îngrijire, de-ore-ce nu este destul ca el să cređă că afacerea întreprinsă este folositore, ci trebuie ca să fiă in adevăr folositore.

Ego quaero, dice Ulpian, quid si putavit se utiliter facere, sed patrifamilias non expediebat? Dico hunc, non habiturum negotiorum gestorum actionem: ut enim eventum non spectamus, debet utiliter esse caeptum. (L. 10, Dig., h. t).

143. Am terminat cu casurile in cari gestiunea de afaceri nu constituie quasi-contract, și ne rămâne să ne întrebăm daca gestorul, in aceste casuri, are vre-un drept, cu alte cuvinte daca mai există in legislațiunea noastră acțiunea *de in rem verso* și, daca există, pe ce se întemeiază și cari 'i sunt regulele.

Întrebare foarte grea !

Căci, de uă parte, de vom dice că acțiunea acesta există încă, cum să susținem că există in legislațiunea noastră uă acțiune, care nu repausă pe nici un text de lege, basându-ne numai pe textele romane ?

Èră, de altă parte, de vom ðice că nu mai există, cum să susținem că acela care, or cum ar fi, a pus uă valóre óre-care in patrimoniul altuia, n'are drept să 'și-o cèrá? Și cum să autorisăm pe stăpên să opréscă pe séma sa uă valóre care este evident a altuia?

144. Intrebarea nóstră este déră fórte anevoie de deslegat; și cu tóte acestea ea n'a incurcat nici uă dată pe nimeni!

Atât doctrina cât și jurisprudența a admis acțiunea *de in rem verso*, și daca 'i intrebi pe ce fundézá acéstă acțiune, toți rëspund: *Neminem æquum est cum alterius detrimento et injuria locupletiolem fieri!*

Și, in adevër, se póte un principiu mai juridic?

Cum se póte să admită sciința dreptului, sciința care are un singur scop, *suum cuique tribuere*, cum se póte să priméscă ca stăpênul să se bucure de uă avere care este a gestorului?

Daca legea nu recunósce gestorului dreptul de a și cere inapoi ceea ce a pus in averea stăpênului, sciința dreptului se declară neputinciósă de a da fie-căruia ceea ce e al lui!

Ècă cuvintele pentru cari tótă lumea admite și in dreptul modern acțiunea *de in rem verso* in tóte casurile in cari, pentru un cuvânt sau pentru altul, gestorul nu póte avé acțiunea *negotiorum gestorum*.

Și cu drept cuvânt!

Acțiunea acésta nu este de cât uă aplicațiune a principiului, dupe care nimeni nu se póte folosi pe nedrept de averea altuia.

Și daca acéstă aplicațiune, din scăpare de vedere, nu este anume coprinsă in lege, principiul însă există și este aplicat intr'un mare număr de texte.

Apoi, in casurile in cari legea tace, trebuie să judece dupe cum se vede, din textele legeri ce au

asemănare cu materia ce se judecă, că ar fi voit legiuitorul dacă și ar fi pus cestiunea.

Acésta este regula pe care, cu multă stăruință, o aședă Iulian in legea 12 Dig. *De legibus*.

Non possunt omnes articoli singulatim aut legibus aut Senatus-consultis comprehendī; sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta sit, is qui jurisdictioni præest, ad similia procedere atque ita jus dicere debet.

Acest consiliu toți legiuitorii il adreséză judecătorilor.

Codul Callimach mergea mai departe in § 9 și 10 :

§ 9. «Daca judecătorul nici din cuvinte, nici din inima legii, nu va puté a desfira bine și hotări dupe legi pricina cea de faciă, atuncia dator este a lua in băgare de sémă, cu căduta luare a minte, acele cu asemăluire și cu lămurire hotărite pricini in Codul acesta; érá de nu va fi nici acésta, va lua in băgare de sémă mărginirile și temeuri ale altor paragrafuri inrudite cu acela, cari paragrafuri s'ar puté aplica la acea de faciă pricină.»

§ 10. «De vor lipsi și mijlócele acestea, ce prin paragraful de sus s'au arétat, atunci se cercetéză pricina cu ceruta scumpătate și luare aminte intru tóte impregiurările, și apoi se hotăresce dupe principiile dritului firesc.»

Écă, dupe părerea nóstră, adevératele temeuri ale acțiunei *de in rem verso*.

145. DD. Demolombe și Laurent nu se mulțumesc cu acéstă espicare și cred că pot să fondeze și pe textele legii acțiunea de care ne ocupăm. «....Acțiunea *de in rem verso*, dice D. Demolombe, de și se găsesce afară din condițiunile quasi-contractului de gestiune de afaceri, trebuie totuși să fiă considerată ca uă acțiune óre-cum ausiliară a acți-

unei *negotiorum gestorum*, pe care o are gestorul de câte ori, printr'ură circumstanță óre-care, faptul juridic, care s'a produs, nu intrunesc toate condițiunile cerute de lege pentru a constitui quasi-contractul de gestiune de afaceri. Acesta a fost tot-d'a-una caracterul ei, dupe tradițiunile cele mai vechi, și acésta constitué de bună sémă un argument puternic intr'ură materie care a intrat intrégă in legile nóstre moderne, cu tot cortegiul regulelor romane.» (Demolombe, *Eod.*, Nr. 49).

Și tot in modul acesta raționéză și D. Laurent : «Trebue să inlăturăm acțiunea *de in rem verso*? Nu; ea este consacrată de tradițiune, ceea ce este un argument puternic intr'ură materie tradițională. Déră acésta nu e de ajuns : trebue să demonstrăm că legislatorul a voit să păstreze tradițiunea. Noi credem că putem invoca dispozițiunile relative la gestiunea de afaceri. Vorbind drept, acțiunea de gestiune de afaceri și acțiunea *de in rem verso* procedă din aceeași cauză. amestecul unei persóne in averea altuia ; din acest amestec resultă pentru proprietarul afacerii un folos ; echitatea cere ca să restitué acel folos aceluia ce i l'a procurat. Déră care va fi intinderea obligațiunei lui? Asupra acestui punct cele două acțiuni se despart : una, acțiunea de gestiune de afaceri, ecuivaléză obligațiunei ce ar resulta dintr'un mandat ; cealaltă, acțiunea *de in rem verso*, se mărginesce la folosul ce a rămas proprietarului din gestiune, in momentul intentării acțiunei. Avem déră, și in cazul din urmă, un stăpên și un gestor, avem prin urmare ură gestiune de afaceri ; atâta numai că acésta gestiune de afaceri nu ecuivaléză cu un mandat. Ceea ce nu impedică de a vedé analogie între cele două fapte juridice. Este mai mult de cât analogie, este identitate in ce privesce

causa : acésta trebuie să fiă de ajuns pentru ca stăpênul să fiă obligat a indemnisa pe gestor, pênă in concurența valórei, cu care s'a inavuțit din gestiunea de afaceri.»

Aceste încercări de a găsi acțiunei *de in rem verso* alt fundament de cât tradițiunea, și anume de a 'i găsi uă basă in textele legii nóstre de astăzi, pot fi fórte meritorii, déră fără indouială sunt zadarnice.

Legea nóstră definesce quasi-contractul de gestiune de afaceri și arată cari sunt obligațiunile ce isvoresc dintr'ênsul. Tóte faptele juridice cari nu intrunesc condițiunile cerute de lege nu constituiesc acest quasi-contract și sunt in afară de regulele stabilite de legiutor.

Găsesc jurisconsultii pe cari 'i citarăm că sunt fapte juridice cari presentă analogie sau identitate de cauză cu gestiunea de afaceri? Tot ce ar puté face este să asimileze acele fapte cu quâsi-contractul de gestiune de afaceri și să le aplice regulele edictate de legiutor pentru acest quasi-contract.

Déră nu le este permis să creeze ei alte regule, se stabilescă alte obligațiuni, de cât acelea ale legii, și să pretinďă că se intemeiează pe lege chiar. Nu le este permis să creeze altă lege și să susțină, in același timp, că se résēmă pe legea, pe care o modifică, in casurile de cari e vorba.

Și n'ar fi nimic daca aceste esplicațiuni curat doctrinare n'ar avé nici un efect practic.

Déră réul este că aceste esplicațiuni neesacte trag consecuențele ce ele produc natural, așa in cât, in loc de a lua acțiunea tradițională *de in rem verso*, așa cum a lăsat'o tradițiunea, o schimbă sub pretext că acéstă acțiune nu isvorésc de a dreptul din textele romane, ci din textele legii noi.

Și cu modul acesta, grație aplicărilor silite contra cărora ne ridicăm, formeză un fel de acțiune care nu e nici a legii celei noi, căci legea nouă nu prevede această acțiune, și nici acțiunea romană *de in rem verso*.

146. Acțiunea *de in rem verso* ne având alt fundament juridic de cât principiul general de drept, că nimeni nu trebuie să se inavuțescă pe nedrept în paguba altuia, stăpênul nu va fi, în nici un cas, obligat să restituie gestorului de cât valórea ce există în patrimoniul său și care a fost creată prin gestiune.

Și vice-versa, gestorul nu va pute să reclame de la stăpên, de cât cu cât stăpênul se găsește îmbogățit prin gestiunea lui.

Se póte întembla însă ca, din gestiunea întreprinsă, să fi rezultat uă valóre óre-care pentru stăpên, déră ca această valóre să fi dispărut în urmă, prin cas fortuit.

De unde întrebarea de a ști, în ce moment trebuie să ne aședăm, pentru a vedé daca a rezultat vre un folos pentru proprietar, din gestiune.

Respunsul, la această întrebare, rêsare tot din principiul general care servé de fundament acțiunii *de in rem verso*.

Gestorul este dator să probeze că din gestiunea săvêrșită de dênșul stăpênul a câstígat ce-va, și prin urmare, în momentul, în care face cererea în judecată, trebuie să existe acel folos, pe care oferé a'l proba și pe care 'l cere de la stăpên. Cu alte cuvinte, casurile fortuite, întemplate de la gestiune pênă în momentul acțiunii, sunt în sarcina gestorului, în acest înțeles că, dacă folosul produs prin gestiune a fost nimicit, gestorul nu are drept să mai céră nimic.

Dără casurile fortuite cari s'ar întempla, in urma cererei in judecată, sunt in sarcina proprietarului ; și, de s'ar distruge folosul produs prin gestiune, stăpênul este dator să restituie gestorului acel folos.

Și cu atât mai mult stăpênul va trebui să restituie gestorului folosul produs prin gestiune, când acel folos a dispărut, nu din cas fortuit, ci din culpa stăpênului.

Acesta este efectul general al acțiunei *de in rem verso*. Pentru a esamina însă mai de aproape relațiunile ce se stabilesc între părți, prin acest fapt juridic, să esaminăm fie-care din obligațiunile, pe cari legea le impune stăpênului, in cazul in care există quasi-contract de gestiune de afaceri, și să vedem ce subsistă in ipotesa noastră din acele obligațiuni.

147. Și mai ântâiu, este clar că stăpênul nu va fi obligat să esecute obligațiunile contractate de gestor in numele său.

Dără pentru cine va fi, in acest cas, paguba ?

Pentru gestor, sau pentru terțiul, cu care gestorul a contractat in numele stăpênului ?

D. Demolombe pare a crede că, in regulă generală, paguba va fi pentru terțiu.

Terțiul nu ar avé acțiune contra stăpênului, pentru că gestiunea nu este utilă, acesta este cazul in care raționăm.

Și n'ar avé acțiune contra gestorului, pentru că gestorul a contractat, nu in numele lui, ci in numele stăpênului.

Credem, din contră, că, in cazul nostru, paguba va fi tot-d'auna pentru gestor.

Din momentul in care presupunem că există un gestor, adică uă persoană care s'a pus in locul stăpênului și administrăză averea acestuia sau numai

uă afacere a lui, terțiul a fost în drept să 'l credă, dacă nu mandatar, cel puțin gestor de afaceri.

Și prin urmare, este datoria gestorului să dovedească, că gestiunea întreprinsă de el a fost uă adevărată gestiune de afaceri, de unde nu, rămâne obligat, ca cum ar fi contractat în numele lui.

Afară de acesta, vorbind despre contractările pentru terții, am căutat a demonstra că în legislațiunea noastră, în care nu mai există ideile subtile cari predominau în dreptul roman și chiar în legislațiunea francesă, acel ce contractează în numele altuia, se obligă tot-d'a-una pe sine, pentru un cuvânt foarte simplu : că din momentul în care recunoștem că există un contract serios, acest contract trebuie să producă efecte juridice, și că ar fi un nonsens să recunoștem, pe de uă parte, că părțile au înțeles să contracteze, érá, de altă parte, că prin acel contract nimeni nu este obligat la nimic. (Veđi vol. I, Nr. 232 și urm.; Demolombe, *Eod.*, Nr. 193).

Terțiul va avé déră contra gestorului acțiunea rezultând din contractul lui, și gestorul va avé contra stăpênului acțiunea *de in rem verso*.

148. Dacă gestorul a contractat cu terții persoane, nu în numele stăpênului, ci în numele său, cu atât mai mult terții vor avé acțiunea lor întregă contra gestorului, dupe părerea tutului, și gestorului nu 'i rămâne, de cât să se despăgubescă de la stăpên prin acțiunea *de in rem verso* și în măsura în care se póte despăgubi prin acea acțiune.

149. În ambele cazuri, terțiul va poté să intente acțiunea *de in rem verso* de-a dreptul contra stăpênului.

Și acesta în virtutea art. 974 combinat cu art. 1488 și 1542, adică, dupe cum am căutat să demonstrăm vorbind de gestiunea de afaceri propriu ăisă,

nu vor fi obligați să împartă cu creditorii gestorului sumele ce vor primi de la proprietar nici să sufere a li se pune în socotelă de către proprietar sumele ce acesta ar avea să ia de la gestor din alte daraveri de cât din gestiune însăși. (Veți mai sus Nr. 128.)

DESPRE RATIFICATIUNEA GESTIUNEI DE AFACERI
SUMAR

150. Espunere.
151. Legea nu vorbește de cât de ratificarea faptelor unui mandatar care a trecut peste marginile mandatului său; dă rădăciunea pe care o dă se aplică la toate cazurile de ratificare.
152. Deosebirea principală dintre ratificarea propriu zisă și ratificarea, ce se numește și confirmare, de care vorbește art. 1190 Codul civil.
153. Ratificarea nu este de cât consimțământul uneia din părți la formarea contractului.
154. Ratificarea în ambele cazuri poate să fie expresă sau tacită.
155. Și de aceea, cel ce ratifică trebuie să fie capabil de a face contractul care se desăvârșește prin ratificare.
156. Ratificarea nu se poate aplica la contracte solemne.
157. Qui! de contractul de asigurare?
158. Ratificațiunea are efect retroactiv în momentul în care a început gestiunea sau în care s'a făcut contractul anual.
159. Urmare. Efectul ratificării unei obligațiuni anulabile.
160. Urmare. Efectul ratificării în cazul unei gestiuni de afaceri.
161. Efectul ratificării în cazul unei gestiuni care nu dă loc de cât la acțiunea *de in rem verso*.
162. Ratificarea n'are efect de cât între părți.
163. Urmare. Efectul ratificării în privința terților în ipoteza prevădută de art. 1190, când ratificarea constituie o confirmare.
164. Efectul ratificării în privința terților în cas de gestiune de afaceri.
165. Ratificarea, ca să producă efect, trebuie să vie la timp.
166. Urmare. Gestorul dupe ce cumpără pentru stăpân se învoește cu vîndătorul să vîndă altuia și dupe aceea stăpînul ratifică.
167. Urmare. Gestorul dupe ce cumpără pentru stăpân, se învoește cu vîndătorul să cumpere pentru sine și dupe aceea stăpînul ratifică.

150. Am studiat gestiunea de afaceri propriu zisă, cazurile în cari amestecul unei persoane în afacerile altuia constituie quasi-contractul de gestiune de a-

faceri, și am trecut pe urmă la casurile, în cari gestiunea de afaceri nu constituie quasi-contract.

Și, în ambele aceste ipoteze, ne am întrebat care sunt drepturile și obligațiunile, fiă ale gestorului, fiă ale stăpênului.

Ne rămâne să ne întrebăm, ce se va întâmpla în cazul în care stăpênul ar ratifica gestiunea, în ce această ratificațiune ar modifica drepturile și obligațiunile părților.

151. Articolul 1546 din Codul civil se ocupă de uă speciă particulară de ratificare.

El presupune cazul în care un mandatar ar lucra peste limitele mandatului său, și ne spune că, în cazul acesta, mandatarul nu va avea nici un drept în contra proprietarului, afară numai dacă proprietarul va ratifica, espres sau tăcut, faptul mandatarului.

Noi am recunoscut, împreună cu doctrina unanimă, că faptul unui mandatar, care escede puterile sale, poate să constituie uă gestiune de afaceri de câte ori acel fapt întrunesc condițiunile cerute de lege pentru existența quasi-contractului cu acest nume; sau, dacă nu întrunesc acele condițiuni, poate să dea naștere între părți la acțiunea *de in rem verso*.

Ei bine, art. 1546 ne spune că ratificarea va scâmba această situațiune dintre părți, și va stabili între dênsele relațiunile ce rezultă din contractul de mandat.

Mandatarul care n'a avut mandat, ceea ce a făcut prin puterea ratificării va fi reputat că a avut mandat: ratificarea, ori în ce moment ar interveni, are efectul pe care l'ar fi avut un mandat, care ar fi intervenit între părți încă de la început.

Acastă regulă, edictată de articolul 1546 pen-

tru uă ipotesă specială, este fără îndouială aplicabilă la tót casurile de ratificare.

În colo, ratificarea dupe înțelesul etimologic al cuvântului, este primirea de către stăpên a faptelor gestorului.

Ratihabitio diceau Romanii, adică faptul de a primi de bun un lucru.

152. Legea vorbesce de ratificare și în articolul 1190 Codul civil. Déră acéstă ratificațiune consistă în a renunța la dreptul ce am avé de a cere nulitatea unui contract făcut de noi.

În acest sens, ratificațiunea este uă întărire a unei obligațiuni anulabile, și de aceea se numesce și confirmare.

Cuvântul de ratificare esprimă déră doué lucruri, cari au multă asemênare între dênsele, déră cari sunt cu totul deosebite.

În ambele casuri, ratificarea consistă în a primi de bun un fapt care ne intereséză ; déră, în cazul art. 1190, faptul ce 'l primim de bun este al nostru ;

De-óre-ce, în cazul art. 1546, faptul pe care 'l primim de bun este al altuia.

Și de aceea, sunt între aceste doué fapte juridice și multe asemênări, precum sunt și multe deosebiri

Ratificarea nu este alt ce-va de cât consimțimântul uneia din părți, care se adaogă la consimțimântul celeilalte și forméză un contract, este unul din elementele contractului pe care ratificarea 'l forméză.

Și acésta atât în cazul art. 1190, cât și în cazul art. 1452 Codul civil.

153. De ce e vorba în adevér ?

În cas de confirmare, în cazul art. 1190, este

vorba de un contract in care consimțimântul uneia din părți este întreg și valabil, este perfect ; in care însă consimțimântul celeilalte părți este vițiat, anulabil.

Ei bine, partea, al cărei consimțimânt este vițiat, vine de-'l întăresce, și, cu modul acesta, adăogându-se, la consimțimântul întreg al uneia din părți, consimțimântul întreg și al celeilalte, contractul devine perfect.

Ce face dără ratificarea? Desăvêrșesce contractul, validând consimțimântul uneia din părți.

Același lucru se întemplă și in cazul in care se ratifică uă gestiune de afaceri.

Cel ce se amestecă in afacerile altuia manifestă intențiunea de a lucra in numele acestuia, de a lucra prin urmare, ca un mandatar, căci mandatarul vede de interesele altuia.

Daca cealaltă parte nu scie, legea reguléză efectele acelui amestec ;

Dără daca cealaltă parte consimte, atunci la solicitarea unuia se adaogă primirea celuiilalt și mandatul se forméză.

Ratificarea nu este de cât primirea de către stăpên a ofertei făcută de gestor.

Atâta numai că oferta gestorului s'a manifestat prin fapt chiar, așa in cât primirea stăpênului nu pôte veni de cât in urma faptelor indeplinite, *ex post facto*.

Ulpian đicea in legea 60 Digeste, *De regulis juris* : *Semper qui non prohibet pro se intervenire, mandare creditur. Sed etsi quis ratum habuerit quod gestum est : obstringitur mandati actione.*

Când uă persónă s'a apucat să gereze afacerile tale, daca nu 'i-ai dat mandat mai dinainte, poți

să'i dai mandat in urmă, sau lăsându-l să gereze sau ratificând gestiunea.

Intr'un cas și intr'altul, consimțimântul proprietarului vine să se adaoage la consimțimântul gestorului, și contractul de mandat se formeză.

154. Ratificarea, ca ori-ce manifestare a consimțimântului, pôte să fiă sau espresă sau tăcută.

Ea pôte să resulte dintr'ură declarațiune formală a celui de la care emană, sau dintr'un fapt, prin care să și manifeste voința de a recunósce de bun, fiă un contract făcut de dênsa, déră care era anulabil, fiă ură gestiune săvêrșită de altul.

Eidem vis taciti atque expressi este ură regulă generală de drept care se aplică și la ratificare, și art. 1546 aplică in special la ratificare acéstă regulă când ne spune că mandatarul, care a trecut peste marginile mandatului, va avé totuși drepturile unui mandatar, daca proprietarul a ratificat espres sau tăcut faptul sêu.

Ratificarea unei obligațiuni anulabile pôte și ea să fiă tăcută, atâta numai că legea o face să resulte numai din ôre-cari fapte speciale, și anume din esecutarea voluntară a obligațiunei (art. 1167).

155. De-ôre-ce ratificarea implică consimțimântul stăpênului la contractul făcut in numele lui de către gestor, este clar că stăpênul trebuie să aibă capacitatea necesară pentru a consimți acel contract, in momentul in care ratifică.

Astfel, este sigur că un minor emancipat nu pôte să ratifice ură vênđare făcută de un gestor, in numele sêu, pentru cuvântul că minorul emancipat nu are capacitatea de a face acte de dispozițiune, ci numai acte de administrațiune.

Și tot așa trebuie să đicem de toți ceilalți incapabili.

De asemenea, ne pare sigur că un comerciant nu poate să ratifice, în cele zece zile cari au precedat încetarea plăților, acte prin cari să îmbunătățească pozițiunea unora din creditori în detrimentul celorlalți, pentru cuvântul foarte simplu că el nu poate consimți asemenea acte. (art. 194 și 195 Codul comercial).

156. Sunt contracte cari, prin natura lor, nu pot să se constituie printr'un act de ratificare.

Astfel sunt, în general, toate contractele solemne. Aceste contracte trebuiesc făcute cu formalitățile cerute de lege, de unde nu, nu există.

Daca n'au fost regulat făcute, ele nu pot fi confirmate printr'un act de confirmațiune făcut conform art. 1190 (art. 1168), și tot așa, daca au fost făcute de alt cine-va de cât de proprietar, ele nu pot fi ratificate în urmă, de acesta.

157. S'a ridicat chestiunea de a ști, daca contractul de asigurare, făcut de un gestor, este susceptibil de ratificare, și sunt jurisconsultii cari, basându-se pe principiile speciale ale contractului de asigurare, susțin că asigurarea nu poate să facă obiectul unei gestiuni de afaceri, pentru cuvântul că, contractul fiind făcut de către gestor, n'ar fi obligator pentru proprietar.

Dără această opiniune ne pare foarte contestabilă.

În obiceiurile noastre moderne, contractul de asigurare nu constituie vre un act de dispozițiune, ci esențialmente un act de administrare și de conservațiune.

Este uă datorie, pentru ori-ce bun proprietar, ca să 'și asigure clădirile contra riscului de incendiu și recoltele contra grindinei.

Și, prin urmare, contractul de asigurare, fiind un act de utilă gestiune, formeză quasi-contractul de

gestiune de afaceri și obligă atât pe proprietar către societatea de asigurare, cât și pe acesta către proprietar. (Delamarre et le Poitevin, I, Nr. 174; Troplong, *Du mandat*, Nr. 560 și urm.; Labbé, *Dissertation sur les effets de la ratification des actes d'un gérant d'affaires*, Nr. 72; *Contrà*, Demolombe, *Eod.*, Nr. 226 și 227.; *Casațiune*, 7 Marte 1843).

158. Ratificarea nefiind alt, de cât validarea sau desăvârșirea unui contract preesistent, va avea neapărat efect retroactiv în momentul, în care s'a format contractul anulabil, sau în care s'a început gestiunea.

În ce privește contractele anulabile, lucrul se explică foarte lesne: de-ore-ce contractul există, atâta numai că e viciat, și ratificarea șterge viciul contractului, el trebuie să fiă reputat, ca cum ar fi fost valabil, încă de la început.

Același lucru se petrece și în cazul ratificării unei gestiuni de afaceri.

De-ore-ce ratificarea desăvârșește un contract de mandat, adăogând la consimțimântul gestorului, manifestat prin gestiune, consimțimântul proprietarului care 'i lipsia, de aceea ratificarea va avea de efect de a stabili, între părți, relațiunile de mandant și mandatar.

Rati enim habitio, mandato comparatur, ne spune legea XII, Dig. § 4, *De solut. et liberat.*

Ratificarea este pe aceeași linie cu mandatul.

Astfel, efectul general al unei gestiuni de afaceri, ratificată de proprietar, este de a transforma quasi-contractul de gestiune de afaceri, într'un contract de mandat:

Proprietarul va fi considerat ca cum, încă de la început, ar fi dat mandat gestorului ca să îngrijescă de afacerile sale, și gestorul va fi considerat ca

cum nu s'ar fi amestecat in afacerile stăpênului, de cât ca să esecute uă însărcinare, ce ar fi primit de la el.

Și de aceea, ratificarea nu crează un mandat nou, ci consfințește un mandat deja esecutat!

Legea presupune că acela, care îngrijesce de interesele altuia, are un fel de mandat de la proprietar, ca să facă ceea ce este in interesul acestuia.

Și acéstă presumpțiune a legii, că proprietarul consimte la gestiune, produce efectele, pe cari le are quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Ei bine, proprietarul vine să dea formal acel consimțimânt.

Și este natural ca consimțimântul lui formal să producă efectele, pe cari le produce mandatul, érá nu pe acelea pe cari le produce gestiunea.

Și să producă acele efecte, încă de la început; căci acésta însemnézá ratificarea: este un mandat *ex post facto*, déră este un mandat formal.

Ceea ce va să đică că ratificarea are efect retroactiv, din momentul, in care a început gestiunea.

159. Se înțelege lesne cari sunt efectele ratificărei, in cazul art. 1190 Codul civil. Contractul vițiat, validat prin ratificare, 'și va produce efectele sale, ca cum ar fi fost valabil, încă de la început.

Contractul ar fi putut să fiă anulat cu desăvêșire și să nu producă nici un efect, ratificarea 'i dá valóre, și 'și produce efectele lui legale.

Pentru amênunte trâmitem la comentariul art. 1190 Codul civil.

160. Déră ce schimbare produce ratificarea in cazul unei gestiuni de afaceri?

In acest cas,

De uă parte, policitățiunea, ce face gestorul de afaceri, este primită de lege chiar, in numele stăpê-

nului, și, dacă nu se constituie contractul de mandat, d'éră se constituie imediat quasi-contractul de gestiune de afaceri.

Așa in cât, in acest cas, ratificarea schimbă quasi-contractul de gestiune de afaceri in contractul de mandat și aduce tóte deosebiri ce esistă intre aceste doué situațiuni.

Prin acéstă transformare a quasi-contractului in contract pozițiunea gestorului devine mai favorabilă. Legea, in adevér, este mai severă pentru gestor, care s'a amestecat din propria-i pornire in afacerile altuia, de cât pentru mandatar, care nu face de cât să esecute insărcinarea pe care a primit'o.

Astfel, am đis că gestorul este răspunđător de culpa *in abstracto*, de-óre-ce mandatarul răspunde numai de culpa *in concreto*. (Veđi mai sus Nr. 112).

Asemenea, gestorul este obligat să continue gestiunea, și dupe mórtea stăpênului, pêně ce mostenitorii vor puté să iea direcțiunea afacerii, de-óre-ce mandatarul nu e dator să continue dupe mórtea mandantului, de cât daca este pericol in întârđiare. (Veđi Nr. 107).

In fine, mandatul póte fi plătit, de-óre-ce gestiunea de afaceri este tot-d'a-una gratuită. (Veđi cu tóte acestea Nr. 135).

Acestea sunt deosebirile cele mai insemnate in-tre gestor și mandatar, și tóte aceste schimbări le va produce ratificarea, cel puțin in sistemul, pe care l'am susținut, conformându-ne doctrinei pe care o invață majoritatea autorilor.

D'éră am vęđut că este uă opiniune care susține că esistă și alte deosebiri mai insemnate, intre quasi-contractul de gestiune de afaceri și contractul de mandat, pe cari ratificarea gestiunii, de către stăpên, va avé de efect de a le sterge.

Astfel, mai ales, sunt jurisconsulți cari nu recunosc gestorului dreptul, pe care l are mandatarul, de a și cere sumele cheltuite pentru interesele stăpênului, cu dobênđi din momentul in care le-a intrebunțat.

In cas de ratificare, chiar jurisconsulții cari susțin acéstă opiniune recunosc că gestorul va avé dreptul de a cere dobênđi la sumele intrebunțate.

161. Daca ratificarea nu produce de cât slabe efecte in casul in care gestiunea de afaceri consti-esc un quasi-contract, ea produce efecte considerabile in casul in care gestiunea nu constituie quasi-contract.

In tóte aceste casuri, am constatat că gestorul nu are de cât acțiunea *de in rem verso*.

El nu póte să cêră ceea ce a cheltuit el, sau ceea ce s'a obligat el, pentru afacerile stăpênului, ci numai folosul care ar resulta pentru stăpên, din cheltuielile făcute și din obligațiunile contractate de gestor.

Ba încă, nu póte să reclame nici tot folosul, ce a produs pentru stăpên, ci numai folosul acela care mai există in averea stăpênului, in momentul in care gestorul intentă acțiunea *de in rem verso*.

Ratificarea schimbă cu totul acéstă situațiune, și pune pe gestor, nu numai in pozițiunea destul de favorabilă pe care ar avé-o daca gestiunea lui ar constitui quasi-contract, dêră chiar in pozițiunea, și mai favorabilă, pe care o are mandatarul, faciă cu mandantul.

Gestorul, in urma ratificărei stăpênului, nu mai are acțiunea *de in rem verso*, ca să reclame folosul ce persistă in averea stăpênului, in momentul intentărei acțiunei, ci acțiunea *mandati contraria*, ca să cêră tóte cheltuielile făcute, cu dobênđi, din mo-

mentul în care le a făcut, și indemnizare pentru toate obligațiunile contractate în interesul stăpênului.

Pozițiunea respectivă a părților se schimbă cu totul: Nu stau în nici uă altă legătură juridică, de cât aceea ce rezultă din principiul de drept, dupe care nimeni nu se pôte folosi pe nedrept din averea altuia;

Și écă'i în legăturile unui contract, ale contractului de mandat!

Mai mult de cât atât, ei sunt considerați ca cum, de la început, ar fi fost în legăturile acestui contract.

162. Dacă, de uă parte ratificarea are efect retroactiv, de altă parte ea nu are efect de cât între părți, nu și în privința terțiilor.

Ratificarea am vedut că este consimțimântul uneia din părți la formarea contractului, și contractele nu au efect, de cât între părți.

Să ilustrăm écêsta prin câte-va exemple.

163. Ecă mai ântâiu uă ipotesă, luată în cazul art. 1190.

Un minor vinde un imobil lui Primus, și, ajuns la majoritate, vinde același imobil lui Secundus; dupe aceea, ratifică vênđarea cea d'ântâiu, care era anulabilă.

Ne pare învederat, de uă parte, că ratificarea écêsta va avé efect retroactiv, și de altă parte, că nu va avé nici un efect faciă cu terțiul cumpărător.

Din momentul, în care minorul, ajuns la majoritate, ratifică, obligațiunea sa devine valabilă și vênđarea este reputată că a esistat, încă de la început între părțile contractante.

Nici un principiu de drept în adevăr nu pôte să împedice acest efect juridic, al unei obligațiuni contractate conform legii.

Déră ratificarea nu va avé absolut nici un efect

in privința terțiului, care a cumpărat de la același vîndător, in urma vîndărei anulabile și inaintea ratificărei.

Din momentul in adevăr, in care acesta a cumpărat, actele făcute de vîndător nu pot să atingă cătuși de puțin dreptul său, el devine terțiu, faciă cu vîndătorul de la care a cumpărat.

Ratificarea vîndătorului, fiind consimțimîntul său valabil la vîndarea anulabilă ce contractase, ea formeză in realitate contractul, și contractele nu au efect de cît între părți (art. 969 Codul civil).

D. Labbé, intr'ua disertațiune insemnată, susține cu multă tărie că ratificațiunea are, in. tóte casurile efect retroactiv, și se intemeiază pe mai multe texte romane.

Cred și eu că ratificarea, in tóte casurile, când are efect, are efect retroactiv; déră nu e vorba, dupe cum se vede, de efectul retroactiv al ratificărei. Ratificarea, in cazul nostru, nu produce absolut nici un efect, pentru cuvîntul că actele făcute de ua persónă nu pot atinge drepturile cari au eșit deja din patrimoniul ei și au intrat in patrimoniul altuia.

Vîndătorul va fi in aceeași situațiune, in care s'ar găsi, daca ar fi vîndut imobilul său pe rînd la douē persóne. Imobilul va rămâne al aceluia care a transcris contractul mai 'nainte, și celalt cumpărător va avé dreptul de a cere despăgubire de la vîndător, ca ori-care alt cumpărător evins.

164. Venim la efectul ratificărei in privința terțiilor in cas de gestiune de afaceri.

Écă ua persónă care, in lipsa mea, vinde ua proprietate a mea, pe care am interes s'o vînd. Am constatat, că asemenea acte, fiind acte de dispo-

șiune, nu pot face obiectul unui quasi-contract de gestiune de afaceri.

De unde consecuența că vânzarea, făcută de gestor pentru mine nu mă privesce.

El singur rămâne răspunzător.

Dără eu mă întorc și ratific : din acest moment, atât vânzarea, cât și cumpărarea, mă privesc pe mine, ca și cum aș fi dat, încă de la început, mandat aceluia ce a făcut'o.

Dără écă ce se póte întâmpla :

Dupe ce gestorul a vândut un imobil al meu, eu ipotecz sau vând acel imobil și, în urmă, ratific vânzarea făcută de gestor.

Ce efect va avé acéstă ratificare ?

Ipoteca, constituită în urma vânzării făcută de gestor, dără înainte ratificării, este ea bine constituită, sau nu ?

Răspunsul nostru va fi ușor : ratificarea va produce efect retroactiv, între părțile contractante, și nu va produce absolut nici un efect. față cu creditorul ipotecar.

Cu alte cuvinte, cumpărătorul va deveni proprietar al imobilului, dără obligat către creditorul ipotecar, ca cum ar fi cumpărat un imobil deja ipotecat, și va avé acțiune contra vândătorului, ca să'i descарce imobilul de ipotecă.

Creditorul ipotecar va rămâne creditor personal al vândătorului și creditor ipotecar al cumpărătorului.

Érá vândătorul va fi în aceeași situațiune, în care ar fi fost, dacă ar fi vândut un imobil ipotecat altuia, garantând că imobilul este liber de ori-ce sarcină.

165. Ca să póta ratificarea să producă efectul de

care vorbirăm, trebuie ca să viă in timp util, așa in cât să se pótă forma contractul.

Am đis, in adevăr, că ratificarea este manifesta-rea consimțimântului uneia din părți, care, adăo-gându-se la consimțimântul, deja valabil esprimat al celeilalte, légă contractul.

Apoi, daca este așa, e lămurit că ratificarea tre-bue să viă intr'un moment in care consimțimên-tul celeilalte părți subsistă încă; căci acea parte ar puté in unele casuri să 'și retragă oferta, și ratifi-carea, venită in urmă, nu mai pôte forma con-tractul.

Acéstă observațiune nu presentă nici un interes in cas de confirmare; acolo esistă un contract for-mat și ambele părți sunt obligate, așa in cât nu-mai una din ele pôte să anuleze sau să ratifice contractul, cea altă rămâne legată, nu pôte să 'și retragă policitatiunea.

In cas insă de gestiune de afaceri, nu esistă con-simțimânt, de cât dintr'uă parte, uă simplă policitatiune, și partea cealaltă pôte fórte bine să 'și retragă consimțimântul, așa in cât ratificarea să soséscă prea târđiu.

Contractul făcut de gestor, in numele stăpênului constituie pentru acesta uă policitatiune, uă ofertă din partea gestorului.

Ratificarea transformă acéstă ofertă intr'un con-tract perfect, căci adaogă consimțimântul proprie-tarului la oferta făcută de gestor, dără pentru acésta trebuie neapărat ca ratificarea să interviă in tim-pul, in care oferta esistă.

Căci, daca policitatiunea a căđut, fiă pentru că a fost retrasă de către gestorul care o făcuse, fiă că a fost respinsă de stăpênul căruia se adresase, ra-tificarea vine prea târđiu, și consimțimântul pro-

prietarului nu mai întelnesce consimțimântul gestorului pentru a forma contractul.

Și, în acest cas, este invederat că ratificarea nu va avea efect retroactiv contra terților, dără nu va avea efect retroactiv nici între părți, cu totă afirmațiunea contrariă a doctrinei franceze; în cazul acesta, ratificarea nu va avea absolut nici un efect.

Părțile pot, și în acest cas, să reinvieze oferta deja stinsă, dără atunci se formază uă nouă convențiune, și, ca ori-ce convențiune, ea nu poate să aibă efect, de cât între părțile contractante.

Ca să lămurim mai bine această idee, vom lua pe rând ipotezele, de cari am vorbit, și vom căuta să dovedim că nu este vorba de efectul retroactiv al ratificării, ci este vorba de eficacitatea ei.

166. Astfel, să presupunem că gestorul cumpără de la Primus un imobil pentru stăpân, pe urmă se înțelege cu vîndătorul ca să vîndă lui Secundus acest imobil, și, dupe aceea stăpânul ratifică cumpărătórea făcută pentru dînsul.

Jurisconsultii francesi ȓic că ratificarea nu are efect retroactiv în contra terțiului, și de aceea imobilul va rămâne nu stăpînului, ci lui Secundus. Eu ȓic că ratificarea nu va avea absolut nici un efect, pentru cuvîntul că gestorul, înțelegîndu-se cu vîndătorul, ca să vîndă acel imobil altuia, a desființat, printr'acesta chiar, prima cumpărătóre pe care o făcuse pe numele stăpînului, și-a retras oferta pe care o făcuse acestuia.

Și din momentul, în care oferta a fost retrasă, primirea stăpînului, pe care a manifestat'o prin ratificare, nu mai poate să întelnescă policitățiunea gestorului, ca să se unescă cu dînsa și să formeze legătura juridică.

În acest cas, ratificarea nu numai că nu va atinge

in nimic drepturile terțului cumpărător, dără nici măcar va lega contractul între vîndător și stăpîn; nu vom avé doué vîndări deosebite, ca in casul, in care gestorul a vîndut un imobil al stăpînului, și acesta, dupe ce a vîndut altuia imobilul, a ratificat vîndarea făcută de gestor; in acest cas nu vom avé de cât uă singură vîndare făcută de fostul proprietar al imobilului terțului cumpărător : cumpărătoarea făcută de gestor, ca și ratificarea făcută de stăpîn, vor rămâne fără nici un efect.

167. Absolut același efect se va produce in casul in care gestorul însuși, dupe ce a cumpărat un imobil pentru stăpîn, va declara că opresce acel imobil pe séma sa.

Ratificarea nu mai pôte interveni in mod util, pentru că policitațiunea a fost retrasă.

Și notéză bine că, in casul acesta, nu este vorba de nici un terțiu, care să fiă interesat de a nu se ține in sémă ratificarea.

Dupe părerea imbrăcișată de mai unanimitatea autorilor, ar trebui să đicem că, in casul acesta, imobilul rămâne al stăpînului, pentru că ratificarea produce efect retroactiv între părți.

Și cu tóte acestea ne pare invederat că stăpînul nu mai pôte ratifica un contract, care nu mai esistă; nu mai pôte primi uă ofertă, care i se făcuse in adevér, dără care a fost retrasă.

Și prin urmare, și in acéstă ipotesă, de și nu e vorba de nici un terțiu, ratificarea nu va produce efect.

Ceea ce probéză, din ce in ce mai mult, că atunci când gestorul face un nou act, prin care desființéză contractul ce făcuse in numele stăpînului, intreba-rea nu este, daca ratificarea are efect retroactiv, ci numai daca mai pôte produce vre un efect.

RESTITUIREA PLĂTEI NEDATORITE.

SUMAR

168. Care este faptul constitutiv al quasi-contractului plății nedatorite.
169. În quasi-contractul plății nedatorite, cu deosebire de ceea ce se petrece în quasi-contractul gestiunii de afaceri, cel ce săvârșește faptul constitutiv al quasi-contractului nu are, în nici un caz, intențiunea de a se obliga.
170. A doua deosebire între aceste quasi-contracte este că plata nedatorită este quasi-contract unilateral, de-ôre-ce gestiunea de afaceri este quasi-contract sinalagmatic.
171. În ce privește capacitatea părților, nu e nici uă deosebire între aceste două quasi-contracte.
172. Și acest quasi-contract isvorăște tot din echitate. — Observațiune.
173. Dreptul roman : *condictio causa data causa non secuta, condictio ob turpem vel injustam causam, condictio indebiti și condictio sine causa.*
174. Codul Callimach § 1887—1892.
175. Legea noastră și Codul italian copiază Codul Napoleon.
176. Espunerea legei noastre. — Impărțire.

168. Trecem la cel de al doilea quasi-contract, de care se ocupă legiuitorul nostru, care este restituirea plății nedatorite.

Am văzut că deosebirea cea mare, dintre contracte și quasi-contracte, este că contractele se formeză prin consimțimântul părților, de-ôre-ce quasi-contractul se formeză printr'un fapt licit săvârșit de una din părți și prin care partea, care 'l săvârșește, se obligă către cealaltă.

Trebue dără să ne întrebăm, mai ântâiu de tôte, care este faptul constitutiv al quasi-contractului plății nedatorite.

Art. 992 ne răspunde la acéstă întrebare :

«Cel ce, din eróre sau cu sciință, primesce aceea ce nu-i este debit, este obligat a-'l restitui acelaia de la care 'l-a primit.»

Faptul dără constitutiv al quasi-contractului nostru este *primirea*, érá nu plata. Și, în adevăr, faptul

constitutiv al unui quasi-contract este faptul care obligă. Și, în quasi-contractul plății nedatorite, primirea obligă, era nu plata, precum, în quasi-contractul gestiunei de afaceri, gestiunea afacerilor altora obligă pe gestor.

Dără art. 993 Codul civil adaogă îndată :

«Acela care, din eróre cređându-se dator, plătesce uă datorie, are drept etc.»

Așa în cât s'ar păre că plata era nu primirea este faptul constitutiv al quasi-contractului. Causa este că quasi-contractul nostru se deosebesce, în acésta, de gestiunea de afaceri că, unde în quasi-contractul gestiunei de afaceri, numai una din părți, gestorul, lucréză, era cealaltă, stăpênul, nu scie nimic, în quasi-contractul nostru amêndoué părțile lucréză : una plătesce și alta primesce, și prin amêndoué aceste fapte se constituie quasi-contractul, și prin urmare amêndoué servesc de temei și de măsură drepturilor și obligațiunilor ce isvoresc din quasi-contractul nostru.

Atâta numai că în cazul art. 992 legea consideră mai ales primirea, de-óre-ce în cazul art. 993 ea consideră mai ales plata.

Și de aceea și noi vom considera, când unul când altul, din aceste două fapte, pentru a stabiliint inde-re-a esactă a obligațiunilor și a drepturilor ce rezultă din quasi-contractul nostru.

169. Ceea ce constituie în general un quasi-contract este, pe lêngă faptul material, și intențiunea aceluia ce săvêrșește faptul, de a se obliga pe sine sau de a se obliga și pe sine și de a obliga și pe altul către sine.

Și am vêđut că, în quasi-contractul de gestiune de afaceri, acésta intențiune, din partea aceluia ce interprinde gestiunea afacerilor altuia, de a gera

bine și de a termina gestiunea, există mai tot-d'una ; așa în cât nu lipsesce acestui quasi-contract, pentru a fi un contract, de cât consimțimântul celeilalte părți.

Quasi-contractul plăței nedatorite este și mai incomplet, căci în el nu vedem de cât faptul material, nu și intențiunea autorului acelu fact, de a se obliga.

Cel ce primesce în adevăr, ceea ce nu are să ia, nu are gândul de a se obliga să înapoieze ceea ce a primit, nici când scie că a primit ceea ce nu avea să ia, nici când credea că avea să ia ceea ce a primit.

Când primesce, creșdând că are să ia, este natural ca să aibă gândul de a se face stăpên pe lucrul primit, ără nu de a-l întorçe, de-óre-ce 'l crede al său.

Și când primesce, sciind bine că nu are să ia, asemenea nu are gând de a întorçe, ci de a păstra ceea ce a primit.

Și cu atât mai puțin are intențiunea de ai napoia, acel ce primesce de la unul ceea ce are să ia de la altul.

Și cu tôte acestea legea 'i presupune acéstă intențiune, de-óre-ce legea presupune că noi voim ceea ce ar trebui să voim, dacă am sci și am fi onesti.

Écă uă primă deosebire între quasi-contractul de gestiune de afaceri și quasi-contractul plăței nedatorite. Dără acéstă deosebire nu e fundamentală, căci am vęđut casuri, în cari gestorul nu are intențiunea de a se obliga și totuși se nasce quasi-contractul de gestiune de afaceri.

170. Uă altă deosebire mai însemnată este că unde gestiunea de afaceri este un quasi-contract bi-

lateral, plata nedatorită este un quasi-contract unilateral.

Din gestiunea de afaceri nasc în adevăr obligațiuni, atât pentru gestor către stăpên, cât și pentru stăpên către gestor ; de ôre-ce din plata nedatorită nu nasce de cât uă singură obligațiune, a aceluia ce a primit plata, de a restitui ceea ce a primit.

Unde quasi-contractul de gestiune de afaceri dă loc la două acțiuni : *negotiorum gestorum directa*, prin care stăpênul să cêră gestorului séma de gestiune, și *negotiorum gestorum contraria*, prin care gestorul să cêră de la stăpên întórcerea cheltuielilor făcute cu gestiunea, quasi-contractul plăței nedatorite nu dă nascere de cât la uă singură acțiune, acțiunea pentru restituțiune, prin care cel ce a plătit să cêră de la cel ce a primit ceea ce a plătit fără să fiă dator.

171. Din acéstă deosebire D. Demolombe crede că resultă uă altă deosebire, și în condițiunile constitutive ale acestor două quasi-contracte, că adică, unde în gestiunea de afaceri nu este trebuință ca să fiă stăpênul afacerii capabil, pentru a se forma quasi-contractul, din contra, în plata indebitului, trebuie să cerem capacitatea aceluia ce primesce.

Dêră acéstă observațiune ne pare nefondată.

Fiă în gestiunea de afaceri, fiă în plata nedatorită, ca să se pótă forma quasi-contractul, trebuie ca persóna, care săvêrșesce faptul constitutiv al quasi-contractului, să fiă capabilă, și nu este nevoie de capacitatea celeilalte părți.

Dêră în quasi-contractul de gestiune de afaceri gestorul săvêrșesce faptul constitutiv al quasi-contractului, deci el trebuie să fiă capabil de a se obliga. și nu este nevoie de capacitatea stăpênului.

De-ôre-ce, în quasi-contractul plăței nedatorite,

acela ce primesce ceea ce nu are să ia săvârșește faptul constitutiv al quasi-contractului, și deci el trebuie să fiă capabil de a contracta, și nu e nevoie de capacitatea aceluia ce plătesce.

Ceea ce revine a dice că, în ceea ce privește capacitatea părților, nu e nici uă deosebire între plata nedatorită și gestiunea de afaceri.

Și nici nu putea să fiă!

Ca să pôtă un fapt óre-care da nascere la uă obligațiune, este neapărat ca acel fapt să fiă făcut cu intențiune de a se obliga. În quasi-contracte legislatorul presupune intențiunea pe care autorul faptului n'a avut'o în realitate.

Deră legislatorul nu pôte să presupună intențiunea de a se obliga unei persóne care n'are capacitatea de a se obliga.

Cine nu se pôte obliga printr'un consimțimânt manifestat în regulă, nu se pôte fără îndouială obliga printr'un fapt din care să se inducă acel consimțimânt.

172. În colo acest quasi-contract, ca și celelalte, isvorêște tot din echitate.

Este atât de drept ca acela, ce a primit ce nu e al sêu, să întórcă îndărăt ceea ce a primit fără cauză!

Haec conditio ex bono et æquo introducta est, quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, revocare consuerit (Pap., 66, f.)

Cu atât mai mult că a făcut și uă greșală, primind ceea ce nu avea să primescă.

Căci din două lucruri unul:

Sau scia că nu are drept să primescă, și atunci a fost de rea credință, când a primit ceea ce scia că nu e al sêu;

Sau nu scia și credea că are să ia, și, chiar în cazul acesta, este cel puțin culpabil de imprudență.

Și reciproca este adevărată!

Este natural că cel ce a dat ceea ce nu avea să dea să aibă dreptul de a cere înapoi ceea ce a dat fără cauză.

Déră aci trebuie să observăm că acela, care a dat, să fi dat în adevăr fără cauză și să nu fi comis vre uă imprudență, care să fi făcut pe cel ce a primit se credă că, ceea ce primesce, este al său.

Putem în adevăr să dăm ceea ce nu suntem datori a da, fără ca să dăm fără cauză, și, în acest cas, dațiunea este bună și nu se mai poate cere înapoi.

Cel ce vrea să dăruiască, nu e dator nimic, și cu toate acestea este învederat că nu poate cere îndărăt ceea ce a dat uă dată.

Și, dupe art. 1093, ori-cine poate să plătescă uă datorie, și acéstă plată stinge obligațiunea, ca și când ar fi fost făcută de adevăratul debitor.

Și tocmai de aceea, în acest din urmă cas, echitatea vrea ca cel ce a plătit, fără să fiă dator, ace-luia ce avea să ia ceea ce a primit, să nu potă cere îndărăt de cât daca a plătit din eróre

173. Digestele consacră șapte capitole la diferitele feluri de *condictiones*.

Lăsând la uă parte ore-cari acțiuni particulare, *condictio furtiva*, *condictio ex lege* și *condictio triticiaria* (*Dig. L. 13, T. I, II și III*), jurisconsulții romani deosibiau mai ântâiu două casuri : Casul în care dau ceva, fără să fi esistat vre uă convențiune anterioară, fiă pentru că și tu 'mi-ai dat, fiă ca să'mi dai și tu, cas în care este mai mult uă dare de cât uă plată; și casul în care esecut uă obligațiune anterioară, în care plătesc.

Pentru dare, ei deosibiau casul în care dau pentru că mi s'a dat, *ob causam*, și casul în care dau pentru ca să mi se dea, *ob rem*.

Damus aut ob causam, aut ob rem : Ob causam praeeritam veluti quum do quod aliquid a te consecutus sum, vel quia aliquid a te factum est : ut etiam si falsa causa sit, repetitio ejus pecuniae non sit. Ob rem vero datur ut aliquid sequatur : quod non sequente, repetitio competit.

In cazul întâiu, când adică dau ceva pentru că mi s'a adus un serviciu ôre-care, nu există repetițiune, de cât daca serviciul ce mi s'a adus era neonest din partea aceluia ce mi l'a adus.

In cazul al douilea, când dau ca să mi se dea, există dreptul de repetițiune, mai întâiu daca nu mi se dă lucrul pentru care am dat, și pe urmă, chiar daca lucrul, pentru care am dat, mi se dă, dără este un lucru neonest.

In cazul întâiu se cerea înapoi prinacțiun ea *condictio causa data causa non secuta* ; in cazul aldoouilea, prin condictiunea *ob turpem vel injustam causam*.

Ecă cum se exprimă jurisconsultul Paul : *Omne, quod datur, aut ob rem datur, aut ob causam : et ob rem, aut turpem, aut honestam ; turpem autem, aut ut dantis sit turpitudine, non accipientis ; aut accipientis duntaxat, non etiam dantis ; aut utriusque. § 1. Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res, propter quom datum est, secuta non est. § 2. Quod si turpis causa accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest.* Pr., *Condict. ob turpem vel inj. causam*, (Dig., L. 12, V).

Când plata se presenta ca esecutarea unei obligațiuni preesistente, Romanii aveau asemenea două acțiuni pentru a cere înapoi ceea ce s'a plătit pe nedrept : *condictio indebiti* și *condictio sine causa*.

Condictio indebiti se aplica in toate casurile in cari acela ce a plătit ceea ce nu era dator, a plătit din eróre, creșându-se dator.

Condictio sine causa se presenta in cazul in care nu esista obligațiunea care s'a executat prin plată, fiă că nu existase nici uă dată, fiă că a existat dără s'a stins.

Ėcă cum se exprimă Ulpian, vorbind de *condictio indebiti*:

Et quidem si quis indebitum ignorans solvit, per hanc actionem condicere potest: sed etsi sciens se non debere solvit, cessat repetitio. (Cond ind., l. 1 § 1.)

Și vorbind de *condictio sine causa*, ȑice:

Est et haec species conductionis, si quis sine causa promiserit, vel si solverit quis indebitum (Condict sine causa, l. 1, Pr.)

Și condițiunea era fără cauză, fiă că obligațiunea executată nu existase nici uă dată, fiă că a incetat de a esista:

Sive ab initio sine causa promissum est, sive fuit causa promittendi, quæ finita est, vel secuta non est, dicendum est conductioni locum fore. (Eod., § 2).

174. Legiuirea Caragea nu se ocupă de loc de acăstă materie și nu există un singur articol care să se refere, de aprópe sau de departe, la ipotesa noastră.

Codul Callimach, complet și in acăstă privință, a consacrat șese paragrafe, in cari lămu-resce cestiunea de care ne ocupăm.

§ 1887 pune principiul că cel ce plătesce din eróre are drept a cere inapoi ceea ce a plătit, sau uă plată analógă cu folosul ce a tras din acel lucru partea căreia s'a plătit.

§ 1888 esceptéză cazul in care s'a plătit uă datorie stinsă prin prescripțiune, sau uă datorie de joc.

§ 1889 se ocupă de obligațiunile condiționale și de cele cu termen.

§ 1890 aplică regula la obligațiunile nule.

§ 1891 vorbește de obligațiunile alternative, și § 1892 se ocupă de efectele plăței nedatorite și arată când primitorul este de bună credință și când e de rea credință

175. Codul civil al nostru a copiat în art. 992 și urm. articolele 1376 — 1381 din Codul Napoleon, precum a făcut și Codul italian în art. 1140 — 1150.

Legislatorul nostru pune în art. 992 și 993 principiile acțiunii repetițiunii și în art. 994—997 arată efectele repetițiunii între părți.

176. Ca să fim mai lămurii în dezvoltările ce avem să prezentăm, ne vom întreba mai întâiu în ce cazuri se poate naște quasi-contractul repetițiunii *indebitului*.

Și, după ce vom constata că acest quasi-contract se poate naște în două cazuri cu totul deosebite, vom studia pe rând cazul în care dreptul de repetițiune se fondează pe lipsa de cauză a plăței, și pe urmă cazul în care acest drept se rezemă pe erorrea celui ce a plătit.

Dupe aceea ne vom ocupa de efectele plăței nedatorite.

Și în fine vom studia acțiunea în repetițiune.

RESTITUIREA PLĂȚEI NEDATORITE.

ÎN CE CAZURI ESISTA QUASI-CONTRACTUL REPETIȚIUNII INDEBITULUI

SUMAR

177. Deosebitele texte cari prevăd dreptul de repetițiune.

178. Ce ipoteze prevede art. 1092, și ce ipoteze art. 992 și urm. Codul civil.

179. Cercul de aplicațiune al art. 1092 Codul civil. — Obligațiuni isvorite dintr'un contract nul, dintr'un quasi-contract căruia îi lipsesc vre unul din elementele necesare pentru formarea lui, dintr'un contract anulabil.

180. Urmare. — Plată făcută în virtutea unei obligațiuni rezultând dintr'un contract care s'a desființat.

181. Urmare. — Plată făcută în virtutea unei obligațiuni naturale, sau din jocuri ori prinsori.

182. Cercul de aplicațiune al art. 992 și urm. — În ce cazuri se pôte forma quasi-contractul repetițiunei *indebitului*.

183. Transițiune.

177. În legislațiunea noastră trei texte deosebite de lege se ocupă de dreptul de a cere îndărăt ceea ce s'a plătit, fără a se fi datorit, și de obligațiunea de a restitui ceea ce s'a primit fără drept.

Și mai ântâiu art. 1092 dîce :

«Ori-ce plată presupune uă datorie; ceea ce s'a plătit fără să fiă debit, este supus repetițiunei.»

Écă un principiu general : de câte ori nu există obligațiunea, care s'a stins prin plată, există dreptul de repetițiune.

Cel de al douilea text este art. 992 la comentarea căruia am ajuns :

«Cel ce, din eróre sau cu sciință, primesce aceea ce nu 'i este debit, este obligat a restitui acelui de la care l'a primit.»

Textul acesta presupune că uă persónă primește, cu titlu de plată, ceea ce nu are drept a primi, și decide că se nasce obligațiunea repetițiunei *indebitului*.

În sfêrșit, cel de al treilea text este art. 993 : «Acela care, din eróre, cređendu-se debitor, a plătit uă datorie, are drept de repetițiune în contra creditorului.»

Ce însemnăză aceste texte, cari au aerul de a spune de trei ori același lucru, cu mici deosebiri ?

Dacă uă dată este hotărit prin art. 1092 Codul civil că ori-ce s'a plătit fără a fi debit se pôte cere îndărăt, ce trebuință era să se spună în art. 992 că cel ce a primit, ceea ce nu avea să primescă, e obli-

gat să întorcă ceea ce a primit, și, în art. 993, că cel ce a plătit, ceea ce nu era dator, are drept să ceară îndărăt în ore-cari casuri.

Copriind aceste texte uă simplă repetițiune a aceluiași idei, sau stabilește fie care uă regulă deosebită?

Acéstă cestiune putem să o punem și pentru dreptul roman.

Papinian, în adevăr, pune un principiu general, copriindător, care îmbrăcișa toate ipotezele puțin-cioșe :

Ex omnibus causis quæ jure non valuerunt, vel quæ effectum non habuerunt, secuta per errorem solutione, condictioni locus est.

Și, dupe acéstă, jurisconșulții romani prevedeau deosebit fie-care ipotesă și o regulau în special.

Încă uă dată ce însemnéază aceste texte ?

178. Trebuie să observăm mai înainte de toate că art. 1092 este pus sub rubrica generală a plăței și coprinde, atât dupe rubrica sub care se găsește cât și dupe termenii lui largi și copriindători, uă regulă generală aplicabilă în toate materiile.

De-ore-ce art. 992 și 993 sunt sub rubrica quasi-contractelor.

De unde putem conchide cu singuranță că articolele noastre 992 și 993 se ocupă de ipoteza specială a quasi-contractului repetițiunii indebitului, de-ore-ce art. 1092 se referă la cazul în care nu e vorba de quasi-contract.

Sunt în adevăr multe casuri, în cari se plătesce ceea ce nu se datoresce, și în cari prin urmare se nasce dreptul de repetițiune. Jurisconșulții francesi amestecau și confundau aceste casuri ; déră este învederat că, nu în toate acele casuri, se forméază quasi-contractul restituțiunii indebitului și nu toate

cad sub aplicațiunea art. 992 și 993 Codul civil.

Ei bine, art. 1092 Codul civil se aplică în casurile, în cari obligațiunea de a restitui nu rezultă, dintr'un quasi-contract, și 992 și urm. se ocupă de casurile în cari obligațiunea de a restitui rezultă dintr'un quasi-contract.

179. Astfel, art. 1092 se aplică în toate casurile în cari a existat între părți un contract.

Și, mai întâiu, trebuie fără îndouială să scótem de sub aplicațiunea acestor articole plata făcută în executarea unei obligațiuni ce isvoréște dintr'un contract care n'a putut să se formeze, ori-care ar fi cauza, pentru care nu s'a putut forma :

Fiă că 'i-a lipsit unul din elementele esențiale pentru formarea lui, consimțimânt, obiect sau casă licită ;

Fiă că n'a fost investit cu una din acele forme solemne, pe cari legea le cere pentru existența unor contracte.

În aceste casuri, în adevăr, plata s'a făcut în virtutea unei obligațiuni. Obligațiunea n'a putut să nască și părțile trebuiesc puse în pozițiunea în care erau înainte de a contracta, ceea ce îndreptățește pe cel ce a plătit să cêră îndărăt conform art. 1092 Codul civil.

La acéstă categorie trebuie să adăogăm cazul în care plata s'a făcut în virtutea unui quasi-contract, care nu intrunesc condițiunile cerute de lege pentru a se fi putut forma, sau de un delict ori quasi-delict care nu a existat.

Ce să dicem de obligațiunile anulabile ?

Contractul din care rezultă obligațiunea plătită este vițiat, fiă prin vre un vițiu al consimțimântului, fiă prin lipsa de capacitate.

Legea reguléază acéstă ipotesă în art. 1167 Codul

civil, care ne spune că plata nu e valabilă, de cât dacă cel ce a plătit, a avut intențiunea de a confirma obligațiunea supusă nulității.

Ceea ce va să țină că plata, in asemenea casuri, este nulă in general și se poate cere inapoi fără nici uă altă condițiune. Déră, ori cum ar fi, este invederat că, și in acest cas, plata se regulază prin alte principii de drept.

De acéstă categorie trebuie să apropiăm și esecutarea unei obligațiuni nule, pentru lipsă de formă, când acea esecutare se face, nu de parte însăși, ci de mostenitorii acelei părți.

Cel puțin noi credem că acésta este idea ce rezultă din art. 1168 Codul civil.

180. Sunt casuri, in cari obligațiunea, care s'a plătit, era validă in momentul plăței, déră s'a anulat mai in urmă, din cauza unui eveniment juridic ôre-care, de esemplu din causă că cealaltă parte nu 'și-a indeplinit obligațiunile sale.

Legea prevede acéstă din urmă ipotesă in art. 1120 Codul civil.

Comentând acel articol vom vedé care este sórta plăței făcute in asemenea circumstanțe. Pentru acum este de ajuns să spunem că alte texte de lege și alte principii de drept regulază dreptul de repetițiune al celui ce a plătit.

181. Déră écă că intre părți, fără să fiă vre-un contract, quasi-contract sau quasi-delict, esistă cu tôte acestea uă obligațiune naturală.

Una din ele avea uă datorie de consciință pe care a voit să o achite prin plata de care ne ocupăm.

Se aplică in acest cas art. 992 și urm.?

Art. 1092 in alin. II, ne spune :

«Repetițiunea nu este admisă in privința obligațiunilor naturale, cari au fost achitate de bună voe.»

Care va să țină, și pentru aceste datorii, există uă regulă deosebită de aceea a art. 992 și 993.

Și cu această ipotesă trebuie să asemănăm cazul, în care a existat între părți uă obligațiune civilă, dără care s'a stins, fiă prin efectul prescripțiunei, fiă prin efectul lucrului judecat.

§ 1888 Codul Callimach ținca : «Dacă cine-va a plătit uă datorie stinsă prin prescripțiune.... nu pôte să cără întorcerea lor.»

Și tot așa trebuie să ținem pentru datoriile din rămășaguri sau jocuri de noroc.

§ 1888 Codul Callimach le prevede anume și art. 1638 ținca : «Perdătorul nu pôte, în nici un cas, repeta ceea ce a plătit de bună voe.

182. Din observațiunile de mai sus rezultă că, de câte ori a existat între părți uă relațiune juridică ore-care, care ar fi putut să producă uă obligațiune civilă sau chiar uă obligațiune naturală, art. 992 și urm. Codul civil sunt neaplicabile.

Când dără se aplică articolele năstre, când se pôte forma quasi-contractul plăței indebitului?

Jurisconsultul Paul ne-o spune :

Indebitum est, non tantum quod omnino non debetur, sed et quod alii debetur, si alii solvatur; aut si quod alius debeat, alius, quasi ipse debeat, solvat. (L. 65, § 9, *Dig., De Condict. indeb.*)

Cu alte cuvinte, repetițiunea indebitului are loc :

Fiă când nu există de loc datorie, *quod omnino non debetur* ;

Fiă când există datorie, dără : or cel ce a primit plata nu era creditor, *quod alii debetur, si alii solvatur* ; or cel ce a plătit nu era debitor, *quod alius debeat, alius, quasi ipse debeat, solvat.*

- Cu un cuvânt, quasi-contractul plăței nedatorite se formază numai în cazul în care nu a existat și

nu există absolut nici o relație juridică între cel ce a plătit și cel ce a primit.

Și această concluziune este invederată și trebuia să ne acceptăm la dânsa.

Am stabilit, vorbind de gestiunea de afaceri, că existența unui contract esclude posibilitatea unui quasi-contract, că quasi-contractul nu se poate forma de cât acolo unde nu există contract.

Indată ce există contract, trebuie să căutăm regulile stabilite de lege pentru formarea, validitatea și executarea lui.

Și, ceea ce dicem de contract, o putem dice și de celelalte isvóre de obligațiuni :

Precum existența unui contract esclude posibilitatea de a se forma quasi-contractul plăței indebitului, tot așa existența ori-cărui alt isvor de obligațiune esclude posibilitatea formării quasi-contractului nostru.

183. Cercul de aplicațiune al art. 992 și urm. astfel mărginit, putem să studiem cele două cazuri de aplicațiune, începând cu cazul în care cel ce a primit nu avea să ia ceea ce a primit, și trecând apoi la cazul în care cel ce a primit avea să ia ceea ce a primit, dără cel ce a plătit nu era dator să plătescă.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

A. CEL CE A PRIMIT NU ERA ÎN DREPT SĂ PRIMESCA

SUMAR

184. Ce condițiuni cere art. 992 Codul civil pentru ca să se formeze quasi-contractul repetițiunii indebitului.

185. Prima condițiune este primirea unei plăți. Natura plăței, subiect și obiect.

186. A doua condițiune : cel ce a primit să nu fi avut drept să primescă.

187. A. Casul în care nu există datorie. § 1889 și 1891 Codul Callimach ; art. 1023 Codul civil.

188. Urmare.— Ce să ȳicem de obligaȳiunile cari au esistat, d r  s'au stins.

189. B. Casul in care esist  datorie  i cel ce a plătit era dator, d r  cel ce a primit n'avea să iea.

190. Observaȳiune.— Numai aceste două casuri sunt prev dute de art. 992  i urm.

191. Trebuie să cerem pentru a se forma quasi-contractul pl teii nedatorite incă u  condiȳiune, ca plata să se fi făcut din eróre ?

192. Majoritatea autorilor este de părere că, in t te casurile, ca să esiste dreptul de repetiȳiune, trebuie să se probeze er rea.

193. Cel d' nt iu sistem este cel adev rat.— Observaȳiuni asupra dreptului roman, pe care singur se fondéză cea de a doua opiniune.

194. Urmare.— Contradicȳiunile in cari cad autorii ce susȳin sistemul al douilea in ce priveste obligaȳiunile anulabile.

195. Urmare. — Jurisconsultii cari susȳin ideea ce combatem sunt in absolută imposibilitate de a' i esplica părerea.

196. Conclusiune.

184. Art. 992 ȳice : «Acela care, din eróre sau cu sciinȳ , primesce ceea ce nu-'i este debit este obligat....»

Va să ȳic , ca să se nască pentru u  persónă obligaȳiunea de a inapoia ceea ce a primit, este destul ca acea persónă să fi primit u  prestaȳiune  re-care, ca cum 'i-ar fi fost datorită.

Dou , d r  ar fi, dupe art. 992, elementele constitutive ale quasi-contractului pl teii nedatorite :

1  Să se fi primit u  plată ;

2  Pers na care a primit plata să nu fi avut să iea ceea ce a primit.

Indată ce aceste două condiȳiuni sunt intrunite, quasi-contractul esist , fără să deosebim, daca cel ce a primit, scia or nu scia că n'are să primescă.

185. Cea d' nt iu condiȳiune pentru esistenȳa quasi-contractului pl teii nedatorite este plata.

Acest cuv nt presupune dou  persóne intre cari se petrece acest act juridic  i un lucru care 'i face obiectul.

În ce privesce persoanele, subiecte ale plății, întâlnim în plată toate elementele unei convențiuni : una trebuie să consimță ca să plătească, cealaltă să consimță ca să primească plata, și amândouă să fiă unite asupra actului juridic ce săvârșesc și asupra lucrului ce face obiectul aceluia act juridic.

Singura deosebire, între o convențiune ordinară și între plată, este că convențiunea se formează cu intențiunea de a contracta o afacere, de a da naștere uneia sau mai multor obligațiuni, *animo contrahendi negotii*, de-ore-ce plata se face cu intențiunea de a desface o afacere, de a stinge una sau mai multe obligațiuni, *animo distrahendi negotii*.

Ceea ce caracterisă plata, în adevăr, este că acest act juridic constă în executarea unei obligațiuni.

În ceea ce privesc obiectul plății, prin cuvântul de plată nu trebuie să înțelegem numai numărarea unei sume de bani, ci în general ori-ce prestațiune făcută cu titlu de plată, ori-ce dare și ori-ce facere.

Ori-ce dare, fiă a unui lucru mobil ori imobil, fiă a unui drept mobil sau imobil.

Ori-ce facere, fiă constând într-o lucrare, fiă într-o abținere, *in faciendo aut in non faciendo*.

Ce să dicem de cazul în care o persoană a voit a plăti luându-și o nouă obligațiune, în care o parte a prestat, în plata unei obligațiuni, o altă obligațiune ?

Și în cazul acesta există plată și prin urmare se poate naște quasi-contractul plății nedatorite. Jurisconsultii romani prevedeau anume cazul, în care o parte s'ar găsi în pozițiunea de a repeta o obligațiune, *condicere obligationem*.

Ecă în ceea ce privesc prima condițiune necesară pentru formarea quasi-contractului nostru, plata.

186. Cea de a doua condițiune este ca plata să fi fost nedatorită.

Și am văzut că în trei cazuri plata poate să fiă nedatorită, așa în cât să se pôtă constitui quasi-contractul nostru :

A. Sau când nu există de loc datorie ;

B. Sau când există datorie, dără cel-ce a primit n'avea drept să primescă.

C. Sau când există datorie, dără cel ce a plătit nu era dator să plătescă.

Am văzut asemenea că acest din urmă caz este regulat de art. 993 Codul civil, așa în cât n'avem să studiam de uă cam dată, de cât pe cele două d'ântâiu.

187. A. Nu există datorie în cazul în care plata nu corespunde nici unei obligațiuni, nici civile nici naturale.

Acésta se întemplă mai întâiu când n'a existat nici uă legătură juridică între cel ce a primit și cel ce a plătit: nici contract, nici quasi-contract, nici delict, nici quasi-delict, nici dispozițiune de lege.

Acésta se pôte întempla, în toate cazurile, în cari există uă obligațiune aparentă.

Ecă un om care plătesce în virtutea unui testament și descoperă în urmă un alt testament care revocă pe cel d'ântâiu.

Codul Callmach presupune că un om a plătit un legat în virtutea unui testament lipsit de formele cerute de lege, și decide că, în acest caz, nu pôte cere înapoi (Veđi § 1888).

Dără acésta soluțiune nu e conformă cu principiile dreptului nostru modern, în care testamentul este un act solemn, așa încât un legat, coprins într'un astfel de testament, este uă datorie neesistentă.

În tot cazul, cestiunea de a ști dacă, în acest

cas, plata este sau nu valabilă, depinde de cesiunea de a ști dacă a fost sau nu ratificațiune, și n'are nimic de a face cu quasi-contractul plăței nedatorite.

Acésta se întemplă asemenea când a esistat uă obligațiune, déră unul a plătit mai mult, de cât era dator să dea, și celalt a primit mai mult, de cât avea să ia.

In acest cas prisosul este nedatorit și pôte, pentru acel prisos, să se constituie quasi-contractul nostru.

Acésta se pôte asemenea întempla in casul, in care datoria era condițională, și condițiunea nuse implinise încă. Codul Callimach prevede casul a nume:

§ 1889: «Acel ce a plătit pôte să céră întórcerea celor plătite și atuncia când datoria, ori cu ce chip, va fi încă nelămurită sau când atêrnă încă de implinirea condițiunei adăogite.»

Cine este dator sub condițiune, nu se scie dacă este dator.

§ 1891 prevede casul unei obligațiuni alternative :

«Daca cine-va, dator fiind a da unul din doué lucruri, numai dupe voința sa, a dat cu greșală amêndouë, pôte să céră inapoi acel lucru ce va voi dintr'acele doué.»

Și această soluțiune este fără indouială aplicabilă și in dreptul nostru (V. Laurent, XX, Nr. 347).

188. Datoria nu esistă, nu numai in casul, in care n'a esistat nici uă dată, déră și in casul in care a esistat, déră s'a stins in mod legal, daca de esemplu a fost deja plătită?

Pothier presupune că doi debitori solidari ai unei datorii alternative au plătit, unul un lucru, și altul pe celalt, și decide că cel care a plătit in urmă

are dreptul de a cere înapoi, pentru că obligațiunea era stinsă prin plata făcută de celalt debitor.

Ce să dicem în cazul în care s'a plătit uă datorie înainte de termen.

Codul Callimach prevedea cazul în § 1889 :

«Plata unei datorii limpedite și fără condițiune nu pôte să o cêră înapoi sub cuvânt că a plătit înaintea termenului.»

Acéstă idee este constantă și în dreptul nostru. Art. 1023 Codul civil dîce :

«Acea ce se datoresce cu termen nu se pôte cere înaintea termenului ; dêră ceea ce se plătesce înainte nu se mai pôte repeti.»

Și cu tôte acestea jurisconsultii se intrêbă dacă cel ce a plătit înainte de termen n'are dreptul să cêră dobênda banilor plătiți, pentru cuvântul că cine plătesce înainte de termen plătesce mai mult.

189. B. Esistă datorie și cel ce a plătit'o era dator să plătescă, dêră cel ce a primit plata n'avea drept să o primescă. Cu alte cuvinte, datoria nu s'a plătit adevêratului debitor, ci altuia, care n'avea drept să o primescă.

Astfel, acela ce este dator unei persône, care a încetat din viață, plătesce mostenitorilor legitimi și descopere, în urmă, că *de cuius* lăsase averea sa unui legatar universal;

Sau plătesce datoria intrêgă unuia din mai mulți mostenitori, în loc să plătescă fie-căruia partea ce 'i revine.

190. Legiuitorul nostru a confundat acéstă din urmă ipotesă cu aceea în care n'a esistat de loc datorie, și regulele edictate de el sunt aceleași; de-ôre-ce el deosebesce cazul, în care cel ce a primit plata nu avea drept să primescă, de cazul, în care cel ce a primit avea drept să primescă, dêră cel ce

a plătit nu era dator să plătească; așa în cât a lăsat afară din cazul art. 992 numai ipoteca, când cel ce a primit a primit ceea-ce avea în adevăr să iea, ipotesă care este prevădută de art. 993.

191. Trebuie să cerem, pentru a se pute forma quasi-contractul plății nedatorite, ca plata să se fi făcut din eróre?

Acéstă condițiune nu este cerută de art. 992 ci numai de art. 993. Și fiind că aceste două articole, dupe cum am vădut, prevéd două ipotese deosebite, câți-va jurisconsulți susțin că condițiunea, de care vorbim, este necesară numai în ipotesa prevădută de primul articol, nu și în cea prevădută de cel d'al douilea.

Și, în adevăr, condițiunea de eróre pare tot atât de necesară în ipotesa art. 993, atunci când cel ce a primit avea drept să priméscă ceea ce a primit, pe cât pare de prisos în ipotesa prevădută de art. 992, când acel ce a primit nu avea drept să priméscă ceea ce a primit.

Când am primit de la Secundus ceea ce aveam să primesc de la Primus, plata este în general valabilă: eu am titlu să păstrez, ca plată, ceea ce am primit în plată, ori de cine s'ar fi făcut plata, și prin urmare, în regulă generală, nu sunt obligat să întorc lui Secundus ceea ce am primit de la dënsul.

Écă în ceea ce privesce pe cel ce a primit.

Și e tot astfel pentru cel ce a plătit.

Secundus, care 'mi-a plătit ce aveam să iau de la Primus, a făcut uă plată valabilă; el era în drept să plătească ceea ce a plătit, și plata făcută stinge obligațiunea ce avea Primus către mine.

În asemenea condițiuni, când adică, dupe principiile generale ale dreptului, nici cel ce a primit plata nu este obligat să o întórcă, nici cel ce a plătit

nu are drept să cêră inapoi ce a plătit, este trebuință de un alt element juridic care să dea naștere dreptului de repetițiune.

Și acest element juridic este erórea.

Ca să aibă acest drept, nu e destul ca Secundus să dovedescă că a plătit ceea ce nu era dator căci acêsta n'ar însemna nimica; trebuie să dovedescă că a fost în eróre, că plata făcută a fost fără consimțimântul lui, de-óre-ce consimțimântul 'i-era vîțiat prin erórea în care se găsia, că adică plata a fost un fapt material, lipsit de ori-ce valóre juridică, și ca atare nulă.

În acêstă ipotesă, când, dupe principiile generale, plata ar fi valabilă, condițiunea de eróre este necesară, căci numai erórea póte să anuleze plata și să dea loc dreptului de repetițiune.

Dêră, în ipotesa art. 992, ce trebuință este de condițiunea erórei?

Art. 992 prevede cazul, în care cel ce a primit n'avea drept să primescă.

Dêră, în acest cas, plata este invederat nulă, independent de ori-ce eróre, pentru că n'are cauză, și n'am nevoie să probez că a fost făcută din eróre, ca să pot să o anulez.

Cum ar puté în acêstă ipotesă să fiă plata valabilă?

Ni se rîspunde cu uă maximă romană, că în acest cas plata făcută, în cunoștință de cauză, constituie uă liberalitate : *cujus per errorem dati repetitio est, ejus consulto dati, donatio est.*

Dêră maximele romane nu sunt texte de lege și, cel puțin în legislațiunile nóstre, liberalitățile trebuie făcute cu óre-cari condițiuni, fiă de formă fiă de fond, ce nu se întêlnesc în ipotesa ce discutăm.

În fond, ca să existe uă liberalitate, trebuie ca acel ce dă să aibă intențiunea de a dărui și cel ce pri-

mesce să aibă intențiunea de a primi uă liberalitate.

Și, in formă, trebuie ca consimțimântul ambelor părți să se manifeste in mod autentic.

Ce departe suntem de aceste condițiuni, atunci când uă persoană plătesce, pentru cine scie ce considerațiuni, altei persoane care primesce, cu titlu de plată, ceea ce scie bine că n'are drept să primescă, sau chiar ceea ce crede că are drept să primescă!

Presumpțiunea de liberalitate este dără absolut imposibilă.

Și ce va să ȃică uă presumpțiune de liberalitate intr'uă legislațiune care declară că liberalitățile nu se presună?

Este adevărat că jurisprudența recunósce că donațiunile manuale sunt valabile, in virtutea prescripțiunei instantanee, ceea ce conducea pe Pothier să refuze acțiunea in repetițiune.

Este asemenea adevărat că jurisprudența recunósce că sunt valabile donațiunile ascunse sub forma unui act cu titlu oneros. De unde s'ar poté trage conclusiunea că condițiunile de formă n'ar poté impedita plata, de care vorbim, de a fi valabilă, ca donațiune ascunsă sub forma unei plăți.

Dără rămân condițiunile de fond, cari sunt de ajuns ca să nimicéscă opiniunea contrariă : căci nu găsim, in actul pe care 'l discutăm, nici intențiunea celui ce plătesce de a face uă liberalitate, nici intențiunea celui ce primesce plata, de a primi uă liberalitate ; și, mai presus de tóte, nici concursul amendurilor voințelor asupra acestui punct.

De ce este vorba in adevăr ?

Daca in fapt cele două părți, de cari vorbim, s'au inuit să și facă una alteia uă liberalitate și să o ascunďă sub forma unei plăți, daca una se face că plătesce, cealaltă se face că primesce uă plată, și

amëndouë sciu că între ele să tratéză despre uă liberalitate, atunci plata e valabilă în sistemul acelorora cari admit că uă liberalitate se pôte ascunde sub forma unui act cu titlu oneros.

Déră nu e acésta ipotesa nóstră.

Noi presupunem că părțile au convenit despre uă plată, érá nu despre uă liberalitate.

Și, în acest cas, pentru că obligațiune nu există, să presupunem existența unei liberalități, pêně la proba contrariă!

Déră acésta restórnă tóte ideile legii asupra presumpțiunilor.

Daca este să presupun ceva, atunci trebuie să presupunem erórea, pêně ce se va proba libéralitatea.

Pentru că liberalitatea nu se presupune.

Écă principiile legii, și nimic, în textele ce comentăm, nu ne arată că legiuitorul a voit să se depărteze, în materia nóstră, de la aceste principii sănětóse.

Din contră, la acésta conclusiune ne conduc de-a dreptul textele legii nóstre :

Dupe art. 992, cel ce a primit ceea ce nu are drept să priméscă, este dator să inapoeize, fără să deosebim daca i s'a plătit din eróre sau în cunoscința de causă.

Eră, dupe art. 993, cel ce a plătit aceluia ce avea să priméscă, are drept să céră inapoi, daca a plătit din eróre.

Și echitatea ne conduce la același sistem.

Nu numai că presumpțiunea de liberalitate n'are nici un fundament serios, déră, de cele mai multe ori, sistemul ce combatem va ajunge la uă nedreptate.

Mai tot-d'a-una, în adevăr, acela ce a plătit ceea ce nu era dator unei persóne, ce nu avea să iea, va fi plătit din eróre. Déră proba erórei este de multe

ori anevoie de produs ; și, neputând să probeze că a plăti din eróre, va rămâne păgubașiu, în virtutea acelei bizare presumpțiuni că a voit să dăruiască !

Și cel ce a primit se va inavuți pe nedrept în paguba altuia !

192. Ori cum ar fi, majoritatea autorilor susține că erórea este necesară în toate casurile pentru a se cere înapoi ceea ce s'a plătit fără a se fi datorit.

Dupe această opinie, art. 992 se ocupă numai de cel ce primesce plata, de-óre-ce art. 993 se ocupă de cel ce face plata.

Fără îndoială, este indiferent pentru cel ce primesce, dacă a știut or n'a știut că are să iea : dacă a știut, a fost de rea credință când a primit și este dator să întórcă ; dacă n'a știut, erórea în care s'a găsit nu'l autorisă să păstreze ceea ce nu e al lui.

Écă tot ce ȃice art. 992.

Art. 993 se ocupă de cel ce plătesce, și de la acela cere încă uă condițiune, ca să fi plătit din eróre.

Este adevărat că art. 993 se ocupă numai de cazul în care esista datoria și se plătise adevăratului creditor, atât numai că cel ce a plătit'o nu era dator ; déră decisiunea lui se aplică în toate casurile.

Cum ar puté în adevér să vină să céră îndărăt acela care a plătit, ca cum ar fi fost dator, ceea ce scia bine că nu e dator ? Scii bine că nu esti dator, nimeni nu te silește, și cu toate acestea te faci că esti dator și plătesci ! Faptul acesta constituie fără îndoială uă liberalitate.

Jurisconsulții romani, cu sagacitatea lor ordinară, simțiseră că erórea este uă condițiune neapărată pentru existența quasi-contractului nostru, și cereau această condițiune în toate casurile, adică, nu numai în cazul în care uă persónă, care nu e datóre, plătesce uă datorie esistentă adevăratului creditor,

dără și în cazul în care plătesce unei persoane care nu are să iea nimic.

Si quis, dicea Ulpian, indebitum ignorans solvit per hanc actionem condicere potest; sed si quis sciens se non debere, solvit, cessat repetitio. (Dig. De condict. in-debiti, L. 1, § 5).

Și cuvântul pentru care jurisconsultii romani decideau astfel e formulat într'ua regulă de drept, care formeză în Dig. L. 53, *De reg. juris*:

Cujus per errorem dati repetitio est, ejus consulto dati, donatio est.

Și acest mod de a vedea al jurisconsultilor romani a trecut în toate legislațiunile cari s'au inspirat din dreptul roman.

Și, mai întâiu, idea că, pentru a se naște dreptul de a cere îndărăt, trebuie ca cel ce a plătit să fi plătit din eróre, crezând că e dator, era primită fără nici uă greutate de jurisconsultii cei vechi ai Franței. Pothier, conducătorul obicinuit al Codului Napoleon, scria în tractatul său *Pro mutuo*: «Nu e loc la acțiunea *condictio indebiti*, pentru ceea ce s'a plătit fără a se fi datorit, de cât atunci când s'a plătit din eróre. Dacă, în momentul în care am plătit, sciam că nu sunt dator, n'am nici un drept de repetițiune.» (Pothier, Nr. 160).

Înțeles'au óre legislatorii Codului Napoleon să se depărteze de la aceste tradițiuni ale dreptului roman, atât de constante și atât de bine păstrate?

Câtuși de puțin.

Din contră, tribunul Tarrible a exprimat în modul cel mai lămurit voința sigură a redactorilor acestei legislațiuni de a păstra în acéstă privință tradițiunea romană.

«Numai erórea celui ce plătesce, dicea Tarrible în corpul legislativ, póte să autorise repetițiunea

lucrului plătit : trebuie să fi crezut pe nedrept, sau că pretinsul creditor avea să iea ceea ce 'i-a plătit, cu toate că n'avea să iea nimic, sau că el era dator personal, pe când în realitate altul era dator. Fără această credință greșită, cel ce plătesce va fi reputat, în cazul cel d'ântâiu, că a vrut să dăruiască ceea ce scia foarte bine că nu e dator, și, în cazul al doilea, că a vrut să plătească uă datorie legitimă și să libereze pe adevăratul debitor. În amândouă casurile, ori-ce cale pentru a cere îndărăt 'i este pe drept închisă.» (Demolombe, XXXI, 276 ; Laurent, XX, 352 și urm. ; Zachariæ, Aubry et Rau, V, pag. 728).

193. Dupe cum se vede, sistemul adoptat de majoritatea autorilor este în contradicțiune cu principiile fundamentale ale dreptului și nu se rezemă de cât pe tradițiunea romană primită de jurisconsultii cei vechi ai Franciei.

În ceea ce mă privește, 'mi-e anevoe să cred că jurisconsultii romani, cari țineau atât de mult la aplicarea strictă a principiilor, să fi recomandat uă asemenea soluțiune.

Se scie că textele jurisconsultilor celor mari ai Romei n'au ajuns toate curate de ori-ce amestec, și nimic nu spune că textele pe cari se întemeiază doctrina adversă n'au fost alterate.

Ceea ce e sigur este că, în cas de plată a unui lucru nedatorit, Romanii aveau, alături de *condictio indebiti*, și *condictio sine causa*.

Și am demonstrat, vorbind de principiile dreptului roman asupra materiei, că *condicțiunea sine causa* se aplica tocmai în ipotesa art. 992, adică când se plătise uă obligațiune ce nu existase de loc sau uă obligațiune absolut nulă.

Și, de vreme ce jurisconsultii romani dau pentru

acéstă ipotesă *condictio sine causa*, adică uă acțiune prin care cel ce a plătit putea să céră inapoi, dovădind numai că nu era dator ceea ce a plătit, ce trebuință aveau să mai dea, tot pentru acéstă ipotesă, și condițiunea *indebiti*, in care cel ce cere inapoi este dator să probeze și erórea?

Acésta mi se pare cu nepuțință și de aceea părerea mea este că in ipotesa art. 992 Romanii aveau numai *condictio sine causa*, nu și *condictio indebiti*.

Déră atunci ce insémnă regula romană, dupe care ceea ce s'a dat din eróre se póte cere îndărăt, érá ceea ce s'a dat in cunoscință de caasă constitue uă liberalitate?

Acéstă regulă, se vede lámurit din modul cum e esprimată in textele romane, jurisconsultii romani o edictaseră, nu pentru ipotesa art. 992, ci tocmai pentru ipotesa art. 993, adică tocmai pentru casul in care și legea nóstră cere condițiunea erórei.

Căci, riguros vorbind, și in acest cas ar trebui să existe dreptul de repetițiune.

Plătesc lui Petru ceea ce Petru are să iea de la Pavel.

Daca am plătit din eróre, creděnd că eu sunt dator érá nu Petre, sau creděnd că sunt obligat către Petre să 'i plătesc acéstă datorie, sunt in drept să cer inapoi, căci am plătit din eróre ceea ce nu eram dator.

Déră daca sciu bine că Petre e dator, nu eu, și că nu sunt obligat să plătesc acéstă datorie a lui Petre cu nici un titlu, daca plătesc in deplină cunoscință de caasă, atunci plata e valabilă și n'am fără indouială dreptul de a cere inapoi.

Déră, chiar in acest cas, notați bine că plata făcută de mine nu are nici uă caasă.

Și, dacă este așa, nu se poate dice că am, și in casul acesta, *condictio sine causa*, ca să cer inapoi ceea ce am plătit fără titlu?

La această întrebare jurisconșulții romani răspundeau prin regula ce am citat și dupe care causa plăței, in acest cas, este liberalitatea.

Și tot așa trebuie să dicem și noi.

Restrânsă la această ipotesă, maxima romană este conformă cu principiile dreptului, și tocmai de aceea cred că acesta era adevăratul ei înțeles in dreptul roman.

Căci este greu să presupunem că jurisconșulții romani, așa de supuși principiilor, să le fi lepădat cu totul in ipotesa noastră.

Ceea ce însemneză că jurisconșulții romani prevedeau și ei două ipotese :

Una, in care cel ce a plătit, fără să fiă dator, avea drept să cêră inapoi, numai și numai pentru că plata făcută era fără causă.

Și alta, in care cel ce a plătit, fără să fiă dator, nu avea drept să cêră inapoi ceea ce a plătit de cât daca a plătit din eróre.

Apoi tocmai aceste două ipotese există in realitate.

Cea d'ântâiu, când am plătit unei persóne care nu avea să primescă ; și

Cea de a doua, in care am plătit unei persóne care avea drept să primescă, déră de la altă persónă.

Ce sa intêmplat insă ?

Jurisconșulții cei mari ai Franciei, fără să 'și dea séma de cercul de aplicațiune pentru care se scrisese regula romană, au aplicat'o fără deosebire atât la ipotesa art. 993, pentru care fusese scrisă,

cât și la ipotesa art. 992 pentru care esista *conditio sine causa*.

Și au decis că plata, făcută în cunoștință de cauză, de acel ce nu e dator, constituie uă liberalitate, nu numai în cazul în care a plătit adevăratului creditor, ceea ce acesta avea să ia, dără și în cazul în care a plătit unui om, care nu avea să ia nimic de la nimeni.

Și unde, în intențiunea jurisconsultilor romani, regula noastră esplica numai pentru ce cel ce a primit ce avea să ia de la un om ce scia că nu e dator nu e obligat a întorce, în scrierile jurisconsultilor francesi acéstă regulă a venit să autorise pe un om să păstreze ceea ce a primit fără nici un drept.

În ajutorul acestei observațiuni putem să invocăm și § Codului Callimach, ale cărui espresiuni se potrivesc cu idea ce susținem :

«Dacă cine-va a dat cu greșală un lucru la altul, sau a săvârșit un lucru care nu era dator să 'l dea sau să 'l facă, pôte dupe regulă să cêră întorcerea lucrului dat sau uă plată analógă cu folosul ce a urmat din lucru.» (§ 1887 Codul Callimach).

Este vorba și în § 1887 Codul Callimach de cel ce a plătit fără să fiă dator, nu de cel ce a primit ce nu avea să ia.

Cu aceste observațiuni, credem că am dërimat singurul rézăm al teoriei dupe care erórea este uă condițiune a repetițiunei *indebitului* în tóte casurile.

194. Că conclusiunea la care am ajuns este cea adevărată, se probéză prin ceea ce se petrece cu obligațiunile anulabile.

Atât jurisconsultii cei mari ai Romei cât și mulți din jurisconsultii moderni pun obligațiunile

anulabile pe aceeași linie cu obligațiunile cari n'au existat de loc, în ce privește restituirea. (Vezi Laurent, XX, Nr. 345 și 346).

Ei bine, cum se petrec lucrurile când se cere înapoi ceea ce s'a dat spre executarea unei asemenea obligațiuni ?

Reclamantul în repetițiune este dator să dovedească : 1° că a plătit ceea ce cere înapoi, și 2° că obligațiunea pe care a executat'o prin plata făcută este nulă.

Și cu această îndovită dovadă el va câștiga, afară numai dacă cel ce a primit plata nu va pute, la rîndul său, să dovedească că reclamantul, când a executat obligațiunea anulabilă, a avut intențiunea de a o confirma prin plata ce a făcut.

Acésta este constant atît în dreptul roman cît și în dreptul nostru. (Vezi art. 1167 Codul civil).

Și cu toate acestea jurisconsultii de cari vorbim, D. Laurent între alții, când ajung la comentarea art. 992, uită ceea ce au susținut comentând art. 1167 și susțin că reclamantul în repetițiune este dator să probeze nu numai :

1° Că a plătit ceea ce cere, și

2° Că obligațiunea pe care a plătit'o era nulă, adică că nu era dator să plătească ceea ce a plătit ;

Déră încă :

3° Că a plătit din eróre.

Este aci uă contradicțiune invederată :

Asupra aceluiași fapt juridic, jurisconsultii de cari vorbim, într'un paragraf cer ca reclamantul în repetițiune să probeze erórea, pentru cuvîntul că, de nu va proba că a plătit din eróre, este presumat că a făcut uă liberalitate, conform regulei romane ; și, în alt paragraf, îl scutesc de acésta probă, în vir-

tutea textului de lege care ȃice cã liberalitãțile nu se presupun.

Cãnd au dreptate?

Fãrã indouialã atunci cãnd nu cer ca reclaman-
tul in repetițiune sã probeze erórea, cãci acésta o
ȃice lãmurit art. 1167, care pune in sarcina pîr-
tului proba liberalitãței.

Art. 1167 ȃice in adevér cã acela care a primit
plata unei obligațiuni anulabile are dreptul sã do-
vedéscã cã cel ce a plãtit a confirmat obligațiunea
prin plata fãcutã, cã adicã a renunțat de bunã voe
la dreptul ce avea de a invoca nulitatea obligați-
unei.

Așa este in dreptul nostru.

Și tot așa era și in dreptul roman, in care juris-
consultii dau, in cazul in care se cerea indãrãt plata
unei obligațiuni anulabile, nu *condictio indebiti*, ci
condictio sine causa.

Ei bine, ceea ce este adevérat pentru repetițiu-
nea celor plãtite spre esecutarea obligațiunilor anu-
labile, este adevérat și pentru repetițiunea celor
date in plata unei obligațiuni aparente, sau in ge-
neral a unei obligațiuni neesistente.

Și textul la care fãcurãm alusiune, leg. 1, Pr.
De condictione sine causa, este un argument hotãri-
tor pentru acésta, de-óre-ce acest text pune pe ace-
easi linie obligațiunile cari n'au esistat de loc cu
obligațiunile cari au esistat dérã s'au anulat, și in
ambele casuri dã *condictio sine causa*.

195. Daca am mai avé nevoie de vre un argu-
ment in favórea ideei ce susținem, l'am gãsi cu
prisos in incurcãtura in care se gãsesc partisanii
sistemei contrarie.

Nu numai cã acesti jurisconsulti se lepãdã de

tóte principiile dreptului, déră chiar așa nu sunt in stare să aplice hotărîrea pe care o dau.

Astfel, D. Laurent, care susține că plata unui lucru mobilier, făcută in cunoscință de cauză, constituie uă liberalitate, voinđ să răspundă la obiecțiunea dupe care, pentru ca să existe donațiune manuală, nu e destul ca donațiunea să fiă valabilă in formă, ci trebuie ca și părțile să fi avut intențiunea de a contracta uă liberalitate, ȓice că acéstă obiecțiune este numai de teorie și că nu se póte presenta in practică.

Ca și cum sciința dreptului nu s'ar compune numai din teorii!

Déră dupe aceea imediat presupune că obiecțiunea pe care o declarase de teorie se presentă și in practică, când cel ce a plătit a luat chitanță *că a plătit uă datorie*, și se intrébă daca și in acest cas, când se dovedesce că nu e liberalitate, trebuie totuși să ȓicem că e liberalitate, in pisma in scrisului.

D. Laurent nu are curagiu să o afirme, și admite că proprietatea lucrului nu s'a strămutat.

Și cu tóte acestea decide că lucrul va rămâné aceluia ce l'a primit, de și a rămás al celuilalt!

Și cuvêntul pentru care ilustrul jurisconsult hotărêșce astfel este că și cel ce a plătit nu póte să 'l revendice, de-óre-ce in materie mobilieră nu ar esista revendicare. «Și-a bătut joc de judecată» ȓice D. Laurent; să ne bătém și noi joc de el! are aerul de a conchide.

D. Demolombe, mai curagios, admite și in acest cas existența unei liberalități. Astfel, écă un sistem care, nu numai presumă uă liberalitate, déră o afirmă chiar atunci când se probéză că nu a fost liberalitate!

Când așa jurisconsulți ajung la asemenea

argumente, putem afirma că sistemul ce au imbrăcișat este greșit.

196. Din cele ce precedă rezultă că legislațiunea noastră a pus sub rubrica plăței nedatorite nu numai *condictio indebiti* a Romanilor, dără și *condictio sine causa*.

Și, în realitate, în ambele cazuri, se cere înapoi ceea ce s'a plătit fără a se fi datorit; și, ce e mai mult, ceea ce s'a plătit fără să existe nici uă legătură de drept, între cel ce a plătit și cel ce a primit plata.

Dără trebuie să băgăm de sémă să nu confundăm aceste două ipoteze.

Când e vorba de uă persónă care a primit ceea ce nu avea drept să primescă, la Romani era *condictio sine causa*, și la noi art. 992 Codul civil.

Când e vorba de uă persónă care a primit ceea ce avea drept să primescă, atunci Romanii dau *condictio indebiti*, și la noi ipotesa e regulată de art. 993.

În cazul ântâiu, reclamantul trebuie să probeze numai că a plătit și că cel ce a primit nu avea drept să primescă;

În cazul al douilea, trebuie să dovedescă încă că a plătit din eróre, cređându-se dator.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

CEL CE A PLATIT NU ERA DATOR

SUMAR

- 197. Care este ipotesa art. 993 Codul civil.
- 198. Contradițiuni în textele juriscuștilor romani.
- 199. Art. 993 Codul civil constituie repetițiunea indebitului propriu đisă.
- 200. Art. 993 stabilește uă regulă și uă escepțiune.

197. Sosim la comentarea art. 993 Codul civil care prevede cazul în care cel ce a primit avea drept

să primescă, dără cel ce a plătit nu era dator să plătescă.....

Art. 993 se exprimă astfel : «Acela care, din eróre, cređându-se debitor, a plătit uă datorie, are drept de repetițiune in contra creditorului.

«Acest drept incetéză când creditorul, cu bună credință, a desființat titlul său de creanță : dără atunci cel ce a plătit are recurs in contra adevăratului debitor.»

Art. 993 presupune că uă persónă, care avea să iea uă sumă de bani de la Primus, primesce acéstă sumă de la Secundus. Și se intrébă daca este obligată să o restituie : legea deosibesce.

Este datóre, daca cel ce a plătit, a plătit din eróre, cređându-se dator.

Și, din contră, nu este datóre, daca cel ce a plătit a plătit cu bună sciință datoria altuia. Și, chiar când a plătit din eróre, nu mai póte cere indărăt. daca, in urma plăței, creditorul și-a desființat titlul său de creanță.

198. Jurisconsultul Paul in legea 44 Dig. *Conditio indebiti*, ȃicea :

Repetitio nulla est ab eo, qui suum recepit, tametsi ab alio quam a vero debitore.

Nu esistă dreptul de repetițiune contra aceluia care a primit ceea ce avea să iea, chiar când a primit de la altul de cât de la adevăratul lui debitor.

Așa in cât s'ar păré că nu esistă de loc dreptul de repetițiune la Romani, in ipotesa art. 993. când cineva a primit ceea ce avea să iea.

Și, cu tóte acestea, contrariul este sigur, și daca, peste textele ce am reprodus la inceputul acestui studiu, ar mai trebui vre uă dovadă, am găsi-o imediat in legea 19 § 1 *Eod.*, in care Pomponiu ȃice :

Quamvis debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit : veluti si is qui, heredem se vel bonorum possessorem falso existimans, creditori hereditario solverit.

Chiar când cineva primesce, ce i se datoresce, există repetițiunea, dacă acela, care a plătit, a plătit fără să fiă dator. Și dă exemplul unui om care, creșându-se mostenitor, plătesce pe creditorii ereditari.

Așa în cât textul cel dintâiu al lui Paul, așa cum ni s'a transmis, ține tocmai contrariul de aceea ce este.

Tocmai aceste contradicțiuni ne au autorizat să șicem, că textele jurisconsultilor romani nu ne-au ajuns, așa cum fuseseră scrise.

Paul ține fără îndouială că, în cazul, în care cel ce a primit avea drept să primescă, nu există *condictio sine causa*, ci numai *condictio indebiti*.

199. Noi am demonstrat în adevăr că, pentru a cere îndărăt plata unei obligațiuni presupuse existente, Romanii aveau două condictiuni.

Condictio sine causa, când acela ce a primit, nu avusese drept de a primi, ceea ce primise, și care există independent de ori-ce condițiune de eróre și *condictio indebiti* în care cel ce a primit, a primit ceea ce avea în adevăr să primescă déră de la un om care n'avea să-i dea nimic și care nu putea exista de cât cu condițiunea ca acela ce a plătit să fi fost în eróre.

Și am demonstrat că art. 992 prevădând prima ipotesă, aceea în care cel ce a primit, a primit fără drept, corespunde cu *condictio sine causa* a Romanilor, și tocmai de aceea ne am creșut autorizați a conchide, contra doctrinei întregi și contra jurisprudenței constante, că, în cazul art. 992, nu e nevoie de condițiunea de eróre, că cel ce a plătit unui om, ce nu avea să iea nimic, are drept să cêră

indărăt, fără a proba erórea, numai pentru că plata a fost făcută fără cauză.

Așa in cât acel articol nu constituie in realitate *repetio indebiti*, ci *repetitio sine causa*.

Art. 993 prevede ipotesa in care Romanii acordau *condictio indebiti*.

200. Art. 993 coprinde uă regulă și uă excepțiune, proclamă principiul că cine a plătit din eróre, ce nu era dator, are drept a cere indărăt, și-'i aduce indata uă derogățiune, in casul, in care cel ce a plătit, 'și-a desființat titlul de creanță.

Vom studia mai ântâiu regula și ne vom ocupa in urmă de excepțiune.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

CEL CE A PLĂTIT NU ERA DATOR

SUMAR

201. Cari sunt condițiunile cerute de articolul nostru ca să se pótă esercita repetițiunea indebitului.

202. Plata.

203. Cel ce a plătit să nu fi fost dator.

204. Să fi plătit din eróre, cređându-se dator.

205. Controverse.

206. Un creditor urmăritor sau ipotecar plătesce pe un alt creditor care are privilegiu sau ipotecă anterióră ; déră imobilul urmărit nu era al debitorului sau ipoteca era nulă.

207. In casurile de mai sus plata e nulă pentru eróre asupra substanței, și din acestă cauză esistă dreptul de repetițiune.

208. Cumpărătorul unui imobil plătesce prețul in mâinele creditorilor vëndătorului, apoi survine un alt creditor, cu preferență asupra celor plătiți, și mă obligă a plăti încă uă dată.

209. Dreptul de repetițiune esistă, când cumpărătorul a plătit in virtutea unei delegățiuni sau a unei colocațiuni.

210. Urmare.—Greșala sau imprudența nu ridică dreptul de repetițiune.

211. Dreptul de repetițiune esistă și in casul in care cumpărătorul a plătit din propria lui mișcare creditorilor ipotecari ai vëndătorului in dispreful unei ipoteci inscrise.

212. *Quid* in casul in care a plătit creditori chirografari ?

213. Soluțiunea ce combătem este contrariă și echităței.

214. *Quid* in cazul in care cumpărătorul, care a plătit prețul in mâna creditorilor vîndătorului, este evins printr'ua acțiune in revendicare sau printr'ua acțiune in resiliare, din partea unui, vîndător anterior neplătut. — Controversă.

215. In ambele casuri există dreptul de repetițiune.

216. In toate aceste ipoteze nu se agită de cât uă singură cestiune de fapt, aceea de a sci daca cumpărătorul a plătit din eróre, creșendu-se dator.

217. Cumpărătorul evins prin acțiunea pauliană nu pöte cere indărăt prețul plătit creditorilor vîndătorului, de-öre-ce nu a fost in eróre.

218. Cel ce a plătit se credea obligat cu altul sau pentru altul.

219. Cel ce a plătit se credea erede beneficiar.

220. Cel ce a plătit primesce uă delegațiune, creșendu-se dator către delegat.

221. In toate casurile in cari nu există dreptul de repetițiune, cel ce a plătit are recurs contra adevăratului debitor.

201. Regula este că cel ce a plătit, fără să fi fost dator, are dreptul a cere indărăt ceea ce a dat, de câte ori a plătit din eróre, creșendu-se dator.

Ca să putem aplica art. 993 Codul civil, trebuesc așa dără trei condițiuni ; trebuie ca cel ce cere :

A. Să fi săvērșit uă plată ;

B. Să nu fi fost dator a plăti ceea ce a plătit ;

C. Să fi plătit din eróre, creșendu-se dator.

202. A. Nu avem nimic de șis in ce privesce prima condițiune cerută de art. 993. Acéstă condițiune este aceeași in toate casurile de repetițiune, in toate felurile de condicțiuni.

In toate casurile, ca să poți cere inapoi, trebuie să fi dat ceea ce ceri.

Și e tot atāt de sigur că ori-ce ai prestat pentru desfacerea unei obligațiuni constituie plata :

Fiă uă dare propriu șisă, a unui lucru mobil sau imobil ;

Fiă uă facere sau uă abstențiune, *in faciendo aut in non faciendo* ;

Consiste ceea ce s'a prestat in strămutarea unui

drept mobiliar sau imobiliar, sau in crearea unei noi obligațiuni destinată a stinge pe cea d'ântâiu.

Astfel, acela care, ca să desfacă uă obligațiune, 'și-a luat alta, va puté cere îndărăt obligațiunea ce 'și-a luat, *condicere obligationem*, și acela care a compensat uă creanță a sa cu uă datorie a altuia, va puté cere nulitatea compensațiunei operate și să reinvieze creanța sa stinsă prin compensațiune.

203. B. Art. 993 cere, in al douilea rënd, ca acel ce a făcut plata să nu fi fost dator ceea ce a plătit. Déră noi scim că ori-cine pôte să plătescă pentru altul, de unde urméză că de câte-ori acela, care a plătit, a plătit pentru adevăratul debitor, el n'are drept să céră îndărăt ceea ce a dat, ori-care ar fi fost erórea, in care s'ar fi găsit atunci, când a plătit. Așa in cât, ca să pótă acela, ce a plătit din eróre, să céră îndărăt ceea ce a prestat, trebuie ca el să fi plătit in numele sêu personal, érá nu in numele și pentru descărcarea adevăratului debitor.

Écă, de exemplu, Primus care a plătit uă datorie a lui Secundus, cređënd că este și el dator către Secundus. Descopere insă că s'a înșelat și că nu era dator nimic lui Secundus, așa in cât a plătit numai din eróre.

Póte el să céră îndărăt plata, pe care a făcut'o din cauza acestei erori?

Nu, fără indouială : pentru că el a plătit, nu in numele lui, ci in numele debitorului pe care 'l-a liberat ;

Și pentru că creditorul a primit ceea ce i se cuvenia, nu de la altul, care nu 'i era dator nimic, ci de la adevăratul debitor, de-óre-ce plata s'a făcut in numele acestuia.

Nu-i rămâne, in cazul nostru, lui Primus, de cât recursul contra lui Secundus, pe care l-a liberat : va

fi făcut uă gestiune de afaceri utilă și va avé acțiunea *negotiorum gestorum*.

204. C. A treia condițiune cerută de prima parte a art. 993, ca să se pótă cere îndărăt plata făcută, este ca cel ce a plătit, să fi plătit din eróre, cređen-du-se dator.

Legea nu deosibesce între erórea de drept și erórea de fapt, și vechia maximă romană, pe care se întemeia acea deosebire, n'a trecut în legislațiunile uóstre moderne.

Sciendum est, diceau Romanii, *error facti non juris prodesse, ignorantibus enim, non etiam stultis solet lex succuri*.

Déră câți ómeni, cari numai nerođi, stulți, nu sunt, se înșelă pe fie-care ți asupra interpretărei textelor legii!

Cu drept cuvânt déră idea romană n'a trecut în legislațiunile moderne și cu drept cuvânt doctrina și jurisprudența, în timpurile nóstre, nu mai deosibesce erórea de drept și cea de fapt: în ambele casuri există eróre. Déră chiar în legislațiunea nóstră trebuie să existe eróre, nu nerođie!

205. Aceste condițiuni, cerute de lege, ca să se pótă esercita repetițiunea indebitului, sunt tot așa de lesne de priceput, pe cât sunt de fondate; și, cu tóte acestea ele au dat nascere la vii controverse în practica judecătórescă, controverse din cari unele resună și astăzi în sálile instanțelor judecătóresci.

Casurile de plată cu subrogațiune au dat mai ales loc la grave desbateri.

Nici uă greutate în cas de plată cu subrogațiune convențională într'uă creanță chirografară: Când plătesc pentru altul și mă subrog în drepturile lui pur și simplu, nu póte să fiă vorba de aplicațiunea art. 993, ori ce s'ar întembla în urmă, de-

óre-ce am plătit pentru descărcarea adevăratului debitor, nu pentru mine.

În ce privește însă cazurile de subrogațiune legală, cesiunea mi se pare gravă și de aceea cred, că este neapărat, să deosebim toate ipotezele, ce se pot întâmpla.

206. Cel d'ântâiu cas de subrogațiune legală este casul, în care un creditor plătesce alt creditor, ce are preferență (art. 1106).

Ei bine, să presupunem că, dupe ce creditorul nostru a plătit pe celalt și a dobândit privilegiul sau ipoteca acestuia, descopere că imobilul nu este al debitorului și că privilegiul sau ipoteca nu au absolut nici uă valóre.

Póte să céră îndărăt ceea ce a plătit ?

Este invederat că nu există, în speciă, condițiunile cerute de art. 993.

De uă parte, în adevér creditorul, care a plătit, a plătit pentru adevăratul debitor creditorului adevérat, în tocmai, ca și cum, cel ce avea să dea, a plătit aceluia ce avea să iea. Și art. 993 nu autorisă repetițiunea, de cât în casul, în care, cel ce a plătit, nu avea nimic să dea, și, numai cel ce a primit, avea să iea.

Éră, de altă parte, erórea, pe care o cere legea, ca să autorise repetițiunea, nu este ori-ce eróre, ci numai erórea, care consistă în a se crede debitor. Apoi, creditorul nostru scia bine că nu e dator nimic, și tocmai de aceea a plătit, nu în numele său personal, ci în numele și pe séma adevăratului debitor.

De aceea doctrina și jurisprudența sunt de acord a refusa repetițiunea în speciá nóstră. (Demolombe, XXXI, Nr. 297; Laurent, XX, Nr. 358; Aubry et Rau, IV, pag. 734 și nota 32).

Ță considerantele unei decisiuni a Curței din Paris, pe cari le reproducem, dupe D. Demolombe :

«Considerând că, in acest cas, creditorul plătește de bună voe uă datorie, care nu e a lui, pentru care nu e supus la nici uă acțiune și pe care crede, că are interes să o plătescă..... că dă la uă parte pe adevăratul creditor și se pune in locul lui.» (Paris, 15 Iulie 1864, Dev. 1854, II, 651; Dalloz, 1856, II, 77; Laurent, XX, Nr. 357 și 358; Demolombe, *Eod.*, Nr. 297; Aubry et Rau, IV, pag. 734, nota 23).

207. Și cu tóte acestea soluțiunea de mai sus, de și primită de tóte lumea, este invederat nedreptă. Este invederat că creditorul, care a plătit, credea că primesce, in schimb, uă creanță privilegiată sau ipotecară, pe când in realitate nu primise, de cât creanța chirografară a unui insolvabil; a cređut că iewa ceva, și n'a luat nimic. Și, de altă parte, este tot atât de sigur că, cel ce a primit plata, avea in mâinile sale uă creanță, care s'a dovedit că nu avea nici uă valóre, și că, in schimbul acestei non-valori, primesce uă valóre reală. Unul a dat ceva, fără să primescă nimic, celalt a primit ceva, fără să dea nimic.

Sciința dreptului trebuie ea să consacre acéstă nedreptate, ca pe uă urmare a principiilor sale, create pentru a face dreptate?

Să primescă ea, in numele dreptăței, acéstă nedreptate, ca un fel de fatalitate órbă? Eu unul nu o cred.

Daca, intre acesti doui creditori, ar fi esistat uă convențiune in acest sens, ni se pare invederat că creditorul, care a plătit, ar puté cere nulitatea convențiunii pentru eróre asupra substanței : 'Mi-ai transmis uă creanță, ar ȓice el, a cărei calitate

substanțială era de a fi creanță privilegiată sau ipotecară, creanța domniei tale n'avea această calitate, ce părea că are, și eu am primit-o din eróre. Erórea asupra substanței constituie un vițiu al consimțimântului, care mă autorisă a cere nulitatea convențiunei.

Și de aceea cred că creditorul, care a plătit, ar pute cere îndărăt plata făcută.

Déră plata constituie ea uă convențiune? Eu unul nu vėd cum s'ar susține că nu, cel puțin in raporturile dintre cel ce plătesce și cel ce primesce. Este invederat că cel ce plătesce consimte de a plăti cutare creanță, și cel ce primesce consimte a primi plata cutărei creanțe, avem prin urmare in faptul plăței consimțimântul a două persóne pentru a produce un efect juridic, *consensus duorum in idem placitum*.

Ni se va obiecta póte că cine-va póte plăti și fără voia creditorului, că nu e nevoie ca creditorul să consimță de-óre-ce el este silit a primi. Déră această obiecțiune nu ne póte opri, de-óre-ce, in cazul in care debitorul refusă, legea consimte pentru el, și de aceea efectele juridice ale plăței sunt și trebuie să fiă aceleași, fiă că creditorul consimte de bună voe a primi plata, fiă că e silit de lege să consimță.

Déră obiecțiunea cea gravă este că faptul plăței, sau, dupe cum am esplicat acest fapt, convențiunea ce se forméză prin plată, nu se petrece intre cel ce plătesce și cel ce primesce, ci intre acesta și debitorul adevėrat, căci noi am presupus că plata s'a făcut pentru socotėla debitorului.

Așa in cât debitorul plătit póte să răspundă creditorului care l-a plătit și care vine să cėră îndărăt ceea ce a dat : admițėnd că, prin faptul plăței ce

'mi-ai făcut, s'a format uă convențiune, acéastă convențiune nu s'a format intre tine și mine, ci intre mine și debitorul meu, căci in numele lui 'mi-ai făcut plata.

Déră acest răspuns mi se pare că nu este esact in drept. Este adevărat că creditorul care a plătit a lucrat in interesul debitorului, déră nu in numele lui, ca mandatar, căci nu avea nici un mandat de la dēnsul, ci in numele său, ca *negotiorum gestor*.

Așa in cât cestiunea se reduce la a sci, daca un gestor de treburi, când contractéază in numele său, se obligă pe sine sau obligă numai pe stăpēn.

Și noi am demonstrat că gestorul de afaceri, chiar când contractéază in numele stăpēnului, se obligă și pe sine; cu atât mai mult se obligă și pe sine, când contractéază in numele său.

Din tóte aceste considerațiuni rezultă că creditorul, care a plătit un alt creditor ipotecar sau privilegiat, are dreptul de a cere plata inapoi, de câteori ipoteca sau privilegiul, pe cari le-a primit, nu existau in momentul plăței. Plata este nulă, in acest cas, pentru eróre asupra substanței.

Este adevărat că art. 993 se ocupă de uă singură eróre, erórea aceluia care plătesce, cređēndu-se debitor; déră nu se póte susține că prin acésta chiar, a hotărit că nici uă alta eróre nu mai póte da drept la repetițiune.

Art. 993 se ocupă de uă ipotesă specială, și nu se póte susține că a inlăturat principiile dreptului, cari sunt aplicabile in ipotesele pe cari nu le pre vede de a dreptul.

In special, art. 993 nu ȃice nimic de casul in care un om plătesce cu subrogațiune, adică fără a stinge datoria, ci numai pentru ca să devină el creditor, cas in care cel ce plătesce primesce imediat

in schimb uă creanță, in care plata constitue uă convențiune comutativă, la care prin urmare trebuie să aplicăm tôte regulele acestui soi de convențiuni.

208. Cel de al douilea cas de subrogațiune legală este cazul cumpărătorului care plătesce prețul creditorilor vîndătorului.

Cumpăr un imobil și plătesc prețul in mîna creditorilor vîndătorului; pe urmă, un alt creditor al aceluiași vîndător, avînd insă preferență asupra creditorilor plătiți, mă obligă să 'i plătesc și lui încă uă dată.

Am eu dreptul de a cere îndărăt plata făcută celor d'ântăiu creditori?

D. Laurent susține că nu: «creanța lor este sigură și sunt dator să plătesc in mînele lor; plătesc deci ceea ce sunt dator; și prin urmare nu pôte să fiă cestiune de a cere îndărăt ceea ce am plătit.»

Se citéză uă decisiune a Curței de apel din Agen din 14 Martie 1866 (Daloz 1867, II, 129) care a decis altfel cestiunea in ipotesa in care, dupe plata creditorilor cunoscuți, se presentă femeia vîndătorului care avea ipotecă ocultă asupra imobilului vîndut. (Compară: Paris, 5 Iulie 1854, Daloz, 1856, H, 77; Sirey, 1854, H, 651).

Aceeași soluțiune o adoptă autorul citat in acsul in care cumpărătorul nostru a cumpărat la licitațiune publică și a plătit prețul in mîna creditorilor inscriși in tabloul de ordine: «el era dator ca adjudicatar și creditorii n'au primit de cât ceea ce li se cuvenia.» Se citéză in acest sens uă decisiune a Curței de casațiune din Francia din 12 Noembrie 1844 (Daloz, 1850, I, 305; Sirey, 1844, II, 115).

Și tot acesta este și sentimentul Dlor Aubry și

Rau cari sunt foarte afirmativi asupra acestei soluțiuni, basându-se pe maxima romană : *Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit*. (Aubry și Rau, IV, pag. 734).

D. Demolombe distinge. Dsa nu acordă nici un recurs cumpărătorului in cazul in care a plătit din propria lui mișcare, fără nici uă delegațiune, nici convențională nici judiciară. «Ambele condițiuni necesare pentru ca să pótă nasce acțiunea in repetițiune ar lipsi atunci, de óre-ce, de uă parte, plata nu s'ar fi făcut din eróre, și, de altă parte, nu s'ar fi făcut de cumpărător in numele său personal, *quasi ipse debeat*, déră pentru socotéla vëndătorului.»

Déră daca cumpărătorul a plătit, fiă in virtutea unei delegațiuni convenționale, fiă in virtutea unei cologațiuni judecătorești, «in asemenea cas se pare logic și echitabil să-i acordăm uă acțiune de repetițiune contra creditorilor cologați in urmă, pe cari i-a plătit.»

Și D. Demolombe citéză, in favórea acestei opiniuni, uă decisiune a Curței din Paris din 16 August 1842 (Dev. 1842, II, 525), care admite cererea cumpărătorului de restituire pentru cuvântul că nu i se pótă imputa nici uă greșală, de óre-ce el nici nu e parte in procedura de ordine a creditorilor.

Și tocmai de aceea D. Demolombe, in acord cu jurisprudența francesă, refusă repetițiunea de câte ori se pótă imputa cumpărătorului vre uă greșală, fiă că a plătit in disprețul unei ipoteci inscrise, (Casaș. 28 Aprilie 1840, Dev. 1840, I, 736), fiă că n'a indeplinit formalitățile purgei (Casaș. 12 Noembre 1850, Dev. 1851, I, 12).

209. Că, in cazul acesta din urmă, când adică cumpărătorul plătesce prețul imobilului cumpărat

in mâna creditorilor vîndătorului, sau in urma unei delegațiuni regulate sau in puterea unei cologațiuni judiciare, esistă dreptul de repetițiune, nu avem nici uă indouială, cu tot sentimentul contrariu al Dlor Aubry, Rau și Laurent.

De ce e vorba in adevăr?

Am cumpărat un imobil și sunt dator prețul lui. Vîndătorul mă delégă să plătesc acest preț creditorului său Secundus. Dupe ce plătesc, Primus, creditor cu preferență, mă obligă să plătesc încă uă dată.

Ce s'a petrecut?

Eu sunt dator prețul imobilului cumpărat, déră sunt dator să plătesc acest preț in mâna creditorului Primus care are ipotecă anterióră sau privilegiu asupra imobilului ce am cumpărat. Eu, indus in eróre de vîndător sau de tabloul de ordine, plătesc in mâna creditorului Secundus. Suntem tocmai in ipotesa prevădută de art. 993 : căci, de uă parte, eu plătesc in numele meu, ca să mă liberez de obligațiunea de a plăti prețul ; érá, de alta, plătesc din eróre, nu lui Primus, adevăratului creditor al meu, ci lui Secundus, care avea să iea ceea ce a luat, déră de la vîndător, nu de la mine.

D. Laurent se inșélă când afirmă că eram dator lui Secundus ; adevărul este că eram dator lui Primus, de-óre-ce al avea preferență asupra lui Secundus. D. Laurent se inșélă când dice că Secundus a primit ce avea să iea, căci a primit de la altul, de cât la adevăratul lui debitor, a primit de la mine, care nu aveam să-i dau nimic, de-óre-ce prețul imobilului era absorbit de primul creditor.

Și vedeți că cestiunea de greșală sau de imprudență n'are ce căuta aci : tótă intrebarea este daca am plătit din eróre, cređendu-mă dator. Și este in-

vederat că din eróre am plătit, cređându-mă dator lui Secundus, pe când in realitate eram dator lui Primus ; și dovadă că nu eram dator lui Secundus, este că plata ce-i fac nu mă liberéză de datoria mea de a plăti prețul, și dovadă că eram dator lui Primus, este că Primus mă urmăresce prin acțiunea lui ipotecară și sunt dator să plătesc.

210. Déră am făcut uă eróre, uă imprudență : am omis de a indeplini formalitățile purgei, sau era ipoteca in scrisă și am plătit fără să țin sémă de dēnsa.

Aceste circumstanțe pot să aibă câte uă dată uă insemnătate mare, in acest sens, că voi fi in imposibilitate de a proba erórea. Fără indouială, nu voi pute proba că am plătit din eróre, daca ipoteca lui Primus era in scrisă și totuși eu am plătit cu ochi inchiși, neținēnd séma de dēnsa.

Asemenea daca, prin greșala sau imprudența mea, am cauzat vre uă pagubă lui Secundus, sunt dator să-l despăgubesc.

Déră atâta tot ! Și este absurd a ȓice, ceea ce din nenorocire citim in tóte ȓilele : ai comis cutare greșală, deci ai perdut ori-ce drept. Greșala nu póte să suprime nici un drept, ea nu póte de cât să nască dreptul la despăgubire pentru acela ce a incercat uă pagubă și pēnē la concurența pagubei incercate. Și ce pagubă a cauzat lui Secundus cumpărătorul care, in loc de a plăti lui Primus, creditorul in drept de a primi prețul imobilului vëndut, i-a plătit lui, ca creditor chirografar al unui insolvabil ?

Greșala și imprudența nu pot de cât să pună pe cel ce cere restituirea in imposibilitate de a proba că a plătit din eróre.

Și tocmai de aceea cred că, chiar in casul, in care a plătit in disprețul unei ipoteci in scrise, are

dreptul de repetițiune, dacă a avut cuvinte serioase de a căde în eróre. Presupuneți, de exemplu, că vîndătorul 'i declară că nu are alt creditor de cât pe Secundus, și că-i presentă un certificat al grefei că nu există altă ipotecă înscrisă; mai mult încă, autoritățile însărcinate de lege forméză tabloul de ordine, și acest tablou, rămas definitiv, nu coprinde alt creditor de cât pe Secundus.

În cazul acesta a putut fórte bine să se înșele, și erórea lui va fi probată cu presentarea certificatului, de care vorbim, sau a tabloului de ordine.

Écă cuvintele pentru cari suntem convinși că cumpărătorul, care a plătit prețul în virtutea unei delegațiuni convenționale sau a unei colocațiuni judiciare, va avé, în regulă generală, și afară de rare escepțiuni, dreptul de acere restituirea plăței făcute pe nedrept.

211. Déră eu merg și mai departe și susțin că acest drept la restituire póte să existe, în unele cazuri, chiar când a plătit din propria lui mișcare.

D. Demolombe pretinde că, în acest cas, lipsesc amëndoué condițiunile cerute de art. 993, de-óre-ce el plătesce în numele și pentru liberarea vîndătorului și plătesce sciind bine că nu e dator.

Déră, ca să đică una ca acésta, D. Demolombe uită ipotesa în care raționăm :

Raționăm în adevér în ipotesa, în care cumpărătorul plătesce *prețul* creditorilor vîndătorului, atunci când există un creditor privilegiat care absorbé acel preț. Și de-óre-ce plătesce *prețul*, plătesce în numele său și pentru descărcarea sa! Și de-óre-ce este un creditor privilegiat asupra imobilului, acestuia 'i este dator prețul, și dacă plătesce altor creditori urmăritori, nesciind nimic de creditorul privilegiat, plătesce din eróre.

Cumpărătorul plătesce, de exemplu, un creditor ipotecar creștând, dupe un certificat al grefei, că nu mai este altul, și peste câte-va zile se vede apucat de un creditor având uă inscripțiune anterioră, care nu se putea descoperi de cât cu mare greutate, sau care in condici era arătată ca radiată.

Că el a plătit in numele lui, nu incape vorbă, de-ore-ce presupunem că a plătit prețul, ca să se libereze de obligațiunea sa, către cumpărător.

Și că a plătit din eróre, creștându-se dator, acésta se dovedesce asemenea din faptul că el a plătit pe temeiul unui certificat, din care resulta, că nu e alt creditor ipotecar, de cât acela pe care l-a plătit.

Și cine cumpără un imobil ipotecat e dator să plătescă prețul creditorului ipotecar; datorie ipotecară in adevăr, nu personală, déră datoria. Când se arată primul creditor ipotecar, el descoperă că a plătit din eróre lui Secundus, că lui Primus era obligat ipotecar a plăti.

Esistă déră in acésta ipotesă tóte condițiunile ce-rute de art. 993: uă persónă, care plătesce datoria sa propriă, din eróre, altuia, de cât adevăratului creditor.

212. Aceste condițiuni s'ar poté ele intêlni in casul, in care cumpărătorul ar plăti prețul, in mâna unui creditor chirografar al vândătorului?

Nu, fără indouială, in regulă generală, pentru cuvêntul că cumpărătorul unui imobil nu e dator nimic creditorilor chirografari ai vândătorului și prin urmare nu poté plăti, creștându-se dator.

Și cu tóte acestea daca am presupune că este vorba de un creditor care urmăresce imobilul, care a cerut punerea lui in vândare, este invederat că cumpărătorul este obligat să-l plătescă, sub pedépsă de a-și vedé cumpărătórea anulată (art. 514 Proce-

dura Codului civil). De unde urmĂzĂ cĂ, daca l-ar plĂti, cu credința greșitĂ cĂ nu există alt creditor preferabil, ar plĂti din erĂre, cređendu-se dator.

213. Prin cele ce preced credem cĂ am demonstrat cĂ soluțiunile ce combatem sunt contrarie legi. De altĂ parte ele consacrĂ uĂ invederatĂ inichitate.

De ce e vorba in adevĂr?

ĂcĂ un imobil incĂrcat cu uĂ ipotecĂ, egalĂ cu valĂrea lui. Cui i se cuvine prețul imobilului? FĂrĂ indouialĂ creditorului ipotecar, ceilalți creditori ai vĂndĂtorului n'au drept la nimic. Și cu tĂte acestea daca, din erĂre, cumpĂrĂtorul imobilului va plĂti la alți creditori, fiĂ chirografari, fiĂ ipotecari, acestia vor cĂstiga uĂ valĂre la care nu aveau nici un drept, vor realiza un beneficiu din erĂrea cumpĂrĂtorului. Și acesta, care a tocmit imobilul cu un preț, va fi obligat sĂ plĂtescĂ douĂ prețuri, va perde uĂ sumĂ egalĂ cu valĂrea imobilului, din cauza erĂrei in care s'a gĂsit.

CĂnd a plĂtit din propria lui mișcare, nesilit de nimeni, tot se pĂte đice, cĂ nu și-a deschis bine ochii, cĂ a fost imprudent, cu tĂte cĂ am arĂtat cĂ efectul imprudenței nu pĂte fi, de cĂt despĂgubirea pagubei cauzate.

DĂrĂ cĂnd a plĂtit silit, in urma unei delegațiuni, sau a unei popriri, sau in virtutea unui tablou de ordine, atunci nedreptatea devine curatĂ spoliatiune.

Și ĂcĂ de ce, nu numai cĂ nu impĂrtĂșesc pĂrearea Dlor Laurent, Aubry și Rau, dĂrĂ nici nu ințeleg modul de a raționa al acestor autori ilustri, țesut cum este din afirmĂri greșite și din erori invederate de drept.

214. CumpĂr un imobil și plĂtesc prețul credi-

torilor ipotecari sau creditorilor urmăritori, conform tabloului de ordine. In urmă sunt evins prin efectul unei revendicări, sau in urma unei acțiuni pentru resiliare.

Am dreptul să cer de la creditorii, pe care i-am plătit, să-'mi restituie prețul ?

Sunt autori cari refuză restituțiunea, in toate ca-surile (Delvincourt, III, pag. 144; Durant. XIII, 686).

DD. Aubry, Rau și Demolombe, deosebesc: Am dreptul de repetițiune, daca am fost evins prin-tr'ua acțiune de revendicare; dără n'am acest drept, daca am fost evins prin efectul unei acțiuni de resiliare, de exemplu de către un vîndător anterior neplătit.

In prima ipotesă « se găsesc toate condițiunile cerute pentru *condictio sine causa*, de-ore-ce vîndarea unui lucru străin, fiind nulă, cumpărătorul n'a fost nici uă dată adevărat debitor al prețului, și creditorii vîndătorului n'au avut nici un drept la acel preț. In ipotesa a doua, din contră, vîndarea fiind valabilă, cu totă resiliarea care a anulat'o in urmă. cumpărătorul a fost in adevăr debitor al prețului și creditorul ipotecar, in mâinele căruia a făcut plata, a primit ceea ce avea să iea. Daca cumpărătorul este lipsit de lucrul cumpărat prin acțiunea de resiliare a unui vîndător anterior, n'are să impută această pagubă de cât imprudentei, ce a făcut, că n'a de-sinteresat pe acesta, inainte de a plăti pe creditorul ipotecar.» (Aubry et Rau, IV, pag. 734, nota 26).

D. Demolombe susține aceeași părere, intemeiându-se pe aceleași argumente. (Demolombe, XXXI, Nr. 304 și urm).

D. Laurent nu se ocupă, de cât de cea din urmă ipotesă, in care cumpărătorul, care a plătit prețul creditorilor dupe tabloul de ordine, este evins

prin cererea de resiliare a unui vîndător anterior neplătit. Și, în această ipotesă, D. Laurent acordă acțiunea în repetițiune, pe care DD. Demolombe, Aubry și Rau o refuză. (Laurent, XX, Nr. 360).

215. Ni se pare invederat că dreptul de repetițiune există în toate cazurile fără deosebire.

Și pentru acesta ne fondăm mai întâiu pe tradițiune.

Este adevărat că jurisconșulții romani nu acordau nici un drept de repetițiune cumpărătorului evins : creditorii, cari primiseră prețul, rămâneau nesupărați, ca unii ce primiseră al lor, *suum receperant*. Dără este natural ca, asupra echității, mai ales în cesțiuni ce ating procedura, să avem alte idei de cât jurisconșulții romani.

Și chiar vechii jurisconșulți ai Franciei părăsiseră idea romană. Pothier, dupe ce constată că, în dreptul roman, cumpărătorul evins nu avea de cât recurs contra vîndătorului, adaogă : « Prin jurisprudența noastră se dă această repetițiune contra creditorilor cari au primit dupe tabloul de ordine ; și, când evicțiunea n'a fost de cât pentru parte, nu e repetițiune de cât pentru uă parte din preț. Numai cei din urmă în tablou sunt obligați să restituie. » Pothier *Procedura civilă*.

Astfel, vechia jurisprudență a Franciei dă dreptul de repetițiune cumpărătorului evins și fără a deosebi cauza de unde procedă evicțiunea.

Și nici nu pôte fi deosebire, căci, ori-care ar fi cauza evicțiunii, vîndarea este anulată *ut ex tunc*, este reputată că n'a existat nici uă dată, și prin urmare cumpărătorul n'a fost dator nici uă dată prețul. Autorii ce combatem, când afirmă că, în cas de resiliare, vîndarea a existat și cumpărătorul a fost dator prețul, uită că resiliarea are efect retro-

activ, și că uă vîndare condițională, care se anulează prin indeplinirea condițiunei, este, dupe principiile cele mai sigure ale dreptului, ca cum nu ar fi esistat nici uă dată.

«Acțiunea de rezoluțiune, ȃice D. Laurent, nimicesce vîndarea, ca cum nu ar fi esistat nici uă dată ; prin urmare tôte instrăinările consimțite de cumpărătorii succesivi cad ; deci cel din urmă cumpărător este reputat că n'a fost nici uă dată dator, el a plătit d'éră ceea ce nu era dator și a plătit pentru că nu cunoscea drepturile vîndătorului celui d'ântăiu.»

Cel de al douilea argument pe care se intemeiază opiniunea ce combatem este că cumpărătorul a comis uă greșală plătind prețul in mâinele creditorilor, fără să fi plătit mai întăiu pe primul vîndător. D'éră nici acest argument nu e mai bun de cât cel d'ântăiu.

Fără indouială, daca contractul primului vîndător e transcris, așa in cât cumpărătorul n'avea de cât să se uite in condici pentru a vedé că prețul nu a fost plătit de către vîndătorul către d'ensul, acțiunea in repetițiune va puté să fiă respinsă, pentru cuvântul că cumpărătorul, ce o intentă, nu pôte proba că a plătit din eróre ; tótă lumea 'i va ȃice : Cum ai creȃut că esti dator prețul către creditorii, când ai v'edut in registre că erai dator primului vîndător ? Și pe acest temei D. Laurent primesce opiniunea acésta. «Putem d'éră ȃice astăȃi că daca cumpărătorul plătesce pe creditorii ipotecari, atunci când sunt primați de vîndător, plătesce cu sciinȃ, nu din eróre, ceea ce escluce repetițiunea.» D'éră opiniunea Dlui Laurent nu pôte fi bună, căci tocmai ipotesa ce prevede nu se pôte int'empla. Presupunem, in adev'ér, că s'a format un tablou de ordine

și că cumpărătorul, plătind creditorilor conform aceluși tablou, n'a plătit pe primul vîndător. Va să dîcă acesta nu figura în tablou, va să dîcă supleantul și grefierul, căutând registrele, au afirmat că nu e nici uă inscripțiune.

Și atunci aș vrea să știu unde este imprudența cumpărătorului care s'a încreșut în organele instituite de lege pentru căutarea registrelor și a plătit, indus în eróre de către dênsele? Aș vrea să știu cum se pôte afirma că cumpărătorul a plătit în cunoscînță de cauză, nu din eróre?

216. D. Demolombe, prevêdênd obiecțiunea, că s'ar puté întêmpla ca cumpărătorul, evins printr' uă acțiune în resiliare, să nu aibă a-și imputa nici uă greșală, răspunde :

«Trebue să ne înțelegem :

Propunem aci soluțiuni generale asupra casurilor cari se presentă mai des, *de eo quod plerumque fit*.

Și, în acéstă ordine de fapte, manșinem deosebirea ce am prezentat în tesă generală.

Acésta nu va să dîcă, în mod absolut, că nu s'ar puté întêmpla :

Fiă ca cumpărătorul, evins prin acțiunea de revendicare, să nu fi comis vre uă imprudență plătind prețul..., în care cas i-am refusa și lui acțiunea de restituire contra creditorilor plătiți ;

Fiă că, din contră, cumpărătorul, căruia s'ar fi luat lucrul printr' uă acțiune de resiliare din partea unui vîndător anterior, să nu fi comis nici uă imprudență plătind prețul.

Ce însemnăză acésta de cât că cestiunea de imprudență și de greșală degenerăză de cele mai multe ori într' uă cestiune de speciă și de circumstanțe. »

Așa mai merge! Și cu toate acestea nici aceste reflecțiuni nu sunt esacte :

Căci, mai întâiu, cumpărătorul, plătind dupe tabloul de ordine, in regulă generală nu i se poate imputa nimic.

Și, de altă parte, cestiunile de imprudență și de greșală nu degeneră in cestiuni de fapt, cum pretinde D. Demolombe, ci sunt cu totul cestiuni de fapt, și D. Demolombe este din acei autori cari, din iubirea dreptului, manifestă uă tendență foarte pronunțată de a transforma aceste cestiuni de fapt, in cestiuni de drept.

Tot acéstă obiecțiune aș avé să present contra următoarelor rânduri cu cari D. Larombière incheiă cestiunea ce discutăm :

«Incolo se înțelege că asupra acestei cestiuni de imprudență trebuie să facem uă parte mare aprețiării circumstanțelor.....»

Nu să facem parte, ci s-o lăsăm întrégă aprețiării circumstanțelor ; căci nu e cestiune de drept in care trebuie să ne uităm și la circumstanțe ; ci e cestiune de fapt, care depinde întrégă de circumstanțe.

In aceste discuțiuni, in adevăr, intrebarea nu este, cum par a crede autorii cu cari discutăm, daca cumpărătorul evins are repetițiunea dupe principiile dreptului, ci daca, in fapt, el a plătit din eróre.

Și imprudența ce ar fi comis nu-i ridică dreptul in sine, ci numai pöte să-l pună in nepuntința de a proba erórea.

In toate aceste ipotese este uă simplă cestiune de fapt : Cel ce cere restituirea plătit-a el din eróre, cređându-se dator, sau a plătit sciind bine că nu é dator ?

Și această cestiune o va rezolva judecătorul în fapt, după circumstanțele speciale ale fiecărei specii.

Nici uă presupțiune juridică nu poate avea loc, și, dacă s'ar pute pune vre uă presupțiune de fapt, ar fi că cumpărătorul a plătit din eróre, pentru că nimeni nu-și aruncă banii, cu bună știință, ci numai din eróre.

217. Este invederat, după cele ce am spus, că cumpărătorul, evins prin acțiunea Pauliană, nu poate să ceară restituirea de la creditorul ipotecar sau privilegiat pe care l-a plătit, pentru cuvântul foarte simplu că, pentru a i se lua imobilul prin acțiunea Pauliană, a trebuit să se constate că a fost *consciens fraudis*, că prin urmare n'a plătit din eróre, ci știind bine că e dator să restituie imobilul creditorilor pe cari a voit să-i fraudeze.

Acesta este cuvântul pe care se fondează și uă deciziune a Casațiunii din Franca de la 4 Iulie 1870 :

«Că resultă din faptele constatate prin deciziunea atacată că ei cunoscseau caracterul fraudulos al vânđărei..... că au lucrat în cunoștință de cauză....» (*Dev.* 1871, I, 16).

E păcat că Curtea de casațiune, după ce dă adevăratul motiv al deciziunii sale, găsesce cu cale să adauge un motiv fals, care poate să inducă în eróre și contra căruia ne am ridicat. Casațiunea adaogă într'adevăr :

«Că nu sunt primiți să se întemeieze pe consecunțele proprii lor fraude pentru a cere îndărăt de la recurent sumele ce acesta avea în adevăr să iea și pe cari le primise cu bună credință.»

Ar crede cine-va că fraudă cumpărătorului i ridică dreptul de restituire numai pentru că creditorul plătit avea să iea și a luat de bună credință. Pe când

acastă circumstanță nu însemnează nimic, și totă pricina, pentru care nu poate cere îndărăt, ceea ce a plătit, este că nu poate proba că a plătit din eróre, creșându-se dator. (Demolombe, XXXI, Nr. 311).

218. Al treilea cas de subrogațiune legală este casul aceluia care plătesce fiind obligat cu alții sau pentru alții.

Să presupunem dără că un creditor, creșându-se dator, împreună cu altul sau pentru altul, plătesce datoria acestuia. Pe urmă descopere că nu era dator nimic și că a plătit din eróre.

Pote să cără îndărăt ?

Nu poate să fiă nici uă greutate in casul d'ântăiu : din momentul in care am plătit creșându-mă dator, fiă împreună cu altul, am dreptul de repetițiune ;

Căci, de uă parte, am plătit ca să mă liberez de datoria mea ;

Și, de altă parte am plătit din eróre, creșându-mă dator ; așa in cât esistă, in ipotesa acésta, tóte condițiunile cerute de art. 993.

Casul, in care mă credeam dator pentru altul, este mai discutabil, pentru cñvântul că, creșându-mă dator pentru altul, am plătit neapărat pentru altul.

S'ar puté prin urmare susține, cu multă tărie, că nu mai suntem in ipotesa prevăduță de lege, de-óre-ce plata s'a făcut pentru adevăratul debitor, érá nu in numele celui ce a plătit.

Legea prevede casul in care un creditor a primit de la altul de cât de la adevăratul debitor, in care prin urmare și el are să-și impute de ce a primit de la un om de la care nu avea să iea nimic.

In casul nostru, cel ce a plătit s'a prezentat cu numele adevăratului debitor ; creditorul adevărat a

primit de la adevăratul debitor, și poate dice cu drept cuvânt *meum recepi*.

Aceste argumente, o recunosc, sunt puternice, și cu toate acestea aș inclina pentru părerea contrariă, pentru cuvântul că suntem tocmai in termenii legii.

Legea dice : acela care a plătit din eróre, creșându-se dator; apoi, in specia noastră, cel ce a plătit a plătit din eróre, creșându-se fidejursor al debitorului adevărat. Ceea ce cere legea este ca cel ce a plătit din eróre să fi voit prin aceea plată să se libereze de propria lui datorie.

Și fidejursorul nostru daca, de uă parte, a plătit pentru altul, dără, de altă parte, a plătit ca să se libereze el de obligațiunea de fidejursor. Și creditorul, daca a primit plata făcută pentru adevăratul debitor, dără a primit-o de la uă persónă care se credea fidejursor și care a plătit in acéstă calitate. Dără el ori scia bine că nu există nici un fidejursor sau nu scia, și totuși a primit : in ambele casuri, este in culpă.

219. Sosim la cel de al patruea cas de subrogațiune legală.

Uă persónă, creșându-se erede beneficiar, plătesce uă datorie a succesiunii, pe urmă descoperă că nu este erede.

Póte cere indărăt plata făcută ?

Este adevărat că a plătit din eróre, creșându-se dator, dără este tot atât de adevărat că n'a plătit in numele său, ci in numele adevăratului debitor al cărui reprezentant se credea.

Așa in cât erórea nu cădea asupra existenței obligațiunii, ci asupra calității lui.

Apoi acéstă eróre 'l privesce : creditorul care a primit nu are să-și impute nimic, căci el n'are să

controleze daca cel ce-i plătesce are calitate să plătească pentru adevăratul debitor.

Din momentul in care cine-va se presentă numai in numele debitorului său adevărat, el este in drept să-i dică : *meum recepi*.

220. Ce să dicem in cazul in care uă persoană, creșându-se datore, a primit uă delegațiune, s'a dat dator să plătească unei persoane uă datorie a alteia, către care se credea datore.

Cestiunea s'a ivit intre delegat și delegatar. Cel d'ântăiu cerea nulitatea obligațiunei ce-și luase pentru cuvântul că s'a obligat din eróre, creșându-se dator către delegant.

Și acéstă cestiune e controversată.

« Ne pare, dice D. Laurent, că delegatul póte să invóce art. 993, căci nu plătesce de cât in virtutea unei obligațiuni pe care și-a luat-o, cu credința greșită că era dator delegantului; vrea să stingă uă datorie plătind pe delegatar, și se probéză că nu era debitor; prin urmare erórea cade, in cazul acesta, pe existența datoriei, și prin urmare pe plata care-i este consecuența..... Fără indouială, delegatul s'a obligat regulat să plătească și plata a făcut-o in virtutea unei obligațiuni valabile; déră s'a obligat din eróre, n'a înțeles să plătească datoria altuia, ci pe a sa, și acéstă datorie nu există. Acésta ne pare decisiv. » (Laurent, XX, Nr. 361).

Ni se pare cu totul neesact ceea ce afirmă D. Laurent, că delegatul plătind delegatarului a înțeles să plătească datoria sa propriă, érá nu pe a delegantului. Din momentul in care a primit uă delegațiune și a plătit unui delegatar, a plătit in vederat datoria delegantului și n'a putut să înțelégă altceva.

Și plata a făcut-o nu din eróre, ci fiind că se

obligase către delegatar ca să-i plătească. Din eróre a primit delegațiunea; așa in cât erórea cade nu asupra plăței, ci asupra obligațiunei ce și-a luat de a plăti, și prin urmare ceea ce ar pute să céră inapoi delegatul, nu e plata, ci obligațiunea de a plăti, pe care a luat-o către delegant din eróre, și cu care singur póte să discute.

Și tocmai de aceea majoritatea autorilor susțin că in acest cas art. 993 nu e aplicabil. Acésta era soluțiunea lui Paul (l. 4 Dig. *De novationibus et delegationibus*). Pothier invată in același mod și jurisprudența a consfințit opiniunea ce susținem.

«Considerând, ȃice Curtea de casațiune din Franca, că un creditor, care a primit, cu bună credință și cu consimțimântul debitorului său, in locul acestuia uă altă persónă capabilă de a se obliga și care s'a obligat către dēnsul, fără altă condițiune, are de aci inainte acțiune contra noului debitor, astfel substituit celui d'ântăiu, ori-care ar fi fost natura relațiunilor juridice cari ar fi esistat intre vechiul debitor și cel nou; că acesta, prin urmare, nu póte să se libereze de obligațiunea ce și-a luat către creditor, sub cuvânt că din eróre s'a cređut dator către delegant, sau că obligațiunea sa către acesta ar fi fost declarată nulă printr'uă decisiune avēnd puterea lucrului judecat.» (Casaț., 24 Ianuarie 1872, *Dev.* 1872, I, 131).

Daca in adevēr este esact a ȃice că obligațiunea ce și-a luat delegatul către delegatar constituie uă plată a obligațiunei ce credea el că are către delegant, de altă parte insă acéstă plată n'a făcut-o in numele lui personal, ci pentru achitarea datoriei ce avea către delegant; a plătit uă datorie a altuia și de aceea datoria a fost stinsă regulat, căci ea esista tocmai așa cum s'a plătit.

Repetițiunea indebitului se întemeiază nu numai pe nevaliditatea unei plăți făcute din eróre, dără și pe ideea că cel ce a primit plata este în culpă, primind de la uă persoană, de la care n'avea să iea nimic, ca cum ar fi avut, să iea ceva de la dēnsa.

Și acest temei al repetițiunii lipsesce în specia noastră în care delegatarul a primit uă plată făcută în numele aceluia, de la care avea să primescă. El nu strică nimic, dacă delegatul i-a plătit datoria, creșdēnd că e dator altuia.

Tótă vina este a delegatului și trebuie să sufere singur consecuențele greșalei sale.

D. Demolombe adaogă, cu multă dreptate, că soluțiunea ce combatem violéză, nu numai principiile restituțiunii indebitului, ci și principiile delegațiunii, pe cari se întemeéză și Curtea de casațiune, ca să respingă cererea de restituire. «Art. 1275 și 1276, șice D. Demolombe, nu cer pentru validitatea delegațiunii ca delegatul să fiă debitor al delegantului. Ceea ce trebuie, dupe aceste texte, este ca delegatul să se oblige către delegatar. De unde urméză că delegatarul n'are să verifice, dacă delegatul, care s'a obligat către sine, este sau nu debitor al delegantului.» (Demolombe, *Eod.*, Nr. 313).

Delegatul va avé fără îndouială dreptul de repetițiune contra delegantului, căci în realitate lui i-a plătit obligațiunea pe care și-a luat-o către delegatar, și i-a plătit acéstă obligațiune din eróre, creșdēndu-se dator.

El va cere în ipotesa noastră ca delegantul să-i restituie obligațiunea, pe care a luat-o către delegatar, cu alte cuvinte, ca delegantul să fiă obligat a plăti în locul său acea obligațiune, *condicet obligationem*.

Vom examina, comentând cel de al douilea aliniat al articolului nostru, în ce constă acel recurs.

221. Uă ultimă observațiune ne rămâne de făcut. In toate casurile, in cari nu există dreptul de repetițiune, cel ce a plătit are recurs contra adevăratului debitor.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

CASUL IN CARE CEL CE A PRIMIT N'AVEA DREPT SA PRIMESCA.—
ESEPTIUNEA.

SUMAR

222. Acastă excețiune se întemeiază pe principiul, dupe care cine cauzează uă pagubă, e dator să o repare.
223. Două condițiuni sunt necesare ca să nu mai aibă, cel ce a plătit din eróre, dreptul de a cere înlărăt.
224. A. Prima condițiune este că creditorul plătit să fi distrus titlul său de creanță.
225. Ipoteze diverse : s'a însemnat pe înscris că s'a plătit, e vorba de un act autentic. S'a rupt numai semnătura, sau s'a sters.
226. Creditorul a lăsat să se prescrie creanța.
227. Creditorul a pierdut accesoriile cari asigurau creanța.
228. B. A doua condițiune, pentru ca creditorul, plătit din eróre, să pótă a se opune la restituire, este ca să fi fost de bună credință, când și-a distrus titlul.
229. Mai sunt alte excețiuni la principiul art. 933?
230. Cel ce a plătit din eróre, de câte ori nu pótă cere înlărăt plata, are contra adevăratului debitor acțiunea *negotiorum gestorum*.
231. Cel ce a plătit se pótă el folosi, contra debitorului, de asigurările creanței pe care a plătit'o?
232. Casurile de subrogațiune legală.
233. Casurile de subrogațiune convențională. — Observare asupra subrogațiunii.
234. In celelalte casuri cel ce a plătit nu se pótă folosi de asigurările creanței plătite, cari s'au stins de uă dată cu acea creanță.
222. Dupe ce am studiat regula, trecem la excețiunea ce edictéză art. 993 Codul civil in alineatul al douilea.
- «Acest drept (dreptul de repetițiune) încetéză când creditorul, cu bună credință, a desființat titlul său de creanță.»
- Nimic mai drept!

Ori-cine, prin fapta sa, cauzază altuia uă pagubă, este dator să-l despăgubescă. Ai venit să-mi spui că tu 'mi esci dator să-mi plătești suma de bani, ce aveam să iau cu uă poliță, 'mi-ai plătit, și eu am rupt polița in facia ta. Cum să mai cer bani de la adevăratul debitor ? Dute tu de cere, in locul meu, și iați bani îndărăt, daca vei putea să isbutesci a dovedi creanța. Êră de nu vei putea, paguba te va privi cu drept cuvânt pe tine.

Êcă idea pe care s'a intemeiat legiuitorul modern pentru a inființa acéstă escepțiune la dreptul de repetițiune.

223. Din acéstă esplicare și din textul legii se vede că douë condițiuni sunt necesare pentru ca dreptul de repetițiune să fiă perdut :

1° Ca creditorul plătit să fi distrus titlul creanței sale ;

2° Ca să-l fi distrus cu bună credință.

224. In privința condițiunei celei d'ântâiu, tótă lumea înțelege ce vrea să ăică legea prin titlu de creanță și cum se póte distruge.

Titlul creanței este in scrisul, prin care se dovedesce uă obligațiune, și, când acest in scris este sub semnătură privată, daca 'l rupi sau 'l arunci in foc, ai perdut mijlocul ce-ți creaseși, ca să-ți probezi creanța.

In zadar cel ce a plătit ar veni să spună, că poți să ai un inceput de dovadă scrisă și martori, in zadar ar spune că debitorul nu tăgăduesce, indata ce va fi chiămat in judecată ; din momentul in care creditorul și-a distrus titlul, obligațiunea lui de a restitui ceea ce i s'a plătit din eróre, incetéză : numai e dator nimic.

225. Déră ca să fiă intemeiată opunerea credi-

torului trebuie să fi distrus în adevăr titlul său, trebuie să nu se mai p^otă servi de d^ênsul.

Dacă de exemplu titlul nu e distrus, ci numai însemnat ca plătit, cum se obicinuesce, atunci numai suntem în termenii legii.

Ecă de exemplu un creditor care a însemnat în dosul unei polițe că și-a primit bani de la cutare și dă înscrisul pretinsului debitor, care l'a plătit. Putea-va acesta să-i c^êră îndăr^êt suma respunsă și să-i restituie polița cu mențiunea de mai sus?

Eu cred că da : Titlul nu e distrus și mențiunea ce s'a pus pe d^ênsul, nu p^ote să facă nici un rău creditorului care va justifica, că acea mențiune nu mai are nici uă val^ore, dovedind că a înapoiat bani aceluia de la care 'i primise.

D^êră dacă s'a scris pe înscris că s'a plătit, fără însă să se arate de cine ; cred că dreptul de repetițiune este pierdut, căci, de și titlul nu este distrus materialicesce, d^êră juridicesce numai are nici uă val^ore.

Tot așa mi se pare că, dacă este vorba de un act autentic și s'a distrus numai originalul, creditorul se va p^ot^u servi cu uă copiă, dovedind cauza pentru care a pierdut originalul : un titlu autentic, cel puțin în țara noastră, unde actele autentice se trec tot-d'a-una în registre, nu se p^ote distruge.

D^êră ecă că înscrisul nu s'a distrus, s'a rupt numai semnatura, cum se obicinuesce, putea-va să se opună creditorul la restituire ? A pune ac^êstă c^êstiune este a întrea : p^ote un creditor, cu un astfel de înscris, să doved^êscă plata ? Eu unul nu cred, și de aceea privesc ruperea semnăturii ca uă distrucciune a titlului întreg.

226. Și tot așa ași hotări și în cazul, în care semnătura s'a acoperit cu uă linie.

Déră ce ȃicem in casul, in care creditorul plătit a lăsat să se impliněcă prescripțiunea : nu mai e dator să restituie ?

D. Laurent, luându-se dupe uă decisiune a Curței de casațiune din Francia, invață afirmativa pentru cuvântul că nu suntem in termenii leģei.

Eu cred, din contră, că legea n'a dat cuvântului *titlu* un înțeles material ; și un titlu care, dintr' uă causă sau dintr' alta, nu mai are nici uă valóre, este un titlu distrus.

Acesta este și sentimentul Dlui Demolombe (Laurent 363, Demolombe 323, Casațiune 4 August 1859, Dev. 1860, I, 33).

227. Ce să ȃicem in casul, in care creditorul a perdut asigurările ce avé creanța sa ? Creanța era ipotecară și a cerut radiarea ipotecei, creanța era asigurată printr' uă cauțiune și cauțiunea s'a liberat.

Este invederat că numai suntem in termenii leģei, căci titlu nu e distrus și D. Demolombe, care crede că totuși numai există dreptul de repetițiune, plécă de la un principiu fals.

Dsa pretinde că dreptul de repetițiune incetéză, in dată ce creditorul nu se mai află absolut in pozițiunea in care era inainte de plată. Déră legea nu ȃice așa, legea ȃice: daca s'a distrus titlul, ceea ce este cu totul altceva.

Și legea a fost echitabilă : dreptul de repetițiune există in dată ce s'a plătit din eróre și nu e bine ca acest drept să inceteze pentru fie-care supărare și fie-care greutate ce a suferit creditorul. El nu trebuie să inceteze de cât numai in casul in care creditorul ar fi amenințat să-și pérđă banii, in casul in care nu-și mai póte proba creanța.

In zadar se résămă pe uă decisiune a Curței de casațiune din Francia care ar fi hotărît altfel, decisi-

une, ce n'ar avé valóre, pentru că, dupe cum fórte bine o constatá D. Laurent, ar contradice fățiș legea.

Déră, afară de acésta, decisiunea, la care face alusiune, este uă decisiune de speciă numai, și aceea inaltă Curte đice cu totul alt-ceva. Ea stabilește că nu se cade ca creditorul să sufere din perderea accesoriilor creanței sale. Ori-ce faptă a omului causéază altuia prejudíțiu, obligă pe autorul ei la despăgubire. Cel ce a plătit va fi dator să despăgubescă pe creditor ; déră să-l despăgubescă adică să-i plătescă paguba ce va incerca : tótă creanța, daca, din cauza perderei cauțiunei sau a ipotecei, va perde creanța intrégă ; și nimic, daca din acéastă cauză n'a incercat nici uă pagubă.

Și tocmai de aceea, dupe ce s'a hotărít intr'uă speciă, că cel ce a plătit nu are dreptul de repetițiune pentru că creditorul a perdut accesoriile cari garantau creanța sa (Riom, 28 Iunie 1855, Dalloz, 1855, II, 136).

In altă speciă s'a hotărít, că creditorul care a consimțit stergerea unei inscripțiuni, nu va puté să se opună, pentru acest cuvânt, de a restitui sumele ce i s'a plătit din eróre, când aceea inscripțiune nu avé absolut nici uă valóre :

«Considerând, đice Curtea de casațiune din Francia, că presupunënd chiar că inscripțiunea moscenitorilor Peigné n'ar fi fost stérsă, nu le ar da nici un drept, pentru că afectă un imobil, care incetase de a fi al aceluia, care consimțise ipoteca» (8 Februarie, 1848, Dev. 1849, I, 55).

Din tóte acestea resultă că, daca creditorul nu trebuie să pérđă nimic, din cauza plăței ce i s'a făcut, déră nu trebuie să câstige nimic ! In tóte casurile să fiă indemnizat, numai de paguba, ce a incercat.

228. Ori cum ar fi este sigur că creditorul plătit nu se poate opune la restituire, de cât, dacă a fost de bună credință, când și-a desființat titlul. Acastă condițiune nu era cerută de legislatorul frances și cu toate acestea nimeni nu se îndouia de dânsa. Legislatorul nostru a edictat'o formal.

Este dără mai pe sus de ori-ce contestațiune, că numai creditorul, care și-a desființat titlul cu bună credință, poate beneficia de cel de al douilea aliniat al articolului nostru, opunându-se la cererea in repetițiune.

Nimic mai drept in adevăr.

Dacă legea îi acordă acastă favóre, cauza este că nu voesce ca să sufere uă pagubă, pe care i-a causat'o imprudentul, care i-a plătit din eróre, cređându-se dator.

Dără dacă el scia bine, că cel ce-i plătesce, nu-i e dator nimic și nu-i plătesce de cât din eróre, cređându-se dator, atunci el singur și-a causat paguba de care voesce a se plânge și nu poate fi primit să o arunce asupra aceluia, ce i-a plătit cu bună credință.

229. Am studiat prima derogatiune la principiul pus de art. 933, am vedut, că cel ce a plătit din eróre, ceea ce nu era dator, nu mai poate cere inapoi ceea ce a dat, de câte ori creditorul plătit a desființat cu bună credință titlul său de creanță. Să mai fiă și alte esceptiuni, la regula repetițiunii indebitului, alte casuri, in care cel ce a plătit din eróre, ce nu era dator, să nu pótă totuși să cără îndărăt ceea ce a prestat?

Jurisconsultii mențiunează casul, in care creditorul ar fi stipulat că ver-ce s'ar întâmpla, să nu i se pótă cere îndărăt ceea ce a primit.

Și este invederat că uă asemenea convențiune

n'ar fi nici ilicită nici imorală și convențiunile, ce nu sunt contra legei, formeză legea părților.

D. Larombière adaogă încă cazul, în care plata s'ar fi făcut cu uă imprudentă așa de gravă, în cât nu s'ar putea susține că plata s'a făcut din eróre.

Déră, dupe cum observă cu drept cuvânt D. Demolombe, în acest cas, cel ce a plătit n'ar putea cere înapoi, nu din cauză că s'ar putea afla într'ua excepțiune la regula edictată de art. 993, ci din cauză că nu s'ar găsi în regulă. (Demolombe, XXX, Nr. 331 și 332).

230. Art. 993, dupe ce ȳice că acel, ce și-a desfiiñtat cu bună credință titlul său de creanță, nu e dator să restituie ceea ce i s'a plătit din eróre. adaogă :

«Déră atunci cel ce a plătit are recurs contra adevératului debitor.»

Nimic mai natural!

Esci dator uă sumă de bani lui Primus; cređend că eu sunt dator, plătesc acéstă datorie și te liberez. Am dreptul, în tóte casurile, să mă întorc la tine și să-ți ȳic : «Te-am liberat de uă datorie, înapoiază-mi ceea ce am plătit pentru tine.» Cu atât mai mult voi putea să ȳic acésta, când nici nu pot să cer îndărăt de la creditor plata făcută, pentru un cuvânt sau pentru altul.

Acesta fiind temeiul recursului ce are contra adevératului debitor, cel ce a plătit din eróre, acțiunea lui nu mai este repetițiunea indebitului, căci n'a plătit nimic debitorului ca să-i pótă cere îndărăt, ci acțiunea *negotiorum gestorum*.

Eu am admis în adevér că există acțiunea *negotiorum gestorum*, nu numai în cazul, în care am gerat afacerile altuia cu intențiunea de a-l obliga către

mine, dără și in casul, in care am făcut afacerile altuia, creșdând cã fac pe ale mele.

Am anunțat cã majoritatea jurisconsultilor este de altã pãrere, și e natural cã, in casul nostru, sã nu acorde celui ce a plãtit din eróre de cãt acțiunea de *in rem verso*. (Comparã tractat. Obligat. vol. II, Nr. 327 Demolombe; Laurent, *Eod.* Nr. 364).

231. Dără acest recurs, al celui ce a plãtit din eróre, fiã acțiunea *negotiorum gestorum*, fiã acțiunea *de in rem verso*, pôte de multe ori sã fiã cu totul ineficace.

Se pôte intempla ca debitorul liberat sã fiã insolubil și creanța plãtitã sã fi fost garantatã cu uã asigurare realã sau porsonalã, care singurã i da valóre. Așa in cãt sã aibã cel mai mare interes cel ce a plãtit, de a se folosi de garanțiile cari asigurau creanța stinsã prin platã. Ar puté el sã se foloséscã de acele asigurãri?

232. Este un cas in care soluțiunea nu-mi pare a presenta nici uã greutate, casul in care plata s'a făcut in condițiunile subrogațiunei legale.

Subrogațiunea se face de drept, dupe art. 1108 :

1° In folosul aceluia care, fiind el insuși creditor, plãtesce alt creditor ce are preferență ;

2° In folosul aceluia care, dobândind un imobil, plãtesce creditorilor, cãror acel imobil este ipotecat ;

3° In favórea aceluia care, fiind obligat cu altul sau pentru altul, plãtesce datoria acestuia ;

4° In sfêrșit, in folosul eredelui beneficiar, care a plãtit datoriile succesiunei.

In tóte aceste ipotese mi se pare evident cã cel ce a plãtit, fiã chiar din eróre, fiind pus de lege in aceeași pozițiune in care se afla creditorul, pe care l-a plãtit, se va folosi de tóte accesoriile cari asigurau creanța plãtitã.

Ecă, de exemplu, un creditor care plătesce un alt creditor ipotecar având preferința asupra sa. Dupe art. 1108 Codul civil, el este subrogat în drepturile creditorului plătit și prin urmare va avea ipoteca acestuia. Dacă un alt creditor, cu ipotecă anterioară, va veni să ia parte din valoarea imobilului, asupra rămasului creditorul, care a plătit, va avea ipoteca pe care a dobândit-o prin subrogațiune în virtutea legii.

Și tot astfel în toate ipotezele ce am înșirat mai sus.

D. Laurent pare a fi de altă părere. «Care ar fi acea subrogațiune și pe ce s'ar fonda? Unii țin că este subrogațiune legală. Ar fi dără uă subrogațiune legală fără text! Căci art. 993 nu vorbește de subrogațiune, el nu spune nici măcar care este acțiunea pe care cel ce a plătit-o, are contra debitorului.»

Dără nu este cu putință, și nici nevoe, ca fie-care articol să repete, cu ocaziunea fie-cărei materii, toate principiile dreptului, aplicabil la acea materie.

Este adevărat că art. 993 nu spune ce recurs va avea cel, ce a plătit contra debitorului; dără tocmai pentru că nu spune, trebuie să întrebăm celelalte texte ale legii: ce se întâmplă când un om plătește uă datorie a altuia?

Și, la această întrebare, ne răspunde art. 1108.

El ne spune că, în casurile, pe cari le prevede, cel ce a plătit este pus în toate drepturile, pe cari le avea, contra debitorului, creditorul plătit.

Și nu poți dice că nu este text de cât, dacă vei închide ochii ca să nu vezi art. 1108.

233. Și, ceea ce am țin de subrogațiunea legală, trebuie să ținem și de subrogațiunea convențională.

Credându-mă chemat, împreună cu alții, la uă

mostenire, plătesc unui creditor ipotecar și stipulez subrogațiunea, conform art. 1107 Codul civil. Pe urmă, se descopere un testament, prin care mostenirea fusese lăsată unui legatar universal.

Ce? Nu voiu avé eu acțiunea ipotecară a creditorului, pe care l-am plătit, contra legatarului universal?

Și ar puté cine-va să-mi spună, cum face D. Laurent, că art. 993 Codul civil nu arată ce recurs am contra succesiunii, a cărei datorie am plătit'o. ?

Déră ceea ce nu spune art. 993, o spune convențiunea, ce am făcut cu creditorul, pe care l-am plătit; o spun textele legii cari 'mi recunosc toate drepturile și toate acțiunile debitorului pe care l-am plătit!

Veți că, în toate casurile de subrogațiune, cel ce a plătit are, nu numai recursul pe care i-l acórdă art. 993, ci are și drepturile creditorului plătit, pe cari le a dobândit, prin subrogațiune; de-óre-ce subrogațiunea imbracă pe cel ce plătesce cu toate drepturile și acțiunile creditorului plătit.

234. Déră putem noi să mergem mai departe și să acordăm, celui ce a plătit din eróre, asigurările creanței plătite, chiar atunci, când nu există subrogațiune? Putem noi să imbrăcăm acțiunea *de in rem verso* sau *negotiorum gestorum* cu ipoteca, care garanta creanța debitorului plătit?

D. Demolombe o susține :

«Dupe art. 1108, acela care a plătit uă datorie, la care era obligat, cu alții sau pentru alții, este subrogat de drept în privilegiile și ipotecele creditorului;

Déră, acela, care a făcut plata din eróre, este acum obligat împreună cu adevératul debitor; așa

in cât doi debitori, ai aceleiași datorii, se găsesc față în față :

De uă parte, debitorul adevărat, care nu e liberat, căci plata făcută n'a stins datoria pentru dânsul, acéstă plată fiind făcută, nu pentru descărcarea lui, ci in numele și pentru socotéla terțiului ;

De altă parte, cel ce a făcut plata și care și el este obligat de a plăti pe creditor.

Déră, cum, in ce chip ?

Obligat a plăti sub forma de nerepetițiune, ȃice cu drept cuvânt D. Larombière, care propune acéstă soluțiune.»

La asemenea argumentațiune nu răspunde D. Laurent de cât constatând «pêně unde merge ră-tăcirea doctrinei când părăsesce terenul solid al textelor și se aruncă in ipotese.»

Și in adevăr, din momentul, in care s'a săvêrșit uă plată fără subrogațiune, uă plată curată și simplă, obligațiunea s'a stins, s'a stins cu tóte privilegiate, ipotecele sau cauțiunile cari o garantau. Și echitatea, la care face apel D. Demolombe, nu póte să le reinvieze, pentru a imbrăca cu dênsele recursul celui ce a făcut plata.

Ca să se póta susține că cel ce a plătit a dobândit asigurările creanței primitive, ar trebui să se recunóscă că a dobândit creanța, pe care o avea creditorul plătit, și pare că la acésta s'a și gândit DD. Larombière și Demolombe, de-óre-ce susțin că cel ce a plătit se află intr'un cas de subrogațiune legală.

Déră acesti jurisconsulți nu cutéză să mérgă pêně acolo, ci recunosc că creanța creditorului primitiv este stinsă, și că cel ce a plătit n'are, de cât acțiunea *de in rem verso*. Prin ce minune atunci asigu-

rările unei creanțe stinse au putut trece la noua creanță născută în urmă?

Acésta este cu totul imposibil!

Ori creanța creditorului primitiv este stinsă și cel care a plătit nu are de cât acțiunea de *in rem verso*, și atunci nu se mai poate vorbi nici de subrogațiunea legală, nici de privilegiile și ipotecele acelei creanțe, cari s'au stins și ele, cu creanța pe care o garantau;

Sau acea creanță nu e stinsă, ci a trecut la cel ce a plătit printr'un fel de subrogațiune legală, și atunci nu mai poate fi vorba de acțiunea *de in rem verso*.

Este uă contradicțiune a dice, în același timp, că cel ce a plătit are acțiunea *de in rem verso*, și că are ipotecele ce garantau acțiunea creditorului primitiv. (Demolombe, XXXI, Nr. 330; Laurent, XX, Nr. 364).

EFECTELE QUASI-CONTRACTULUI PLATEI NEDATORITE

SUMAR

235. Efectul quasi-contractului plăței nedatorite este că unul dobândește dreptul de a cere îndărăt ceea ce a plătit și celalt este obligat să întorcă ceea ce a primit.

236. Obligațiunea de a restitui există în multe alte cazuri, dără nu aceleași reguli sunt aplicabile.

237. Obligațiunea de restituire rezultă din acéastă idee că plata, fiind anulată, părțile trebuiesc puse în starea în care ar fi fost.

238. Deosebire între buna credință sau réua credință a primitorului.

239. Dreptul roman.

240. Legea Callimach.

241. Cele două idei pe cari se întemeiază deosebirea între stăpênitorul cu bună credință și stăpênitorul cu rea credință.

242. Ideea specială ce intervine în cazul plăței nedatorite.

243. Divisiune.

235. Efectul general al quasi-contractului plăței nedatorite este de a obliga, pe acel ce a primit, să restituie ceea ce a primit și de a da drept, acelui ce a plătit, să cără îndărăt, ceea ce a plătit.

Am observat că quasi-contractul plăței nedatorite este, nu sinalagmatic ca gestiunea de afaceri, ci unilateral : uă singură acțiune se nasce dintr'ênsul, uă singură creanță și uă singură datorie.

Se pot intêmpla in adevêr casuri in cari cel ce a plătit să fiă și el obligat către cel ce a primit, dêră acêstă obligațiune nasce, nu de-a dreptul din quasi-contractul nostru. ci, *ex post facto*, dintr'un soiu de gestiune de afaceri.

Daca, de esemplu, cel ce a primit a făcut cheltuieli cari au conservat lucrul sau i-a mărit valoarea, cel ce a plătit va fi dator să-i țină sémă de aceste cheltuieli, dêră acêstă obligațiune nu nasce de-a dreptul din faptul plăței nedatorite, ci din faptul conservărei sau plusvalutei lucrului.

Din faptul plăței nu isvorêsc de cât obligațiunea de restituire, și legea a stabilit cu îngrijire regulele dupe cari urmêză a se face.

236. Este de observat că obligațiunea de a restitui esistă in multe alte casuri, afară de acela, de care ne ocupăm.

Nu numai in cazul, in care s'a format quasi-contractul plăței nedatorite, dêră încă in tôte casurile, in cari s'a executat uă obligațiune nulă, fiă pentru viții de formă, fiă pentru că obligațiunea n'a avut causă ori obiect, sau a avut causă ori obiect ilicit ori contrarii bunelor moravuri, fiă că consimțimêntul uneia din părți a fost vițiat prin eróre, dol, violență sau incapacitate, și încă in tôte casurile, in cari uă obligațiune s'a resiliat prin efectul neindeplinirei condițiunilor ce conține.

Chiar afară din domeniul obligațiunilor, obligațiunea de restituire esistă in cas de revendicare.

Și cu tôte acestea nicăiri legea nóstră nu stabilește

regulele dupe cari urmĂzĂ a se efectua, de cĂt cu ocasiunea quasi-contractului nostru.

De unde nasce intrebarea daca aceste reguli vor trebui observate in tĂte casurile de restituire.

Autorii rĂspund *a priori* cĂ regulile stabilite de art. 994 ŝi urmĂtĂtoarele sunt speciale materiei plĂȚei nedatorite.

Ŝi de aceea este neapĂrat sĂ studiĂm principiul din care decurg aceste reguli ŝi consideraȚiunile cari pot sĂ-i modifice consecuenȚele.

237. Principiul general isvoresce din acĂstĂ situaȚiune, cĂ uĂ persĂnĂ a deȚinut fĂrĂ drept uĂ valĂre Ăre-care a altei persĂne, ŝi consistĂ in acĂsta, cĂ pĂrȚile trebuesc puse in poziȚiunea, in care s'ar fi aflat, daca cel in drept ŝi-ar fi stĂpĂnit lucrul lui.

Ceea ce va sĂ ȚicĂ cĂ acela, care ar fi trebuit sĂ stĂpĂnescĂ lucrul, va fi in drept sĂ cĂrĂ lucrul, in starea in care s'ar fi aflat, daca lucrul ar fi fost in posesiunea sa, ŝi tĂte folĂsele, ce ar fi putut trage din acel lucru.

ErĂ acela, care a stĂpĂnit lucrul pe nedrept, este dator sĂ restituie lucrul in starea, in care ar fi fost, daca lucrul era la cel in drept de a-l stĂpĂni, ŝi tĂte folĂsele ce lucrul ar fi putut sĂ-i producĂ, daca ar fi cĂutat de dĂnsul.

DD. Demolombe ŝi Laurent par a intemeia pe altĂ basĂ obligaȚiunea de restituire. Vorbind de deosebirea intre primitorul de bunĂ credinȚĂ ŝi primitorul de rea credinȚĂ, amĂndouii susȚin cĂ cel ce a primit cu bunĂ credinȚĂ n'are sĂ-ŝi impute nimic ŝi e destul sĂ nu se *inavuȚescĂ pe nedrept in paguba altuia*; de Ăre-ce acela, care a primit cu rea credinȚĂ, este culpabil de dol ŝi e dator sĂ restituie tĂtĂ paguba ce a cauzat prin rĂua lui credinȚĂ, ca un debitor pus in intĂrȚiare.

Acastă explicațiune este invederat inesactă ?

Este destul să observăm că nu e vorba de *gestiunea de afaceri* și că obligațiunea de a restitui nu se fundează, in quasi-contractul nostru, dupe cum par a crede emienții jurisconsulți, de cari vorbim, pe maxima dupe care nimeni nu se pôte folosi pe nedrept in paguba altuia.

Dupe acea maximă, primitorul plăței nedatorite n'ar fi obligat să restituie nimic, cel puțin in ipotesa prevădută de art. 993, ipotesa repetițiunei in debitului propriu șișă.

In acel cas in adevăr cel ce a primit plata nedatorită avea să iea aceea ce a primit și prin urmare nu se imbogățesce, ci primesce ceea ce este al său.

Adevăratul fundament al obligațiunei de a restitui este, credem că am demonstrat-o de ajuns, erórea celui ce a plătit, care vițiază consimțimântul lui și anulează plata făcută.

Acastă idee este scrisă chiar in textul legii, și nu vedem pentru ce DD. Demolombe și Laurent o lasă de uă parte, ca să se ducă să iea temeiul *gestiunei de afaceri*, pentru a-l pune temeiul și la plata nedatorită.

Plata fiind nulă, fie-care parte trebuie să fiă pusă in starea, in care s'ar fi găsit, daca nu se săvêrșia plata : unuia titlul lui de creanță, celuiilalt lucrul in starea in care ar fi fost, de se găsia la dênsul, și tóte folósele ce ar fi putut produce.

238. Ecă principul general.

Déră este uă considerațiune care, in legislațiunile nóstre modifică, *ex æquo et bono*, aceste urmări riguróse ale principiilor : buna sau réua credință a aceluia, ce a stăpênit lucrul.

Primitorul este de bună credință, atunci când a primit, cređênd că are să iea ceea ce i se da.

Primitorul este de rea credință atunci, când scia bine că n'are să ia nimic, și cu toate acestea a primit, ca cum ar fi avut să ia.

Acastă deosebire între primitorul cu bună credință și primitorul cu rea credință esista-ea în dreptul roman ?

D. Demolombe citează legea 15 Pr. *Digeste*, care spune în modul cel mai lămurit că primitorul este obligat să restituie, nu numai lucrul primit, dără și creșterile ce a dobândit prin accesiune, *ba chiar fructele percepute cu bună credință*: «*imò et fructus, quos is, cui solutum est, bona fide percepit, in conditione venient*»

Și observă că Pothier reproduce această doctrină fără să facă cea mai mică obiecțiune și fără să declare, cum o face în alte cazuri, că această doctrină nu s'ar mai aplica în timpul său.

Și de aceea D. Demolombe conchide că doctrina, care deosebesce între primitorul cu bună credință și cel de rea credință, este nouă, și feliicită pe autorii Codului Napoleon de această bună inovațiune.

Și cu toate acestea mie nu-mi vine să cred că jurisconsultii romani puneau pe primitorul de bună credință pe aceeași linie cu cel de rea credință. Intențiunea mea nu este fără îndouială de a discuta această cestiune; dără găsesc chiar în *Digeste* dovada că ei deosebiau între unul și altul. Ecă ce citim în legea 65 § 8 *Digeste*, scris tot de Paulus, care a scris și legea 15 citată mai sus :

Si servum indebitum tibi dedi, eumque manumissisti, si sciens hoc fecisti, teneberis ad pretium ejus, si nesciens, non teneberis: sed propter operas ejus liberti et ut hereditatem ejus restituas.

Dacă creditorul a liberat un sclav ce i s'a plătit nedebit, restituie prețul lui, dacă a fost de rea credință

și nu restituie acest preț, dacă a fost de bună credință.

Ceea ce este sigur este că această inovațiune nu este introdusă de autorii Codului Napoleon, căci o găsim și în Codul Callimach.

239. Legea Callimach în adevăr arată, într'un mod tot atât de scurt, cât și de energic, deosebirea ce aduce buna sau réua credință în obligațiunea de a restitui cele primite fără drept, și definesce în același timp ce trebuie să se înțeleagă prin aceste cuvinte. § 1892 rostesc :

«Primitorul plăței unei nedatorii se socotesce ca un stăpânitor cu bună credință, dacă n'a știut ori n'a putut din impregiurări să prepună greșéla plătitorului; érá se socotesce ca un stăpânitor cu rea credință, dacă a știut sau dacă, din impregiurări, a putut să propună greșéla aceluia.»

Și trâmite tăcut la regulele de drept cari stabilesc deosebirea cea mare între stăpênitorul cu bună credință și între stăpênitorul cu rea credință.

240. În legislațiunea noastră sunt două principii mari cari modifică fórte mult obligațiunea de restituire, fiã în ceea ce privesce lucrul în sine, fiã în ce privesce folósele ce au putut produce lucrul.

Cel d'ântâiu éste că posesorul cu bună credință câstigă veniturile lucrului posedat. Legea, ocupându-se în general de dreptul de accesiune, dupe ce declară în art. 483 că, în general, tóte folósele ce produce un lucru se cuvin proprietarului, adaogă în art. 485 că posesorul de bună credință câstigă proprietatea fructelor. Acest principiu dérã éste general și se aplică prin urmare în tóte casurile, în cari esistă uã posesiune a unui lucru străin.

Cel de al douilea principiu éste că uã obligațiune nu-și produce efectele ei, contra debitorului, de cât

din momentul, în care acesta a fost pus în întârziare. De unde rezultă că, pînă la punerea în întârziare, debitorul :

1° Nu e dator a despăgubi pe creditor de daunele ce i-ar fi cauzat întârzierea plății ;

2° Nu răspunde de deteriorarea sau pierderea lucrului provenind din forța majoră.

Déră cel ce a primit uă plată cu bună credință nu este în întârziare de a restitui, de-óre-ce acel ce a primit, știind că nu se cuvine, este în întârziare prin fraudă sa.

Acestea sunt principiile generale, cari se aplică prin urmare la tot felul de restituiri.

241. Déră, în cazul nostru, intervine încă uă idee specială materiei plății nedatorite : acela care plătesce, fără a fi dator, este tot-d'a-una în culpă, pentru că plătesce.

De cât ori se află față în față cu un primitor de rea credință, legea ține puțin sémă de culpa plătitorului și obligă pe primitor să plătescă tot folosul ce a tras, sau chiar tot folosul ce ar fi tras plătitorul, dacă n'ar fi existat plata. Și acésta pentru că primitorul scia bine că n'are să ia nimic de la plătitor, că plătitorul se înșală creșënd că-i este dator, și cu tóte acestea l-a lăsat să se înșele și a primit, făcëndu-se că are să ia.

De câte ori însă plătitorul se găsește în fața unui primitor de bună credință, atunci culpa lui este la ivélă și legea nu obligă pe primitor să restituie de cât folosul ce i-a rēmas din faptul plății. Tótă paguba rēmane în sarcina plătitorului, căci tótă paguba rezultă din faptul plății ce a avut imprudența a face.

Să fiă dréptă acéastă decisiune a legii ?

D. Laurent caută în zadar un cuvēnt juridic care

să permită primitorului de bună credință a se inavuți in paguba aceluia, ce a tăcut plata.

Nu dóră că D. Laurent crede că nu e drept ca posesorul de bună credință să câstige fructele, déră Dsa nu găsesce nici uă analogie intre posesorul de bună credință și primitorul obligat să restituie : « cel d'ântâiu se bucură de lucru in virtutea unui titlu, ale cărui viții 'i sunt necunoscute, érá cel de al douilea n'are nici un titlu. »

Am vorbit de cea d'ântâiu eróre a Dlui Laurent, care nu vrea să convină că restituirea plăței nedatorite repausă pe erórea plătitorului, care anuléză plata, și repetă că nimeni nu póte a se inavuți pe nedrept in paguba altuia intr'uă materie, in care nu mai e vorba de acésta.

Déră D. Laurent mai face incă uă eróre, când afirmă că cel ce primesce plata n'are titlu de posesiune, căci plata este un titlu translativ de proprietate ca ori-ce altă convențiune, și, când imi plătesci 1000 lei, ce-mi esti dator, devin proprietar pe monetele ce mi-ai numérat in virtutea plăței.

Déră, ori-cum ar fi, D. Laurent este singur de părerea sa, tótă lumea primesce, ca lucru drept, ceea ce legea a hotărit, și cuvântul este că, faciă cu un primitor de bună credință, plătitorul este in culpă.

242. Cât pentru cestiunea de a se sci, in ce cas se póte dice că un primitor a fost de bună credință și in ce cas se póte dice că a fost de rea credință, acésta este fără indouială una din acele cestiuni de fapt, pe cari judecătorul fondului le aprețiază in suveranitatea sa, dupe probele ce i se vor pune inainte și dupe impregiurările fie-cărui fapt.

In colo acéstă cestiune nu presentă mari greutăți. Un lucru trebuie a se afla : scia primitorul că nu are drept să priméscă ceea ce i se plătia nedebit, sau cre-

dea că are în adevăr să iea ceea ce i se plătia ?

Și este lesne de înțeles că cu greu va admite judecătorul că uă persoană credea că are să iea, ceea ce i s'a plătit, când n'avea absolut nici un cuvânt de a crede că avea să iea.

243. Legea examinează efectele quasi-contractului nostru :

A. În ce privesc fructele sau foloșele produse de lucru, obiect al obligațiunei de restituire ;

B. În ceea ce privesc lucrul însuși supus restituirei ;

C. Art. 997 se ocupă în cele din urmă de obligațiunile la cari pôte fi ținut plătitorul, care a obținut restituirea, către primitor sau către terțiu, care a dobândit lucrul de la dânsul.

RESTITUAREA PLATEI NEDATORITE

RESTITUAREA FOLOASELOR PRODUSE DE LUCRUL PLATIT NEDEBIT

SUMAR

244. Espunere.

245. Obligațiunea de restituire are de obiect un lucru determinat.

246. Obligațiunea de restituire are de obiect uă sumă de bani.

247. *Quid* în cazul, în care s'a plătit numai veniturile unei rendite sau dobândile unui capital ?

248. Obligațiunea de restituire are de obiect lucruri fungibile.

249. Faptul care constituie quasi-contractul plăței nedatorite pôte el, în același timp, să constituie un delict sau quasi-delict ?

250. Primitorul este dator să restituie folosul ce a perceput sau a putut percepe de la lucrurile primite pe nedrept.

251. Obligațiunea de restituire are de obiect un mobil determinat sau un fapt ori uă abstențiune.

252. Primitorul a fost de bună credință la început, și, pe urmă, a aflat că nu avea să iea sau vice versa. — Espunere.

253. Prima ipotesă : Primitorul a fost de bună credință la început și pe urmă a devenit de rea credință.

254. A doua ipotesă : Primitorul a fost de rea credință, dără mostenitorul său este de bună credință.

255. Urmare. — Confusiunea ce face D. Demolombe între obligațiunile

ce isvorăsc din quasi-contractul plăței nedatorite și între acelea ce isvorăsc din réua credință a primitorului, și între posesorul precar și adevăratul posesor.

256. Urmare.— Mostenitorul de bună credință al unui primitor de rea credință câștigă fructele.

257. Un primitor de bună credință arendeză pe uă mie un lucru care face două mii; pe urmă devine de rea credință, în timpul arendărei.

244. Art. 994 se ocupă de fructele sau folósele lucrului :

« Când cel ce a primit plata a fost de rea credință, este dator a restitui atât capitalul, cât și interesele sau fructele din ȓiua plăței. »

Prin *a contrario*, când cel ce a primit plata a fost de bună credință, nu e dator să restituie de cât capitalul sau mai bine valórea primită ; el nu este dator să restituie și interesele sau fructele din ȓiua plăței, ci numai din ȓiua cererei în judecată.

Obligațiunea de restituire póte să aibă de obiect fiă un lucru determinat, fiă uă sumă de bani, fiă denariate, adică lucruri cari să cântăresc sau se numără, fiă în sfêșit fapte.

Vom examina ce deosebire produce în fie-care din aceste casuri buna sau réua credință a primitorului.

Vom examina în urmă óre-care situațiune în care primitorul a fost și de bună credință și de rea credință.

245. Când obiectul plăței a fost un lucru determinat producător de fructe, deosebirea între primitorul de bună credință și primitorul de rea credință constă în acésta că :

Primitorul de bună credință câștigă fructele, de óre-ce primitorul de rea credință este dator să le restituie.

Primitorul de bună credință câștigă tóte fructele,

fiă naturale, fiă civile, fiă anuale, fiă periodice, pe cari le-a perceput in timpul posesiunei ;

Déră nu câstigă de cât fructele, nu și câstigurile ce a scos din vîndarea parțială a lucrului chiar și nici lucrurile alăturate la lucru, și cari îl măresc sau îl țin in stare.

Pentru deosebirea intre fructe, și lucru trămitem la regulele stabilite de lege in materie de usufruct.

Primitorul de rea credință trebuie să restituie toate fructele ; și nu numai fructele pe cari le-a perceput, déră și pe acelea pe cari ar fi trebuit să le percépă, pe cari adică le-ar fi perceput plătitorul, dacă s'ar fi găsit încă in stăpînirea lucrului.

Astfel, este dator să restituie fructele naturale cari, din negligența lui, s'au pierdut, ori s'au stricat. Tot așa, dacă e vorba de un imobil inchiriat sau arendat, este dator să restituie, nu chiria sau arenda pe care a stipulat-o, ci pe aceea ce s'ar fi putut prinde. Și, de exemplu, dacă a inchiriat cu uă mie uă casă, care se putea inchiria cu două mii, două mii va fi dator să restituie primitorul de rea credință.

246. Când obligațiunea de restituire are de obiect uă sumă de bani, cel ce a primit cu rea credință este dator a întorče atât capitalul, cât și dobînda legală din ziua primirei ; când însă a fost de bună credință, nu e dator dobîndi de cât din ziua, in care i s'a cerut restituirea prin judecată.

Legea noastră in adevăr a stabilit trei principii in ceea ce privesce obligațiunea de a plăti uă sumă de bani.

Art. 1088 hotărăsce :

Că uă sumă de bani produce folóse ;

Că folósele ce produce sunt dobînda legală ;

Că această dobîndă nu curge, de cât de la cererea in judecată.

Art. 994 derógă la aceste principii, in ceea ce privesce pe primitorul cu rea credință; déră ele trebuiesc aplicate in ce privesce pe primitorul cu bună credință.

247. Déră écă uă cestiune controversată :

Un testator lasă legat uă rendită viageră sau chiar un capital bănesc, déră cu obligațiunea, pentru mostenitor, de a nu plăti capitalul, de cât peste cât-va timp, in care legatarul să se bucure numai de dobêndi.

Presupunem că legatarul a primit mai mulți ani veniturile renditei sau dobêndile capitalului legat și in urmă testamentul este declarat nul, pentru un cuvênt sau altul. Intrebarea este daca legatarul de bună credință va fi dator să restituie acele venituri și dobêndi și daca legatarul de rea credință va fi dator să plătéscă dobêndi la veniturile sau la dobêndile primite, din ziua in care le-a primit.

Daca ne-am uita numai la textul legii și la principiile dreptului, răspunsul ar fi ușor :

De-óre-ce capitalul nu s'a plătit, nimeni nu va fi dator să restituie capital; de-óre-ce s'a plătit numai dobêndile sau veniturile unui capital, primitorul de rea credință va fi dator să restituie sumele primite și nimic mai mult; érá primitorul de bună credință nu va avé să restituie nimic.

Și cu tóte acestea autori eminenți susțin contrariul.

DD. Laurent, Aubry și Rau invață că primitorul de bună credință va fi dator să restituie sumele primite, și acésta pentru cuvêntul că, in cazul acesta, dobêndile constituiesc un capital, de-óre-ce sunt chiar lucrul care s'a plătit. «Este uă eróre, adaogă D. Laurent, a dice că cel ce a primit veniturile este posesor de bună credință; nu poseda

creanța față cu acela, care i-a plătit veniturile, pentru că nu e creditorul lui.»

Și această părere a fost consfințită printr'ua decisiune a Curței de casațiune din Franția, din 4 August 1859 :

«Considerând că art. 549 (articolul nostru 485), care determină măsura restituirii ce trebuie să facă posesorul adevăratului proprietar al lucrului, este fără aplicațiune la ceea ce s'a plătit, fără a se fi datorit; că art. 994 dispune pentru casul, in care fructele pot să fiă deosebite de lucrul principal, ale cărui accesorii sunt; că aici lucrul principal ce trebuie restituit sunt chiar veniturile.....» (Aubry și Rau, IV, pag. 735; Laurent, XX, Nr. 373; *Dev.* 1860, I, 33).

Cu toate aceste autorități puternice, părerea noastră este că primitorul de bună credință nu este dator să restituie veniturile și dobânzile primite, și că primitorul de rea credință nu este dator să restituie de cât acele sume, fără nici uă dobândă.

a) Legislațiunea noastră in adevăr a făcut uă deosebire fundamentală între lucru și fructele lucrului, între capital și dobânzi, și acesta din trei puncte de vedere. El a hotărit :

1° Că capitalul să se restituie in toate casurile proprietarului de acela ce-l deține pe nedrept, de-ore-ce dobânzile să se câstige de acel ce le-a perceput cu bună credință, adică creșându-le ale sale ;

2° Că acțiunea pentru restituirea capitalului să dureze in regulă generală, trei-deci de ani, érá acțiunea pentru restituirea dobânzilor să țină numai cinci ani ;

3° Că capitalul să producă dobânzi; érá dobânzile să nu producă, in regulă generală.

Aceste principii nu sunt reguli arbitrare, ci sunt răsărite, din chiar natura legăturilor juridice dintre oameni.

Dobânșile, în adevăr, veniturile sunt destinate a fi întrebuințate pentru viața de toate zilele, de-orece capitalul este destinat a fi păstrat, și, dacă e drept să obligi pe un om, chiar de bună credință, care are în mână un capital al altuia, să-l dea adevăratului proprietar, dără este foarte nedrept ca să-l silești să-i dea și toate dobânșile, ce a produs acel capital, într'un lung șir de ani, căci ai espune la ruină pe un om, ce nu are să-și impute nimic.

b) Aceste principii sunt fundamentale în legislațiunea noastră și domină toate materiile.

Curtea de casațiune din Franția pretinde că ele nu se aplică, de cât în casurile, în cari se poate deosebi între capital și dobânși și că, în cazul nostru această deosebire nu se poate face; dără acesta este neesact, căci, și în cazul nostru, sumele, de cari vorbim, s'au plătit și s'au primit ca dobânși, nu ca capital, și prin urmare s'au cheltuit și cu și, nu s'au păstrat.

Este adevărat că, în cazul nostru, nu s'au numărat de cât dobânșile capitalului sau veniturile renditei, dără acesta nu va să țină că dobânșile sau veniturile sunt lucrul principal, care trebuie restituit.

Din contră, și cel ce a plătit și cel ce a primit au înțeles, unul că se dă dator uă rendită sau un capital și celalt că are dreptul la uă rendită sau un capital; ecă lucrul principal, care trebuie restituit: obligațiunea plătitorului de a servi uă rendită sau de a plăti un capital. Acest lucru s'a plătit, din momentul în care creditorul s'a dat dator; căci, pentru strămutarea unui drept, nu e nevoie de nici

uă tradițiune corporală, și deci acest lucru trebuie restituit, și se și restituie așa cum s'a prestat, fără tradițiune, prin desființarea obligațiunei, ce-și luase plătitorul către primitor. Cât pentru folósele acestui lucru principal, ele nu se pot restitui, de cât in măsura, in care legea dispune restituirea folóselor.

c) D. Laurent adaogă că primitorul nici nu e posesor al creanței. Déră pentru ce? «Folosirea de un drept nu e și ea uă posesiune ca și detențiunea unui lucru?» dupe cum se exprimă D. Demolombe.

D. Laurent đice că primitorul nu e posesor, pentru că nu e creditor al plătitorului. Déră, daca ar fi in realitate creditor, ar fi proprietar al renditei, nu posesor; tocmai pentru că nu e creditor, de cât in aparență, este numai posesor.

Căci drepturile ca și lucrurile pot fi obiectul unei posesiuni, pot fi posedate de altul, de cât de proprietarul lor.

d) Ceea ce dovedesce incă că soluțiunea ce susținem este cea legală, este ceea ce legea insăși dispune, pentru usufructul unei rendite.

Un testator a legat lui Primus usufructul unei rendite. Primus primesce mai mulți ani veniturile acelei rendite și pe urmă se descoperă un alt testament care revoca acel legat.

Cum consideră legea veniturile percepute de usufructuar, ca capital ori ca folos? Fără indouială, ca venit. Art. 527 đice că usufructuarul are dreptul a percepe veniturile, fără să fiă obligat la nici un fel de restituțiune.

Daca veniturile, percepute de usufructuar, sunt folóse, nu usufructul chiar, veniturile unei rendite sunt folósele lucrului, érá lucrul insuși, supus restituțiunei, este rendita chiar.

248. Ce să đicem in casul, in care plata a avut

de obiect lucruri fungibile, cari se dau cu măsura sau cu numărul, zaharele, cum le numia vechia legislațiune, denariate, cum le numesce legea noastră?

Cestiunea este controversată.

DD. Aubry și Rau cred că primitorul de rea credință este dator să plătească dobândă, din ziua primirei, la valoarea lor, intocmai ca cum ar fi primit un capital bănesc.

Art. 1587 Codul civil ține într'adevăr că se pot stipula dobânzi, nu numai pentru un capital bănesc, ci și pentru denariate sau zaharele, ceea ce va să zică că legea pune pe aceeași linie, în ce privește folósele ce pot produce, denariatele sau zaharelele cu capitalurile bănesci.

Și D. Laurent, care susține aceeași părere, adaugă că interesele, pe cari este obligat a le plăti primitorul de rea credință, nu sunt în realitate dobânzi, ci reprezintă folosința ce a tras primitorul din faptul plății, și de care a fost lipsit plătitorul. (Laurent, *Eod.*, Nr. 374).

DD. Larombière și Demolombe sunt de altă părere. Legea permite în adevăr a se stipula dobânzi la datorii de denariate, dără nici uă dată nu hotărăște să curgă acele dobânzi de drept, cum face, de multe ori, când e vorba de datorii de bani.

Și, în adevăr, ceea ce are drept să cêră cel ce a plătit din eróre, sunt lucrurile pe cari le-a dat, sau lucruri de aceeași calitate și cantitate.

Apoi, nimic nu ne autorisă să țicem că asemenea lucruri au produs dobânzi.

Acêsta nu însemnă, adaugă DD. Demolombe și Larombière, că primitorul de rea credință se va bucura de folósele lucrului, în paguba plătitorului : Judecătorul, dupe cererea plătitorului, va puté con-

demna pe primitor la plată de daune-interese, dupe aprețiarea sa.

Și aceste daune-interese pot fi mult mai mari, de cât dobânđile legale, in casul in care judecătorul, dupe gravitatea relei credințe, va găsi că primitorul s'a făcut culpabil de un quasi-delict: «un quasi-delict putând fórte bine concura cu un quasi-contract.» (Dei Iolombe, *Eod.*, Nr. 351 și 353).

249. Observ mai ântâiu că cea din urmă propunere a DD. Larombière și Demolombe este cu totul inesactă. Un fapt, ori-cât de complicat, nu pôte să constitue in același timp un quasi-contract și un quasi-delict. Ca să fiă astfel, ar trebui ca quasi-contractul să aibă aceleași caractere ca și quasi-delictul, ceea ce nu e, și ceea ce nu pôte fi, căci, daca ar avé aceleași caractere, n'ar fi doué lucruri deosebite.

Fără indouială, se pot intêmpla casuri, in cari primirea nedatorită să intrunescă caracterele, nu ale unui quasi-delict — căci prin quasi-delict se înțelege un fapt păgubitor săvêrșit fără intențiune rea, fără rea credință — déră caracterele unui delict civil sau chiar ale unui delict caracterizat, déră, in casul acesta, primirea nu mai constitue un quasi-contract, nu presentă numai elementele simple ale primirei unui lucru, pe care scii că nu ai să-l ei, ci manopere fraudulóse, mai mult sau mai puțin caracterizate. Și obligațiunea primitorului nu mai isvorésce din art. 992 și urm., ci din art. 998 și urm.

Se pôte încă ca, alături de primirea cu rea credință a unui lucru nedatorit, primitorul să fi săvêrșit un fapt deosebit, care să constitue un delict sau un quasi-delict, in care cas ar fi doué lucruri deo-

sebite, două acțiuni, două cereri și două condemnațiuni.

Acésta se pôte, déră nu se pôte ca același fapt să constituie în același timp, un quasi-contract și un quasi-delict, și de aceea cred că nu e drept ca Tribunalele să aplice două responsabilități diferite, pentru unul și același fapt.

250. Să depărtăm déră din desbateri, ceea ce nu e în cestiune, și să ne întrebăm dacă acela, care a primit cu rea credință lucruri ce se cântăresc sau se măsoră, este dator să restituie, nu numai acele lucruri sau lucruri de aceeași calitate și cantitate, déră încă ce-va, drept folosul ce au putut produce lucrurile primite fără drept.

Dupe părerea mea, pentru a deslega acésta cestiune, trebuie să ne întrebăm dacă acele lucruri au produs vre un folos primitorului sau cel puțin a putut să-i aducă folos. Dacă i-au adus folos, primitorul va fi obligat să restituie acel folos; dacă nu, nu! Afară numai dacă plătitorul va dovedi că lucrurile ar fi putut să-i producă folos, dacă ar fi fost la dânsul.

Se înșelă déră DD. Aubry, Rau și Laurent când afirmă că primitorul unor lucruri fungibile este dator să plătescă dobânzi legale la valórea acelor lucruri, din ziua primirei, în virtutea art. 994 combinat cu art. 1587 Codul civil, căci art. 994 și 1587 nu ȳic acésta.

Și tot atât se înșelă și DD. Demolombe și Larombière când susțin că, în virtutea art. 1088, primitorul cu rea credință de lucruri fungibile este dator a plăti dobânzi la valórea lor, numai de la cererea în judecată, căci și art. 1088 este străin de cestiunea nóstră.

Ceea ce este adevărat este că art. 994 Codul ci-

vil obligă pe primitorul cu rea credință să restituie, nu numai lucrul, dără și folósele ce a tras el, sau ce ar fi putut trage plătitorul din acel lucru.

Și prin urmare, primitorul va fi dator să plătescă dobânđi, daca a luat dobânđi sau, cel puțin, daca ar fi putut lua dobânđi plătitorul.

Judecătorul va rezolva dără in fapt cestiunea, dupe impregiurările fie-cărei afaceri. Avem aici uă cestiune de fapt pe care jurisconsultii cei mai autorisați o transformă in cestiune de drept, urmând uă tendență pe care am semnalat-o și in alte ocațiuni.

De cele mai multe ori primitorul se va fi grăbit să vândă lucrurile fungibile pe cari le-a primit și să le transforme in bani, așa in cât să se folosescă de dobânda banilor, in care cas va fi condamnat să restituie acea dobândă. Alte-ori le va fi păstrat in natură, și in casul acesta nu va fi condamnat să plătescă nici uă dobândă, afară numai daca s'ar proba că plătitorul le ar fi vândut și s'ar fi folosit de dobânda prețului lor.

Tot-d'a-una va fi uă cestiune de fapt, pe care judecătorul o va apreția, dupe timpuri, dupe impregiurări, dupe obiceiul locului și dupe felul lucrurilor plătite, nu uă cestiune de drept, care să fiă decisă tot-d'a-una in același fel, intr'un sens sau in altul.

251. In același mod vom decide cestiunea noastră de câte ori plata va fi avut de obiect un lucru mobil determinat sau un fapt sau uă abstențiune: ne vom intreba daca, in fapt, primitorul a tras vre un folos din lucrul primit fără drept, și-l vom condamna să restituie acel folos și numai folosul ce a tras sau ar fi putut trage.

Nici intr'un cas însă nu-l vom condamna, cum

ne povățuesc DD. Demolombe și Larombière, să plătescă despăgubiri, pentru că art. 994 nu vorbește de despăgubiri și nici nu trebuia să vorbească.

Quasi-contractul plăței nedatorite se deosebește, în această, de un quasi-delict, că amândouă părțile sunt în culpă.

Dacă primitorul de rea credință este în culpă, că a primit ceea ce știa că n'are să iea, plătitorul este și el în culpă, că a plătit, fiă chiar din eróre, ce nu era dator să dea, și de aceea și datoresc reciproc despăgubiri, sau mai corect nu și datoresc nici uă despăgubire, unul altuia.

Rămâne numai ca, în urma anulării plăței, fiecare să fiă pus în pozițiunea, în care s'ar fi aflat, dacă nu ar fi existat plata, ceea ce esclude ori-ce idee de quasi-delict și de despăgubiri.

252. Am presupus, pênă acum, că primitorul a fost, în tot timpul, pênă la restituire, sau de bună credință sau de rea credință; déră se pôte întâmpla ca să fi fost, pênă la un timp, de bună credință și, pe urmă, să afle că nu avea drept să primescă ceea ce a primit, sau, din contră, să fi fost, la început, de rea credință și, pe urmă, să devină de bună credință.

Și, în acest cas, trebuie să ne întrebăm, dacă cel ce a primit cu rea credință începe să câstige fructele îndată ce a devenit de bună credință, și vice-versa, dacă cel ce a primit cu bună credință pierde fructele îndată ce a aflat că n'avea drept să primescă.

253. Prima noastră ipotesă este această: Primitorul era de bună credință în momentul, în care a primit, déră în urmă a aflat că nu avea drept să primescă ceea ce a primit, a devenit de rea credință.

Să presupunem că obiectul plăței a fost un mo-

bil sau imobil producător de fructe naturale sau industriale.

Acastă ipotesă este regulată prin art. 485, 486 și 487 Codul civil, din cari rezultă că posesorul nu mai câștigă fructele, indată ce incetază de a fi de bună credință, indată ce cunósce vițiile titlului in puterea căruia posedă.

Și această soluțiune este aplicabilă in cazul nostru, de-óre-ce primitorul nu este, și el, de cât un posesor, din momentul primirei, pêne in momentul restituirei.

Ceea ce ȃicem despre primitor ênsuși, când devine de rea credință, trebuie să ȃicem și despre mostenitorul primitorului : daca primitorul a fost de bună credință, érá mostenitoul sêu de rea credință, tóte fructele percepute de primitor, cât a trăit, îi sunt câștigate, tóte fructele insă percepute de mostenitorul lui, dupe mórtea aceluia, trebuesc restituite.

Acastă soluțiune se aplică ea când obiectul plăȃtei a fost uă sumă de bani? Primitorul, care la inceput a fost de bună credință, va fi el dator să plăȃtescă dobêndi, din ȃiua, in care a devenit de rea credință?

D. Demolombe este de părere că nu, de-óre-ce, pe de uă parte, art. 994 ȃice că primitorul de bună credință nu restituie dobêndile din ȃiua primirei; érá, de altă parte, art. 1088 nu obligă pe debitorul unei sume de bani să plăȃtescă dobêndi, de cât din ȃiua cererei in judecată.

Dérá eu cred că această soluțiune nu ține sémă in destul de voința esprimată de legiuitor, in art. 994 Codul civil.

Acest articol in adevêr a fost scris tocmai ca să introducă uă derogățiune la art. 1088 Codul civil.

Care este acea derogățiune?

Este că primitorul de rea credință este dator să restituie dobânzile, de drept, fără cerere în judecată.

Acum, legislatorul a vorbit fără îndoiială de ceea ce se întâmplă mai adesea, când primitorul a fost, chiar de la început, de rea credință; dără decisiunea lui trebuie aplicată fără îndoiială și la ipotesa, pe care n'a prevădută-o de-a dreptul.

De vreme ce legea voesce, ca primitorul de bună credință să nu plătescă dobânzi, érá cel de rea credință să plătescă, este invederat că primitorul de bună credință este dator să plătescă dobânzi din ziua, în care a devenit de rea credință.

Aceeași soluțiune o vom aplica în toate celelalte cazuri: vom scuti pe primitor de a restitui folósele ce a perceput de la lucrul primit, pe cât timp a fost de bună credință; dără 'l vom obliga să restituie toate folósele, ce a cules sau numai ar fi putut să culégă, în tot timpul, cât a fost de rea credință.

254. Să răsturnăm acum ipotesa noastră, să presupunem că persóna, care a primit, a fost la început, de rea credință și, pe urmă, s'a făcut de bună credință.

Acésta nu se póte, fără îndoiială, pentru același individ, căci un om nu póte, dupe ce a știut uă dată că n'a avut drept să priméscă, să crédă în urmă că avea acel drept.

Dără uă persónă se póte reprezenta de mai mulți indiviđi, și, dacă nu se póte ca același individ să fiă, întâiu de rea credință și, în urmă, de bună credință, se póte fórte lesne ca primitorul énsuși să fiă, de rea credință, érá mostenitorul lui de bună credință.

În acéstă ipotesă un punct este sigur, că adică mostenitorul va fi dator să întórcă folósele culese de autor și să răspundă de degradările întâmplăte în timpul vieței lui, că adică va fi tratat, în tot

acest timp, ca un om de rea credință: el mostenește obligațiunea de restituire, pe care o avea autorul, și așa cum o avea.

Déră in urmă? Trebuie óre să ȃicem cã mostenitorul, continuãnd persóna autorului, trebuie a fi tratat de rea credință, daca autorul sãu a fost de rea credință?

D. Demolombe se pronunță pentru afirmativa, și cuvântul sãu este cã mostenitorul, chiar de bunã credință, al unui primitor de rea credință, mostenește obligațiunea autorului de a restitui lucrul, împreună cu fructele, sau capitalul cu dobânđi, din ziua primirei.

Fãrã indouialã, adaogã D. Demolombe, mostenitorul de bunã credință, al unui posesor de rea credință, câștigã fructele; dérã, intre posesor și primitor. este acéstã mare deosebire, cã cel d'ântãiu nu era obligat la nimic, pe când acesta este obligat, prin quasi-contract.

Și D. Demolombe dã de exemplu casul mostenitorului unui arendaș: ori cât ar fi de convins cã moșia era a autorului sãu, ori-care i-ar fi buna credință, va restitui fructele, pentru cã era obligat, prin contractul de arendã.

Tot asemenea va restitui fructele și mostenitorul primitorului de rea credință, pentru cã e obligat prin quasi-contractul plãței nedatorite. Obligațiunile rezultãnd din quasi-contracte se mostenesesc, in tocmai ca obligațiunile ce rezultã din contracte. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 355.)

Așa par a crede DD. Aubry și Rau, cu tóte cã nu-și pun cestiunea lãmurit:

«Mostenitorul celui ce a primit cu rea credință nu póte sã punã inainte buna lui credință, pentru a scãpa de urmãrile relei credințe a autorului. Cu

tótă buna lui credință, este obligat când ar fi fost și autorul său.» (*Eod.*, pag. 737). Și in nota 33 adaogă : «In adevăr, obligațiunile rezultând din quasi-contracte trec la mostenitori, ca și obligațiunile rezultând din contracte »

D. Laurent este de aceeași părere : «nu se ține sémă de buna credință a mostenitorilor», și adaogă că acesta este dreptul comun.

255. Și cu tóte aceste puternice autorități, soluțiunea de mai sus ne pare inesactă.

D. Demolombe confundă mai ântâiu obligațiunile ce nasc din quasi-contracte, cu obligațiunea ce nasce din réua credință a primitorului.

Eminentul jurisconsult confundă asemenea posesiunea adevărată, cu posesiunea precariă.

Și, in adevăr, din quasi-contractul nostru, nu nasce de cât obligațiunea de a restitui lucrul primit ; cât pentru obligațiunea de a restitui fructele sau dobânđile, acéstă obligațiune nu nasce, de cât din réua credință a celui ce a perceput aceste folóse in timpul când le-a perceput.

Asemenea, nu este nici uă analogie, cel puțin in legislațiunea francesă, intre cel ce deține lucrul, in virtutea unui contract de arendă, și cel ce deține lucrul in virtutea unui titlu translativ de proprietate ; de-óre-ce unul posedă, érá celalt nu posedă.

In legislațiunea nóstră vițiul precarității nu se mostenesce, și de aceea tóte regulele aplicabile la mostenitorul de bună credință, al unui posesor de rea credință, se aplică și mostenitorului unui arendaș, și, dupe părerea mea, câstigă și el fructele in tocmai ca ori-care alt posesor de bună credință.

Să lăsăm déră la uă parte aceste argumente și să esaminăm cestiunea in sine.

256. Cestiunea nóstră este acésta : ce obligați-

uni mostenesce, in privința fructelor, mostenitorul unui primitor de rea credință?

1° El mostenesce fără indouială obligațiunea de a restitui fructele, culese de autorul său de rea credință; această obligațiune se găsește in patrimoniul său și o mostenesce.

Dără obligațiunea de a restitui fructele, culese dupe mórtea primitorului nu póte să o mostenescă, căci nu se născuse încă și prin urmare nu a putut să o găsească in mostenire. Daca, de uă parte, obligațiunea de a restitui fructele percepute dupe mórte, nu există in patrimoniul primitorului de rea credință; de altă parte, ea nu se póte nasce in persóna mostenitorului, de-óre-ce această obligațiune nu se póte nasce contra unui om, care a perceput fructele cu bună credință. Așa in cât acea obligațiune n'are de unde să rēsará. Argumentațiunea ni se pare fără răspuns.

Și ceea ce ȃicem despre fructe, ȃicem și despre dobēndi.

Primitorul este dator a plăti dobēndi din ȃiua primirei, daca, de atunci, a fost de rea credință; de unde conchid că, numai acele dobēndi trebuesc restituite, cari au fost percepute, in timpul relei credințe.

2° Folósele lucrului se percep succesiv, se percep ȃi cu ȃi; și este drept ca să le cástige, au ba, dupe cum cel ce le-a perceput a fost de bună sau de rea credință, in momentul in care le-a perceput.

3° Este adevărat că, in materie de prescripțiune, decisiunea este alta: mostenitorul unui posesor de rea credință nu póte prescrie de cât tot prin trei-deci de ani, chiar daca el a stăpēnit cu bună credință mai bine de ȃece ani de la mórtea autorului.

Dără pentru ce?

Pentru că, în materie de prescripțiune, nu se caută buna sau réua credință, de cât la începutul posesiunii; și, precum mostenitorul cu rea credință continuă a prescrie prin deuce ani, dacă autorul său a fost de bună credință, tot așa și mostenitorul de bună credință trebuie să continue a prescrie prin trei-deci de ani, dacă autorul său a fost de rea credință.

Și pentru ce încă?

Pentru că obligațiunea de a restitui imobilul usurpat, născută în persóna autorului, trece la mostenitor, ca fie-care altă obligațiune, trece așa cum este.

4° Acéstă soluțiune, conformă cu principiile dreptului, este și echitabilă.

Pe ce se întemeiază în adevăr principiul, că stăpênitorul de bună credință câștigă fructele?

Pe idea că nu e drept că să permitem creditorului să ruineze pe debitor, prin acumularea fructelor sau dobênșilor.

Stăpênitorul de rea credință scie că fructele nu sunt ale lui, și trebuie, să le păstreze, ca să aibă a le restitui, când i se vor cere.

Stăpênitorul de bună credință crede că fructele sunt ale lui, și de aceea le cheltuesce, trăind mai bine. Așa în cât, dacă am permite creditorului, să viă să le céră, uă dată pe mai mulți ani, debitorul ar fi ruinat.

Ei bine, acéstă considerațiune de echitate, care a trecut în textele legii, se aplică tot atât de riguros la mostenitor, ca și la debitorul original.

Și mostenitorul de bună credință a cheltuit fructele, cređându-le a le sale, *lautius vixit*. Și nu e drept să-l ruinăm, cerându-le uă dată, pe un mare număr de ani.

Pentru toate aceste cuvinte sunt de părere că buna credință apără și pe mostenitorul de bună credință al unui debitor de rea credință de restituirea fructelor culese de dânsul în urma morții autorului.

257. Am arătat că fructele, pe cari trebuie să le restituie acela, ce le-a perceput cu rea credință, sunt, nu acelea pe cari le-a perceput în realitate, decât acelea pe cari ar fi trebuit să le percăpă.

Așa, dacă primitorul de rea credință al unui imobil, a arendat acel imobil, el va trebui să restituie, nu suma pe care o primesce, ci adevărata sumă cu care s'ar fi putut arenda imobilul de un proprietar diligent.

Și această regulă se aplică fără îndouială și la primitorul, care a fost de bună credință la început, și a devenit, mai târziu, de rea credință.

Deși încă întrebarea care se pune :

Un primitor de bună credință al unui imobil arendă acel imobil pe cinci ani cu preț de uă mie lei, de-ore-ce două mii lei se putea ușor arenda imobilul. Abia stăpênesce un an și află că nu avea drept să primăscă imobilul, devine de rea credință.

El va fi dator, dupe cele ce am șis, să restituie plătitorului veniturile imobilului pe ceilalți patru ani; decât care este suma, ce va fi dator să restituie: uă mie lei, cât a arendat el cu bună credință imobilul, sau două mii de lei, cu cât ar fi trebuit să-l arendeze?

D. Larombière, care pune această întrebare, o resolve într'un sens favorabil primitorului: cu toate că un primitor trebuie să restituie, nu fructele pe cari le-a perceput în timpul, cât a fost de rea credință, decât acelea pe cari ar fi trebuit să le percăpă, totuși, în cazul nostru, primitorul nu va restitui de

cât uă mie lei pe an, cât a primit, érá nu doué mii lei, cât trebuia să priméscă.

Și D. Demolombe, dupe ce presentă câte-va obiecțiuni, se unesce cu părerea Dlui Larombière.

Nici mie nu mi se pare că cestiunea póte să presente mari greutăți.

Primatorul, care a arendat cu uă mie lucrul, care făcea doué mii, a perdut in momentul arendărei uă mie, și de acéstă perdere nu e responsabil către plătitor, pentru că, in momentul arendărei, a fost de bună credință.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

RESTITUIREA LUCRULUI

SUMAR

258. Espunere. — Divisiune.

259. Observațiune asupra art. 995 și articolul corespundător din Codul Napoleon.

260. Când lucrul plătit nedebit există, trebuie restituit.

261. Când a perit sau s'a deteriorat, primitorul de bună credință este liberat sau îl restituie in starea in care se află, de-óre-ce primitorul de rea credință restituie prețul și răspunde de stricăciuni.

262. *Quid* când primitorul, de bună credință la inceput, a devenit, in urmă de rea credință?

263. *Quid* când lucrul, fiind primit cu rea credință, s'a distrus sau s'a deteriorat de un mostenitor de bună credință?

264. Când lucrul a fost vëndut, primitorul cu bună credință restituie, in toate casurile, prețul ce a prins; primitorul de rea credință restituie ce e mai mult, prețul ori valoarea lucrului din momentul cererei de restituire.

265. In cazul in care restituie prețul, primitorul restituie și acțiunile ce ar avé din instrăinare.

266. *Quid* când lucrul primit a fost dăruit?

267. Plătitorul are dreptul de a revendica lucrul, in mâinele celor de al treilea, cărora l-ar fi transmis primitorul? Controversă.

268. Dreptul roman vechiu, jurisprudența francesă, lucrările pregătitoare ale Codului Napoleon.

269. Plătitorul are acțiunea in revendicare contra terțiului, déră acéstă acțiune incetéză in doué casuri.

270. Plata nedatorită transmite ea proprietatea de la plătitor la primitor ?

271. Plata nedatorită este ea nulă ?

272. In dreptul nostru plătitorul are acțiunea in revendicare contra terțiului cumpărător.

273. Acest drept nu mai există in cazul, in care terțiul, care a dobândit lucrul de la primitor, și-a transcris titlul său, înainte de a fi pierdut primitorul prin judecată dreptul de a vinde.

274. Asemenea, acțiunea in revendicare nu mai există in cazul, in care primitorul a fost de bună credință și este garant al evicțiunii.

275. Observațiuni asupra părerii susținute de DD. Toullier și Delvincourt și asupra explicațiilor date la votarea Codului Napoleon.

258. Am terminat cu efectele quasi-contractului nostru in privința veniturilor, fructelor și dobânzilor, produse de lucrul plătit, din momentul plății, până in momentul restituirei.

Și acum ne întrebăm cari sunt efectele quasi-contractului in ceea ce privesce lucrul chiar, care formează obiectul plății, ce obligațiuni răsar dintr'ênsul, pentru cel ce a primit, ceea ce nu avea să primescă.

Se înțelege că nu poate să existe nici uă greutate in cazul, in care plata a avut de obiect sume de bani, lucruri fungibile ori fapte : in aceste casuri primitorul va fi obligat a restitui suma primită, lucruri de aceeași cantitate și calitate, ori valoarea lor, sau să despăgubescă pe plătitor de folosul ce a tras din serviciul ce i s'a adus.

Și de aceea legea nu se ocupă special de cât de cazul, in care plata a avut de obiect un lucru determinat, și prevede :

In art. 995 ipotesa in care lucrul a perit sau s'a deteriorat prin faptul primitorului sau prin cas fortuit.

Și in art. 996 cazul, in care primitorul a instrăinat lucrul primit fără drept.

Și se întreabă ce se întemplă in fie-care cas, când primitorul a fost de rea credință, și ce, când primitorul a fost de bună credință.

Vom studia și noi fie care din aceste casuri și ne vom întreba in urmă daca, in casul in care primitorul a instrăinat lucrul primit, plătitorul are vre uă acțiune contra terțiului acuisitor.

259. Art. 995 Codul civil se rostesc astfel :

«Când lucrul plătit nedebit era un imobil sau un mobil corporal, cel care l-a primit cu rea credință este obligat a-l restitui in natură, daca există, sau valoarea lucrului, daca a perit sau s'a deteriorat chiar din casuri fortuite, afară numai de va proba că, la aceste casuri, ar fi fost espus lucrul fiind și in posesiunea proprietarului.

«Cel care a primit lucrul cu bună credință, este obligat a-l restitui, daca există; dără este liberat prin perderea lui, și nu răspunde de deteriorări.»

Articolul corespundător din Codul Napoleon era foarte rău redactat și da loc la mulțime de interpretări contrarie doctrinei tradiționale și probabil chiar intențiunei legislatorului.

Legislatorul nostru a restabilit in modul cel mai lămurit doctrina jurisconsultilor celor mari ai României, așa in cât puține cuvinte de esplicațiune vor fi de ajuns pentru a înțelege textele noastre.

260. Și mai ântâiu, daca lucrul există, nu e nici uă deosebire între primitorul de bună credință și primitorul de rea credință : și unul și altul sunt obligați să restitue lucrul primit.

Acésta este invederat !

Quasi-contractul nostru intemeiându-se pe idea că plata trebuie considerată ca nulă, cel d'ântâiu și mai natural efect, ce produce, este de a obliga

pe primitor să inapoeze lucrul primit, când acest lucru se află în posesiunea acestuia.

Écă prima ipotesă și cea mai simplă.

261. Cea de a doua ipotesă este când lucrul a perit sau s'a deteriorat, fiă prin faptul primitorului, fiă printr'un cas fortuit.

În acésta a doua ipotesă se arată indată deosebirea dintre primitorul cu bună credință și primitorul cu rea credință.

Cel d'ântăiu, primitorul cu bună credință, este liberat de obligațiunea de a restitui prin pierderea lucrului, și nu este obligat să-l restituie, dacă s'a deteriorat, de cât în starea în care se găsește.

Și acésta, nu numai în cazul, în care lucrul a perit sau s'a deteriorat prin cas fortuit, déră și în cazul, în care l-a distrus sau l-a stricat el.

De-óre-ce primitorul cu rea credință este dator a restitui valórea lucrului, sau a despăgubi pe plătitor de stricăciunea lucrului.

Și acésta, nu numai când a distrus sau a stricat el lucrul, déră chiar atunci când lucrul a perit sau s'a stricat prin cas fortuit.

Acestea sunt principiile consacrate în Dreptul roman și în legislațiunile cele vechi, atât a nóstră, cât și cea francesă.

Acestea sunt deosebirile ce există între stăpênitorul cu bună credință și stăpênitorul de rea credință.

Stăpênitorul de bună credință nu este răspunđător de degradarea sau chiar de distrugerea lucrului, pentru că, ăceau jurisconsultii romani, *qui rem quasi suam neglexit, nulli querellæ subjectus est.*

El n'are nici uă vină, chiar când a distrus lucrul, de-óre-ce a cređut că este al său.

Adevêrul este că între plătitor și primitorul de

bună credință pozițiunea primitorului este mai favorabilă și de aceea paguba trebuie să o sufere plătitorul.

Din contră, primitorul de rea credință este debitor pus în întârziare, încă din momentul primirei, și legea îi aplică regulele ordinare ale obligațiunilor din art. 1082 și urm. Codul civil.

De vreme ce a primit lucrul cu rea credință, el trebuie să plătească, dacă a degradat sau a distrus lucrul, căci acesta constituie un delict din parte-i; de-ore-ce și-a luat asupra-și de a păstra lucrul, este răspundător, chiar de pierderea sau stricăciunea provenită din forță majoră.

Este numai un cas, când el nu răspunde de pierderea provenind din forță majoră: atunci când poate dovedi că lucrul ar fi perit sau s'ar fi deteriorat, chiar de ar fi rămas în posesiunea plătitorului.

Și acesta este drept, de-ore-ce, ori-cât de vinovat ar fi, primitorul de rea credință nu trebuie să plătească de cât paguba, pe care a cauzat-o prin faptul primirei, și n'a adus nici uă pagubă, dacă lucrul ar fi perit, chiar de ar fi rămas în posesiunea plătitorului.

262. Ne rămâne să ne întrebăm ce regule trebuie să aplicăm acelor cari au fost de bună credință și au devenit în urmă de rea credință.

D. Demolombe este de părere că primitorul de bună credință nu trebuie tratat ca un primitor de rea credință, nici dupe ce a devenit de rea credință: că, dupe ce a aflat că lucrul nu e al lui, răspunde de degradările și de pierderea lucrului provenind din faptul lui, dără nu răspunde de degradările, nici de pierderea provenind din cas fortuit.

Așa în cât crează acestuia uă situațiune interme-

diară, la care, de bună seamă, nimeni nu s'a gândit înainte de D. Demolombe.

Și acesta, întemeiându-se pe un argument de text, pe care-l deduce din modul greșit, în care se exprimă legiuitorul francez.

Este cu neputință să întemeezi pe vre uă idee juridică această deosebire ce crează D. Demolombe între doi primitori de rea credință, din cari unul a fost încă de la început de rea credință, érá altul a devenit mai în urmă de rea credință, aflând că nu avea drept să priméscă lucrul ce i se plătise.

Dupe principiile generale ale obligațiunilor, debitorul de rea credință este considerat ca un debitor pus în întârziare și tratat ca atare.

Déră, din momentul, în care a fost pus în întârziare, debitorul răspunde atât de degradarea provenită din faptul său, cât și de degradările sau pierderea provenind din forță majoră, afară numai dacă lucrul n'ar fi perit și în posesiunea debitorului.

Acéastă idee legea o aplică și primitorului care a fost încă de la început de rea credință, și nu este nici un cuvânt pentru care să n'o aplicăm primitorului, care a fost la început de bună credință, dupe ce a devenit de rea credință.

Réua credință l-a pus în întârziare !

263. Am văzut, ocupându-ne de fructele lucrului plătit nedebit, că se pôte întâmpla ipotesa inversă celei de sus.

Că se pôte ca primitorul de rea credință murind, mostenitorul său să fiă de bună credință.

Dacă lucrul ar fi perit sau s'ar fi stricat, fiă prin faptul primitorului, fiă prin forță majoră, în timpul cât a trăit primitorul de rea credință, n'ar fi nici uă greutate : mostenitorul va fi dator să restitué

valórea lucrului, in tocmai cum era dator primito-
rul original.

Déřă presupunem că, dupe mórtea primitorului de rea credință, mostenitorul de bună credință preface lucrul, dărimă casa cređend-o că este a lui, sau din cas fortuit lucrul pere ori se deterioréză.

Va fi el tratat in tocmai ca și când ar fi fost de rea credință ?

Punându-ne acéstă intrebare pentru restituirea fructelor, am hotăřit, in contra părerei autorilor, că mostenitorul câștigă fructele culese de el cu bună credință.

Déřă pentru ce ?

Pentru că, in ce privesce fructele, ne pare că rezultă din principiile dreptului că cestiunea de a sci, daca culegătorul le câștigă sau nu, se hotăřesce chiar in momentul culegerii : le câștigă acela, ce a fost de bună credință in momentul, in care le-a cules, și e obligat să le restituie acela, ce era de rea credință in același moment.

Și pentru că mostenitorul nu mostenesce obligațiunea de a restitui fructele, pe cari autorul său de rea credință nu le culesese și pe cari le-a cules el, cu bună credință.

Déřă acest din urmă argument ne lipsesce, in cât privesce însăși obligațiunea de restituire, care se născuse in persóna autorului și pe care mostenitorul o găsesce prin urmare in succesiune.

Și acéstă obligațiune nu se póte modifica prin buna credință a mostenitorului !

Dovadă ceea ce se intêmplă in materie de prescripțiune, unde ne pare invederat că mostenitorul de bună credință al unui posesor de rea credință nu póte prescrie, cum ar trebui, de s'ar ține sémă de buna lui credință, prin dece pêně la două-deci

de ani, ci tot prin trei-șeci de ani, în tocmai ca autorul său, în tocmai ca cum și el ar fi de rea credință.

Și totuși 'mi cântă în urechi vechia maximă romană: *Qui rem tanquam suam neglexit nulli cul-pae subjectus est*, maximă atât de adevărată, atât de dreaptă!

Ce vină are omul acesta? A găsit lucrul în mostenire, l-a crezut al lui și l-a îngrijit cum a îngrijit de toate lucrurile sale. Dără lucrul a perit; ce vină are el?

Dacă lucrul ar fi perit în timpul, cât trăia autorul de rea credință, pierderea ar fi constituit uă culpă, de aci răspunderea; dără perin din timpul, când stăpênia mostenitorul de bună credință, pierderea nu mai este culpă; cum ar puté fi răspundere?

Este adevărat că el mostenesc obligațiunea de a restitui, dără acéstă obligațiune nu este imutabilă, ea se pôte stinge și s'a stins prin pierderea lucrului! Și, fiind că nu se pôte imputa nici uă culpă debitorului, risico-pericolul este pentru creditor! (art. 1074 Codul civil).

Dără debitorul era pus în întârziare, și, în acest cas, risico-pericolul este pentru dânsul.

Acéstă este obiecțiunea cea puternică, cea mare!

Și cu toate acestea părerea mea este că, de câte ori punerea în întârziare resultă din réua credință a debitorului, efectele ei incetéză din momentul în care a incetat réua credință, precum încep, îndată ce a început.

În colo argumentul tras din ceea ce se întâmplă în materie de prescripțiune, nu ne atinge: dacă mostenitorul de bună credință al unui posesor de rea credință nu pôte prescrie de cât prin trei-șeci de ani, cauza este că n'are just titlu, și buna credință

singură nu p^ote autorisa prescrip^{ți}unea prin \dot{d} ece p^{en}ă la dou^ă- \dot{d} eci de ani.

264. Art. 996 prevede cazul in care lucrul plătit nedebit a fost instrăinat.

«Când cel ce a primit lucrul cu rea credin^{ță} l-a instrăinat, este dator a int^orce val^orea lucrului din \dot{d} iva cererei in restitu^{ți}une.

«Când cel care l-a primit era de bun^ă credin^{ță}, nu este obligat a restitui de c^{at} pre^țul cu care a v^{en}dut lucrul.»

Legea presupune c^ă lucrul a fost v^{en}dut pe un pre^ț mai mic de c^{at} val^orea lui din momentul cererei de restituire, și, in ac^{est}ă presupunere, hot^{ar}esce c^ă primitorul de bun^ă credin^{ță} restituie numai pre^țul ce a prins pe lucru; \dot{e} r^ă primitorul de rea credin^{ță} este dator s^ă restituie intr^{ega} val^ore, ce avea in momentul cererei de restituire. De esem- plu, lucrul face \dot{d} ece și s'a v^{en}dut cinci: Ei bine, primitorul de bun^ă credin^{ță} va restitui cinci, \dot{e} r^ă cel de rea credin^{ță}, \dot{d} ece.

Daca s'ar int^{em}pla, din contr^ă, ca pre^țul, cu care s'a v^{en}dut lucrul, s^ă fi^ă superior val^orei lui din momentul cererei de restituire, art. 996 nu s'ar mai put^e aplica. Primitorul de bun^ă credin^{ță} ar restitui in adev^{er} \dot{e} r^ăși pre^țul pe care l-a primit, tot ca in cazul \dot{a} nt^{ai}u, \dot{d} er^ă primitorul de rea credin^{ță} n'ar mai restitui val^orea lucrului, ci tot pre^țul ce a primit.

Lucrul face cinci și s'a v^{en}dut \dot{d} ece: primitorul și cel de bun^ă credin^{ță} și cel de rea credin^{ță} vor restitui tot \dot{d} ece.

Așa in c^{at}, in t^ote casurile, primitorul de bun^ă credin^{ță} este dator s^ă restituie pre^țul pe care l-a primit, \dot{e} r^ă primitorul de rea credin^{ță} trebue s^ă restituie ce e mai mult, intre pre^țul primit și val^orea

lucrului, el neputând să câştige nimic, din faptul primirei cu rea credinţă.

265. In toate casurile, in cari primitorul este obligat să restituie preţul, el trebuie să restituie toate acţiunile ce a dobândit prin vânzare.

Dacă dără n'a primit de cât parte din preţ, plătitorul va avea acţiune contra terţiului cumpărător, ca să cêră restul de preţ.

Şi dacă din vânzare ar fi rezultat vre uă acţiune de nulitate, şi această acţiune va trece pe persóna plătitorului.

266. Legea presupune că primitorul a vândut lucrul primit nedebit ; dără se póte întâmpla ca să-l fi dăruit.

In cazul acesta deosebirea între primitorul de bună credinţă şi cel de rea credinţă este şi mai simţită.

Primitorul de bună credinţă in adevăr nu va restitui nimic, afară numai dără de acţiunile ce ar avea contra dăruitului, fiă ca să esecute in folosul său sarcinele donaţiunei, dacă donaţiunea s'a făcut cu vre uă sarcină, sau ca să cêră nulitatea donaţiunei, in casurile in cari donaţiunea se póte revoca dupe dreptul comun.

Căci este invederat că primitorul de bună credinţă nu trebuie să se folosescă de sarcinele ce ar fi pus donaţiunei, şi că trebuie să restituie plătitorului ori-ce folos i-ar fi rămas din plata primită fără drept.

Şi tot așa este invederat că nu póte opri pe séma sa acţiunile de revocare ce s'ar poté nasce contra donaţiunei.

Nu numai acţiunile de resiliare pentru neindeplinirea sarcinelor, dără chiar acţiunea de revo-

care, fiă pentru ingraturine, fiă pentru nascere de copii.

Primatorul de rea credință, care ar fi dăruit lucrul primit nedebit, va restitui tot valórea lucrului din momentul cererei in restituțiune, căci donațiunea unui lucru străin constituie uă culpă din parte-i, care-l obligă la despăgubiri.

267. Ipotesa pe care o discutăm, aceea in care primitorul a instrăinat lucrul primit, ridică una din cestiunile cele mai controversate, care este aceea de a se sci daca plătitorul póte să revendice lucrul plătit nedebit, in mâinele celui de al treilea dobânditor.

Și, ca tot-d'a-una, unii susțin că nu are acțiunea de revendicare, érá alții că o are.

Și intre aceste soluțiuni extreme sunt vre uă douē intermediare.

Căci unii, deosebind intre dobânditorii cu titlu gratuit și cei cu titlu oneros, propun să se acórdé acțiunea in revendicare numai contra dobânditorilor cu titlu gratuit;

Érá alții, dosebind intre primitorul de bună credință și cel de rea credință, au propus să se acorde acțiunea in revendicare numai in casul in care primitorul a fost de rea credință.

Este invederat că aceste teorii nu pot să infrângă principiile generale ale prescripțiunilor, și că prin urmare dobânditorul de bună credință al unui lucru mobil devine proprietar imediat, in virtutea art. 1909 Codul civil, precum și dobânditorul cu bună credință al unui imobil devine proprietar prin posesiunea liniscită de deuce pêne la douē-deci de ani.

Așa in cât controversa noastră se stabilește, in casul, in care nu se póte invoca prescripțiunea.

268. Trebuie să aducem aminte mai înainte de toate că, în dreptul roman, nu putea să fie cestiune de vre uă acțiune a plătitorului contra terțiului dobânditor.

Faptul plății nedatorite dă naștere la un quasi-contract și din acel quasi-contract, ca și dintr'un contract, nu puteau naște de cât obligațiuni personale între primitor și plătitor, nici intr'un cas acțiuni *in rem* cu cari să se pótă atinge terțiul dobânditor.

În vechia jurisprudență francesă, Pothier esplică astfel doctrina romană, pe care o primia și densus :

„Acela care plătesce din eróre cui-va un lucru, pe care crede că i-l datoresce, voesce să-i transmită proprietatea prin tradițiunea ce-i face; acela, căruia se face plata, asemenea voesce se dobândescă proprietatea. Acest concurs al voințelor lor este de ajuns cu tradițiunea pentru strămutarea proprietății. Plata făcută din eróre coprinde prin urmare uă instrăinare a lucrului, pe care acela, ce plătesce lucrul, de și prin eróre, o face aceluia cui plătesce. Acela care plătesce incetéză dără de a fi proprietar, și deci nu pótă să mai aibă acțiunea de revendicare, acéstă acțiune fiind legată de proprietatea lucrului, pe care nu o mai are. El n'are de cât acțiunea *condictio indebiti*, care nasce din obligațiunea personală pe care cel ce a primit lucrul a contractat'o ca să i-l restituie, care acțiune, fiind personală, nu se pótă îndrepta de cât contra aceluia care a contractat obligațiunea și contra mostenitorilor lui; el n'are prin urmare nici uă acțiune contra terțiilor deținători ai lucrului.»

Dără, cu toate că constată că acestea sunt principiile dreptului, totuși Pothier le găsesce prea stricte

și propune să se dea uă acțiune *utilis in rem* contra terțiului care a dobândit lucrul cu titlu gratuit.

Cât pentru terțiul care a dobândit lucrul cu titlu oneros, Pothier propune încă uă deosebire între cel ce a dobândit lucrul cu bună credință și cel ce l-a dobândit cu rea credință, și exprimă părerea că acesta din urmă pôte fi supus și el la acțiunea *utilis in rem* pe care o crează, așa în cât, în definitiv, numai terțiul care a dobândit lucrul cu bună credință și cu titlu oneros este scăpat de acțiunea lui.

Ecă starea jurisprudenței vechi a Franciei. Se aplicau principiile romane, dupe cari plătitorul nu avea acțiune contra terțiului dobânditor; déră jurisconsultii nu erau mulțumiți pe dênsele și propuneau feluri de indulciri. Totuși déră aceste idei rămâneau în stare de dorințe și n'aveau aplicațiune practică.

Ce a voit să facă Codul Napoleon ?

Daca ne-am lua dupe lucrările pregătitoare, redactorii Codului Napoleon nu și-au dat séma nici de starea de drept strict a cestiunei, nici de propunerile jurisconsultilor celor vechi.

Fără să declare cătuși de puțin că voesc să introducă vre uă inovațiune în această materie, redactorii Codului Napoleon, esplicând dispozițiunile legii, fac alte deosebiri, la cari nu s'a gândit nimeni pêne la dênșii și de cari nu esistă nici uă urmă în textele legii.

Ei deosibesc între primitorul de bună credință și primitorul de rea credință :

Pe cel d'ântâiu, buna lui credință îl constituie cu drept cuvânt proprietar al lucrului primit : « de unde urmază că el are dreptul de a dispune de lucru în modul cel mai conform cu interesele lui. »

Éră pentru primitorul de rea credință, rezervă tôte rigorile legii : « vênđarea ce ar face nu va ri-

dica proprietarului dreptul de a revendica lucrul, și-i va lăsa sarcina covârșitoare a daunelor-interese datorite cumpărătorului evins.»

Așa în cât esplicarea pe care o dau autorii Codului Napoleon se rezemă pe această idee, că proprietatea s'a transmis primitorului, sau nu i s'a transmis, dupe cum a fost de bună sau de rea credință.

Dără această idee este neadmisibilă. Buna sau réua credință a primitorului nu pôte să aibă nici uă inriurare asupra strămutărei proprietăței.

269. Acesta fiind istoricul cestiunei nóstre, nu e de mirare ca ea să continue a fi din cele mai viu controversate și astăzi.

Majoritatea autorilor susțin că plătitorul unui lucru nedebit are în tóte casurile acțiunea de revendicare contra terțiului care a dobândit acel lucru de la primitor :

Fiă fost primitorul de bună sau de rea credință, și fiă dobânditorul cu titlu oneros sau cu titlu gratuit.

Acastă idee în general este esactă, și o primim și noi de bună ; atâta numai că nu ține sémă de douë restricțiuni cari resultă, una din principiile generale ale dreptului nostru, alta din textele speciale ale quasi-contractului nostru, și din cari resultă, dupe părerea nóstră, că dreptul de revendicare incetéză :

1° De câte-ori plata nedatorită se constată printr'un act public ;

2° În tóte casurile în cari primitorul a fost de bună credință și terțiul are acțiunea în garanție contra lui.

Dără să căutăm a vedé mai ântâiu pe ce se rezemă idea că plătitorul are acțiunea în revendicare

contra terțiului, și să discutăm ideile, cele mai multe false, pe cari se întemeiază.

270. Tótă cestiunea se reduce la a sci, daca plata nedebită transmite primitorului proprietatea lucrului plătit.

Daca acéstă plată strămută proprietatea lucrului, primitorul devine proprietar și are dreptul de a instrăina acel lucru; érá plătitorul, care a transmis proprietatea prin plată, perde acțiunea de revendicare.

Daca, din contră, plata nu transmite proprietatea, primitorul n'a putut să strămute un drept, pe care nu-l avea, și plătitorul, rămânând proprietar, conservă dreptul de a revendica lucrul său in mâinele terțiului, care-l deține de la primitorul *non dominus*.

Ei bine, plata nedebită strămută ea proprietatea?

D. Laurent ne spune că plata nu constituie un titlu translativ de proprietate. Proprietatea se strămută prin convențiunea părților, și plata nu este de cât esecutarea acelei convențiuni, ea vine dupe ce proprietatea s'a strămutat.

Déră acéstă idee este curat și simplu uă eróre.

Este adevărat că, de câte ori proprietatea era transmisă in momentul, in care intervine plata, plata nu póte să o mai transmită încă uă dată; déră, de câte ori proprietatea nu era transmisă mai dinainte, o transmite plata, ca ori-care alt titlu translativ de proprietate.

Acésta se vede lămurit de câte ori obligațiunea are de obiect un lucru nedeterminat in individualitatea lui. Mě oblig să dau alternativ uă casă ori uă moșie. Prin acéstă convențiune proprietatea de bună sémă nu s'a transmis; când plătesc casa, eu incetez de a mai fi proprietar, și primitorul devine proprietar.

Este invederat că proprietatea s'a transmis, nu prin convențiune, ci prin plată.

Mă oblig să plătesc uă sumă de bani, și, in locul sumei de bani, plătesc un imobil : imobilul devine proprietatea primitorului. Prin ce s'a strămutat proprietatea ? Invederat prin plată !

Plata dără transmite proprietatea, și lucrul este lesne de înțeles.

Analisând plata, noi am vădut că implică consimțimântul plătitorului și al primitorului de a strămuta proprietatea lucrului plătit de la unul la altul.

Cine plătesce consimte să se desbrace de proprietatea lucrului, pe care-l plătesce, in favórea acelui cui plătesce, și cine primesce consimte să primescă lucrul, ce primesce, de la acela de la care l' primesce. Pentru ce acest consimțimânt n'ar strămuta proprietatea ? Pentru ce acest *duorum in unum consensus* n'ar produce, in cas de plată, efectele pe cari le produce de ordinar ?

271. Pentru că este nulă, răspunde D. Demolombe, și este nulă de două ori :

Mai întâiu, pentru că nu are causă ;

Și pe urmă, pentru că consimțimântul plătitorului a fost vițiat prin eróre.

Dăr și acéstă idee este fără indouială inesactă :

1° Este sigur că legiuitorii moderni au luat quasi-contractul plăței nedatorite din dreptul roman și l-au luat tocmai așa, cum îl definiau jurisconsultii cei mari ai Romei.

Apoi, jurisconsultii romani nu hotărâu că plata nedatorită este nulă, și tocmai de aceea nu admiteau dreptul de revendicare al plătitorului.

Jurisconsultii romani considerau plata făcută ca valabilă, atât numai că acordau acțiunea pentru re-

stituire, *condictio indebiti*, care este uă acțiune personală, contra primitorului.

Și așa a făcut și legiuitorul modern.

2° Dacă ar fi adevărat ceea ce spun autorii citați, că plata nedatorită este nulă pentru lipsă de cauză sau pentru lipsă de obiect, atunci efectele plăței nedatorite ar fi absolut aceleași cu efectele pe cari le produce plata unei obligațiuni fără cauză sau cu cauză ilicită sau imorală, și cu efectele pe cari le produce plata unei obligațiuni anulabile pentru eróre, dol or violență.

Dér și D. Demolombe și D. Laurent și toți recunosc că regulele quasi-contractului nostru nu se aplică, de cât in casul, in care n'a esistat de loc obligațiune, și că alte regule sunt aplicabile in casul, in care s'a plătit uă obligațiune nulă pentru lipsă de cauză și de obiect, sau pentru viții de consimțimânt.

3° Fără indouială, pentru a esplica dispozițiunile relative la quasi-contractul nostru, și noi am admis, ba încă am pus mai bine in evidență, că idea de la care a plecat legiuitorul, ca să stabiléscă regulele ce studiăm, este că plata a fost fără cauză sau vițiată de eróre; dér am adăogat indata că el a avut in vedere și altă considerațiune insemnată, in special imprudența plătitorului, și de aceea n'a declarat plata nulă, ci, din contră, a considerat'o ca esistentă și a stabilit numai uă acțiune cu care să se reguleze raporturile dintre părți, ținându-se sémă de tóte elementele ce presentă situațiunea părților. Și acéstă acțiune este, nu revendicarea, cum ar fi trebuit să fiă, daca legea ar fi considerat plata ca nulă, ci uă acțiune personală contra primitorului.

Din tóte acestea resultă că legiuitorul a considerat plata ca esistentă și că prin urmare proprietara

tea s'a transmis prin această plată de la plătitor la primitor.

De unde răsare atunci dreptul de revendicare al plătitorului, care nu există nici în dreptul roman, nici în vechea jurisprudență a Franței?

272. Dintr'un principiu nou introdus în dreptul nostru modern, și care nu există nici în dreptul roman, nici în vechea jurisprudență a Franței, care totuși încercă să-l aplice acordând uă acțiune utilă.

Și étă cum :

Dacă mi se par nefondate aceste argumente pe cari autorii întemeiază dreptul de revendicare al plătitorului contra terțiului care a dobândit lucrul de la primitor, este cu tóte acestea un argument care mi se pare fără răspuns și care esplică cu atât mai bine acest drept, cu cât el este tras din principiile particulare ale legislatorilor moderni, ceea ce esplică pentru ce Romanii nu admiteau acțiunea în revendicare, pentru ce vechii jurisconșulți ai Franței o admiteau cu șfială și pentru ce astăzi noi trebuie să o admitem.

Și, în adevăr, de o dată cu plata se nasce, în virtutea art. 992 și 993, pentru primitor, obligațiunea de a restitui ceea ce a primit. În dreptul roman, această obligațiune era personală și nu avea de cât efectele unei obligațiuni personale : Primitorul rămânea proprietar al lucrului și deci putea să-l transmită altuia, și el rămânea obligat a restitui lucrul plătitorului, sau a-l despăgubi.

În dreptul nostru modern, obligațiunea de a transmite proprietatea operéză imediat transmisiunea proprietăței ; așa în cât, de și prin plata nedebită proprietatea lucrului a trecut de la plătitor la primitor, dér, prin efectul quasi-contractului nostru,

proprietatea trece imediat îndărăt de la primitor la plătitor :

Primitorul, obligat a restitui proprietatea, încetează de a mai fi proprietar în virtutea acestei obligațiuni chiar, și deci nu poate să mai transmită altuia o proprietate ce nu mai are.

Eră plătitorul, redevenind proprietar în momentul chiar în care și-a pierdut acea proprietate, are acțiunea în revendicare contra terțiului, care a dobândit lucrul de la primitor.

Acest argument mi se pare în adevăr fără replică și pe el se întemeiază, de și într'un mod subsidiar, D. Demolombe pentru a susține dreptul plătitorului de a revendica lucrul plătit de el nedebit, și exclusiv pe el se întemeiază DD. Aubry și Rau.

273. Déră tocmai pentru că dreptul de revendicare al plătitorului nu se naște de cât prin retrocedarea ce se operază în virtutea obligațiunei de restituire impusă de lege primitorului, acest drept nu poate să existe de cât în marginile, în cari se face retrocedarea.

Și aci vine prima restricțiune ce am anunțat la acțiunea în revendicare a plătitorului.

Și, în adevăr, obligațiunea de restituire nu strămută proprietatea de cât între părți, nu și față cu terții: față cu acestia proprietatea nu e strămutată de cât prin publicitatea actului care a strămutat'o.

Și fiind că, în ipotesa noastră, proprietatea nu s'a strămutat în virtutea unui act, strămutarea de proprietate care se operază în puterea quasi-contractului nu este opozabilă terțiilor.

Daca dér, terțiul, care a dobândit imobilul de la primitor, și-a transcris titlul său de proprietate, ceea ce se va întâmpla mai tot-d'a-una, se va găsi, față cu plătitorul, în pozițiunea în care sunt două per-

sóne cari au dobândit un imobil de la același autor, și din cari, unul a transcris titlul său, érá celalt nu.

Terțiul, care și-a transcris titlul, va fi la adăpostul revendicării din partea plătitorului, afară numai dacă înainte transcrierii plătitorul va fi cerut restituirea, sau, dupe alții, va fi dobândit o sentință, fiă chiar supusă apelului, sau in fine, dupe alții, uă hotărîre definitivă care să ordone restituirea.

Căci, in aceste casuri, dupe deosebitele sisteme, primitorul nu va mai puté transmite proprietatea de cât cu sarcina procesului sau a hotărîrei.

Acéstă soluțiune mi se pare conformă cu principiile dreptului nostru in materie de publicitate.

Ori-care ar fi rezultatul la care conduc principiile dreptului, proprietatea trebuie să fiă la adăpost de surprinderi, și strămutarea ei ocultă să nu se pótă opune acelora, cari s'au pus in regulă cu prescripțiunile legii.

274. Cea de a doua restricțiune, ce am anunțat, rezultă din aplicațiunea art. 996 Codul civil.

Autorii, cari acórdă dreptul de revendicare plătitorului, recunosc că primitorul de bună credință, când a instrăinat lucrul, nu e dator să restituie de cât ceea ce a prins pe el. Nici nu pot face altfel, deóre-ce art. 996 este formal in acéstă privință.

Déră écă ce se póte intêmpla :

Primitorul de bună credință vinde lucrul primit nedebit. Plătitorul îl revendică de la terțiul cumpărător. Acesta însă chiamă in garanție pe primitorul care i l-a vëndut. Așa in cât primitorul va fi nevoit să despăgubéscă pe terțiu de tóte pagubele ce i-ar cauza evicțiunea, in tocmai ca un primitor de rea credință.

Déră atunci ce se mai face deosebirea ce a sta-

bilit legiuitorul între primitorul de bună credință și cel de rea credință? Ce se face art. 996, care declară că primitorul de bună credință nu restituie de cât ce a prins pe lucru?

Ca să scape de această urmare a acțiunii de revendicare, autorii noștri dic că primitorul de bună credință va avea drept să ceară și el de la plătitor toate despăgubirile la cari ar fi supus prin acțiunea în garanție a terțiului.

Dără dicând acesta suprimă, fără să prindă de veste, însăși acțiunea de revendicare!

Daca, în adevăr, plătitorul este obligat în definitiv să răspundă de pagubele cauzate prin evicțiune, este învederat că nu poate să evingă: *Quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio*.

Este știut că cine transmite un lucru, îl transmite cu toate drepturile și obligațiunile relative la acel lucru.

Primitorul vânzând lucrul primit, îl vinde cu dreptul ce are el de a fi despăgubit de plătitor, în cas de evicțiune. Și, când acesta vine să revendice, terțiul răspunde: *dér tu esti obligat către primitor să mă despăgubesci de toate pagubele ce 'mi-ar cauza evicțiunea, și această obligațiune mi s'a transmis mie prin vânzare*. Așa în cât în realitate tu esti dator să mă despăgubesci pe mine de evicțiunea ce aș suferi; și cea mai bună despăgubire este să nu 'mi causezi pagube, să nu mă evingi!

Astfel, acțiunea de revendicare nu poate să existe în nici un cas, în care există obligațiunea de garanție contra unui primitor de bună credință, adică de câte ori terțiul a dobândit lucrul cu titlu oneros, sau chiar cu unul din acele titluri gratuite, în cari există acțiunea de garanție.

275. Delvincourt și Toullier susțineau cu multă

tărie că acțiunea in revendicare nu există de câte ori primitorul a fost de bună credință, și acesta întemeiându-se tot pe art. 996 Codul civil, care, după părerea lor, ar fi stabilit o excepțiune la regula că consimțământul singur strămută proprietatea.

Cel puțin acești jurisconsulți întrevădeau ceva în articolul nostru care nu se poate concilia cu acțiunea in revendicare. Dără nu vedeau lămurit cum acest articol paralisează în mâna plătitorului această acțiune.

Și tocmai de aceea nu deosebiau între cazul în care primitorul este obligat la garanție și cazul în care nu este obligat.

Raportorul Codului Napoleon, explicând quasi-contractul nostru, spusese și el că primitorul de bună credință rămâne nesupărat de acțiunea in revendicare, dără pentru cuvântul că buna credință îl face proprietar, ceea ce nu înseamnă nimic.

Adevărul este că buna credință a lui paralisează în mâinile plătitorului acțiunea de revendicare, de câte ori ar pute să se refrângă asupra lui pagubele rezultând din evicțiune.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE.

OBLIGATIUNILE CELUI CE CERE RESTITUIREA LUCRULUI PLATIT NEDEBIT.

SUMAR

276. Ce obligațiuni are acela, care cere restituirea lucrului plătit ne-debit
277. Clasificarea cheltuielilor ce se pot face cu lucrul străin.
278. Cheltuieli nec. sare. — Primitorul este în privința acestor cheltuieli gestor de afaceri.
279. Urmare.
280. Are drept să ceară dobânzi la sumele cheltuite.
281. Cheltuieli cari au crescut valoarea lucrului. — Observațiuni.
282. Inovațiunea introdusă de art. 997 pentru primitorul de rea credință.

283. Art. 494 și 997 constituiesc două reguli contradicătore.
 284. Care este regula art. 997?
 285. Primitorul are dreptul să cëră dobânđi la sumele cheltuite?
 286. Cheltuieli de agrement.

276. Ne am ocupat de efectele quasi-contractului plăței nedatorite, și am studiat obligațiunile ce isvoresc din acest quasi-contract pentru acela ce a primit, fiă in casul in care nu avea nimic să primescă, fiă in casul in care avea să primescă ceea ce a primit, dëră de la altul, nu de la acela de la care a primit.

Ne rămâne să vedem ce obligațiuni se nasc pentru acela ce a plătit, in momentul in care cere îndërăt lucrul plătit.

Am observat, încă de la inceput, că aceste din urmă obligațiuni nu resultă de-a dreptul din quasi-contractul nostru, ci din principiul, dupe care nimeni nu trebuie să se inavuțescă, pe nedrept, cu averea altuia.

Ele sunt scrise in art. 997 care se exprimă astfel:

«Acela, cărui se face restituirea, trebuie să despăgubescă pe posesorul, chiar de rea credință, de tôte cheltuielile făcute pentru conservarea lucrului sau cari au crescut prețul lui.»

Art. 1381 Codul Napoleon se exprimă altfel. El obligă pe plătitorul care cere restituirea să despăgubescă pe primitor de tôte cheltuielile necesare și utile, făcute pentru conservarea lucrului, in tocmai cum se exprimă și art. 1375 Codul Napoleon și articolul nostru 991 Codul civil, vorbind de obligațiunile stăpênului către gestorul de afaceri.

Vom căuta să ne dăm séma mai in urmă de aceste deosebiri de text.

277. Am arêtat, ocupându-ne de gestiunea de afaceri, că, de câte ori este vorba de cheltuielile

făcute de uă persónă pentru un lucru străin, doctrina tradițională deosibesce trei feluri de cheltuieli :

a) Cheltuieli necesare se numesc acelea, cari se fac, pentru conservarea lucrului ;

b) Cheltuieli utile, acelea, cari cresc valórea lucrului ; și

c) Cheltuieli de agrement, pe cări le face cineva pentru plăcerea sa.

Trebue să ne întrebăm, pentru fie-care fel de cheltuieli, dacă acela, căruia se restituie lucrul plătit nedebit, este dator să le inapoeze.

278. Presupunem că lucrul primit nedebit avea nevoie de reparațiuni, de întreținere, ca să nu se pérdă, și că cel ce a primit lucrul a făcut aceste cheltuieli necesare. Este vorba de o casă, a cărei învelitoare era stricată, sau care avea umeđelă, sau din care s'a crăpat un zid, de amenința ruina. Este vorba de grâu care era umed, și amenința să se incingă. Este vorba de un animal, care a căđut bolnav. Primitorul a făcut tóte cheltuielile necesare ca să repara casa, ca să usuce grêul, ca să vindece animalul ; are el drept să céră aceste cheltuieli, de la plătitor, in momentul restituirei ?

Fără nici o indouială !

Dupe părerea pe care am susținut'o, avem aci un cas de gestiune de afaceri.

Este adevărat că, dupe doctrina generală, nu póte să existe quasi-contractul de gestiune de afaceri, de cât in casul, in care un om îngrijesce de un lucru al altuia, sciind că este al altuia ; că nu póte să fiă gestiune de afaceri, in casul, in care un om îngrijesce de lucrul străin, cređend că este al său.

Déră noi, din contră, am cređut mai conform cu principiile dreptului, să recunóscem existența quasi-contractului de gestiune de afaceri in tóte casurile,

in cari un om ingrijesce de un lucru străin, chiar in casul, in care gestorul crede că lucrul este al său, pe când in realitate este al altuia. (Veți mai sus Nr. 87).

Și de aceea este natural să trămitem, in ceea ce privesce obligațiunile celui ce cere restituirea lucrului plătit pe nedrept, la desvoltările ce am dat asupra obligațiunilor stăpênului și acțiunei *negotiorum gestorum contraria*. (Veți mai sus Nr. 130).

Tot aceste reguli le aplică și doctrina generală, așa in cât, dupe ce au refuzat să primescă numele, primesc lucrul in sine, și pun absolut aceleași reguli de drept, sub două rubrice diferite.

279. Cari sunt acele reguli ?

Ele se pot precisa intr'un cuvânt : Cel ce cere restituțiunea, este dator să despăgubescă pe acela, ce face restituirea, de toate cheltuielile ce a făcut pentru conservarea lucrului.

« Chiar pe primitorul de rea credință » ȃice art. 997 ; căci réua credință a primitorului, obligat să restituie, daca nu trebuie să aducă nici uă pagubă celui ce a plătit, déră nu este drept nici să-i folosescă.

Cheltuielile de reparațiune și de întreținere, daca nu le-ar fi făcut primitorul de rea credință, s'ar fi perdut lucrul. Ele au adus déră un mare folos proprietarului, și este drept să le plătescă. De altă parte, daca lucrul s'ar fi găsit in mâna plătitorului, ar fi fost el silit să le facă, și este drept să dea primitorului sumele, pe cari le-ar fi cheltuit și el, și pe cari le-a cheltuit acesta.

Aceste cuvinte, cari servesc de temei la dreptul primitorului, de a cere cheltuielile făcute cu conservarea lucrului, arată in același timp cercul, in care acest drept caută a fi mărginit.

De-ore ce primitorul are drept să cêră cheltuiiele pe cari le-a făcut, pentru că și plătorul ar fi fost silit să le facă, este invederat că acesta nu va fi dator să plătescă cheltuiiele pe cari el nu le-ar fi făcut, sau, in general, pe cari nu le-ar fi făcut un bun părinte de familie.

Astfel, daca primitorul s'a apucat să repare uă clădire, pe care nici un om cu minte nu ar fi mai reparat'o, căci era in zadar, sau daca s'ar fi apucat să cheltuiască cu căutarea unei vite atinse de uă bôlă incurabilă, asemenea cheltuieli vor rămâne in sarcina lui.

280. Daca tratăm pe primitorul unui lucru plătit nedebit, in ceea ce privesce cheltuiiele necesare, ca pe un gestor de afaceri, urméză de aci că el are drept să cêră dobânđi la sumele cheltuite, din momentul in care a cheltuit.

Acéstă regulă, stabilită pentru mandatar, am aplicat'o la gestiunea de afaceri, pentru cuvântul că cel ce a făcut cheltuieli necesare trebuie să fiă despăgubit de acele cheltuieli și n'ar fi despăgubit daca nu i s'ar restitui și dobânđile sumelor cheltuite pentru conservarea lucrului.

281. Art. 997 obligă pe plătorul, care cere restituirea lucrului plătit pe nedrept, să despăgubescă pe primitorul, obligat să restituie, nu numai de cheltuiiele cari au conservat lucrul, déră și de chelcari au crescut prețul lucrului.

Era, de esemplu, un loc viran obiectul plăței, și primitorul, cređendu-se stăpên, a ridicat o clădire pe dênsul. Așa in cât când vine plătorul să 'și iea locul îndêrêt, îl găsesce că face de trei ori mai mult de cât făcea.

Ei bine, legea obligă pe plător să despăgubescă pe primitor de cheltuiiala făcută, și nu numai pe

primitorul de bună credință, ci și pe primitorul de rea credință.

Acastă decisiune constituie uă inovațiune insemnată.

Dupe principiile dreptului, acela ce construesce pe pământ străin, nu pôte cere nimic de la proprietarul pământului. El nu are alt drept de cât să-și ridice materialul, ce mai pôte ridica, și să restabilească locul in starea in care era inainte de a fi clădit.

Proprietarul, dupe principiile stricte, are drept să ȃică ori-cărui om, care a clădit pe locul lui : «Cine ți-a permis să schimbi natura locului? Eu voi să-l ȃiu viran, ridică-ți clădirea și lasă-mi locul!»

La această regulă legea a făcut o derogatiune in favórea aceluia ce a clădit pe un loc pe care-l posedă cu bună credință, cređend adică că locul este al lui : In favórea acestuia s'a decis intr'un mod echitabil că proprietarul, când iea lucrul, să fiă dator a-i întórce crescerea de valóre ce a dobândit locul său.

Déră nici o dată una ca acesta nu s'a admis pentru posesorul de rea credință!

Așa era in dreptul roman.

Și acest principiu este consacrat, chiar in legislațiunea noastră, de art. 494 Codul civil

Și Codul Callimach, vorbind de drepturile și de obligațiunile primitorului unui lucru nedatorit, trãmite formal la regulele stabilite pentru posesorul de bună sau de rea credință.

Chiar in materia noastră, Codul Napoleon consacrá implicit aceste idei, căci art. 1381 nu obligă pe plătitorul, care cere restituirea, să despăgubescă pe primitor de cât de cheltuiiele necesare, cari au conservat lucrul, ceea ce va să ȃică că, pentru

cheltuiiele utile, cari au crescut valórea lucrului, se referă făcut la regulele dreptului comun, dupe care cel ce le-a făcut are drept a le cere ori nu, dupe cum a fost de bună ori de rea credință.

Ecă principiile de pênă acum ale dreptului.

Și aceste principii sunt fórte juridice.

Am stabilit, in adevăr, in contra doctrinei incurcate și contradicétóre a DD. Demolombe și Laurent, că plata constitue un titlu translativ de proprietate; că prin urmare ea transmite in tóte casurile posesiunea lucrului plătit, și transmite și proprietatea, când este valabil făcută.

Daca dără plata, chiar nevalabilă, strămută posesiunea, primitorul este un posesor, posesor de bună credință, când a cređut că are să iea ceea ce i s'a plătit, și posesor de rea credință, când a primit știind bine că n'are să primescă ceea ce i se plătia.

De unde urméză că regula statornicită de art. 494 pentru posesorul de bună sau rea credință este de-a dreptul aplicabilă primitorului.

282. Și cu tóte acestea, chiar inainte de Codul Napoleon, jurisconsulții cei vechi ai Franciei incepueră să sape pe nesimțite regula strictă și să admiță, in materia nóstră, indulcirea de care este vorba, in numele echităței.

Și jurisconsulții cei noi ai Franciei primesc, fără nici uă greutate, că cel ce cere restituirea este obligat să plătescă, celui ce face restituirea, îmbunătățirile ce au crescut valórea lucrului ce se restituie.

Și acésta fără să-și dea séma, fără să bănuiască măcar, că infrâng una din regulele cele mai sigure și mai necontestate ale dreptului, și că violéză dreptul de proprietate!

Acesti jurisconsulți se intemeiază, lucru ciudat,

pe regula dupe care nu e permis nimănui a se inavuți in paguba altuia, uitând că acéastă regulă este scrisă numai pentru cheltuielile necesare, acelea ce se fac pentru conservarea lucrului, nu și pentru cheltuielile utile, acelea ce se fac pentru crescerea de valóre.

Este sigur, in adevăr, că quasi-contractul de gestiune de afaceri nu se aplică de cât la cheltuielile necesare.

Toți jurisconsultii o demonstrează in modul cel mai victorios. Toți constată că nu te poți intemeia, pentru a cere restituirea cheltuielilor, pe maxima că nimeni nu trebuie să se inavuțescă pe nedrept in paguba altuia, de cât in cazul in care acele cheltuieli au fost destinate a conserva lucrul. Toți invață că acéastă maximă nu te autorisă să te pui să clădesci, din chiar senin, pe pământul altuia și pe urmă să ceri proprietarului să-ți plătescă cheltuiala.

Și toate acestea toți le uită, când e vorba de primitorul unui lucru nedatorit, și-i dă drept acestuia să ceră valórea clădirilor făcute cu rea credință; pare că lucrul ar merge de sine, și n'ar suferi nici o greutate!

Și, dupe ei, s'a luat legiuitorul nostru și a modificat textul art. 1381 Codul Napoleon, așa in cât, unde textul frances nu dă primitorului, de cât dreptul de a cere restituirea cheltuielilor necesare, lăsându-l, pentru celelalte cheltuieli, sub imperiul dreptului comun, articolul nostru 997 ii dă drept să ceră și cheltuielile cari au crescut valórea lucrului, fără să deosibescă intre primitorul de bună credință și primitorul de rea credință!

Cât era mai cu minte Codul Callimach, care trimitea curat și simplu pe primitor la regulele drep-

tului comun asupra posesiunii de bună sau de rea credință!

283. Legiuitorul nostru n'a imitat această înțeleptă rezervă, și s'a apucat să introducă în legislațiunea noastră, pentru una și aceeași situațiune juridică, două reguli cu totul contrarie una alteia.

Este vorba de clădirile făcute cu rea credință pe loc străin, și te întrebi dacă cel ce a clădit are drept să cêră de la proprietar să-i restituie cheltuielile făcute.

Ei bine, pênă acum, aveam uă regulă sigură, scrisă în art. 494 Codul civil, și această regulă trebuia să o aplicăm în toate casurile, în cari nu aveam un text, ca să ne autorise a hotări altfel: Clăditorul de rea credință n'are alt drept de cât să 'și ridice materialele adăogate și să lase locul în starea în care era.

Dêră êtă că art. 997, creșând că face un progres în legislațiunea noastră, stabilește uă regulă cu totul contrariă în materie de plată, că adică clăditorul de rea credință are drept să cêră a i se plăti cheltuielile.

Dacă n'ar fi, în drept, de cât două ipotese, ipotesea unui om care dobêndesce cu sciință *a non domino*, cu just titlu, ipotesea unui posesor de rea credință, și ipotesea unui om, care primesce în plată un lucru nedebit, sciind că nu are să iea nimic, n'ar fi nici uă greutate: am aplica în prima ipotesă art. 494, și în a doua art. 997.

Dêră lucrurile nu au un aspect atât de simplu, în sciința dreptului; sunt o mulțime de alte cazuri în cari un om a stăpênit, fără drept, un lucru străin, sciind că e străin, și atunci se nasce întrebarea, care, din cele două reguli contradicțore, trebuie să aplicăm în casurile neprevêdute de lege.

Écă, de exemplu, un om, care posedă în virtutea unui contract nul sau numai anulabil, posedă cu rea credință, căci cunósce, o presupunem, vițiul contractului în virtutea căruia posedă. El face totuși clădiri pe locul ce posedă.

Ei bine, când va fi obligat să restituie, este el în drept să cêră valórea clădirilor ?

Pêně acum noi am fi aplicat art. 494, și am fi đis că, de vreme ce a clădit cu rea credință, n'are alt drept de cât să-și iea materialele și să lase locul în starea anterioră; altă regulă nu mai există în lege.

Déră acum mai avem uă regulă în art. 997, și pe când unii vor crede drept să aplicăm pe cea d'ântăiu, alții vor susține să aplicăm pe cea din urmă, ca mai echitabilă.

Écă impasul în care suntem puși ! Cum să eșim dintr'ênsul ?

Părerea mea ar fi că trebuie să aplicăm tot art. 494. Mai întăiu, pentru că art. 494 coprinde adevărata regulă a dreptului. Este invederat că proprietarul are dreptul de a da imobilului său destinațiunea ce voesce, că are drept să đică celui ce, cu bună sciință, a făcut clădiri sau plantațiuni pe locul său : « Rêu ai făcut ; ai clădit prăvălii și eu voiam o casă de locuit ; ai făcut casă de comerț și eu voiu o casă pentru mine, ai făcut o grădină de póme ori o vie și eu voiu să fac un parc etc. » Este în dreptul lui să-i đică : « Ia ce ai pus și restabilește-mi locul în starea în care era ! » Va să đică, regula art. 494 este adevărata regulă a dreptului.

Și art. 494 coprinde uă regulă generală, aplicabilă la toți posesorii ; de óre-ce art. 997 nu se referă de cât la cazul special al unei plăți nedatorite.

Pentru aceste cuvinte cred că art. 997 trebuie aplicat numai în ipoteza pentru care a fost scris.

284. În cazul acesta special trebuie să ne supunem. Legea dă drept, chiar primitorului de rea credință, să cêră cheltuielile, cari au crescut valoarea lucrului primit, și acêstă hotărîre, dréptă sau strâmbă, trebuie aplicată. Trebuie să aplicăm, și primitorului de rea credință, regula statornicită de art. 494 pentru posesorul de bună credință.

În colo acêstă regulă este cunoscută și constă din acêstă propozițiune, că acela, care a făcut cheltuieli utile cu lucrul altuia, cheltuieli cari au mărit valoarea lucrului, are drept să cêră ce e mai puțin, or cheltuielile făcute, or creșterea de valórea adusă lucrului, prin acele cheltuieli.

Două ipoteze, în adevăr, se pot întembla, de câteori uă persónă face cheltuieli folositoare :

Or cheltuielile acestea sunt mai mici, de cât creșterea de valórea ce au adus lucrului ;

Or cheltuielile sunt mai mari, de cât acea creștere de valóre.

În cazul întâiu, el nu are drept să cêră, de cât suma ce a cheltuit.

În cazul al douilea, n'are drept să cêră, suma ce a cheltuit, și numai creșterea de valóre, ce a procurat lucrului.

Écă uă persónă care, primind în plată un imobil, la care nu avea nici un drept, se apucă și ridică uă clădire, care măresce valoarea locului. Dacă el a cheltuit uă mie și a mărit valoarea locului cu două mii, el n'are drept să cêră de cât uă mie. Dacă din contră, el a cheltuit două mii și a mărit valoarea locului numai cu uă mie, numai uă mie va avé drept să cêră de la plătitor.

Pentru ce acêsta ?

Pentru că în definitiv este uă greșelă să cheltuiesti pe loc străin, și acéstă greșală nu póte, nici într'un cas, să-ți aducă câștig, déră póte să-ți aducă pagubă.

Ai cheltuit uă mie și ai crescut valórea lucrului cu douë mii. Din momentul în care ți s'a inapoiat suma ce ai cheltuit, nu mai ai drept la nimic. Este adevărat că proprietarul plătesce uă mie și primește douë mii; déră proprietarul póte să-ți răspundă că ceea ce ai făcut tu, ar fi putut face el, dacă nu te-ai fi amestecat în averea lui.

Ai cheltuit douë mii și ai crescut valórea lucrului cu uă mie. Din momentul în care proprietarul ți-a plătit uă mie, nu mai ai drept la nimic. Este adevărat că tu ai cheltuit douë mii ca să crești valórea lucrului cu uă mie, că prin urmare perđi uă mie; déră proprietarul póte să răspundă că el n'ar fi făcut acea cheltuială și prin urmare n'ar fi pierdut acea uă mie pe care ai pierdut'o tu, amestecându-te, fără drept, în averea lui.

285. Primitorul are el drept să céră, la cheltuielile, cari au crescut valórea lucrului, dobênđi din đuua, în care le-a făcut?

Așa se petrec lucrurile în materie de mandat, și am stabilit că regula mandatului se aplică și la gestiunea de afaceri.

Ce să đuicem în materia nóstră?

Primitorul de bună credință câștigă fructele lucrului, din momentul primirei, pêně în momentul plăței; dacă prin cheltuielile, ce a făcut, a crescut valórea lucrului, a luat fructele acelei creșteri de valóre dimpreună cu fructele lucrului însuși. Așa în cât nu mai póte cere nimic.

Dacă, dupe ce a beneficiat de fructele lucrului, ar puté cere și dobênđi la sumele cheltuite sau la

plus valuta pe care a produs'o prin cheltuielile făcute, ar lua de două ori fructele aceluiași capital. El nu va avé dér drept de a cere dobânđi la capitalul ce trebuie să i se restituie, de cât daca n'a putut, dintr'ună cauză sau dintr'alta, să se foloséscă de veniturile acelu capital, confundate cu lucrul insuși.

In ceea ce privesce pe primitorul de rea credință, el, fiind dator, dupe art. 994, să inapoieze fructele lucrului primit, va avé drept să păstreze din acele fructe partea ce representă sumele cheltuite de dên-sul sau plus valuta creată imobilului prin acele cheltuieli. Daca ar fi dator să restituie și partea din venituri ce a crescut prin cheltuielile făcute de dên-sul, el ar inapoi plătitorului, nu numai veniturile lucrului primit, déră și veniturile produse prin cheltuielile făcute de dên-sul.

El nu va perde fructele capitalului, la a cărui restituire are drept, de cât in casurile, rare de bună sémă, in cari cheltuielile făcute nu vor fi produs nici un venit.

286. Sosim la cea din urmă speciă de cheltuieli ce pôte face primitorul cu lucrul plătit nedebit, la cheltuielile de agrement.

Este sciut că posesorul, chiar de bună credință, nu are drept să céră inapoiarea cheltuielilor pe cari le-a făcut pentru plăcerea sa personală.

Pentru că echitatea nu obligă pe stăpên să inapoieze posesorului, de cât cu cât s'a imbogățit in paguba acestuia, și cheltuielile de agrement nu produc, de cele mai multe ori, nici uă crescere de valóre simțită, de și sunt fôrte costisitoare.

Trebuie să observăm insă că cuvântul de agrement e fôrte elastic.

« *Le superflu*, dicea Voltaire, *chose si nécessaire!* »

Și de aceea, uă cheltuială de agrement pôte de multe ori să créscă într'un mod simțitor valórea unui lucru. Uă grădină, cheltuiala cea mai de agrement, pôte să măréscă valórea unui imobil. Asemenea un chiosc, uă bae etc.

Și, in tóte aceste casuri, primitorul va avé drept să céră plus-valuta produsă prin cheltuiala sa.

Și tocmai de aceea legiuitorul a fugit de expresiunile consacrate, cheltuieli necesare, cheltuieli utile și cheltuieli de agrement, și a adoptat termenii mai lesne de înțeles și mai esacți, de cheltuieli făcute cu conservarea lucrului și cheltuieli cari au crescut valórea lucrului.

RESTITUIREA PLATEI NEDATORITE

ACTIUNEA PENTRU REPETITIUNEA NEDATORITEI.

SUMAR

287. Espunere. — Divisiune.
288. 1°. — Cere acela, care a plătit, sau acela, in numele căruia s'a făcut plata.
289. Urmare. — Câte uă dată cel ce a plătit in numele altuia are acțiune directă.
290. 2°. — Se cere de la acela căruia s'a făcut plata.
291. Urmare. — Casuri in cari se pôte cere de la mandatar sau *negotiorum gestor*.
292. Cel ce a primit, ca și cel care a plătit, trebuie să fiă amândouă capabili, ca să se aplice quasi-contractul.
293. 3°. — Se cere ceea ce s'a dat sau tot atât.
294. 4°. — Cine, cum și ce probéză. — Espunere.
295. a) Proba plăței.
296. b) Proba că nu era datorie. — Trei ipotese.
297. Urmare. — Nu esistă datoria plătită.
298. Urmare. — Datoria esistă ; déră cine a primit, nu era creditor.
299. Urmare. — Datoria esistă ; déră cine a plătit, nu era debitor.
300. c) Proba erórei nu e necesară de cât in ultima ipotesă prevădută de art. 993.
301. Presumpțiunea trasă din taga primitorului.

302. În îndoială, trebuie să ne pronunțăm în favoarea reclamantului.

5° Prescripțiunea acțiunii pentru restituire.

303. Acțiunea primitorului pentru a-și reclama cheltuielile făcute cu lucrul.

304. Cine cere, ce cere, cum probază.

305. Prescripțiunea acțiunii *indebiti contraria*.

306. Dreptul de restituire al primitorului pentru cheltuielile făcute. —
Observațiuni.

287. Pentru a termina studiul ce am întreprins, ne rămâne să ne ocupăm de acțiunile la cari poate da naștere plata nedatorită.

Uă singură acțiune directă, acțiunea ce are cel ce a plătit ce nu era dator, pentru a cere restituirea. Déră, din acéstă cerere chiar, se poate nasce încă uă acțiune, uă acțiune contrariă, cum am dice, prin care cel ce a primit lucrul, ce nu avea drept să primescă, să reclame cheltuielile, ce a putut face pentru conservarea lucrului, sau pentru creșterea valórei acelu lucrul.

Ne vom ocupa mai întâiu de acțiunea pentru restituirea *indebitului*, întrebându-ne :

1° Cine cere ;

2° Contra cui ;

3° Ce cere ;

4° Cui incumbă sarcina probei și ce trebuie să probeze ;

5° Și în fine care este prescripțiunea acestei acțiuni. Vom dice în urmă câte va cuvinte de acțiunea pe care am numit'o *indebiti contraria*.

288. 1°.—Și mai întâiu : Cine cere ?

De bună sémă acela ce a făcut plata, și, fiind că uă persónă poate lucra, nu numai singură, déră și prin altul, printr'un mandatar legal ori convențional, nu avem să deosebim dacă cel ce cere a făcut însuși plata sau dacă a făcut'o altul, în numele lui.

Déră acest altul poate fi sau un mandatar, sau un

gestor de afaceri a cărui gestiune a fost aprobată de stăpên.

Póte asemenea să fiă un posesor, al unei averi care a făcut plata pentru averea ce posedă, de exemplu un mostenitor aparent, care plătesce uă datorie a succesiunii, sau un posesor al unui imobil care plătesce o pretinsă datorie ipotecară și care prin urmare plătesce în calitate de mostenitor sau de proprietar.

În toate aceste cazuri acțiunea pentru repetițiune o va avé mandantul, stăpênul, adevêratul erede și proprietarul, în numele cărora s'a făcut plata.

289. Și acésta chiar în cazul, în care mandatarul sau gestorul de afaceri, or posesorul ar fi făcut plata cu banii lor proprii : *Neque interesse, Julianus ait, suam pecuniam, an pupili vel domini, solvant.* (L. 6, § ultim. *Dig.*, h. t.).

Dêră, în acest cas, este învederat că se produce un circuit de acțiuni.

De-óre-ce va trebui ca să chiăme în judecată mai ântâiu mandatarul, or gestorul sau posesorul pe adevêratul stăpên, ca să cêră lucrul ce a plătit pentru dênsul, și pe urmă stăpênul se chiăme în judecată pe primitorul lucrului, ca să cêră restituirea.

Și tocmai de aceea chiar jurisconsultii romani admiseseră că, pentru a se evita aceste proceduri inutile, mandatarul, gestorul sau posesorul póte să cêră de a dreptul de la primitor restituirea lucrului plătit, esercitând adică acțiunea debitorului lor :

Tam benignius quam utilius est recta via, ipsum qui nummos dedit, suum recipere, đicea Proculus (legea 53 *inf.* h. t.).

Astăđi admitem acésta acțiune directă, nu numai ca uă indulgență, ci ca un drept, și credem chiar ca cel, ce o esercită, nu o esercită în virtutea art. 974 Codul civil și cu condițiunile ce im-

pune acest articol creditorului, care esercită acțiunile debitorului său, ci în virtutea principiului stabilit în art. 1488 și 1542 alin. II Codul civil și art. 612 Proc. civilă care, după cum am demonstrat-o, este aplicabil în toate cazurile, în cari o persoană urmărește lucrul său, investind calitatea altuia. (Vezi vol. I, pag. 347).

Asemenea dacă mandatarul plătind, a trecut peste puterile sale, sau dacă gestiunea nu a fost primită de stăpân, or plata a rămas în seama mostenitorului aparent, atunci este învederat că mandatarul, gestorul și posesorul vor avea acțiunea pentru repetițiune, era nu acela, în numele căruia s'a făcut plata și care rămâne cu totul străin de dânsa.

Și nu s'ar pute obiecta, în cazul acesta, pretinsului mandatar sau gestorului de afaceri ori posesorului că plata a făcut-o în numele altuia și că numai acela, în numele căruia s'a făcut plata, poate cere restituirea; căci cine contractează în numele altuia fără mandat, rămâne însuși parte contractantă, dacă stăpânul nu ratifică de voie or de nevoie.

290. 2°.—Acțiunea în repetițiune se intentă contra aceluia ce a primit, prin sine însuși sau printr'un mandatar legal, ori convențional.

Și acesta chiar dacă plata a profitat, nu mandantului, ci mandatarului.

His solis, pecunia condicatur, quibus quoquo modo soluta est, non quibus proficit. (Legea 49, Dig., h. t.).

Dără ore nu s'ar pute apăra mandantul, ținând că mandatarul său trebuie să rămână singur răspunzător, căci n'a avut mandat să primescă ceea ce mandantul nu avea să iea, așa în cât a trecut, primind un lucru nedatorit, peste limitele mandantului?

Așa raționau jurisconșulții romani: mandatarul

rămănea răspunător, *quoniam nihil de hoc nomine mandare videtur.*

Și Pothier găsea acest argument intemeiat.

Déjà această interpretare a mandatului este fără îndoiială greșită : dacă dau cui-va mandat să primescă ce am să iau, îl imputernicesc să primescă tot ce crede mandatarul că am să primesc, și ratific dinainte toate primirile făcute de el cu bună credință.

Și de aceea art. 1541 dice :

«Mandatarul este dator..... a-i remite tot ce a primit în puterea mandatului, chiar când ceea ce a primit nu s'ar fi convenit mandantului».

Mandatarul în adevăr n'a primit, în numele său, ci în calitate de mandatar și prin urmare, în numele altuia ; și plătitorul n'a plătit mandatarului, ci mandantului.

Și aceste argumente se aplică fără îndoiială și la gestorul care a întreprins gestiunea unei întregi administrațiuni. Dacă gestiunea întrégă este utilă, stăpênul răspunde de primirile făcute de gestor, chiar dacă a primit nedebite.

291. Dacă ar fi vorba de un mandatar având un mandat special, care nu ar avea nici uă relațiune cu primirea de creanțe, sau de un gestor, care n'a făcut alt act de gestiune, de cât primirea unui lucru nedebit, atunci acțiunea nu poate fi îndreptată contra stăpênului, de cât dacă acesta va fi ratificat gestiunea.

În cazul contrariu ei rămân singuri răspunători de urmările plăței nedatorite.

292. Ca să se aplice în întregimea lor ideile arătate mai sus trebuie ca atât cel ce a plătit, cât și cel ce a primit să fi fost capabili, unul de a plăti și celalt de a primi.

Daca cel ce a plătit nu era capabil, plata va fi nulă, nu pentru că era nedatorită, ci pentru că era făcută de un incapabil, prin urmare nulă, în toate cazurile, și fără deosebire, dacă a plătit din eróre sau cu știință : incapacitatea ține loc de eróre !

Daca cel ce a primit nu era capabil, atunci acțiunea pentru restituire nu va avea alt efect, de cât de a întorçe plătitorului imprudent ceea ce va fi mai rămas, în patrimoniul incapabilului, din plata făcută.

Și, în acest caz, rămâne răspunđător mandatarul convențional, legal sau judiciar, care n'a avut mandatul expres de a face plata în mâinele incapabilului, și, în toate cazurile, gestorul de afaceri.

293.3^o. — Care este obiectul acțiunii pentru restituire ?

Am arătat, vorbind de efectele quasi-contractului nostru, deosebirea ce există între primitorul de bună credință și primitorul de rea credință, și s'a putut vedé, din desvoltările ce am dat, cu cât este mai întinsă și mai coprinđetőre acțiunea plătitorului, care se află în facia unui primitor de rea credință, de cât a plătitorului, ce se adreséză unui primitor de bună credință.

Este destul aci să precisăm principiul că plătitorul are drept să cêră ceea ce a prestat sau valori ecuivalente, fiă ceea ce a prestat lucruri determinate sau fungibile, fapte sau chiar obligațiuni.

Acésta înțelegea Pomponiu când, în legea 7 Dig. *De cond. indeb.* dicea : *Quod indebitum per errorem solvitur, aut ipsum, aut tantumdem repetitur.*

Și tot acéastă regulă o așézá și Codul Callimach, când dice, în § 1887 :

« Când cine-va a dat un lucru cu greșală la altul, ori a săvêșit un lucru care nu era dator să-l dea

sau să-l facă, pôte, dupe regulă, să cêră întórcerea lucrului dat, sau uă plată analógă cu folosul, ce a urmat din lucru.»

294. 4°.— Sosim la cestiunea probei.

Cine trebuie să probeze ?

Ce trebuie să probeze ?

Și Cum trebuie să probeze ?

Cine să probeze ?

Reclamantul. Este uă regulă necontestată că cine cere trebuie să dovedescă : *actori incumbit onus probandi !*

Cum să probeze ?

Daca valórea trece peste 150 lei, prin in scris, in tóte casurile, in cari a putut să-și procure uă probă scrisă ; prin martori și presumpțiuni, numai in cazul, in care a fost in neputința de a-și procura proba scrisă.

Ce să probeze ?

Tóte faptele, pe cari se intemaiază cererea, adică :

a) Că a plătit ;

b) Că nu era dator ceea ce a plătit ; și

c) In cazul, in care a plătit unei persóne, care avea in adevêr să iea, ceea ce i s'a plătit, că a plătit din eróre.

Aceste principie sunt recunoscute mai de toți autorii, și cu tóte acestea se ivesc in practică uă mulțime de greutăți, in ce privesce administrarea probei.

Causa este că, reclamantul nu este, in tóte fazele unui proces, acela ce afirmă, acela ce susține un fapt, *actor* ; de multe ori pîritul, ca să se apere, afirmă și el câte un fapt, și atunci devine, la rên-
dul lui *actor*, și deci trebuie să probeze el : *reus excipiendo fit actor*.

Și de multe ori este anevoe a spune mai dina-

inte cine este *actor*, in fie-care din punctele puse in discuțiune.

De aceea vom relua propozițiunile nóstre și le vom studia mai de aprópe.

293. 5° Și mai ântâiu cel ce cere restituirea trebuie să probeze că a plătit și să probeze prin dovadă scrisă, indata ce valórea este mai mare de 150 lei.

Este adevărat că art. 1198 in alin. II, pare că escepteză, din acéstă regulă, «obligațiunile cari nasc din quasi-contracte» déră acest aliniat nu este, de cât un cas de aplicațiune al regulei puse in primul aliniat al articolului citat și dupe care, numai atunci obligațiunile se pot proba prin martori și presumpțiuni, când reclamantul n'a putut să 'și procure dovada scrisă.

Déră tocmai in casul nostru reclamantul putea fórte bine să 'și procure dovada scrisă : Ori-cine face uă plată trebuie să ia chitanță, de la acela, pe care-l plătesce.

Daca n'a luat chitanță și daca pîrîtul tăgăduesce că a primit vre uă plată, atunci cererea pentru restituțiune rămâne nedovedită și cată a fi respinsă.

296. b) Tot reclamantul trebuie să probeze că nu era dator să plătescă ceea ce a plătit.

Déră óre acésta nu constituie uă probă negativă, imposibilă de prestat ?

Sunt autori cari o susțin, déră acéstă teorie este părăsită, pentru cuvântul că ori-ce probă negativă se resolvă mai tot-d'a-una intr'uă probă pozitivă, care se póte presta, ca ori-care alta.

Ca să lămurim mai bine acéstă controversă să analisăm fie-care din ipotesele, in cari se póte presenta plata nedatorită.

Am arătat in adevăr că plata este nedatorită, in înțelesul articolelor nóstre, de câte ori n'a esistat

nici uă relațiune juridică între cel ce a plătit și cel ce a primit.

Mai toți jurisconșulți, chiar DD. Laurent și Demolombe, amestecă în cestiunea noastră uă mulțime de ipotese în cari nu e vorba de restituirea plăței nedatorite, ci de cu totul altceva.

Astfel, se întreabă cum va proba reclamantul în restituire în cazul, în care a plătit uă datorie nulă, or numai anulabilă, or stinsă etc.

Acésta este uă confusiune : am stabilit, cu acești jurisconșulți chiar, că plata nedatorită nu dă loc la quasi-contract, de cât în, cazul în care n'a existat nici un fel de obligațiune între cel ce a plătit și cel ce a primit. Trebuie dără să ne mărginim la acéstă ipotesă, care se pôte presenta, cum am demonstrat, în trei casuri.

a) Când nici cel ce a plătit nu era dator, nici cel ce a primit nu avea să iea, când adică n'a existat de loc obligațiunea ce s'a plătit ;

b) Când cel ce a plătit era dator, dără altuia, nu acelaia, cui a plătit ;

c) Când cel ce a plătit nu era dator, dără cel ce a primit avea să iea ceea ce a primit, dér de la altul, nu de la acela, ce i-a plătit.

Să esaminăm dără aceste ipotese din punctul de vedere al probei.

297. Reclamantul susține că nu era dator să plătescă ceea ce a plătit, pentru că n'a existat nici uă relațiune de daraveri între dânsul și cel ce a primit. Destul este să afirme acésta, ca să pună în necesitate pe pîrît să probeze că avea să primescă ceea ce a primit ?

Nu, dice D. Laurent : Înaintea justiției nu e destul să afirmi, trebuie să probezi ceea ce afirmi.

Afară de acésta, plata făcută ridică uă presump

țiune puternică în favoarea primito­rului. că a avut uă cauză valabilă. Nimeni nu-și aruncă banii de gēba, și daca a plătit, trebuie să credem că era dator să plătescă.

Cei mai mulți din jurisconsultii francesi admit această idee. Cu atât mai mult suntem obligați să o emitem noi, prin analogie cu art. 967 Codul civil.

Legiuitorul nostru, în adevăr, ocupându-se de cauza convențiunilor, a decis uă mare controversă ce exista în Franca, în cazul, în care uă convențiune este atacată pentru lipsă de cauză; și a hotărît printr'un aliniat, adăogat la art. 1132 C. Nap., că «causa este presumată pēnē la proba contrariă».

Am demonstrat că plata constituie și ea uă convențiune și prin urmare cauza plăței este presumată și ea pēnē la proba contrariă.

Plătitorul, care pretinde că plata n'a avut cauză, este dator să dobóre acea presumpțiune, dovedind că, în realitate, plata n'a avut cauză.

Dēră cum să probez? Pot eu să fac înscris cu uă persoană că n'o să avem nici uă daraveră imprenă? Póte măcar un martor să afirme că cutare și cutare n'a avut nici uă relațiune de interes între dēnșii?

Acēsta nu se póte!

Dēră trebuie să observăm ca acela, care a plătit, n'a putut să plătescă din chiar senin: trebuie să fi fost uă cauză care l-a silit să plătescă, sau care cel puțin l-a indemnât să plătescă.

Ei bine, el póte să dovedescă care este acea cauză și că acea cauză este falsă sau aparentă.

Câte uă dată chitanța de plată 'l va ajuta mult. Astfel, écă uă chitanța în care pîritul dīce că a pri-

mit de la reclamant suma ce avea să iea din cutare tovărășie sau din cutare vîndare. Reclamantul, ca să-și completeze proba, nu va avé să dovedéscă, de cât că pretinsa tovărășie sau vîndare, or n'a esistat de loc, or a esistat între alte persóne, sau că a plătit tot ce era dator să plătescă, din acele contracte.

Daca însă chitanța nu arată cauza plăței, atunci reclamantul trebuie să o dovedéscă el, și acésta prin martori și presumpțiuni, considerându-se chitanța ca un început de probă scrisă.

Déră acésta dovadă uă dată făcută, pîritul nu póte să se mulțuméscă a díce : n'ai făcut proba completă ; ai dovedit că n'a esistat cutare cauză, déră n'ai dovedit că n'a esistat nici uă cauză de plată !

Proba făcută de reclamant, in modul aréat mai sus, este atât de completă pe cât se póte, și nu rămîne pîritului, de cât să dovedéscă că plata a avut altă cauză reală, in care cas el devine actor și trebuie să probeze.

298. Trec la cea de a doua ipotesă.

Reclamantul susține că el era dator suma pe care a plătit'o, déră altei persóne nu aceleia căreia i-a plătit.

Acésta ipotesă este mai ușóră : el va puté proba care este obligațiunea pe care o avea și va aréta chitanța, așa in cât din comparațiunea lor va resulta dovada că a plătit unuia ceea ce era dator altuia.

Déră cum va proba el că era obligat către altul ? Acésta depinde de isvorul obligațiunei invocate. Daca obligațiunea, ce avea către altul, resultase dintr'un contract, el nu va puté proba de cât prin

inscris, de câte ori valoarea va fi mai mare de 150 lei.

Dără daca susține că obligațiunea, ce avea către altul, isvora dintr'un quasi-contract sau dintr'un delict ori quasi-delict, va pute proba existența acelei obligațiuni prin presumpțiuni și martori, conform dreptului comun.

Am prezentat această observațiune, pentru că sunt autori cari, din nebagare din sēmă, dic că reclamantul trebuie să probeze obligațiunea ce avea către altul prin scris, și n'am voit să trecă de regulă această scăpare din vedere.

299. Cea din urmă ipotesă, in care se pôte presenta quasi-contractul plăței nedatorite, este ipotesa in care reclamantul n'avea să dea, ceea ce a plătit dără pîrîtul avea să ia ceea ce a primit.

In acest cas este asemenea vorba de uă obligațiune esistentă, ca și in cazul precedent.

Daca plătitorul cunoscea acea obligațiune, n'are de cât să dovedescă că altul, nu el, era dator să o plătescă.

Daca însă n'o cunoscea și a plătit uă datorie esistentă fără să scie, ne găsim in prima ipotesă : el va trebui să probeze ce datorie a voit să plătescă și că această datorie nu esista.

In ambele casuri, daca valoarea trece peste 150 lei, va pute s'o facă prin tôte mijlócele, căci, fiind vorba de uă obligațiune contractată intre alte persoane, el n'a putut de bună sēmă să-și procure uă probă scrisă.

C) Cea din urmă probă ce trebuie să aducă plătitorul, care cere restituirea, este că a plătit din eróre.

Majoritatea jurisconsultilor și jurisprudența in general hotărăesc că ori-cine pretinde că a plătit,

fără a fi dator, trebuie să probeze că a plătit din eróre.

Ne-am ridicat in contra acestei păreri și am căutat să demonstrăm că legea nu cere condițiunea de eróre de cât in casul, in care cel ce a primit plata avea să iea ceea ce a primit, dér de la altul. De câte ori însă cel ce a primit nu avea de loc drept să primescă ceea ce a primit, el este dator să restituie ca unul ce a primit fără cauză (Veđi mai sus Nr. 191 și urm.) și independent de ori-ce eróre din partea plătitorului.

Dupe părerea nóstră déră trebuie să deosebim doué ipotese : ipotesa, in care primitorul nu avea să iea ceea ce a primit, și ipotesa, in care primitorul avea să iea ceea ce a primit, dér de la altul de cât de la cel ce a plătit.

In prima ipotesă, prevăđută de art. 992 Codul civil, plătitorul, care cere restituirea, nu are să dovedescă de cât că a plătit și că nu era dator ceea ce a plătit.

Din momentul, in care a făcut acéstă probă, proba lui este completă, căci a dovedit că plata n'a avut cauză, și, ca ori-care convențiune, plata, care n'are cauză, e nulă, independent de ori-ce eróre din partea plătitorului.

Numai daca primitorul dovedesce că el avea să primescă ceea ce a primit, de și de la altă persónă, atunci plătitorul este obligat să dovedescă încă că a plătit din eróre, cređând că el este dator.

Cum se va face acéstă probă ?

De cele mai multe ori acéstă probă se va găsi făcută gata prin chiar dovada ce va aduce plătitorul că el nu era dator ceea ce a plătit.

Am đis, in adevér, că plătitorul este dator să dovedescă cauza care l-a indemnat să plătescă și că

acea cauză nu există de cât în aparență ; prin această chiar va dovedi că a plătit din eróre, că a cređut că era obligat, pe când în realitate nu era.

Dacă însă plătitorul cunoscea obligațiunea, pe care a plătit'o, și va proba că această obligațiune era a altei persoane, va trebui să dovedescă încă că a plătit'o din eróre, cređându-se dator, împreună cu acea persoană, sau pentru dēnsa.

301. În aceste cazuri proba erórei se va puté face prin ori ce fel de mijlóce, chiar prin presumpțiuni.

Este chiar uă presumpțiune tradițională în această materie, care probéză, de uă dată, și neesistența datoriei și erórea plătitorului.

Când primitorul tăgăduesce că i s'a plătit și plătitorul dovedesce plata, este de tradițiune că nu mai e trebuința de nici uă altă probă.

Per etenim absurdum est eum, qui ab initio negavit pecuniam coepisse, postquam fuerit convictus eam accepisse, probationem non debiti ab adversario exigere, ȕicea Paul.

Este absurd ca acela care a tăgăduit mai ântâiu primirea banilor, dupe ce s'a probat plata, să céră de la plătitor dovada, că nu era dator.

Și această presumpțiune este primită de toți jurisconsultii moderni, nu dóră ca uă presumpțiune legală, de-óre-ce nu există nici un text de lege care să o stabilescă, déră ca uă presumpțiune juridică. (Demolombe, XXXI, Nr. 289 ; Laurent, XX, Nr 369 ; Aubry et Rau, V, pag. 734)

302. Ulpian în legea 41 § 1 stabilește această regulă :

In re obscura melius est favore repetitioni, quam adventitio lucro. (Legea 41, § 1, Dig., *De regulis juris*).

În îndouială este mai bine să ne pronunțăm în

favórea celui ce cere restituirea banilor s \acute{e} i, de cât in favórea aceluia care urmáresce cástigul.

Eminentul și regretatul Laurent pare a preferi tocmai opiniunea contrariá ; cáci, dupe ce cere ca proba fie-cáreia din faptele, a cárei dovedire cade in sarcina reclamantului, sá fiá completá, adaogá :

«La urma urmelor tot el este de viná daca a fácut plata in condițiuni astfel, in cât sá nu póta proba pe deplin tot ce trebuie pentru a-și lua îndárát ceea ce a dat fárá sá fiá dator».

D. Demolombe ne pare cá este mai conform cu principiile probelor, când distinge cu ingrijire ce trebuie sá probeze fie-care din párți și adaogá :

«Indouiala trebuie sá se interprete in favórea aceleia din párți, ori care ar fi, care, trebuind din parte-i sá aducá uá probá, n'o va aduce de cât ne-completá sau neindestulátore.

D. Demolombe intreprinde chiar a demonstra cá acesta este și ințelesul regulei date de Ulpian.

Dérá regula lui Ulpian este prea limpede și prea bine motivatá ca sá se aplece la interpretári arbitrare.

Ea insemnézá cá, ori-cine ar fi dator sá probeze, daca judecátorul nu este convins pe deplin, daca lucrul este obscur, judecátorul trebuie sá se pronunțe in favórea reclamantului, pentru cuvântul cá reclamantul cautá sá-și iea îndárát banii s \acute{e} i, pe când píritul vrea sá se foloséscá din averea altuia.

Acésta este uá regulá de drept, nu de probá, pe care judecátorul ințelept o va aplica, de cáte ori va fi cu putință.

Nimic nu este absolut, nimic nu este strict in sciința dreptului, și mai ales in dreptul modern.

Fárá nici uá indouialá, cine cere trebuie sá dovedéscá, și acela ce face uá alegáțiune inaintea jus-

tiției trebuie să o probeze pe deplin; dără nu trebuie să perdem din vedere că *summum jus est summa injuria* și că știința dreptului este creată pentru ca să putem da fie-căruia ce este al lui!

303. 5° Treceam la prescripțiunea acțiunii noastre. Acțiunea pentru restituirea plăței nedatorite se prescrie prin trei-șeci de ani, conform art. 1890 Codul civil.

Dacă însă plata a avut de obiect un lucru determinat și primitorul 'l-a transmis cu just titlu, dobânditorul îl va câștiga prin prescripțiunea dreptului comun, îndată sau dupe uă posesiune de șeci pênă la două-șeci ani, dupe cum lucrul va fi mobil sau imobil, conform art. 1895 și 1909 Codul civil.

Dără, prin faptul acesta, nu se stinge și acțiunea pentru restituire, care, dupe cum am arătat, în cas de vândare, are de obiect prețul prins de primitor sau valoarea reală a lucrului.

Curtea de apel din Lyon hotărîse printr'uă decisiune din 1836 că și acțiunea pentru restituire se stinge prin prescripțiunea dobîndită de terțiul cumpărător, dără decisiunea ei a fost casată la 4 Aprilie 1838 (*Dev.* 1838, I, 306).

Soluțiunea ar fi aceeași și în cazul, în care lucrul ar fi perit la cumpărător din cas fortuit, pentru cuvîntul că pierderea lucrului nu pôte să îndreptățescă pe vîndător să păstreze prețul pe care 'l-a prins și la care nu are nici un drept.

304. Am promis să ne ocupăm și de acțiunea pe care pôte să o aibă primitorul pentru a-și reclama cheltuielile făcute cu lucrul plătit ne-debit.

Acastă acțiune, în cât privesce cheltuielile necesare, nu este alt de cât acțiunea *negotiorum gestorum contraria*. Noi am demonstrat în adevăr că, pentru

ca să existe acțiunea *negotiorum gestorum contraria*, este destul ca uă persoană să fi îngrijit, fără scirea proprietarului, de lucrul străin, fără nici uă deosebire între casul, în care scia că e lucru străin și între casul, în care nu scia că lucrul e străin și a cheltuit ca pentru lucrul său.

În cât privesce însă cheltuielile, cari au mărit valoarea lucrului, această acțiune, instituită, dupe cum am demonstrat, de legiuitorul nostru pentru prima oară și contrariă principiilor dreptului, se va regula dupe textul art. 997 Codul civil și conform maximei dupe care nimeni nu trebuie să se inavuțască pe nedrept cu paguba altuia.

305. Ori cum ar fi, uă mare parte din observațiunile ce am făcut asupra acțiunii pentru restituire se aplică și la acțiunea de care ne ocupăm, și pe care am pute să o numim *indebiti contraria*.

Astfel, restituirea cheltuielilor o cere acela ce le-a făcut de la proprietarul lucrului; sau, dacă cel ce a făcut cheltuielile a lucrat în numele altuia, ca mandatar sau *negotiorum gestor*, acela în numele căruia s'au făcut acele cheltuieli. Cu toate acestea cel ce a făcut cheltuielile poate să se adreseze, pentru înapoierea lor, nu numai la acela în numele căruia le a făcut, ca mandatar sau *negotiorum gestor*, dără chiar la proprietarul lucrului, pentru care s'au făcut cheltuielile; și acesta, nu numai prin acțiunea oblică pe care i-o îngăduie art. 974 Codul civil, dără chiar prin acțiunea directă, în puterea art. 1488 și 1542 Codul civil.

Cât pentru obiectul cererii, am deosebit cheltuielile făcute cu conservarea lucrului, cari se plătesc în întregul lor, de cheltuielile cari au mărit valoarea lucrului, în care cas se plătesc ce e mai

puțin între suma cheltuită și creșterea de valoare a lucrului.

Proba cererii se face prin toate mijloacele, căci suntem într'unul din acele cazuri, în care reclamantul n'a putut să-și procure proba scrisă emanând de la pîrit.

306. Acțiunea acésta, nefiind supusă la nici uă prescripțiune mai scurtă, duréză trei-deci de ani. Déră se stinge ea prin stingerea acțiunii directe?

Presupunem că Petru a plătit lui Pavel un lucru care avea trebuință de reparațiuni însemnate. Pavel face acele reparațiuni, dupe care casa este distrusă prin cas fortuit.

Daca Pavel a fost de rea credință, va fi dator să restituie prețul lucrului, mai puțin cheltuielile făcute cu acel lucru. Dér daca Pavel a fost de bună credință, sau, chiar de a fost de rea credință, déră lucrul s'ar fi distrus și la plătitor, el este liberat de obligațiunea de a restitui prin pierderea lucrului: Va puté el totuși să céră cheltuielile făcute?

Réspunsul la acésta întrebare atêrnă de cestiunea de a sci daca acela ce îngrijesce de afacerile altuia, cređênd că sunt ale sale, face uă gestiune de afaceri.

Noi am admis, în acest cas, esistența unei adevărate gestiuni de afaceri, și de aceea admitem că primitorul are drept să céră cheltuielile făcute cu conservarea lucrului, chiar atunci când este liberat de obligațiunea de a-l restitui.

Și acest réspuns pare a fi confirmat prin redacțiunea art. 997, care dă, fără nici uă deosebire, primitorului dreptul de a cere cheltuielile făcute cu conservarea lucrului, fără să deosibéscă între cazul în care lucrul mai există, și cazul în care lucrul a perit.

Déră alta va fi soluțiunea noastră in cazul in care ar fi vorba, nu de cheltuieli necesare, ci de cheltuieli numai folositoare.

In acest cas cred că, prin perderea lucrului, se perde și dreptul primitorului de a cere cheltuiiele ce a făcut pentru a mări valórea lucrului.

Este adevărat că art. 997 Codul civil pune pe aceeași linie cheltuiiele necesare cu cele folositoare; déră am observat că cheltuiiele necesare constituiesc uă adevărată gestiune de afaceri, căci cel ce le-a făcut a scutit pe proprietar de a le face, de-órece cheltuiiele utile nu se restituiesc de cât pentru că nu e drept ca unul să se inavuțescă fără drept in paguba altuia, și óre-cum printr' uă acțiune de *in rem verso*.

Nu este dator plătitorul să inapoeze cheltuiiele cari au mărit valórea lucrului de câte ori lucrul a perit, pentru că nu intră in patrimoniul lui nici uă valóre a primitorului, pe care să fiă dator să o restituie.

307. Este bine înțeles că primitorul are dreptul de a păstra lucrul primit nedebit pêně la restituirea cheltuiielelor făcute.

Nu scim cum să mai repetăm marele principiu dupe care, de câte ori există uă creanță pentru un lucru, *debitum cum re conjunctum*, creditorul care se găsesce in posesiunea lucrului are dreptul de a-l păstra pêně ce să i se plătescă sau cel puțin să i se garanteze plata creanței sale.

Pentru cuvântul fórte simplu că daca vei obliga pe creditor să restituie lucrul, fără a i se numéra cheltuiiele făcute cu lucru, îl condamni să dea, nu numai ceea ce este al altuia, déră și ceea ce este al lui.

Lucrul in adevěr este al altuia, déră in acel lucru

este uă valóre a mea, pe care o am in mână, pe câtă vreme țin lucrul.

Ei bine, n'ai dreptul să-mi iei acea valóre din mână ! In momentul in care proprietarul lucrului vine să și-'l iea, este dator să-mi dea valórea mea, care se găsește in lucrul lui. Altminteri iea, nu numai ce este al lui, dără și ce este al meu.

Acest raționament este fără replică și necontestat.

Și cu toate acestea pe fie-care și Tribunalele noastre violéză acest principiu, numai și numai ca să nu-și mai bată capul cu prețuri.

Și mai de-ună-și aușiam uă decisiune care ordona să se restituie un imobil, rămânând ca, pentru cheltuieli, să se facă alt proces.

Trei nedreptăți face uă astfel de decisiune :

Face dintr'un singur proces două ;

Iea creditorului rolul de pîrît, pe care i-'l dă legea și natura lucrurilor ;

Și despóe pe un om de averea sa, fiă chiar provisoriu, pêně se va judeca cel de al douilea proces.

Trebue să adăogăm că sunt casuri, in cari spiritul de fiscalitate dictéză asemenea hotăriri. Pare că legea timbrului ar fi avut de scop de a modifica legea de procedură și de a crea acțiuni și formalități ce nu sunt prevădute de acêsta !

DESPRE DELICTE SI QUASI-DELICTE

INTRODUCERE

SUMAR

- 307. Espunere.
- 308. Delictete și quasi-delictete in Dreptul roman.
- 309. Jurisprudența vechiă a Franciei.
- 310. Codul Callimach și legiuirea Caragea.
- 311. Deosebire între violarea de contract, de uă parte, delictete și quasi-delictete, de altă parte.
- 312. Regulele edictate de legiuitor in art. 1073 și urm. pentru violă-

rile de contracte nu se aplică la delictе și quasi-delictе, și vice-versa, art. 998 și urm. nu se aplică la violările de contracte.

313. Sunt casuri în cari se aplică și regulele violărei contractelor și regulele delictelor ?

314. Urmare.— În toate casurile se aplică ori unele ori altele din aceste regule.

315. Care este răspunderea ce se aplică la violările de contracte pedepsite de legea penală ?

316. Deosebire între delictе penale și delictе civile.

317. Deosebire între acțiunea privată rezultând dintr'un fapt pedepsit de lege și acțiunea rezultând dintr'un delict civil.

318. Sunt casuri în cari există în același timp ambele acțiuni ?

319. Nu ne ocupăm de cât de delictеle civile.

320. Însemnătatea acestui studiu.

307. Am arătat, încă de la începutul acestui studiu, că obligațiunile curg, în general, din două izvoare cu totul deosebite : consimțimântul liber al părților și violarea unui drept (Veți vol. I, Nr. 15 și 16).

Am studiat cel d'ântâiu izvor de obligațiuni, consimțimântul, fiă manifestat, cum este în convențiuni, fiă presupus de legiuitor, cum se întâmplă în quasi-contracte.

Și trecem acum la cel de al doilea, la violarea dreptului.

308. Faptele prin cari se violază dreptul altuia Romanii le numiau delictе. Acelea cari, având uă însemnătate mai mare, atrăsesese, încă de la început, îngrijirea legiuitorilor, erau judecate și pedepsite de popor și se numiau *delicta publica*. Faptele cari fură pedepsite mai în urmă, sub împărați, luară numele de *crimina extraordinaria*. Și toate celelalte fapte, cari erau lăsate la dispozițiunea particularilor, luau numele de *delicta privata*.

Așa în cât Romanii numiau *delicta*, nu numai faptele cari ar constitui fapte penale, dupe ideile

nóstre moderne, dără și, in general, tóte faptele ce causau pagubă prin vătămarea unui drept.

In special, legea *Aquilia* prevedea ori-ce pagubă adusă pe nedrept, *damnum injuria datum*. Acéstă lege la inceput, este adevărat, nu prevedea de cât omorirea sclavului sau a vitei altuia și vătămarea lucrului străin, aduse *corpore corpori*, dără ea a fost intinsă succesiv de jurisprudență.

Acțiunea lelei *Aquilia*, rezervată la inceput numai proprietarului, se acordă in urmă treptat tuturor acelora ce aveau interes la conservarea lucrului, și nu numai in cazul in care lucrul s'a vătămat prin isbire de-a dreptul, *corpore corpori*, dără și in cazul in care nu esista acéstă condițiune, sub numele de *actio utilis legis Aquilia*, și mai târziu Justinian dede uă acțiune *in factum* pentru tóte celelalte pagube cauzate pe nedrept.

Și astfel Romanii, plecând de la câte-va casuri particulare, ajunseseră, cu incetul, la formula cea coprinďetóre, că ori-ce violare de drept, care aduce pagubă, obligă pe autor la despăgubire. Aceste fapte ei le numiau *delicta* și obligațiunea ce resulta dintr'ênsele o numiau *obligatio ex delicto*.

Erau însă câte-va obligațiuni cari nu rezultau dintr'un delict și cari aveau asemănare cu acelea ce rezultă din delicte. Astfel sunt casurile de responsabilitate pentru faptul altuia, sau pagubele aduse prin lucrul tãu, sau de vita ta. Tot asemenea câte-va obligațiuni impuse de lege, cum este aceea a tutorului.

Ei bine, pe acestea Romanii le numiau obligațiuni *quasi ex delicto*, ca și din delicte.

Căci cuvântul quasi-delict nu esista in limba romană și nu ar fi avut nici un înțeles.

309. Vechia jurisprudență a Franciei deosebi, in-

tre faptele pe cari Romanii le numiau delictе, pe acelea ce sunt prevădute și pedepsite de legile penale, pe cari le numi delictе penale; păstră numele de delictе civile numai acelor fapte cari aduc pagubă cu intențiune și creă, pentru tóte celelalte fapte păgubitoare, cuvântul de quasi-delict, care nu esista in legislațiunea romană.

Pothier, lăsând de uă parte delictеle penale, definesce astfel delictеle și quasi-delictеle : « Numim delict faptul prin care uă persónă, prin dol sau rēutate, causéză pagubă sau vre-un rēu altuia.

« Quasi-delictul este faptul prin care uă persónă, fără rea voință, ci numai printr' uă imprudență ce nu este scusabilă, causéză vre un rēu altuia. »

Așa in cât, in legislațiunea vechiă francesă, delictеle și quasi-delictеle se asemēnau in acēsta că și unele și altele erau fapte cari causau pagubă pe nedrept; și se deosibiau numai din punctul de vedere al intențiunei autorului : unele erau făcute cu intențiunea de a păgubi pe altul, altele fără intențiune ; unele erau *facta dolosa*, altele *facta culposa*.

310. Nici Codul Callimach, nici legiuirea Caragea nu cunosc cuvintele delict și quasi-delict.

Codul Callimach se ocupă de acele fapte cari nu constituiesc delictе penale sub rubrica « *Despre dritul despăgubirei și al satisfacției* », déră imbrățișeză tóte faptele cari causéză pagubă pe nedrept, fără a deosebi intre acelea ce sunt săvērșite cu intențiune de acelea cari sunt săvērșite din nebăgare de sémă, și amestecând pagubele causate prin faptele nóstre proprii cu pagubele causate de persónele sau de lucrurile ori animalele pentru cari suntem răspundători.

Legiuirea Caragea se ocupă in Partea V, sub rubrica « *Pentru vini* », de faptele grave pe cari legiu-

itorul le a pedepsit printr'ună dispozițiune a nume, și pe cari le am numit delicte penale, și numai într'un « *Adaos pentru stricăciuni* » se ocupă de toate faptele cari cauzază pagubă pe nedrept, și fără să deosebescă, nici el, între delictele civile, quasi-delicte și răspunderea pentru persoanele sau lucrurile de cari suntem răspunzători.

311. Culpă, vina, care vatamă un drept, se poate produce în două situațiuni cu totul deosebite.

Câte o dată se produce între două persoane cari sunt legate între dânsese, printr'un contract sau un quasi-contract, și din cari una violază obligațiunile ce rezultă pentru dânsa, din acel contract sau quasi-contract, în paguba celeilalte.

Alte ori se produce între două persoane cari nu au nici o relațiune juridică între dânsese, și din cari una, prin vre un fapt neertat, atinge dreptul celeilalte și i cauzază pagubă.

Culpă cea d'ântăiu constituie violarea de contract sau quasi-contract, culpa cea de a doua constituie o faptă nedreptă și păgubitoare, *damnum cum injuria*.

Vechia legislațiune a Moldovei înbrăcișa amândouă aceste categorii de fapte păgubitoare sub rubrica « *Despre dritul despăgubirei sau satisfacțiunei* » și le confunda sub aceleași reguli.

§ 1726. « Fiesce-carele om are drit să cêră dela păgubitor întorcerea pagubei pricinuite lui din vicleșugul sau lenevirea aceluia, ori că paguba s'a pricinuit din călcarea tocmelei sau dintr'ună altă pricină, nefiind nici ca cum tocmele... »

Din contră, legiuitorul nostru, dupe exemplul tuturor legislațiunilor celor noi, se ocupă de aceste două feluri de vini în două părți deosebite.

El se ocupă de delicte și quasi-delicte la Capito-

lul V, pe care-l studiam, in art. 998 și urm.; era de violările de contract se ocupă la Cap. VII intitulat «*Despre efectul obligațiilor*», in art. 1073 și urm.

In timpurile noastre D. Toullier a susținut că art. 998 și 999 Codul civil sunt aplicabile și la violarea tocmelelor, și vice-versa, că art. 1073 și urm. Codul civil se aplică și la delictе și quasi-delictе.

312. Dera această părere n'a fost nici uă dată împărtășită de nimeni și este astăzi respinsă de toți autorii.

Toți primesc astăzi că nici regulele edictate in art. 1073 și urm. pentru violările de contracte nu se aplică la delictе și quasi-delictе, nici regulele edictate de art. 998 și urm. pentru delictе și quasi-delictе nu se aplică la violările de contracte.

Și cuvântul este lesne de înțeles :

Când e vorba de violarea unui contract, despăgubirea purcede din invoirea părților și prin urmare, ca să veți in ce cas există răspundere și care trebuie să fiă întinderea acelei răspunderi, trebuie să te gândești care a putut fi intențiunea părților ; de-ore-ce, când e vorba de un fapt păgubitor, trebuie să te uiți numai daca s'a adus pagubă și ce pagubă s'a adus.

Nu e vorbă, confusiuni se ved destule atât in sentințele Tribunalelor cât și in monumentele chiar cele mai insemnate ale doctrinei.

Se întelnesc adesea decisiuni cari aplică regulele violării de contract in materia delictelor și quasi-delictelor, și autori cari, dupe ce stabilesc deosebirea între violarea unui contract și paguba adusă pe nedrept, uită această deosebire și, in casuri speciale, amestecă regulele contractelor cu acelea ale delictelor.

Déră acestea sunt erori netăgăduite.

Și vom demonstra, ocupându-ne de greșala în materie de delict și quasi-delict și de pagubă, că este uă deosebire fundamentală între aceste două ordine de idei.

Pênă atunci să ne fiă de ajuns a constata această deosebire, ca să conchidem că nu ne ocupăm de violarea dreptului ce rezultă dintr'un contract, ci numai de paguba adusă pe nedrept.

313. Dacă, în regulă generală, trebuie să deosebim faptele cari constituesc violarea de contract de celalte fapte ilicite și păgubitoare, pentru a aplica unora regulele art. 1073 și urm. și altora regulele art. 998 și urm., nu sunt óre casuri în cari să se pótă aplica când unele când altele din aceste regule?

Écă ce susține uă părere fórte autorisată atât în doctrină cât și în jurisprudență.

De câte ori violarea contractului este atât de gravă în cât este prevăduță și pedepsită de legei faptul, se dice în teoria de care vorbim, constituie, în același timp, și violarea unui contract și un delict penal.

«Se póte în adevăr, dice Demolombe, ca uă violare de contract să facă aplicabile simultaneu, fiă art. 1073 și urm., fiă art. 998 și urm. Ceea ce se întemplă de câte ori culpa contractuală presentă acest îndouit caracter, că, în timpul în care constituie violarea unui contract, constituie asemenea un delict de drept penal, prevăduț și pedepsit de lege.....

«Écă cum mandatarul, de exemplu, și depositarul, cari ascund lucrurile pe cari mandantul sau deponentul le-a incredințat, comit tot de uă dată uă greșală contractuală, care atrage aplicațiunea

art. 1073 și urm., și un delict, care atrage aplicațiunea art. 998 și urm.»

Déră cum se pôte una ca acésta ?

Cum, este cu puțință ca din același fapt să rezultă două responsabilități deosebite, cari să se aplice in mod simultan ?

Vom vedé, in adevăr, că răspunderea, care rezultă din violarea unui contract, este mai ușoră de cât aceea ce rezultă dintr'un delict. Cum e cu puțință să aplicăm, la același fapt, uă răspundere mai ușoră și alta mai grea ?

Acéstă afirmațiune este curat absurdă !

Este cu puțință măcar să aplicăm la același fapt când uă răspundere, când alta, dupe alegerea creditorului ?

Acésta se pare a fi gândul autorilor cari susțin acéstă teorie. Déră nici acésta nu se pôte !

Căci, fie-care fapt nasce răspunderea ce trebuie să aibă dupe lege, și aceste două răspunderi fiind deosebite, trebuie să fiă una sau alta, nu pôte să atérne de voia creditorului de a mări sau de a micșora acea răspundere.

Astfel, de exemplu, vom vedé că altele sunt pagubele de cari răspunde cel ce a violat un contract, și altele pagubele de cari răspunde autorul unui delict. Pôte să atérne de voința creditorului ca să reclame când pe unele, când pe altele din acele pagube ? Evident că nu.

Este adevărat că legea pedepsește unele violări de contracte cu pedepse corecționale și chiar criminale.

Déră rezultă óre de aici că creditorul are in acest cas două acțiuni, de-óre-ce sunt două cauze de cerere ?

Așa dice Demolombe :

«In acest cas partea vătămată va avé in același timp două acțiuni pentru despăgubire, între cari va puté alege :

«Una avënd de cauză neexecutarea contractului ; alta avënd de cauză delictul.»

Déră a raționa astfel va să dîcă a lua abstracțiunile drept lucruri, și calificările aplicate de lege unor fapte drept fapte noi și deosebite.

In casurile acestea nu este de cât un singur fapt și deci uă singură cauză de cerere și uă singură acțiune. Este adevărat că faptul acesta constituie uă violare de contract, și că pe acea violare de contract legea o califică delict și o pedepsește, déră cu acésta nu se fac două cause, rămâne tot una !

Și deci uă singură răspundere și uă singură acțiune.

314. Cuvëntul pe care se intemeiază autorii ce combatem, pentru a susține că, in acest cas, există două răspunderi și două acțiuni, este că partea vătămată avea un drept anterior, preesistent delictului, care i da drept de a reclama independent de obligațiunea de despăgubire, resultând din delict.

«Nu vedem, in adevăr, dîce Demolombe, pentru ce acțiunea resultând dintr'ua cauză anterioară delictului și anterioară acțiunei private, căreia delictul i-a dat nascere in urmă, pentru ce, dîc, acésta acțiune s'ar găsi transformată, sau mai bine stinsă, in acțiunea privată, cu totul deosebită.»

Déră acest cuvënt este uă confusiune.

Nu dreptul anterior și preesistent, nu contractul dă drept la despăgubire și nasce acțiunea, ci violarea acelu drept anterior.

Și prin urmare nu sunt două drepturi, este un singur drept, contractul, și nu sunt două cause

de răspundere, violarea contractului și delictul, este una singură, violarea contractului, pe care legea o numește delict, în cazurile speciale de cari vorbim.

Astfel, este cu neputință să găsim fapte cu două fețe, fapte cărora să putem aplica, când regulile contractului, când regulile delictelor.

Trebue să aplicăm fie-cărui fapt ori unele ori altele. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 478 și 706 și urm.).

315. Cât pentru cesiunea de a sci care este răspunderea ce trebue să aplicăm la asemenea fapte, răspunderea ce rezultă din violarea unui contract sau răspunderea ce rezultă dintr'un delict, art. 1073 și urm., ori art. 998 și urm., ne va fi ușor de răspuns.

În toate aceste cazuri vom aplica răspunderea ce rezultă din delict.

Aceste violări de contracte, în adevăr, din cauza gravității lor, din cauza perversității autorului și vătămării ce aduc ordinii sociale, legea nu le-a lăsat în categoria lor de simple violări de contracte, ci le-a transformat în delict.

Acțiunea ce rezultă dintr'ênsele, nu mai este dără acțiunea *ex contractu*, ci acțiunea privată, rezultând dintr'un delict sau uă crimă.

Prin urmare, vom aplica răspunderea mai grea pe care legea a edictat-o pentru delict, și acțiunea privată, isvorind din delict, mai aspră de cât acțiunea civilă, rezultând din violarea unui contract.

Și cu drept cuvânt!

Care este, în adevăr, cuvântul pentru care răspunderea rezultând din contract este mai ușoră de cât răspunderea rezultând dintr'un delict?

Este intențiunea presumată a părților contrac-

tante. Déră părțile n'au putut să prevadă comiterea unui delict sau a unei crime.

Și de aceea aceea răspunderea ușoră nu se aplică la violările de contract cari constituiesc delict de drept penal.

316. In legislațiunea noastră modernă, ca și in vechia legislațiune francesă, cuvântul delict, afară de înțelesul lui civil, mai are încă un înțeles in materie penală, ba încă două.

Intr'un înțeles coprinzător, cuvântul delict arată toate faptele prevădute și pedepsite de legea penală, fiă crime, fiă delict propriu ȕise, fiă contravențiuni.

In alt înțeles mai restrâns, cuvântul delict insemnă faptele pe cari legea penală le pedepsește cu pedepse corecționale.

Inre delictele civile și delictele penale deosebirea este mare: Nu numai că unele nu atrag de cât uă condamnare la despăgubiri, de-ore-ce celelalte atrag și uă pedépsă, déră încă se póte întembla ca un delict civil să nu fiă delict penal, și, vice-versa, ca un delict penal să nu constituie delict civil.

Și, in adevăr, de uă parte, nu ori-ce fapt ilicit care aduce pagubă este pedepsit de lege, érá, de alta, sunt fapte prevădute și pedepsite de lege, cari nu aduc nici uă pagubă, cum sunt unele tentative.

Legea penală, in adevăr, și legea civilă plécă din două puncte de vedere cu totul deosebite, cari pot să se întélnescă adesea ori, déră cari pot asemenea să rămână despărțite.

Legea civilă se uită numai la vătămarea cauzată intereselor particulare, de-ore-ce legea penală, independent de paguba ce póte să isvorască dintr'un fapt, caută mai ales să apere ordinea socială, organizarea socială și morala publică.

317. De cele mai multe ori, un fapt imoral, care atinge ordinea publică, aduce în același timp și uă vătămare particulară : un omor, un furt etc. turbură și ordinea publică și vatămă și interesele aceluia ce a fost victima unor astfel de fapte. Așa în cât, de cele mai multe ori, un delict penal coprinde în sine uă vătămare adusă fără drept, *damnum cum injuria*.

În acest caz, din delictul penal curg două acțiuni : uă acțiune a societății pentru pedepsirea aceluia ce a turburat ordinea publică, și uă acțiune a celui vătămat pentru a fi despăgubit, uă acțiune publică și uă acțiune privată. Acțiunea publică este a societății și se exercită prin funcționarii ministerului public, dupe regule particulare. Cât pentru acțiunea privată rezultând dintr'un delict penal, ea este absolut aceeași acțiune care rezultă din oricare alt fapt păgubitor, de-ore-ce amândouă au de cauză uă vătămare adusă printr'un fapt, și de scop despăgubirea celui vătămat prin acel fapt.

Cu toate acestea cele două acțiuni, privată și civilă, se deosebesc din două puncturi de vedere :

Mai întâiu, acțiunea rezultând dintr'un delict civil se judecă tot-d'auna de instanțele civile ; de ore-ce acțiunea civilă rezultând dintr'un delict penal se poate judeca fiă de Tribunalele civile, fiă de instanțele penale, de uă dată cu acțiunea publică.

Afară de acésta, acțiunea rezultând dintr'un delict civil se prescrie numai prin trei-đeci de ani ; de-ore-ce acțiunea rezultând dintr'un delict penal se prescrie prin același interval de timp, prin care se prescrie și acțiunea publică.

Afară de deosebirile acestea, toate regulele ce vom desvolta pentru despăgubirea, ce isvorésce dintr'un delict civil, se aplică natural și la despăgubirile ce isvorésc dintr'un delict penal.

Principiile sunt aceleași, aceleași drepturi rezultă pentru pacient, aceleași obligațiuni pentru agent.

318. Autorii cari susțin că același fapt poate constitui, în același timp un delict penal și uă violare de contract susțin asemenea că unul și același fapt poate constitui și un delict penal și un delict civil și să dea naștere la două acțiuni, acțiunea privată și acțiunea civilă.

Astfel, proprietarul, căruia s'au sustras obiecte mobile, are, dupe această părere, și acțiunea ce rezultă din furtisag și revendicarea.

«Ne pare anevoe de priceput, cităm tot pe Demolombe, pentru ce dreptul real, *dominium*, ar avea mai puțină energie de cât dreptul personal, *obligatio*. Acțiunea, care isvorăște din dreptul personal, este independentă de acțiunea civilă pentru repararea pagubei adusă prin delict. Pentru ce acțiunea, care derivă din dreptul real, n'ar fi și ea tot atât de neatârnată? Nu esista și ea înainte de comiterea delictului? Se poate ca delictul să o suprimă, și să o stingă, în acțiunea nouă și cu totul alta, căreia delictul i-a dat naștere?» (Demolombe, *Eod.*, 708).

Aceeași eróre pe care am semnalat'o se reproduce și aci: Nu esista două drepturi violate, ci unul singur, dreptul de proprietate; nu esista două cause de răspundere, ci numai una, violarea dreptului de proprietate, pe care legea, din cauza turburării ce aduce ordinii sociale, o califică și o pedepsește ca furt, și nu pot să existe două acțiuni, ci numai una, acțiunea privată.

Și cauza erórei se vede din ce în ce mai limpede. Tóte delictete civile nu sunt în adevăr de cât violări de drepturi, fiă de drepturi reale, fiă de drepturi personale. Pe unele din aceste violări de drepturi,

legiuitorul le pedepsește cu uă pedepsă criminală.

Trebue ôre să ñicem că s'a născut un nou drept, alături de dreptul esistent? Nu, fără indoială. Tot dreptul personal or real preesistent a rămas, tot violarea lui dă loc la respundere, atâta numai că sunt violări mai grave, cari dau loc la uă respundere mai grea, și de aceea aceste violări, in loc de a nasce uă acțiune civilă, dau nascere la două acțiuni una publică și alta privată.

319. Vom lăsa de uă parte și aceste fapte; nu ne ocupăm aci, nici de delictele penale, nici de acțiunea civilă ce pôte să resulte dintr'ênsele.

Așa in cât, dupe ce am lăsat faptele nedrepte și păgubitoare cari constituesc violări de contracte, dupe ce am lăsat pe acelea ce sunt prevădute și pedepsite de legea penală, am cercuit materia noastră in marginile in cari avem să o studiăm, comentând art. 998 și urm. Codul civil.

320. Chiar așa restrâns, acest isvor de obligațiuni este tot atât de insemnat și tot atât de vast ca cel d'ântâiu. Aci legiuitorul arată marginele libertăței fie-căruia in relațiunile civile dintre ômeni. Acum avem să vedem cum legea sancționéză regula cea mare a societăților omenesci, care este că nu trebue să vatâmi pe altul, *alterum non laedere*.

Fără indouială, in principiu, omul este liber și in relațiunile de interese, ca și in cele politice, mai ales in relațiunile de interese.

Ca să pôtă să-și implinésză misiunea lui misterioasă pe pământ, el trebue să fiă liber de a face tot ce crede in interesul lui, pentru a-și imbunătăți sórta, pentru a dobândi cât mai bun traiu, cât mai multă avere pentru sine și pentru ai sêi.

Déră, in societate, interesele fie-căruia se isbesc,

de cele mai multe ori, de ale celui alt, și faptele unuia au inriurire asupra averii celui alt.

De aci necesitatea de a pune uă margine libertății tuturilor, de a arăta pênă unde merge și de unde incetază cercul libertății, in ramura intereselor particulare.

Acésta face legiuitorul in Capitolul nostru.

El nu se ocupă de regula, de faptele cari constituiesc esercițiul legitim al libertății, ci numai de excepțiune, de faptele cari ating drepturile altuia și cari pentru acésta constituiesc uă culpă, uă vină, uă greșală.

Regula, dupe cum am đis, este libertatea, este dreptul pentru fie-care de a face tot ce crede priincios pentru a-și cresce averea, pentru a-și imbunătăți sórta. Acéstă regulă este presupusă, și legiuitorul n'a cređut de trebuință să o mai repete.

Legea se ocupă in capitolul nostru de excepțiunile ce a cređut că trebuie să aducă la acéstă regulă, de faptele cari trec peste marginile esercițiului legitim al libertății, și pe cari, pentru acésta, legiuitorul nostru le numesce delictes și quasi-delictes.

Delictes si quasi-delictes aduc, fără drept, uă vătămare drepturilor altuia și causéză uă pagubă, și de aceea obligă pe autorul lor să repare vătămarea ce a causat, să despăgubescă de paguba suferită pe cel ce a suferit'o.

NOMENCLATURA SI DIVISIUNE.

SUMAR

321. Espunere.

322. Ce se ințelege in general prin cuvintele *delict* și *quasi-delict*.

323. Critica ințelesului ce se dă acestor cuvinte.

324. Observațiune : idea de delict dispare din sciința dreptului și se

intrebuințază ambele cuvinte delict și quasi-delict ca să desemneze tóte faptele păgubitoare, cu ori fără intențiune.

325. Vom numi delicte tóte aceste fapte păgubitoare, fiă săvêrșite cu voință, fiă săvêrșite fără voință, și vom păstra cuvêntul quasi-delict pentru răspunderea ce avem de faptele altora sau de acțiunea lucrurilor nóstre.

326. Observațiuni asupra legislațiunei.

327. Divisiune in delicte și quasi-delicte.

321. Capitolul nostru coprinde douê serii de dispozițiuni cari au fără indouială óre-cari relațiuni impreună, de-óre-ce purced din aceeași idee, déră cari sunt totuși deosebite in multe părți esențiale.

Art. 998 și 999 se ocupă de paguba ce aducem prin faptul nostru personal și prin imprudența sau negligența nóstră.

Art. 1000 și urm. se ocupă de paguba adusă prin faptul persónelor ce sunt sub îngrijirea nóstră sau prin acțiunea lucrurilor ce sunt sub paza nóstră.

Cele d'ântâiu dispozițiuni sancțióneză idea că ori-ce om trebuie să se pórte așa, in cât să nu vatăme pe altul.

Cele din urmă adaogă că trebuie să ne deschidem ochii ca persónele pe cari le intrebuințăm și lucrurile puse sub paza nóstră să nu vatăme pe altul.

Ambele dispozițiuni au acest punct comun, că paguba adusă trebuie să fiă aceeași, déră diferê in acest punct, că, alta este greșala, care ne face răspundători pentru faptul nostru, și alta este greșala, care ne face răspundători de faptul altuia sau de acțiunea lucrurilor de sub paza nóstră.

322. Capitolul ce studiăm este intitulat « *Despre delicte și quasi-delicte.* »

Legea însă nu definesce aceste cuvinte, nu spune ce sunt delictele și ce sunt quasi-delictele.

Déră pentru că avem douê titluri, delictele și quasi-delictele, și douê serii de dispozițiuni, ar fi natural

să credem că cuvântul delict se rapórtă la prima serie de dispozițiuni și cuvântul quasi-delict la cea de a doua ; că delictele sunt pagubele aduse de noi înși-ne, și quasi-delictele pagubele aduse de persoanele de cari răspundem sau de lucrurile de sub paza noastră.

Și cu toate acestea toți comentatorii Codului Napoleon susțin că acest Codice, luând expresiunile delict și quasi-delict din vechea jurisprudență a Franciei, le-a luat cu însemnarea, pe care o aveau atunci, și, în special, cu însemnarea pe care le-o atribue Pothier, care a dictat mai toate articolele din obligațiuni. Și astfel toți jurisconșulții înțeleg, prin cuvântul delict, un fapt nedrept care a adus pagubă cu intențiunea de a păgubi, și, prin cuvântul quasi-delict, un fapt ilicit care a cauzat pagubă fără voia autorului.

Cât pentru paguba adusă prin faptul persoanelor de cari răspundem sau prin acțiunea lucrurilor puse sub paza noastră, acești jurisconșulți întrebuintează cuvântul responsabilitate.

323. Dără acest cuvânt se póte aplica, nu numai la dispozițiunile coprinse în art. 1000 și urm., ci și la dispozițiunile coprinse în art. 998 și 999 : în ambele cazuri există responsabilitate, fiă faptul păgubitor al nostru, fiă al acelora pentru cari răspundem. Și, în adevăr, sunt jurisconșulți cari întrebuintează cuvântul responsabilitate în toate cazurile.

Dără, afară de acésta, ce interes avem să deosebim între delict și quasi-delict ? Faptul ilicit care cauzază pagubă, fiă săvârșit cu voință, fiă săvârșit din nebagare de sémă, urmarea este aceeași, su-pune pe autorul lui la despăgubiri. Pentru ce să deosebim două lucruri, cari sunt supuse absolut la aceleași regule ?

Mult mai rațională 'mi pare opiniunea Dlui Zachariæ, care susține că trebuie să numim delict faptul nostru personal, fiă cu intențiune, fiă fără intențiune, și să păstrăm numele de quasi-delict pentru casurile in cari răspundem de pagubele cauzate de persoanele ce sunt sub autoritatea noastră și de lucrurile ce sunt sub paza noastră.

Acastă idee s'ar potrivi și cu ideile jurisconsultilor romani, cari numiau in general obligațiuni *quasi ex delicto* mai ales obligațiunile ce avem de a repara paguba cauzată de lucrurile noastre.

Ea s'ar potrivi și mai bine cu economia capitolului pe care-l studiam. Capitolul nostru in adevăr este intitulat «*Despre delictes și quasi-delictes*», și, de uă parte, nu găsim nici uă urmă de deosebirea ce făcea Pothier intre paguba adusă cu intențiune și paguba adusă fără intențiune; érá, de altă parte, găsim uă deosebire stabilită intre paguba cauzată prin faptul nostru, cu sau fără intențiune rea, și paguba cauzată de persoanele sau de lucrurile pentru cari suntem răspundători. Așa in cât, daca am numi pe cele d'ântâiu delictes și pe cele din urmă quasi-delictes, rubrica capitolului nostru ar corespunde cu conținutul capitolului și ar fi completă.

Daca însă prin delictes înțelegem paguba cu voință și prin quasi-delictes paguba fără voință, rubrica coprinde uă deosebire, ce nu se vede in textele legii și rămâne incompletă, căci se referé numai la prima parte din dispozițiunile ce coprinde, nu și la cea de a doua.

324. Din cauza sensului ce Pothier și, dupe el, toți comentatorii dau cuvintelor delict și quasi-delict, un alt fenomen tinde a se produce: se sterge din sciința dreptului idea de delict, ca să rămână numai idea de quasi-delict, și se întrebuintează am-

bele cuvinte ca să arate ori-ce pagubă adusă prin faptul nostru, fără deosebire dacă acea pagubă s'a adus cu, or fără voință.

Și, in adevăr, îndată ce ai dovedit că cutare a făcut fără drept un fapt, care 'ți-a adus pagubă, ai dobândit dreptul la despăgubire. De ce, atunci, să te mai incarci și cu altă probă, să dovedesci că autorul faptului a lucrat cu intențiune rea ?

Este uă sarcină de prisos, uă greutate mai mult, care nu-'ți aduce nici un folos.

Astfel, nefiind interes să dovedesci dolul, nimeni nu mai vorbește de dol, și idea de delict tinde să dispară din jurisprudență, din practica Tribunalurilor.

325. Écă cuvintele pentru cari am adoptat in comentariul acesta, nu cu puțină sfiială, idea Dlui Zachariæ.

Vom numi dără delict faptul păgubitor săvârșit de acela, de la care se cere despăgubire, și vom reserva numele de quasi-delict pagubei cauzate de persónele, de cari răspundem, de animalele și lucrurile nóstre.

Vom da numele de delicte tuturilor faptelor pe cari comentarii le coprind sub numele de delicte și quasi-delicte, și numele de quasi-delicte tuturilor casurilor de responsabilitate.

Tótă greutatea constă in a se sci, ce înțelegem noi prin fie-care din aceste cuvinte ; acest lucru înțeles uă dată, espunerea nóstră va fi mai clară și mai logică.

326. Tóte articolele ce compun capitolul V este tradus din Codul Napoleon, afară din mici modificări introduse dupe Codul Italian.

Multe dispoșiuni răspândite in Codicele nóstre se referă la acéstă materie, astfel sunt dispoșiunile relative la răspunderea judecătorilor, astfel dispoșiunile relative la arhitecti și intreprenori,

astfel sunt articolele relative la acțiunea privată rezultând dintr'un delict penal.

Legi speciale există asemenea asupra materiei noastre, precum este Codul silvic.

Vom căuta să le atingem pe toate, pe cât va fi cu putință a o face, fără să ne depărtăm prea mult de subiectul nostru.

Tóte aceste dispozițiuni sau întăresc sau aduc derogățuni, mai mult sau mai puțin insemnate, la principiile generale cari sunt coprinse in art. 988 și 999 Codul civil.

Déră aceste texte sunt fórte laconice, prea sunt in disproporțiune cu insemnătatea juridică și cu insemnătatea practică a acestei vaste materii.

Și de aceea există multă confusiune chiar in cele mai mărețe monumente ale sciinței dreptului. Aceleași idei sunt tractate in trei ori patru părți diferite, și nu scapă toți de imputarea de a fi emis, intr'ua parte, tocmai idea contrariă aceleia ce a emis in altă parte.

Este un adevărat labirint acéstă materie a delic-telor și quasi-delic-telor.

Am căutat să introducem óre-cari fire conducé-tóre, introducând divisiuni și subdivisiuni pe cari le credem mai raționale.

Fericiți, daca vom fi isbutit să luminăm acéstă frumósă și importantă materie !

327. Chiar de la inceput, împărțim materia in doué părți, in cari se imparte natural :

Delic-te, și prin cuvântul delict înțelegem ori-ce fapt ilicit și păgubitor, fiă săvêrșit cu intențiune, fiă săvêrșit fără intențiune ;

Și quasi-delic-te, prin care cuvânt înțelegem rês-punderea ce avem pentru persónele sau lucrurile de cari rês-pundem.

DELICTE
DIVISIUNE

SUMAR

328. Art. 998 și 999 cer trei elemente ca să existe delict : un fapt, uă greșală și uă pagubă.

329. Aceste trei elemente se reduc la două : fapt săvârșit pe nedrept și pagubă suferită pe nedrept.

330. La rândul lor aceste două elemente constituiesc numai cauza obligațiunei de despăgubire. Ca să fiă complet studiul ce întreprindem, trebuie să ne ocupăm încă de subiectele obligațiunei.

331. Observațiuni asupra schimbării rolului subiectelor in subiect activ și subiect pasiv.

332. Divisiune.

328. Art. 998 se exprimă astfel :

« Ori-ce faptă a omului, care causéză altuia prejudițiu, obligă pe acela, din a cărui greșală s'a ocasionat, a-l repara. »

Astfel, dupe articolul nostru, ca să existe delict trebuie : 1° să existe un fapt al omului ; 2° trebuie ca acel fapt să constituie greșală, și 3° să aducă un prejudițiu.

Art. 999 adaogă : « Omul este răspunđător, nu numai de prejudițiu, ce a causat prin fapta sa ; dără și de acela, ce a causat prin negligența sau imprudența sa. »

Luarent observă că rău legiuitorul opune faptul, negligenței și imprudenței, de-óre-ce negligența și imprudența nu implică uă greșală.

Și in adevăr, legiuitorul, care spune in art. 998 că un fapt, ca să serve de basă unui delict, trebuie să constituie greșală, nu adaogă in art. 998 că imprudența ori negligența trebuie să constituie și ele greșala, ca să serve de basă quasi-delictului.

De unde întrebarea de a sci daca greșala este cerută in tóte casurile.

Dără acéstă întrebare n'a făcut nici uă dată gre-

utate. Toți se invoesc a susține că greșala este un element neapărat trebuincios, pentru existența unui delict.

Și, în adevăr, înțelesul natural al cuvintelor întrebuintate de legiuitor în art. 999 implică acest element.

Cine dice că s'a causat uă pagubă din negligența sau din neprevederea cutăruia, dice prin acésta chiar că paguba s'a causat din culpa celui negligent sau neprevădător.

329. Astfel, în ambele articole găsim două lucruri principale : un fapt, fiă lucrare fiă nelucrare, care obligă la despăgubire, și un prejudiciu, care dă drept la despăgubire.

Faptul însă, ca să oblige la răspundere, trebuie să constituie greșala, trebuie să fiă săvârșit pe nedrept ; de unde urmază că și prejudiciul, ca să dea drept la despăgubire, trebuie să fiă suferit pe nedrept, să constituie uă violare a dreptului.

Cine dice greșală, în adevăr, dice călcare a dreptului și prin urmare arată pe uă persoană care a trecut peste dreptul său ca să calce dreptul altuia, căci amândouă aceste lucruri corespund perfect, nefiind de cât unul și același lucru, privit din două puncte de vedere.

În domeniul dreptului fie-cărei obligațiuni răspunde uă creanță și vice-versa. Nu e cu putință să fii dator ce-va, fără ca să existe un altul, care să aibă drept a lua ceea ce tu esti dator să dai. Și nu e cu putință să fii dator despăgubire, fără să fiă cine-va care să aibă drept la despăgubire. De unde urmază că aceleași elemente sunt necesare pentru existența creanței, cari se cer pentru existența obligațiunei : căci este un singur lucru, privit din două puncte de vedere.

330. Dără faptul, care constituie greșala și paguba, care constituie violarea dreptului, nu sunt de cât cauza și obiectul obligațiunei de despăgubire, de care ne ocupăm.

Și noi scim că cauza și obiectul nu sunt singurele elemente esențiale ale obligațiunei. Obligațiunea are în adevăr, afară de cauză și de obiect, încă un element esențial : subiectul.

331. Fie-care obligațiune are, în adevăr, două subiecte : un subiect activ, creditorul, și un subiect pasiv, debitorul.

Dără aci trebuie să observăm că rolurile de activ și pasiv se schimbă, de la faptul, ce servă de cauză obligațiunei, pênă la obligațiunea însăși.

Când te uiți la faptul care nasce obligațiunea de despăgubire, subiectul activ este de bună sémă acela ce săvêrșesce faptul, păgubitor, agentul, și când consideri obligațiunea, ce nasce din acel fapt, cel ce săvêrșesce faptul este subiectul pasiv, de-óre-ce el jôcă, în obligațiune, rolul de debitor.

Și vice-versa, când consideri faptul păgubitor, subiectul pasiv este acel ce a suferit paguba, pacientul ; de-óre-ce când consideri obligațiunea, pacientul are rolul cel activ, el este creditorul.

Icônă limpede care oglindesce efectul dreptăței, care este de a sui pe cel ce a fost coborit pe nedrept și de a cobori pe cel ce s'a urcat pe nedrept !

Este neapărat să ne ocupăm de subiectul obligațiunei din punctul de vedere al imputabilităței, să ne întrebăm adică în sarcina cui cade faptul constitutiv al delictului.

332. Ca să studiăm dără într'un mod complet această materie, tot atât de însemnată din punctul de vedere al principiilor ce sunt în joc, cât și din punctul de vedere al interesului practic, vom studia

pe rând : 1° faptul constitutiv al delictului ; 2° greșala ; 3° paguba ; 4° imputabilitatea ; 5° acțiunea pentru despăgubire.

Și, pentru că această materie are aplicațiuni importante și e cu neputință să le facem să intre toate în divisiunile de mai sus, vom consacra două apendice în cari ne vom ocupa : 6° de răspunderea persoanelor juridice și în special de răspunderea statului, județelor și comunelor, și 7° de răspunderea funcționarilor publici și de a celor ce exercită profesii liberale.

FAPTUL CONSTITUTIV AL DELICTULUI.

DIVISIUNE

SUMAR

333. Fapt, neglijență, imprudență.

334. Cum poate neglijența sau imprudența să cauzeze pagubă ?

335. Neglijența și imprudența ne fac răspunzători numai în cazul, în care suntem obligați de a lucra.

336. Și suntem obligați de a lucra, nu numai când o lege sau un regulament ne impune acea obligațiune, dăru în toate cazurile, în cari întreprindem o lucrare, care ar putea vătăma averea sau persoana apropielui nostru.

337. Paguba se poate cauza, fie prin lucrarea agentului, fie printr-o împregiurare întâmplătoare, fie prin faptul celui ce a suferit paguba, sau din acțiunea combinată a tuturilor sau a două din acești agenți.

333. Am spus că faptul constitutiv al delictului poate să fie sau o lucrare sau o nelucrare, poate să fie ori o faptă (art. 998) sau o neglijență ori imprudență (art. 999).

Totă lumea înțelege cuvântul *neglijență*, el înseamnă neingrijire, lipsă de grije, de veghiare.

Cât pentru cuvântul *imprudență* legislatorul l-a întrebuițat de bună seamă în înțelesul lui latin, de neprevădere. El a voit să exprime în art. 999 aceste două idei : că suntem răspunzători și dacă n'am cău-

tat din vreme să preintîmpinăm paguba și dacă n'am fost destepți in momentul, in care a sosit, ca s'o combatem.

334. Ca să causăm pagubă altuia printr'un fapt al nostru, nimic mai lesne de înțeles.

Déră cum pôte un om să causeze pagubă prin neglijența sau neprevederea lui ? De uă parte, paguba este uă vătămare adusă cui-va, uă stricăciune, cum dicea legiuirea Caragea ; érá, de altă parte, neglijența și neprevederea constituesc uă stare de repaus, uă lipsă de acțiune ; cum putem să aducem vătămare cui-va, nefăcînd nimic ? Din nimic, cum pôte să éasă ceva ?

Uă explicațiune este necesară aci.

Fără indouélă, prin neglijență sau prin neprevedere nu se pôte causa pagubă.

Fără indouélă paguba se pricinuesce tot-d'a-una printr'uă acțiune, printr'uă mișcare.

Când insă uă persónă óre-care pôte să impedece uă asemenea pagubă și neglige de a o impedece, dicem in limbagiul vulgar că paguba provine din neglijența ei.

Și, in acest înțeles, legiuitorul a đis că sunt casuri, in cari uă pagubă este pricinuită prin neglijență.

Art. 999 prevede déră casul, in care uă persónă óre-care ar fi putut, prin prevedere, să preintîmpine uă pagubă sau să o impedece prin lucrarea sa, și declară răspundétóre pe acea persónă, de câte ori a fost neprevédétóre sau neglijentă.

335. Trebuie óre să conchidem de aci că, de câte ori se causéză vre uă pagubă, și acela, ce ar fi putut s-o impedece prin prevederea sau ingrijirea sa, n'a impeditat'o, este răspundétor ?

S'au găsit autori cari să susțină și acéstă idee.

«Dispozițiunea articolului nostru, dice Toullier, coprinde, in cuvêntul de fapt, greșala ce comite

acela care, putând să impedece uă faptă vătămătoare, n'a impedit-o... E presumat că a săvârșit-o el însuși... Este, în adevăr, un fel de complicitate, de a nu opri uă faptă vătămătoare, când ai puterea de a o face ; trebuie dără să fim răspunzători de dânsa (Tom. XI, Nr. 117).

Acastă părere însă a fost părăsită, și este constant astăzi că uă simplă omisiune nu pôte da loc la nici uă răspundere.

Mai întâiu, acêsta era părerea jurisconsultilor romani.

Qui non facit, quod facere debet, videtur facere adversus ea, quia non facit (Paul. Dig., 121, *De reg. juris*). Acela numai care nu face ceea ce este dator a face, este declarat răspunzător de jurisconsultul Paul.

Și Domat, comentând acastă regulă, adaogă :

«Acea cari, putând impedece uă pagubă, pe care uă datorie ôre-care îi obligă să o impedece, nu o vor impedece, vor puté să fiă declarați răspunzători, dupe impregiurări.» (*Loi civile*, Livre III, Titre VIII, Sect. 4, Nr. 8).

Causa este că domeniul dreptului este mult mai restrâns ca acela al moralei. Dupe morală, în adevăr, suntem datori să facem pentru altul tot ceea ce am voi să facă altul pentru noi, de ôre-ce, dupe dreptul civil, nu suntem datori să lucrăm, de cât atunci când suntem obligați a lucra, fiă prin lege, fiă prin contract.

Și écă pentru ce acela care ar puté să stingă un incendiu pe lêngă care trece, acela care ar puté să scape pe uă ființă care se inécă, și altele, sunt vinovați în facia moralei, dără nu sunt cătuși de puțin răspunzători, dupe regulele dreptului.

Legea ne obligă să nu aducem pagubă altuia,

déră nu ne obligă, în general, să oprim ori-ce pagubă pe care am puté s'o oprim.

336. Ca să vedem déră în ce cas acel ce putea să opréscă uă pagubă și nu a oprit'o, este răspun-
dător, trebuie să ne întrebăm dacă acea persónă
era obligată de a lucra, pentru a întâmpina sau
pentru a opri paguba.

Când déră suntem datori a lucra ?

Mai ântâiu, fără îndouială, în tóte casurile în
cari uă lege ne impunea datoria de a săvêrși un
fapt și noi nu l'am săvêrșit.

Dacă, din neindeplinirea acestui fapt, s'a întâm-
plat uă pagubă, suntem datori să o reparăm.

Și ceea ce dîcem despre lege, o dîcem și despre
regulamentele formate conform legii și cari trag
dintr'ênsa aceeași autoritate.

Déră chiar dacă nici legea, nici regulamentul,
nu ne impun vre uă obligațiune, de câte ori între-
prindem uă lucrare, care póte să pună în primej-
die persóna sau să vatâme averea cui-va, suntem
răspundători, dacă n'am luat din vreme tóte mész-
urile necesare, pentru a înlătura paguba.
póte să éasă ceva ?

Uă esplicațiune este necesară aci.

Fără îndouélă, prin negligență sau prin nepreve-
dere nu se póte cauza pagubă.

Fără îndouélă paguba se pricinuesce tot-d'a-una
printr'uă acțiune, printr'uă mișcare.

Când însă uă persónă óre-care póte să împedice uă
asemenea pagubă și neglige de a o împedica, dîcem în
limbajul vulgar că paguba provine din negligența ei.

Paguba, în adevêr, se póte pricinui nu numai
prin acțiunea persónei de la care se cere despăgu-
bire, déră încă : 1° printr'un cas de forță majoră ;
2° prin chiar faptul persónei ce a suferit'o.

Și, în ambele aceste cazuri, se ridică chestiunea de responsabilitate, de câte ori se poate imputa unei persoane vre uă imprudență sau vre uă neglijență.

Acastă ipotesă este ipotesa cea mai simplă, când e vorba de neglijență sau de imprudență.

Déră se întemplă mai adesea ca paguba să fi fost cauzată de mai mulți agenți, de un fapt al aceuia de la care se cere despăgubirea și de uă forță majoră, sau de un fapt al celui d'ântăiu și de un fapt al celui ce a suferit paguba. Și atunci e greu de a decide care va fi partea de răspundere a fiecăruia din cei doi agenți ?

Chiar în cazul în care paguba a isvorit numai din faptul aceuia de la care se cere despăgubire, dacă paguba n'a fost cu puțință de cât pentru că a intervenit fiă uă impregiurare întemplantóre, fiă uă greșală a celui ce a suferit paguba, câtă greutate ca să împarți responsabilitățile !

Și în cazul în care paguba s'a cauzat dintr'uă impregiurare de forță majoră, déră n'a fost posibilă de cât din cauza unei imprudențe, unei neglijențe a cui-va, care va fi partea de răspundere a acestuia ?

Și, în sfârșit, în cazul în care paguba a provenit din faptul celui ce a suferit'o, ce greutate să căutăm dacă nu era un altul, care să fi fost dator să o impede prin prevedere și precauțiuni.

337. Ori cum ar fi, se vede, din observațiunile de mai sus, că nu putem să înțelegem bine faptul constitutiv al delictului de cât dacă vom studia în parte :

1° Casul în care paguba s'a adus de-a dreptul prin faptul omului de la care se cere despăgubire, pe care 'l vom numi agent ;

2° Casul in care paguba s'a adus de uă forță majoră; și

3° Casul in care paguba s'a produs prin fapțul aceluia ce a suferit'o.

FAPTUL AGENTULUI

SUMAR

- 338. Fapțul agentului.
- 339. Fapt material.
- 340. Manopere.
- 341. Stăpênirea unei mosteniri de către persóne fără drept
- 342. Recomandațiuni.
- 343. Referențe.
- 344. Publicarea debitorilor ce nu 'și plătesc datoriile.
- 345. Nu e trebuință de intențiune culpabilă, dără trebuie greșala.
- 346. Tăcerea póte da loc la răspundere ?
- 347. Nesciință.
- 348. Imprudență.
- 349. Urmare. — Accidente de trăsuri și călăreți.
- 350. Urmare. — Trămiterea de valori nerecomandate.

338. Cea d'ântâiu ipotesă, pe care ne am propus să o studiăm, este aceea in care paguba s'a pricinuit prin fapțul personal al aceluia de la care se cere despăgubirea.

Acesta este casul natural al delictelor, este tipul acțiunilor prin cari se causéză pagubă pe nedrept altuia : de câte ori, prin fapțul meu, cauzez uă vătămare óre-care altuia, și o cauzez pe nedrept, sunt dator să o repar.

339. Fapțul care causéză pagubă póte să fiă un fapt material, póte să fiă uă vătămare materială adusă printr'un fapt brutal, *corpore, corpori*, dupe cum se esprima legea Aquilia.

Astfel, daca am stricat un lucru mobil al altuia, daca am lovit pe altul sau i-am omorit un animal, tóte aceste casuri intră in previsiunile articolelor

nóstre, fiă că ele constituesc delictе prevădute și pedepsite de lege, fiă că, neintrând în prevederile legilor penale, constituesc numai delictе civile.

Inșelarea unei fete, seducțiunea, întră, fără indouială, în categoria faptelor de cari ne ocupăm, și va da loc la despăgubiri cu atât mai însemnate, cu cât manoperele întrebuintate vor fi fost mai uriciose.

Codul Callimach prevedeă anume acéstă ipotesă § 1754. «Daca cine-va, amăgind partea femească, i va face copil, dator este să-i plătescă cheltuielile trebuinciose lăuziei și se însărcinéză și cu îndatoririle către copil, dupe legiuirile coprînse în Cap. III, Partea I» (obligațiunea părinților către copiii legitimi).

În acéstă categorie întră și adulteriul.

S'a vădut un cas în care bărbatul femeii adultere cerea despăgubiri de la complicele femeii sale, cu tóte că el se împăcase cu dēnsa, și instanțele judecătorești nu s'au îndouit a primi cererea.

În acéstă categorie întră asemenea casul rupei unui act. S'a întēplat ca rudele desmostenite printr'un testament să pună mâna pe acel testament și să-l desființeze.

E, fără indouială, uă pagubă adusă pe nedrept, pe care sunt datori să o repare, nu numai în cazul în care testamentul a fost rupt dupe încetarea din viață a testatorului, dēră și în cazul în care a fost rupt în timpul vieței testatorului, și într'un moment în care el ar fi putut să și-l refacă.

340. Nu e trebuință de un fapt material, manopere mai mult sau mai puțin caracterisate sunt de ajuns pentru aplicarea articolelor nóstre.

Un părinte dă mandat pentru a se recunósce, în numele său, un copil natural ; dēră, în urma unor denunțări mincinoase ale fratelui său, revócă

acel mandat. Curtea din Bourges a judecat că acela ce a împedat recunoscerea e dator să despăgubească pe copilul natural, rămas nerecunoscut, de paguba ce i-a cauzat lipsa de recunoșcere.

Lăsând de uă parte cestiunea de a sci daca, in dreptul nostru, are vre un efect recunoscerea de către tată a unui copil natural și admițând că recunoscerea i dă drept in averea tatălui, decisiunea Curței din Bourges se pôte aplica și la noi. Copilul, in adevăr, are drept să fiă recunoscut de tatăl său, și acela ce împedică recunoscerea, vatămă un drept și cauză pagubă. (Bourges, 6 Junie 1460 ; Dalloz, 1861. II. 9).

Dreptul de a testa este asemenea un drept recunoscut fie-căruia de lege, de unde rezultă că acela ce împedică pe un om de a testa, ori cari ar fi mijlócele prin cari ajunge la acest rezultat, cauză pagubă aceluia ce ar fi putut să fiă legatar, violând un drept, și prin urmare fapta de a împedica pe un om de a testa constituie un delict.

341. Nisce rude depărtate se pun in stăpênirea unei mosteniri. Rudele cele mai apropiate se presentă și cer mostenirea.

Nu incape nici uă indouială că aceia ce fără drept intraseră in stăpênirea averei vor trebui condamnați să întórcă tot ce au primit din mostenire.

Déră pot ei să fiă condamnați și la despăgubiri ?

Curtea din Nîmes a judecat afirmativ, constatând un delict in sarcina rudelor cari se puseseră fără drept in stăpênirea mostenirii. (Nîmes, 7 Martie 1853; Dalloz, 1854, II. 250).

342. De câte ori avem trebuință de un om care să merite incredere, cerem de la acei ce se oferă recomandațiuni asupra integrităței lui.

Acela care dă recomandațiuni inesacte cauză uă pagubă, de care este răspunător.

Acésta ni se întemplă in tóte ȃlele cu servitorii, cari ne sunt recomandați bine, și cari ne fură.

Fără indouială, aceia ce i recomandă sunt răspunători de pagubele cauzate, déră, ne spune Laurent, Tribunalele sunt indulgente pentru asemenea fapte «fără indouială, pentru că judecătorii se simt și ei culpabili de greșelele ce sunt chiămați a condemna.»

Tribunalele sunt mai severe in ceea ce privesce pe impiegații comerciali.

Uă casă din Anvers a primit de la un comerciant, cu care era in relațiuni, uă recomandațiune, dupe care cel ce o aducea ar fi meritat cea mai deplină incredere.

Tocmai avea trebuință de un om de incredere, și de a doua óră a intrebat pe corespondentul său, și a primit noi incredințări asupra onorabilităței persoanei recomandate. Peste câtă-va vreme însă acesta comite furtișaguri cari se ridicau la suma de 3000 lei, și se află că acest individ fusese condamnat pentru furtișag la cinci ani inchisóre. De aci uă acțiune pentru despăgubire.

Curtea din Paris a primit'o, ȃicând că uă condemnaire pentru furt nu este un cuvânt pentru a nu mai intrebuița și prin urmare pentru a nu mai recomanda pe uă persoană condamnată, déră acela care face recomandațiunea e dator să o aducă la cunoscința aceluia către care o face. (Paris, 16 Iulie 1869, și Bordeaux, 19 Iulie 1869, Dalloz, 1870. II. 150).

Uă persoană stăruesce pe lêngă alta ca să imprumute fratelui său uă sumă de 40,000 lei, sciind bine că fratele său nu mai găsia credit nicăiri. Peste

puțin timp persóna imprumutată dete faliment. Paguba se pricinuisé, fără indouială, din cauza stăruințelor fratelui falitului, și de aceea Curtea din Bruxelles 'l-a condamnat la despăgubiri la 30 Maiu 1865.

343. Recomandațiunile ce se dau asupra solvabilităței unui comerciant se numesc referențe; aceste referențe sunt fórte usitate in comerciu: de câte ori un comerciant este solicitat să acorde credit altui comerciant, pe care nu-'l cunósce, cere tot-d'a-una referențe.

Referențele inesacte constituésce uă culpă in ințelesul articolelor nóstre, și supun la despăgubire pe acela ce le dá.

Un comerciant se stăblesce in Marsilia și, ca să dobêndéscă credit, aduce cele mai bune referențe. Peste câtă-va vreme cade in faliment și se constată că, inainte de a se stabili in Marsilia, el căduse in faliment la Alger și că acela ce-i dedese referențe favorabile era un vechiu creditor al lui.

Tribunalul din Marsilia 'l-a condamnat la despăgubiri:

«Referențele erau rezultatul unei complesențe, care putea fi chiar interesată din partea unei case ce avea să iea de la recomandat sume insemnate.» (Daloz, 1870. III. 21).

Soluțiunea ar fi aceeași, ori-cari ar fi relațiunile stabilite intre cel ce a causat paguba și intre cel ce a suferit'o.

Dupe recomandațiunile unui comerciant belgian, uă casă din Paris însărcinéză pe uă persónă óre-care să o reprezente in Bruxelles. I se garantase moralitatea și solvabilitatea acestui reprezentant. Insemnate pagube se causeră, și Curtea din Bruxelles, constatând că, la epoca in care s'a dat reco-

mandațiunea, moralitatea și solvabilitatea persoanei recomandate erau pure ficțiuni, a condamnat la despăgubiri, cu atât mai mult că Tribunalul constatase că acel ce dedese recomandațiunile scia bine că sunt false.

344. Laurent ne spune că există în Bruxelles uă societate comercială care are de scop de a publica numele tuturilor comercianților ce nu-și plătesc datorile. Se înțelege lesne ce mare constrângere exercită asupra debitorilor răi uă asemenea publicitate: acela ce nu plătesce, e aprópe sigur că nu mai găsesce credit.

Cu chipul acesta, uă mulțime de datorii, cari nu s'ar mai fi plătit nici uă dată, se plătesc ușor, fără procese și fără cheltuieli.

Este dără invederat că *Mutua confidentia*, acesta e numele societăței de care vorbim, este uă instituțiune folositóre și, dacă nu publică de cât fapte adevărate, ori câtă pagubă ar cauza prin publicitatea ei, nu comite nici un delict.

Se întemplă însă câte uă dată ca ómeni rău intenționați să arate datorii cari nu există, și, în cazul acesta, paguba ce s'a putut cauza trebuie reparată.

E răspundător de acea pagubă: mai ântâiu persoana care a adus la *Mutua confidentia* incunoscințări neadevărate și care este óre-cum autorul delictului, dără este răspundătoré și *Mutua confidentia*, ca una ce a prestat publicitatea ei unor fapte neadevărate.

Așa a judecat Curtea din Bruxelles la 16 Februarie 1874 (Pasicrisie, 1874, 2, 98 și 100).

345. În mai tóte ipotezele de mai sus, aceia cari au dat recomandațiunile, referențele sau incunoscințările neesacte, le-au dat în cunoscință de cauză, sciind bine adică că acele recomandațiuni

erau neesacte, neadevărate ; déră soluțiunea ar fi aceeași, chiar in casul in care ar fi fost de bună credință.

Paguba pricinuită pe nedrept obligă la despăgubiri, nu numai pe acela ce o causéză cu intențiune rea, déră și pe acela ce o causéză din imprudență sau din eróre.

Déră trebuie să fiă uă culpă ca să existe obligațiune de despăgubire, trebuie să se constate că in adevăr s'a dat pe sciute sau pe nesciute recomandațiuni sau referențe neesacte. Astfel, nu póte să existe nici uă răspundere in casul in care, in loc de asigurări precise și neesacte, se invócă numai nisce apreciațiuni mai mult sau mai puțin vagi și nesigure.

Astfel, Curtea din Gand a judecat că nu e loc la despăgubire in casul in care referența nu afirmă nimic și nu indémná la acordare de credit.

In specia judecată de Curtea din Gand referentul dicea că comerciantul, asupra căruia era intreat, «pare a merge bine și a merita un credit moderat.» Era mai mult un consiliu de prudentă, dice Curtea. (Gand, 24 Iulie 1873 ; Pasicrisie, 1873. 2. 348).

346. Simpla tăcere póte ea da loc la răspundere ? Da, de câte ori suntem obligați a vorbi ; nu, de câte ori nu avem nici uă obligațiune in privința acésta.

Astfel, nimeni nu se indoesce că grefierul, care a dat un certificat mincinos că nu există inscriere ipotecară asupra unui imobil, póte fi tras la răspundere daca din tăcerea lui s'a cauzat vre uă pagubă.

D. Laurent citéză un exemplu fórte insemnat de casul in care cel ce a tăcut nu era dator să vorbescă.

Uă mumă mărită pe fiica sa și, dupe mórtea bărbatului său, cere ca fiica măritată să fiă esclusă de

la mostenire, pentru cuvântul că era adulterină și dupe legea francesă copii adulterini nu pot veni la succesiunea părinților lor.

Ginerele i intentă un proces de despăgubire, pentru că nu i-a declarat înainte acest fapt și 'l-a lăsat să credă că socia sa avea să mostenescă pe amândouă părinții.

Curtea din Caen a respins cererea, pentru cuvântul că muma nu întrebuițase manopere frauduloase ca să inducă în eróre pe ginere, și, în tot cazul, era și el de vină că nu luase informațiunile necesare, și Curtea de casațiune a respins recursul, pentru că ar fi fost eróre comună, în care cas cestiunea este lăsată la aprețiarea instanțelor de fond.

347. Nesciința, nepriceperea, dau loc adesea ori la cereri de despăgubire, mai ales în cazul în care autorul pagubei era un om care, prin profesiunea lui, era obligat să scie.

Codul Callimach prevedeă anume acéstă ipotesă.

§ 1732. «Acel iscusit într'un meșteșug rămâne răspunđător și atunci când, luând mulțumită, va da cu vicleșug sau cu greșală uă sfātuire păgubitoare lucrărilor cuvenite meșteșugului său.»

Jurisconsultii romani citau cazul în care un căruțaș aședă rău în căruța lui obiectele ce s'a însărcinat a transporta. Dacă unul din acele obiecte cădënd aduce pagubă, el rămâne răspunđător.

Casurile cele mai dese sunt acelea în cari însărcinez pe uă persónă să-mi facă uă lucrare care intră în meștegul sau în profesiunea ei; dacă acea lucrare este rău făcută și aduce pagubă, meșteșugarul care a săvêșit'o este fără îndouială dator, nu numai să refacă lucrarea cu cheltuiala lui, dără și să plătescă pagubele pricinuite din nesciința, din inesperiența sau din réua lui voință.

Déră, dupe cum observă fôrte bine D. Laurent, asemenea fapte păgubitoare constituiesc, nu delictes, ci violări de contracte, și deci trebuesc regulate nu dupe art. 998 și 999, ci dupe art. 1073 și următorele Codul civil.

Și cu tôte acestea nesciința, *imperitia*, găsesce numeroșe aplicațiuni, chiar in afară de contracte.

Mai ântâiu, multe profesiuni sunt regulamentate de lege in interesul ordinei publiice. Daca acele prescripțiuni sunt violate și se aduce vătămare cui-va, se deschide acțiunea pentru despăgubire. Astfel, daca un intreprenor a construit un cuptor alături cu uă proprietate vecină, fără a lua măsurile de prudentă dictate de art. 674, rămâne răspunđător in cas de incendiu. Asemenea e răspunđător vizitiul care, contra regulamentelor, nu aprinde nóptea felinarele sau nu ține drépta și aduce pagube.

Afară de acésta, sciința însăși dictéză óre-cari regule, cari de nu sunt observate, fiă prin negligență, fiă prin nesciință, supun la răspundere.

348. Mult mai dese sunt despăgubirile ce provin din imprudentă, din neprevedere.

In acéstă categorie intră mai tôte accidente de vênătóre.

Curtea din Bordeaux a judecat, la 14 Februarie 1831, că constituie uă imprudentă faptul de a purta uă armă încărcată intr'uă direcțiune, in care să pótă să atingă pe cine-va, daca s'ar descărca dintr'un accident óre-care.

Și Curtea din Amiens, la 4 Februarie 1826, declară, in principiu, că e răspunđător ori-ce vênător care nu iea tôte precauțiunile ce se póte, pentru a nu râni pe tovarășii sêi de vênătóre. (Daloz, *Responsabilité*, Nr. 188 primo și Nr. 333).

349. Mai numeroase sunt accidentele ce se întâmplă din cauza trăsurilor și a călăreților.

Nisce călăreți s'au înțeles să intrăcă uă trăsură care i lăsase îndărăt. Căii inhămați la acea trăsură, speriați de sgomotul călăreților, cari veniau în góna mare dupe dênșii, o iau la fugă și rěstórnă trăsura, rănind trei persóne ce se aflau într'ênsa.

De aci uă acțiune pentru despăgubire.

În zadar susțineau călăreții că faptul de a călări, fiă chiar în fuga pe drumul mare, nu póte constitui nici delict nici quasi-delict, ei fură condamnați la despăgubiri, pentru că puteau să prevadă accidentul care s'a întâmplat, și sunt răspundători de neprevăderea lor. Și Curtea de casațiune respinse recursul, pentru că este dreptul instanțelor de fond de a examina dacă exercițiul unui drept a fost regulat și prudent. (Rejet, 7 Noembre 1873; Dalloz, 1874. I. 95).

Două trăsuri s'au luat la întrecere, și din această luptă de iuțelă un călător a fost resturnat și rănit.

Curtea din Bordeaux, la 12 August 1850, a condamnat pe proprietarii amânduror trăsurilor, căci de și numai una isbise pe călător, déră cauza accidentului fusese lupta de iuțelă între cele două trăsuri, și prin urmare amândouă conductorii erau în culpă.

350. Trămiterea prin postă a unor acte de valóre constituie óre imprudență ?

Curtea din Aix a judecat afirmativa la 25 Noembre 1869. Un mandatar salariat pusese la postă, fără recomandațiune, uă scrisóre coprinđend uă trată în valóre de 9.000 lei. Scrisórea fusese pusă într'uă cutie care nu putea presenta multă siguranță, și espeditorul nu avusese nici grija de a însciința pe destinatar, ceea ce ar fi pus în pozițiune

pe acesta de a evita paguba. (Daloz, 1871. II. 26).

Din contră, Curtea de casațiune, respingând un recurs la 1 Iulie 1857, a declarat că simplul fapt de a trimite un act de valoare într'ua scrisoare nerecomandată nu constituie imprudență. În specia care s'a judecat, destinatarul ceruse să i trimită prin postă un bon asupra Băncei Franciei. Un asemenea bon nu poate fi incasat de cât de persoană căreia i este destinat, și, afară de acesta, usul general al comercianților este de a nu recomanda asemenea valori. Laurent observă că, în materie comercială, usul are uă valoare decisivă, și că nu poate fi invinuit, nici măcar pentru imprudență, acela ce se conformă unui us general al comerțului.

Se întreabă dacă întârzierea drumului de fer poate să constituie delict.

Uă persoană, grație întârziării trenului, sosese prea târziu și suferă uă pagubă, sau uă marfă, care trebuia să sosescă într'un timp hotărit, sosese cu mult mai târziu.

Este răspunzătoare administrațiunea căilor ferate de aceste întârziări ?

Fără îndouială, dacă întârzierea constituie uă greșală din partea ei.

Déră, în acest cas, dupe cum observă foarte bine Laurent, este mai mult violare de contract de cât delict.

FORTA MAJORA

SUMAR

351. Două ipoteze posibile.

352. Prima ipotesă, când paguba se întâmplă din forță majoră, déră esistă uă persoană care era datore să vegheze să nu se întâmple pagubă.

353. Urmare. — Principiul pus de Curtea din Lyon.

354. Urmare. — Incendiul.

355. Urmare. — Inecăciunile Siretului și Buzăului din 1876 și 1877.

356. A doua ipotesă. — Paguba isvorăște și din forță majoră și din faptul omului.

357. Urmare.

358. Răsboiul nu suferă aplicarea art. 998 și urm.

359. N'ar trebui statul să despăgubescă pe victimele răsboiului ?

360. Pagubele aduse de oștirea dușmană sunt considerate ca evenimente de forță majoră.

361. Dintre pagubele aduse de oștirea națională, sunt considerate ca evenimente de forță majoră faptele săvârșite în timpul luptei sau în vederea luptei apropiate.

362. De aci încolo statul este răspunător. — Esemple.

363. Observațiune.

364. Aceleași principii se aplică în cas de revoluțiune.

365. În cazul în care paguba s'a produs și prin faptul agentului și prin forță majoră el este, în adevăr, răspunător, dără nu de totă paguba.

351. Numim forță majoră, mai întâiu forțele naturei, cărora nu putem rezista și pe cari nu le putem prevedea cu precizie. Dără, afară de acestea, dăm numele de forță majoră ori-cărei impregiurări întâmplătoare, un tumult, uă inghesuelă sau chiar mici accidente, cărora suntem supuși pe fie-care și pe cari nu știm cui să le atribuim.

Este invederat că nimeni nu răspunde de pagubele cauzate prin asemenea impregiurări întâmplătoare.

Ecă cum exprimă Codul Callimach atât regula cât și excepțiunile de cari e primitore :

§ 1739. «Intâmplătoare impregiurare păgubescă pe acela la a căruia avere ori persoană s'a întâmplat. Era dacă cine-va a călcat legea dată spre împedirea întâmplătoarelor păgubiri sau fără nevoie s'a amestecat în trebi străine, rămâne răspunător pentru totă paguba care, într'alt chip, n'ar fi urmat.»

Cestiunea de responsabilitate se ridică în adevăr în cazul în care se susține :

1° Că acela, de la care se cere despăgubire, era dator să vegheze ca să nu se întâmple pagubă din acel accident ;

2° Că acela, de la care se cere despăgubire, a comis și el un fapt care a făcut posibilă sau care a mărit paguba.

Să examinăm fie-care din aceste două ipoteze.

352. Presupunem, mai întâiu, că paguba s'a cauzat dintr'ună impregiurare de forță majoră, dără că ar fi putut să fiă evitată, dacă s'ar fi luat óre-cari precauțiuni.

Ei bine, dacă uă persónă era datóre prin vre uă lege, prin vre un regulament, sau chiar, in lipsă de lege și de regulament, dacă prudența ordinară i comanda să iea măsuri de pază și nu le-a luat, acea persónă va fi răspundětóre : *culpa casum precessit*.

Acéstă regulă este scrisă in art. 1807 Codul Napoleon, dără a dispărut din legislațiunea nóstră impreună cu tótă secțiunea in care se găsia. Totuși ea este și astăzi adevărată.

Ecă câte-va esemple :

Un vapor, pe când se încărca, iea foc. Cei ce suferiseră pagube intentă proces căpitanului, pentru cuvântul că, dupe lege, era dator să stea pe vas la intrarea lui in port și la eșirea lui din port, sub pedépsă de a fi răspundětór de ori-ce eveniment. Acéstă cerere a fost respinsă, pentru cuvântul că vaporul nefiind încă încărcat, nu era in momentul plecării și nu i se putea imputa căpitanului lipsa dupe dênsul (Rouen, 13 Iunie 1848 ; Dalloz, 1848. IV. 407).

Uă crimă se comite intr'un vagon, un om a fost asasinat. Rudele mortului chiămară in judecată pe compania drumului de fer, pentru cuvântul că construcțiunea vițiosă a vagónelor făcuse posibil asasinatul. Curtea din Paris a respins cererea, de óre-ce vagónele indepliniau tóte condițiunile prescrise de autoritatea superióră pentru siguranța călătorilor.

(Paris, 16 Decembre 1873; Dalloz, 1874. I. 126).

Motivul ne pare neindestulător. Nu este destul ca vagónele să fiă construite dupe regulele prescrise de administrațiunea superióră, trebuie încă să fiă construite astfel, in cât să asigure, pe cât e cu putință, viața călătorilor. Acésta trebuia să constate Curtea.

In timpul unor curse, tribuna spectatorilor cădu și uă mulțime de ómeni fură răniți. Se ridicase uă furtună ingrozitoare și tótă lumea de la curse se inghesuise in tribună, ca să se apere de plóe și de vijelie. Se intentă un proces companiei curselor, și Tribunalul a și condamnat' o la despăgubiri. Curtea însă a respins cererea, constatând că tribuna fusese destul de solidă, déră nu putuse să reziste in același timp vijeliei și potopului de ómeni ce se aruncase intr'ênsa. Recursul in contra acestei hotăriri a fost respins la 22 Ianuarie 1872. (Dalloz, 1872. I. 302).

353. Un vapor făcând esplosiune a rănit mai mulți marinari și a omorit pe unul.

Véduva și copii acestuia chiămară in judecată pe proprietarul vaporului, cerënd despăgubiri. Nu se scia a nume cauza acestui sinistru. Raportul es-
perților o declară, adaogând că spargerea cazanului n'a putut să se intêmple de cât : sau din causă că n'a avut apă, sau din causă că s'a dat prea mult foc, sau, in sfêrșit, din cauza vre unui vițiu de construcțiune.

Ori-care din aceste cause implica răspundere din partea proprietarului, căci fusese evident uă greșală, fiă din partea lui, fiă din partea prepușilor lui.

Cu acéstă ocașiune, Curtea de apel din Lyon, primind cererea de despăgubire, a stabilit principiul următor : «Este datorია aceloră cari dirigéază stabilimente industriale de a ingriji, in mod com-

plet, de siguranța lucrătorilor pe cari i întrebuințază, și sunt răspunzători către aceștia de toate accidentele și cauzele cari ar putea proveni, fie din vicii de construcțiune sau de lipsa de întreținere a mașinilor și aparatelor, fie din neglijența sau nepriceperea celor prepuși la diferite servicii ale stabilimentului." (Lyon, 13 Decembre 1854; Dalloz, 1855. II. 86).

354. Incendiul este rare ori un eveniment de forță majoră. De cele mai multe ori, se întâmplă din greșala ómenilor cari locuiesc casa incendiată. De aceea, dacă incendiul se comunică și la alte case, procese serioase se pot naște contra proprietarului sau contra locatarului casei unde a izbucnit incendiul. Cei ce ar pretinde despăgubiri în asemenea caz n'ar avea de cât să dovedească în fapt că incendiul s'a cauzat din culpa aceluia, de la care pretind despăgubire.

Curtea de apel din București a respins uă cerere de despăgubire, pentru cuvântul că reclamantul n'a dovedit că intimatul sau prepușii săi au pus foc inadins. Dără acea decisiune a fost casată, la 17 Iunie 1887, de înalta Curte, și cu drept cuvânt.

Écă considerantele principale ale decisiunii Curței de casațiune :

«Vedând decisiunea atacată din care rezultă, în fapt, că recurentul, având uă casă alături de un grajd al intimatului care a luat foc, incendiul s'a comunicat și la casa sa, fiind distrusă cu desăvârșire ; că Curtea de apel i-a respins cererea, argumentând că, numai dacă s'ar fi dovedit că intimatul sau prepușii săi ar fi pus într'adins foc la grajd, ar fi fost responsabil de daune, dovadă ce, în cazul de față, nu s'a făcut ;

Considerând că, în speciă, recurentul imputând

intimatului uă negligență, un atare fapt atrăgea responsabilitatea persoanei ce 'l-a comis ; că Curtea de apel apărându-'l de răspundere, violéză principiul conținut in articolele citate mai sus (art. 998 și 999), cari nu vorbesc numai de culpă, dupe cum pretinde instanța de fond, ci și de negligență. (*Dreptul* Nr. 67, din 1887, pag. 533).

355. Uă mulțime de procese, și foarte delicate, s'au întemplat la noi din cauza inundațiilor Siretului și Buzăului, a căror scurgere in Dunăre era împedicată prin terasamentele drumurilor de fer. Linia ferată forma un fel de zăgaz la spatele căruia apa se înălța, acoperind uă mare întindere de pământ, care pênă aci nu fusese nici uă dată inundată.

Cele mai multe din aceste procese s'au terminat prin împăcaciune, altele s'au incurcat in cestiuni de procedură, cu totul străine de materia ce ne preocupă.

Puține s'au judecat de Curțile de apel, cari căutau mai ales să verifice daca in adevăr locurile inundate nu ar fi fost degradate, chiar in lipsa terasamentului drumului de fer, și, in acest cas, respingeau cererile de despăgubiri.

356. Câte uă dată, am arătat mai sus, paguba se causéză și de uă forță majoră și de un fapt al omului.

In acest cas, trebuie să verificăm daca faptul omului constituie uă culpă, căci, numai in cazul acesta, pôte da loc la despăgubiri.

Écă ipotesa pe care o făcea Paul :

Dau foc la paele din țarina mea, dără arde recolta de pe țarina vecină sau casa vecinului. Sunt răspundător ? Paul distinge :

Da, daca am aprins focul prea aprópe de țarina sau de locuința vecinului, intr'uă ți vântósă, așa in cât focul s'a întins in mod natural pênă la vecin.

Nu, dacă am luat toate precauțiunile necesare, dără vântul s'a ridicat fără veste, a luat pae aprinse și le a aruncat in proprietatea vecină.

Si quis in stipulam suam, vel spinam, comburenda ejus causa, ignem immiserit, et ulterius evagatus et progressus ignis alienam segetem vel vineam laeserit, requiremus num imperitia id acciderit. Nam si die ventoso id fecit, culpa reus est. Nam, et qui occasionem praestat, damnum fecisse videtur. In eodem crimine est et qui non observavit ne ignis longius procederet; at si omnia quae opportuit observavit; vel subito vis venti longius ignem produxit: caret culpa. (Leges 30 Ad legem Aquiliam).

Domat însă nu primesce nici uă deosebire. Vântul, ori-cât de fără veste, era un lucru care se putea prevedé, și se intemeiază pe dreptul canonic, care obligă fără deosebire la răspundere pe acela, de la care a plecat focul.

Uă fabrică s'a inundat de riul Sena. Fabricantul pretindea că crescerea rîului nu i-ar fi cauzat nici uă pagubă, dacă orașul Bruxelles nu ar fi executat ore-cari lucrări destinate a protege uă parte a orașului și cari avuseseră de efect de a arunca curentul apei asupra fabricii. Cererea a fost respinsă. Curtea din Bruxelles constată că ori-ce vecin al unui curent de apă are dreptul de a face lucrările necesare pentru a se protege, și nu pôte fi supus la nici uă răspundere pentru acésta, nici chiar in cazul in care apele, oprite intr'ua parte, s'ar arunca in cealaltă și ar cauza vre uă pagubă. Celalt vecin nu avea de cât să facă și el asemenea lucrări protectóre. Curtea mai constată că proprietarul fabricii nu luase nici uă măsură pentru a se preserva de inundațiunile, destul de obicinuite, ale

riului pe malul căruia era construită fabrica. (Bruxelles, 17 Iunie 1873 ; Pasicrisie, 1873, II. 373).

357. Cestiunea de a se sci in ce cas există greșală este dără uă cestiune fôrte dificilă de fapt. Ecă câte va exemple :

Riul Garona inundă fôrte adesea locurile din pregiurul lui, și acopere in depărtare pământul cu un strat de nomol fertil. Când însă pământul este acoperit de semănături, inundațiunile causéză mari pagube locuitorilor. Ca să se apere in contra acestor inundațiuni și tot de uă dată ca să se foloséscă de dênsele, proprietarii mărginași au construit nisce zăgaze paralele cu cursul riului, in cari însă au deschidături, pe cari pot să le lase deschise sau să le inchidă, dupe trebuință.

Cu ocasiunea unei inundațiuni, unul din proprietarii mărginași 'și-a deschis canalul, și apa, dupe ce a pētruns in proprietatea lui, s'a intins intr'uă proprietate vecină și a distrus semănăturile dupe dēnsa. Proprietarul acestor semănături a intentat proces celui ce lăsase canalul deschis, cerēnd despăgubiri. Curtea din Bordeaux însă a respins cererea, pentru cuvēntul că proprietarul inundat nu avea nici un drept, nici legal nici convențional, ca să pretindă de la vecinul său să 'și ție canalul inchis. Acesta prin urmare usase de un drept al lui, și nu putea fi răspundător de paguba causată. (Daloz, 1866. II. 179).

358. Nici unul din accidente naturale nu pôte cauza mai multe nenorociri, nu pôte aduce mai multe pagube de cât rēsboiul.

Rēsboiul seceră ómenii, dērimă locuințe și orașe intregi, prăpădesce semănături, degradă terenuri. Și tóte aceste fapte le săvērșesc, nu numai dușmanii țarei in care se comit, dără și ostirile acelei

țări. Și toate aceste degradări se comit, nu numai în timpul, cât ține lupta, dără și înainte de luptă și în urma luptei, cât ține războiul.

Este cine-va răspunzător de aceste pagube, sau constituie războiul un caz de forță majoră, de care nimeni nu răspunde?

Trebue să recunoscem că, în starea de astăzi a legislațiunii, războiul este un fapt politic; ese din sfera dreptului civil, și prin urmare art. 998 și următoarele sunt cu totul neaplicabile la faptele pe cari războiul le acoperă cu sâlbateca lui iresponsabilitate.

Cine, în adevăr, ar răspunde de aceste fapte, se întreabă Laurent. Cel ce le săvârșesce, soldatul care eșecută ordinele primite? Fără îndoielă, nu! El e dator să eșecute orbesce, fără milă, ordinele pe cari le primesce, și neeșecutarea, mai mult încă, întârzierea și îndoiiala constituiesc pentru dânsul, uă crimă. Generalul care poruncesce? El are în mâinele lui onórea țerei sale, viitorul și scăparea ei. Și de aceea el este investit cu puterea îngrozitoare de a trâmite ómeni la mórte. Cum ar mai menagia el proprietățile și averile?

Nu sunt vinovați de pagubele cauzate în războiu nici căpitanul care le poruncesce, nici soldatul care le eșecută. Dacă este un vinovat, este acela care a provocat războiul sau care n'a știut să se ferescă de dânsul; vinovat este guvernul, și, în tot cazul, națiunea, care a indemnat pe guvern să facă războiu sau care n'a știut să-'l opréscă.

Și chiar guvernele, chiar națiunile, sunt ele tot d'a-una vinovate? Războiul nu este, de cele mai multe ori, uă tristă necesitate, uă fatalitate neinduplecată? Nu-'și are el, de cele mai multe ori, rădăcinile într'un șir de fapte rânduite cu timpul una

lângă alta și cari constituiesc uă cărare povêrnită, care n'are altă eșire de cât rêsboiul? Rêsboele nu rezultă mai mult din situațiunea politică a unei țeri, de cât din voința unui om?

Cine va deslega aceste probleme, ce judecător va descurca responsabilitățile? Cine va descoperi pe adevêratul autor al pagubelor?

Se vede bine că rêsboiul trece peste puterile judecătorilor, că se ridică cu mult deasupra competenței lor și că art. 998 și urm. nu se pot aplica la faptele de rêsboiu.

359. Dêră ori-cum ar fi, este invederat că rêsboiul este un fapt ce se petrece între uă națiune și alta. Provocătore sau provocată, învingêtore sau învinsă, este sigur un lucru, că națiunea întrégă face rêsboiu, nu particularii.

Dêră atunci n'ar fi drept ca națiunea întrégă să sufere, în definitiv, pagubele la cari au fost espuși câți-va particulari? Și, precum națiunea întrégă plătesce despăgubirile de rêsboiu cerute de vrăjmașul învingêtore, tot așa, întrégă, să despăgubescă pe naționalii vătâmați prin rêsboiu! Și, precum națiunea întrégă, când e învingêtore, câștigă glorie în lume, tot așa, întrégă, să sufere tôte pagubele ce a costat mărirea ei!

«Dreptul de rêsboiu, ȃice Grotius, se esercită între douê popóre, nu între cetățenii aceluiași stat. Acestia fiind asociați, este echitabil ca să sufere în comun pagubele ce sufere pentru cauza tutului.»

În numele acestor idei, cu ocașiunea celui din urmă rêsboiu Franco-German, s'a făcut în Camera francesă propunerea următore :

«Contribuțiunile de rêsboiu, rechisițiunile, fiă în bani, fiă în natură, amendele și pagubele materiale directe, pe cari rêsboiul și invasiunea le-a arun-

cat pe ómenii, pe comunele și departamentele dintr'ua parte a teritoriului frances, vor fi suferite de națiunea intrégă.»

Déră la acéstă propunere se opuse, cu multă putere, Thiers, atunci președinte al republicei, in numele principiilor stabilite și in numele intereselor superióre ale statului. «Statul, dicea Thiers, nu despăgubesc nici uă dată de hasardele rėsboiului, și de aceea nimeni nu s'a servit de cuvântul de datorie, chiar atunci când statul intervine pentru a repara relele pe cari le a causat resboiul. Statul nu póte de cât să ușureze nenorocirile, ținënd insă sémă de mijlócele fiscului și de necesitățile creditului.»

De aceea se primi un alt proiect dupe care :

«Când intinderea perderilor va fi constatată, uă lege va stabili suma pe care starea tesaurului public va permite a o destina la despăgubirea lor, și va hotări împărțirea ei.»

Astfel statul nu e debitor ; națiunea nu iea asupra-și perderile suferite in timpul rėsboiului. Faptele rėsboiului sunt considerate ca fapte de forță majóră.

360. Și mai ántâiu, sunt considerate ca evenimente de forță majóră, cari nu dau loc la nici uă acțiune de despăgubirile, faptele săvērșite pe un teritoriu de oștirea inimică, ori-care ar fi acele fapte fără deosebire și ori când ar fi fost săvērșite, destul să se fi săvērșit inainte de incheierea păcei.

361 Déră sunt tot astfel considerate și faptele de rėsboiu săvērșite de oștirea pámânténă ?

Aici uă deosebire insemnată trebuie admisă, și s'a admis in adevěr de mult.

Sunt mai ántâiu considerate ca fapte de rėsboiu tóte faptele păgubitoare, intémplate in timpul luptei.

Afară de acestea, sunt încă fapte de războiu faptele întâmplătoare în vederea apropiării și amenințării luptei, faptele cari au pregătit-o și au urmat-o și cari nu pot fi despărțite de lupta însăși. Căci aceste fapte, ține Laurent, dacă nu sunt lupte însăși, dără sunt tot războiul.

D. Laurent citează un fapt întâmplător în ziua bătăliei de la St. Quentin. Autoritatea militară a rechemat mai mulți saci de lână, pentru a se construi uă baricadă într'una din suburbiele orașului. Cerere de despăgubire din partea proprietarilor. Consiliul de stat a respins-o, pentru că era uă măsură de apărare, luată în vederea necesității luptei ce se desfășura. Un alt exemplu și mai însemnat s'a întâmplat în timpul războiului celui din urmă al lui Napoleon, când străinii pătrunseră pentru prima oară în Franța. După bătălia de la Vittoria mareșalul Soult, ca să-și apere retragerea și să oprască invasiunea teritoriului francez, ordonă să se facă între armata lui și Paris mai multe fortificațiuni, în cari să se retragă cu încetul și din cari să susțină apărarea. Geniul utilizează toate vâlcelele, toate pădurile, toate cursurile de apă, și stabilește uă scară de fortificațiuni, care ținu mai bine de șese luni pe inamic, obligat ce era să le ia una după alta. Consiliul de stat hotărî ca aceste fortificațiuni constituiau fapte de războiu, de-ore-ce fuseseră executate pe când armata sta în fața inamicului și se resema pe ele ca să-i reziste.

362. Dără aici trebuie să se mărginească imunitățile ce dă flagelul războiului.

Toate celelalte fapte săvârșite în vedere de a prepara războiul însuși, adunarea trupelor, aprovizionarea lor și altele, nu intră în acțiunea însăși de a

ataca sau de a se apăra acum, și prin urmare nu pot fi considerate ca fapte de război.

Același lucru trebuie să știm de pregătirile unei fortărețe, care nu e încă nici atacată nici amenințată, care poate nu va fi nici uă dată atacată.

Mai multe cazuri s'au prezentat în ultimul război Franco-German.

Astfel s'au executat lucrări însemnate de apărare, ca să se pună orașul Lyon în stare de a rezista unui atac ce ar fi putut fi îndreptat contra lui. Asemenea lucrări s'au executat în departamentul La Manche, în care Germanii n'au pătruns de loc. Consiliul de stat a decis că aceste fapte, nefiind dictate de necesitatea unei lupte actuale și amenințătoare, și constituind nicidecum măsuri depărtate de prevedere și de siguranță, nu puteau intra în categoria faptelor de război, de ale căror urmări nu este nimeni răspunzător.

363. Din cele de mai sus se vede bine că același fapt poate fi considerat ca fapt de război sau nu, după timpul, în care a fost săvârșit.

Un exemplu însemnat sunt degradările ordonate de autoritatea militară în giurul Parisului.

Ele au fost considerate ca fapte de război sau nu, după cum au fost săvârșite înainte, sau în urma bătăliei de la Sedan.

Înainte de bătălie de la Sedan, Parisul nu era amenințat; putea fără îndoială să se facă întăriri și pregătiri, dăruindu-se acestea erau numai fapte de prevedere, măsuri de siguranță, pe cari ori-cine le poate lua, și le ia în adevăr, chiar independent de orice război actual; și prin urmare aceia ce suferă pagubă din asemenea măsuri, trebuie despăgubiți.

Totul însă s'a schimbat, după bătălia de la Sedan: Inimicul triumfător mergea cu răpediciune

spre capitală și toate măsurile luate erau în vederea unui atac care venia, unei lupte amenințătoare.

Între aceste măsuri era și distrucțiunea tuturilor recoltelor din zona defensivă. Inimicul se apropia și această distrugere avea de scop de a-i îngreuna aprovizionările.

De bună seamă aceste deosebiri devin câte uă dată subtile. Când autoritatea militară, chiar înaintea bătăliei de la Sedan, ordona dărîmarea caselor ce se aflau în zona defensivă a Parisului, o făcea, fără îndoiială, în vederea războiului care bubuia din toate părțile, tocmai precum când a ordonat, mai târziu, în urma bătăliei de la Sedan, distrugerea mai multor stabilimente industriale.

Și nu prea se vede lămurit pentru ce cei d'ântăiu să fiă despăgubiți și cel din urmă să rămână păgubaș!

Cine s'ar fi gândit să fortifice Belfortul și Lyonul, dacă inimicul n'ar fi bătut armata imperială și nu s'ar fi răspîndit, ca un torent neînfrînat, în toate direcțiunile!

Și cu toate acestea cred că jurisprudența Consiliului de stat, care a consacrat deosebirea pe care am stabilit-o și noi, este conformă cu principiile dreptului. Pentru că trebuie să te opresci unde-va, pentru că trebuie să fiă acte cari să nu intre în categoria cea largă a faptelor de războiu. «În principiu, țice Laurent, Statul este răspunător de paguba ce cauză, chiar când lucră în numele interesului public. Această obligațiune încetă, când există forță majoră. Singura cestiune este dără de a sci, când există forță majoră. Și nu se pôte țice că e forță majoră, când autoritatea militară ia măsuri de apărare contra unei primejdii fiitoare, care pôte să nu se realizeze nici uă dată : forță majoră

nu există de cât atunci, când distrugerea se impune ca uă necesitate a luptei.»

364. Aceleași principii se aplică in cas de revoluțiune. Revoluțiunea este și ea un răsboiu, și câte uă dată mai periculos chiar, de cât răsboiul străin.

Astfel, principiile de mai sus au fost aplicate in Francia de Consiliul de stat in timpul luptei, dintre comuna din Paris și armatele regulate ale Franciei.

Și aceeași doctrină o adoptaseră Curțile belgiane cu ocasiunea revoluțiunii de la 1830.

Cu ocasiunea unei cereri de despăgubire formată de otelul de Galles, care fusese ocupat milităresce de voluntarii belgiani, cari atacau guvernul, Curtea din Bruxelles raționază astfel :

Fără indouială, pagubele cauate prin răsboiu ar trebui să fiă suferite de națiunea intrégă, déră mijlócele Statului n'ar fi indestulátore pentru acésta, și de aceea regula dreptului, ținând sémă de neputința in care se găsesce Statul de a plăti pagubele, a trebuit să se depărteze de cerințele echităței. Și, dupe acésta regulă, pagubele ocașionate in timpul luptei, nu dau loc la nici uă despăgubire.

Și Consiliul de stat al Franciei, pentru același cuvânt, a respins cererea formulată de un proprietar al unei case din Versailles, ocupată in timpul luptei și degradată de ostiri.

365. In amëndoué aceste casuri pe cari le am esaminat, și in casul in care paguba a isvorit dintr'ua impregiurare de forță majoră pe care agentul ar fi putut să o întêmpine prin prevedere sau să o combată prin deligență, și in casul in care paguba a isvorit și din forța majoră și dintr'un fapt al agentului, esistă răspundere, dupe cum am vedut; déră uă răspundere mai mică, de cât in casul in

care paguba intrégă a isvorit, numai din faptul agentului.

Și, in adevăr, din momentul in care se recunósce că două acțiuni au conlúcrat pentru producerea pagubei, trebuie să se hotărască invederat că paguba trebuie împărțită între aceste două acțiuni.

Déră acum, ce parte să se dea uneia și ce parte celeilalte? Acésta este uă chestiune de fapt, pe care judecătorul singur o póte decide, dupe importanța ce a avut fie care din aceste acțiuni in producerea pagubei și dupe gravitatea greșelei ce se impută persónei responsabile.

Un lucru mi se pare sigur, că in asemenea cas judecătorul ar viola legea, și daca ar scuti cu totul pe agent de răspundere și daca 'l-ar declara răspundător de paguba intrégă.

Și in acest sens putem díce că vechia maximă romană, pe care o reproduc toți juriconsulții, este neesactă, daca o luăm in înțelesul ei absolut. Am citat mai sus pe Paul care díce: *Et qui occasionem prestat, damnum fecisse videtur*. Ei bine, in înțeles strict nu este adevărat că acela care dă ocasiune unei pagube este însuși răspundător, ceea ce este adevărat este că devine și el răspundător.

FAPTUL PARTEI VATAMATE.

SUMAR

366. Trei ipotese deosebite.
 367. Prima ipotesă. — Partea vătămată, și-a cauzat singură paguba.
 368. Esemple diverse.
 369. A doua ipotesă. — Paguba a rezultat și din vina părței vătămăte și din vina altuia.
 370. Observațiune asupra casului când vina este egală din ambele părți.
 371. Combaterea părerei lui Laurent dupe care, in cas de greșală

comună, greșala pacientului trebuie apreciată cu mai puțină rigóre de cât a agentului.

372. Despăgubirea trebuie împărțită dupe gravitatea greșalei fie-căruia. — Observațiuni.

373. Aplicațiuni.

374. Ce aplicațiune are vechia maximă romană : *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans* ?

375. Accidente in fabrici.

376. Apreciațiune severă când e vorba de copii mici. — Recomandațiuni.

377. Duelul.

378. A treia ipotesă.— Paguba a isvorit din faptul pacientului, dără agentul este răspundător de tótă paguba.

379. Observațiune asupra intențiunei.

366. Trecem acum la ipotesa in care paguba s'a causat din faptul pacientului sau și din faptul pacientului, fapt care constituie uă greșală din parte-i.

Trei casuri se pot intêmpla :

Primul cas, și cel mai simplu, este acela in care pacientul 'și-a causat singur paguba prin vina lui, fiă că pacientul a săvêrșit singur faptul păgubitor, fiă că altul a săvêrșit faptul, dără paguba s'a intêmplat din vina lui.

Casul al douilea este când paguba a rezultat, atât din vina pacientului, cât și din vina altuia, fiă că faptul 'l-a săvêrșit acela ce a suferit paguba, dără paguba nu s'ar fi intêmplat, daca n'ar fi intervenit și un fapt al altuia, fiă că paguba a rezultat din faptul altuia, dără pacientul este și el vinovat de un fapt, de uă neglijență, sau de uă imprudență.

Casul al treilea este când paguba a isvorit numai din faptul pacientului și cu tóte acestea vina a fost numai a agentului.

367. Nimic mai simplu de cât casul cel d'ântâiu.

Daca uă persónă 'și-a causat singură paguba ce

a suferit, n'are să-și impute de cât ei paguba, și nici un drept de despăgubire și nici uă acțiune nu se pôte nasce in acéstă ipotesă.

Quod quis, ex culpa sua, damnum sentit, non videtur damnum sentire, ȕicea Pomponius in legea 203 Dig. de *Regulis juris*.

368. Când cine-va suferă pagubă din vina sa, este ca cum n'ar fi suferit nici uă pagubă.

Écă câte-va exemple ce se citéză :

Un lucrător abil, voind să repare o unealtă, s'a servit de un instrument insuficient pe care i-l trămisese șeful său. Instrumentul s'a spart și lucrătorul a perdut un ochiu, din acéstă cauză. Curtea din Paris a respins cererea de despăgubire, pentru că paguba provenia din imprudența lucrătorului. De câte ori este vorba de un lucrător experimentat, greșala este a lui, daca se rănesce, căci el trebuie să scie mai bine de cât ori-cine, cum să se ferescă. (Paris 19 Ianuarie 1867, Dalloz 1867. V. 370 Nr. 8; Laurent, Nr. 486).

Écă un fapt al pacientului ; écă acum și un fapt al altuia, déră care n'a adus pagubă de cât din cauza imprudenței pacientului.

Nisce întreprinđători de lucrări publice erau ocupați să spargă uă stâncă prin minare. Uă hotărîre a primăriei locale prescriea ca să se dea foc minelor numai de la un-spre-ȕece ore pênă la două ore ȕiua, și primarul era însărcinat să iea măsuri ca să nu trecă nimeni in apropiare la acele ore. Hotărîrea era publicată și așiptă și un agent al poliției era postat de fie-care parte a drumului, ca să oprescă pe trecători. Și cu tóte acestea un locuitor trecu și fu rănit. Este invederat că n'avea nici un drept de despăgubire și cererea lui fu respinsă. (Casațiunea

francesă, 11 Maiu 1853, Dalloz 1853. I. 263 ; Laurent, *Eod.*).

Un călător este isbit de uă pétră, care cade dupe uă casă ce se repara. Déră vina era a lui, căci se luaseră tóte mészurele ce se obicinúesc spre a apăra pe călători și un om era pus inadins ca să-i insciințeze. (Cas., 17 Martie 1880, Dalloz, 1880. I. 215; Demolombe, Nr. 499).

Un altul se introduce intr'uă curte particulară ca să se uite cum se repara uă casă, și acolo a fost lovit de uă pétră căđută de sus. «Unde ar fi in casul acesta quasi-delictul? intrébă Demolombe. Din partea lui este mai mult de cât uă greșală, este un act ilicit de a se fi introdus intr'uă proprietate particulară. Putea să ghicéscă lucrătorul de sus că un străin se găsia acolo? *Cum devinare non potuit an per eum locum, aliquis transiturus sit.*

Laurent pare insă a fi de altă părere in specia acésta :

«Un străin să aibă, sau nu, dreptul de a se introduce in curtea mea, eu in nici un cas, nu am dreptul să-l rănesc; trebuie déră să vedem daca a fost vre uă imprudență din partea mea.»

Laurent ar avé dreptate, daca aș fi aruncat inadins, dupe casă, ca să lovesc pe acela ce se introdusese fără drept in curtea mea. Déră nu e acésta ipotesa in care raționăm. Noi presupunem că am rănit pe trecător fără să voesc, și atunci ce să mai esaminăm, cum ne povățuesce el, daca a fost sau nu vre uă imprudență din parte-mi? Circumstanța că lucrarea se făcea in curtea mea dovedesce că n'a fost nici uă imprudență.

Acésta, in tesă generală.

S'ar puté insă intêmpla ca proprietarul locului să fiă declarat răspunđător, daca se săvêșiau bună

oră lucrări de natură a atrage curiozitatea trecătorilor și dacă n'ar fi luat măsuri ca să oprască intrarea. In acest cas ar pute fi declarat răspunzător, mai ales dacă un copil ar fi rănit. (Laurent, Nr. 485).

Un proprietar construesce fără să cêră alinierea și in contra aliniărei esistente. Mai târziu, orașul înalță ulița și casa de care vorbim, devine de nelocuit.

Curtea din Bruxelles a respins cererea de despăgubire, pentru cuvântul că nimeni nu pôte să-și fondeze un drept pe un delict rezultând din neobservarea unei legi sau a unui regulament. (Bruxelles, 6 August 1847, Pasicrisie, 47. 2. 189).

369. Cestiunea de despăgubire nu se pôte ridica dêră, de cât in celelalte casuri, când adică paguba a rezultat din faptul pacientului, dêră se pôte imputa uă vină ôre-care altuia, sau vice-versa, când paguba a rezultat din faptul altuia, dêră se pôte imputa vre uă vină pacientului.

In cazul acesta paguba rezultă din douë vini, și a agentului și a pacientului, sau, dupe cum se dice in doctrină, vina este comună amândurora.

Ce trebuie să dicem ?

Rêspunsul mi se pare ușor : de ôre-ce doui sunt de vină, amândouă să sufere paguba. Cu alte cuvinte condamnarea la despăgubire să fiă micșorată, așa in cât agentul să plătescă numai uă parte din paguba intêmplată.

Paguba să o sufere amândouă, in proporțiune cu însemnătatea greșalei fie-căruia : dacă greșala agentului a fost mai mare de cât a pacientului, el să plătescă uă mai mare parte din pagubă ; și dacă, din contră, greșala pacientului va fi fost mai mare, el să rămână păgubaș de mai mult.

Judecătorul faptului va apreția greșala fie-căruia și va face fie-căruia partea lui de răspundere.

«Considerând, ȳice Curtea de casaȳiune din Franca, cȳ art. 998 Ńi 999 Codul civil nu mȳrginesc rȳspunderea pe care o pronunȳta contra aceleia, din a cȳrui vinȳ s'a intȳmplat paguba, numai la casul in care acea vinȳ a fost causa unicȳ Ńi imediatȳ a accidentului prejudeȳiabil ; cȳ, daca persȳna vȳtȳmatȳ a comis Ńi ea vre uȳ imprudenȳa, acȳstȳ impregiurare pȳte, fȳrȳ indouialȳ, sȳ autorise pe Tribunale a reduce cifra despȳgubirilor, dȳrȳ ea nu pȳte sȳ scutȳscȳ de ori-ce rȳspundere pe acela, a cȳrui greŃalȳ a contribuit intr' uȳ mȳsurȳ ȳre-care sȳ determine accidentul sau sȳ-l facȳ mai grav.» (Cas., 20 August 1879, Dev., 1880. I. 55).

370. Demolombe adaogȳ cȳ, daca vina este absolut egalȳ dintr' uȳ parte Ńi dintr' alta, nici uȳ despȳgubire nu pȳte fi pronunȳtatȳ.

«Este (vina) egalȳ dintr' uȳ parte Ńi dintr' alta Ńi cu totul comunȳ? Cele douȳ responsabilitȳŃi se compensȳzȳ Ńi se anulezȳ, Ńi nu e loc la nici uȳ condamnare.»

Ńi Laurent spune cam acelaŃi lucru cȳnd ȳice :

«Se pȳte ca greŃalele reciproce sȳ fiȳ de uȳ naturȳ astfel, in cȳt sȳ escludȳ ori-ce causȳ de rȳspundere. Cȳnd reclamantul este vinovat cȳtre chiȳmat de aceeaŃi greŃalȳ, pe care o imputȳ acestuia, nu e loc sȳ i se acȳrde despȳgubiri, pentru cȳ indemnitatea, pe care a obȳtinut' o, ar trebui sȳ o plȳtȳscȳ pȳrȳtei adverse; aŃa in cȳt despȳgubirile, ce are sȳ iea, se compensȳzȳ cu acelea, ce are sȳ dea.»

Dȳrȳ acȳsta este uȳ nebȳgare de sȳmȳ a acestor autori. Cȳnd uȳ pagubȳ s'a pricinuit, prin douȳ greŃeli, una a agentului Ńi alta a pacientului, daca aceste greŃeli sunt absolut egale, cum presupune Demolombe, rezultatul va fi cȳ despȳgubirile se

vor împărți în două părți absolut egale, din cari una va rămâne în sarcina pacientului, érá cealaltă se va plăti de agent. Cu alte cuvinte rezultatul acestei situațiuni va fi că reclamantul nu va avé drept să obțină, de cât jumătate din paguba ce a suferit.

Și natura greșalei, de care vorbesce Laurent, n'are nici un amestec, în cestiunea ce discutăm, și nu pôte să schimbe întru nimic soluțiunea juridică, la care duce.

Resultatul, de care vorbesc autorii citați nu se pôte, dără produce în cazul, de care ne ocupăm, când adică uă pagubă s'a produs și din vina reclamantului și din vina pîrîtului.

Când se pôte produce acel rezultat?

Atunci când sunt două delictе sau quasi-delictе identice dără deosebite, săvêrșite de doi înși, unul contra celuilalt. Vecinul meu 'mi a tăiat un arbore din grădina mea, și eu am tăiat un arbore din grădina lui. Eu îl chiăm în judecată și el face cerere reconvențională contra mea. Sunt două fapte identice : judecătorul trebuie să ne condamne la uă sumă egală pe unul către altul, și e natural ca să compenseze sumele.

Écă specia în care se pôte produce rezultatul de care vorbesc autorii, și ei numai din nebăgare de sémă au introdus'o în materia noastră și au esplicat'o greșit.

Dovadă este chiar ipotesa pe care o citéză :

Este vorba de doi farmaciști cari și calomnia-seră reciproc prin publicitate producțiunile chimice. Două delictе cu totul deosebite, identice, cari făcea pe fie-care răspundător de aceeași pagubă către celalt. (Demolombe, Nr. 503 ; Laurent, Nr. 492).

371. Laurent susține că în cazul, în care se pôte imputa vina și pacientului și agentului, altfel

trebuie aprețiată vina unuia și altfel vina celuilalt, că trebuie să fim mai riguroși pentru agent de cât pentru pacient.

Am arătat în adevăr că sunt două moduri de a apreția vina, două măsuri cu cari se pot măsura. Una este stabilită de legiuitor în materie de convențiuni și alta este cea adoptată în materie de delictive și quasi-delictive.

În materie de contracte nu se consideră vină de cât faptul de ôre-care gravitate, pe care nu 'l săvârșesce un bun proprietar, un om cu uă inteligență mijlociă ;

În materie de delictive și quasi delictive cea mai mică neprevvedere este uă vină : *In lege Aquilia et laevissima culpa venit.*

Ei bine, Laurent pretinde că vina agentului trebuie aprețiată dupe regula stabilită pentru delictive și quasi-delictive, de-ôre-ce vina pacientului trebuie aprețiată dupe regula contractelor : că cea mai mică imprudență, cea mai mică neprevvedere constituie vină pentru unul, de-ôre-ce numai greșalele mai grave, pe cari nu le săvârșesce un om de rând, pot fi considerate ca vină pentru celalt.

«Trebuie să aplicăm părței vătămata principiul ce se aplică autorului pagubei ? Acesta este răspunător de greșala cea mai ușoră, de cea mai mică imprudență, de cea mai mică neglijență: siguranța ómenilor comandă acéstă rigóre. Între victimă și culpabil, justiția ține parte victimei, cât de ușoră ar fi vina autorului quasi-delictului

«Nu putem apreția cu aceeași asprime imprudența sau neglijența comisă de cel vătămat ; el este străin de faptul, care a cauzat pagubă, nu e tréba lui să ia precauțiunile necesare ca să nu se întemple nici uă pagubă. Trebuie déră să revenim la regula

generală in materie de greșală : daca a făcut ceea ce ar fi făcut cei mai mulți oameni, nu putem dice că este in culpă.»

Ca să raționeze cine-va astfel, trebuie să përdă cu totul din vedere ipotesa in care raționëzã.

Fără indouialã, când avem de uã parte victima și de alta pe autorul pagubei, justiția ia partea victimei; dërã acësta este ipotesa in care raționãm ? Nu, fără indouialã; raționãm in ipotesa, in care amëndoui sunt culpabili, la amëndoui li se pôte imputa câte ceva, ipotesa in care faptul pãgubitor a fost comis de multe ori chiar de victimã.

Și atunci cum putem dice că victima este strãinã de faptul care a adus pagubã ? Și ce insemnëzã idea acësta, că victima nu e datóre să iea precauțiunile necesare pentru a nu-și aduce pagubã ? Tocmai din contrã, victima este datóre să fiã și mai cu luare aminte ; căci, ori cât de dator aș fi eu să feresc de primejdie pe alții, dërã sunt și mai dator să mă feresc de primejdie pe mine, mai ales când primejdia mea se va sparge in capul altuia.

Și, afarã de acësta, cum este cu putință ca să avem, pentru a apreția douë greșeli din cari a rezultat uã pagubã, douë deosebite mësuri ? Și ce are a face regula contractelor, cari repausã pe uã convențiune espresã sau tacitã, cu materia delictelor, in care nu pôte fi vorba, de cât de faptul nedrept care a causat paguba ?

Tóte acestea invederëzã numai că ilustrul Laurent era afectat de umanitarism esagerat.

Sentimentul de umanitate este nobil ; dërã justiția trebuie să trecã inainte ! (Laurent, Nr. 489).

372. Astfel, de câte ori esistã greșală comunã, de câte ori paguba s'a intêmplat și din vina victimei și din vina altuia, pagubele trebuiesc împãrțite,

in proporțiune cu gravitatea vinei fie-căruia, intre victimă și celalt culpabil.

Aplicațiunile acestui principiu sunt foarte numeroase, de cele mai multe ori simple, câte uă dată îndouiose.

Critica este grea in această materie cu totul de fapt, unde nu te poți pronunța de cât asupra unei specie enunțate pe scurt și desbrăcate de toate impregiurările de fapt, cari pot să te hotărască intr'un sens sau in altul.

Ecă considerantele unei decisiuni a Curței de cașațiune din Francia, care a fixat jurisprudența și la care se referă doctrina intrégă.

In curtea unei usine, deschise pentru toți, un trecător este lovit de mórte de uă petró.

De uă parte, era uă proprietate deschisă, de și privată, érá, de altă parte, se făceau intr'ênsa lucrări primejdióse si nu se luase nici uă măsură pentru a preveni pe visitatori.

Ecă considerantele decisiunei Curței supreme din Francia :

«Considerând că dreptul de proprietate, cât de întins și de absolut este, nu póte scuti pe proprietarul care face, pe pământul său, lucrări primejdióse de răspunderea pagubei cauate, prin greșala sa, in cursul acelor lucrări, la nisce străini cari traverséză usina ; că daca se alégă că paguba, suferită de acestia, nu este imputabilă de cât propriei lor imprudențe și actului ilicit ce au săvêșit introducându-se, fără autorisațiune, pe partea de teren particulară, in care s'a produs accidentul de care se plâng, este tréba judecătorului faptelor de a cerceta, daca acea imprudență sau acel act ilicit a esistat și de a determina in ce măsură micșoréză răspunderea, ce proprietarul o are, din cauza im-

prudenței și neglijenței sale în executarea lucrărilor întreprinse.» (1 Iulie 1878, Dev., 1879. 1. 423).

Două trasuri vin una contra alteia, cu atâta iuțelă, în cât amândouă se sdrobesc și călătorii dintr'ênsele sunt răniți.

Este învederat că amândouă vizitii sunt egal răspunzători de accident; d'ără s'ar puté ca numai unul din ei să fiă vinovat, dacă era, de exemplu nópte și unul din vizitii nu ar fi aprins felinarele.

Acéstă infrângere a regulamentului polițienesc a putut fi singura cauză a accidentului.

Uă femeică, vrënd să transverseze uă stradă, cade, și uă trăsura, care trecea în acel moment, i rupe amândouă picioréle. Vizitiul ar fi putut opri trăsura, d'ără din nebagare de sémă, n'a făcut'o. Justiția a primit cererea de despăgubire, d'ără, fiind greșala și a victimei și a vizitiului, n'a condamnat de cât la parte din despăgubiri. (Paris, 6 Iulie 1867, Dalloz, 1871. V. 334 Nr. 5).

Laurent observă că, în general, decisiunea ar fi trebuit să fiă aceeași și dacă vizitiul ar fi strigat: *păziți!* u e destul să strigi, trebuie încă să umbli, în locurile frecventate, astfel, în cât să poți opri caii și să-i și opresci la trebuință. Și acéstă observațiune mi se pare dréptă. (Laurent, Nr. 490).

373. Écă încă câte-va aplicațiuni. Un călător în tramvay cere, în zadar, de mai multe ori, să se opréscă tramvaiul ca să se scobóre. Tramvaiul își urméză mersul, călătorul sare jos și se rănesce de mórte.

De aci uă cerere de despăgubire contra societăței. Causa accidentului este conductorul, ȕicea partea reclamantă, căci accidentul nu s'ar fi întêmplat, dacă opria trăsura. Causa, răspunde pîrita socie-

tate, este călătorul, căci nu i s'ar fi intemplat nimic, dacă astepta să se oprască trăsura.

Și instanța de fond a recunoscut că era vină din ambele părți :

Vinovat conductorul, care nu oprise trăsura, cu toate că i se ceruse de mai multe ori ;

Déră vinovat și călătorul, care voise să se scobóre, fără să aștepte ca trăsura să se fi oprit.

Accidentele de incendiu dau câte uă dată loc la desbateri seriose, in mijlocul cărora nu este lesne să deosebesci partea de răspundere, ce privesce pe fie-care, din aceia, din a căror culpă s'a intemplat accidentul.

Un incendiu isbucnesce intr'uă casă și se intinde răpede in vecinătate. Pagube insemnate isvoriseră dintr'ensul.

Cine era răspunđător ? Dupe cercetări s'a constat, de uă parte, că se aprinsese un foc prea mare, un foc neobicinuit, in casa in care incendiul a isbucnit, ceea ce implică vina locatarului ; de altă parte, focul luase de la uă grindă, care era resemată de zidul coșului, contra regulilor de precauțiune ce trebue să se iea la construcțiuni. Casa avea un vițiu de construcțiune, ceea ce implică răspunderea proprietarului.

Și fie-care din părți argumenta din faptul, care implica răspunderea celeilalte.

Nu s'ar fi aprins grinda, dacă s'ar fi făcut un foc ordinar ; singura causă a incendiului a fost déră focul neobicinuit ce, prin culpă, a aprins chiriașul sau ómenii sěi, đicea unul.

Focul, așa neobicinuit cum a fost, n'ar fi cauzat nici un incendiu, răspundea celalt, dacă grinda n'ar fi fost aprópe de coș ; deci vițiu de construcțiune a fost singura causă a incendiului.

«Amëndoui aveau dreptate, țice D. Demolombe, sau mai bine amëndoui erau in culpă, căci este invederat că amëndouë circumstanțele constatate contribuiseră intr'ună măsură óre-care ca să determine sinistrul.» (Demolombe, Nr. 509).

374. Adesea ori se invócă inaintea instanțelor judecătorești, in acéstă materie, vechia maximă latină, dupe care cine este vinovat și el nu póte să se plângă de culpa altuia : *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans.*

Este trebuință să spunem că nu are nici uă aplicațiune in materia nóstră acéstă idee, «pe care Codul nu o cunósce, și pe care morala nu o cunósce nici ea?»

Și cu tóte acestea o intêlnim adesea, și adesea ea inspiră instanțele judecătorești. Ei s'ar atribui soluțiunea următóre :

Un călător grăbit a găsit tóte locurile ocupate in omnibus și s'a ințeles cu conductorul ca să-l iea peste complectul călătorilor. Trăsura s'a răsturnat și călătorul nostru a fost greu rănit, impreună cu alții. Amëndoui erau vinovați : și călătorul, care stăruise să se sue in trăsura care era pîină, și conductorul, care-l lăsase, și cu tóte acestea Curtea din Lyon, reformând hotărîrea primei instanțe, a respins cererea călătorului rănit.

«Considerând că daca a esistat imprudență și contravențiune la regulamente, Broissin este complice al imprudenței și al contravențiunei, și deci nu este fondat a cere daune-interese pentru un fapt care i este personal.» (17 Ianuarie 1844. II. 402).

375. Greșala comună de care vorbim are uă aplicațiune țilnică in industrie. Accidentele sunt dese in fabrice și mai tot-d'a-una aceste accidente se intêmplă prin faptul lucrătorilor. Și cu tóte acestea

patronii sunt răspunzători, de câte ori n'au luat toate precauțiunile necesare pentru a feri pe uvrieri de prijmădie.

«Lucrătorii, dice Laurent, incuți, și neprevădători pentru că sunt incuți, se familiarisază cu primejdiile profesiunii lor, și negleg precauțiunile ce recomandă cea mai simplă prudență. Nu este datoră patronului, mai inteligent și mai prevădător, să vegheze la viața și siguranța lor?»

Un lucrător se sue pe uă mașină ca s'o ungă ; mașina neimpedată se pune singură in mișcare și îl rănesce. Tribunalul a primit cererea de despăgubire formată de lucrător, dără a pronunțat uă despăgubire mică, de-óre-ce lucrătorul era vinovat, căci nu era trebuință să se urce pe mașină ca s'o ungă. Curtea a mărit despăgubirea, considerând că era mai gravă vina patronului, de cât a uvrierului. (Paris, 6 Noembre 1871 ; Dalloz, 1871. II. 208).

376. Principiul că patronul trebuie să ingrijescă de siguranța lucrătorilor ce întrebuințază și că, in cas contrariu, este răspunďător chiar de accidentele întemplate prin vina lucrătorului, se aplică cu mai multă severitate, când e vorba de copii. Mai tot-d'a-una, aceia, ce i întrebuințază, le arată care este primejdia, de care trebuie să se ferescă și cum să se ferescă de primejdie.

Asemenea recomandațiuni, indestulătore când este vorba de ómeni formați, sunt neindestulătore pentru copii, și instanțele judecătorești cer ca aceia ce i întrebuințază să nu se mărginescă a le da instrucțiuni, ci să vegheze neincetat, ca acele instrucțiuni să se observe. Patronii trebuie să țină sémă de inesperienza și de ușurința copilăriei, și să-i apere, chiar de accidentele cari se pot întâmpla din cauza lor.

Un copil de patru-spre-zece ani era însărcinat să alégă cărbuni de pământ amestecați cu pétră, și cari trebuiau să fiă măcinați. Lucrarea acésta se făcea aprópe de mașina de măcinat, și se recomandase copilului, ca să nu se apropie prea mult de mașină.

Copilul s'a apropiat de mașină, a cădút și mașina i-a sfărîmat piciorul. Curtea din Lyon condamnă la despăgubiri, pentru că nu trebuia să se incredințeze un serviciu primejdios unui copil, cu atît mai mult că ceilalți lucrători, în loc de a veghia ca să nu se apropie de mașină, din contră, i-au cerut să alégă și cărbunii din apropierea mașinei. (Lyon, 9 Decembre 1854; Dalloz, 55. V. 391).

Aceeași Curte a acordat despăgubiri unui copil care fusese rănît, nu în locul unde 'l pusese, ci în alt loc. Curtea ȃice că nu s'a esercitat uă supraveghiere destul de rigurósă, pentru ca copilul să stea la locul lui. (Lyon, 26 Aprilie 1871; Dalloz, 1871. II. 41).

Uă fată tēnēră, aședată pe uă batosă de grâu ca să deslege snopii, a băgat mânia în interiorul mașinei, a fost atinsă de tobă, ceea ce a necesitat tăierea mînei. De aci uă cerere de despăgubire.

Mașinistul se apăra, dovedind că i-a dat tóte instrucțiunile necesare, ca să se feréscă de ori-ce accident. Curtea din Bourges însă 'l-a condamnat la despăgubiri, pentru că era de datoria lui să nu espună la primejdie pe un copil neesperimentat, care se arăta plin de frică și îngrijire.

377. În legislațiunea francesă duelul nu era considerat nici crimă, nici delict; legea penală francesă nu prevede acest fapt, și de aceea nu póte constitui de cāt delict civil.

Cu atâta mai mult el constituie delict in legislațiunea noastră care 'l pedepsește anume.

Ce este in adevăr duelul, de cât invoirea a două persoane de a se răni sau de a se omori una pe alta ? Invoire ilicită, care infrânge fățiș legile justiției sociale și care, pentru acésta, este absolut nulă.

Acésta convențiune nu pôte déră să scutéscă de răspundere pe acela ce a rănit sau a omorit in duel.

Pôte el să pretindă că a fost in cas de legitimă apărare ? De bună sémă nu, de-óre-ce s'a espus de bună voe la primejdia care 'l-a amenințat.

Nu e déră nici uă indouială că, daca dintr'un duel a rezultat rănire sau mórte, sunt in drept a cere despăgubiri de la cealaltă parte, și acésta chiar in cas de achitare.

Déră daca duelul este un delict civil, este fără indouială un delict comun : ambele părți, in adevăr, sunt părtașe la paguba ce s'a întemplat, căci ambele s'au espus de bună voe la dênșă.

D. Sourdat dice contrariul, de frică că acésta să nu scape cu totul de răspundere pe autorul pagubei ; déră noi scim că paguba se imparte in casul in care delictul este comun, și prin urmare cel ce a rănit sau a omorit rămâne răspundător.

Judecătorul insă, in aprețiarea despăgubirilor, va ține sémă de faptul că și cealaltă persoană era in culpă, că a esistat delict comun și că are și ea partea ei de răspundere in paguba întemplată.

Mai este încă un element de care judecătorul va ține sémă : de ofensa adusă. Judecătorul se va arăta mai sever pentru ofensator, mai ales când a refusat ori-ce satisfacțiune pacinică, de cât pentru ofensat, pe care, de cele mai multe ori, un prejudițiu barbar, déră înrădăcinat, 'l-a silit să priméscă es-

tremitatea duelului. (Demolombe, Nr. 512 ; Sourdat, I, 108 bis.).

378. Pentru a termina materia noastră, trebuie să adăogăm că sunt casuri in cari paguba se întêmplă din cauza pacientului, și cu tôte acestea agentul singur trebuie să plătescă tótă despăgubirea, pentru că numai el este de vină.

Acéstă ipotesă forméză tocmai contrariul primei ipotese, in care pacientul suferă singur tótă paguba, pentru că numai el este de vină, și este și dënşa destul de désă.

Se construia un pod pe riul Loire ; un călător trecënd, a căđut dupe pod și 'și-a rupt piciorul. Concesionarul se apăra, đicënd că s'a conformat strict cu clausele contractului ce avea, că nici vre uă lege, nici vre un regulament, nici măcar caetul de sarcine nu-i impunea vre uă măsură de precauțiune.

Curtea din Lyon a primit cererea și a condamnat pe concesionar la despăgubiri. Era datoria lui, independent de ori-ce dispozițiune, fiă legală, fiă contractuală, de a lua tôte măsurile necesare pentru a apăra pe călători de primejdia la care i espunea lucrarea ce întreprinsese pe drumul mare, și, in speciă, concesionarul nu pusese nici lanternă, care să arate că podul nu e făcut de cât pêně la un loc, nici barieră, care să opréscă pe călători de a merge mai departe. (Lyon, 16 Noembre 1841 ; Dalloz, *V. Responsabilitate*, Nr. 196. 2°).

D. Laurent ne spune ca Curtea din Lyon a judecat, la 12 August 1873, că există răspundere in casul, in care se incredințéză un instrument primejdios unui lucrător neexperimentat, fără a i se da instrucțiuni indestulătóre pentru a se servi cu dënşul fără primejdie.

379. Este trebuință să mai observăm că toate regelele ce am spus se aplică cu aceeași putere și în care a esistat intențiune păgubitoare ca și în în casul casul în care n'a esistat ?

Am presupus, în adevăr, mai adesea că faptele din cari a rezultat paguba sunt săvârșite fără intențiune de a păgubi. Déră ar puté să fiă săvârșite cu intențiune, sau chiar una să fiă făcută cu intențiune și alta fără intențiune, dupe cum te vei uita la densusul dintr'ua parte sau din cealaltă, și în toate casurile soluțiunile vor fi aceleași.

G R E Ș A L A

SUMAR

380. Greșala se constituie din două elemente: lucrare fără drept și că'carea dreptului.

381. Déră escede dreptul său și calcă dreptul altuia acela care aduce paguba.

382. Casul în care uă persónă are drept să aducă paguba altuia.

383. Divisiune.

380. Al douilea element al delictelor și quasi-delictelor este greșala. Ca să fiă obligat acela, din al cărui fapt s'a cauzat vre uă pagubă, să o repare, trebuie ca paguba să se fi cauzat prin greșala sa.

Prin cuvântul greșală trebuie să înțelegem tot ceea ce se face fără drept, tot ceea ce se face în contra dreptului.

Injuriam autem, hic accipere nos oportet, quod non jure factum est, id est contra jus, id est si culpa quis occiderit (L. V, Dig., § 1 ad leyem Aquilianam).

Din definițiunea romană se vede că două lucruri trebuiesc luate în considerare, pentru a se sci dacă esistă sau nu vină din partea aceluia ce a cauzat paguba : dacă el avea drept să facă ceea ce a făcut, și dacă a violat dreptul cui-va.

Ca să ni se pótă imputa că suntem in culpă, trebuie ca fapta noastră să fiă nedreptă și din punctul de vedere al autorului și punctul de vedere al victimei : să fiă făcută pe nedrept și să violeze dreptul, să existe nedreptate și activ și pasiv.

Am observat mai sus că aceste două idei sunt corelative, că nu e cu puțință să atingi pe una fără să te ocupi de cealaltă, mai mult încă, că este una și aceeași idee, privită din două puncte de vedere.

Ce însemnă în adevăr a face ceva fără drept ?

Omul are drept să facă tot ce voesce, tot ce-i trece prin gând, pentru a-și îmbunătăți sórta sau a-și indulci viața ; acest drept isvorésce din libertatea lui chiar și este sacru ca și dënса. Cum déră póte el să lucreze fără drept ?

Intr'un singur mod, lovind in dreptul altuia ! Omul, in adevăr, are drept a face tot ce voesce, cu uă condițiune însă : să nu vatăme dreptul altuia.

De unde urméză că numai atunci Incrăm fără drept, când stirbim dreptul altuia, și că nu escedem dreptul nostru de cât călcând peste dreptul altuia.

381. De altă parte, escedezi dreptul têu și calci dreptul altuia numai atunci când i aduci pagubă.

Nimeni, in adevăr, nu are drept să păgubéscă pe aprópele sêu ; de unde urméză că acela care aduce vre uă vătămăre, fiă persónei fiă averei altuia, prin acésta chiar escede dreptul sêu și calcă dreptul altuia. D. Laurent face uă mare deosebire intre violarea dreptului și pagubă ; Dsa afirmă, in nenumărate rânduri, că ori câtă pagubă aș aduce altuia, nu sunt răspundător daca nu am călcat dreptul lui.

Déră acéstă deosebire este de bună sémă neintemeiată, căci ori-cine aduce pagubă, calcă dreptul altuia.

Așa în cât injuria și paguba sunt lucruri cari exprimă aceeași idee, și tocmai de aceea legiuitorul în art. 998 nu vorbește de violarea dreptului, ci numai de pagubă : «Acela care, prin faptul său, *causéază prejudiciu* altuia, este dator etc.»

Și în adevăr de uă parte, ori cât aș viola dreptul altuia, dacă nu i-am adus nici uă pagubă, nu sunt răspunător ; érá de alta, indată ce i-am adus pagubă sunt rě-punător. căci prin acésta chiar am violat dreptul altuia.

Greșala déră consistă în a aduce pagubă, așa în cât nu greșim de cât atunci când, prin faptul nostru, vătămăm pe altul.

Vătămarea adusă altuia constituie greșala și supune la răspundere.

382. Cu tóte acestea sunt casuri în cari avem dreptul de a săvêrși óre-cari fapte cari neapărat vor aduce pagubă altuia. Ce face creditorul, care vinde averea debitorului său, de cât să causeze uă pagubă însemnată acestuia, și totuși este invederat că nimeni nu se póte plânge.

Și, din acest punct de vedere, este trebuință să cercetăm dacă acela, ce a adus pagubă cui-va, avea drept să-i aducă pagubă.

Indată déră ce există pagubă, există răspundere, afară numai de cazul în care cel ce a adus pagubă învócă vre un drept. fiă personal fiă real, care îl autorisă să aducă acea pagubă.

În acest din urmă cas trebuie să ne întrebăm dacă acela, ce a adus pagubă, n'a făcut de cât să useze de dreptul său sau dacă, trecând peste marginile dreptului său, a călcat dreptul altuia ; dacă, cu alte cuvinte, paguba este urmarea necesară a esercițiului unui drept.

383. Avem déră două feluri de drepturi. Avem

drepturile generale, cari decurg de-a dreptul din libertatea omenescă și în puterea cărora putem face tot ce voim, numai să nu aducem vătămare altuia.

Și avem drepturi speciale asupra unui lucru sau asupra unei persoane, cari ne dau puterea de a săvârși orice fapte a nume, chiar atunci când acele fapte ar cauza pagubă altuia.

Și este învederat că, în puterea drepturilor generale, nu putem aduce nici o pagubă altuia fără să cădem în greșală și să fim răspunzători; de orice, în puterea drepturilor speciale, putem aduce pagubă fără greșală, și nu răspundem de cât atunci când am escedat drepturile noastre și am trecut dincolo de marginile ce le-a însemnat legea.

Vom împărți dără studiul greșalei în trei părți.

Vom studia mai întâiu cazul în care paguba derivă din exercițiul unui drept general, greșala propriu disă.

Vom studia în urmă cazul în care paguba rezultă din exercițiul unui drept special.

GREȘALA ÎN GENERAL

SUMAR

384. Greșala în materia delictelor diferă de greșala în materia contractelor.

385. Deosebire între vătămarea adusă cu rea credință și vătămarea adusă fără voe.

386. Observațiune asupra § 1750 Codul Callimach.

387. Deosebire în ce privește gravitatea ce trebuie să aibă greșala, pentru a supune la răspundere.

388. Cuvântul acestor deos-biri.

389. Erórea cea mai scusabilă și buna credință cea mai învederată nu scutesc de răspundere pe acela care, prin faptul său, a cauzat pagubă altuia.

390. Urmare.

391. Judecătorul faptului e dator să constate greșala.

392. El e dator să fie séma de gravitatea greșalei.

384. Greșala in materie de delictе și quasi-delictе se deosebesce de greșala in materie de contracte.

Este adevărat că violarea unui contract constituie greșală, ca și violarea unui drept, și din amândouă rezultă uă pagubă, pe care autorul greșalei este dator de a o repara. Și de aceea sunt asemănări între aceste două greșeli; dără deosebiri între dênsele sunt multe și fundamentale.

Plurimum interest, dicea Justinian, *utrum, ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit.* (Instit. § 2 De poena temere litig.).

385. Cea d'ântâiu deosebire se referă la buna sau réua credință a agentului.

În materie de contracte, răspunderea celui ce a adus paguba este mult mai mare, când a lucrat cu rea credință, de cât când a lucrat din imprudență, neglijență sau nedibăcie.

Art. 1085 Codul civil. «Debitorul nu răspunde de cât de daunele-interese, cari au fost prevădute sau cari ar fi putut fi prevădute la facerea contractului, când neindeplinirea obligațiunei nu provine din dolul său.»

Art. 1086. «Chiar când neesecutarea obligațiunei rezultă din dolul debitorului, daunele-interese nu trebuie să coprindă de cât ceea ce este uă consecuență directă și necesară a neesecutării obligațiunei.»

Astfel, in materia contractelor, este uă deosebire insemnată între greșala făcută cu rea credință și greșala săvârșită cu bună credință. Într'un cas nu răspunđi de cât de pagubele prevădute sau cu puțință a se prevedé, in casul al douilea răspunđi chiar de pagubele cari nu se puteau prevedé la facerea contractului, de-

stul numai ca ele să fiă uă urmare directă și necesară a greșalei.

Nici uă deosebire de acest fel in materia delictelor ; legea nici nu se ocupă de buna sau réua credință a aceluia ce a adus pagubă. Indată ce a causat pagubă, este răspunđător.

Așa era și in dreptul roman.

Igitur injuriam hic damnum accipimus, culpa datum, etiam ab eo qui nocere noluit » ȃicea jurisconsultul Ulpian.

Și Codul Callimach coprinde uă dispozițiune a nume in acéstă privință.

§ 1726. «Nedrépta păgubire se pricinuesce ori dinadins, ori fără voe. Dinadins păgubire se intemeiază, sau pe vicleșug, adică când paguba se pricinuesce cu sciința și voința cui-va, sau din greșala cui-va, adică când se va pricinui din nesciința imputată, sau din lipsa cuviinciósei luări de sémă sau a sârguinței.»

Și ceea ce ȃice Codul Callimach despre lucrarea nedréptă, se aplică și la neindeplinirea lucrării legiuite.

386. Codul Callimach insă, de și supunea la răspundere și pe cel ce a causat pagubă cu intențiune de a păgubi și pe cel ce a causat pagubă fără intențiune de a păgubi, totuși face uă mare deosebire intre unul și altul. Cel ce a causat pagubă fără intențiune de a păgubi nu e dator să răspunđă de cât paguba pricinuită, acela insă ce a causat paguba cu intențiune sau prin neglijență mare este răspunđător, nu numai de paguba pricinuită, ci și de tot interesul ce avea cel ce a suferit paguba de a nu o suferi : unul plătia numai despăgubire, celalt da deplină satisfacțiune.

Deosebire echitabilă, de și cam anevoe de stabilit.

§ 1750. «Daca paguba s'a pricinuit dinadins cu scop rău, sau prin vederată năingrijire, pôte vătămatal să cêră deplina satisfațiune; êră daca s'a pricinuit din alte incongiurări, are drept să cêră nu mai despăgubirea sa.»

Acéstă deosebire a dispărut, este adevêrat, din legislațiunea nôstră, și totuși ne pare invederat că, in practică, va avé uă mare inriurire, și că judecătorul fondului are dreptul și datorria de a prețui cu mai mare asprime pagubele, in casul in care se va convinge că a fost rea credință.

387. Cea de a doua deosebire se referê la gravitatea ce trebuie să presente greșala, ca să oblige la răspundere.

In materie de delictes și quasi-delictes, greșala, cât de ușoră, supune la răspundere.

«*In lege Aquiliana*, đicea Ulpian, *et laevissima culpa venit.*» (L. 44. Dig., *ad legem Aquiliam*).

Și Domat, comentând regula romană, adaogă : «Tôte perderile, tôte pagubele, cari se pot intêmpla din faptul unei persóne, fiă neprevedere, ușurință, nesciință de ceea ce trebuie să scii sau alte greșeli asemenea, cât de ușóre, trebuie să fiă reparate de acela a cărui imprudență le-a causat.»

Cu totul alta este regula in materie de violări de contracte, dupe cum am vêdut.

Legea acolo a creat tipul unui bun proprietar, și supune la răspundere, nu pentru ori-ce greșală, pentru ori-ce neglijență, pentru ori-ce neprevedere, ci numai pentru acele greșeli pe cari nu le comite de ordinar un bun proprietar, așa in cât părțile contractante, in cas de neindeplinirea obligațiunei lor resultând din contract, nu răspund

de uă mulțime de greșeli, de cari răspunde, din contră, acela ce causéază pagubă, nu prin violațiunea unui contract, ci printr'un delict.

Am vădut că nici acéstă deosebire nu există în Codul Callimach, care pune pe aceeași linie atât violarea contractelor cât și faptele păgubitoare și aplică unora și celorlalte aceleași reguli de responsabilitate.

388. Déră pentru ce aceste deosebiri? Nu e ore pagubă și pabubă, vină și vină? Daca s'a violat un drept rezultând dintr'un contract, or daca s'a violat un drept ce nu rezultă din contract, nu e tot violare de drept? Pentru ce uă răspundere intr'un cas, și alta in alt cas? Pentru ce două măsuri?

Deosebirea dintre delict, de uă parte, și violările de contract, de altă parte, se esplică prin chiar deosebirea dintre unele și altele.

Când e vorba de violarea unui contract, obligațiunea de despăgubire rezultă din contract chiar. Părțile s'au invoit ca, in cas de culpă, să fiă despăgubire. Déră care este culpa de care părțile s'au invoit să răspundă? Este sigur că ele n'au putut să se oblige să ingrijéscă de esecutarea contractului, de cât dupe cum ori-ce om ingrijesce de afacerile lui, și prin urmare nu s'au obligat să răspundă de cât de acea vină pe care nici un om serios n'o comite. Ele n'au putut să se oblige ca să plătéscă despăgubiri pentru cele mai mici nebăgări de sémă, pentru cele mai mici scăpări din vedere, pe cari ori-ce om le face chiar in propriile lui afaceri. Este drept déră ca părțile contractante să nu răspundă, una către alta, de cât de acele greșeli grave, pentru cari s'au obligat reciproc să se despăgubéscă una pe alta. Este, dupe cum se vede,

uă interpretare serioasă și dreaptă a convențiilor lor. Fie-care parte nu poate fi presupusă că s'a obligat a presta, în îndeplinirea obligațiilor sale, de cât îngrijirea de care este ea capabilă, sau, cel mult, îngrijirea de care este capabil un bun proprietar. Și cealaltă parte n'are drept să se plângă de această indulgență, pentru că amândouă s'au cunoscut, s'au ales și sciau, sau trebuia să scie, ce îngrijiri sunt capabile să presteze, fie-care, în executarea obligațiilor reciproce.

Când însă părțile nu stau în nici uă legătură juridică și când una, prin greșala sa, cât de mică, cât de neînsemnată, cauză uă pagubă alteia, nu e nici un cuvânt să nu repare paguba cauzată. Indată ce ea a cauzat paguba, este datoră despăgubire; căci, cât de mică ar fi vina ei, tot este în pozițiune mai rea de cât partea păgubită, care n'are nici uă vină.

«Nu vătămă pe altul» este un precept absolut, care nu suferă nici uă mărginire. De unde rezultă că acel ce aduce uă pagubă, prin faptul său, este dator să o repare, ori cât de neînsemnat ar fi faptul lui, ori cât de mică i-ar fi greșala, ori cât de scusabilă neprevederea.

389. Nu numai că cea mai mică greșală și cea mai mică neprevedere supune la răspundere pe acela ce a pricinuit uă pagubă nedreptă, dără încă erorea cea mai învederată, buna credință cea mai perfectă, nu scutesc de răspundere.

Buna credință are în adevăr, în știința dreptului, ore-cari prerogative; astfel, ea scurtăză timpul cerut pentru prescripțiune în favoarea aceluia care stăpênesce în virtutea unui titlu just; astfel, apără pe acela ce a perceput fructe sau venituri de a le restitui adevăratului proprietar, de câte

ori le-a perceput cu credința că avea drept să le percépă ; și, în sfârșit, apără de restituțiune pe acela ce a plătit cu bună credință unui creditor aparent, sau pe acela ce a înstrăinat, în unele cazuri, creșându-se proprietar.

Déră acestea sunt excepțiuni, pe cari le-a făcut legea anume și pe cari numai legea are dreptul de a le face.

Principiul general rămâne nestrămutat, și, în puterea lui, trebuie să dăm fie-cărui ce e al său, și acest principiu, aplicat la materia noastră, însemnă că acela, ce a pricinuit pagubă, trebuie s'o sufere, ori cât de mică, ori cât de scusabilă ar fi greșala ce i se impută, și ori cât de mare și de însemnată ar fi paguba.

390. Acésta cere dreptatea!

Déră, ducând acésta idee pênă la aceste margini extreme, nu cădem ôre în escesul contrariu, și nu ajungem să fim nedreți, de dreți ce voim să fim ?

Și nu ni se pôte imputa că facem uă nedreptate mai mare, voind să reparăm pe alta ?

Summum jus, summa injuria !

Așa raționază unii autori :

«Inclinăm a crede, țice D. Sourdat, că trebuie să primim indulciri. Slăbiciunea omenescă are drepturile ei, cărora trebuie să le facem partea lor, sub pedepsă de a ne pune în contradicțiune chiar cu conștiința noastră....

«Uă pagubă însemnată și serioasă ese, câte uă dată, dintr' uă omisiune foarte ușoră, dintr' uă imprudență, pe care chiar un om foarte diligent ar fi putut'o comite, déră pe care rațiunea, cu forțele ei singure, era cu tôte acestea în stare să o evite. Esistă déră greșală, déră greșală foarte ușoră,

mai inaprețiabilă : atrage ea neapărat obligațiunea de a repara paguba ?

«Fără indouială, numai prin excepțiune și foarte rar s'ar pute primi indulciri la regula art. 998 și 999 Codul civil; dără ne pare că trebuie să primim, in unele casuri, in cari greșala, prin micșorimea ei, devine cu totul scusabilă.»

Acastă obiecțiune a fost prevădută, in momentul in care s'au scris articolele noastre, de chiar legiuitor. Bertrand de Greuille, in raportul său către Tribunal, pune intrebarea și dă și răspunsul in termenii următori :

«La prima vedere, ar pute cine-va să se intrebe, daca n'ar fi cu nedrept să pedepsesci un om pentru uă faptă, pe care a săvârșit'o, numai și numai din slăbiciune sau din nenorocire și fără să se gândescă măcar să aducă vre uă pagubă. Răspunsul se află in acest mare principiu de ordine publică, că legea nu pôte sta la indouială intre acela ce se inșală și acela ce suferă. Peste tot, unde vede uă pagubă, se intrăbă, daca autorului pagubei nu-i era cu putință să nu o causeze, și daca găsesce ușurință sau imprudență, trebuie să-l condamne de a repara rēul.»

Acēsta este idea legiuitorului și acesta este intelesul adevărat al articolelor noastre. Indată ce există greșală, trebuie să fiă condemnațiune la despăgubire.

Atâta numai că judecătorul faptelor, suveran pentru a constata greșala, este suveran in apretierea daunelor-interese.

391. Judecătorul fondului are, in adevăr, in materia noastră uă indouită misiune.

Mai ântâiu, el trebuie să examineze daca există sau nu există greșală. Nu e destul să constate

că s'a pricinuit uă pagubă, nu este destul, nici măcar să constate că s'a pricinuit pagubă din faptul cutăruia, trebuie să constate că faptul, care a cauzat paguba, constituie uă greșală, altminteri condamnarea la despăgubire rămâne nejustificată, și hotărîrea casabilă pentru rea aplicare a articolelor nóstre.

Déră, in acéstă constatare este suveran, și, ori-cari ar fi mijlócele prin cari a ajuns la dēnsa, ori-cari ar fi impregiurările pe cari s'a întemeiat, decisiunea care, dupe ce constată existența greșalei, condamnă la despăgubiri, scapă de supt controlul Inaltei Curți de casațiune.

Mai mult încă, nu e nevoie de uă constatare formală, uă constatare implicită este indestulătoare.

Nu numai că nu e dator judecătorul de fond să constate existența tuturor elementelor constitutive ale deliictului, nu e dator nici măcar să declare anume că paguba s'a cauzat din greșala aceluia, căruia se impută; este destul ca din faptele puse inainte și din impregiurările arătate in considerantele sale să resulte că, in adevăr, paguba s'a pricinuit prin greșala aceluia, pe care 'l-a condamnat.

Așa a judecat Curtea de casațiune din Paris intr' uă speciă in care gazul făcuse esplosiune intr'un stabiliment industrial și rănise câți-va lucrători. Judecătorul fondului, intr'un nomol de considerante, se mărginise a spune că patronul este dator a preserva de accidente pe lucrători, și că se comisesse uă greșală preesistentă și predominantă. (20 Ianuarie 1874).

Déră este mai corect ca instanța de fond să stabilească lămurit că s'a comis greșală și ce gre-

șală s'a comis, pentru ca să se aplice articolele noastre. Și de aceea părerea noastră ar fi ca, in general, Curtea de casațiune să oblige pe instanțele de fond să se esplice in această privință.

392. Tot atât de suveran este judecătorul faptului in aprețiarea despăgubirilor ce trebuie să pronunțe. Și, in acest cas, el este in drept și este dator să țină sémă, nu numai de gravitatea pagubei cauate, dără și de gravitatea greșalei prin care s'a causat paguba.

Este invederat, prin urmare, că se va arăta mult mai sever pentru uă pagubă cauată cu intențiune culpabilă, de cât pentru uă pagubă resultând dintr'ua imprudență, dintr'ua neglijență sau din neisciință.

Se va arăta mult mai sever pentru greșala unu om matur, de cât pentru a unui copil ténér.

Se va arăta in fine mult mai sever pentru greșala gravă, pe care nici un om cu mintea intrégă n'o face, de cât pentru micidele abateri, cari pot scăpa chiar omului băgător de sémă.

Și, in casul, in care se va convinge că greșala este ușoră, că un om, chiar cu prevedere și cu băgare de sémă, ar fi putut să o comită, el va scobori in mod simțitor suma despăgubirilor la cari va condamna pe autorul pagubei.

Astfel, Curtea din Liège, chiămată a se pronunța asupra cererei de despăgubire formată de veduva și de copiii unui dogar, omorit prin aruncarea unui tenc de humbac, pe când eșia din pivniță, a condamnat pe proprietar la uă sumă relativ mică, basându-se pe această considerațiune vrednică de insemnat :

«Considerând insă că nenorocirea intêmplată a fost rezultatul unei neprevederi ușore, care se apro-

piă foarte mult de uă impregiurare întemplantore, se cuvine a se arbitra daunele-interese la uă sumă mică (20 Februarie 1810 ; Dalloz, *Repert.*, V. Obligations, pag. 791 Nr. 1).

ESERCITIUL UNUI DREPT

SUMAR

393. Acela ce causéză pagubă esercitând dreptul sêu nu e supus la răspundere.
394. Nu așa cu acela care numai crede că esercită un drept.
395. Ce să dîcem de acela care uséză de dreptul sêu, numai ca să aducă pagubă ?
396. Trebuie să esaminăm daca acela, ce a adus pagubă, nu putea să-și esercite dreptul sêu fără a aduce pagubă.
397. Acela care violéză vre uă lege sau vre un regulament, esercitând dreptul sêu de proprietate, e răspundător.
398. Chiar fără a viola vre uă lege sau vre un regulament, suntem răspundători de câte ori, esercitând dreptul nostru de proprietate, violăm dreptul de proprietate al altuia.
399. In regulă generală, proprietarul nu este răspundător de cât atunci când trâmite ce-va in proprietatea vecină. — Observațiune.
400. Casuri in cari nu suntem răspundători de și trâmitem in proprietatea străină, și casuri in cari suntem răspundători.
401. Infiltrațiuni.
402. Miros.
403. Influența localității și a primei ocupațiuni asupra incomodităților vecinătăței.
404. Casuri in cari suntem răspundători fără a trâmite nimic in proprietatea vecină.
405. Observațiuni asupra obligațiunilor ce avem când clădim lângă altă clădire.
406. Violarea proprietăței numelui și a firmei comerciale.
407. Numirile stabilimentelor comerciale.
408. Mărci de fabrică.
409. Premii și medalii.
410. Observațiune asupra drepturilor personale.
411. Cine intentă uă acțiune nefondată pôte fi condamnat la alte despăgubiri, de cât cheltueli de judecată ?
412. In cazul, in care procesul este intentat cu rea credință, toți admit că este loc la despăgubiri.

413. In toate cazurile, pledorul temerar comite delict și poate fi condamnat și la alte despăgubiri, nu numai la cheltuieli de judecată.

414. Esecutare provizoriă recunoscută nefondată, și poprire făcută fără drept.

415. Esecutarea unei deciziuni definitive care se casază sau se retractază pe cale de revizuire.

393. De-ore-ce faptul păgubitor nu poate să oblige la despăgubiri, de cât în cazul, în care constituie greșală, este invederat că acela care usază de dreptul său nu poate fi răspunzător, ori-care ar fi paguba, care ar rezulta din fapta sa.

Neminem laedit, qui jure suo utitur.

Ecă cum traducea Codul Callimach această regulă universală :

§ 1734. «Acel ce întrebuițează dritul său în coperinsul legiuitelor hotare, nu este răspunzător pentru paguba pricinuită altuia dintr'acésta.»

Dreptul, în adevăr, observă Demolombe, n'ar esista, dacă esercițiul legitim al lui, ar pute oblige pe cine-va la răspundere.

Ecă un om care a omorît pe altul, justiția însă declară că el a fost în stare de legitimă apărare. Poate fi el condamnat la despăgubiri ?

DD. Aubry și Rau declară că nu poate fi condamnat.

Demolombe pretinde că această formulă e prea absolută, pentru că judecătorul acțiunii civile ar pute condamna la daune-interese pe acusatul achitat, fără să se pună în contradicțiune cu lucrul judecat în criminal.

Déră această observațiune este de bună sémă nefondată. Judecătorul acțiunii civile poate, fără îndouială, să condamne la despăgubiri pe acusatul achitat, déră nu pentru omorul pentru care a fost achitat, ci pentru uă altă vină, care s'ar fi comis

cam în același timp cu omorul și care ar constitui un delict civil, imputabil omoritorului. (Demolombe, Nr. 667; Aubry et Rau sur *Zacharie*, V, pag. 477).

Tot astfel, acela ce exercită dreptul său nu răspunde, nici de paguba adusă aversei altuia.

Uă chemare în judecată, uă executare mai ales silită pot cauza în adevăr pagube însemnate pîrîtului sau debitorului urmărit. Și cu toate acestea, este învederat că acela ce intentă un proces drept, acela ce are drept să execute nu pot fi răspunzători de pagubele pe cari aceste acte au putut să le cauzeze.

Intr'alt fel nimeni n'ar mai pute să-și exercite drepturile sale prin justiție.

Astfel, exercițiul unui drept exclude ori-ce răspundere.

394. Ce să dicem de acela care, crezînd numai că exercită un drept, a cauzat pagubă?

Toullier pretinde că nici el nu răspunde de paguba cauzată, și se întemeiază pe regula de drept, dupe care acela ce, cu bună credință, primesce în plată un lucru, nu răspunde de stricăciunea acelui lucru, chiar dacă s'ar fi întîmplat din faptul său.

Motivul acestei reguli este că a crezut că stricînd acel lucru, strică lucrul său :

Qui rem quasi suam neglexit, nulli quaerelae subiectus est.

Déră acéstă regulă se întemeiază pe circumstanța că cel d'ântăiu vinovat este acela ce a suferit paguba, căci el a plătit lucrul ce nu era dator. Și écă pentru ce acéstă regulă nu pôte să aibă aplicațiune în cazul, în care cel ce a suferit

paguba nu a fost cătuși de puțin în culpă. (Sourdat, *Eod.*, Nr. 441).

395. Este uă teorie foarte vechiă, dupe care ar trebui să deosebim între usul și abuzul dreptului.

Denique Marcellus scribit, cum eo, qui in suo fodiens, vicini fontem avertit, nihil posse agi; nec de dolo actionem; et sane non debet habere, si non animo vicino nocendi sed suum agrum meliorem faciendi id fecit. (L. I § 12 Dig., de Aqua).

Un om sapă uă fântână pe proprietatea sa și taiă vâna de apă care alimenta fântâna vecinului său. N'a făcut, învederat, de cât să useze de dreptul său de proprietar, și prin urmare, de și a cauzat pagubă vecinului său secându-i fântâna, nu poate fi supus la nici uă despăgubire.

Așa ȳice și Marcellus, ȳeră adaogă că nu va fi supus la nici uă despăgubire, numai dacă a săpat cu intenȳiunea de a-și îmbunătăȳi proprietatea sa, ȳeră nu cu intenȳiunea de a vătâma proprietatea vecinului.

De unde rezultă că acela ce sapă, cu intenȳiunea de a face rȳeu vecinului, este supus la despăgubiri. Acȳastă idee o susȳinea și Domat în dreptul vechiu frances.

«Acela care, făcȳnd uă lucrare nouă pe proprietatea sa, usȳză de dreptul lui, fără a vătâma nici lege, nici us, nici titlu, nici vre uă posesiune, care ar putȳ să-l aservȳscă către vecini, nu este rȳespundȳtor de paguba, care ar putȳ să li se intȳmple, de cât atunci, când n'ar fi făcut acea lucrare, de cât ca să vătâme pe ceilalȳi, fără folos pentru sine. Căci, în cazul acesta, ar fi uă rȳeutate, pe care echitatea n'ar suferi-o.» (Domat, Liv. 2, T. VIII, Sect. 3, Nr. 9).

În dreptul modern, această teorie e susținută de autorități considerabile.

«Gândim, cu toate acestea, dice Sourdat, că ar fi în adevăr greșală și delict, în sensul art. 998, din partea aceluia care, având mai multe moduri de a-și exercita dreptul său, ar fi ales, fără trebuință și cu intențiunea manifestă de a face rău, pe acela care ar pute fi vătămător altuia.

«Tot așa ar fi și pentru acela care n'ar fi săvârșit ceea ce avea dreptul a face, de cât cu scopul de a face rău și fără folos pentru dânsul.» (*Traité général de la responsabilité*, I, Nr. 439).

Laurent susține asemenea această doctrină: «a abusa de un drept, nu va să dică a usa!»

În sfârșit, Codul prusian a transformat această idee într'ună regulă de drept.

«Nu se datoresce despăgubire pentru pagubă cauzată prin exercițiul unui drept, afară numai dacă între mai multe moduri de a-l exercita, s'a ales înadins acela care putea fi păgubitor.»

Singur Demolombe se ridică, și cu multă putere, contra acestei idei.

«Acela care usază de dreptul său nu poate răspunde de paguba ce ar suferi alții.

«Dără am dreptul să aleg între mai multe moduri de a mă folosi sau de a dispune de proprietatea mea; deci alegerea ce fac de unul din aceste moduri nu mă poate supune la despăgubiri.»

Acest silogism este fără îndoielă corect și ar fi decisiv, dacă materia, pe care o studiam, ar fi de drept strict; dără tocmai, din contră, această materie este cu totul de echitate și de bună credință.

Și buna credință ne obligă la răspundere de câte ori cauzăm pagubă, sub pretext că exercităm

dreptul nostru, de câte ori intențiunea noastră a fost, nu de a ne exercita dreptul nostru, ci de a cauza paguba altuia.

396. Principiul, în adevăr, dupe cum am văzut, este că ori-cine aduce paguba altuia, trece peste dreptul său și calcă dreptul altuia, că ori-ce fapt păgubitor supune la răspundere.

La acest principiu există o derogățiune în cazul, în care am un drept special de a săvârși cutare ori cutare faptă.

În acest caz, nu răspundem de paguba adusă prin acel fapt, pentru că, de o parte, aveam dreptul de a săvârși faptul păgubitor; era, de altă parte, acela ce a suferit paguba era obligat să sufere faptul, prin care i-am adus pagubă.

Prin urmare, de câte ori se pretinde că paguba a rezultat din exercițiul unui drept, trebuie să esaminăm :

Mai întâiu, dacă acela ce a cauzat paguba nu putea să-și exercite dreptul său, de cât săvârșind faptul, din care a rezultat paguba ;

Și pe urmă, dacă paguba rezultă numai din faptul, prin care ne-am exercitat dreptul, sau și din alt fapt, pe care puteam să nu-l săvârșim exercitând dreptul nostru.

Și dacă, de o parte, nu puteam să ne exercităm dreptul, de cât săvârșind faptul păgubitor, era, de alta, paguba a rezultat numai din acel fapt, nu cădem în nici o răspundere.

Era dacă, din contră, puteam să ne exercităm dreptul nostru fără a săvârși faptul păgubitor, sau dacă, pe lângă faptul pe care trebuia să-l săvârșim pentru a ne exercita dreptul, am săvârșit și alt fapt, din care a isvorit paguba sau care a mărit paguba, cădem în răspundere.

Căci dacă drepturile generale suntem datori să le exercităm astfel în cât să nu aducem pagubă, este logic ca și drepturile speciale să le exercităm, așa în cât să aducem cât mai puțină pagubă.

Să lămurim aceste idei ocupându-ne mai întâiu de exercițiul drepturilor reale și în urmă de al drepturilor personale.

397. Dupe art. 480, proprietatea este dreptul de a se bucura și de a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege.

S'ar păré, dupe acéstă definițiune, că îndată ce proprietarul nu face nimic în proprietatea sa în contra vre unei legi sau a vre unui regulament având putere de lege, uséză de dreptul său și nu póte fi răspundător către nimeni. Acéstă idee însă nu ar fi esactă.

Ah, fără îndouială, dacă un proprietar violéză vre un text de lege sau de regulament, prin modul cum se folosesce de lucrul său, este răspundător.

Déră dacă s'a conformat legii, este el scutit de ori-ce răspundere pentru pagubele ce causéză vecinilor săi? Este invederat că nu.

Pentru că, precum libertatea unuia este mărginită prin libertatea celui alt, tot așa proprietatea unuia este mărginită prin proprietatea celui alt.

De unde urméză că proprietarul are dreptul de a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, cu condițiune însă ca să nu atingă proprietatea vecinului, care are și el dreptul de a dispune în mod exclusiv și absolut de lucrul său.

Și tocmai de aceea, de câte ori un proprietar, prin modul cum dispune de proprietatea sa, vio-

lăză dreptul de proprietate al altuia, este răspun-
dător.

398. Dără când se pôte dice că un proprietar
vatămă dreptul altuia prin modul cum se folo-
sesse de lucrul său ?

Jurisconsulții romani stabiliseră acest principiu :
« *In suo hactenus alii facere licet, quatenus nihil in
alienum immitat.* »

Un proprietar are drept să facă pe propieta-
tea lui tot ce voesce, cu condițiune însă de a
nu trămite nimic in proprietatea vecină.

Nimic mai natural la prima vedere.

De uă parte, fie care om trebue să se mărgi-
nescă in proprietatea sa, și daca, prin modul cum
uséză de dēnsa, trămite ceva in proprietatea ve-
cină, atinge invederat dreptul de proprietate al
celuilalt.

Ēră, de altă parte, daca mă mărginesc in pro-
prietatea mea și nu trămit nimic in proprietatea
vecină, nu fac invederat de cât să usez de drep-
tul meu de proprietate, și nimeni n'are drept de
a se plânge, ori-care ar fi pagubă ce ar incerca-o
din faptul meu.

Și cu tôte acestea, maxima romană, de care
vorbim, este departe de a fi absolut adevărată.
Din contra, adevărul este : 1° că pot trămite, in
proprietatea vecină, fără ca, cu acēsta, să fiu rēs-
pundător, și 2° că pot să fiu răspundător, fără să
trămit nimic in proprietatea altuia.

In societate trăim om lēngă om, și nu e cu pu-
tință ca faptele unuia să nu atingă pe celalt, nu
e cu puțință ca esercițiul cel mai legitim al drep-
tului meu, să nu aducă supărare și chiar pagubă
celuilalt ; și, cu cât societatea inaintéză in civi-
lizațiune, cu cât ómenii se grămădesc, cu cât căm-

pul activității se întinde și se diversifică, cu atât faptele și interesele se ating mai mult, unele pe altele, cu atât se înmulțesc supărările ce avem, unii de la alții. Și este învederat că nu toate aceste incomodități ne pot da dreptul de a cere despăgubiri. Dără, de altă parte, este asemenea învederat că unele incomodități sunt atât de atingătoare, în cât constituiesc uă adevărată atingere a drepturilor noastre.

Și de aceea adevărul este că putem trămite în proprietatea vecină, fără să fim răspunzători, și vice-versa, putem să fim răspunzători, fără a trămite nimic în proprietatea vecină.

399. Și, mai întâiu, e peste puțină ca, trăind în societate, să nu trămit nimic în proprietatea vecină.

Fumul ce ese, mirosul ce se imprăștia din locuințe, sgomotul ce se respîndesce, umbra chiar, sunt atâtea lucruri pe cari ni le trămitem neapărat unii altora și pe cari suntem datori să le suferim. Aceleași lucruri însă pot să devină atât de grave, în cât să constituie uă violațiune a dreptului de proprietate a vecinului.

Sunt dator să sufer fumul ce ese din coșul vecinului, dără sunt ore dator să sufer fumul unei usini puternice care pătrunde în proprietatea și pêne în locuința mea?

Ferarii, căldărarii mai ales, și alți mesteșugari mulți fac un sgomot destul de supărător, care totuși se pôte suferi, dără sgomotul unei fabrice puternice e în stare să pustiască uă mahala întregă, și așa mai incolo.

Așa în cât, nu putem dice că, ori de câte ori trămitem ce-va în proprietatea altuia, suntem răspunzători. Adevărul e că nu suntem răspunzători, de cât atunci când ceea ce trămitem opresce pe

proprietarul vecin de a se folosi și el de lucrul lui. E cestiune de mai puțin sau mai mult.

«Trebue să deosebim, ȃice Demolombe, între neajunsurile ordinare și neînălăturate ale vecinătăței, și la cari trebue să ne asceptăm și să ne resemnăm în asociațiunile, în mijlocul cărora trăim, și neajunsurile estraordinare și neprevăđute, cari sunt astfel, în cât paguba ce rezultă din ele covêrșesce, cum a ȃis fôrte bine Curtea de casațiune, măsura obligațiunilor ordinare ale vecinătăței.»

Și de aceea jurisconsulți romani refusau cerearea de despăgubire de exemplu *propter ignem solitum et consuetum*, și o admiteau din contră *propter ignem insolitum*.

400. În ceea ce privesce inconvenientele ușore, nimeni n'are dreptul de a se plânge.

Ridic lêngă căsuța ta mică și veselă, scăldată în razele sórelui, uă clădire înaltă care opresce razele sórelui de a pătrunde pêne la dênse, așa în cât casele au devenit triste, umede și nesănătóse. Și totuși este invederat că nu pot să fiu răspunđător de acéstă pagubă. Pentru cuvântul că nu puteam să esercit dreptul meu de a clădi, fără să-ți aduc acele neajunsuri.

Și tot așa este cu mirosul și cu sgomotul.

Lêngă casa ta am uă grădină cu flori, și mirosul sănătos ce se esală face locuința ta sănătósă și plăcută.

Déră étă că inchiriez grădina pentru birt, și mirosul bucătăriei și sgomotul óspeților te incomodéză și te turbură.

În acest cas, n'am cauzat în realitate uă pagubă, ci numai am oprit pe vecin de a se folosi de căstigul, pe care 'l avea, din circumstanța că

proprietatea mea era neclădită.... *Multumque interesse utrum damnum quis faciat, an lucro. quod adhuc faciebat, uti prohibatur.* (L. 26. Dig., *De damn. infect.*).

Și cu toate acestea, sunt decisiuni cari condamnă, chiar în asemenea cazuri, și cu drept cuvânt, de câte ori se constată că, cu rea credință și cu scopul de a turbura pe vecin, vecinul măria și intenția neajunsul natural al vecinătății.

Astfel, Demolombe citează două hotăriri, una a Parlamentului din Grenoble, prin care s'a respins cererea ce formase un avocat contra unui potcovar, care îl impiedica de a lucra, și alta a Parlamentului din Aix, care condamnă pe un bător de lână, care făcea sgomot într'adins, ca să nu lase în pace pe un avocat să lucreze.

În ceea ce privește incomoditățile estraordinare, nesuferite, ele dau loc tot-d'a-una la despăgubiri, și autorii citează multe decisiuni cari condamnă, fie pentru fum, fie pentru miros, fie pentru sgomot. (Vezi mai ales: Caen, 20 Noembrie 1854; Casațiune, 17 Iulie 1845; Devil. 1845. I. 825; Casațiune, 8 Iunie 1857; Devil. 1951, I. 305).

401. Sunt cazuri în cari trămiterea în proprietatea vecină e și mai vătămătoare.

Un om sapă în proprietatea lui uă grăpă, pentru a primi apele ce se scurg din fabricațiunea săpunului. Aceste ape se infiltreză în pământ, pătrund în proprietatea vecină și în puțul vecinului, așa în cât apele puțului devin improprii la întrebuințarea lor ordinară.

Aci nu e vorba de uă simplă facultate, de care s'ar fi bucurat vecinul și de care incetază de a se mai bucura. E vorba de un drept violat, căci

i se ridică usul natural al proprietății sale, și de aceea Curtea din Bruxelles a condamnat la despăgubiri.

În zadar proprietarul condamnat susținea că reclamantul este cauza pagubei, de-ore-ce puțul său era și rău construit și într'un pământ rău; Curtea răspunde, cu drept cuvânt, că e datoria aceluia, ce usază de ape nesănătoase, de a feri de infiltrațiune proprietățile vecine.

Și, în adevăr, aci nu putea fi nici uă îndouială, căci ori-cine e dator să oprască murdăriile de a străbate în proprietatea vecină. (Bruxelles, 5 Iulie 1854, Pasicrisie, 1855. II. 83).

402. Un proprietar construisese uă hazna destinată a primi licuidele murdare cari, dupe ce se amestecau cu apă curată, se scurgeau printr'un canal deosebit.

Un miros nesuferit se răspândia adesea din acea hazna, în proprietățile vecine și pênă și în casele cele mai apropiate. De aceea Curtea din Aix a condamnat la despăgubiri, și Curtea de cașiune a respins recursul întemeiat pe violarea dreptului de proprietate, pentru cuvântul că „acela care stabilește, în proprietatea sea, fără să ia precauțiunile necesare pentru a preveni inconveniente, deposit de materii cari răspândesc mirosuri urite, propagă în proprietatea altora miasme cari, în unele casuri, pot să nu atingă de cât mirosul, érá, în altele, chiar sănătatea.»

Dreptul de proprietate, în adevăr, implică obligațiunea de a nu trămite nimic în proprietatea vecină, și în cazul acesta proprietarul a violat dreptul pe care 'l are ori-ce om de a se bucura de un aer curat. (Casațiunea francesă, 8 Iulie 1857; Dalloz, 1857. I. 293).

403. Tóte aceste soluțiuni însă atěrnă de impregiurările fie-cărei cauze.

Domat observă că incomoditatea va fi suferită sau ăprită, dupe calitatea locurilor și dupe cum vor fi hotărit regulamentele de poliție sau usul.

Și, in adevěr, sunt localități unde cele mai grave din incomoditățile, de cari am vorbit, trebuesc suferite. Sunt câmpii, de esemplu, prin cari nu poți trece, in timpul ingrășăměntului, sunt orașe unde nu te poți plânge de sgomotul fabricelor sau de fumul și miasmele ce ele imprăștiă.

Și, afară de acěsta, ăntăietatea ocupărei jócă un rol insemnat, când e vorba de neajunsurile cari provin din esercițiul unei industrii ăre-care.

Autorii cei vechi ai Franciei și chiar unele «coûtumes» se ocupaseră mult de acěstă cestiune a preocupățiunei. Fără indouială, proprietarul, care ocupă mai ăntăiu locul sěu, nu póte să impiedice pe proprietarul vecin, de a-și intrebuița proprietatea lui, așa cum voesce.

Děră nu e mai puțin adevěrat că localitatea, in care și-are proprietatea, póte să-l silěscă a-i da uă intrebuițare hotărită.

Intr'uă ulița de căldărari nu se póte face de cât căldărărie, și ar fi rea credința din partea ta să clădesci un birou de avocatură și să vii in urmă să ceri despăgubiri.

Și ai fi rěu primit să vii să-ți aședă locuința lěngă uă usină de gaz și in urmă să ceri despăgubiri pentru incomoditățile ce-ți causěză.

Vice-versa, un căldărar n'ar puté să se așeze intr'uă stradă de lipscani, și uă fabrică puternică n'ar puté să se stabilěscă intr'un cartier de locuințe de ședut.

Și astfel, proprietarul unei fabrici, care s'a stabilit lângă uă spălătorie, a fost condamnat la despăgubiri către acea spălătorie, care nu mai putea să-și exercite profesiunea din cauză că, îndată ce întindea rufele, funinginea de la fabrică i le înegrăia. Este sigur că soluțiunea ar fi fost alta, dacă spălătorie ar fi voit să se așeze lângă fabrică, dupe ce fabrica fusese construită.

404. Am anunțat deja că putem să fim răspunzători de pagubele cauzate, chiar în cazul, în care n'am trimis nimic în proprietatea vecină, dacă am adus uă vătămare acelei proprietăți.

Fie-care proprietar are fără îndoială dreptul de a clădi pe limita proprietății sale; dacă însă prin acea clădire aduce paguba clădirii vecine, este răspunzător.

Ca să se ferescă de răspundere, el trebuie să ia toate precauțiunile dictate de știință, pentru ca să se apere clădirea vecină.

Trebuie să conchidem de aci că ori-ce pagubă am cauza vecinului, prin uă lucrare a noastră, ne obligă la despăgubiri?

Nu, fără îndoială!

Nu sunt dator să garantez pe vecin de pagubele ce i s'ar întâmpla, în proprietatea lui, din cauza unei lucrări defectoase pe care a săvârșit-o, chiar dacă defectele lucrării lui nu au izbucnit, de cât cu ocaziunea lucrărilor mele.

Un proprietar, construind pe limita proprietății sale, uă construcțiune vecină se dărimă din cauză că era rău construită, într'un pământ nesănătos și fără nici uă precauțiune. Curtea din Bruxelles a respins cererea de despăgubire, pentru cuvântul că acela ce construiește rău nu poate, prin fapta sa, să pună în sarcina vecinilor chel-

tuielele necesare pentru soliditatea construcțiunei. (Bruxelles, 4 Iunie 1866; Pasicrisie, 1870. II. 378).

405. Ideea Curței nu e tocmai esact exprimată.

Circumstanța că, in momentul in care clădesc, se afla deja uă clădire, mă obligă fără indouială la ore-cari cheltuieli, căci sunt dator să ieau precauțiuni ca nu prin clădirea mea să vatăm clădirea vecină; déră cheltuiiele ce trebuie să fac sunt acelea, ce sunt necesare ca să preserv uă clădire solidă; eu nu sunt dator să fac cheltuiiele considerabile ce cere întărirea unei clădiri făcute in rele condițiuni și cari este drept să fiă in sarcina proprietarului ei.

Daca déră clădirea vecinului a căduț din casă că era réu construită, răspunderea nū e a mea.

Idea acésta că, daca voesc să fac uă lucrare lêngă uă clădire vecină, sunt dator să ieau, cu cheltuiiala mea, ore-cari precauțiuni, este scrisă chiar in lege.

406. Afară de proprietatea propriu ȃisă, sunt multe alte drepturi create, cari aparțin exclusiv fie-căruia și cari pot fi puse pe aceeași linie cu proprietatea. Astfel este proprietatea numelui.

Numele este un drept pentru fie-care din noi, și acela, care ne ia numele, și, prin acésta, ne aduce pagubă, este răspunȃetor.

Faptul de a lua numele altuia este fôrte comun in țara nóstră. De bună sémă este un fapt ilicit; și, daca n'am vȃduț procese pentru acésta, cauza este, ori că nu există pagubă, ori că nu se póte dovedi.

Paguba insă este lesne de dovedit in comerciu.

Când un comerciant a ajuns să-și facă uă re-

putațiune bună, numele lui este uă avere și acela, care i 'l-ar lua, ar fi supus la răspundere.

Astfel, tótă lumea cunósce reputațiunea apelor de Colonia ce pórtă numele lui Jean Marie Farina. Un comerciant, avënd același nume de familie și mai multe pronume, 'și-a compus numele astfel, in cât să nu fiă nici uă deosebire între numele său și numele fabricantului atât de cunoscut. Tribunalul din Paris a stabilit că comerciantul acela ar fi putut să-și compună numele astfel, cu atât mai ușor că avea și un asociat, și că a luat numele firmei celei vechi, ca să-i iea clientela, inducënd publicul in eróre. Cu acéstă ocașiune Tribunalul stabilește că : «de câte ori un comerciant vrea să esercite intr'un oraș uă industrie, care este esploatăată de uă persónă avënd același nume, este dator să combine nūmele și pronumele. astfel in cât firma comercială să fiă cu totul deosebită de cea adoptată de casa preesistentă.» Laurent, XX, 495.

407. Aceeași idee trebuie aplicată pentru numirile ce unii comercianți dau stabilimentelor lor. Esistă de la inceputul secolului, in Paris, un mare stabiliment de comerciu cu numele *Au petit St. Thomas*. In cursul acestui secol s'a format in Bruxelles un stabiliment cu același nume, care esploatăză cam aceeași ramură de comerciu. Pêné aici nici uă confusiune și deci nici uă pagubă cu puțință, de-óre-ce aceste stabilimente erau in două orașe deosebite.

Déră casa din Paris a stabilit uă sucursală in Bruxelles și i-a dat numele său, adăogând de desupt in litere mici «*de Paris*».

Tribunalul din Bruxelles a decis că acésta nu e de ajuns și a obligat pe acea casă să scrie, in

litere mari : « *Succursale de la maison établie Rue du Bac à Paris.* »

408. Mărcile de fabrică, semnele distinctive ce se pun pe produse sunt declarate proprietate privată și usurparea lor constituie fără îndoiială delict. Legea din 15 Aprilie 1879 regulază modul cum se constituie această proprietate și ordonă ca fie-care marcă de fabrică să fiă deosebită de toate celelalte. Această lege arată asemenea cum se judecă cererea fondată pe usurparea unei mărci de fabrică și edictază pedepse severe contra celor ce înfrâng dispozițiunile ei.

409. Premiele și medaliile ce se acórdă pe la diferite esposițiuni constituiesc, fără îndoiială, titluri de recomandațiune pentru acela, ce le dobândesce. Ele sunt răsplata unei munci conștiințioase, și prin urmare nimeni nu are dreptul să și le aproprieze. Multe decisiuni au condamnat, in asemenea casuri, și considerantele lor sunt vrednice de însemnat. Astfel, Curtea din Lyon dice că «comercianții au, unii către alții, datorii de lealitate și de bună credință, cari ar trebui să fiă singurele elemente ale prosperității lor.»

Și Curtea din Bordeaux adaogă că «este neapărat de a reprima manoperile, cari tind să înșale pe public, și fac rău comerțului leal »

410. Am terminat cu drepturile reale sau cu acele drepturi ce pot fi asemenate cu drepturile reale, și trecem la drepturile personale. Ne întrebăm dacă abuzul unui drept personal cade sub aplicațiunea articolelor noastre.

Dără, in ce privesce drepturile personale, pe cât dreptul rămâne in stare de drept, nici nu se pri-cepe cum s'ar poté cauza paguba. Ca să poté esista pagubă, trebuie să presupunem că dreptul

a trecut in stare de acțiune, sau chiar de esecutiune. Numai printr'ua acțiune un creditor pôte cauza vătămare debitorului său, și mai mult încă printr'ua esecutiune.

411. Putem să fim declarați răspunzători de acțiunile, fiă chiar nefondate ce intentăm?

Intrebarea este gingașă!

Fără indouială, acela ce intentă uă acțiune uséază de un drept pe care societatea i-l recunósce, exercită un drept legitim. Ce pôte fi mai legitim de cât să mă adresez, conform lezei, la autoritățile instituite de lege ca să hotărască neînțelegerile ce se pot nasce între cetățeni?

Déră acésta n'ar insemna nimic, de-óre-ce ne ocupăm tocmai de cesțiunea de a sci, in ce cas exercitiul unui drept pôte da loc la despăgubire.

Am recunoscut că, in principiu, numai abuzul dreptului pôte constitui greșala.

Și nu se pôte dice că acela ce intentă un proces, fiă chiar nedrept, abuséază de dreptul său.

Acésta este părerea Dlui Sourdat: «In regulă generală, singurul fapt de a susține uă pretențiune nefondata, nu atrage altă urmare, de cât condamnarea la cheltuieli. Acésta este pedépsa naturală pronunțată de lege contra reclamantului temerariu, sau care s'a înșelat asupra existenței dreptului său; déră care, la urma urmelor, a usat in mod legitim de facultatea dată tutulor de a duce inaintea Tribunalelor contestațiunile lor.» (Sourdat, I, 464).

Și acésta pare a fi și idea jurisprudenței: «Daca, dupe art. 998, ori-ce fapt al omului, care causéază altuia pagubă, obligă pe acela, din greșala căruia se întêmplă, să o repare, art. 130 din Proc. civilă nu supune in general de cât la chel-

tuieli pe partea care cade într'ună contestațiune judecătorească.» (Casațiune, 31 Martie 1874).

412. Jurisprudența francesă nu condamnă la despăgubiri pe partea temerară, de cât dacă a fost de rea credință. Ah, dacă, știind bine că n'are nici un drept, a intentat proces prin spirit de șicană, numai ca să aducă vătămare, lucrul se schimbă : este un abus invederat de dreptul de a merge inaintea justiției, și prin urmare uă violare de drept. Căci, dacă suntem datori să suferim, fără a ne plânge, să fim chiamați in judecată, când adversarul nostru crede, in bună credință, că el are dreptate, déră avem dreptul să fim lăsați in pace de aceia cari știu bine că n'au nici un drept ; avem dreptul să nu fim străgăniți de ómeni cari voesc să-'și facă, din justiție, un mijloc de câstig sau de răsbunare.

Ecă, de esemplu, un portărel însărcinat să implinască nisce sume de bani, care 'și-a indeplinit cu credință mandatul și 'și-a dat socotelele. Și cu toate acestea, cât va timp in urmă, este chiămat in judecată de clientul său, ca să-i dea sémă de indeplinirea mandatului. In această speciă există, nu numai pagubă, déră și abus de dreptul său și violarea dreptului altuia. Și paguba este însemnată, de-óre-ce portărelul a fost atins, in onorabilitatea lui profesională. De aceea reclamantul a fost pe drept condamnat. (Rejet, 23 Noembre 1857).

Un cas, care se întemplă mai des, este acela al rudelor cari atacă un testament, ca să pótă stórce ce-va de la legatar. Motivul invocat de ordinar este captațiunea, adică un motiv care atinge onórea legatarului. Ei bine, Tribunalul care constată că faptele alegate sunt calomnióse, este dator să

condamne la daune-interese. Și Curtea din Gand adaogă că daunele-interese trebuesc riguros evaluate. (Gand, 3 August 1865, Pasicrisie, 1865. 2. 383).

Aceeși soluțiune trebuie dată, și cu mai mult temei, in casul, in care uă parte s'a făcut culpabilă de dol ori fraudă. Astfel este casul actelor făcute in fraudă creditorilor.

413. Acesta este sistemul care părea a prevala in jurisprudență: pîrîtul are drept la daune-interese sau nu are, dupe cum reclamantul a fost de bună credință sau de rea credință.

D. Laurent se ridică cu multă putere contra acestei jurisprudențe, și cu drept cuvînt.

«Art. 130 din Proc. civilă nu se ocupă de daune-interese; numai printr'un argument *a contrario* se pôte induce că legea mărginesce daunele-interese la cheltuiiele de judecată; dără acéstă argumentațiune face pe lege să dîcă ceea ce nu dîce: cine dîce că partea rămasă de judecată trebuie să sufere cheltuiiele, nu dîce că acea parte nu pôte fi condamnată și la alte despăgubiri..... Êră art. 998 nu vorbesce nici de bună nici de rea credință; nu cere de cât greșala. Regula generală este că raspunderea pôte să existe, fără să existe rea credință.»

Și D. Laurent invócă in susținerea tesei sale decisiunile pronunțate de instanțele judecătorești cu ocasiunea esecutărilor, și chiar decisiuni cari condamnă pentru alte fapte intêmplante, cu ocasiunea intentărei unui proces. (Laurent, XX, compară Nr. 412 și 413 cu Nr. 409 și urm.).

Ecă, intre altele, cum se exprimă Curtea de cașiune din Paris printr'uă respingere din 18 Maiu 1868 :

«Daca noua legislațiune n'a reprodus dispozițiunile din dreptul cel vechiu, care lovia cu pedepse bănesci pe pledorii temerari, este totuși sigur in jurisprudență că acela, care intentă uă acțiune injustă, nefondată și fără interes pentru dēnsul, pōte fi condamnat la despăgubiri in virtutea art. 998 și 999, daca acea acțiune a causat, pīrītului un prejudițiu, a cărui realitate și importantă este datorita judecătorilor de fond de a le constata.» (Daloz, 1868. I. 334).

414. Ce să dīcem in cazul in care un creditor a dobēndit uă hotărire a primei instanțe cu esecutarea provisorie și dupe ce a esecutat hotărirea a fost reformată in apel, așa in cât se constată că in definitiv n'a avut 'să iea nimic? Este recunoscut de toți că cel ce esecută uă hotărire esecutoriă provisoriu o face cu risicul lui. Ceea ce va să dīcă că, in general, va fi condamnat la despăgubiri către partea contra căreia s'a făcut esecutarea.

«Ar fi contrariu echităței, dīce Curtea de casațiune din Francia, ca apelantul, a cărui rezistență s'a recunoscut fondată, să sufere paguba unei esecutări ce adversarul său a avut imprudența de a săvērși, inainte de a se asigura de dreptul lui. Puțin importă că esecutarea n'a fost recunoscută ca făcută cu rea credință, este destul că a adus pagubă, ca autorul ei să fi obligat a o repara.» (Laurent, *Eod.*, 412; Rej., 27 Aprilie 1864; Daloz, 1864. I. 303).

Cu atāt mai mult comite un quasi-delict acela care, fără a fi creditor, face poprire in mâinele unui al treilea. Greșala este vedită, și violarea dreptului consistă in acēsta că creditorul a fost

impedecat de a-și primi la timp ceea ce avea să iea. (Rej., 17 Martie 1873 ; Dalloz, 1874. I. 33).

Aceeași soluțiune chiar dacă era, un adevărat creditor, când poprirea se recunósce fraudulósă, esagerată, sau când următorul a lucrat din spirit de vexațiune. Déră nu este nevoie de tóte aceste circumstanțe ; este destul, ca să existe delict, să se recunóscă că poprirea sau secuestrul a fost fără fundament. (Rejet., 12 Februarie 1868 ; Dalloz, 1868. I. 275 ; Aix, 24 August 1870 ; Dalloz, 1871. II. 220).

415. Cel ce esecută uă decisiune definitivă a Curței de apel se espune el la despăgubiri, in cazul, in care acea decisiune se caséză ?

Eu cred că da ; cel puțin nu véd nici uă deosebire între cazul acesta și cazul in care se esecută uă hotărire esecutoriă provisoriu.

In ambele casuri partea este autorisată de justiție de a esecuta, déră ea scie bine că n'a câstigat definitiv, că hotărirea ei póte să se desființeze, și prin urmare, in ambele casuri, lucréză pe risicul ei. D. Sourdats cu tóte acestea încercă să facă uă deosebire, între cazul, in care esecutarea s'a făcut inainte de a se fi făcut-recurs in casațiune și cazul, in care esecutarea s'a inceput dupe ce decisiunea esecutoriă fusese atacată cu recurs ; déră asemenea deosebiri sunt prea subtile și n'au nici uă rațiune.

Din momentul, in care esecutarea s'a declarat nefondată, cel ce a esecutat trebuie condamnat la despăgubiri : este cel puțin uă imprudență să esecuți uă hotărire, care póte fi nimicită.

Acéstă soluțiune este mult mai rigurósă in cazul, in care uă hotărire ar fi nimicită pe cale de revisuire. Revisuirea depinde de impregiurări,

pe cari partea, care a executat-o, n'a putut să le cunoscă.

Déră este datoria judecătorului să vadă, in fiecare speciă, cari sunt despăgubirile ce trebuie să pronunțe. Principiul este același : s'a causat pagubă pe nedrept, și prin urmare in regulă generală e dator să condamne la despăgubiri, chiar in cazul acesta.

PREJUDIȚIUL

SUMAR

416. Fără prejudițiu nu există nici delictе nici quasi-delictе.
 417. Ce e paguba.
 418. Urmare. — Espunere.
 419. Paguba prevădută și neprevădută.
 420. Paguba directă și indirectă.
 421. Urmare.
 422. Paguba sigură și eventuală.
 423. Paguba costă in vătămarea unui drept câștigat.
 424. Paguba materială și paguba morală.
 425. Paguba morală nu pôte intemeia uă condamnare la despăgubiri.
 426. Urmare. — Observațiuni asupra jurisprudenței.
 427. Paguba de uă dată și paguba succesivă.
 428. Paguba care se agravează cu timpul.
 429. Amenințare de pagubă.
 430. Curtea de casațiune are cădere de a examina daca uă pagubă este așa in cât să supună la despăgubiri pe autorul ei.

416. Este un element care formeză cauza tutur dispozițiunilor ce studiăm și temeiul lor, și care măsoră drepturile și obligațiunile persónelor cari au rol, fiă activ, fiă pasiv, in tóte faptele, pe cari le prevede legiuitorul.

Acest element este paguba, prejudițiu, stricăciunea cum dicea legiuirea Caragea.

Fără pagubă nu pôte fi vorba nici de delictе nici de quasi-delictе. Un fapt, cât de imoral, cât

de vătămător, nu constituie delict nici quasi-delict, nici dă loc la răspundere dacă n'a adus pagubă.

Ecă un exemplu: un farmacist vinde altuia fondul lui de comerț. Succesorul își însușește, nu numai titlul de succesori, dără și diplomele și medaliile câștigate de vândător.

Faptul era ilicit, dără instanța de fond a respins cererea de despăgubire făcută de vândător, pentru că acesta, retrăgându-se din afaceri, faptul cumpărătorului nu putuse să-i aducă nici uă pagubă. (Casațiunea francesă din 13 Aprilie 1866; Dalloz, 1866. I. 342).

Principiul acesta se aplică și in cazul, in care faptul constituie un delict penal. Astfel, cererea de despăgubire, formată de un om, ce fusese victima unor violențe ușore, a fost respinsă pentru cuvântul că acele violențe nu i au adus nici uă pagubă, și Curtea de casațiune din Francia a respins motivul tras din violarea articolelor noastre, pentru cuvântul că Curtea nu respinsese acțiunea ca intentată fără drept, ci pentru că era nefondată. (Respingere, 15 Ianuarie 1862; Dalloz, 1862. I. 144).

Și vice-versa, indata ce există pagubă există delict civil.

417. Dără când se pôte dice că există pagubă? Ce este paguba? Art. 1084 Codul civil ne spune că «daunele-interese ce sunt debite creditorului coprind, in genere, perderea ce a suferit și beneficiul de care a fost lipsit.»

Acest articol, scris in adevăr pentru pagubele rezultând din violarea unui contract, se aplică și la pagubele rezultând dintr'un delict, el este chiar definițiunea cuvântului acestuia in legislațiunea

nóstră, este uă regulă ce isvorêscce din natura lucrurilor, și de aceea este peste tot aplicabilă.

Ecă definițiunea ce dă pagubei Codul Callimach :

§ 1723. «Pagubă se dice tótă vătămarea pricinuită la averea, la drituri sau la persóna cui-va ; se deosibesce, din acêsta, lipsa câstigului aceluia, care este cu puțință să o nădăjduiască cine-va dupe obicinuitul curs al lucrurilor.»

Astfel, Codul Callimach deosebia perderea suferită, de câstigul lipsit și nu coprindea, in cuvântul pagubă, de cât perderea suferită, și la întórcerea acestei perderi obliga in general pe autorul unui delict ; câte uă dată însă 'l obliga să plătescă și câstigul lipsit, și atunci despăgubirea lua numele de deplină satisfacție.

Ori-cum ar fi, in legisațiunea nóstră, prin cuvântul pagubă se înțelege ceea ce s'a stirbit din averea ce stăpêniam, și ceea ce aveam drept să dobêndesc și n'am putut lua : *damnum emergens et lucrum cessans*.

418. Déră chiar acêstă definițiune este cam vagă : multe pagube in adevêr pot să resulte dintr'un fapt, daca 'l vom urma pêne in cèle din urmă consecuențe.

Un om dă foc cu voință sau din imprudentă grajdului meu. Tóte vitele 'mi ard. Și, din acêstă pricină, recolta mea rămâne pe câmp și se prăpădesce. Déră, tocmai cu prețul acelor produse voiam să plătesc nisce datorii, cari, rămânând ne plătite, creditorii pun moșia in vânđare și o cumpără pe nimic.

Mai mult încă, focul, luat de un vânt estraordinar, este aruncat la uă distanță insemnată și arde materialul pe care un vecin îl pregătise ca

să-și facă un otel, pe care l'ar fi putut inchiria bine, și écă-l lipsit de chiria otelului, in timp de un an.

Tóte aceste pagube resultă, daca vreți, din faptul incendiului. și ori-ce alt fapt, cât de simplu, póte să dea nascere, din fir in ață, la pagube ne-calculabile.

Ei bine, trebuie să facem răspundător pe autorul incendiului de tóte aceste pagube? Și daca nu, pêne unde să mergem și unde să ne oprim?

Acéstă greutate s'a prezentat se înțelege și in materie de contracte, și legiuitorul a edictat doué regule.

Cea d'ântâiu este scrisă in art. 1085 Codul civil, dupe care debitorul nu răspunde de cât de daunele-interese cari au fost prevédute, sau cari ar fi putut fi prevédute la facerea contractului, când neindeplinirea obligațiunei nu provine din dolul sêu.

Cea de a doua este scrisă in art. 1086 care adaogă : «Chiar in casul, in care neesecutarea obligațiunei provine din dolul debitorului, daunele-interese nu trebuie să coprindă, de cât ceea ce este uă consecuență directă și necesară a neesecutării obligațiunei.»

Intrebarea este daca aceste regule, scrise pentru contracte, se aplică și la delictes?

419. In ceea ce privesce regula coprinsă in art. 1085, răspunsul este lesne. Acéstă regulă presupune in adevěr esistența unui contract. Ca să póta fi vorba de pagube, prevédute in momentul contractului, trebuie să existe contract. In acest cas, acea regulă este naturală.

Și, in adevěr, când e vorba de violarea unui contract, obligațiunea de despăgubire isvorésce din invoirea părților. Părțile s'au invoit ca, daca

una din ele nu-și va executa obligațiunea, așa cum s'a legat, să plătească celeilalte paguba ce i va cauza.

Și de aceea este natural ca acela, ce nu-și execută obligațiunea, să nu plătească de cât paguba la care s'a gândit, sau a trebuit să se gândească, in momentul contractului, paguba pe care a prevădut'o sau a putut s'o prevadă.

Când însă este vorba de un fapt ilicit și păgubitor, nu poate fi vorba de daune prevăzute ori neprevăzute. Cu atât mai mult, cu cât, in materia noastră, legea nu deosibesce intre casul, in care autorul pagubei a fost de bună credință și casul in care a fost de rea credință. In ambele casuri el este dator să repare paguba întrégă, érá nu numai aceea ce s'ar fi putut prevedé.

420. Déră ce să ȃicem de cea de a doua regulă, de regula coprinsă in art. 1086?

Și, mai ántáiu, ca să póťă să existe răspundere, este trebuință ca paguba să fiă directă?

Trebue să observăm mai ántáiu că textele legii nóstre sunt absolute și nu admit nici uă deosebire.

Art. 998 obligă pe acela ce a cauzat prejudíțiu să-'l *repare*. Și art. 3 Codul Procedúrei criminale ȃice asemenea că: «acțiunea privată are de obiect repararea daunelor cauzate prin vre uă infracțiune a legii penale.»

Și de aceea cei mai mulți jurisconsulți resping in materia noastră deosebirea dintre pagubele directe și pagubele indirecte.

«S'ar pără, ȃice Demolombe, la prima vedere că ar trebui să răspundem că paguba trebue să fiă directă. Unde să ne oprim in adevér, indata ce vom deschide cariera cererilor de despăgubire,

cari n'ar avé de obiect, de cât pagube indirecte? Nu ar fi de temut să nu se întinđă fórté departe, din loc in loc, fără să fiă cu puțință să li se insemne vre uă margine?

«Părerea nóstră totuși este că doctrina contrariă trebuie să fiă primită și că este de ajuns, pentru a forma uă cerere de despăgubire, ca paguba să fiă indirectă.»

«Am đis, adaogă Laurent, că regulele convențiunilor nu se aplică la delicté și quasi-delicté. Când e vorba de un fapt păgubitor, partea vătămăată trebuie să fiă indemnăsată in mod complet, și n'ar fi indemnăsată in mod complet, dacă n'ar avé drept de despăgubire pentru urmăřile indirecte ale delictului sau quasi-delictului.»

Altul este sentimentul Dlui Sourdat.

«In ceea ce ne privesce, nu stăm la gânduri pentru a adopta aci regula pusă de art. 1151 (1086 al nostru). Astfel, daunele-interese, cari sunt datorite din cauza unui delict, trebuie să coprinđă, in privința pierderii încercate de partea vătămăată, și câștigul de care a fost lipsită, tot ce este uă urmare directă și imediată a delictului, și nu altceva.... Imposibilitatea ce încercăm mai tot-d'una de a deosebi isvórele deosebite ale pagubei a dat nascere regulei celei vechi reproducă de articolul nostru și care se potrivește invederat la materia delictelor, ca și la a contractelor.... Găsim aci un principiu de mult lămurit și determinat de doctrină și jurisprudență. Este uă călăuză fără care am merge in voia întêmplărei.» (Demolombe, *Eod.*, 673; Laurent, *Eod.*, 529; Sourdat, I, 105 și urm.)

421. Témă 'mi este că acéstă controversă să nu fiă uă cértă de cuvinte numai.

Fără îndoiială, nu e trebuință, ca să putem reclama, să fi fost isbiți noi inși-ne în averea sau în persoana noastră, este destul ca din faptul, care isbesce chiar pe altul, să fi suferit noi vre uă pagubă.

Și, în acest înțeles, nu e trebuință ca paguba să fi fost directă. Astfel, Curtea de casațiune din Franca a primit cererea formată de uă societate de asigurare, care fusese obligată a plăti daunele provenite dintr'un incendiu, în contra autorului acelui incendiu pentru a-și lua îndărăt sumele plătite.

Și acésta, nu în virtutea vre unei subrogațiuni, observă Demolombe, ci de-a dreptul în virtutea art. 998 și 999. (Casațiune, 22 Decembre 1852; Dev. 1852. 1. 109).

Déră, dacă paguba nu trebuie să fiă directă, în acest sens că cel vătămât a fost isbit el, de-a dreptul, prin faptul păgubitor, nu trebuie ore să fiă directă în cestlalt înțeles, că ea trebuie să rezultă de-a dreptul din acel fapt?

Demolombe, dupe ce declară că nu e trebuință ca paguba să fiă directă, adaogă :

«Uă obiecțiune totuși se ridică. Ni se dice : unde vă veți opri în acésta cale?

Vom face trei răspunsuri :

a) Va trebui, pentru ca paguba indirectă să atragă răspunderea civilă, ca să fiă ea însăși uă urmare directă și imediată a delictului sau quasi-delictului, și ca să se lege împreună prin legătura care légă efectul de cauză.» Apoi, tocmai acésta este regula cea vechiă pe care a reprodus'o art. 1086!

Écă, în adevăr, cum exprimă Dumoulin acea regulă :

Et adhuc in doloso venire intelligitur omne detrimentum tunc et proxime secutum, non autem damnum postea succedens ex novo casu, etiam occasione dictae combustionis, sine qua non contigisset, quia istud est damnum remotum, quod non est in consideratione.

Și Pothier, raționând in ipotesa pe care am pus'o la început și in care raționază și Dumoulin, ȃice că autorul incendiului va fi obligat să plătéscă grajdul și vitele arse, dera nu si moșia, pe care mi-au vendut'o creditorii pe nimic.

Astfel Demolombe esplica, fără a o spune limpede, că se aplică in materia nóstră regula stabilită in materie de contracte de art. 1151 Codul Napoleon ; de-ore-ce Laurent spune limpede că n'o admite, dera fără a esplica pentru ce și cum, și mărginindu-se a ȃice, in termeni vagi, că cel ce a suferit dintr'un fapt păgubitor trebuie să fiă indemnizat de tótă paguba ce resultă din acel fapt.

Dera tocmai acesta este intrebarea nóstră, care e paguba care se pote ȃice că resultă din faptul păgubitor : numai aceea ce resultă de a dreptul din acel fapt, sau și aceea ce resultă prin consecunță și din alte fapte ?

Și acéstă intrebare, pare-mi-se, cere un respuns mai categoric.

Eca respunsul :

Autorul va plăti intrega numai paguba, care a resultat intr'un mod direct și necesar din faptul seu ; cât pentru cealaltă paguba, nu o va plăti, de cât in parte.

Trbuie să observăm, in adever, că paguba, care nu isvorésce in mod direct și necesar din faptul incriminat, care nu este de cât ua urmare mai mult sau mai puțin depărtată și intemplatore a aceluia fapt, resultă invederat, nu numai

din faptul de care ne plângem, dără și din alte impregiurări, fiă din forță majöră, fiă din faptul celui ce suferă pagubă, fiă din faptul unei terții persoane, sau din toate aceste impregiurări combinate.

Prin urmare, acéstă pagubă a avut mai mulți factori, și este drept ca răspunderea să se împartă, ca să dăm fie-cărui factor partea de răspundere ce i se cuvine.

Astfel, in esemplul ce am dat la inceput, paguba, care rezultă direct și necesar din incendiul grajdului, este pierderea grajdului și a viteilor ce se găsiu într'ensul.

Dără recolta păgubașului a rămas pe câmp, dără n'a avut vite să și facă arăturile pentru anul viitor etc. ! Vedem bine că a intervenit aici și un alt factor, este faptul păgubașului, care putea să caute alte vite, care putea să plătescă altora să-i strângă recolta. Acéstă din urmă pagubă rezultă din negligența incendiatului și förte puțin din arderea grajdului, și prin urmare el va trebui să o suferă mai totă, și förte puțin autorul incendiului.

Dără s'a ridicat un vânt și s'au aprins și alte clădiri !

Este invederat că și aci a intervenit uă impregiurare intêmplătoare, vântul violent, și trebuie să facem și acestei impregiurări de forță majöră partea ei; in paguba ce s'a causat.

Câte uă dată chiar un fapt nu este, de cât ocasiunea pagubei. Paguba s'a causat din faptul altei persoane sau de impregiurări. Fac un foc in curtea mea; dără un vânt violent se ridică și aruncă focul in altă parte; ori un copil al vecinului sare peste uluci și pune foc casei.

In casul acesta se vede éráși că răspunderea

trebuie să fiă împărțită, și nu ne sfim a declara neesact dictonul roman, dupe care cine dă ocașiune pagubei e reputat că a causat'o el însuși, dacă acest dicton s'ar lua in înțelesul lui absolut.

Astfel, mi se pare invederat că regula art. 1086 nu se aplică in materia noastră și că, cu restricțiunile ce am stabilit, autorul unui fapt păgubitor răspunde și de pagubele indirecte ce a rezultat din faptul lui.

Și de aceea aprobăm pe deplin decisiunea Curței de casațiune din 20 Ianuarie 1826, care ca-séză pentru rea aplicare a art. 1086 la materia noastră.

422. In tot casul, ca să pótă da loc la despăgubire, paguba trebuie să fiă sigură, érá nu eventuală.

Acésta este a doua condițiune cerută de Demolombe ca să pótă da loc la despăgubire paguba indirectă : «trebuie să fiă actuală și realizată, érá nu numai eventuală, ipotetică și ascunsă in urmările nesigure ale viitorului.»

Fără indouială, nu e trebuință ca paguba să fiă de acum realizată : uă pagubă viitoare, déră sigură de acum, deschide fără indouială acțiunea in despăgubire.

Astfel, uă incapacitate de lucru este uă pagubă care se va produce in viitor ; déră, pentru că este sigură de acum, nimeni nu se indouesce că póte da loc la despăgubiri.

Acéstă cestiune a dat loc la un proces insemnat.

Uă companie, care esploata uă mină de hulie, s'a intins departe sub proprietățile vecine. Din acéstă cauză suprafacia pământului a inceput să se lase și a compromis siguranța unor clădiri.

Părțile au numit arbitri cari să evalueze paguba. Esperții constatară că răul nu putea să se oprască și că turburări și mai însemnate aveau să se ivască, de-ore-ce mișcarea pământului avea să urmeze mersul regulat în asemenea impregiurări, și condamnarea pe companie să plătească, nu numai stricăciunile întâmplătoare, dără și pe acelea ce trebuiau neapărat să se întâmple cu timpul. Compania a atacat hotărîrea arbitrilor, pentru cuvîntul că o condamna la plata unei pagube viitoare și eventuale. Dără Curtea din Lyon a menținut hotărîrea, considerînd că paguba de și nemanifestată încă, era neînălăturată, și recursul contra deciziei a fost respins. (Casațiune, 20 Maiu 1850).

D. Laurent conchide, din acest principiu, că uă simplă amenințare de pagubă nu pôte să deschidă acțiunea pentru despăgubire. Dără acêsta este altă întrebare, de care ne vom ocupa îndată.

423. În tôte casurile este sigur că, prin cuvîntul pagubă, nu trebuie să înțelegem, de cât vătămarea adusă unui drept real ori personal, unui drept câștigat, érá nu unor simple acceptări sau facultăți.

D. Sourdat ne dă de exemplu cazul unei persóne care se pune în posesiunea unui imobil fără violență.

Fără îndouială, proprietarul imobilului pôte să-l depărteze, fiă prin revendicare, fiă prin acțiunea posesoriă, și are drept să-i cêră și despăgubiri, de-ore-ce usurparea unei proprietăți constituie un delict civil.

Același drept are și posesorul, adică acela ce dobîndise dreptul de posesiune asupra imobilului usurpat.

Déră pôte acest usurpator să fiă depărtat de un simplu detentor anterior?

Cestiunea este fôrte controversată. Jurisprudența Curței de casațiune susține că chiar detentorul are acțiunea pentru a fi reintegrat, in virtutea maximei *spoliatus ante omnia restituendus*.

Déră, ori cum ar fi cu acéstă controversă, mi se pare sigur că usurpatorul nu va fi supus la nici uă despăgubire către simplul detentor al imobilului, pentru cuvântul că nu 'l-a vătămât in nici un drept, de-óre-ce, o presupunem, nu avea nici un drept de a deține imobilul, nici drept de proprietate, nici drept de posesiune.

424. Paguba este de cele mai multe ori materială, constitue uă vătămăre materială adusă persónei sau averei. E vorba de uă lovire care a adus incapacitate de lucru, care a necesitat cheltuieli pentru vindecare. E vorba de omorirea sau rănirea vitei altuia, sau de stricarea unui obiect. E vorba de dărımarea unei clădiri sau de stăpênirea nedréptă a unui imobil, tóte pagube materiale, cauzate printr'un fapt material, *corpore corpori* cum dicea legea Aquilia.

Paguba însă pôte să constea intr'uă vătămăre materială adusă onórei, considerațiunii sau altor sentimente cari légă familia și societatea.

Și nu pôte fi indouială că, de câte ori asemenea vătămări causéză in același timp, și perderi bănesci, esistă délict.

Un director de pensionat e calomniat că nu îngrijesce de copii ce i se incredințéză ; un avocat e calomniat că nu 'și îngrijesce procesele ; in aceste esemple, și altele asemenea, se vede lámurit cum vătămărea morală se resolvă intr'uă perdere bănescă, ceea ce se intêmplă, in gene-

ral, de câte ori un om este vătămat în ceea ce se numește onoarea lui profesională.

Un om este protectorul familiei lui întregi, dă alimente unora, ajută pe alții în interesele lor, și protejează pe toți. Dacă un asemenea om este omorât, familia întreagă suferă în interesele ei, chiar materiale.

Ecă casuri în cari, fără îndoiială, paguba poate să dea loc la uă cerere de despăgubire, de și nu e vorba de uă vătămare materială. Dără trebuie să mergem mai departe? Trebuie să dicem că, independent de ori-ce pierdere materială, de ori-ce posibilitate chiar de pierdere bănească, simpla atingere a sentimentelor ce lăgă pe ómeni în societate poate fonda acțiunea introdusă de art. 998 și 999?

Două ómeni se iubesc; unul din ei e omorât. Poate celalt să cără despăgubiri, numai din pricina atingerii adusă sentimentului iubirei?

Un om este atins în onoarea lui, dără nu poate să existe nici uă pagubă bănească pentru densusul. Poate el să cără despăgubiri numai pentru leziunea morală de care se plânge?

Doctrina și jurisprudența admit, fără nici uă restricțiune, afirmativa.

«Indată ce există pagubă, e trebuință de reparațiune, de ori-ce fel ar fi paguba :

Fiă materială, pentru că partea vătămată ar fi fost atinsă în averea sa sau în persoana sa fizică ;

Fiă morală, pentru că ar fi fost atinsă onoarea, considerațiunea sau afecțiunile sale legitime.» (Demolombe, Nr. 672).

«Acéstă doctrină, adaogă Laurent, se întemeiază pe textul și pe spiritul legii : Art. 998 vorbește de pagubă în termeni absoluți, cari nu sunt

primitori de nici uă deosebire; tótă paguba trebuie reparată, paguba morală ca și cea materială... Spiritul legei nu lasă nici uă indouială; ea vrea să apere tóte drepturile omului, tóte bunurile sale; déră onórea nóstră, considerațiunea nóstră nu sunt cel mai prețios dintre bunuri?»

425. Astfel raționéză toți autorii și tesa acésta nu se discută nici in doctrină nici in jurisprudență.

Și cu tóte acestea, grave obiecțiuni se ridică in mintea mea contra acestei idei.

Mai ântâiu, sciința dreptului nu are de obiect, de cât interesele bănesci; ea nu se ocupă de idei metafisice. *Suum cuique tribuere* nu insemnézá a împărți onórea și iubirea dupe meritele fie-căruia, ci insemnézá a restitui sau a păstra fie-căruia ceea ce are drept să stăpênescă.

Daca acéstă observațiune este dréptă, și este invederat dréptă, apoi doctrina, de care vorbim, nu are nici uă basă in lege. Când legea vorbesce de pagubă, ori cât de absolut am înțelege acest cuvânt, nu póte să se refere, de cât la pagubele aduse intereselor materiale.

Căci, nici n'ai măsură cu care să cântăresci sentimentele. Cât face iubirea cutăruia, cât să prețuim durerea celuilalt; care să fiă valórea onórei fie-căruia din noi, și cât s'a perdut din acéstă valóre, prin faptul de care ne plângem? Singura măsură a nóstră sunt banii, și banii nu pot măsura de cât interesele nóstre materiale.

Laurent răspunde că ori-ce condemnațiune materială implică uă desaprobare morală.

Lucrul e adevérat, déră daca reprobarea morală are înțeles, condamnarea materială nu are.

Recunóscem toți că există fapte in societate

cari trebuiesc reprimare și pe cari cu toate acestea Codul penal nu le pedepsește.

Astfel sunt vinele de cari se plânge Laurent, Déră care poate fi remediul? Fără indouială, numai uă condamnare penală. Uă condamnare bănescă nu are absolut nici un înțeles, atunci când nu tinđi in realitate de cât la uă reprobare morală.

Și, afară de acésta, care va fi acea condamnare bănescă? Neesistând măsură cu care să prețuim bănesce afecțiunile, iubirea și durerea, cu care să prețuim bănesce demnitatea și onórea, condamațiunea va fi neapărat arbitrară, și deci nedreptă.

426. Écă pentru ce toate condemnările pronunțate se referă la acele vătămări morale, cari se pot ușor rezolva intr'uă pierdere materială. De acéstă natură sunt toate exemplele citate in jurisprudență.

Nisce colaterali contestă legitimitatea unei fete. Acțiunea era nefondată.

«Era, ție Laurent, uă speculațiune rușinósă.» Curtea din Poitiers a condamnat la despăgubiri pe cei ce ridicaseră contestațiunea. (Poitiers, 1 Decembrie 1869; Dalloz, 1871. II. 217).

Uă fată e atinsă in onórea ei prin imputări calomnióse. Curtea din Montpellier condamnă la despăgubiri. (Montpellier, 12 Noembrie 1855; Dalloz, 1856. II. 141).

Autorul unei crime, prin manopere uricióse, isbutesce să facă a se urmări un nevinovat. Acesta e achitat și cere despăgubiri de la autorul crimei, care fusese cauza urmăririlor îndreptate contra sa. Și cererea i-a fost primită. (Casațiunea criminală, 7 Iulie 1847; Dalloz, 1847. IV, 8).

Se declară fals un testament autentic. Notarul care 'l redactase, achitat, cere despăgubiri de la acela ce declarase testamentul de fals. Și Curtea din Bordeaux primesce cererea și condamnă. (Bordeaux, 27 Noembre 1873).

Un om, care conducea cu multă aptitudine uă societate comercială, este omorit. Tovarășul său cere despăgubiri de la omoritor, și Curtea din Paris i le acordă la 27 Maiu 1876.

Ecă speciile cari se aduc pentru a se susține in general că ori-ce vătămarea a vre unui sentiment cade sub aplicațiunea art. 998 și 999.

Déră in tóte aceste esemple vătămarea morală se póte traduce cu inlesnire intr'uaă perdere materială, și écă de ce cred că jurisprudența nu póte să fiă invocată in susținerea tesei de care vorbim, ori-care ar fi incolo considerantele decisiunilor pronunțate, și că idea, care resultă din hotăririle pronunțate in asemenea casuri, este că vătămarea póte să fiă numai morală, déră paguba, in tóte casurile, nu póte consista de cât intr'uaă perdere materială.

427. Paguba póte să fiă astfel in cât să fiă făcută uă dată pentru tot-d'a-una, sau să fiă sucesivă și să se producă mereu in viitor.

In cazul ântâiu, despăgubirea va consta intr'uaă sumă fixă ; in cazul al douilea, judecătorii pot acorda uă sumă pe fie-care an, pêne la incetarea pagubei.

Astfel, când a resultat uă incapacitate de muncă dintr'un delict sau quasi-delict, este natural ca să se dea victimei, pe lêngă uă sumă fixă destinată a acoperi cheltuiielele vindecărei și zăcerei, și uă pensiune, cu care să se pótă hrăni, cât timp va ține incapacitatea de lucru.

Mai mult încă, dacă judecătorul nu poate să scie cât va dura acea incapacitate de lucru, poate să 'și reserve a se pronunța mai târziu încă uă dată.

Astfel, Curtea din Paris a condamnat pe autorul unei răniri la 6,000 lei, pentru cheltuielile bôlei, și 1,000 lei pe fie-care an in timp de șése ani, cu adăogire că, dupe espirarea acestui termen, se va hotări dupe dreptate. Și Curtea de casațiune a respins recursul intemeiat pe denegare de justiție, resultând din impregiurarea că Curtea nu se pronunțase definitiv asupra cererei. Curtea ar fi putut să condamne la uă pensiune viageră, fără nici uă restricțiune.

428. Se intêmplă adesea că paguba se agraveză cu timpul. Se poate cere uă nouă despăgubire in acest cas?

Un om a perdut un ochiu și a obținut despăgubiri de la acela, ce era răspunđător de acest accident. Dupe cât-va timp insă perde și pe celalt, și se constată că tot faptul cel d'ântăiu era cauza pierderii celuiilalt ochiu. Curtea din Aix, care dedese uă pensiune de 300 lei pentru pierderea unui ohiu, a acordat încă uă pensiune de 200 lei despăgubire pentru pierderea celuiilalt. Érá la argumentul de apărare, tras din autoritatea lucrului judecat, Curtea răspunde că, la prima cerere, paguba consista numai in pierderea ochiului drept; pierderea ochiului stâng n'a putut fi luată in sémă, pentru că nu esista, și judecătorul nu poate da despăgubiri pentru uă pagubă viitoare și nesigură.

Și, in adevăr, dacă prima cerere avea aceeași cauză și se trata intre aceleași persóne, déră

obiectul era altul, așa în cât nu esista autoritatea lucrului judecat.

Același lucru se poate întâmpla în cas de stricăciune adusă unui imobil. Dacă, de exemplu, uă lucrare făcută de vecin, sau uă fabrică, prin fumul sau miasele ce imprăștiă, 'mi-a cauzat uă pagubă pentru care am dobândit despăgubiri, acésta nu mă împedică ca mâine, dacă voi constata că, din aceeași cauză, mi s'a cauzat uă nouă pagubă, să cer alte despăgubiri.

În asemenea casuri, cesiunea este dacă judecătorul, care a pronunțat asupra primei cereri, a avut în vedere și a ținut sémă de noua pagubă, de care mă plâng. (Aix, 8 Aprilie 1870 ; Dalloz, 1871. II. 241).

Acésta idee se aplică și la transacțiuni. Curtea din Paris a decis că acela ce a făcut uă transacțiune asupra unei răniri, are dreptul de a cere noi despăgubiri, dacă, din acele răniri, s'a cauzat mai târziu mórtea. (Paris, 11 August 1868 și 16 Iulie 1870 ; Dalloz, 1868. II. 186, și 1871. II. 169).

429. Se pot cere despăgubiri pentru uă pagubă viitoare, pentru uă amenințare de pagubă ?

Când paguba este nesigură, când nu se scie dacă, din faptul de care mă plâng, va isvori vre uă dată vre uă pagubă pentru mine, este învederat că nu am dreptul să cer nici uă despăgubire : paguba poate să existe sau nu, și prin urmare voi avea drept să cer despăgubiri, numai dupe ce paguba se va fi întâmplat.

Déră sunt casuri, în cari este sigur că paguba se va întâmpla, de și nu s'a întâmplat încă nimic. Ce să dicem în asemenea casuri ?

În dreptul roman, esista uă acțiune specială

pentru ipotesa noastră, *damni infecti actio*. Acela ce avea cuvinte seriose de a se teme că, din vre uă lucrare a vecinului său, i se va întâmpla lui vre uă pagubă, avea dreptul să chiame în judecată pe acela, de la care putea veni paguba, ca să-i cêră cauciune că, în cas de a se întâmpla paguba, va fi despăgubit. Ceea ce e de observat, este că, dacă nu cerea cauciune, perdea dreptul de a cere despăgubire.

În dreptul frances cel vechiu, se admitea că vecinul, amenințat de vre uă pagubă din cauza căderii unei clădiri vecine, avea dreptul să someze pe proprietarul acestei clădiri să iea măsurile necesare pentru a o întări; érá, în cas contrariu, avea dreptul de a se adresa la justiție, pentru a fi autorizat să facă el cheltuielile necesare pentru a înlătura paguba, în socotéla vecinului său.

Uă lege din 1838 introduce în Franția uă acțiune posesoriă *Dénonciation de nouvelles oeuvres*, prin care un proprietar, care se plânge de nisce lucrări începute, să cêră încetarea lucrărilor sau chiar desființarea lor. Și nu e îndouială că Tribunalul pôte să acorde și despăgubiri pentru pagubele deja cauzate și pentru acelea ce s'ar întâmpla în urmă, dacă nu se va respecta oprirea lucrărilor sau nu se va esecuta desființarea lor ordonată de justiție.

Déră, dupe cum se vede, acéstă acțiune implică uă pagubă întâmplată.

Rêmêne intrégă în dreptul modern cestiunea de a sci, dacă avem drept să cerem despăgubiri în casul, în care nu s'a întâmplat încă nici uă pagubă. Si acéstă cestiune este controversată.

Laurent susține că nu există, în dreptul nostru, nici un mijloc de a te plânge de uă pagubă

care te amenință. «Uă simplă primejdie nu e de ajuns : dupe art. 998, numai paguba causată trebuie să fiă reparată. Uă acțiune, care să ne autorise a cere despăgubiri pentru uă pagubă, pe care n'am suferit'o încă, ar fi uă acțiune cu totul deosebită de aceea pe care o introduce art. 998. Romanii admiteau acea acțiune. Codul nostru n'a mai admis'o, și acésta este decisiv.» Și Laurent citéză uă decisiune a Curței din Douai, care respingea cererea basată pe uă primejdie, rezultând din construcțiunea unei fabrici.

Acéstă părere ne pare neesactă : Uă amenințare de pagubă este uă pagubă.

Când clădirea vecinului stă să cađă pe locul meu, de și paguba rezultând din căderea clădirei nu există încă, este însă uă pagubă care există chiar de acum, și care e amenințarea chiar de cădere. Mai pot eu să mă folosesc de proprietatea mea, așa cum am dreptul s'o fac, când pe fie-care moment mă aștept să cađă pe dēnsa clădirea vecinului? Fără îndouială, nu pot să fac nici uă lucrare mai șubredă lēngă acea clădire, cum ar fi un chioșc sau uă seră. Ce, ȃic? Nu pot nici să mă plimb fără frică pe proprietatea mea ; și, dacă justiția nu-mi vine in ajutor, sunt silit eu însu-mi să fac lucrări de consolidare ca să-mi apăr viața mea și viața a lor mei.

Același lucru s'ar întēpla, dacă vecinul meu ar face săpături adânci, cari ar amenința să dērime zidul proprietăței mele. Ce? ar trebui să aștept eu să cađă casa pe mine, ca să cer despăgubiri? Și n'ași avé dreptul să apuc inainte, și să cer incetarea pagubei actuale, care stă in amenințare și prevenirea pagubei viitoare, dēră sigure de acum?

«De sigur, dice D. Sourdat, că realizarea iminentă a pagubei este urmarea necesară a unui fapt ilicit; când nu există îndoielă că va produce pagubă și această pagubă se poate aprea chiar de acum, nu derogăm de la principii declarând deschisă acțiunea pentru despăgubire.» Și D. Sourdat citează următoarea decizie conformă a Consiliului de Stat din 21 Ianuarie 1855. (Laurent, Nr. 526; Demolombe, 662; Sourdat, *Traité général de la responsabilité*, I. Nr. 448; Bordeaux, 18 Maiu 1949; Dev. 1850. II. 183).

430. Incolo chestiunea de a ști dacă există prejudiciu, de așa natură, în cât să se poată aplica art. 998 și 999, este chestiune de drept asupra căreia Curtea de casațiune are cel din urmă cuvânt.

Instanțele de fond sunt în adevăr suverane pentru a aprea dacă există pagubă și care este natura acelei pagube precum și cuantumul ei.

Dără faptele constatate următoarea dată, se ridică chestiunea de a ști, dacă acele fapte pot da loc la următoarea acțiune de despăgubire, după textele de lege ce comentăm.

Și această chestiune nu mai este de fapt, ci de drept; nu ne mai întrebăm ce s'a petrecut între părți, ci care este consecuența juridică a celor petrecute. Această chestiune implică examinarea relațiilor între faptele constatate și principiile dreptului, și întrebarea de astă dată este, în ce raport stau articolele noastre cu faptele constatate de judecătorul fondului.

Astfel, după părerea ce am emis, Curtea de casațiune este în drept să declare că cutare pagubă, nefiind de cât următoarea atingere adusă la sentimente, respectabile fără îndoielă, dără cari nu

se pot traduce in bani, cererea de despăgubire pentru durere, pentru iubire etc. nu pot da loc la uă acțiune de despăgubire.

Acastă idee rezultă din jurisprudența Curței de casațiune din Francia.

Astfel, se întreba înaintea acelei instanțe, dacă farmacistii din Paris au drept să cêră despăgubiri de la droguistii cari vënd medicamente, și Curtea de casațiune a reținut cestiunea și s'a pronunțat în mod afirmativ. (Casațiune, 1 Septembre 1832 și S. U., 15 Iunie 1833; asemenea, 11 Septembre 1847).

Asemenea se întreba dacă medicii au drept să cêră despăgubiri de la somnambulisti sau alte persoane, cari esercită, în mod ilegal, arta de a tămădui. Și înalta Curte s'a pronunțat asupra cestiunei. (Lyon, 26 Ianuarie 1859; Resp., 31 Martie 1859).

Și în sfêrșit, cestiunea de a sci dacă persoana inocentă, urmărită pentru uă crimă, are dreptul să cêră despăgubiri de la adevêratul culpabil, întră asemenea în atribuțiunile Curței de casațiune. (Casațiune, 19 Iulie 1862; S. 32. 1. 496; Sourdat t. I, Nr. 50 și urm).

IMPUTABILITATEA

SUMAR

431. Espunere.
432. Dreptul roman. — Vechia jurisprudență a Franciei. — Codul Callimach.
433. Deosebirea între pagubele cauzate cu intențiune și pagubele cauzate fără intențiune.
434. În toate casurile nu există răspundere, de cât acolo unde există inteligență și voință liberă.
435. I. Cel lipsit de inteligență nu răspunde de faptele sale. — § 1738 Codul Callimach.
436. Usul rațiunei se cere în momentul, în care s'a săvêrșit faptul păgubitor.

437. Cel ce și-a pierdut mințile, prin vina lui, rămâne răspundător. — § 1736 Codul Callimach.
438. Când încep copiii a fi răspundători.
439. Regulele asupra capacității nu se aplică în materia delictelor.
440. Ce să dicem de cei puși sub consiliu judiciar?
441. Trămitere pentru răspunsul la întrebarea dacă nu este alt cine-va răspundător de pagubele cauzate de cei lipsiți.
442. II. Violența. Art. 956 și 957 Codul civil.
443. Divisiune.
444. Observațiune asupra violenței materiale.
445. A. Frica care ne-a silit să aducem pagubă vine chiar de la persoana care a suferit paguba. — Legitimă apărare și provocațiune.
446. B. Frica ne este insuflată de altul. — Se poate invoca și aici legitima apărare și provocațiunea.
447. C. Frica mi-e insuflată printr'un eveniment de forță majoră.
448. D. Ordinul.
449. Mandatarul care aduce pagubă din ordinul mandantului.
450. Ordinul unei autorități către un particular.
451. Ordinul unui superior ierarhic.

431. Vorbind de primul izvor de obligațiuni, de contracte, am văzut că nu poate să existe consimțământ, și prin urmare nu poate să nască obligațiune, de cât în cazul, în care cel ce se pretinde că a consimțit intrunește aceste două condițiuni: inteligența și libertatea.

Ca să se poată dice că un om consimte, trebuie neapărat ca acel om să fi fost în stare de a pricepe ce face și să fi avut putință de a consimți sau nu. (Veți vol. I, pag 61 și urm.).

Acest îndoiit element jăcă asemenea un mare rol în materie penală.

Cea d'ântăiu întrebare ce trebuie să ne facem, când căutăm dacă uă persoană este răspundătoare în fața legii penale, este aceea de a ști dacă faptul i este imputabil. Și prin acest cuvânt înțelegem un fapt pornit din libera voință a unei persoane, care se folosește de facultățile sale intelectuale.

Trebuie să ne întrebăm dacă acest element este necesar când e vorba de răspunderea civilă, dacă voința și inteligența sunt condițiuni necesare pentru existența delictelor și quasi-delictelor.

432. Ulpian, în legea V § 2, își pune această întrebare pentru nebuni.

«Et ideo quaerimus si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae actio sit? Et Pegasus negavit: quae enim in eo culpa sit, cum suae mentis non sit? Et hoc est verissimum: cessabit igitur Aquiliae actio quemadmodum si quadrupes damnum dederit, aut si tegula ceciderit.»

Este foarte sigur, dice Ulpian, că nu există răspundere, când autorul faptului era nebun, *furiosus*: fapta lui se asemănă cu uă impregiurare de forță majoră, ca cum ți-ar fi căzut uă cărămidă în cap.

Așa în cât, în dreptul roman, era constant că răspunderea încetază acolo, unde nu există usul rațiunii și liberul arbitru.

Și cu toate acestea, cestiunea pare a fi fost controversată în vechia jurisprudență a Franciei, și Merlin citează uă decisiune din 1683, care ar fi condamnat pe un nebun să repare pagubele aduse de el altuia.

Pothier însă stabilește cu siguranță «că numai persoanele cari au usul rațiunii sunt răspundătoare de pagubele cauzate prin faptul lor.»

Codul Callimach coprindea în această privință un text formal.

§ 1737. «Acel ce s'a păgubit de către acei lipsiți de minte, sau nebuni, sau de către prunci, poate cere împlinirea pagubei sale de la acel ce era dator să aibă purtare de grije asupra acestui fel de persoane; éra dacă însuși a dat pricină la

acel fel de persóne, nu are drept să cêră ceva.»

433. Ce trebuie să ȃicem in dreptul nostru?

In ceea ce privesce delictele civile, așa cum se înțelege in general acest cuvânt, nu póte fi nici uă greutate.

Am arêtat, in adevêr, că, in general, prin acest cuvânt se înțeleg faptele păgubitoare săvêrșite cu intențiune de a păgubi.

Ca să existe déră delict, chiar civil, trebuie să găsim, in autorul pagubei, intențiunea de a aduce pagubă; și este invederat că acêstă intențiune implică libertatea morală și inteligența.

Nu se póte ȃice că a avut intențiunea de a păgubi uă persónă care nu scie ce face.

Și nu se póte ȃice că a avut intențiune rea uă persónă care a săvêrșit faptul fără voia sa.

Dêră cestiunea se discută și astăȃi, in ceea ce privesce așa numitele quasi-delicte.

Un quasi-delict, dupe cum se înțelege in general acest cuvânt, este un fapt păgubitor pe care 'l săvêrșim fără voia nóstră și fără scirea nóstră, din greșală. Ce trebuința este de inteligența și voința liberă?

Uă simplă nebagare de sêmă, uă ușóră neprevedere, daca aduce pagubă, constituie quasi-delict; nu este déră nevoe ca autorul să scie ce face, nici să voiască a face ceea ce face.

Astfel raționêză unii autori, și conchid de aci că și smintiții, nerespundêtori pentru delictele ce comit, sunt rêspondêtori de quasi-delictele lor, ca și ómenii cu mintea sănêtosă.

D. Larombière observă că, dupe acêstă teorie, nu li se recunósce nici uă scutire, de-óre-ce, neputênd avé intențiunea de a păgubi, faptele, cari ar constitui pentru alții delicte, vor consti-

tui pentru dênşii quasi-delicte ; calificarea faptului se va schimba, răspunderea r m n nd aceeaşi. Şi, lăsaţi de răspundere cu u  mână, vor fi apucaţi cu cealaltă.

Ac st  observaţiune este adevărată ; der  ac st  observaţiune nu insemn z  nimic, căci nu ne preocupă scutirile de cari s'ar put  bucura unele persóne ; preocuparea n str  este de a sci, daca p te să existe răspundere civilă fără inteligentă şi fără voinţă.

434. Şi tocmai ac st  cestiune ne pare decisă prin textul art. 998 Codul civil.

Acest articol, in adev r, nu obligă la răspundere pe autorul unei pagube, de c t in cazul, in care paguba s'a pricinuit prin greşala lui. Am demonstrat indestul că condiţiunea greşalei se cere, nu numai in ipotesa art. 998, d r  şi in aceea a art. 999, nu numai c nd e vorba de un fapt, d r  şi c nd e vorba de u  omisiune.

Aşa in c t, in ambele casuri, ca să putem să dicem că u  persónă  re-care e răspundătoare de paguba causată, trebuie să ne intrebăm daca putem să imput m acelei persóne vre u  greşală, şi, de bună s m , nu putem să dicem că a greşit u  persónă, care n'are consciinţă de faptele, sale ; greşala implică voinţă liberă şi consciinţă.

Este adev rat că u  simplă neb gare de s m , u  simplă neprevedere p te constitui un quasi-delict ; d r , ca să putem să dicem că esist  neprevedere, trebuie să vorbim de u  persónă capabilă de prevedere ; ca să dicem că esist  neb gare de s m , trebuie să vorbim de u  persónă capabilă de atenţiune.

Un nebun nu p te fi nici prevădător nici neprev d tor, nici cu luare aminte, nici fără luare

aminte, el este uă forță brutală și faptele lui, lipsite de inteligență și voință, nu i se pot imputa, precum nu i se pôte imputa vântului că bate, grindinei că cade, norilor că trăsnesc: *sicut tegula ceciderit*.

Daca faptele ómenilor atrag răspundere, cauza este că ómenii știu ce fac, și fac ce vor; acolo unde nu este conștiință și voință, rămâne numai uă forță órbă, ca tóte forțele naturei, și ne-răspundătoare ca dênsele.

«Ca să fiă imputabil autorului său, ȃce D. Larombière, faptul trebuie să rezulte din hotărîrea liberă a voinței sale. Acolo unde incetéză libertatea morală, ori-ce răspundere dispore. Acesta e principiul esențial pe care se rózemă raspunderea faptelor ómenesci.» (Larombière, VII, Nr. 19).

Trebuie dără, ca și in contracte, ca și in delictetele penale, să cerem, și in materia ce ne preocupă, aceste două elemente, inteligența și voința. (Casatiunea francesă, 14 Maiu 1866; Dev. 1866. I. 237; Aix, 7 Decembre 1866; Dev. 1867, II. 263; Sourdat, *Traité général de la responsabilité*, I, Nr. 16 și 416; Zachariæ Aubry et Rau, V, Nr. 364 bis; Demolombe, *Contrats*, VIII, Nr. 485; Laurent, Eod.; *contra*: Montpellier, 31 Maiu 1866; II, 259).

435. I. Și mai întâiu, trebuie să ne întrebăm daca autorul faptului, pricinuitor de pagubă, se bucură de întregimea facultăților sale intelectuale.

De unde consecuența că un nebun, un smintit, un furios, care nu are conștiința faptelor sale, nu comite nici delict, nici quasi-delict; că faptele săvârșite de el, in acéstă stare, sunt lipsite de ori-ce efect juridic; că nu e răspundător de paguba ce causéză prin acțiunea sau prin inacțiunea sa.

— Acéastă soluțiune este fórte aspră și se pare multora chiar nedréptă.

Écă un nebun care aduce vătămăre insemnată in averea altuia: nebunul este bogat și cel ce a suferit paguba, sărac. Nu e drept ca să se despăgubescă cel vătămat din averea nebunului ?

D. Labbé, răspundēnd la acéastă întrebare, đice : «Se schimbăm ipotesa, se presupunem că nebunul este sărac, érá cel vătămat bogat, și se va schimba indata și hotărirea ce am fi chiămați a da : dovadă că este uă cestiune de sentiment, nu de dreptate.»

Și cu tóte acestea Codul Callimach ținea sémă și de acest sentiment.

Dupe ce in § 1737 se intrébă, daca nu se póte imputa paguba aceluia ce era obligat să îngrijescă de nebuni, in care cas acesta trebuie să fiă răspundător, sau daca nu cum-va cel ce a suferit paguba a dat pricină nebunului, in care cas nu are drept să céră nimic, in § următor adaogă :

§ 1738. «Daca nu va fi putință, cu acest chip, ca păgubașului să se facă despăgubire, se cuvine judecătorului ca să cerceteze impregiurările, daca adică trebuie să se imputeze păgubitorului, și atunci când nu se află el in obicinuita infrēnare, pentru păstrarea intregimei minței sale, sau daca păgubașul, din milostivire, nu s'a apărat pe sine și, ori să iea aminte averile amēndurora, și așa să-i imbie spre invoială, sau să hotărască pentru despăgubire dupe echitate, adică plecându-se mai mult către iubirea de omenire.»

Povața ințelēptă, care se póte aplica și astăzi ; căci, de uă parte, sunt grade in nebunie, și nu toți nebunii sunt absolut lipsiți de usul rațiu-

nei, ci au ore-care conștiință de ceea ce fac, și deci cată să aibă ore-care răspundere; érá, de altă parte, și in tot casul, este drept ca nebunul, chiar lipsit cu totul de usul rațiunei, să despăgubescă, dupe averea lui, pe victima lipsită de mijlóce, prin faptul său.

436. Usul rațiunei se cere in momentul chiar in care s'a săvêrșit faptul vătămător; de unde această indouită urmare:

De uă parte, că de câte ori un nebun săvêrșesce un fapt păgubitor intr'un interval lucid, devine răspundător, ca și un om cu mintea intrégă;

Érá, de altă parte, că de câte ori chiar un om, care se bucură in general de usul rațiunei, săvêrșesce un fapt intr'un moment, in care 'și-a perdut usul rațiunei, este tot atât de nerăspundător, ca și un adevêrat nebun.

Cei mai mulți nebuni, in adevêr, se bucură de momente lucide, momente in cari au deplină inteligență a faptelor lor.

Nimeni nu se indouesce că acesti nebuni sunt răspundători de pagubele cauate, in asemenea momente lucide.

Și vice-versa, bóla, uă intoxicațiune, uă impresiune răpede și covêrșitoare, mai scii ce? ridică adesea, chiar unei persóne cu mintea intrégă, usul rațiunei, pentru un timp ore-care. In acest timp persóna, astfel lipsită de inteligență, este tot ca un nebun, și nu e indouială că nu esistă nici uă răspundere pentru pagubele intêmpate in această stare, in tocmai ca in casul, in care paguba a fost causată de un adevêrat nebun.

437. Daca insă perderea momentană a rațiunei provine dintr'uă vină a celui ce a causat paguba, el rămâne răspundător.

«Omul beat, ȃice Pothier, e obligat a implini paguba ce a causat : e vina lui cȃ s'a pus in acȃstȃ stare.»

Ți Codul Callimach coprinde un text special pentru acȃstȃ ipotesȃ :

Ț 1736: «Țrȃ daca cine-va, cu vrerea lui, Ți au pricinuit uȃ trecȃtore intunecare a minȃei, rȃmȃne rȃspunȃtor pentru paguba ce a pricinuit altuia, aflȃndu-se in acȃst fel de stare ; asemenea cade in rȃspundere Ți acela ce a dat prilej ca pȃgubitorul sȃ viȃ intr'uȃ asemenea stare.»

438. In ceea ce privesce pe copiii, trebuie sȃ esaminȃm, in fapt, daca, in momentul, in care au causat paguba, erau in stare de a-Ți da sȃma de faptele lor.

In materie penalȃ, legea a fixat uȃ vȃrstȃ, vȃrsta de Țese-spre-ȃcece ani, pȃnȃ la care legea obligȃ pe judecȃtor de a-Ți pune intrebarea, daca minorul a lucrat cu pricepere sau nu.

Dȃrȃ acel text de lege nu e aplicabil in materie civilȃ ; cestiunea de a sci, daca autorul unei pagube Ți-a dat sȃma de faptul sȃu, sau nu, rȃmȃne uȃ cestiune de fapt, pe care judecȃtorul va avȃ s'o hotȃrascȃ in fie-care speciȃ.

«Nu putem, ȃicea Pothier, sȃ definim cu precisiune vȃrsta la care omenii dobȃndesc usul raȃiunii Ți sunt prin urmare capabili de dol, unii dobȃndind'o mai curȃnd, alȃii mai tȃrȃziu.»

Copilul mic de tot, pe care Romanii 'l numiau *infans* sau *infantiae proximus*, nu intȃlege valoreȃ actelor sale, nu are consciinȃȃ de ceea ce face, Ți prin urmare nu este rȃspunȃtor de faptele sale.

Minorul propriu ȃis, *impubes*, indatȃ ce se bucurȃ de usul raȃiunii, indatȃ ce pȃte sȃ deosibȃscȃ binele din rȃu, devine rȃspunȃtor.

Pentru el este scrisă dispozițiunea art. 1162 Codul civil care ȳice: «Minorul n'are acțiunea in rescisiune contra obligațiunilor ce rezultă din delictele și quasi-delictele sale.»

Totuși Pothier observă că trebuie să fim mai indulgenți pentru minori, când e vorba de un quasi-delict, pentru cuvântul că delictele presupun intențiunea de a face rău și, dupe cum ȳiceau Romanii, intențiunea rea ține loc de vîrstă: *malitia supplet aetatem*. (Larombière, *Eod.*, Nr. 22, pag. 554).

439. Din cele ce preced se vede bine că ceea ce se cere pentru existența delictelor este inteligența reală, nu inteligența presupusă de lege.

Presumpțiunea legală a capacităței nu pôte avé nici un rol, nici uă aplicațiune, in materia noastră: ea nu scutesce de răspunderea ce rezultă din faptele, prin cari causăm pagubă pe nedrept.

Am vȳdut că art. 1162 Codul civil o ȳice in tr'un mod espres pentru minori.

Și acéstă decisiune se aplică și la interȳiși și la femeile măritate.

Incapacitatea, in adevěr, nu se referé de cât la obligațiunile ce rezultă din contracte.

Acéia, pe cari legea i declară incapabili, sunt incapabili de a se obliga prin consimțimântul lor, dără au putința de a se obliga, când obligațiunea nu rezultă din consimțimânt.

Astfel, am vȳdut că incapabilii pot fi obligați printr'un quasi-contract; cu atât mai mult pot să fiă obligați printr'un delict.

440. Ceea ce ȳicem despre minori, interȳiși și femeile măritate, se aplică, cu mai mult cuvânt, la risipitori, cari sunt capabili de tôte actele civile,

afară de acelea ce le sunt interzise, fiă prin lege, fiă prin hotărîre judecătorească.

Și chiar acele acte, ei pot să le facă cu asistența consiliului judiciar.

Consiliul judiciar se numesce, nu numai risipitorilor, dără și celor slabi de minte, acelora mai ales ale căror facultăți intelectuale s'a slăbit din cauza vârstei.

Este sigur că și acestia răspund de delictele lor, în regulă generală.

Numirea unui consiliu judiciar este un fel de interdicțiune mai ușoră ; și, dacă rămân răspunzători de delictele lor adevărații interziși, cu atât mai mult aceia, cari n'au fost puși, de cât sub un consiliu judiciar.

Acésta în regulă generală ; dără în speciă se va examina, dacă acel, ce a săvârșit faptul păgubitor, se bucura de întregimea facultăților lui, în momentul în care a săvârșit faptul, și va fi scutit de răspundere, de câte ori se va constata că nu ; va fi scutit însă de răspundere, nu pentru că era interzis sau pus sub consiliu judiciar, ci pentru că, în realitate, a fost lipsit de usul rațiunii.

441. În totă acéastă desvoltare, relativă la cei lipsiți de inteligență, am lăsat de uă parte cestiunea de a ști dacă, ei fiind scutiți de răspundere, nu există altă persoană care să răspundă de faptele lor.

Acéastă cestiune o vom trata, comentând art. 1000 și urm. Codul civil.

442 II. Am terminat cu primul element al imputabilităței, cu inteligența, și acum trecem la cel de al douălea, libertatea.

Ca să pôtă să existe imputabilitate și deci răspundere, nu e destul ca agentul să fi știut ce

face, trebuie încă să fi fost liber de a face, sau de a nu face, ceea ce a făcut.

Cine lucrează fără voia lui, cine lucrează de silă, nu comite nici delict, nici quasi-delict, pentru că nu mai este uă inteligență care aduce uă pagubă, ci un instrument, prin care altă forță aduce pagubă.

Violența se pôte presenta in două moduri deosebite, pôte avé două forme :

Pôte să fiă uă violență cu totul materială : când, de exemplu, cine-va 'ți iea mâna și lovesce cu mâna ta.

Pôte să fiă însă uă violență numai morală : când faci un rău, ca să scapi de un rău mai mare.

Nu este indouială că, nu numai in cazul întâiu, déră și in cel de al doilea omul nu e liber, și că prin urmare imputabilitatea incetéză.

«Este violență, dice art. 956, tot-d'a-una când, spre a face pe uă persónă a contracta, i s'a insuflat temerea, rațională dupe dênsa, că va fi espusă persóna sau averea sa unui rău considerabil și present.»

Și art. 957 adaogă, că violența este causă de nulitate a convențiunei și când s'a esercitat asupra sociului sau a sociei, asupra ascendenților și descendenților.

Nu este indouială că aceste principii sunt aplicabile și in materia noastră și că ori-ce violență, care este de natură a anula un contract, ridică libertatea agentului și prin urmare nimicesce imputabilitatea.

443. Art. 955 Codul civil ne spune încă că violența este causă de nulitate a contractelor nu numai atunci când se esercită de partea, cu care

contractăm, dără chiar atunci când se esercită de altă persónă.

Acésta este adevărat, dera nu e complet, și trebue să ñicem că, ori de unde ar veni, violența anuléză voința, și prin urmare anuléză, atât consimțimântul, cât și greșala.

Căci forța, care se póte servi de noi, pentru a aduce pagubă, sau care numai ne póte sili să pricinuiim pagubă, póte fi :

1° Faptul chiar al aceluia, ce a suferit paguba ;

2° Faptul unui al treilea ;

3° Un ordin al autorității superioare, căreia suntem datori ascultare ; și

4° Un eveniment de forță majoră.

Ne rămâne să esaminăm aceste deosebite ipoteze.

444. Să lăsăm de uă parte casul, in care aceste forțe au lucrat prin noi, in care noi n'am fost de cât instrumentul prin care acele forțe au causat paguba.

Pentru că casul acesta nu presentă, in drept, nici uă dificultate, de-óre-ce voința este cu totul nimicită și de-óre-ce, in casul acesta, lipsesce chiar elementul inteligenței.

Când altă forță 'mi impinge mâna, care slobode arma omoritóre, este invederat că nici voința nici inteligența mea nu lucréză, și slobodirea armei nu póte să-'mi fiă imputabilă, ori care ar fi forța care 'mi-a impins mâna, fiă uă impregiurare intêmplátóre, fiă acțiunea altei persóne.

Este altă cestiune, daca nu mi se póte imputa că nu trebuia să dau armei mele direcțiunea, pe care i-am dat'o.

Dără, in ce privesce faptul chiar, in care n'am servit, de cât ca instrument, in care rolul meu nu

a fost de cât pasiv, încă uă dată nu póte presenta nici uă greutate in drept.

Și casul care merită a se discuta asupra violenței, este acela, in care eu am săvêrșit faptul, temêndu-mê de un rêu mai mare.

Pentru acest cas să esaminăm ipotesele diverse ce am pus inainte.

445. A. Presupunem mai ântâiu că temerea, care ne-a adus in stare să causăm pagubă, ne-a fost insuflată de chiar persóna, care suferê paguba.

Legea penală deosibesce, in acéstă ipotesă, douê casuri, douê grade a temerei insuflate.

Când ne temem pentru viața nóstră sau pentru viața altuia, atunci suntem in legitimă apă-rare, și, ori-ce rêu causăm, nu constitue nici crimă, nici delict.

Când insă suntem numai atacați in mod in-just, loviți fără drept, atunci esistă provocațiune.

Imputabilitate esistă, suntem răspundători de faptul ce comitem, déră pedépsa este micșorată.

Nu mai incape vorbă că, in casul ântâiu, in care nu esistă răspundere penală, nu póte să existe nici răspundere civilă.

Când uă persónă 'mi amenință viața, chiar când nu 'mi-o amenință, déră, prin faptul sêu, mé aduce intr'un grad de turburare astfel, in cât nu pot să-'mi dau sémă de faptele mele, faptele mele nu-'mi sunt imputabile, și nu răspund de rêu ce causez, in asemenea momente.

Un om mă lovesce, și eu îl omor, sau i cauzez uă vătămare insemnată, i rup uă mână ori un picior. Un om îmi distruge un arbor, și eu i distrug uă grădină intrégă, 'mi omórá un câne și eu i impușc un cal.

În toate aceste cazuri cred că trebuie să urmăm tot principiile Codului penal.

Pentru că, de o parte, în toate aceste cazuri am avut inteligență deplină și voință liberă : am știut ce rău fac și am vrut să-l fac ; prin urmare există imputabilitate și deci răspundere ;

Eră, de altă parte, noi n'am lucrat din propria noastră pornire, voința noastră a fost întăritată, a fost provocată prin fapta aceluia care se plânge. Judecătorul va cântări înțelepțesce impregiurările și va micșora răspunderea mai mult sau mai puțin, dără o va micșora.

446. B. A doua ipotesă de care ne-am propus să vorbim este aceea, în care voința noastră a fost violentată prin faptul altei persoane, de cât acela ce a suferit paguba.

Sunt amenințat de un rău considerabil și prezent, ca să mă serv cu termenii art. 959, și, ca să scap, fac un rău altuia.

Sunt eu răspundător ?

Nu, fără îndoiială, pentru că temerea, care m'a stăpânit mi-a ridicat libertatea acțiunilor mele și mi-a turburat inteligența.

Rău făcători voesc să pătrundă noaptea în casa mea ; trag cu uă armă de foc și omor un om nevinovat, sau dau foc casei altuia....

Se poate dice în adevăr că am greșit ; căci, în loc ca să trag în făcătorii de rău sau cel puțin în vânt, am făcut rău altuia. Nu poate fi vorba de legitimă apărare.

Dără aveam eu, în momentul faptului, destul sânge rece, ca să mă gândesc ce fac și cum fac ? Aveam eu libertatea de a face sau de a nu face ? Faptul, pe care l-am făcut, este el uă mișcare spontană a mea ?

De bună sémă, nu!

Și dacă nu aveam libertatea de a lucra, dacă nu aveam timpul de a cugeta, dacă mâna mea era împinsă de frica, de care eram cuprins, faptul meu este lipsit de elementul libertății, și deci nu 'mi este imputabil.

Nu avem, în speciă, tocmai un cas de legitimă apărare, avem însă un cas identic; căci, ca și în cazul de legitimă apărare, libertatea mea a fost nimicită.

Déră, dacă legitima apărare 'și găsesce aplicațiunea în ipotesa noastră, gândesc că nu este tot așa cu provocațiunea.

Circumstanța că am fost întăritat prin loviri de către uă persónă, nu mă póte scuti de a răspunde paguba ce ași fi causat altei persóne, și rămân răspunđător de réul, ce am făcut uneia, ori cât ași fi fost provocat prin alt réu, ce am primit eu însu-mi de la alta.

Și totuși gândesc că uă decisiune, cu totul absolută, ar fi nedréptă, și în acéstă ipotesă.

Faptul meu n'a fost spontan, n'a pornit din propria mea inițiativă, și libertatea mea n'a fost intrégă.

Provoacațiunea este uă cestiune de nervi, și nervii comandă mișcarea, câte uă dată fără scirea voinței.

De aceea cred că, și în ipotesa acésta, judecătorul va trebui să măsóre gradul de culpabilitate, dupe gradul de provocațiune și să proporționeze despăgubirea cu libertatea agentului.

447. C. Presupunem acum că forța, care ne-a silit de a săvârși faptul păgubitor, este uă impregiurare de forță majórá.

În acest cas nu mai póte să fiă vorba de pro-

vocațiune, nu se p^ote ca, intăritat de uă impre-
giurare intēplătore, să fac un rēu altuia.

Dēră forța majōră p^ote și ea să siluiască vo-
ința și să ridice libertatea.

Casa 'mi-a luat foc, și, in zăpăcéla, in care mă
găsesc, arunc pe feréstră obiectele ce 'mi es ina-
inte, de multe ori, dupe cum s'a observat adesea,
obiecte fără valóre, și isbesc un trecător.

Sunt eu răspundător de paguba ce i-am adus?
Invederat că nu : turburarea ce 'mi-a cauzat in-
cendiul 'mi-a ridicat și consciința deplină a fap-
telor mele și spontaneitatea voinței.

Incendiul, érá nu voința mea, este cauza ade-
vērată a faptului săvērșit și a pagubei cauzate.

448. D. Cea din urmă ipotesă ce ne rămâne să
esaminăm este aceea in care faptul păgubitor a
fost săvērșit in puterea unui ordin.

Ordinul, in colo, p^ote veni, fiă de la un man-
dant, fiă de la uă autoritate.

449. Nu e vorbă, mandantul rămâne rēs-
pundător de paguba cauzată prin faptul manda-
tarului; dēră ordinul mandantului scutesce de rēs-
pundere pe mandatar?

Nici vorbă că mandatarul ar fi răspundător de
pagubele aduse printr'un delict, fiă chiar civil, de
pagubele pe cari le a adus cu voința și cu in-
tențiune rea, dēră chiar, in ceea ce privesce
quasi-delictele, in ceea ce privesce pagubele aduse
din imprudentă sau negligență, Curtea de casa-
șiune din Francia, prin uă decisiune din 19 Ia-
nuarie 1833, a declarat pe mandatar responsa-
bil. (Daloz, *Actions possessoires*, 584).

Așa in cât, in asemenea ipotese, douē persōne
sunt obligate, *in solidum*, să răspundă de paguba
cauzată, și mandantul și mandatarul.

450. Când ordinul plécă de la uă autoritate competentă, răspunderea incetéză.

De-óre-ce suntem datori supunere autorităților, in marginile atribuțiunilor ce legea acordă fie-că-reia, nu putem să fim răspunđători de paguba ce aducem, esecutând un asemenea ordin.

Astfel, Curtea de casațiune din Francia a decis, la 3 Martie 1847, că nisce lucrători, cari săvêrșiseră óre-cari lucrări pe uă proprietate stră-ină, déră din ordinul autorităței comunale, nu erau răspunđători de paguba cauzată și că proprietarul lucrului trebuia să se adreseze la autoritatea comunală, care ordonase esecutarea acelor lucrări.

Cestiunea nu póte să presente nici uă greutate in tóte ipotezele de același fel, in care autorul quasi-delictului n'a făcut de cât a se supune ordinului unei autorități, care, dupe lege, are dreptul de a comanda.

451. Când vorbim insă de ordine superióre, înțelegem mai ales a vorbi de funcționarii publici de tóte gradele și de tóte felurile, cari aduc pagubă cui-va, esecutând ordinele ce le sunt date de superiorii lor ierarchici.

Nu incapa nici uă indouială că, daca ordinul este dat conform lezei, funcționarul e dator supunere, și deci, ori-ce pagubă ar aduce prin esecutarea ordinului superiorului, nu ei pot să fiă răspunđători.

Cine ar poté să facă răspunđător pe pompierii cari derimă clădiri vecine cu un focar de incendiu?

Cine ar poté să facă răspunđător pe un gendarm de arestarea care i se ordonă conform lezei?

Cestiunea nu póte să presente dificultăți de cât in casul, in care ordinul este ilegal.

Este uă cestiune de drept constituțional, destul de controversată, aceea de a sci dacă funcționarul, care esecută un ordin contrariu legeri, răspunde de pagubele ce a causat prin esecutarea acelu ordin.

Nu e locul să o discutăm aci.

Trebue totuși să presentăm uă mică observațiune.

De câte ori funcționarul pôte fi constrâns prin forță la esecutarea acelu ordin, el nu pôte fi răspundător că 'l-a esecutat, fără a mai aștepta să fiă forțat.

Autorii citéză, in acéstă privință, un cas destul de straniu intêmplat in Francia : Un deputat era inchis pentru datorii, căci in Francia esistă constrângere corporală pentru unele datorii.

Camera, dupe deliberațiune, a ordonat libera-rea, și unul din cestorii ei cere la directorul temniței esecutarea acestui vot, amenințând că, in cas de refus, va cere intervenirea forței publice.

Directorul s'a supus, și Tribunalul din Sena a respins cererea de despăgubire ce se formase contra lui, pentru că amenințarea de a fi silit prin forța publică constituia pentru dênsul un cas de forță majórá.

ACTIUNEA PENTRU DESPAGUBIRE.

SUMAR

452. Espunere.

453. Divisiune.

452. Am anunțat, incă de la inceputul acestui studiu, că nu ne ocupăm de cât de delictele civile propriu đise, adică, dupe definițiunea ce am dat noi acestui cuvânt, de acele fapte ilicite și păgubitoare, săvârșite cu intențiune sau fără intențiune, déră cari nu sunt prevăđute de legea penală. Prin urmare, lăsăm de uă parte tot

ce privesce acțiunea privată rezultând dintr'ună crimă sau un delict și ne ocupăm numai de acțiunea civilă.

Nu este de prisos să repetăm aci observațiunea ce am prezentat deja, că mai toate regulele ce vom espune se aplică și la acțiunea privată. Astfel, se aplică regulele ce vom presenta pentru subiectele obligațiunii, pentru obiectul acelei obligațiuni și pentru probe, nu însă regulele prescripțiunii și ale competenței.

453. Pentru a studia acțiunea ce rezultă din aceste fapte, ne vom întreba :

A) Cine cere și de la cine ;

B) Ce pôte să cêră și cum se administrêză proba ;

C) Care este prescripțiunea acestei acțiuni, cum se transmite și care este instanța competentă de a o judeca.

CINE CERE SI DE LA CINE.

SUMAR

454. A. Au dreptul a cere despăgubiri toți aceia ce au suferit pagubă, nu numai acela ce a fost vătămât.

455. Părinți naturali și copii naturali.

456. Societatea de asigurare are drept a cere inapoi ceea ce a plătit păgubașului de la autorul pagubei ?

457. Observațiune.

458. Ofensa adusă unui membru al familiei pôte îndreptăți pe altul să cêră despăgubiri.

459. Ofensa adusă unei corporațiuni dă drept de reclamațiune unuia din membri, și vice-versa ofensa adusă unuia din membri dă drept corporațiunii ?

460. Purtarea rea a unuia din membrii unei corporațiuni dă drept de reclamațiune corporațiunii ?

461. Quid de reclamațiunea membrilor unei corporațiuni privilegiate contra aceloră ce esercită in mod ilegal profesiunea lor ?

462. Insulta memoriei pôte constitui delict civil.

463. B. De la cine se cere despăgubire.

464. Acțiunea trece la mostenitorii universali ai persoanei răspunzătoare.

465. Solidaritate.— Observațiune.

454. Cine poate cere despăgubiri în virtutea art. 998 și 999?

Răspunsul este simplu : acel ce a suferit paguba din faptul ilicit de care se plânge. Legea dă în adevăr acțiune, nu persoanei contra căreia a fost îndreptat faptul, ci persoanei păgubite, prin urmare tutulor acelora ce au suferit dintr'un delict civil. Interesul este măsura acțiunilor, de unde urmază că persoana, care n'a încercat nici uă pagubă, nu se poate plânge; deră, îndată ce o persoană a încercat pagubă, este în drept să invoce articolul ce comentăm.

De aci rezultă că mai multe persoane pot cere despăgubiri pentru același fapt : toate acelea ce au încercat pagube dintr'ênsul.

Astfel, când un om a fost victima unui omucid sau numai a unei leziuni însemnate, care să-l pună în imposibilitate de a munci, poate cere despăgubiri, nu numai el, deră încă socia lui, copiii lui, părinții lui, toți aceia pe cari i susținea, toți aceia cari au încercat pagubă prin mórtea sau incapacitatea de lucru a capului de familie.

Și toți acestia au fie-care acțiunea sa, nu reclamă în numele mortului sau celui pus în neputință de a munci, ci în numele lor personal, în virtutea art. 998 și 999, care le dau acțiune îndată ce au suferit pagubă.

De unde urmază că, în cazul în care se reclamă pentru pierderea unei persoane, toate aceste persoane au acțiune, chiar în cazul, în care nu ar fi mostenitori sau când ar fi renunțat la mostenire, și că produsul acțiunii este al lor și nu poate fi urmărit

de creditorii persoanei care a încetat din viață din cauza delictului.

455. Copilul natural are dreptul să cêră despăgubire pentru mórtea sau incapacitatea de muncă a tatălui său?

Pentru ce nu? Indată ce este constant, în fapt, că tatăl avea grije de acel copil, că se ocupa de creșterea și de viitorul lui, paguba este sigură și dreptul lui la despăgubire nu se pôte contesta.

Și vice-versa, tatăl sau muma naturală, în același cas, au drept la despăgubire pentru mórtea sau incapacitatea de lucru a copilului lor.

Este adevărat că legea nu recunoșce relațiunile de rudenie între tată și copilul lui natural și că căutarea paternității este interdișă dupe legea noastră; dără acéstă considerațiune este cu totul străină de aplicarea art. 998 și 999, care cere numai uă condițiune, ca să fi existat pagubă.

Și astfel nu se pôte contesta că, chiar un copil crescut fără nici uă formalitate, ar avé drept la despăgubire. (Laurent, Nr. 534).

456. În virtutea aceleiași principiu uă societate de asigurare, care a fost obligată a plăti despăgubiri pentru incendiu, a fost admisă a cere înapoi ceea ce a plătit de la autorul sinistrului; nu în numele vecinului care a suferit de incendiu, ci în numele său personal și în virtutea legii, pentru că a suferit pagubă.

Și acéstă decisiune este aprobată de doctrină. (Laurent, *Eod.*, 434; Demolombe, *Eod.*, 674 și 675).

Dără avem mari îndouieli asupra acestei decisiuni.

Că acela, ce a cauzat incendiul, este dator despăgubiri, chiar în cazul, în care partea vătămată

era asigurată contra incendiului, nu incape indoiială ; déră cui ?

Societăței care a plătit asigurarea ?

Ori persónei care a suferit de incendiu ?

La prima vedere s'ar păré că incendiatul, despăgubit de societatea de asigurare, n'a suferit nici uă pagubă și prin urmare n'are drept la nici uă despăgubire, și numai societatea a fost păgubită.

Déră cum rămâne cu primele plătite de incendiat ?

Daca n'are drept să primescă de la societate, de cât ceea ce ar fi primit de la persóna răspunđetőre de incendiu, atunci el a plătit de giaba acele prime ; ele constituesc pentru dênsul uă pagubă curată.

Și, de altă parte, daca societatea are drept să cêră inapoi de la persóna răspunđetőre de incendiu ceea ce a plătit incendiatului, atunci primele ce i s'au plătit constituesc pentru dênsa un câstig curat.

Êcă cuvêntul pentru care cred că, afară de stipulațiuni contrarie, incendiatul are, in cazul acesta, douê drepturi : unul contra persónei răspunđetőre de incendiu, care are de causă paguba suferită, și altul contra societăței de asigurare, care are de causă primele plătite.

Și ceea ce probéză că acêsta este soluțiunea cea adevêrată, este că ea se invederáză indată ce schimbăm puțin ipotesa in care raționăm.

Să presupunem, in adevêr, că incendiatul se adreséză mai ântâiu la persóna răspunđetőre de incendiu și i cere despăgubiri. Este invederat că acea persónă nu se póte apăra, invocând contractul de asigurare intervenit intre incendiat și

vre uă societate de asigurare, și va fi condamnată.

În urmă, incendiatul se adresază la societatea de asigurare. Va puté acésta să-i ȃică : nu-ți plătesc despăgubiri, de-óre-ce le ai primit de la altul ? Invederat nu !

Afară de dreptul, ce am, contra autorului incendiului în virtutea delictului, am un drept contra societăței în puterea contractului de asigurare : am două drepturi, unul din delict și altul din contract.

Și tocmai de aceea s'a decis că acela, ce a fost despăgubit de uă societate de asigurare mutuală păstréază dreptul de a cere despăgubiri de la autorul unui fapt, care l'a pus în neputință de a munci. Asemenea, păgubașul păstréază dreptul său, când a fost despăgubit prin produsul unei subscripțiuni publice.

Doctrina aprobă și uă hotărîre și pe cealaltă ; dără tocmai vedem aci una din contradicțiunile isvorite din lipsa de metodă, de cari vorbiam la începutul acestui studiu. (Laurent, Nr. 137 ; Douai, 24 Noembre 1871 ; Dalloz, 1872. II. 17 ; Bruxelles, 4 Maiu 1874 ; *Pasicrisië*, 1874 II. 294).

457. Repetăm că acésta soluțiune e dréptă în cazul, în care nu există stipulațiune contrariă. Căci, dacă contractul de asigurare hotărêșce că societatea, plătind asigurarea, rămâne în drept a-și căuta cu autorul pagubei, atunci este invederat că numai societatea are acțiune contra persoanei respundétóre de incendiu, ca să cêră sumele ce a plătit incendiatului.

Dără nici atunci soluțiunea ce combatem nu e juridică, pentru că, în cas de stipulațiune contrariă, societatea de asigurare are în adevêr ac-

țiune, dără nu uă acțiune născută in persóna ei, ci acțiunea părței vătămăte.

458. Injuria, calomnia, ofensa adusă unei persóne póte fără indouială să-i aducă pagubă, și, in acest cas, persóna, care a fost obiectul ofensei, are acțiunea de despăgubire.

Dără altul póte să intente acțiunea pentru ofensa adusă altuia? Da, daca a incercat pagubă; ceea ce se întêmplă de câte ori ofensa, adusă unuia, este, in realitate, indreptată contra altuia.

Și de aceea bărbatul este primit să intente acțiune pentru ofensa adusă sociei sale, și tatăl pentru ofensa adusă unuia din membrii familiei.

Și se póte întêmpla, din contră, ca ofensa adusă tatălui, să fiă indreptată contra fiului, sau ofensa adusă unei surori, să aducă pagubă fratelui, in care cas fiul are și el acțiunea de despăgubire contra autorului ofensei.

459. Aceleași fapte, indreptate contra unei corporațiuni întregi, nu dau drept de reclamațiune de cât corpului întreg, nu fie-căruia din membri.

Dără ofensa adusă unuia din membrii corporațiunei póte să fiă in realitate indreptată contra corporațiunei, sau, in tot casul, să aducă pagubă corporațiunei și să-i dea drept de a cere despăgubire.

460. S'a ridicat cestiunea de a sci daca uă corporațiune are dreptul să cêră despăgubiri de la acela din membrii ei, care infrânge regulele profesiunei, i aduce desonóre și pagubă.

Și nu înțeleg pentru ce Curtea de casațiune din Francia a adoptat negativa, care era profesată și in vechia jurisprudență a Franciei.

461. Cestiunea de a sci, daca membrii unei corporațiuni privilegiate, au dreptul de a cere des-

păgubiri de la cei ce esercită ilegal acea profesiune, este controversată.

D. Faustin-Hélie susține că nu se poate dovedi în asemenea caz un interes direct și personal și un drept actual, și deci nici acțiune nu poate să existe.

Curtea din Rouen dispese numai că paguba este anevoie de apretiat; dără Curtea de casațiune i-a răspuns, cu drept cuvânt, că greutatea de a prețui paguba nu autorisă a declara acțiunea inadmisibilă.

Și de aceea D. Sourdat susține cu multă tărie că articolele noastre sunt aplicabile în speciă: «Că există, în vinderea de medicamente secrete, concurență contra farmacistilor, că această concurență le aduce vătămare actuală, nu poate fi îndouios. Există certitudinea cea mai completă asupra realității prejudiciului.» Și nu rămâne de cât greutatea de a-i prețui valoarea. (Casațiune, 1 Septembrie 1832, și S. U., 15 Iunie 1833.—Sourdat, I, Nr. 48 și 49).

462. Este cu puțință să se comită delictе contra unei persoane, care a încetat din viață?

Cestiunea pare estravagantă: cum o să aduc vătămare unei persoane care nu mai există?

Și cu toate acestea s'a admis tot-d'a-una că insulta adusă memoriei unei persoane constituie un delict civil.

Și, în adevăr, acestso iu de injurie poate, cauza pagubă unor persoane cari trăiesc.

Nu numai în adevăr că se poate ca insulta și injuria, adresate mortului, să fi fost în realitate îndreptate contra unor persoane în viață, dără, chiar când n'au fost îndreptate de cât contra mortului, este posibil să causeze pagubă celor vii. Astfel, succesorii universali ar fi atinși printr'ua

calomnie care ar face de exemplu să se creadă că averea mostenită este fructul unor spoliațiuni. Acésta ar puté da nascere chiar la procese contra mostenitorilor aversei.

Asemenea, mostenitorii numelui ar puté fi și ei vătămăți printr'ună calomnie, care ar aduce pată asupra familiei întregi.

Și, în toate aceste cazuri, este învederat că persóna, care a suferit paguba dintr'un asemenea fapt, va avé drept să cêră despăgubiri. (Sourdat, I, Nr. 65 și urm.; Demolombe, *Donat. et Testam.*, III, Nr. 639; Casațiune, 24 Maiu 1860, Dev. 1860. I. 657).

B. 463. Contra cui se intentă acțiunea rezultând dintr'un delict civil?

Contra aceluia care a cauzat pagubă, sau, dacă sunt mai mulți cari au luat parte la săvârșirea faptului din care a rezultat paguba, contra tuturor.

Este sigur că păgubașul pôte, în cazul din urmă, să intente proces contra unui singur din autorii pagubei. Uă hotărîre a Curței din Paris respinge uă cerere de despăgubire, pentru cuvântul că nu s'au pus în proces toți autorii faptului păgubitor; déră acea decisiune a fost casată.

Acela, din autorii pagubei, care a fost chiămat singur în judecată, are fără îndouială dreptul de a pune în cauză și pe ceilalți; și, dacă n'a făcut'o, are recurs contra lor, ca să împartă cu dênșii condemnațiunea ce a suferit; déră, nici într'un caz, acțiunea nu pôte fi respinsă, pentru că nu s'au chiămat toți autorii pagubei. (Casațiune, 23 August 1869; Dalloz, 1869. I. 464).

464. Este sigur că acțiunea noastră trece la mostenitorii aceluia, ce a cauzat paguba: este uă

datorie, pe care o găsesc în succesiune și care îi obligă, ca ori-care altă datorie a lui *de cuius*.

Trebue să mai observăm că această datorie nu trece de cât la mostenitorii universali, érá nu și la cei particulari. Curtea din Paris s'a înșelat, ȕice Laurent. Ea a hotărit în adevăr că cumpărătorul unei cariere este obligat să repare paguba adusă suprafeței de vëndător, prin abuzul es-ploatărei.

Cestiunea pôte să presente uă mare însemnătate practică, mai ales pentru veniturile pămên-tului călcat. Este sigur că, nu cumpărătorul mo-șiei, ci mostenitorul posesorului, care a cules pe nedrept veniturile, este obligat să întórcă acele venituri. (Laurent, 540; Casațiune, 5 Aprilie 1870; Dalloz, 1871. 1. 284).

465. Când sunt mai mulți răspundători de aceeași pagubă, toți sunt obligați solidar la des-păgubire.

Cestiunea era controversată în Francia; la noi a fost decisă prin textul art. 1003, care se es-primă astfel :

«Când delictul sau quasi-delictul este imputabil mai multor persóne, aceste persóne sunt ținute solidar pentru despăgubire.»

Acésta era soluțiunea ce primise Codul Callimach care ȕice în § 1733 : «Daca mulți tot de uă dată au vătămat pe cine-va, se osândesce a-i face des-păgubire sau deplină satisfacție toți dimpreună sau unul pentru toți, căruia rămâne drit să céră, pe urmă de la ceilalți împreună vinovați, analo-gisita lor sumă pentru pricinuita vătămare.»

Totuși, ca să se pótă aplica solidaritatea, tre-bue ca în adevăr paguba să resulte dintr'unul și

același fapt, săvârșit de două sau mai multe persoane.

Cu totul altfel ar fi, când paguba ar rezulta din mai multe fapte deosebite. In acest cas, poate să fiă in adevăr foarte anevoe de a vedea ce parte a luat, in prejudiciul adus, fie-care din faptele săvârșite; dără este datoria judecătorului de fapt să resolve greutatea și să dea fie-căruia partea de răspundere ce i se cuvine.

Un proprietar suferia pagubă din pricina a trei usine cari erau in apropierea sa, și a chiămat in judecată pe unul din cei trei proprietari, cerându-i despăgubire pentru paguba intrégă. Curtea din Liège duse că usinele, fiind deosebite, și chiar felul industriei altul, era vorba in speciă de trei delicta deosebite și prin urmare de trei acțiuni, cari nu puteau să se intente contra unuia din debitori. (Liège, 12 Ianuarie 1852; Pasicrisie, 1857. II. 103; Paris, 27 August 1872; Dalloz, 1873. V. 402, Nr. 5; Laurent, Nr. 541 și urm).

B. OBIECTUL ACTIUNEI DE DESPAGUBIRE SI PROBELE.

SUMAR

466. 1° Prin acțiunea ce isvoresce din art. 998 și 999 se cere in general o sumă de bani.
467. Când vătămarea este morală, se poate cere desființarea unor acte și publicarea hotărării.
468. Se poate cere desființarea unor lucrări sau construirea altora.
469. Escepțiune in ceea ce privesce pe Stat, județ și comună.
470. Despăgubirea se poate compensa cu alte datorii.
471. Ea coprinde paguba incercată și câstigul pierdut.
472. Ea coprinde dobândile sumelor din ziua pagubei.
473. Nu e trebuință de punere in întârziare.
474. Se poate cere o provisiune inainte de judecată.
475. Prețul afecțiunii.
476. 2° Ce trebuie să probeze cel ce intente acțiunea.
477. Este dator să probeze greșala?

478. Ce trebuie să probeze pîrîtul.

479. Cum se face proba.

480. Utilitatea jurămîntului supletoriu pentru determinarea cuantumului despăgubirilor.

481. Presumpțiuni puternice pot rezulta dintr'ua procedură criminală.

482. Observațiuni asupra mărturisirei.

483. Latitudinea judecătorului în apreiarea probelor.

466. 1° Ce se poate cere prin acțiunea care porcede din art. 998 și 999? În principiu, uă sumă de bani. Ori-ce pagubă, ori-ce vătămăre adusă, fiă averei, fiă persónei, trebuie tradusă in-tr'ua sumă de bani, pe care, cel ce a suferit pagubă, să o cêră, de la cel ce a causat'o.

467. Se poate întembla asemenea ca paguba să fiă rezultatul unei vătămări morale, unei atingeri aduse numelui și reputațiunei; și în cazul acesta judecătorul poate ordona desființarea scrierilor și actelor din cari a rezultat vătămărea și inserțiunea în diare a hotăriri condamnătore.

Asemenea hotăriri sunt fôrte dese în jurisprudența francesă și în cea belgiană. Ba încă în Codul penal frances există art. 226 și 227 cari ordonă nisce măsuri speciale, în casurile anume prevêdute acolo.

Dêră tóte acestea sunt escepțiuni.

În marea majoritate a casurilor cererea se va mărghini la uă sumă de bani.

468. De multe ori paguba va consta, fiă în luarea unori lucruri, fiă în facerea unor lucrări, sau vice-versa, din lipsa unor lucrări, cari ar fi trebuit făcute.

În cazul acesta, cel ce suferă paguba va fi în drept să cêră, fiă înapoiarea lucrurilor, fiă încetarea lucrărilor cari i aduc pagubă, sau facerea lucrărilor a căror lipsă i aduce pagubă.

Déră, chiar in cazul acesta, judecătorul trebuie să evalueze dărîmarea sau clădirea ce se cere, și să dea drept reclamantului să dărîme sau să clădească el, in cazul in care pîrîtul ar refusa de a se supune decisiunii.

Pentru că nimeni nu pôte fi silit, propriu vorbind, să facă : *nemo potest precise cogi ad faciendum*.

Și hotărîrea judecăței, ordinea publică și respectul justiției o cer, trebuie să se esecutive.

469. La această regulă, că justiția, intemeiîndu-se pe articolul ce comentăm, pôte să ordóne incetarea unor lucrări ori facerea altora, esistă uă escepțiune.

De câte ori pîrîtul este uă autoritate publică, stat, județ ori comună, justiția nu este in drept să ordóne nici suspendarea, cu atât mai puțin dărîmarea lucrărilor incepute, ori facerea altora. Acesta este intinderea care se dă principiului celui mare constituțional al separațiunii puterilor in Stat. Puterea judecătórescă nu pôte să comande puterei esecutive. Acesta lucréză in numele intereselor generale, pe cari i este dat să le aprețieze singură, și justiția, care nu se pronunță de cât asupra intereselor particulare ce i sunt supuse, nu pôte să impede acțiunea puterei esecutive. In acest cas judecătorul trebuie să se mărginască a prețui paguba, de care se plînge reclamantul și să condamne la despăgubirea, la care are drept. (Sourdat, I, Nr. 699).

470. In vechiul drept al Franciei despăgubirea era considerată ca uă pedépsă; de unde consecuența, intre altele, că sumele câstigate nu puteau fi compensate cu alte sume.

Acastă părere s'a susținut și in dreptul nostru.

D. Pigeau s'a fondat pe art. 1147 Codul civil (art. 1293 frances) alin. II, dupe care compensațiunea nu are loc, când e vorba de restituirea unui lucru, de care proprietarul a fost spoliat pe nedrept.

Déră este invederat că e vorba, in acest text, de casul, in care lucrul, ce face obiectul restituirii, nu se pôte lua in natură. Legea țice numai atât că creditorul nu pôte să pună mâna, cu sila, pe lucrul debitorului și să cêră ca valórea acelu lucrú să se compenseze cu ceea ce are el să iea.

Déră când lucrul răpit nu mai există, așa in cât proprietarul lui nu pôte cere de cât uă sumă de bani, este invederat că, coesistând douê obligațiuni reciproce licuide, compensațiunea se operă de drept. (Sourdat, I, Nr. 471).

471. Suma de bani, pe care partea vătămata pôte să o cêră, trebuie să coprinđă, atât valórea pagubei ce a incercat, cât și câstigul de care a fost lipsită : *damnum emergens et lucrum cessans*.

Art. 1184 stabilește acest principiu pentru despăgubirea rezultând din violarea unei convențiuni; déră el este definițiunea chiar a cuvântului de despăgubire, este uă regulă care rezultă din natura lucrurilor, și de aceea este aplicabilă in materia noastră, ca și in materia contractelor.

Paguba causată, adică ceea ce s'a stirbit din averea ce a intrat deja in patrimoniul nostru, ceea ce am pierdut din drepturile ce le aveam câstigate.

Și câstigul de care am fost lipsiți, adică bunurile cari trebuia să intre in patrimoniul nostru in mod necesar, la cari aveam drept, de și nu făceau încă parte din patrimoniul nostru.

472. Partea vatămată are încă dreptul de a cere

dobândi din ziua în care i s'a adus paguba. Această rezultă din ideea chiar a despăgubirei : ca să fie despăgubit, trebuie să-mi dai, nu numai averea ce am pierdut, dără și folosul ce mi-ar fi adus acea avere, din momentul în care am fost lipsit de dânsa.

473. Art. 1081 Codul civil decide că nu avem drept să cerem despăgubire de cât din momentul punerii în întârziare și art. 1088 Codul civil adăogă că punerea în întârziare nu poate rezulta de cât dintr'ua cerere în judecată, când e vorba de obligațiunea ce are de obiect uă sumă de bani.

Dără amândouă aceste reguli sunt neaplicabile la materia noastră.

«Suntem tot-d'a-una în întârziare de a nu aduce pagubă prin greșala noastră», a ȳis Curtea de casațiune din Franca. Și această regulă este constantă, atât în doctrină cât și în jurisprudență.

474. În sfârșit, trebuie să recunoscem că cel vătămat, printr'un delict, are drept a cere uă sumă de bani în mod prealabil și pêne la evaluarea definitivă a daunelor-interese, la cari are drept, uă provisiune, cum se ȳice.

«Astfel, ȳice Sourdat, când existența pagubei nu e contestată și procesul are de obiect numai fixarea cuantumului despăgubirilor, când determinarea lor cere operațiuni lungi și costisitoare, es-pertise ori cercetări la facla locului, judecătorii au dreptul să acorde uă sumă moderată cu titlul de reparațiune provizoriă.» (Sourdat, I, 167; Aix, 14 Mai 1825 ; D. 26. 1. 424).

475. Trebuie să adăogăm că, nici într'un cas, nu se poate alocă, ca despăgubire, de cât prețul adevărat al pagubei, ȳară nu prețul ce poate pune afecțiunea aceluia ce a suferit paguba ?

«*Pretia rerum, non ex affectione, nec utilitate singulorum, sed communiter fungi... Unde si servum meum occidisti, non affectiones estimandas esse puto, sed quanti omnibus valeret.*»

La acéstă regulă, Romanii aduceau uă excepțiune, in casul, in care lucrul nu putea fi restituit proprietarului din dolul chiămatului. In acest cas reclamantul avea drept să prețuască lucrul, prin jurământ, chiar peste valórea lui adevărată, ca să nu pótă un om de rea credință să siléscă pe altul să-i vëndă un lucru fără voe.

In dreptul nostru nu esistă acest *juramentum affectionis*, cum îl numiau Romanii, și lucrul trebuie, in tóte casurile, prețuit dupe valórea lui adevărată.

Atâta numai că nimic nu impedică pe judecător de a da și alte despăgubiri, peste valórea lucrului. Și, in casul pentru care Romanii creaseră *juramentum affectionis*, judecătorii sunt datori să alóce alte despăgubiri, ca să combată réua credință a autorului faptului păgubitor. Și așa trebuie să urmeze in tóte casurile analóge. (Sourdat, I, 619).

476. 2° Este invederat că cel ce intentă acțiunea pentru despăgubire trebuie să probeze faptele cari constituiesc delictul: paguba mai ántáiu, pe care a incercat'o, faptul apoi care i-a adus acea pagubă, și, in sfêrșit, greșala autorului aceluia fapt.

Am vėdut că, in legislațiunea nóstră, dolul nu jócă de cât un rol cu totul secundar. Prin urmare, nu are nevoie acela ce intentă acțiunea care resultă din art. 998 și urm. să probeze dolul pírítului. Daca insă póte să o facă, acésta i póte servi pentru evaluarea pagubelor cauzate; căci e sigur că judecătorul trebuie să fiă mai sever,

când e vorba de uă pagubă cauzată cu intențiune de cât când e vorba de uă pagubă cauzată fără intențiune.

Nu există nici uă dificultate în ceea ce privește primele două puncte. Este relativ ușor să probezi atât paguba, ce ai încercat dintr'un fapt, cât și faptul chiar din care a isvorit paguba.

477. Déră cum să probezi greșala ?

Trebue să observăm aici că, de cele mai multe ori, greșala va rezulta din primele două probe, așa în cât reclamantul care a probat că a încercat uă pagubă din faptul cutăruia, nu va mai avé nimic să probeze, și de acum înainte va fi dator să chîmătatului să probeze că faptul său nu constituie greșală.

Acésta este atât de adevărat, în cât citim, într'ua decisiune a Curței din Bruxelles, raportată de Laurent, că faptul uă dată dovedit, implică, pênă la proba contrariă, greșala, pentru că numai în casuri fôrte rari legea autorisă fapte păgubitoare.

În specia ce se judeca, existența greșalei rezultă din faptul chiar care nu era contestat : un om trăsese cu uă pușcă într'altul, și este invederat că un asemenea fapt implică greșala și că nu rămănea chîmătatului, de cât să probeze el că se afla într'unul din casurile, în cari un om are dreptul să tragă foc, cum este casul apărării legitime, sau cel puțin într'unul din casurile, în cari acest fapt nu trage nici uă răspundere pentru autorul lui, cum este casul lipsei de voință sau de inteligență.

Déră, dacă în unele specii, proba greșalei rezultă din chiar dovada faptului, nu e mai puțin adevărat că, în regulă generală, cel ce cere trebue să dovedéscă și greșala.

Acéastă dovadă póte resulta din presumpțiuni trase chiar din faptul săverșit și din paguba adusă ; déră chiar acele presumpțiuni reclamantul este dator să le pună in lumină și să le stabiléscă.

Căci, in cas contrariu, perde procesul, de-órece, dupe cum đice Codul Callimach § 1726: «In-doială fiind, are loc juridica presumpție că paguba s'a întemplat fără vicleșugul sau lenevirea cui-va.»

478. La rëndul lui, pírítul este dator să dovedéscă faptul care sterge greșala sau cel puțin o micșoréză.

El va puté stabili, atât forța majórá, cât și greșala părței reclamante, sau chiar uă scusă prevéđută de lege.

Și să conchidă, fiă că paguba nu i e imputabilă lui, fiă că acea pagubă a fost mărită prin alte impregiurări, ce nu se pot pune in sarcina lui.

§ 1730 Codul Callimach: «Acel ce đice cum că, fără vicleșugul și lenevirea lui, s'a oprit la implinirea datoriei sale, dintr'un contract, sau dupe legi, dator este să dovedéscă đisa sa.»

479. In materia nóstră proba se face prin tóte mijlócele prevéđute de lege și, prin urmare, chiar prin martori și presumpțiuni.

Martorii și presumpțiunile in adevěr sunt admisibile in acéastă materie, fiă pentru că fraudă se póte tot-d'a-una dovedi cu aceste mijlóce (art. 1203 Codul civil), fiă că, in tot casul, reclamantul n'a putut să-și procure probă scrisă (art. 1198 Codul civil).

Indată insă ce se invócă existența unui contract, proba trebuie să se facă dupe regulele ordinare ale contractelor, adică, in regulă generală, prin scris, și, numai in casuri excepționale, prin martori și presumpțiuni.

Și acesta chiar atunci, când contractul ar fi invocat pentru a stabili că faptul păgubitor nu constituie greșală. Curtea din Bruxelles a decis, cu toate acestea, că se poate primi dovada prin martori a unui mandat, pentru cuvântul că faptul nu se poate despărți și din momentul ce reclamantul a putut proba prin martori existența faptului, poate și chiămatul să probeze, tot prin martori, că a săvârșit acel fapt in puterea unui mandat. Dără raționând astfel, Curtea a violat invederat principiul că contractele nu se pot dovedi de cât prin scris. (Laurent, Nr. 448).

480. Am ȃis că proba poate fi făcută prin toate mijlocele admise de lege; prin urmare, afară de martori și de presupțiuni, prin jurământ; și atât prin jurământul decisoriu, cât și prin jurământul supletoriu.

Acest din urmă mijloc este foarte prețios in casul, in care nu există nici un alt mijloc pentru a determina cuantumul despăgubirilor. In asemenea cas judecătorii pot să fixeze uă sumă, pêne la care reclamantul să pótă fi cređut pe jurământ.

481. Presupțiunile sunt in materia noastră cel mai puternic mijloc de probațiune.

Ele pot resulta din ori-ce fapt dovedit, care să nu se pótă esplica de cât prin proba, ce trebuie a se face.

Și de aceea, ele pot resulta adesea dintr'ua procedură criminală.

Când faptul a fost calificat, la inceput, delict și, dupe terminarea instrucțiunei, s'a constatat că, de și există, dără nu intrunesc elementele cerute de lege pentru a constitui un delict de drept penal, faptul acela pótă fi invocat ca delict civil, și instrucțiunea urmată inaintea judecătorului de

instrucțiune sau înainte instanței judecătorești poate să dovedească într'un mod complet, căci constituie presupunțiuni puternice pe cari judecătorul poate să-și întemeeze deciziunea.

482. Mărturisirea părții este adesea invocată ca probă în materia noastră.

Fiă mărturisirea judecătorească, care poate rezulta nu numai din interogatoriu, dără și din declarațiunile făcute spontan la audiență, și chiar din concluziunile scrise prezentate de parte ;

Fiă chiar mărturisirea estrajudiciară, care se poate stabili prin martori, de-ore-ce proba testimonială este admisibilă.

În privința mărturisirii trebuie să adogăm că regula nedivisibilității mărturisirii se aplică și în materia noastră, ca în toate materiile civile. Atâta numai că trebuie înțelesă bine. Astfel, nu se poate dice că s'a violat această regulă în cazul, în care, din răspunsurile date la un interogatoriu, primesci pe unele și respingi pe altele. Un singur răspuns sigur poate să servescă de basă unei presupunțiuni, din care să rezulte proba ce căutăm.

483. Este nevoie să mai adogăm că judecătorul este suveran aprețiator al probelor ce i se aduc înainte ?

El nu e obligat să se pronunțe nici dupe una din probele ce i s'au pus înainte, și în această materie este adevărat a dice că jôcă rolul de jurat. (Laurent, *Eod.*, 548 ; Demolombe, 684 ; Sourdat, I, 623).

C. PRESCRIPTIUNEA SI TRANSMITEREA ACTIUNEI. — COMPETENTA

SUMAR

484. 1° Prescripțiunea delictelor civile este de trei-șeci ani.

485. Există cazuri în care să se aplice două prescripțiuni ?
486. Prescripțiunea despăgubirilor după Codul Callimach, § 1960.
487. Prescripțiunea acțiunii contra arhitecților și întreprinzătorilor de lucrări.
488. Punctul de plecare al prescripțiunii.
489. 2° Acțiunea pentru despăgubiri face parte din patrimoniu.
490. Se poate ceda, și cesiunea produce efectele ei ordinare.
491. Se poate exercita de creditori și se transmite la mostenitori.
492. 3° Acțiunea rezultând din delict civile este civilă și personală și prin urmare de competența Tribunalului civil de județ.
493. Rezultă de aici că dacă nu s'a declinat competența în *limine litis*, Tribunalul rămâne competent, chiar când atacarea este deferită de lege altei jurisdicțiuni.
494. Derogațiuni.
495. Observațiuni asupra competenței judecătorilor de ocóle.
496. Competența Tribunalului de comerț de a judeca cereri de despăgubire.
497. Tribunalele civile sunt ele competente a judeca delict civile comise pe calea presei ?

484. 1° Acțiunea ce izvorăște din art. 998 și urm. se prescrie prin trei-deci de ani. Acesta este termenul prescripțiunii în toate cazurile, în care legea nu dispune altfel, și legea nu face nici uă derogățione la acest principiu, pentru acțiunile ce rezultă din delict civile.

Derogațiune există pentru acțiunea privată ce rezultă din delict civile prevădute și pedepsite prin legea penală, care se prescrie prin același curs de timp prin care se prescrie și acțiunea publică, fiă că a fost intentată uă dată cu dēnsa și înainte instanțelor represive, fiă că s'a intentat separat, înainte Tribunalelor civile.

Așa în cât se presintă, în ceea ce privesce prescripțiunea, acest fenomen bizar, că dacă faptul păgubitor este grav, dacă constituie un delict prevădut și pedepsit de lege, prescripțiunea lui este scurtă; érá dacă este ușor, dacă nu constituie de

cât un delict civil, termenul prescripției este foarte lung.

Și, de exemplu, dacă am dat foc cu intenție, nu mi se poate cere despăgubire, de cât în timp de zece ani; érá dacă, din imprudența sau neglijența mea s'a iscat incendiul, voi fi supus acțiunii pentru despăgubire în timp de trei-deci de ani!

485. Și, tocmai din cauza acestui fenomen, s'a născut uă teorie, de care am vorbit în prolegomenele studiului acestuia, și dupe care ar fi unele fapte cari să constituéscă în același timp și violări de contracte și delict, și alte fapte cari să constituéscă de uă dată și delict penale și delict civile.

Uă sémă de jurisconsulți, nevoind să priméscă ca, pe când uă simplă violare de contract se prescrie prin trei-deci de ani, uă violare gravă, prevădută și pedepsită de legea penală, să se prescrie numai prin cinci ani sau prin zece, nevoind éráși să priméscă ca, pe când violarea unui drept, chiar din imprudență ori neglijență, se prescrie prin trei-deci de ani, acele violări de drepturi cari constituésc crime sau delict să se prescrie prin un timp relativ scurt, au imaginat un sistem dupe care violarea unui contract, care este prevădută și pedepsită de lege, să constitué două fapte păgubitoare, uă violare de contract și un delict ori uă crimă, și că violarea dreptului, când e pedepsită de lege, cum e în cas de furt, să constitué două fapte păgubitoare, un delict civil și un furt.

Și deci învață că, din asemenea fapte, isvorésc două acțiuni, acțiunea privată din delict ori crimă și acțiunea civilă din violarea contractului sau a dreptului, și că prin prescripția de cinci ori

de zece ani se stinge numai acțiunea privată isvorind din crimă sau din delict,  r  acțiunea civilă, rezultând din violarea contractului sau a dreptului, tr esce trei-deci de ani.

D r  cred că am demonstrat că acești jurisconsulți iau umbra drept ființă și abstracțiunea drept fapt.

În cazul  nt iu nu există, de c t un singur fapt, violarea contractului, precum, în cazul al doilea, nu există de c t un singur fapt, violarea dreptului; când legea califică crimă sau delict acea violare, ea dă naștere, nu unei acțiuni civile, ci unei acțiuni private.

Așa în c t acțiunea privată, u  dată stinsă prin prescripțiune, nu mai r m ne nimic !

486. Ceea ce este adev rat este că prescripțiunea de trei-deci de ani, aplicată la faptele păgubitoare, este cu mult prea lungă.

Probele faptelor se perd, urmele pagubelor se sting, și ómenii nu mai țin minte, sau aceia, cari țin minte, se duc din viață.

Este greu să ataci, dupe u  mare trecere de vreme, și e mai greu să te aperi.

C t mi se pare mai inteligent Codul Callimach, care reduce prescripțiunea la trei ani !

«Tótă jalba pentru despăgubire,  ice § 1960, se stinge dupe trecerea de trei ani.»

Și, numai în cas de crimă, Codul Callimach lungea prescripțiunea p n  la trei-deci de ani.

Prescripțiunea lungă nu e bună nici în cas de crime, d r  este de regretat că prescripțiunea cea scurtă n'a trecut în legea n str  cea nouă.

487. Ori-cum ar fi, derogatiune nu există în legea n str , de c t pentru u  categorie de delict, aceea ce rezultă din art. 1902 în favórea arhitectilor și întreprind torilor de lucrări.

Déră, și acea derogățiune nu privesce de cât ipotesa prevădută de lege, aceea in care un edificiu sau uă lucrare insemnată s'a ruinat, in tot sau in parte, din causă unui vițiu de construcțiune sau de teren.

In celelalte casuri, când e vorba de uă pagubă mai mică, resultând sau din esecutarea próstă, sau din violarea regulelor prescrise de lege pentru vecinătate, prescripțiunea rămâne tot cea de trei-deci de ani.

Prescripțiunea de dece ani se aplică fără îndouială de câte ori edificiul sau lucrarea nu s'a ruinat, in acest interval.

Ce se întâmplă însă in casul, in care edificiul sau lucrarea s'a ruinat in termenul de dece ani, déră proprietarul, sau, in general, cei vătămăți prin ruină, nu au reclamat, de cât dupe espirarea acestui termen?

Cestiunea este controversată. Curtea din Paris aplică, și in casul acesta, tot prescripțiunea de dece ani, déră mai toți jurisconsultii sunt de altă părere.

Când edificiul a stat solid in timp de dece ani, legea presupune că architectul sau întreprindătorul a lucrat bine, și-i scutesce de ori-ce răspundere; dacă însă lucrarea s'a ruinat in acel timp, cei vătămăți au trei-deci de ani pentru a cere despăgubiri.

In ceea ce ne privesce credem că Curtea din Paris este mai mult in termenii legeri. (Veđi incolo Sourdat, I, 745).

Aceste principii se aplică invederat și la lucrările publice. Regulele speciale edictate de administrațiune in privința recepțiunei provisorii și recepțiunei definitive sunt uă garanție mai mult.

488. Care este punctul de plecare al prescripțiunii?

În regulă generală, este momentul, în care s'a petrecut faptul păgubitor.

Când însă faptul, săvârșit astăzi, n'a adus pagubă de cât mai târziu, prescripțiunea nu poate curge, de cât din momentul, în care s'a pricinuit paguba. Nici uă prescripțiune în adevăr nu poate curge înainte de a fi luat naștere acțiunea supusă acelei prescripțiuni, și acțiunea pentru despăgubire n'a putut lua naștere, de cât dupe ce s'a ivit paguba.

Codul Callimach în § 1960 o ȳice în mod expres, adăogă însă că, dacă paguba nu s'a făcut de loc cunoscută păgubașului, dritul jalbei se stinge prin trecere de trei-ȳeci de ani, din ȳiua săvârșirei faptului păgubitor.

489. 2° Acțiunea acăsta, așa cum am definit-o, face fără îndouială parte din patrimoniul persoanei care a încercat paguba și prin urmare poate să fiă cedată, se poate esercita de creditorii în numele ei, și se transmite prin mostenire.

Dără asupra tuturilor acestor puncte s'a ridicat ȳre-cari greutăți pe cari este trebuință să le arătăm.

Toți se invoesc a ȳice că acțiunea, uă dată intentată de persoană vătămată prin delict, face parte din patrimoniu și prin urmare se regulază dupe principiile aplicabile tuturilor bunurilor în general.

Dără pe câtă vreme acțiunea nu este intentată, se fac sau se propun distincțiuni pe cari este bine să căutăm a le precisa.

490. Toți primesc că acțiunea rezultând din art. 998 se poate ceda.

Ar fi fost și greu să se susțină altfel, de-óre-ce convențiunile sunt valabile, afară numai dacă sunt declarate nule de lege sau contrarie ordinii publice ori bunelor moravuri, și, de uă parte, nici uă lege nu declară nulă cesiunea dreptului la despăgubire, érá, de alta, acéstă convențiune nu vătămă intru nimic nici ordinea publică, nici bunele moravuri.

S'a propus totuși că judecătorul să nu pótă acorda cesionarului de cât prețul cesiunei; déră, din momentul in care se recunósce validitatea cesiunei, ea trebuie să și producă tóte efectele ce legea i atribue. Și ne pare neesaetă observațiunea lui Demolombe că cedentul, fixând prețul cesiunei, a arătat el singur câtul pagubei ce a încercat, pentru că se scie că drepturile litigióse nu se vënd pe adevăratul lor preț.

In colo pîritul, intr'uă asemenea acțiune, are un mijloc fórte simplu de a nu plăti de cât prețul cesiunei; el n'are de cât să esercite retragearea litigióasă, invocând art. 1402 Codul civil (Larombière, V, art. 1382—1383, Nr. 46; Demolombe, 677).

491. Tot atât de sigur este că acțiunea isvo-rind din articolul ce comentăm póte fi esercitată de creditorii celui ce a suferit paguba, și se póte transmite prin mostenire.

Jurisprudența însă împreună cu doctrina distinge între vătămarea materială și vătămarea morală, și decid că acțiunea rezultând dintr'uă vătămarea morală nu póte:

Nici să fiă esercitată de creditorii;

Nici să se mostenéscă.

Și, în adevăr, art. 974 Codul civil declară că ac-

țiunile exclusiv personale nu pot fi exercitate de creditori.

Și noi inși-ne, comentând articolul acesta, am învătă că sunt exclusiv personale acțiunile cari implică uă aprețiere morală din partea aceluia, în persóna căruia s'a deschis.

Apoi, de bună sémă, acțiunea de care ne ocupăm însușesce acéstă calitate, de-óre-ce este învederat că acel ce va intenta proces pentru calomnie, ori pentru uă injurie, va trebui să-și dea séma mai ântâiu daca injuria ori calomnia merită să fiă pedepsită, și, în tot casul, daca este cu minte să mai sgândărescă faptele, la cari se rapórtă calomnia ori injuria.

Deră de ce n'ar puté mostenitorii să intente acțiune pentru injuria adusă autorului lor ?

Este admis, dupe tradițiunile dreptului, că acela ce a suferit uă injurie în tăcere, atunci când ar fi putut să se plângă, este presumat că a ertat.

Mai este nevoe să observăm că beneficiul acțiunii intentate intră în patrimoniu și prin urmare se cuvine atât creditorilor, în timpul vieței persónei care a reclamat, cât și mostenitorilor, dupe mórtea ei? (Demolombe, 678, 679 și 680).

492. 3° Acțiunea pentru despăgubire, așa cum am mărginit'o, este civilă și personală ;

Prin urmare este în competența Tribunalelor de prima instanță.

Acțiunea este personală, chiar atunci când este vorba de un delict comis asupra unui imobil, chiar atunci când se cere restituirea unor obiecte mobile.

Căci, în tóte casurile, ceea ce se susține este că delicuentul este obligat să plătescă despăgubiri sau să restituie.

Tribunalul de drept comun este Tribunalul de prima instanță, în circumscripțiunea căruia este domiciliat pîrîtul.

Acésta nu va să ȳică că ori-ce cerere de despăgubire se judecă de Tribunalul de prima instanță ; din contră, sunt multe cereri de despăgubire cari se judecă, fiă de judecătoriile de ocóle, fiă de Tribunalele comerciale.

Ceea ce vrem să ȳicem numai este că Tribunalul civil de județ este, în regulă generală, competent a se pronunța asupra cererilor de despăgubire.

De unde consecuența că, afară de uă excepțiune formulată espres de lege, acest Tribunal este competent.

493. Trebuie să tragem din acésta idee și altă consecuență ? Trebuie să ȳicem că, de-óre-ce Tribunalul de prima instanță este Tribunal de drept comun, el r m ne competent de a judeca chiar în cazul în care, prin excepțiune, afacerea ar fi dată de lege la altă jurisdicțiune, dacă necompetența nu s'a propus *in limine litis* ?

Cestiunea este controversată.

Se p te demonstra ușor că incompetența Tribunalului civil, de a judeca unele materii deferyte de lege, fiă judecătorilor de ocóle, fiă Tribunalelelor comerciale, este uă incompetență materială, nu personală, *ratione materie*, nu *ratione personæ*. Și mulți jurisconșulți conchid de aici că necompetența Tribunalului civil se p te propune în ori-ce stare a procesului.

D ră nu e mai puțin adev rat că at t judecătoria de ocol, c t și Tribunalul de comerț sunt instanțe excepționale și că judecătorul natural al cererilor de despăgubire este Tribunalul de

prima instanță. Ce rău este atunci ca să judece el cererea ce i s'a prezentat?

Ah, dacă chiămatul, încă de la început și pêne a nu se fi făcut nici un act de procedură, a declinat competența Tribunalului, părțile trebuie să se ducă înaintea judecătorului investit de lege cu dreptul special de a judeca afacerea de care este vorba.

Déră, dacă chiămatul a tăcut, dacă s'a făcut proceduri pregătitoare, dacă afacerea este în stare de a fi judecată, declinatoriul este uă străgănire zadarnică.

Și tocmai de aceea jurisprudența francesă înclină pentru acéstă din urmă părere. (Sourdat, I, Nr. 531 și urm.).

494. Ori cum ar fi, legea aduce la competența ordinară a Tribunalului civile de prima instanță două derogățiuni :

Una în favórea judecătorilor de ocóle,

Și alta în favórea Tribunalului de comerțiu.

495. În ce privesce pe judecătorii de ocóle, legea le dă mai ântâiu competența de a judeca afacerile de mică însemnătate, și pe urmă órécari materii speciale.

Nu intră, fără îndouială, în cadrul studiului nostru de a examina competența judecătorilor de ocóle; ne vom mărgini numai a presenta două observațiuni asupra acestei competențe.

Se declină fórte adesea competența judecătorului de ocol, pentru cuvântul că chiămatul pretinde un drept de proprietate.

Ei bine, ceea ce vrem să observăm este că uă simplă alegățiune nu e de ajuns, că judecătorul trebuie să se convingă că este vorba de un

titlu serios, érá nu de uă simplă alegațiune ne-spriijinită pe nimic.

Și, chiar in acest cas, judecătorul de ocol nu trebuie să-și decline competența, trebuie să se mărginéscă a suspenda cererea pênă la judecarea cesiunii prejudiciale de proprietate.

- 496. Cât pentru Tribunalul de comerciu, competența lui este cu totul restrânsă in privința cererilor de despăgubire rezultând din delict.

De-óre-ce faptul păgubitor este un fapt civil, chiar atunci când se petrece între doi comercianți sau cu ocasiunea unui fapt de comerciu.

Și, cu tóte acestea, i se recunósce in general competența de a judeca cererile de despăgubire, mai ántâiu când aceste cereri sunt urmarea unui fapt de comerciu.

Écă doué esemple ce imprumutám Dlui Sourdat :

Un comerciant vinde fondul séu de comerciu și peste puțin deschide alături uă altă prăvălie, prin care face concurența cumpărătorului.

Un căráuș se opresce să máe la un han ; peste nópte hanul arde. Cererea căráușului contra hangiului este de competența Tribunalului de comerciu.

Se vede bine că aceste cereri isvorésc tot atât din violarea unui contract comercial, cât din delict.

Afară de acestea, legea dá espres judecătoriei comerciale competența de a judeca óre-cari fapte păgubitoare comise cu ocasiunea falimentelor.

In general, Tribunalele de comerciu nu sunt competente de a judeca cereri de despăgubire, de cât când aceste cereri sunt ori accesorii la uă acțiune comercială, sau servesc de răspuns la uă asemenea acțiune, ca cereri reconvenționale.

497. Mai există la competența Tribunalelor ci-

vile de prima instanță și uă altă derogatiune în favórea juraților?

Cestiunea dacă acțiunea privată, isvorind dintr'un delict de presă, se póte judeca de către Tribunalele ordinare, este fórt controversată în dreptul nostru. Înalta Curte de casațiune a judecat în două rënduri că numai jurații sunt competenți de a o judeca, pentru că acésta pare a fi fost intențiunea legislatorului constituțional.

Déră nu e vorba aci de acțiunea privată rezultând dintr'un delict de presă.

Noi vrem să ne ocupăm cu delictele curat civile comise prin presă.

Se înțelege în adevér că, afară de faptele definite și pedepsite de lege ca delict de presă, pot să existe și alte fapte, cari să nu intrunéscă elementele cerute de lege pentru a fi pedepsite, și cari totuși să aducă pagubă.

Ei bine, și aceste fapte trebuie să se judece de jurați dupe Constituțiunea nóstră?

Écă, de esemplu, un ziar care anunță că cutare comerciant a incetat plățile, sau că i s'a protestat uă poliță. Nu e aci nici calomnie, nici defăimare. Ba putem să presupunem că scriitorul a fost de bună credință; a citit réu un nume, sau a fost înșelat de un réu voitor.

Faptul cu tóte acestea a putut să causeze pagubă, și prin urmare constituie un delict civil și supune pe autorul lui la despăgubire.

Ei bine, va trebui păgubașul să mérgă înaintea juraților?

Noi nu o credem!

Prin delict de presă legiuitorul a înțeles faptele pe cari legea le prevede și le pedepsește ca

atare, érá nu tóte faptele págubitóre sávêrșite pe calea presei.

Incolo nu există in legislațiunea nóstră un singur exemplu de uă acțiune curat civilă care să fiă de competența juraților. Juriul este esențialmente uă juridicțiune penală.

DESPRE RESPUNDEREA PERSOANELOR JURIDICE.

SUMAR

498. Espunere.
499. Persónele juridice in general sunt supuse dreptului comun.
500. Statul considerat ca putere publică.—Divisiune
501. A. Puterea legiuitoare este nerresponsabilă.
502. Când nă lege violéză un principiu constituțional, statul devine răspunđător.
503. B. Puterea judecătórecă este și ea nerăspunđetőre.
504. *Quid* pentru actele judecătóresci. — Trămitere.
505. C. Puterea esecutivă. — Espunere.
506. Guvernul nu e răspunđător pentru regulamentele de administrațiune publică, de cât când violéză legea.
507. In celelalte atribuțiuni, guvernul este răspunđător ca ori-care alt particular.
508. Urmare.
509. Acest principiu se aplică județelor și comunelor.
510. Mésuri in vederea siguranței esterióre și interióre.
511. Suspendarea esercițiului unei industrii.
512. Mărginirea numărului aceloră ce esercită vre uă meserie.
513. Mésuri luate in interesul siguranței locuitorilor.
514. Lucrări de utilitate publică.
515. Statul este răspunđător când, fără a atinge proprietatea altuia, i-o distruge.
516. Asemenea e răspunđător când, prin lucrările ce sávêrșesce, transmite ceva in proprietatea străină.
517. Déră daca deprețiază numai proprietățile prin ridicarea stradelor sau a căilor ferate?
518. Inundațiuni din cauza terasamentelor.
519. Facilitatea intrărei unei case sau a unui fond de cemerciu.
520. Autoritățile publice sunt ele datóre, sub pedépsă de despăgubire, să ia măsurile reclamate de salubritate și igienă?

498. Principiele ce am spus se aplică ele per-

sónelor morale și in special statului, județelor și comunelor?

Nu e vorba aci de răspunderea pentru faptele altuia, nu e vorba de ceea ce am numit noi quasi-delict. Acastă răspundere ne vom ocupa de dânsa vorbind de stăpêni și comitenți. Vom trata, comentând art. 1000 și urm., cestiunea de a sci in ce cas și pênă la ce punct persónele civile, in general, și, in special, statul, județele și comunele sunt răspundătoare de abuzurile de putere, de deturnările și in general de pagubele cauzate de funcționarii lor, cu, ori fără voință. Este vorba acum de răspunderea ce rezultă din faptul personal, ceea ce este cazul delictelor propriu ȕise.

Ei bine, întrebăm daca persónele civile și statul, județele și comunele pot ele să fiă răspundătoare.

499. Mai ântâiu, este cunoscut că persónele civile esercită tóte drepturile civile : drepturi de proprietate și drepturi de creanță.

Nu incăpe nici uă îndouială că, in ceea ce privesce esercițiul acestor drepturi, statul, județele și comunele sunt asemănați de lege cu orice particular, și prin urmare art. 998 și 999 li se aplică, ca și celorlalte persóne civile.

«Tóte persónele morale, tóte societățile civile și comerciale, ȕice D. Sourdat, sunt supuse dreptului comun, in ceea ce privesce formarea obligațiunilor. Pentru ele, ca și pentru particulari, obligațiunile isvoresc din contracte, din quasi-contracte, din quasi-delicate, și, trebuie să adăogăm, și din delicate.»

Déră cum se póte ca persónele civile să fiă răspundătoare pentru fapte personale, să comită delicate propriu ȕise?

S'ar păre, la prima vedere, că uă persónă civilă, fiind tot-d'a-una reprezentată prin alții, nu pôte fi răspunđetóre de cât in calitate de comitent pentru greșelele impiegaților însărcinați cu administrarea intereselor ei, să fiă răspunđetóre pentru ceea ce am numit quasi-delict; déră că nici intr'un cas nu pot ele inse-le să causeze pagubă pe nedrept, să fiă adică răspunđetóre de delict.

Și, cu tóte acestea, lucrul se pôte înțelege fórte ușor; n'avem de cât să presupunem că administrațiunile superióre, cari represintă acele persóne civile, au ordonat óre-cari fapte folositóre sau chiar necesare prin cari se violéză un drept și se causeză uă pagubă. Și, in acest cas, fără indouială nu pôte să fiă vorba de răspunderea funcționarului, care a executat măsura prescristă, ci de răspunderea persónei morale, in interesul căreia s'a executat.

Și, in acest cas, persónele civile sunt răspunđetóre, pentru faptul lor, tocmai ca și persónele reale, și statul, județele și comunele, ca ori-care altă persónă civilă.

500. Déră cine đice stat, județ ori comună nu se gândește atât la persóna civilă, cât la persóna publică, nu se gândește atât la proprietarul domeniului privat, cât la proprietarul domeniului public. In special, când vorbim de Stat, ne gândim la autoritatea căreia sunt incredințate puterile publice.

Dupe Constituțiunea noastră, trei sunt puterile publice: puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătórescă.

Intrebarea noastră este déră daca puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătó-

rĂscĂ sunt rĂspundĂtĂre de pagubele ce aduc prin greşele lor.

Intenţiunea nĂstrĂ nu este, se intĂlege, de a trata in mod complet cestiunile ce pot sĂ ridice rĂspunderea fie-cĂreia din ramurile puterilor Statului, lucru ce nu 'şi are locul de cĂt intr'un curs de drept administrativ.

Intenţiunea mea este sĂ stabilesc principiile acestei materii delicate, mai ĂntĂiu in ceea ce privesce pe Stat, şi pe urmĂ in ce privesce judeţele şi comunele.

501. 4. Şi mai ĂntĂiu, puterea legiuitĂre pĂte ea sĂ fiĂ declarată rĂspundĂtĂre de pagubele ce pĂte aduce particularilor ?

Am stabilit, incĂ de la inceput, cĂ nu pĂte sĂ fiĂ delict, de cĂt acolo unde esistĂ greşalĂ, şi cĂ greşala nu se pĂte intĂlni de cĂt acolo unde intĂlnim violarea unui drept.

DĂrĂ puterea legiuitĂre nu pĂte sĂ violeze dreptul, pentru cuvĂntul fĂrte simplu cĂ, dreptul, ea il creazĂ.

In societĂţile organizate dreptul şi legea se confundĂ : nu sunt drepturi de cĂt facultĂţile ce legea recunĂsce şi sancţionezĂ. Aşa in cĂt este uĂ contradicţiune in termeni Ă dice cĂ legea violĂzĂ dreptul : este ca cum Ă dice cĂ dreptul violĂzĂ dreptul, ori cĂ legea violĂzĂ legea.

Şi, afarĂ de acĂsta, toţi suntem datori sĂ ne supunem legii, şi magistraţii nu cunosc, nu trebuie sĂ cunĂscĂ şi sĂ aplice alt drept, de cĂt legile, cĂci legea nu este alt ceva de cĂt dreptul scris. Cum ar putĂ ei sĂ declare cĂ legea constituie uĂ greşelĂ ?

Este adevĂrat cĂ sunt drepturi pe cari legea insĂ-şi le-a creat, sunt legi cari au recunoscut Ăre-

cari drepturi și în puterea acelor legi s'a creat uă stare de lucruri, care a băgat în patrimoniul particularilor bunuri, de cari nu pot fi desbrăcați fără injustiție.

Ce se va întâmpla când puterea legiuitoare va desființa asemenea drepturi câștigate, sau le va stîrbi?

N'ar pute judecătorul, cu tot respectul ce datoresce legii și obligând pe cetățeni să se supună ei, să declare totuși pe Stat răspunzător de paguba adusă particularilor prin schimbarea legii?

Mai înainte, legiuitorul se feresce de a atinge drepturi câștigate. De câte ori desființează uă stare de lucruri anterioară, așa în cât să schimbe starea bunurilor câștigate, nu dispune de cât pentru viitor, respectând drepturile câștigate în momentul promulgării ei.

Se întâmplă cu toate acestea ca legea să dispună altfel și, prin dispozițiuni retroactive, să violeze drepturi câștigate. Uă asemenea lege este fără îndoiială nedreptă, despuiătoare pentru particularii pe cari i atinge; dără nici în cazul acesta legiuitorul nu e răspunzător, pentru cuvîntul foarte simplu că dreptul nu există independent de legea scrisă.

Nici în acest caz nu se poate dice că s'a violat vre un drept; tot ce se poate dice într'uă astfel de situațiune este că dreptul a încetat de a mai exista.

502. Dără sunt drepturi garantate prin constituțiune, și este știut că legiuitorul ordinar nu poate să schimbe, nu poate se modifice constituțiunea.

Ce se va întâmpla când uă lege ordinară, vio-

lând un principiu constituțional, va atinge drepturi câstigate ?

Cestiunea acésta mi s'a părut tot-d'a-una fôrte gravă, și părerea mea este că, in cazul acesta, judecătorul este dator să recunóscă și să constate violarea dreptului.

Sciu bine că întréga doctrină și jurisprudență sunt de altă părere, că toți declară că judecătorul este dator să se uite numai la lege și să lase departe constituțiunea. Êcă, între alții, cum se exprimă D. Laurent, chiar in materia nóstră :

«Este vre un recurs contra unei legi neconstituționale? In sistemul nostru politic, nu. Tribunalele au dreptul și datoria de a nu aplica decretale regale de cât intru cât sunt conforme legilor, n'au dreptul de a esamina daca legile sunt conforme constituțiunei. Ori-ce lege, fiă și neconstituțională, este obligatoriă pentru Tribunale ; ceea ce esclude acțiunea pentru despăgubire.»

Déră argumentele ce se invocă nu m'au convins nici când!

Êcă-ne in facia a doué texte de lege, cari se contradic; ce trebuie să facă judecătorul? El trebuie să caute a le concilia și, daca conciliarea este cu neputință, de voe de nevoe, va trebui să calce pe unul și să aplice pe celalt. Ei bine, ceea ce cer eu este că, de câte ori antinomia esistă între un text de lege și un text constituțional, judecătorul să preferé constituțiunea, legeri ordinare.

Judecătorul să caute a concilia legea cu constituțiunea, plecând de la idea că legiuitorul n'a putut să voescă a trece peste căderile sale și a viola constituțiunea.

Déră, daca conciliarea va fi cu neputință, daca

va trebui să calce ori legea ori constituțiunea, ei bine, să calce legea și să respecte constituțiunea. Écă tot ce cer, și mi se pare că am dreptate!

Adineaori, când vorbiam de conflictul a două legi, una vechiă și alta nouă, ceream să se aplice cea nouă, chiar dacă ea ar călca drepturi câstigate.

Déră pentru ce?

Pentru că cea nouă a desființat pe cea vechiă, pentru că dreptul creat de legea cea vechiă nu mai există, și n'a rămas în picioare de cât dreptul creat prin legea cea nouă: numai legea nouă este dreptul, și celelalte nu mai sunt nimic!

Déră dacă conflictul este între uă lege și constituțiune, lucrul se schimbă: legea cea nouă n'a putut să schimbe textul constituțiunii. Acel text stă în picioare și judecătorul, care aplică legea nouă, îl calcă. Eu cred că e mai juridic și mai politic să calce legea! Dreptul ce se stabilizează prin acel text constituțional este viu, legea nouă îl violază, și cetățenii, cari au suferit pagubă, pot să se prevaleze de un drept violat pentru a cere despăgubiri.

503. B. Ca și puterea legislativă, puterea judecătorească este și ea nerăspundătoare: căci dacă una formează dreptul, cealaltă îl aplică, dacă actele uneia sunt dreptatea chiar, actele celelalte sunt adevărul.

În interesul social hotărârile justiției sunt investite cu uă presumpțiune de adevăr, care nu primește proba contrară.

Și de-ore-ce ceea ce a hotărît judecata este adevărul, este învederat că nimeni nu poate susține că e greșelă și că atrage răspundere.

Asupra acestui punct n'a existat și nu poate să existe nici uă greutate.

504. Déră, afară de hotăririle propriu ise, de ceea ce decide judecata ascultând pările, justiția este chiămată a face uă mulțime de acte, cari n'au caracterele hotăririlor i cari nu au autoritatea lucrului judecat. Aceste acte sunt mai mult măsuri de executare, de cât judecări, i justiția luându-le, participă la atribuțiunile puterei executive.

Ei bine, aceste acte să fiă i ele acoperite cu nerăspunderea, cari acoperă hotăririle propriu ise ?

Astfel este punerea formulei executoriă.

Astfel sunt actele de tutelă asupra averii minorilor i femeilor măritate sub regimul dotal.

Astfel sunt liberările de bani provenind fiă din averi de minori sau din zestre, fiă din execuiuni silite, fiă din depuneri i consemnațiuni.

Prin aceste acte puterea judecătorească participă la puterea executivă, i prin urmare trebuie să i se aplice aceleași reguli, ca i puterei executive.

Observ aci numai atât că, in aceste casuri, nu póte fi vorba de răspunderea directă a Statului, ci de răspunderea lui pentru faptul altuia.

In tóte aceste casuri, in adevăr, nu póte să existe pagubă, de cât daca a greit judecătorul, daca, de exemplu, din greșală a dat unuia banii altuia, i prin urmare nu póte fi vorba de ceea ce am numit delict, i prin urmare, la intrebarea ce punem acum, vom răspunde mai târiu, când ne vom ocupa de răspunderea pentru faptul altuia, de quasi-delicte.

505. C. Treceam la puterea executivă, la guvernul propriu is.

Atribuiunile guvernului, din punctul de vedere

ce ne procupă, se pot rânduî în patru categorii : El face regulamentele necesare pentru aplicarea legilor ; ia măsurile cerute de siguranța interioară și esteriură a Statului ; ordonă și eșecută lucrările publice, cari copriind circulațiunea, salubritatea și igiena ; și exploatăză câte-va ramure de servicii publice, cum sunt : transporturile, postele și diferitele monopoluri.

Este el responsabil când indeplinesce aceste atribuțiuni ?

506. Când guvernul lucrăză prin măsuri generale, prin regulamente de administrațiune publică, el nu face de cât să aplice legile, fără să adaoge, fără să scōță, fără să modifice ; el lucrăză ca putere legiuitóre.

Și de aceea, în acēstă privință, este nerespunđător ca și legile, a căror aplicare o regulamentăză.

Dēră nu este rēspunđător, de cât întru cât se conformă lezei. În aceste limite el nici nu pōte să aducă pagubă, nici să violeze vre un drept, căci dacă esistă pagubă causată ori drept violat, legea, nu guvernul a făcut'o.

Pagubă și violare de drepturi nu pot să existe, de cât în casul, în care regulamentul ar depăși legea, ar adăoga la dispozițiunile ei sau ar modifica vre-un principiu depus într'ēnsa.

Și în acest cas, mai ântâiu regulamentul nu e obligatoriu pentru cetățeni, și, pe urmă, atrage rēspunđerea Statului către persōnele, ale căror drepturi s'ar găsi violate.

507. În tōte celelalte privințe trebuie să stabilim, în principiu, că guvernul, puterea eșecutivă, este rēspunđătoare de pagubele ce pōte aduce prin violarea dreptului.

Și acésta fără deosebire între casul, în care întreprinde însuși vre un serviciu public sau exploatăză vre uă ramură de industrie în interesul general, și între casul, în care, investit cu puterea suverână, comandă óre-cari măsuri, în numele ordinii sociale, al siguranței publice sau al conservării ori prosperității Statului.

Déră cum acésta?

Guvernul și diferitele administrațiuni au dreptul, ba chiar datoria, de a veghia la conservarea și prosperitatea Statului, și a comanda tóte măsurile ce reclamă interesul social; cum s'ar puté susține că exercițiul acestui drept, că îndeplinirea acestei datorii, constituie uă culpă?

Daca autoritățile publice s'ar declara răspundătoare pentru tóte pagubele ce aduc, nu s'ar împedica, la fie-care pas, mersul lor, cu mare prejudiciu pentru prosperitatea societății?

În colo chiar textul legii lipsesce, de óre-ce art. 998 și 999 vorbesc de faptul omului, de unde se vede că ele reguléză raporturile dintre particulari, érá nu raporturile dintre acestia cu puterea publică.

Ca statul, județul și comuna să fiă răspundători de pagubele ce aduc, de câte ori lucréză ca proprietari, sau chiar când exploatăză vre un serviciu public, nimic mai natural: în acest cas ei au tóte drepturile, déră și tóte obligațiunile ori cărui particular; déră când lucréză ca autoritate publică, în interesul societății, ca reprezentând suveranitatea, aceste puteri sunt nerăspundătoare! Dreptul cel mic al fie-cărui trebuie să cedeze dreptului celui mare al tuturilor!

Ecă cuvintele cari se întêlnesc adesea ori și în hotărîrilor judecătorești și în scrierile autorilor, și,

în puterea cărora, se resping cererile de despăgubire, mai adesea nefundate și câte uă dată chiar fundate.

508. Mai ântâiu, am vădut, că acel ce eser-cită dreptul său, nu este scutit de răspundere, când violéază dreptul altuia ; pentru cuvântul fôrte simplu că, din momentul, în care a violat dreptul altuia, de sigur că a escedat pe al său.

Și guvernul pôte fôrte lesne să-și îndeplinéscă misiunea lui în societate, fără ca să vatâme drepturile particularilor.

Eră dacă folosul general cere sacrificiul vre unui drept particular, este drept ca societatea în-trégă să sufere paguba ce resultă din violarea dreptului. «Interesul indiviđilor, ție Laurent, tre-bue să cedeze interesului general ; nu esistă so-cietate cu puțință fără acésta. Numai este așa când individul are un drept : interesul societăței tre-bue să cedeze înainte dreptului individual, căci Societatea nu are nici un interes mai mare și mai sacru, de cât respectul dreptului.»

Și mai departe adaogă : «Dreptul individului, de și în speciă pare minim, comparat cu dreptul statului, este în realitate tot atât de consi-derabil, numai interesul diferă, déră nu interesul este măsura dreptului. Am ție's'o, și nu putem repeta în destul în materia nôstră, Statul nu are alt cuvânt de a fi, de cât respectul drepturilor fie-căruia.»

Și nu e nici uă deosebire de făcut, între ca-sul, în care guvernul esplotéază un serviciu pu-blic, adică când face ceea ce ar puté face și un părținitor, și celelalte casuri, în cari lucréază în numele conservărei și prosperităței sociale. În tôte casurile violarea dreptului tre-bue reparată.

Dovadă că acésta este idea legiuitorului, este art. 79 din Constituțiune și legea de espropriațiune pentru cauză de utilitate publică. Legea prevede tocmai cazul, în care societatea are nevoie să violeze dreptul individului, să-i iea proprietatea lui. Ordónă ea că dreptul particularilor să cedeze înaintea dreptului social fără altă formă? Din contră, ea arată casurile în cari proprietarul este dator să dea proprietatea lui; déră și atunci cu dréptă și prealabilă indemnitate! În celelalte cazuri Statul nu póte să atingă drepturile particularilor, nu póte de cât să se invoiască cu ei prin bună înțelegere.

Ecă cum cere legea să se procedă când interesul societăței reclamă sacrificiul vre unui drept. Cum ar poté uă asemenea lege să permită, în vre un cas, să se violeze pur și simplu proprietatea, fără despăgubire?

Și, dacă este așa pentru proprietate, pentru ce ar fi altfel cu celelalte drepturi reale sau personale?

Rămâne déră constant că de câte ori guvernul violéză vre un drept, este dator despăgubire.

509. Ecă principiul, în ceea ce privesce pe Stat.

Acest principiu se aplică, cu aceeași putere, județelor și comunelor. Este învederat că, dacă idea conservării Statului și a prosperității societăței întregi nu scutesce de răspundere, în cazul în care s'a violat vre un drept privat, nu póte să aibă mai multă putere interesul conservării și prosperității unui singur județ sau a unei singure comune. Este învederat că, dacă guvernul, care reprezintă ordinea și siguranța publică a Statului, este supus la aplicarea principiilor stabilite de articolele nóstre, cu atât mai mult sunt

supuse la aplicarea acestor principii autoritățile județene și comunale, cari se bucură de puteri mult mai restrânse, cari oferă mai puține garanții și sunt subordonate autorităților Statului.

Am lămurit principiul și ne rămâne să studiam aplicațiunile practice, cari oferă serioase dificultăți. Pentru că trebuie să ne întrebăm, în fie-care specie, dacă s'a violat vre un drept sau dacă s'au violat numai nisce interese, cum se exprimă Laurent. Și această deosebire este câte uă dată destul de delicată.

Am căutat, în adevăr, să demonstrăm că ori-ce pagubă adusă implică violarea unui drept; dără tocmai deosebirea ce voim a stabili presupune că pôte să existe pagubă, fără să existe violare de drept.

Pentru a lămuri această deosebire, trebuie să ne raportăm la desvoltările ce am dat în divisiunea în care ne-am ocupat de pagubă.

Am căutat să demonstrăm că prin cuvântul pagubă nu trebuie să înțelegem de cât pierderea ce încercăm în averea ce a intrat în patrimoniul nostru sau în averea ce trebuia să intre în patrimoniul nostru în puterea unui drept actual, fiă personal, fiă real. Așa în cât nu e pagubă, în interesul juridic al cuvântului, atunci când suntem lipsiți numai de nisce facultăți de cari ne bucurăm în virtutea drepturilor generale, sau de nisce asceptări mai mult sau mai puțin legitime.

Pierderea unui drept câștigat constituie singura pagubă în interesul juridic al cuvântului; pierderea unor facultăți sau asceptări nu e pagubă.

Cată să lămurim deosebirea noastră prin exemple, ocupându-ne mai întâiu cu siguranța interioară și esteriură și pe urmă cu lucrările publice.

510. In ceea ce privesce siguranța esterióră și interióră a Statului, am arătat principiile ce domină materia, vorbind de răsboiu.

Am arătat că tóte pagubele, ce se cauzéză cetățenilor in timpul răsboiului și sub amenințarea inamicului, sunt considerate, pêne acum, ca fapte de forță majoră, și că prin urmare Statul nu este răspundător, dupe ideile admise.

Am arătat asemenea că, afară de acéstă ipotesă, Statul răspunde de tóte pagubele ce aduce cetățenilor prin măsurile de siguranță ce iea, fie in prevederea unei invasiuni străine, fie in prevederea unei mișcări revoluționare.

Un exemplu fórte repetat sunt pagubele ce se aduc prin esercițiile de tragere ale infanteriei, déră mai ales ale artileriei.

Este invederat că, daca proiectilele străbat in proprietatea vecină, există pagubă prin violarea unui drept. Și, in acest cas, partea vătămata are drept să cêră despăgubire, nu numai pentru paguba ce a incercat, déră și pentru deprețierea proprietăței.

511. Afară de măsurile ce iea in vederea răsboiului propriu đis, guvernul póte să iea și alte măsuri, in interesul siguranței locuitorilor sau a unei părți din locuitori.

In interesul alimentărei Parisului, un decret din 26 Octobre 1854 opria, in mod timpural, fabricarea spirtului de bucate. Fabricanții cerură despăgubire pentru doué cuvinte : pentru că fuseseră espropriati, in interesul public, de industria lor, fără indemnitate, și pentru că li s'a adus pagubă pe nedrept. Consiliul de stat le-a respins cererea. Espropriare pentru caúsă de utilitate nu există, đice cu drept cuvânt Consiliul de

stat, de-ore-ce espropriarea este uă măsură individuală care transferă poprietatea ; de-ore-ce in speciă era vorba de uă măsură generală, care nu strămuta nici un drept Statului. Și, cât pentru paguba injustă, Consiliul de stat declară că art. 998 și 999 nu se aplică la măsurile luate de guvern in interesul siguranței publice. Decisiunea este dréptă, pentru că este drept și motivul prin care se inlătură legea de espropriare. Celalt motiv prin care se inlătură aplicarea articolelor nóstre este réu. Consiliul de stat trebuia să se mărginască a constata că nu există nici un drept violat. (Laurent, XX, 329).

512. In multe comune s'a limitat numărul persónelor cari pot să esercite óre-cari meserii.

Intrebarea este daca ridicarea acestor interdicțiuni constituie uă violare de drept.

Consiliul de stat din Paris a adoptat negativa. Uă ordonanță regală din 18 Octombre 1828 mărginia, in Paris, numărul măcelarilor la 460. Un decret din 24 Februarie 1858 restabili libertatea comerciului măcelăriei. Măcelarii cerură despăgubire, sub cuvânt că ordonanța din 1829 stabilise un privilegiu in favórea lor, că acest drept fusese obiectul multor transacțiuni, și că nu li se putea ridica fără despăgubire un drept pe care 'l cumpăraseră și pe care 'l esercitau in virtutea legii.

Dupe cum se vede, punctul de plecare al reclamantilor era greșit : ordonanța din 1829 nu crease nici un privilegiu in favórea niměnui, și transacțiunile cari urmaseră nu putuseră crea un drept, care nu existase in puterea legii.

513. Écă uă măsură luată in interesul siguranței publice.

În August 1860 apele Senei se umflară în chip neobicinuit și se aruncară într'un canal lateral al orașului Charleroi cu atâta furie, în cât amenința să spargă stăvilarele și să inunde valea întrégă și mai ales orașul Hal.

Administrațiunea comunală, în înțelegere cu guvernul central, tăia canalul în partea dréptă, așa în cât apele se aruncară în acea parte unde coprinseseră uă fabrică și causeră mari pagube. Proprietarul fabricii intentă proces Statului belgian și comunei. Déră Curtea din Bruxelles respinse cererea, pentru cuvântul că administrațiunea făcuse bine de a preveni ruperea stăvilarelor, cari ar fi adus pagube nesocotite, și a căror victimă ar fi fost mai ântâiu reclamantul.

«În drept, continuă Curtea, întrebarea este dacă măsurile luate de autoritatea publică constituiesc esercițiul legitim al puterii sale.» Nu, dice Laurent, acésta este numai uă faciă a cesțiunei. Întrebarea este dacă putem aplica Statului, când iea măsuri de poliție și de siguranță, principiile cari cârmuesc pe indiviși.

Și, în adevăr, circumstanța că esercităm dreptul nostru nu ne scutesce de răspundere ; trebuie încă să esaminăm dacă am violat, sau nu, dreptul altuia.

D. Laurent crede că soluțiunea dată de Curtea din Bruxelles este nedréptă. Admițând ca constant că, chiar în lipsa măsurilor luate de administrațiune, reclamantul ar fi fost cel d'ântâiu victimă a potopului, acéastă circumstanță nu putea să aibă alt efect de cât de a micșora condemnațiunea.

Déră acésta este uă eróre : din momentul în care Curtea constată că paguba s'ar fi întemplat, chiar dacă administrațiunea nu ar fi făcut nimic, este

invederat că acea pagubă provenia numai din forța majoră, nu și din faptul administrațiunei, și că prin urmare administrațiunea nu causeră nici un prejudiciu.

514. Este invederat că Statul, județele și comunele, când întreprind lucrări de utilitate publică exercită un drept, îndeplinesc o datorie și săvârșesc un act folositor tuturilor.

Nu încapă însă îndoiială ca aceste persoane, de câte ori ating dreptul altuia, sunt răspunzătoare.

Și ating fără îndoiială dreptul, când stărbesc proprietatea altuia.

515. Dă ce să șicem în cazul în care Statul, prin lucrarea făcută, a vătămât proprietatea altuia, fără a se atinge de dânsa?

Pentru ameliorarea unui port, Statul a tăiat un canal adânc, ca să abată un riu. Indată ce a început săpăturile, o construcțiune vecină a fost ruinată. Proprietarul cerând despăgubiri, administrațiunea i-a răspuns că a luat toate precauțiunile ce se întrebunțază pentru a împedica lăsarea pământului, și Consiliul de Stat a respins cererea, pentru cuvântul că administrațiunea întrebunțând pământul cumpărat la destinațiunea lui, și luând toate precauțiunile ca să nu aducă nici o pagubă, Statul nu făcuse de cât a usa de dreptul său.

O companie englesă, însărcinată de orașul Bruxelles cu nise lucrări cari aveau de scop însănoșirea rului Sena, a făcut printr-o uliță săpături atât de adânci, în cât toate casele dupe acea uliță amenințau să cadă, și autoritatea comunală a ordonat deșertarea lor.

De aci numeroase cereri de despăgubire.

Compania, care și luase răspunderea tuturilor

pagubelor ce ar fi putut resulta din acele lucrări, răspundea mai întâiu că lucrările fiind întreprinse de comună, în interesul general, nu era răspundătoare de prejudiciul cauzat câtor-va locuitori ai comunei; și, pe urmă, că ea nu era în culpă, pentru că întrebunțase toate mijlocele putincioase pentru a evita pagubele întemplate.

Curtea din Bruxelles însă a condamnat la despăgubiri, considerând că, dacă lucrările profită tuturilor, este drept ca sarcinile ce cauză să fie suferite de toți, și că răspundere există îndată ce e dovedit că lucrările săvârșite au fost cauza unică a pagubei cauzate. (Laurent, XX, 434).

Aceste două soluțiuni sunt fără îndoiială contradicătoare.

De uă parte, în adevăr, paguba rezultă de-a dreptul din lucrarea făcută; érá de altă parte, administrațiunea luase toate măsurile obicinuite pentru a o înlătura.

Cum déră într'un cas să existe răspundere, și în altul nu?

Ori dicem că, îndată ce dreptul este violat, există răspundere, chiar în cazul în care nu se poate imputa nici uă greșală administrațiunei, și atunci ambele cereri erau fondate; ori dicem că nu există răspundere de cât în cazul în care se poate imputa vre uă greșală administrațiunei, și atunci nici una din cele două cereri nu era fondată.

Ambele ipoteze cereau aceeași soluțiune, și nu e cu putință să stabilești vre uă deosebire, de cât dacă s'ar fi constatat, într'unul din ele, vre uă circumstanță de forță majoră, ceea ce nu s'a alesat.

Este invederat că una din cele două decisiuni nu e conformă cu principiile.

Și, dupe câte am vădut, este lesne să hotărîm care: in ambele casuri cererea de despăgubire era fondată, de-óre-ce in ambele casuri se adusesese atingere la dreptul de proprietate.

Déră se luaseră tóte precauțiunile și nu se putea imputa administrațiunei nici uă vină!

Acésta va să dîcă că lucrările proiectate nu se puteau săvêrși de cât violându-se proprietatea altuia; și, daca se cere in tóte casurile uă greșală, ei bine greșala consistă tocmai in acésta: că nu s'a prevêdut că acele lucrări vor atrage ruina caselor învecinate, in care cas trebuia să le plătéscă ântâiu și pe urmă să esecute lucrările.

516. Asemenea Statul, județul și comuna sunt răspundători când, prin lucrările săvêrșite, se trâmite ce-va in proprietatea vecină. Astfel, Statul ridică nivelul unei strade pêne la nivelul unei căi ferate. Uă casă construită dupe nivelul cel vechiu rămâne sub nivelul cel nou și pivnița i se inundă de apele din ploi. De aci uă cerere de despăgubire, care fu primită, pentru cuvêntul că administrațiunea nu póte să ridice proprietarilor usul unui drum sau să le impiedice acel us, fără să-i indemnisezê de paguba ce le causéză.

Motivul acesta 'l vom apreția indată; ceea ce este sigur este că proprietarul de care vorbim avea drept la despăgubire dupe principiul cel mare, dupe care proprietarul nu are drept să trâmite nimic in proprietatea vecină.

517. Ce să dîcem in cazul in care proprietățile nu sunt atinse prin lucrările ce se efectuéză, ci numai deprețiate?

Construcțiunea unui drum de fer, prin ridicarea terasamentelor, a adus uă casă in stare de nelocuit. Proprietarul casei a cerut despăgubiri. Statul se apăra ȃicând că a usat de dreptul lui, și că nu i se pôte imputa nici uă greșală ; dără Curtea din Bruxelles a condamnat la despăgubiri, pentru că nu putem vătămă un drept, nici chiar in numele interesului general, și pentru că Statul e in culpă prin acésta chiar că a causat uă pagubă violând un drept. (Bruxelles, 5 Noembrie 1844 și 3 August 1874; *Pasicrisie*, 1845, 2, 35 și 1875, 2, 172).

Aceeași decisiune se aplică in cazul, in care se ridică nivelul unei ulițe, așa in cât casa devine de nelocuit.

Să fiă óre drepte áceste decisiuni?

Mă indouesc ; in tot cazul, motivele invocate sunt neesacte.

De bună sémă, nu se violézá dreptul de proprietate prin faptul ridicării pământului pe limita proprietăței. Și dovadă este că un proprietar vecin pôte să ridice cât va vrea nivelul pământului său, fără ca prin acéstă să se espună la vre uă răspundere.

Dreptul de proprietate nu este dără violat, și din acest punct de vedere decisiunile ar fi nedrepte.

Și, cu tóte acestea, unele se pot sustine din alt punct de vedere.

D. Sourdat observă că Statul nu pôte face cu strada tot ce ar puté face un proprietar ordinar cu pământul său. Și, in adevăr, este uă înțelegere tăcută intre proprietar și Stat, județ ori comună, dupe care unul să se supună la

nivelul și alinierea dată, érá celalt să-'l lase a se profita de folosul ce aduce strada.

Și, din acest punct de vedere, ridicarea stradei constituie violarea acestui drept convențional și supune la răspundere.

Dér' acest raționament nu se mai pôte ține când e vorba de terasamentul unei căi ferate : acolo Statul ori compania este deplin proprietar și pôte face ce vrea cu pământul său, fără ca nimeni să se pótă plânge.

Ori cum ar fi, este sigur că nu există nici uă răspundere în cazul, în care s'ar puté imputa vre uă greșélă proprietarului care a suferit paguba.

Astfel, Curtea din Bruxelles a respins cererea formată de un proprietar păgubit prin ridicarea nivelului unei strade, pentru cuvântul că nu ceruse alinierea conform regulamentelor existente. (Laurent, XX, 435 și 436).

518. Se acordă pe fie-care ȃi, ȃice D. Sourdat. despăgubiri proprietarilor ale căror pământuri au fost inundate, fiă din cauza vre-unui obstacol ce s'a adus la scurgerea apelor naturale, fiă prin oprirea apelor unui riu de un pod care n'are uă deschidătură indestulătoare, pentru ca apa tótă să se scurgă cu inlesnire.

Aceeași decisiune trebuie dată de câte ori, prin lucrările efectuate, apele naturale au fost îndreptate în altă parte de cât acolo, unde le ducea înclinațiunea naturală a terenului.

Astfel, Curtea din Lyon a acordat uă despăgubire orașului, pentru că, din cauza unor săpături, apele din ploii fuseseră îndreptate asupra unei grădini a orașului, pe care o devastaseră.

Podul drumului de fer, care trece Urtha pe lângă comuna Angleur, s'a găsit prea strimt în

momentul unor inundațiuni din primăvara anului 1845. Apele răvășiră mai multe proprietăți vecine. Esperții atribuiră paguba terasamentelor drumului de fer, cari opriseră apa de a se mai imprăștia pe câmpie.

Statul se apăra contra cererilor de despăgubire dîcînd că el nu făcuse, construind acele terasamente, de cât a-și apăra proprietatea drumului in contra inundațiunilor posibile. Curtea din Liège l-a condamnat, pe motivul că Statul e dator protecțiune tuturilor, și că aceia cari contribuesc la plata lucrărilor au dreptul să fiă despăgubiți de pagubele ce le cauză acele lucrări.

Curtea de casațiune, de și a respins recursul, déră a declarat eronat motivul invocat de instanța de fond. Motivul adevărat este că Statul, prin apeductele ce făcuse, indreptase apele riului asupra unei proprietăți particulare, (Casaț. Belg., 4 Iulie 1850. *Pasicrisie*, 1851, 1, 109).

519. Facilitatea accesului unei case constituie óre un drept, așa in cât proprietarul casei, al cărei acces a devenit mai greu, să pótă cere despăgubiri?

Uă móră, aședată in apropiarea mai multor comune, cari constituiau clientela ei, a fost despărțită de dênsele printr'un canal, care a tăiat un drum vicinal ce servia de comunicațiune in-tre móră și acele comune. Curtea din Bruxelles a decis că nu esistă violare de drept, de-óre-ce proprietarul moșiei nu putea invoca un drept de trecere legal ori convențional. (*Pasicrisie*, 1845, 2, 29).

Déră libera circulațiune a uliței și eșirea in ulița constituie un drept pentru proprietarul riveran, care nu i se pótă ridica de cât cu indemnitate.

Așa a judecat Curtea de casațiune din Francia, calificând aceste facultăți de drepturi directe și dând numele de drepturi accesorii la circulațiunea mai mare sau mai mică a uliței și la vecinătate. (Rejet, 17 Februarie 1868 ; Dalloz, 1868, 1, 273).

520. Autoritățile publice sunt ele obligate să întrețină în bună stare proprietățile ce depind de domeniul public, și obligate să despăgubescă pe vecini de pagubele ce le poate cauza réua stare de întreținere?

De câte ori administrațiunea procede la vre uă lucrare, nu incupe îndoiială că trebuie să ia măsurile necesare, ca acea lucrare să nu aducă pagubă vecinilor.

Orașul Mons, procedând la nisce lucrări prescise printr'uă ordonanță de poliție, a domolit cursul riului Trouille, care, grămădind în albia sa nomol, a debordat în timpul ploilor în proprietăți vecine. De aci uă cerere de despăgubire, care a fost primită de Curtea din Bruxelles. Curtea stabilește principiul că legea nu scutesce pe autoritățile publice de obligațiunea de a plăti pagubele cauzate prin greșele, neglijențele sau imprudențele ce comit esecutând măsurile la cari sunt obligate în interesul general. (Bruxelles, 31 Iulie 1844 ; *Pasicrisie*, 1844, 2, 287).

Dără nu cred că putem cere, cu Laurent, ca autoritățile publice să întrețină în bună stare de salubritate proprietățile ce depind de domeniul public, sub pedepsă de a plăti despăgubiri vecinilor.

Și, în adevăr, Curtea din Rouen a respins cererea formulată de nisce locuitori contra comunei, care nu întreținea un mic canal pe care se grămădiseră murdării. Acastă decisiune a fost casată

in adevăr, pentru cuvântul că ori-ce proprietar al unui teren, prin mijlocul căruia curge un riușor, este obligat să iea, in întinderea proprietății lui, precauțiunile necesare pentru a preveni degradarea proprietăților vecine prin astuparea riușorului, și, in cas contrariu, este răspunzător.

Déră, raționând astfel, Curtea de casațiune schimbă cestiunea ce era in discuțiune. Nu era vorba in adevăr de obligațiunile unui proprietar relative la proprietatea sa, era vorba de măsurile de poliție, pe cari comuna este in adevăr datore să le iea, déră cari nu pot să-i fiă impuse de cetățeni sub pedepsă de daunc-interese. (Casațiune, 30 Noembre 1858; Dalloz, 1859, 1, 20; Laurent, *Ibid.*).

RESPUNDEREA FUNCTIONARILOR PUBLICI SI A CELOR CE ESERCITA PROFESIUNI LIBERE.

SUMAR

521. A. Funcționarii publici sunt ei răspunzători de pagubele ce aduc in indeplinirea funcțiunilor cu cari sunt investiți? — Espunere.
522. Representanții țerei și ministrii cari esercită puterea legiuitoare.
523. Judecătorii nu răspund de cât de dol și mituire.
524. *Quid* de oficiării poliției judiciare?
525. Ce să șicem de grefieri?
526. Răspunderea cfiărilor stărei civile.
527. Agenții puterei esecutive.
528. B. Răspunderea arhitecților. — Espunere.
529. Arhitectul sau întreprinzătorul este presumat in culpă in cas de ruină a edificiuului sên a lucrării.
530. El nu se pôte scuti de răspundere invocând ordinul proprietarului.
531. In ce cas pôte invoca acel ordin.
532. *Quid* când e vorba de nă lucrare neinsemnată?
533. C. Răspunderea celor ce practică arta de a tāmădnu. Dreptul roman și vechia jurisprudență a Franciei.
534. In dreptul nostru se susține sistemul roman al neresponsabilității.
535. Este sigur că medicii sunt răspunzători, déră in ce cas? Dupui propune să lăsăm cestiunea la aprețiarea judecătorilor.

536. Păreră dupe care trebuie să deosebim între teoriile medicale și regulile generale de bun simț.

537. Deosebire între faptele omului și faptele medicului.

538. Medicul este răspunzător dupe dreptul comun, dără dupe dreptul comun al contractelor.

539. Urmare. — Esemple.

540. Esperiențe asupra bolnavului.

541. *D.* Răspunderea avocaților.

542. Urmare. — Observațiune.

521. *A.* Funcționarii publici sunt ei răspunzători de pagubele ce aduc prin greșela lor, în indeplinirea funcțiilor cu cari sunt investiți? Și, în cas de afirmativă, sunt ei răspunzători chiar de cele mai mici imprudențe sau neglijențe?

Fără îndouială!

Principiul deus în art. 998 și urm. este general: „Ori-ce fapt al omului“ dice legea, și e cu neputință a se găsi termeni mai coprinzători.

Cu toate acestea legiuitorul a adus ore-cari derogățiuni la acest principiu, pe cari nu putem să le trecem sub tăcere.

De aceea ne vom pune acastă întrebare pe rând pentru fie-care din agenții cari representă cele trei mari puteri ale Statului.

522. Și, mai întâiu, funcționarii investiți cu puterea legislativă sunt scutiți de ori-ce răspundere.

Art. 51 din Constituțiune, care reproduce art. 44 din Constituțiunea belgiană, se rostesse astfel:

„Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu pôte fi urmărit sau prigonit pentru opiniunile și voturile emise de dânsul, în cursul exercițiului mandatului său“.

Astfel, neresponsabilitatea puterei legislative se resfrânge asupra funcționarilor investiți cu mandatul de a representa țara. Legislaturul a cređut,

cu drept cuvânt, că lipsa de răspundere le poate garanta mai bine independența necesară pentru a controla guvernul și a legifera.

Nu este tot astfel cu ministrii.

Ei sunt răspunzători pentru legile pe cari le propun sau numai le sancționează și promulgă, în casurile și în modul prevădută de legea specială a responsabilității ministeriale.

Acosta este cel mai puternic frâu, și dupe opiniunea generală, singurul pentru a impiedica violările de Constituțiune.

523. În ceea ce privesce pe judecători, legea a făcut uă îndouită derogatiune la dreptul comun, așa cum rezultă din art. 998 și următoarele, și în privința întinderii răspunderii și în privința procedurii de urmat.

Lăsând la uă parte procedura, în ceea ce privesce fondul, art. 305 Proc. civilă se rostesc astfel :

«Judecătorii se pot urmări în următoarele cazuri :

1° Dacă a fost dol sau mituire ce se pretinde că s'a comis, sau în cursul instrucțiunii sau în timpul judecăței ;

2° Dacă urmărirea este anume prevădută de lege ;

3° Dacă legea declară pe judecători responsabili sub pedepsă de daune-interese ;

4° Dacă este denegare de dreptate.»

Curtea de casațiune din Franția, chiămată a interpreta acest text, a declarat :

1° Că judecătorul nu poate fi personal acționat pentru daune-interese, din cauza hotărării ce a pronunțat, de cât pe calea acțiunii recursorie civilă (la prise à partie) ;

2° Că, în această materie, nu e permis a se raționa prin analogie, și că acela, care recurge la acțiunea recursoriă civilă, trebuie să demonstre, printr'un text formal, că judecătorul, pe care voește a-l urmări, se găsește într'unul din cazurile limitativ prevădute de art. 305 Codul de Procedură civilă (Demolombe XXXI, 519; casațiune 24 Maiu și 13 Martie 1850; *Dev.*, 1842, 1, 920 și 1851, 1, 126).

Este dără constatat că legea a voit să ușureze răspunderea magistraților, că i-a scos din dreptul comun, dupe care ar fi fost răspunđători de orice greșelă, cât de ușoră, și i-a pus la adăpostul acestor dispozițiuni, dupe cari nu răspund de cât de dol și de mituire.

În interesul cel mai invederat al ordinii publice s'a stabilit acest principiu, că ceea ce hotărăesce judecata este adevăr. Și acest principiu n'ar pute sta în picioare, dacă ar fi permis cetățenilor să susțină, prin cereri de despăgubire, că judecătorul a comis neglijență, imprudență sau a arătat nesciință în darea hotărării sale. De aci art. 305 Proc. civilă.

Și această dispozițiune se aplică, nu numai la greșelele comise în hotăririle pe cari le dau judecătorii, dără în tóte actele ce fac în marginele legii, căci textul art. 305 nu deosibesce.

524. Dără acest text se aplică el numai la judecători, sau și la ceilalți magistrați, de exemplu la magistrații ce compun ministerul public, la oficiării poliției judecătorești?

Laurent citază uă decisiune a Inaltei Curți din Țările de-jos, din care rezultă că oficiării poliției judecătorești sunt răspunđători, dupe dreptul comun, pentru greșelele cele mai ușore.

Un oficiar al poliției judecătorești incheiase un proces-verbal de loviri și răniri, care dete nascere unei instrucțiuni și unei închisori preventive, dovedite în urmă nefondate.

Inculpatul, contra căruia nu se găsisese cas de urmărire, intentă un proces redactorului aceluși proces-verbal, și această cerere fu primită pentru cuvântul că arătarea necugetată făcută în procesul-verbal a unei persoane nevinovate, fiă fost cauzată printr'ună eroră asupra persoanei sau prin arătări greșite, constituie cel puțin ună gravă imprudență.

Laurent aprobă această decisiune. Mie însă mi se pare nu numai severă, dără chiar contrariă a textelor legii și spiritului care le-a dictat.

Textul este în adevăr categoric; afară de un text formal, judecătorul nu pôte fi tras la răspundere de cât în cas de dol și de mituire.

Și ideea legiuitorului a fost că judecătorul, ca om, pôte să greșescă în îndeplinirea înaltei lui misiuni. Unde am merge dacă oficiarii poliției judecătorești ar puté fi trași la răspundere de toți preveniții achitați!

525. Ce să dăcem de grefieri?

Legea nu se ocupă de răspunderea lor, de cât în ce privesce calitatea lor de conservatori ai registrelor de transcripțiuni și inscripțiuni; și-i supune la răspundere dupe dreptul comun. Art. 1817 i declară responsabili de prejudiciul ce ar resulta din omisiunea de a transcrie actele de mutațiune ale proprietăților și de a inscrie ipotecele, precum și din nearătarea, în certificatele ce liberază, a inscripțiunilor esistente.

Dără ce să dăcem pentru celelalte îndatoriri ce au dupe lege?

Grefierii, este invederat, nu pot fi asemănați cu magistrații propriu și, și, fiind că nu există în privința lor nici o dispozițiune specială, ei rămân sub imperiul dreptului comun.

Astfel, un grefier a fost condamnat pentru că a dat titlurile, produse într-o procedură de ordine, altuia de cât adevăratului proprietar. El a fost condamnat să plătească întreaga pagubă ce a suferit creditorul, pentru cuvântul că a fost neglijent. (Riom, 21 Februarie 1857; Dalloz, 1857, 2, 147; Montpellier, 6 Februarie 1872; Dalloz, 1872, 2, 91).

526. Multe alte dispozițiuni răspândite în Codul civil aplică dispozițiunile articolelor noastre la fapte anume arătate.

Astfel, art. 37 supune la despăgubire pe depositearii registrelor stărei civile pentru alterațiunile ce s'ar găsi într'ênsele, și art. 38 aplică aceeași regulă la alterațiunile și falsificările ce s'ar constata în actele stărei civile, precum și la înscrierea acelor acte făcute pe foi libere, era nu în registrele destinate de lege la această.

527. În ceea ce privește pe agenții puterii executive, nu există alte texte de lege, de cât legea responsabilității ministeriale, care aduce derogățiuni însemnate la dreptul comun din cauza funcțiunilor, atât de importante, cu cari sunt investiți capii departamentelor ministeriale.

În colo nimic, ceea ce va să dică că agenții puterii executive sunt supuși, în privința pagubelor ce aduc, la regulele dreptului comun.

Primind o funcțiune, dică Laurent, ei contractă obligațiunea de a o îndeplini cu inteligență și probitate.

Principiul deșus în art. 998 și 999 este gene-

ral și motivul, pe care se întemeiază, este tot atât de general; el se aplică prin urmare la toate faptele omenesci și chiar la actele funcționarilor publici, afară de excepțiunile cari sunt prevăzute anume in lege.

Și cu atât mai mult trebuie să se aplice funcționarilor publici, observă D. Sourdat, cu cât autoritatea, de care sunt investiți prin lege, face imposibilă ori-ce rezistență din partea cetățenilor.

Déră nu e óre de temut ca această răspundere nemărginită, aplicată funcționarilor publici, să nu paralizeze acțiunea ce trebuie să eserceite in folosul societăței? Un particular póte să lucreze sau nu, dupe cum i place, și când lucreză, are timp să se gândescă daca faptul, pe care 'l săvêrșesce, nu va aduce vătămare cui-va, și, in cas de indouială, póte să se abțină. Nu este acesta situațiunea funcționarului public; el trebuie să-'și indeplinescă misiunea, el nu póte să stea cu brațele încrucișate, el e obligat să facă actele ministerului lui, și aceste acte, de multe ori, vatămă interesele particulare. Nu este óre de temut că, daca, la fie-care pas, va avé să se sfíescă de uă acțiune de despăgubire, nu va indrăsni să-'și indeplinescă misiunea?

Ori-care ar fi valórea acestor considerațiuni, este sigur că nu există nici uă măsură protectóre pentru dênșii.

Legiuitorul va fi voit ca aceia cari primesc funcțiuni publice să cunóscă atribuțiunile și puterile ce legea le incredințeză, și să nu aducă vătămări de acelea, cari să dea drept particularilor de a-i trage la răspundere.

Și cu toate acestea, sunt puține esemple de răspunderea funcționărilor in virtutea articolelor nóstre.

Laurent numai citéză uă decisiune a Curței din Bourges, care condamnă pe un primar pentru imprudență. El violase dreptul de proprietate, ordonând distrugerea unui gard viu, din propria-i autoritate. (Bourges, 20 August 1828; Dalloz, *Responsabilité*, Nr. 279).

528. B. Codul civil coprinde uă dispozițiune fórte insemnată in ce privesce răspunderea arhitecților.

Art. 1483. «Daca, in curs de ęece ani numęrați din ęiua in care s'a isprăvit clădirea unui edificiu sau facerea unui alt lucru insemnător, unul ori altul se dęrimă, in tot sau in parte, sau amenință invederat dęrimare, din cauza unui vițiu de construcțiune sau al pământului, intreprinđătorul sau arhitectul rămăne răspunđător de daune.»

Nu este, de bună sémă, locul aci ca să presentăm comentariul complet al acestui text, atăt de des reprodus in desbaterile judecătorești, dęră este neapărat să arătăm, fiă chiar in mod superficial, relațiunea ce există intre dęnsul și articolele ce comentăm.

Constitue el uă derogățiune la dreptul comun, și in ce stă acęstă derogățiune și care i este cercul de aplicațiune?

S'ar păré la prima vedere că răspunderea arhitectului și intreprinđătorului rezultă numai din contract, și că prin urmare acęstă răspundere póte fi micșorată sau mărită prin invoirea părților, și, in tóte casurile, art. 998 și urm. nu pot avé nici uă aplicațiune, de-óre-ce aceste articole nu se aplică, de cât in casurile in cari nu există contract.

Ei bine, articolul nostru vine să stabilęscă uă răspundere specială, in virtutea leģei, nu numai

faciă cu proprietarul, cu care arhitectul sau întreprinzătorul a contractat, ci faciă cu ori-ce persoană care ar fi suferit pagubă.

Și, din acest punct de vedere, el constituie un principiu de ordine publică, care se asemănă mai mult cu răspunderea ce rezultă din art. 998 și urm., de cât cu aceea ce rezultă din contracte, déră care se deosibesce de dēnsa in mod simțitor.

529. Prima deosebire este că cel ce a suferit paguba nu e obligat să dovedescă că paguba a provenit din greșela întreprinzătorului sau arhitectului. Indată ce lucrarea s'a dērimat sau amenințā cu dērimarea, legea presumēzā greșela arhitectului sau întreprinzătorului.

Și ei n'ar putē fi scutiți de răspundere, de cât probând forța majoră, probând adică că cauza dērimării n'a putut fi prevēdută, sau n'a putut fi preintēmpinată. Astfel, arhitectul a fost scutit de răspundere intr'un cas, in care s'a constatat că cauza dērimării fusese nisce cariere vechi și necunoscute, și cari esistau mai jos de cât steiul de pētră pe care se construise. (Paris, 29 Aprilie 1864; *Dev.*, 1864. 2. 153).

530. Cea de a doua derogățiune consistă tocmai in acēsta că arhitectul sau întreprinzătorul nu pōte să se scape de răspundere invocând contractul.

Articolul nostru in adevēr conține, așa cum fusese redactat mai ântâiu, frasa următoare :

«Daca edificiul se dērimă din vițiul pământului, arhitectul este răspundător, afară numai daca probēzā că a arētat proprietarului pericolul ce esistă de a construi acolo.»

Și acēstă redacțione a fost modificată pentru cuvēntul dat de Tronchet : «că arhitectul nu

trebuie să urmeze capriciul unui proprietar atât de fără minte, în cât să compromită siguranța lui personală și siguranța publică.»

«Este aci, țice D. Sourdat, un principiu stabilit într'un interes general și care atinge ordinea publică, de a le cărui urmări constructorul nu se poate scăpa nici printr'ua stipulațiune anume.»

De unde rezultă două lucruri :

1° Că constructorul răspunde către proprietar de dărimarea edificiului sau a lucrării săvârșite de dănsul, chiar în cazul în care proprietarul însuși a fost în culpă. El trebuie să refuze amestecul său, dacă n'a fost ascultat ;

2° Că constructorul este răspundător, nu numai către proprietarul cu care a contractat, dără către toți ce ar suferi vre uă pagubă din dărimare.

Este sigur că cei de al treilea păgubiți nu sunt obligați să se adreseze către proprietar și că pot să se adreseze de a dreptul către constructor.

531. Și această răspundere există, nu numai în cazul în care constructorul n'a observat regulile artei, ceea ce coprinde tôte defectele de construcțiune, vițiile pământului, ale planului și modul de construcțiune ; dără și în cazul în care n'a observat legile și regulamentele vecinătăței.

Atâta numai că, dacă este vorba de una din acele reguli pentru vecinătate care atinge numai interesul privat, constructorul se poate apăra cu ordinul espres al proprietarului.

În această privință, în adevăr, transacțiunile particulare pot să modifice regulile edictate de lege, și proprietarul, care dă ordinul de a se înfrânge vre una din acele reguli, poate să aibă sau uă servitute vechiă asupra vecinului sau chiar poate să o dobândască cu ocaziunea construirii.

532. Art. 1483 nu vorbește, de cât de clădirea unui edificiu și de lucru însemnător. Ce să ȳicem în cazul în care este vorba de uă lucrare mică și neînsemnată?

Răspunsul este ușor : rămănem în dreptul comun. Cel ce a cauzat paguba, prin greșela sa, rămăne răspunđător : răspunđător atăt către proprietar, cât și către terții. Acestia vor avé dera drept de a cere despăgubiri constructorului, atăta numai că vor avé să probeze greșela.

Astfel, un lucrător, însărcinat de a construi un cuptor într'ua prăvălie, neurmănd regulele artei, a fost declarat răspunđător către vecinul ce suferise pagube din cauza incendiului isvorit din réua construcțiune a cuptorului.

Aceeasi decisiune în cazul unei mașine de aburi, care a făcut esplosiune (Rejet, 27 Iulie 1872. Dalloz, 1873. 1. 205) (Veđi asupra tuturilor acestor cestiuni tractatul Dlui Sourdat *Traité général de la Responsabilité*).

533. C. Cei ce practică arta de a tămădui, medici, chirurghi, móșe etc., sunt ei răspunđători de pagubele ce aduc prin faptul, negligența sau imprudența lor?

Dreptul Roman primia fără restricțiune afirmativa și Institutele lui Justinian dau ca exemplu de neabilitate tocmai pe medicul care omórá pe un sclav, făcându-i uă operațiune greșită sau dându-i medicamente contrarie bólei :

Imperitia quoque culpa adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod eum male secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit. (Inst. § 6).

În vechiul drept frances se pare că se admitea în general tocmai opiniunea contrariă, de și erau

hotăriri și în sensul opiniunii romane. Și Demolombe reproduce un pasagiu foarte caracteristic din Brillon în această privință :

«Nu există de cât un singur caz în care avem acțiune contra lor : când a existat dol, în care cas avem un adevărat delict. Dără trebuie să respingem cererea de câte-ori nu li se poate imputa de cât quasi-delict, diferind în acest punct de dreptul roman, care privia imperiția ca uă culpă.»

Și citează și uă hotărire a Parlamentului din Paris din 1696, care a judecat că «chirurgii nu sunt răspunzători de medicamentele ce ordonă, pe câtă vreme n'a fost din parte-le de cât nesciință sau imperiție, pentru că bolnavul trebuie să-și impute sie-și de alegerea ce a făcut : *quia aegrotus sibi imputare debet cur talem elegerit.*» (Demolombe, *Eod.*, Nr. 541).

534. În dreptul nostru cestiunea prezintă încă multe greutateți. Nu dără că se contestă principiul responsabilității ; în principiu, toți convin că cei ce profesază arta de a tămădui răspund de greșelele lor, ca toți ceilalți cetățeni ; dără aplicarea acestui principiu întâlnește dificultăți, asupra căroră doctrina și jurisprudența n'au ajuns încă să se înțeleagă.

Este uă teorie dupe care medicul nu ar fi răspunzător de cât în casul, în care este și judecătorul : pentru dol.

Cum este cu puțință să scii cu siguranță că medicul a lucrat cu nesciință sau cu imprudență ? Totul se discută în arta, așa de grea, de a tămădui, și cutare tratament, bun pêne eri, este recunoscut astăzi vătămător, și cutare altul escelent, dupe unele sisteme, este privit cu defavóre de altele, și cutare metodă, care a scăpat pe unul,

a fost perțetore celuilalt, și cutare intârđiare, fatală intr'un cas dat, a putut ajuta in altul.

Este cu puțință să se iea de normă ore-cari regule, din cari medicii să nu pótă eși fără a li se imputa nesciință? Este cu puțință a se admite un sistem, afară din care medicul să fiă taxat de negligență? Invederat nu!

«Ne trebuie un mandat nelimitat, țieca D. Double intr'un raport făcut in 1829 la Academia de medicină. Arta de a vindeca nu pótă folosi, de cât cu acéstă condițieune. In ce privesce déră practica medicinei, ca și in ce privesce judecarea proceselor, medicii nu pot fi declarați răspunđetori inaintea lelei de erorile ce pot să comită, cu bună credință, in esercițiul profesiunei lor.»

Și cine va judeca pretinsa eróre a medicului? Judecătorii ordinari, dupe raporturi de esperți! Déră este cu puțință să transformăm Tribunalele intr'ua academie de medicină?

Este déră invederat, că nu se pótă țiece intr'un mod sigur, că medicul a greșit in cutare sau cutare impregiurare, și prin urmare ori-ce basă de răspundere lipsesce.

535. Déră acéstă părere are puținii partisani, pentru că nu are basă in lege.

Curtea din Bruxelles ne spune că ar fi tot atât de nedrept, cât de nerațional de a conchide din art. 998 și 999 că medicii sunt tot-d'a-una răspunđetori de medicamentele ce prescriu, și de altă parte, ar fi tot atât de absurd, cât de contrariu lelei de a susține că nu răspund in nici un cas, ori-cât ar fi de grav și ori-cât de gravă ar fi nesciința sau imprudența lor. (Bruxelles, 11 Ianuarie 1828).

Déră când sunt răspunđători cei ce practică arta de a tămădui, și când nu sunt.

Dupin, într'un rechisitoriu insemnat, conchide că nu póte să existe basă sigură de răspundere și că cestiunea intrégă trebuie lăsată la aprețiarea judecătorului :

«Este cu neputință de a stabili in mod general marginile răspunderei medicilor. Este datoria judecătorului de a o prinde și a o stabili in fiecare speciă, dupe faptele și circumstanțele, cari pot varia la infinit, și fără a perde nici uă dată din vedere principiul fundamental care trebuie să-l călăuzescă : că trebuie, pentru ca un om să fiă răspunđător de esercițiul profesiunii sale, să fiă greșelă in lucrarea lui, fiă că i ar fi fost cu putință, cu mai multă băgare de sémă, de a se garanta, fiă că faptul ce i se impută a fost astfel in cât nesciința, asupra acelui punct, nu-i era permisă in profesiunea lui. Este tréba Tribunalelor de a face acéstă aplicare cu iscusința, lăsând sciinței tótă latitudinea, de care are trebuință, déră dând și justiției tot ce este al ei.» (Rechisitoriul lui Dupin asupra decisiunii de respingere a Casațiunei din Francia din 18 Iunie 1835).

536. Déră principiul, stabilit in acesti termeni, fără indouială drept, rămâne totuși prea vag. Prea este grea sarcina ce se lasă judecătorului, prea este intins câmpul nedomiririlor.

De aceea jurisprundența și doctrina au căutat să răspundă într'un mod mai precis la intrebarea : când este răspunđător cel ce esercită arta de a vindeca.

Și, mai ântâiu, Curtea de casațiune din Francia într'uă decisiune din 21 Iulie 1862, insemnată prin considerantele ce coprinde, dupe ce stabi-

lesce principiul, face deosebirea între teoriile medicale discutabile și regulile generale de bun simț și de prudență.

«Vădând art. 998 și 999;

Considerând că aceste articole coprinde uă regulă generală, aceea a imputabilității greșelilor și a necesității de a repara paguba ce am cauzat, nu numai prin faptul, dără și prin neglijența sau imprudența noastră; că ori-ce persoană, ori-care ar fi pozițiunea și profesiunea sa, este supusă la această regulă, care nu primesce alte excepțiuni de cât pe acelea cari sunt a nume formulate de lege; că nu există nici uă excepțiune în folosul medicilor, nici în legile de drept comun, nici în legea specială asupra exercițiului medicinei; că, fără îndouială, rămâne la înțelepciunea judecătorului să nu se amestece în mod temerariu în examenul teoriilor sau metodelor medicale; dără că sunt regulile generale de bun simț și de prudență, cărora trebuie să se conforme fie-care în exercițiul ori-cărei profesii, și că, sub acest raport, medicii rămân supuși dreptului comun, ca toți ceilalți cetățeni.» (Dev., 1862. I. 817).

Acastă deosebire între aplicarea teoriilor și metodelor medicale, de uă parte, pentru care nu există răspundere, și a regulilor generale de bun simț și de prudență, de altă parte, pentru care medicii rămân răspunzători, este încă prea vagă.

Între aplicarea unor teorii medicale și neobservarea măsurilor ce bunul simț și prudența dictează, rămâne un câmp vast pentru toate greșelile ce nu intră în aplicarea nici unui metod și nu constituie nici violarea regulilor de bun simț și de prudență.

Și pentru acestea nu există nici o normă pentru judecător.

537. Încă pentru ce Curtea din Metz a propus o altă deosebire între faptele omului și faptele medicului, declarând pe medic răspunzător, în mod absolut, de cele d'ântâiu, era, în privința celorlalte, răspunzător numai de greșéla gravă.

Éca cum formuléază Demolombe această deosebire, pe care o susține :

«...Trebue să deosebim în exercițiul profesiei de medic două feluri de fapte :

De o parte, faptele óre cum materiale, cari sunt ale omului privat, mai mult de cât ale medicului ;

Și, de altă parte, faptele medicului, cari constituiesc chiar exercițiul însuși al artei medicale.

Regula generală pentru unele și pentru altele mi pare acesta :

Răspundere civilă există pentru cele dântâiu ;

Nu există pentru cele din urmă.»

Déră această deosebire, propusă de Demolombe, nu mulțumesc nici chiar pe Demolombe ; căci, dupe ce o susține cu multă tărie, o modifică însuși, în acest sens, că, chiar atunci când este vorba de faptul medicului, există răspundere, atâta numai că, în acest cas, trebue să existe o culpă gravă :

«Acastă regulă (că medicul nu răspunde de faptele lui ca medic) este óre atât de absolută în cât să nu admită nici o excepțiune ?

Nu o credem !

Există în știința medicinei ca și în celelalte științe reguli fundamentale, adevăruri unanim recunoscute, și cari au ajuns la puterea de axiome. Nimeni nu póte să le disprețuésca fără

a comite una din acele greșeli grave, cari sunt nescusabile ca și dolul.»

Și Demolombe citază decisiunea Curței din Metz, la care am făcut alusiune :

«Considerând că responsabilitatea se aplică și la faptele curat medicale, și că nu se poate declina, în privința lor, competența Tribunalelor pentru cuvântul că s'ar amesteca în cestiuni cari sunt în domeniul exclusiv al științei ; dără că, în asemenea cas, medicul nu poate fi răspunător de cât de uă culpă gravă, care să se dovedescă prin fapte palpabile și invederate și să constituie uitarea regulilor de bun simț și de prudență, puse afară din ori-ce discuțiune.» (Dev., 1868. 2. 106 ; Demolombe, *Eod.*, Nr. 453 urm.).

538. Laurent respinge această deosebire ca și amendamentul de care vorbirăm, chiar fără a o discuta :

«Este de prisos de a discuta această deosebire, (între faptele omului și faptele medicului), pentru că n'are basă nici în lege, nici în principiile dreptului ; Curtea a imaginat'o, uitând că există principii legale asupra responsabilităței.»

Medicul este răspunător în toate casurile, îndată ce i se poate imputa greșelă. Cât pentru cestiunea de a ști când se poate dice că există greșelă, este uă cestiune de fapt, pe care în zadar am încerca să o resolvăm în teorie.

Acésta este și părerea mea în principiu.

Deosebirea între faptele omului și faptele medicului, nu numai că nu este scrisă în lege, dără nici nu se cade să fiă scrisă. Acésta lipsă absolută de control, pe care medicii o reclamă, pe de uă parte nu se fondéză nici pe lege, nici pe echitate, și, de altă parte, răspunderea pentru

paguba cauzată prin fapt, neglijență sau imprudență se conciliază foarte bine cu independența necesară celor ce practică arta de a vindeca.

Fără îndoiială, dupe cum observă Laurent, medicii nu răspund de greșela cea mai ușoară, dupe art. 998 și 999.

Răspunderea lor, în adevăr, nu rezultă din aceste articole, ci din contract, de-ore-ce intervine învederat un contract între bolnav și medicul său. Ei sunt răspunzători în puterea acelui contract, și deci nu răspund de cât de greșela pe care un om diligent n'ar pute-o comite, lucrând cu luare aminte.

Fără îndoiială încă, de câte ori medicul ar pute esplica purtarea sau tratamentul său prin vre uă teorie ori sistem medical, nu pôte fi vorba de răspundere, ori cât de straniă s'ar păre purtarea, ori cât de neobicinuit tratamentul.

Déră indată ce faptul, de care ne plângem, nu se pôte esplica altfel de cât prin neglijența, imprudența sau imperiția omului de artă, de câte ori acel fapt constituie greșelă, medicul sau chirurgul este răspunzător.

Nu admitem, pe lêngă aceste observațiuni, de cât acest temperament, care este comandat de dreptate, că adică judecătorul trebuie să fiă cu cea mai mare luare aminte în aceste cestiuni grave, cari ating cele mai înalte interese, de-ore-ce e vorba de uă parte, de viața ómenilor, érá de alta, de cele mai sfinte prerogative ale sciinței și ale consciinței.

Uă observațiune importantă este că judecătorul trebuie să se pună tot-d'a-una în pozițiunea medicului în momentul în care a ordonat tratamentul sau a practicat operațiunea ce i se impută ca greșelă.

«Credeți, ȓicea doctorul Beaudé, într'un articol

publicat în *Gazeta Tribunalelor*, credeți că este lesne a se pronunța asupra unui cas de chirurgie, când totul este terminat și faptul indeplinit? Cine va pute să spună care era starea bolnavului și în ce poziție se găsea chirurgul, cari erau cerințele momentului și ce mari primejdii nu credea chirurgul că înlătura, practicând mutilații, ale căror urme ne întristeză acum.»

Și această observație se aplică, cu mai mare putere, și la medicii cari se ocupă de boale interne, nevădute, anevoe de cunoscut și de invins.

Acosta este și teoria care se desprinde, dacă nu din considerantele decisiunilor, cari sunt scrise în vederea casului special asupra căruia se pronunță, dără din dispozitive chiar și din faptele pe cari le condamnă.

539. Decisiunile judecătorești în adevăr nu condamnă, numai în cazul, în care e vorba de fapte cari es din domeniul științei, dără și atunci când e vorba de fapte pur medicale.

Astfel, Curtea de casație a respins recursul format de un medic condamnat, pentru că, prin neglijența sa, adusese pierderea brațului unei persoane;

«Considerând că, pentru a decide că T. N. este responsabil către G. pentru pierderea brațului, decisiunea atacată se întemeiază pe neglijența medicului, pe greșela gravă, rezultând din părăsirea bolnavului, pe care a refuzat de a-l îngriji, de și a fost chemat; că aceste fapte materiale sunt de acelea cari pot să atragă răspunderea civilă a persoanelor cărora li se impută... (Casație, 18 Iunie 1835; D. 1835. 2. 304).

Asemenea, un medic scrie ordonanța vorbind cu mai multe persoane și, în loc de a scri de ce

picături, a scris zece grame de laudanum. Bolnavul a fost otrăvit pe dată. In cazul acesta medicul a fost și pedepsit pentru omucid voluntar. (Colmar, 10 Iulie 1850 ; D. 1852. 2. 196 ; Angers, 1 Aprilie 1833 ; S. D. 1833. 2. 563).

Tot așa Curtea din Dijon a condamnat pe un medic care, chemat să viziteze pe un copil, n'a spus doicei că copilul este atins de uă bôlă contagiôsă.

«Considerând că, in afară de cestiunile medicale, exclusiv rezervate, prin natura lor, la indouelele și controversele sciinței, medicul este, ca orice cetățen, răspundător de paguba cauzată prin imprudența, ușurința sau ignoranța sa.» (14 Maiu 1868 ; Dev. 1869. 2. 12).

Medicii liberéză adesea certificatele ce li se cer cu multă ușurință. Nu e indouială că sunt răspundători, de câte ori acele certificate sunt false, liberate pentru hafîr.

Laurent citéză un esemplu, in care un bărbat, voinđ să scape de nevasta lui, a obținut un certificat constatând că e nebună, de la un medic, care nici n'o vėđuse. Afacerea s'a împăcat, dără e sigur că medicul ar fi fost pedepsit, daca afacerea mergea inaintea justiției.

540. Un elev intern la un ospiciu, cu invoirea șefului de serviciu, a inoculat sifilisul unui bolnav. Dupe urmărirea ministerului public, s'a condamnat amėnduoi pentru rănire cu voință.

«Ėcă, đice Laurent, esperiența asupra corpului bolnavului: ea constitue delict.» Și observă că aci e vorba de aplicarea art. 998 și 999, nu de răspunderea convențională, ca in celelalte casuri ce am citat, adică de răspundere pentru cea mai ușoră greșelă.

De câte ori în adevăr scopul medicamentelor ordonate nu este tămăduirea bolnavului, ci instrucțiunea medicului, nu se mai poate dice că s'a comis greșelă în executarea contractului intervenit între medic și bolnav; a intervenit, cu ocasiunea acelu contract, un fapt neasceptat, nelicit, care constituie ceea ce se numesce experiența asupra bolnavului.

Velpeau, chiămat ca martor într'un proces de răspundere medicală, dice: «Departé de mine idea că medicul are în general dreptul de a încerca toate experiențele asupra bolnavului său.» și D. Max Lecompte stabilescé acest principiu: medicul trebuie să fiă tot-d'a-una călăuzit de idea de a ușura sau de a scăpa pe bolnav.»

«Déră să întreprindă asupra lui, dice Demolombe, experiențe noi și primejdióse, numai pentru amorul artei, pentru simpla curiositate sciintifică, numai ca să-ți dai séma de rezultate pentru instrucțiunea ta personală, oh. de sigur, nu!»

(Demolombe, *Eod.*, Nr. 547; Laurent, Nr. 518. Tribunalul corect. din Lyon, 15 Decembre 1859; D. 1859. 3. 87; Tribunalul civil din Gray, 29 Iulie 1873; Dev. 1874. 2. 58.)

540 bis. Este invederat că nu se póte imputa medicului nesuccesul: *Medico imputari non debet eventus mortalitatis*, dicea Ulpian.

Și daca facem acéstă observațiune, dupe Demolombe, este ca să constatăm, cu dēnsul, că medicul, în asemenea cas, ar avé el uă acțiune contra aceloră ce i au atacat numele prin calomnie, imputând mórtea sau lungirea bólei nesciintei sau neabilităței medicului. (Demolombe, *Eod.*, Nr. 548)

540 ter. Este nevoe să spunem că răspunderea

farmacistilor este in general mai gravă de cât a medicilor ?

Am observat, in adevăr, că cei ce practică arta de a vindeca sunt răspunzători, in general, in virtutea contractului, răspundere mai mică, și rare ori, numai in cas de experiențe, răspund in puterea art. 998 și 999.

De-ore-ce farmacistii răspuns tot-d'a-una in virtutea articolelor ce studiam și prin urmare răspunderea lor este mai mare, și in privința aprețării culpei, de-ore-ce răspund chiar de culpa cea mai ușoră, și in privința despăgubirilor, căci plătesc totă paguba, nu numai pe aceea ce a fost sau a putut fi prevădută.

Și acésta este drept, de-ore-ce farmacistii au a face cu elemente vėdute și pipăite, și, cu puțină băgare de sémă, pot să evite ori-ce greșelă.

541. *D.* Că avocatul răspunde de faptele ce i se pot imputa in indeplinirea mandatului său, nu incape vorbă.

Astfel, este de sigur că avocatul, care lasă procesul să se pérđă, fără a se presenta la infăcișare, precum și acela care se lepădă de mandatul său prea târđiu, așa in cât clientul nu mai are timp de a chiăma alt avocat, sunt fără indouială răspunzători.

Asemenea, și cu atât mai mult, acela care perde actele incredințate lui.

Déră răspunde avocatul de modul cum a apărat un proces ?

«Ca avocat nu e supus la nici uă răspundere către clietoul său, mai e trebuință să o spunem ?

„Déră de consilii, de consultațiuni, de pledări, avocatul nu răspunde de cât inaintea consciinței lui și inaintea opiniunei publice.

„Daca ar fi altfel, am țice la rëndul nostru, că s'a isprăvit cu independența baroului, cu acea independență care este esența lui chiar și care face, in interesul tutului, forța și onórea lui.»

Aceste idei sunt frumoșe, dără pe ce se intemeiază ?

Curtea din Bruxelles a judecat că avocatul nu răspunde de urmările consulațiunilor lui, de cât in cas de dol sau de fraudă. (Bruxelles, 7 Aprilie 1857; *Pasicrisie*, 1857. 2. 353). Dără și acéstă pă-rere pe ce se intemeiază ?

Pe nimic !

«Repetăm, țice Laurent, că nu sunt de cât două principii de responsabilitate, acela ce resultă din art. 1073 și urm., care face pe orice debitor convențtonal răspundător de culpa ușórá, și acela ce resultă din art. 998 și urm., dupe care autorul unui fapt păgubitor răspunde de greșéla cea mai ușórá.»

Răspunderea care resultă numai din dol este uă escepțiune introdusă de lege numai in favórea magistraților.

In celelalte casuri nu esistă deosebire intre dol și greșélă, de cât in cât privesce aprețiarea de fapt a despăgubirilor, și incă și aceea este lăsată in suverana aprețiare a magistraților.

In ceea ce privesce pe avocați, nu esistă nici uă escepțiune in lege. Trebuie dără să țicem, conchide Laurent, că avocatul rămâne sub imperiul dreptului comun, și dreptul comun este răspunderea convențională, care resultă din art. 1073 și urm., (Compară Laurent, Nr. 519; Demolombe, Nr. 556, și Bruxelles, 7 Aprilie 1857; *Pasicrisie*, 1857 2. 353.)

542. Trebuie dără să țicem că avocatul re-

spunde, nu numai de greșelele materiale de cari am vorbit, dără și de modul cum a prezentat și cum a susținut procesul inaintea instanțelor judecătorești.

Și, de câte ori această procedare se poate explica prin vre una din teoriile susținute, sau chiar din acelea ce se pot susține în vastul câmp al dreptului, nu i se poate imputa nimic; de câte ori însă modul cum a susținut procesul nu se poate explica, de cât prin nesciință sau prin neglijență, rămâne răspundător.

Atâta numai că nu trebuie să pierdem nici uă dată din vedere temeiul ori-cărei acțiuni de despăgubire, care este paguba; ceea ce va să zică că, ori-care ar fi greșela avocatului, el nu rămâne răspundător de cât dacă numai din cauza acelei greșeli s'a pierdut procesul; dacă însă procesul era astfel, în cât, cu cea mai mare diligență, tot s'ar fi pierdut, este învederat că nici uă pagubă n'a putut rezulta din faptul avocatului și nici uă despăgubire nu se va pute pronunța contra lui.

TABLA DE SUMARE
A VOLUMULUI II

TITLUL III

CAPITOLUL III

SECȚIUNEA III

	<u>Pagina</u>
Despre interpretarea convențiilor (Art. 977—985)	1

CAPITOLUL IV

Despre quasi-contracte (Art. 986)	39
--	----

I.

Despre gestiunea de afaceri	64
Despre gestiunea de afaceri care constituie quasi-contract	72
Care sunt elementele constitutive ale quasi-contractului de gestiune de afaceri (Art. 987—989)	72
Obligațiunile gestorului și acțiunea negotiorum gestorum directa. (Art. 988—988—989—990)	111

	Pagina
Obligațiunile stăpênului și acțiunea negotiorum gestorum contraria.	135
(Art. 991)	
Gestiunea de afaceri care nu constituie quasi-contract și acțiunea de in rem verso.	160
Despre ratificațiunea gestiunii de afaceri.	174

II.

Restituirea plăței nedatorite	190
In ce casuri există quasi-contractul repetițiunei indebitului	198
(Art. 992 și 993)	
A. Cel ce a primit nu era în drept să primescă.	204
B. Cel ce a plătit nu era dator	223
(Art. 993)	
Cel ce a plătit nu era dator. Regula	226
(Art. 993 alin. I)	
Cel ce a plătit nu era dator. Escepțiunea	252
(Art. 993 alin. II)	
Efectele quasi-contractului plăței nedatorite	263
Restituirea folóselor produse de lucrul plătit fără a fi datorit. 271	
(Art. 994)	
Restituirea lucrului primit	290
(Art. 995 și 996)	
Obligațiunile celui ce cere restituirea lucrului plătit nedebit	311
(Art. 997)	
Acțiunea pentru a cere restituirea plăței nedatorite	324

CAPITOLUL V

Despre delictes și quasi-delictes	343
Nomenclatura și divisiune	357
Delictes	363
(Art. 998 și 999)	
Faptul constitutiv al delictului	366
Faptul agentului	371
Forța majoră.	381
Faptul părței vătămăte	396
Greșala	483
Greșala în general	416

	Pagina
Esercitiul unui drept	426
Prejudiciul	448
Imputabilitatea	469
Acțiunea pentru despăgubire	487
Cine cere și de la cine.	488
Obiectul acțiunii de despăgubire și probele	497
Prescripțiunea și transmiterea acțiunii. — Competența	506
Despre răspunderea persónelor juridice	519
Răspunderea funcționarilor publici și a celor ce esereită profesioni libere	541

